

BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III

XX

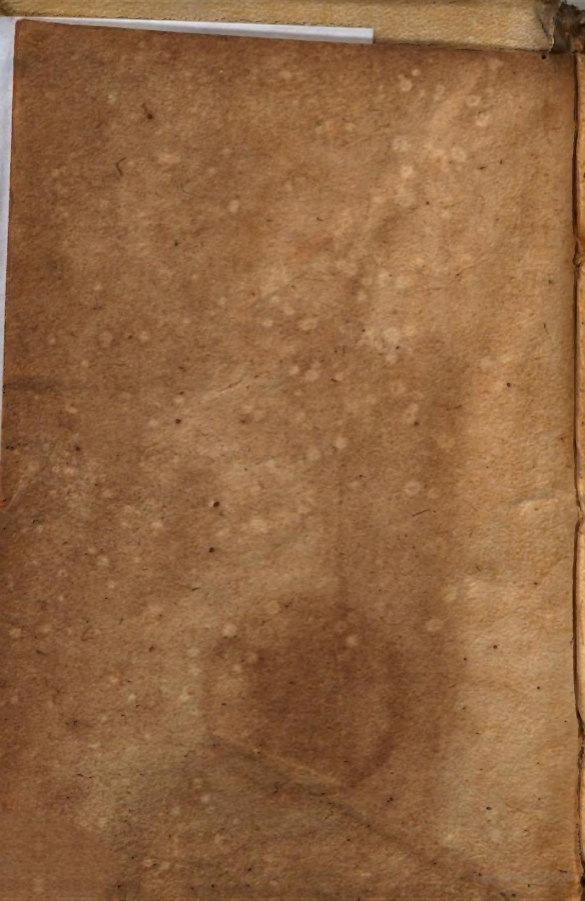
A

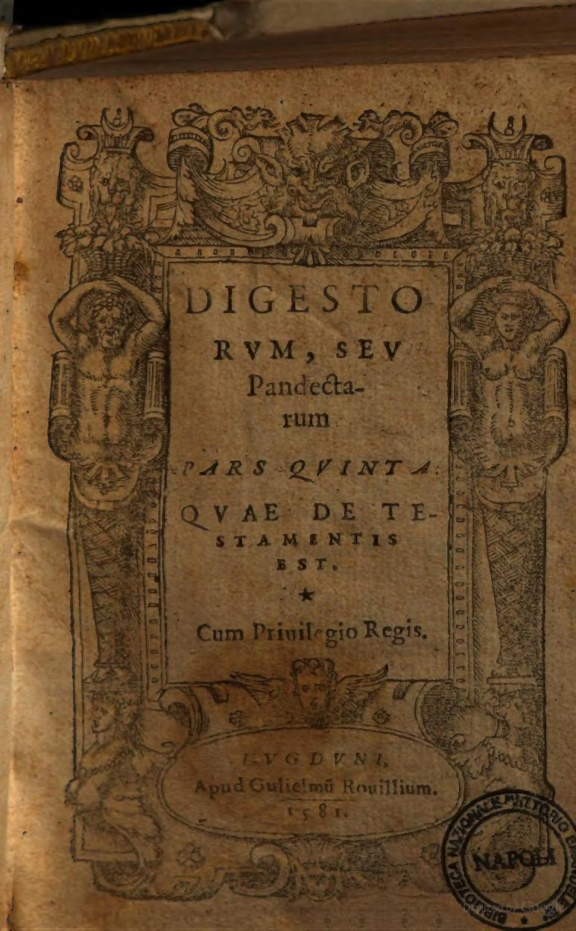
19

NAPOLI

DIGESTO
RVM, SEV
Pandecta-
rum

PARS QVINTA
QVAE DE TE-
STAMENTIS
EST.

Cum Privilegio Regis.

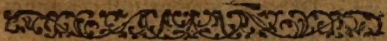
LUGDVNI,
Apud Gulielmū Rouillium.

1581.

3

PARS QUINTA,
AD TESTAMENTA ET
CAETERA VLTIMI TEM-
PORIS NEGOTIA
PERTINENS.

* * *

NOVEM LIBRIS SEQUEN-
TES TITVLOS COMPLE-
CTITVR.

*Primo, qui totius corporis XXVIII.
est, octo titulos.*

- I. Qui testamentum facere possint,
& quemadmodum testamenta
fiant.
- II. De liberis & posthumis hæredi-
bus instituendis, vel exheredan-
dis, vel præteritis.
- III. De iniusto, rupto, irrito facto te-
stamento.
- IIII. De iis, quæ in testamēto delentur,
inducuntur, vel inscribuntur.
- V. De heredibus instituendis.
- VI. De vulgari & pupillari substitu-
tione.

VII. De conditionibus institutionum.

VIII. De iure deliberandi.

Secundo, qui XXXI. est, septem titulos.

I. De militari testamento.

II. De acquirenda vel omittenda hereditate.

III. Testamenta quemadmodum aperiuntur, inspiciantur, & describuntur.

IIII. Si quis omissa causa testamenti, ab intestato, vel alio modo possideat hereditatem.

V. De senatusconsulto Syllaniano & Claudiano, quorum testamenta nec aperiuntur.

VI. Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coegerit.

VII. De iure codicillorum.

Tertio, qui XXX. est, unicum titulum: de lega. & fideicom. primum.

De legatis & fideicommissis, liber primus.

Quarto, qui XXXI. est, unicum quoque: de lega. secundus est.

De legatis & fideicommissis, liber secundus.

Quinto,

Quinto, qui XXXII. est, unicum etiam, qui
de legatis tertius est.

- I. De legatis & fideicommissis, liber
tertius.

Sexto, qui XXXIII. est, decem titulos.

- I. De annuis legatis & fideicom-
missis.
- II. De usu, & usufructu, & reditu, &
habitatione, & operis per lega-
tum vel fideicommissum datis.
- III. De servitute legata.
- IIII. De dote relegata.
- V. De optione vel electione legata.
- VI. De tritico, vino, vel oleo legato.
- VII. De instructo vel instrumento le-
gato.
- VIII. De peculio legato.
- IX. De penu legata.
- X. De supellectile legata.

Septimo, qui XXXIII. est, novem titulos.

- I. De alimentis vel cibariis legatis.
- II. De auro, argento, mundo, orna-
mentis, unguentis, veste, vel ve-
stimentis, & statuis legatis.
- III. De liberatione legata.
- IIII. De adimendis vel transferendis
legatis, vel fideicommissis.
- V. De rebus dubiis.

- VI. De his, quæ poenæ causa relinquuntur.
- VII. De regula Catoniana.
- VIII. De his, quæ pro non scriptis habentur.
- IX. De his, quæ ut indignis auferuntur.

Octauo, qui xxxv. est, tres titulos.

- I. De condicionibus & demonstrationibus, & causis, & modis eorum, quæ in testamento scribuntur.
- II. Ad legem Falcidiam.
- III. Si cui plus, quàm per Falcidiam licuerit, legatum esse dicatur.

Nono, qui xxxvi. est, quatuor titulos.

- I. Ad senatusconsultum Trebellianum.
- II. Quando dies legatorum vel fideicommissorum cedit.
- III. Ut legatorum seu fideicommissorum seruandorum causa caueatur.
- IIII. Ut in possessione legatorum vel fideicommissorum seruandorum causa esse liceat.

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM

PARS QVINTA.

INCIPIT EX ORDINE.

LIBER VICENSI-
MVS OCTAVVS.

QVI TESTAMENTA FA-
CERE POSSVNT ET QVEM-
admodum testamen-
ta fiant.

MODESTINVS libro secundo
Pandectarum.

TESTAMENTVM est
voluntatis nostre iusta sen-
tentia de eo quod quis post
mortem suam fieri velit.

II. LABEO lib. primo po-
sterioru Iauoleno Epi-
tomatorum.

IN eo qui testatur, eius temporis quo testa-
mentum facit, integritas mentis non corpo-
ris sanitas exigenda est.

* Additum
in indice.
Singula-
riu liber
nonus. &
in manu-
feri. addi-
tur, De te-
stamentis
primus.

* In vulg.
De testa-
mentis &
qui testa-
men. fac
poss.

* Dicitur
ex conte-
statione
m. s. in
sti. cod.

Gell. lib.
6. c. 12. Si
mitem te-
re defini-
tionem vi-
de apud
Vlpia. in
fragm. c.
d. m. titu.

III. PAPINIANVS libro quattordecimo
 Questionum.

Testamenti factio non privati sed publici
 iuris est.

IIII. GAIVS libro secundo Institutionum.

Si queramus an valeat testamentum : in
 primis animaduertere debemus, an is qui
 fecerit testamentum, habuerit testamenti fa-
 ctionem. deinde si habuerit. requiremus an se-
 cundum regulas iuris civilis testatus sit.

De personis quæ Testamenti facere possunt.

V. VLPPIANVS libro sexto ad Sabinum.

A qua etate testamentum vel masculi
 vel femina facere possunt videamus. ve-
 rius est in masculis quidē quartumdecimum^o
 annum spectandum, in feminis vero duodeci-
 mum completum. vtrum autem excessisse de-
 beat quis quartumdecimum annum, vt testa-
 mentum facere possit: insufficit coplesse? pro-
 pone aliquem Kalendis Ianuariis natum, te-
 stamentum ipso natali suo fecisse quartodeci-
 mo anno. an valeat testamentum? dico valere.
 plus arbitror: etiam si pridie Kalendarum se-
 cerit post sextā horam noctis, valere testamen-
 tum. iam enim compleisse videtur annum quar-
 tumdecimum, vt Marciano videtur.

Testamenti factioem habent puberes pa-
 tresfam. non autem filii fam. aut
 surdi, aut muti &c.

QVI TEST. PAC. POSS.

VI. GAIUS libro septimo decimo ad
Edictum prouinciale.

QVI in potestate parentis est, testamen-
ti faciendi ius non habet. adeo ut quam-
uis pater ei permittat, nihilo magis tamen iure
testari possit. ¶ Sordus, mutus testamentum
facere non possunt. sed si quis post testamentum
factum valetudine aut quolibet alio casu mu-
tus aut surdus esse coeperit: ratum nihilo mi-
nus permanet testamentum.

VII. A. MILIUS MACER lib. primo ad legē
vice similia heredit

SI mutus aut surdus ut liceret sibi testamen-
tum facere, a principe impetravit: valet
testamentum.

VIII. GAIUS libro septimodecimo ad
Edictum prouinciale.

EIus qui apud hostes est, testamentum quod
ibi fecit non valet, quamuis redierit. ¶ Si
qui aqua & igni interdictum sit, eius nec il-
lud testamentum valet quod ante fecit: nec id
quod postea fecerit bona quoque quae tunc ha-
buit cum damnaretur, publicabuntur. aut si
non videantur lucrosa, creditoribus conceden-
tur. In insulam deportati in eadem causa sunt.
Sed relegati in insulam, & quibus terra Ita-
lica & sua prouincia interdicitur, testamenti
faciendi ius retinent. Hi vero qui ad ferrum,
aut ad vestias, aut in metallis damnantur, li-
bertatem perdunt, bonaque eorum publicantur.

¶ Alciat.

lib. 3. di-
spunct.

cap 6.

¶ Corre-

ctū quo-

d inmo-

do per l.

discretis. l

C. cod. ti.

¶ Hoc cor-

rectū est

per Nou.

134. §. vt

autem.

unde apparet amittere eos testamenti factio-
nem.

IX. VLP IANVS libro quadragesimo
quinto ad Edictum.

SI quis post accusationem in custodia fuerit
defunctus indemnatus, testamentum eius
valebit.

X. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

QVI manus amisit, testamentum facere
potest, quamuis scribere non possit.

XI. VLP IANVS libro decimo
ad Sabium.

OBsides testari non possunt, nisi eis permit-
tatur.

Testatore decedente apud hostes, testamentum
ante factum per legem Corneliam
confirmatur. Bart.

XII. IVL IANVS libro quadragesimo
secundo Digestorum.

LEge Cornelia testamenta eorum qui in
hostium potestate decesserint, perinde con-
firmantur, ac si hi qui ea fecissent, in hostium
potestate non peruenissent. & hereditas ex his
eodem modo ad vnumquemq; pertinet. quare
seruus haeres scriptus ab eo qui in hostium pote-
state decesserit, liber & heres erit, seu velit seu
nolit. licet minus propriè necessarius heres di-
catur. nam & filius eius, qui in hostium potesta-
te decessit, inuitus hereditati obligatur: quam-
uis suus heres dici non possit, qui in potestate
morientis non fuit.

l. vbe-
mus. C.
de testa.

l. 10. inf.
de milit.
testam.

Capti à latronibus, & legati possunt facere testamentum. Bart.

XIII. MARCIANVS libro quarto Institutionum.

QVI à latronibus capti sunt, cum liberi manent, possunt facere testamentum. Item qui apud externos legatione funguntur, possunt facere testamentum. ¶ Si quis in capitali crimine damnatus appellauerit, & medio tempore pendente appellatione facerit testamentum, & ita decesserit: valet eius testamentum.

l. 6. §. 1. sup. de his qui not. iusam.

XIIII. PAVLVS libro secundo Regularum.

QVI in testamento domini manumissus est, si ignorat dominum decessisse, ad idemque eius esse hereditatem, testamentum facere non potest: licet iam paterfamilias, & sui iuris est. nam qui incertus de statu suo est, certam legem testamento dicere non potest.

In vulga. ed. est lex. Qui in domini.

XV. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

DE statu suo dubitantes, vel errantes, testamentum facere non possunt, ut Divus Pius rescripsit.

* In actibus legitimis ut factione testamēti & adicione hereditatis, requiritur certa &

XVI. POMPONIVS libro singulari Regularum.

Filiusfamilias & servus alienus & postumus & surdus testamenti factionem habere

vera scientia.

bere dicitur. licet enim testamentum facere nō possunt, ad tamen ex testamento vel sibi vel alius acquirere possunt. Marcellus notat: furiosus quoque testamenti factionem habet, licet testamentum facere non potest. ideo autem habet testamenti factionem, quia potest sibi acquirere legatum vel j. de commissum. nam etiam compositibus n. entis personales actiones etiam ignorantibus acquiruntur.

¶ tit. 6.

XVII. PAVLVS I BRO TERTIO SENTIARUM. 2

¶ quod de
testam. n. c.

Tiberij
decreuit
Caligula.

Dio.

¶ Verba
Sabini.
¶ Verba
Vlp.

IN aduersa corporis valetudine mente captus, eo tempore testamentum facere non potest.

XVIII. VLP IANVS libro pri no
ad Sabinum

S cui lege bonis interdictum est, testamentum facere non potest. & si fecerit, ipso iure non valet. quod tamen interdictione vetustius habuerit testamentum, hoc valebit. merito ergo nec testis ad testamentum adhiberi poterit, cum neque testamenti factionem habeat. ¶ Si quis ob carmen famosum damnetur, senatusconsulto expressum est, vt intestabilis sit. ergo nec testamentum facere poterit, nec ad testamentum adhiberi.

Testamentum quod ab initio non valet ex defe-

ctu testantis, impedimento cessante non confirmatur. Bart.

XIX. MODESTINVS libro quinto
Pandectarum.

SI filiusfamilias aut pupillus aut seruus tabulas testamenti fecerit, signauerit: secundum eas bonorum possessio dari non potest, licet filiusfamilias sui iuris, aut pupillus pubes, aut seruus liber factus decesserit. quia nullae sunt tabulae testamenti, quas is fecit qui testamenti faciendi facultatem non habuerit.

DICTUM est qui testam. uti facere possunt,
nunc dicitur qui modo dolum te-
stamenta faciunt:

XX. VLP. IANVS libro tertio ad Sabinum.

1 **Q**VI testamento heres instituitur, in eo-
2 dem testamento testis esse non potest.
3 quod in legatario & in eo qui tutor scriptus
est, contra habetur. hi enim testes possunt ad-
hiberi, si aliud eos nihil impediatur: ut puta si
in pubes, si in potestate sit testatoris. ¶ Pote-
statis autem verbum non solum ad liberos qui
sunt in potestate referendum est: verum etiam
ad eum quem redemit ab hostibus. quamuis
placeat hunc seruum non esse: sed vinculo quo-
dam retineri donec pretium soluat. ¶ Per con-
trarium queri potest, an pater eius, qui de ca-
strensi peculio potest testari, adhiberi ab eo ad
testamentum testis possit. ¶ Marcus libro
decimo Digestorum scribit, posse. ¶ Et siater er-
3 go poterit. ¶ Quae autem in testamento dixi-
mus super perhibendis testibus, nonius eorum qui
in potestate sunt. in omnibus testimoniis acci-
pias, ubi aliquid negotii geritur, per quod ad-
quiras

Verba Sa-
bini.
SECUNDA
PARS HV-
IVS III.

Vatic. exē
plar, adhi
beri uon
posse. In
vno meo
manusc.
adhiberi
posse non
existimo.

quiratur. ¶ Ne furiosus quidem d estis adhibe- 4
ri potest, cum compos mentis non sit. sed si ha-
bet intermissione, eo tempore adhiberi potest.
testamentum quoque quod ante furorem con-
summanit, valcbit. & bonorum possessio ex eo
testamento competit. ¶ Eum, qui lege repetun- 5
darum damnatus est, ad testamentum adhibe-
ri posse existimo: quoniam in iudicium testis
esse vetatur. ¶ Mulier testimonium dicere in 6
testamento quidē non poterit, aliās autem pos-
se testem esse mulierē argumento est lex Iulia
de adulteriis, quae adulteriū damnatam testem
produci, vel dicere testimonium vetat. Seruus
quoque merito ad sollemnia adhiberi non po-
test: cum iuris ciuiliis communionem non habeat
in totum, ne pratoris quidem edicti. ¶ Et vete- 7
res putauerunt eos, qui propter sollemnia testa-
menta adhibentur, durare debere donec supre-
ma contestatio peragatur. non tamen intelle-
gentiam sermonis exigimus. hoc enim Diuus
Marcus Didio Iuliano in teste qui latinē non
nouerat rescripsit. nam si vel sensu percipiat
quis cui rei adhibitus sit. sufficere. sed si detenti
sint inuiti ibi testes, putant non valere testa-
mentum.

Heres in potestate testatoris constitutus po-
test esse testis in testamento: secus
in legatario. Bart.

XXI. IDEM libro secundo
ad Sab. num.

Heredes palam ita ut exaudiri possint, De solen-
nuncupandi sint licebit ergo testanti vel nibus te-
nuncupare heredes, vel scribere. sed si nuncupat, stamento-
palam debet. Quid est palam? non utiq; in pu- rum Gell.
blicum. sed ut exaudiri possit. exaudiri autem li. 15. c. 17.
no ab omnibus, sed a testibus. & si plures fue- * Verba
rint testes adhibiti, sufficit sollemnē numerum Sabini-
exaudire. ¶ Si quid post factum testamentum * Verba
mutari placuit, omnia ex integro faciēda sunt. Vlpiani.
Quod vero quis obscurius in testamento, * Verba
nuncupat vel scribit, an post sollemnia expla- Sabini,
nare possit, queritur. ut puta Stichū legauerat, * Verba
cum plures haberet: nec declarauit de quo sen- Vlpiani.
tiret. Titio legauit, cum multos Titios amicos
haberet. errauerat in nomine, * vel pranomi-
ne, * vel cognomine, cū in corpore non errasset.
poteritne postea declarare de quo senserit? &
puto posse. nihil enim nunc dat, sed datū signi-
ficat. Sed & si notam postea adiecerit legato
vel sua voce vel litteris, vel summā, vel nomen
legatarij, quod non scripserat, vel nummorum
qualitatē: an recte fecerit? & puto etiam qua-
litasem nummorum posse postea addi nam etsi
adiecta nō fuisset, utiq; placeret cōiectiōe fieri
eius quod reliquit, vel ex vicinis scripturis, vel
ex consuetudine patrisfamilias, vel regionis.

In testamentis debent esse testes rogati, hoc
est certiorari quod ad hoc sunt
adhibiti. Bart.

¶ In

his adhibe- 4
t. sed si ha-
beri potest.
rorem con-
fessio ex eo
re repetun- 5
um adhibe-
cium testis
n dicere in 6
autem pos-
t lex Iulia
tam testem
at. Seruus
eri non po-
non habeat
¶ Et vere-?
nnia testa-
nec supre-
en intelle-
im Diuus
atine non
percipiat
si decenti
dere testa-
tus po-
us

Heredes

Verba Sa-
bin.

* Secus in
aliis nego-
ciis. l. ad
fidē. l. up.
de testib.

* actionis
rectus
quam a-
ctus.

* nisi ne-
cessitas
causa tē
antiqui-
tas. §. si
quid li-
tem. l. de
testam.

¶ In testamentis, in quibus testes rogati adesse debent, ut testamentum fiat: alterius rei causa forte rogatos, ad testandum non esse idoneos placet. quod sic accipiendum est, ut licet ad aliam rem sint rogati, vel collecti: si tamen ante testimonium certiores ad testamentum se adhibitos: posse eos testimonium suum recte perhibere: ¶ Vno contextu actus testari oportet. est autem uno contextu, nullum actum alienum testamento intermiscere quod (si) aliquid pertinens ad testamentum faciat, testamentum non viciatur.

XXII: IDEM libro trigentesimo nono
ad Edictum.

AD testium numerum simul adhiberi possumus ut ego & pater & plures qui sumus in eiusdem potestate.

Tempore testamenti inspicitur cuius conditionis sit testis Bart.

¶ Conditionem testium tunc inspicere debemus: cum signarent, non mortis tempore. si igitur tunc cum signaret, tales fuerint ut adhiberi possint: nihil nocet si quid postea eis contigerit.

¶ Si ab ipso testatore anulum accepero, & signavero: testamentum valet, quasi alieno signaverim. ¶ Si signa turbata sunt ab ipso testatore, non videtur signatum. ¶ Si quis ex testibus nomen suum non adscripserit, verum tan, en signaverit: pro ea edictum, si adhibitus non sit.

Et si, ut multifaciunt, adscripserit se, non ta-
 men signauerit: adhuc idē dicemus. ¶ Signum
 autem utrū anulo tantum inpressum adhibe-
 mus: an verò & si non anulo, verū alio quo-
 dam inpresso? variè enim homines signant. &
 magis est, ut tantum anulo quis possit signa-
 re: dum tamen habeat *x̄ p̄ant̄ q̄a.* id est, offi-
 gicem seu figuram aliquam insculptam,
 & huc imaginem. ¶ Posse & nocte signari te-
 stamentum, nulla dubitatio est. Signatas tabu-
 las accipi oportet, & si linteo quo tabula in-
 uoluta sunt, signa inpressa fuerint.

¶ Sic Flor.
 & manu-
 scr. perpe-
 ram Baro
 coniect
 adlenda
 negatio-
 nem.

Si testamentum restauretur, sufficiunt no-
 ua sigilla cum subscriptionibus
 primis. Bart.

XXIII. IDEM libro quarto Disputationum.

SI testamentum quod resignauerit testator,
 iterum signatum fuerit septem testium si-
 gnis: non erit inperfectum, sed utroq; iure va-
 lebit tam civili quam pretorio.

XXIII. FLORENTINVS libro decimo
 Institutionum.

VNum testamentū pluribus exemplis con-
 signare quis potest. idq; interdum neces-
 sarium est. fortè si nauigaturus & secum ferre
 & relinquere iudiciorum suorum testationem
 velit.

Ex Testamento inperfecto nihil debe-
 tur. Bari.

Pars. V. B

XXV. IAVOLENVS libro quinto Posteriorum Labeonis.

cc. l. Iube-
mus. C. de
test. vide
Nou. 109.
* i. in eo
statu esse
cepisset vt
vocé non
posset e-
mittere.
Græci,
δικαιωσάν
την φω-
νέν.

Sis qui testamentum faceret heredibus pri-
mis nuncupatis, prius quam secundos expri-
meret heredes, ubi coepisset: * magis coepisse
eum testamentum facere quam fecisse, Varus
Digestorum libro primo Seruium respondisse
scripsit. itaq; primos heredes ex eo testamento
non futuros. Labeo tum hoc verum esse existi-
mat, si constaret voluisse plures eum qui testa-
mentum fecisset, heredes pronuntiare. ego nec
Seruium puto aliud sensisse.

XXVI. GAIVS libro vicesimo secundo ad
Edictum prouinciale.

Cum lege quis intestabilis iubetur esse, eò
pertinet, ne eius testimonium recipiatur.
Et eo amplius, vt quidam putant, neue ipsi di-
catur testimonium.

Scriptor testamenti non prohibetur esse te-
stis in eodem. Bart.

XVII. CELSVS libro quintodecimo
Digestorum.

Domitius Labeo Celso suo salutem. Que-
ro an testium numero habendus sit is, qui
cum rogatus est ad testamentum scribendum,
idem quoq; cum tabulas scripsisset, signauerit.
Iubentius Celsus Labeoni suo salutem. * Aut
* non intellego quid sit de quo me consuleris:
aut validè stulta est consultatio tua. plus enim
quam ridiculum est dubitare, an aliquis iure
testis

testis adhibitus sit, quoniam idem & tabulas testamenti scripserit.

XXVIII. MODESTINVS libro nono Regularum.

Seruus licet alienus, iussu testatoris testamentum scribere non prohibetur.

XXIX. PAVLVS libro quartodecimo Responsorum.

Ex ea scriptura, qua ad testamentum faciendum parabatur, si nullo iure testamentum perfectum esset: nec ea qua fideicommissorum verba habet, peti posse. Ex his verbis, que scriptura paterfamilias addidit, ταύτην τὴν διαθήκην βούλομαι ἔχειν ἰσχύος ἐπιτάξεως ἰσχύος, i. est, hanc dispositionem volo esse ratam quoquomodo valere possit, videri eum voluisse omnimodo valere ea que reliquit, etiam si intestatus deceisset.

cc. l. in testamento. inf. de fid. li. l. ult. infra de iur. codi. l. Titia. sup. de inoffi. test.

XXX. IDEM libro tertio Sententiarum.

Singulos testes, qui in testamento adhibentur, proprio chirographo adnotare conuenit, quis, & cuius testamentum signauerit.

XXXI. IDEM libro quinto Sententiarum.

Etus bona, qui se Imperatorem facturum heredem esse iactauerat, à fisco occupari non possunt.

* Ex edito Pertinacis. Capitol. in patib.

DE LIBERIS ET POSTV-

MIS HEREDIBVS INSTITV-
ENDIS VEL EXHERE-
DANDIS. *

T I T. II.

VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

Vide Pla-
ton. li. ii.
leg.

* In indi-
ce tit. ad-
ditur, &
præteri-
tis.

*Q*uid sit nominatim exheredari vi-
deamus. nomen & prænomen &
cognomen eius dicendum est: an
sufficit vel vnum ex his? & con-
stat sufficere.

II. IDEM libro sexto Regularum.

*N*ominatim exheredatus filius & ita vi-
detur, FILIVS MEVS EXHERES
EST O, si nec nomen eius expressum sit. si modo
vnicus sit. nam si plures sunt filij, venigna in-
terpretatione potius à plerisque respondetur,
nullum exheredatum esse.

Adiectio matris facit quem videri nomina-
tim exheredatum: & adiectio con-
iugij exheredationem non
viciat. Bart.

III. IDEM libro primo ad Sabinum.

* Sic Flor.
rectius
quã adul-
terio, in
manufer.
arg. l. 15.
i. n. eod.

*E*T si pepercerit filium dicere, ex Seia au-
tem natū dixit: rectè exheredat. & si cum
conuicio dixerit, NON NOMINANDVS;
vel NON FILIVS MEVS, LATRO, GLA-
DIATOR: magis est vt rectè exheredatus sit.
& si ex adultero natū dixerit. ¶ Pure autem
filium exheredari Iulianus putat. qua sententiã

vtimur.

- 2 utimur. ¶ Filius inter medias quoq; heredum institutiones recte exheredatur. & erit à toto gradu summotus. nisi fortè ab unius persona eum testator exheredauerit. nam si hoc fecit, vitiosa erit exhereditatio. quemadmodum si ita eum exheredauerit: **QVISQVIS MIHI ERIT FILIUS EXHERES ESTO.** nam, ut Iulianus scribit, huiusmodi exhereditatio vitiosa est. quoniã post aditam hereditatẽ voluit eum summotum.
- 3 quod est impossibile. ¶ Ante heredis institutionem exheredatus, ab omnibus gradibus summotus est. Inter duos autem gradus exheredatus, ab utroque remotus est secundum Scauola
- 4 sententiam, quam puto veram. ¶ In eo qui misit duos gradus, exheredatione valere Mauricianus recte putat. **VELUTI PRIMVS HERES ESTO EX SEMISSE. SI PRIMVS HERES NON ERIT, SECVNDVS EX SEMISSE HERES ESTO. TERTIVS EX ALIO SEMISSE HERES ESTO, FILIVS EXHERES ESTO. SI TERTIVS HERES NON ERIT, QVARTVS HERES ESTO.** nam ab utroq;
- 5 gradu summotus est. ¶ Si ita testatus sit paterfamilias, ut à primo quidẽ gradu filium prateriret, à secundo solo exheredaret: Sabinus & Cassius & Iulianus putant, perempto primo gradu testamentum ab eo gradu exheredum capere, unde filius exheredatus est. qua sententia comprobata est.

¶ Sic Flor. perperã: rectius in manuscr. & vulg. ed. t. quisquis mihi heres erit filius exheres esto. ut indicant sequentia.

Haftenus de liberis, nunc de postumis instituendis vel exheredandis.

IIII. IDEM libro tertio ad Sabinum.

¶ Nam de solis masculorum postumis agitur in hoc tit.

PLacet omnem masculum^r posse postumum heredem scribere, siue iam maritus sit, siue nondum uxorem duxerit^r nam & maritus repudiare uxorem potest: & qui nō duxit uxorem, postea maritus effici. nam & cum maritus postumū heredem scribit, non utiq; is solus postumus scriptus videtur, qui ex ea, quam habet uxorem, ei natus est, vel is qui tunc in utero est. verum is quoq; qui ex quacumque uxore nascatur.

V. IAVOLENVS libro primo ex Cassio.

Ideoque qui postumum heredem instituit, si post testamentum factum mutauit matrimonium: is institutus videtur, qui ex posteriore matrimonio natus est.

¶ Vide Theophilū inst. de adopt. §. sed & illud. & l. spadonū. j. de verb. signif. & Theodor. Balsam. ad 21. 22. & 23. canon. sanctorū apostolorum.

VI. VLPIANVS libro tertio ad Sabinum.

Sed^r est quaesitum an is qui generare facile non possit, postumā heredem facere possit. & scribit Cassius & Iavolenus posse. nam & uxorem ducere & adoptare potest. Spadonē quoque posse postumum heredem scribere, & Labeo & Cassio scribunt. quoniam nec etas nec sterilitas ei rei impedimento est. Sed si castratus sit, Iulianus Proculi opinionem secutus, non putat postumum heredem posse instituire. quo iure utimur, Hermaphroditus plañe si

nè si in eo virilia prævalebunt, postumum heredem instituere poterit.

VII. PAULVS libro primo ad Sabinum.

- SI filius qui in potestate est præteritus sit, &
 •• Si viuo patre decedat testamentum non valet.
 •• nec superius rumpitur. & eo iure utimur.

Filius iam natus rumpit spem eius gradus à quo præteritus est, incontinenti, postumus verò statim cum nascitur. Bart.

VIII. POMPONIVS libro primo ad Sabinum.

SI primo herede instituto filium exheredaturo, à secundo autem substituto non exheredaturo, & dum pendet an prior aditurus sit, filius decesserit: secundum sententiam qua utimur, non erit secundus heres: quasi ab initio inutiliter institutus, cum ab eo filius exheredatus non sit. quòd si in postumo filio idem acciderit, ut natus viuo patre, à quo exheredatus sit, moriatur, eadem dicenda erunt de substituto: quoniam cum est natus filius, loco eius est qui superstes est.

De institutione postumi.

IX. PAULVS libro primo ad Sabinum.

SI quis postumos, quos per etatem aut validitatem habere fortè non potest, heredes instituit: superius testamentum rumpitur. quòd natura magis in homine generanda & consue-

Inst. c. 9. 1.

* Quod fortè habebat eundem scriptum heredem. Harmenopo. libro 5. tit. 5. Vide l. 14. inf. cod.

tudo spectanda est, quam temporale vitium aut valetudo, propter quam abducatur homo à generandi facultate. Sed si ex ea que alij nupta sit, postumum quis heredem instituerit: ipso iure non valet. quod turpis sit institutio. Si filium exheredauero, nepotemque ex eo prateriero, & alium heredem institucro, & superuixerit filius post mortem meam, licet ante aditam hereditatem decesserit, non tamen nepotem rupturum testamentum, Iulianus & Pomponius & Marcellus aiunt. Diuersumque est, si in hostium potestate filius sit, & decesserit in eodem statu. rumpit enim his casibus nepos testamentum. quod moriente auro filius peperderit. non abscissum, ut superiore casu, fuerit. Sed & si heres institutus omiserit hereditatem, erit legitimus heres. quoniam hæc verba, **SI INTESTATO MORITVR**, ad id tempus referuntur, quod testamentum destituitur, non quod moritur. Sed si ex ea, quam nefas sit ducere, postumum heredem institucro: non putat rumpi testamentum Pomponius. Sed si per adoptionem sororem factam habeam, poterò postumum ex ea heredem institucro: quia adoptione soluta possum eam ducere uxorem.

**X. POMPONIVS libro primo
ad Sabinum.**

Commodissimè is qui nondum natus est,
ita heres instituitur, **SIVE VIVO ME
SIVE**

* Ant. Aug.
gust. lib. 3.
c. 7.

SIVE MORTVO NATVS EVERIT, HERES ESTO. aut etiam pure, neutrius temporis habita mentione. si alteruter casus omis-
sus fuerit, eo casu, qui omissus sit, natus rumpit testamentum: quia hic filius nec sub con-
dicione quidem scriptus heres intelligitur, qui in hunc casum nascitur qui non est testamen-
to adprehensus.

Filius in potestate patris succedens ex testamen-
to vel ab intestato, non dicitur nouum
dominium acquirere.

XI. PAVLVS lib. secundo ad Sabinum.

IN suis heredibus euidentius apparet conti-
nuationem domini eo rem perducere, ut nul-
la videatur hereditas fuisse. quasi olim hi do-
mini essent, qui etiam uiuo patre quodammo-
do domini existimantur. vnde etiam filius fa-
milias appellatur sicut paterfamilias: sola no-
ta hac adiecta, per qua distinguitur genitor ab
eo qui genitus sit. itaque post mortem patris non
hereditatem percipere videntur. sed magis libe-
ram bonorum administrationem consequun-
tur. hac ex causa licet non sint heredes institu-
ti, domini sunt. nec obstat quod licet eos exhe-
redare, quos & occidere licebat.

XII. VLPRIANVS lib. nono ad Sabinum.

QVod dicitur filium natum rumpere te-
stamentum: natum accipe & si ex seculo
ventre editus sit. nam & hic rumpit testamen-
tum, scilicet si nascatur in potestate. Quid ta-

correct. u
per l. vi
C. de po-
sthu. her.
i nit.

Iunge l.
quod cer-
ratu. C. de
post. her.

men si non integrum animal editum sit, cum spiritu tamen? an adhuc testamentum rumpat? & hoc tamen rumpit.

Precuisio facta in casibus separatis, porrigitur ad eisdem casus simul coniunctos. Bart.

XIII. IULIANVS lib. vicensimonono
Digestorum.

SI ita scriptum sit, SI FILIVS MIHI NATVS FVERIT, EX HERESSE HERES ESTO: EX RELIQUA PARTE VXOR MEA HERES ESTO. SI VERO FILIA MIHI NATA FVERIT, EX TRIENTE HERES ESTO: EX RELIQUA PARTE VXOR. HERES ESTO: & filius & filia nati essent, dicendum est assem distribuendum esse in septem partes: vt ex his filius quattuor, vxor duas, filia vnam partem habeat. ita enim secundum voluntatem testantis filius altero tanto amplius habebit quam vxor. item vxor altero tato amplius quam filia. licet enim subtili iuris regula conueniebat ruptum fieri testamentum, attamen quam ex utroq; nato testator voluerit vxorem aliquid habere, ideo ad huiusmodi sententiam humanitate suggerente decursus est, quod etiam Iuuentio Celso apertissime placuit. ¶ Regula est iuris civilis, qua constitutum est hereditatem adimi non posse, propter quam liber & heres esse iussus, quauis dominus ademerit eodẽ testamento libertatẽ, nihil

* Sic in archie. putat tamẽ Tau rel. legendũ quum, aut quoniam.

nihilo minus & libertatem & hereditatē habebit. ¶ Testamentum quod hoc modo scribitur, TITIVS POST MORTEM FILII MEI HERES ESTO, FILIVS EXHERES ESTO, nullius momenti est. quia filius post mortem suam exheredatus est. quare & contra tabulas patrum libertorum huiusmodi filius bonorum possessionem accipere poterit.

Postumus nascendo rumpit secundum gradum, à quo est præteritus.

XIIII. AFRICANVS libro quarto
Quæstionum.

SI postumus à primo gradu exheredatus, à secundo præteritus sit: quamvis eo tempore nascatur, quo ad heredes primo gradu scriptos pertineat hereditas, secundum tamen gradum vitari placet: ad hoc ut prætermittentibus institutus ipse heres existat. immo & si defuncto eo heredes instituti omiserint hereditatem, non posse substitutos adire. Itaque & si à primo gradu exheredatus, à secundo præteritus, à tertio exheredatus sit, & viventibus primis & deliberantibus decedat: queri solet omittentibus primis aditionem, utrum ad eos qui tertio gradu scripti sint, an potius ad legitimos heredes pertineat hereditas. quo & ipso casu rectius existimari putavit, ad legitimos eam pertinere. nam & cum duobus heredibus institutis, & in singulorum locum facta

substito

substitutione à primis exheredatus postumus, à secundis prateritus fuerit: si alter ex institutis omiserit, quamuis postumus excludatur, non tamen magis substitutum admitti. Quod vulgo dicitur, eum gradum à quo filius prateritus sit non valere: non vsquequaq; verum esse ait. nam si primo gradu heres institutus sit filius, non debere eum à substitutis exheredari. ideòq; si filio & Titio heredibus institutis, Titio Manius substitutus sit: omittente Titio hereditate, Manium eam adire posse: quamvis filius secundo gradu exheredatus non sit. Si quis ita scripserit, ILLE QVEM SCIO EX ME NATVM NON ESSE, EXHERES EST: hanc exheredationem ita nullius momenti esse ait, si probetur ex eo natus. non enim videri quasi filium exheredatum esse, cum elogium pater cum filium exheredare proposuisset, & adiecisset propter eam causam exheredare: probaturq; patrem circa causam exheredationis errasse.

XV. VLPIANVS lib. primo ad Sabinum.

Idem est & si ita dixerit. ILLE ILLIVS FILIVS EXHERES ESTO, patrem ei adulterum per errorem adsignans.

XV. AFRICANVS libro quarto

Questionum.

SI filius heres institutus sit omisso postumo, filioque substitutus nepos ex eo sit: si interim moriatur filius postumo non nato, nepotem tam

Ant. Aug.
lib. 3. c. 7.

21. cau.
sam exhe-
redatio-
nis, qua
hodie o-
mni casu
exprimen-
da est ex
Novell.
115.

tam patri quàm auo suum heredem futurum. quòd si nemo filio substitutus sit, & solus ipse institutus sit: tunc quia eo tēpore quo is moriatur, certū esse incipit neminem ex eo testamento heredem fore, ipse filius intestato patri heres existat sicut euenire solet, cum sub ea condicione quæ in ipsius potestate erit, filius heres institutus, prius quàm ei pareret moriatur.

XVII. FLORENTINVS libro decimo Institutionum.

Filij etiam hoc modo exheredantur. **FILIVS EXHERES SIT. FILIVS EXHERES ERIT.**

XVIII. VLPIANVS lib. quinquagesimo septimo ad Edictum.

Multi non nota causa exheredant filios, nec vt eis obsint, sed vt eis consulant: vt. puta impuberibus, eisq; fideicommissam hereditatem dant.

Odia restringi, fauores conueniunt ampliari. Bart.

XIX. PAVLVS lib. primo ad Vitellium.

Cum quidam filiam ex asse heredem scripsisset, filioq; quem in potestate habebat, decem legasset: adiecit, **ET IN CETERA PARTE EXHERES MIHI ERIT:** & quaereretur an rectè exheredatus videretur. Scauola respondit, non † videtur. & in disputando adiciebat ideo non valere, quoniam nec fundi exheres esse iussus rectè exheredaretur. aliamq; causam

† videri.

causam esse institutionis, quae benignè acciperetur: exheredationes autem non essent adiuvandae.

XX. MODESTINVS libro secundo
Pandectarum.

Sub conditione filius heres institutus si pendente conditione adrogandum se dedit: necessarius heres non erit.

XXI. POMPONIVS libro secundo ad
Quintum Mucium

Coniunge
l. 67. inf.
de her.
inst.

Si filium nominatim exheredavero, & eum postea heredem instituero: heres erit.

XXII. TERENCEVS GLEMENS lib. septimo
decimo ad legem Iuliam & Papiam.

Cum postumus sub conditione instituitur, si prius quàm nascatur, condicio exstiterit: non rumpitur testamentum postumi adgnatione.

Quando veritas & fictio tendunt ad eundem finem, veritas fictioni praevalet. Bart.

XXIII. PAPINIANVS libro duodecimo
Questionum.

Citatur
hoc Papi-
niani re-
pōsum in
l. 8. §. 7.
inf. de con-
tratab.

Filio quem pater post emancipationem à se factum iterum adrogavit, exheredatione an ea scriptam nocere dixi. nam in omni ferè iure sic obseruari conuenit, ut veri patris adoptiuus filius nunquam intellegatur: ne imagine natura veritas adubretur. videlicet quòd non translatus, sed redditus videretur. nec multum

multum puto referre, quod ad propositum attinet, quod loco nepotis filium exheredatum pater adrogauit. ¶ Si Titius heres institutus loco nepotis adoptetur: defuncto postea filio qui pater videatur, nepotis successione non rumpitur testamentum ab eo qui heres inuenitur.

XXIII. PAVLVS libro nono
Questionum.

Postuma sub condicione heres instituta si pendente condicione viuo patre nascatur, rumpit testamentum.

XXV. IDEM libro duodecimo
Responforum.

Titius testamento heredem instituit, & filium habens sic exheredationem posuit: CETERI OMNES FILII FILIAEQUE MEAE EXHEREDES SVNTO. Paulus respondit, filium rectè exheredatum videri. postea consultus an videatur exheredatus què pater putauit deceßisse, respondit, filios & filias nominatim exheredatos proponi. de errore autem patris, qui incerceßisse proponitur, apud iudicem agi oportere.

Fauore testamenti, & propter ignorantiam testatoris, natus habetur pro non nato. Bart.

¶ Lulius Titius cum suprema sua ordinaret in ciuitate, & haberet neptem ex firia pregnantem rura agentem: scripsit id quod in vtero haberet ex parte heredem. quæro cum ipsa die qua

vi. sub au-
roram &
manecir.
ca horam
primam.

qua Titius ordinaret testamentum in ciuitate, hora diei sexta, eodē die alvescente' calo rure sit emixa Mania masculum, an institutio heredis valeat cum quo tempore scriberetur testamentum, iam editus esset partus. Paulus respondit, verba quidem testamenti ad eum pronepotem directa videri, qui post testamentum factum nasceretur. sed si vt proponitur, eadem die, qua testamentum factū est, nepotis testatoris antequam testamentum scriberetur emixa esset, licet ignorante testatore, tamen institutionem iure factam videri rectē responderi.

Filiusfa. miles potest exheredari sicut
paganus. Bart.

XXVI. PAVLVS lib. tertio sententiarum.

Filiusfamilias si militet, vt paganus nominatum à patre aut heres scribi aut exheredari debet: iam sublato edicto Diui Augusti, quo cautum fuerat, ne pater filium militem exheredet.

XXVII. IDEM lib. tertio ad Neratium.

Postuumum ex qualibet vidua natum sibi filium heredem instituere potest.

Si exheredatio facta in conditionis defectum non potest confirmari aditione, testamentum est nullum, & filius patris ab intestato succedit. Bart.

XXVIII. TRYPHONINVS lib. vicensimo Disputationum.

Filius

Filius à patre cuius in potestate est, sub
 conditione qua non est in ipsius potesta-
 te, heres institutus, & in defectum conditionis
 exheredatus, decessit pendente etiam tunc con-
 ditione tã institutionis quàm exheredationis.
 dixi heredem eum ab intestato mortuum esse.
 quia dum vivit, neq; ex testamento heres neq;
 exheredatus fuit. herede autem scripto ex par-
 te filio, coheres post mortem filij institui potest.

Qui morte aui recidit in potestatem patris, si
 ante reperitur institutus, testamentum
 non rumpitur.

¶ **F**iliusfamilias miles de castrensi peculio fe-
 cit testamentum, habens filium in eiusdẽ po-
 testate. cum militare desisset, patre eodemque
 auro defuncto: quaesitum est an rumpetur eius
 testamentum. Non quidem adoptavit, nec ho-
 die es natus est filius, nec priore subducto de
 potestate suo herede, vlterior successit in pro-
 ximum locum: sed tamen in potestate sua ha-
 bere cœpit quem non habebat. simulq; pater-
 familias factus est, & filius sub eius recidit
 potestate. rumpetur ergo testamentum. sed si
 heres sit institutus, vel exheredatus iste eius
 filius, non rumpitur. quia nullo circa eum no-
 vo facto, sed ordine quodam naturali nactus
 est potestatem. ¶ Si quis ex certa vxore na-
 tum scribit heredem, in periculum rumpendi
 testamentum deducit, ex alia susceptis liberis.

Potest quis instituere postumum ex ea, quæ
tunc sibi vxor esse non potest hone-
sta, sed spes est quoddam esse
possit. Bart.

¶ Si quis eo tempore, quo nondum eius vxor,
esse posset, testator natum ex ea scripsit he-
redem: an postea contracto licito matrimo-
nio natus, heres ex testamento esse possit,
quæritur. veluti si scribas hodie heredem,
qui tibi ex Titia natus erit: quando Titia
ancilla, vel minor annis viginti quinque ea
cuius pater tuus tutelam administravit, aut
tutor tu ipse fuisti. postea Titia vxor iusta
tibi fuerit, vel libertatem adeptam, aut tempo-
re annorum viginti quinque, & vtilis anni,
& rationum allegatione: an natus heres esse
possit? nemo certe dubitabit ex Titia, quæ tunc
propter tenorem etatis vxor duci non potuit,
quando testamentum fiebat, natum postea ea
vxore ducta, heredem esse posse. Et generali-
ter nato post testamentum herede scripto, adi-
tus est ad hereditatem, in qualicumque statu
testamenti faciendi tempore fuit quæ postea
testatori civiliter nupta est. ¶ Quid autem si
filium post testamentum natum ex beffe, fi-
liam autem post testamētum natam ex trien-
te scripsit heredem, nec vllum coheredem de-
dit, nec substituit inuicem alium? vnus natus
solutus ex testamento sit heres.

De postumis nepotibus & deinceps, aut qui possunt esse sui instituendis, ex iure antiquo vel lege Vellea.

XXVIII. SCAEVOLA lib. sexto Quaestionum.

GAllus sic posse institui postumos nepotes induxit; SI FILIVS MEVS VIVO ME MORIETVR, TVNC SI QVIS MIHI EX EO NEPOS, SIVE QVAE NEPTIS POST MORTEM MEAM IN DECEM MENSIBVS PROXIMIS, QVIBVS FILIVS MEVS MORERETVR, NATVS NATA ERIT: HEREDES SVNTO. *Quidam recte admittendum credunt, etiam si non exprimat de morte filij, sed simpliciter instituat: ut eo casu valeat, qui ex verbis concipi possit.*

*Idem credendum est Gallum existimasse & de pronepote: ut dicat testator, SI * ME * VIVO NEPOS DECEDAT, TVNC QVI EX EO PRONEPOS, & cetera. Sed & si viuo filio, iam mortuo pronepote, cuius vxor praegnas esset, testamentum faceret: potest dicere, SI ME VIVO FILIVS DECEDAT, TVNC QVI PRONEPOS. Num si & filius & nepos viuat, concipere vtrisque mortuis, viuo se, tunc qui pronepos nasceretur? quod similiter admittendum est. ita sanè, si prius nepos deinde filius decederet. ne successione testamentum rumpere.*

Provisio facta in vno casu, porrigitur ad alios sibi similes. Barr.

Sunt qui putat, ex abudare, vel legendu esse, & ut scilicet Scaevola dicat, verbis pura institutionem pro tacita conditionali accipi, & conditio pro expressa habeatur.

¶ Et quid si tñm in mortis filij casum con-
 ciperet? quid enim si aqua & ignis interdi-
 ctione peteretur? quid si nepos, ex quo prone-
 pos institueretur, vt ostendimus, emancipatus
 esset? hi enim casus, & omnes ex quibus suus
 heres post mortem scilicet aui nasceretur, non
 pertinent ad legem Velleam. sed ex sententia
 legis Velleae & hac omnia admittenda sunt,
 vt ad similitudinem mortis ceteri casus ad-
 mittendi sint. ¶ Quid si qui filium apud ho-
 stes habebat testaretur? quare non inducere,
 vt si anteaquam filius ab hostibus rediret,
 quamuis post mortem patris, decederet: tunc
 deinde nepos, vel etiam adhuc illis viuus post
 mortem scilicet aui nasceretur, non rumpe-
 ret? nam hic casus ad legem Velleam non
 pertinet. melius ergo est, vt in eiusmodi utili-
 tate, praesertim post legem Velleam quae &
 multos casus rumpendi abstulit, interpre-
 tatio admittatur, vt instituens nepotem qui
 sibi post mortem suus nasceretur, recte in-
 stituisse videatur quibuscumque casibus ne-
 pos post mortem natus suus esset, rumperet-
 que praeteritus. atque etiam si generaliter,
 quidquid sibi liberorum natum erit post mor-
 tem, aut, quicumque natus fuerit, sit in-
 stitutus si suos nasceretur. ¶ Si eius qui fi-
 lium habeat, & nepotem ex eo instituat,
 nurus praegnas ab hostibus capta sit, ibique

*al. aut. vt
 testatur
 gl. sed Fl.
 est, vt, &
 in omnib.
 ferè no-
 stris ma-
 nuscr.
 Perperā
 Alc. emen-
 dat, qui.

vivo pariat, mox ille post mortem patris atque cui redeat: utrum hic casus ad legem Velleam respiciat, an ad ius antiquum aptandus sit? possitque vel ex iure antiquo, vel ex Vellea institutus non rumpere? quod querendum est, si iam mortuo filio pronepote instituat, redeatque mortuo. Sed cum testamentum ab eo non rumpitur, nihil refert utrum ex iure antiquo an ex lege Vellea excludatur. ¶ Forfitan addubitet quis an istis casibus, si nepos post testamentum nascatur vivo patre suo, deinde ex eo concipiatur, isque vivo patre deinde auctore nascatur: an non potuerit heres institui, quia pater ipsius non rectè institutus esset, quod minimè est expauescendum. hic enim suus heres nascitur, et post mortem nascitur, ergo et si pronepos admittetur qui natus erit ex nepote, postea vivo filio, atque si ex eo natus esset adoptatur. ¶ In omnibus his speciebus illud servandum est, ut filius dumtaxat qui est in potestate, ex aliqua parte sit heres institutus, nam frustra exheredabitur post mortem suam, quod non esse † necessario in eo filio qui apud hostes est, si ibi decedat: et in nepote certè et pronepote, quorum si liberi heredes instituantur, institutionem numquam exigemus: quia possunt preteriri. ¶ Nunc de lege Vellea videamus, voluit vivis nobis natos similiter non rumpere testamentum. et

¶ Sic Flor. & manu-
scr. perpe-
rā igitur
in vul. vi-
uo auctore &
cuius filio.

¶ Sic Flor. sed manu-
scr. & vul.
legitur,
mortuo
patre.
quod non
probo.
† necesse:
hæc varie-
tas est in
Flo. sed in
vet. mā &
vulg. edit.
rectius le-
gitur, nō
est neces-
se.

videtur primum caput eos spectare, qui cum nascerentur, sui heredes futuri essent. & rogo si filium habeas, & nepotem nondum natum tantum ex eo heredem instituas: filius decedat: mox vivo te nepos nascatur? ex verbis dicendum est non rumpi testamentum. ut non solum illud primo capite notauerit, si nepos qui eo tempore instituat, quo filius non sit: verum & si vivo patre nascatur. quid enim necesse est tempus testamenti faciendi respici, cum satis sit observari id tempus quo nascitur? nam et si ita verba sunt, **QUI TESTAMENTUM FACIET, IS OMNIS VIRILIS SEXVS, QUI EI SVVS HERES FVTVRVS ERIT,** & cetera: etiam si [†]vivente) parente vivo nascantur. ¶ Sequenti parte succedentes in locum liberorum, non vult [†]lex [†]rumpere testamentum.

† *viris*
 • Gouernus & alij quidam putant legendum nepos, & hic iam quarto loco perperam scribi pronepos, cum sit scribendum, nepos.

& ita interpretandum est, ut si & filium & nepotem & pronepotem habeas: mortuis [†]viris pronepos institutus succedens in sui heredi locum, non rumpat. Et venè verba se habent, **SI**

QVIS EX SVIS HEREDIBVS SVVS HERES ESSE DESIERIT, ad omnes casus pertinentia, quos supplendos in Galli Aquili sententia diximus. nec solum si nepos vivo patre decedat, nec succedens pronepos auo mortuo rumpat: sed & si supervixit patri, ac decedat. dummodo heres institutus sit, aut exheredatus.

¶ Videndum, num hac posteriore parte, **SI QVIS** 10

EX SVIS HEREDIBVS SVVS HERES ESSE DESIERIT, LIBERI EIVS, & cetera, IN LOCVM SVORVM SVI HEREDES SUCCEDVNTO, possit interpretatione induci, vt si filium apud hostes habens, nepotem ex eo heredem instituas: non tantum si vivo te filius decedat, sed etiam post mortem, antequam ab hostibus reuersus fuerit, succedendo non rumpet. nihil enim addidit, quo significaret tempus: nisi quod, licet audenter, possis dicere vivo patre hunc suum heredem esse defuisse, licet post mortem decedat: quia nec redit, nec potest redire.

- II ¶ Ille casus in difficilis est, *si* filium habeas, & nepotem nondum natum instituas, isque nascatur vivo patre suo, ac mox pater decedat. non enim suus heres est tempore quo nascatur: nec posteriori alij succedendo prohiberi videtur rumpere, quam qui iam natus erit. Denique & superiore capite vt liceat institui nondum natos, qui cum nascentur sui erunt, permitti. posteriore capite non permittit institui, sed vetat rumpi. neve ob ea rem minus ratum esset quod succedit. Porro procedere debet, vt vtiliter sit institutus. quod nullo iure potuit qui nondum natus erat. Iuliano tamen videretur, duobus quasi capitibus legis commixtis, in hoc quoque inducere legem, ne rumpantur testamenta. Queremus tamen, cum recepta est Iuliano sententia, an si nascatur

Sic Florentinus. sed in manus. & vulg. retius legitur, alius.

¶ Iuliani

nepos viuo patre suo, deinde emācipetur: sponte adire possit hereditatem. quod magis probandum est. nam emancipatione suus heres fieri non potuit.

Testamentum in quo filius in potestate est prāteritus, est nullum.

XXX. GAIUS libro septimodecimo ad Edictum prouinciale.

INter cetera, quae ad ordinanda testamēta necessariō desiderantur, principale ius est de liberis heredibus instituendis vel exheredandis. ne prāteritis istis rumpatur testamentum. namque filio qui in potestate est prāterito, inutile est testamentum.

Hoc olim non obseruabatur. Li. lib. i. ibi, Lucumio superfuit patri, &c.

XXXI. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

DVm apud hostes est filius, pater iure fecit testamentum, & recte eū prāterit. cum si in potestate esset filius, nihil valiturum esset testamentum.

XXXII. MARCIANVS libro secundo Regularum.

SI filio emancipato exheredato, is qui in potestate est prāteritus sit: ipse quidem emancipatus si contra tabulas petat nihil agit. ab intestato autem & suus & emancipatus venient.

DE INIVSTO RUMPTO

IRRITO FACTO TESTAMENTO.

TIT. III.

PAPINIANVS libro primo Definitionum.

TESTAMENTVM aut non iure factum dicitur, vbi sollemnia iuris defuerunt: aut nullius esse momenti, cum filius qui fuit in patris potestate prateritus est: aut rumpitur alio testamento ex quo heres existere poterit, vel adgnatione sui heredis: aut in irritum constituitur, non adita hereditate.

II. VLPPIANVS libro secundo ad Sabinum.

Tunc autem prius testamentum rumpitur, cum posterius rite perfectum est. nisi forte posterius vel iure militari sit factum, vel in eo scriptus est qui ab intestato venire potest. tunc enim & posteriore non perfecto superius rumpitur.

Postumi sunt nominatim exheredandi. Bart.

III. IDEM libro tertio ad Sabinum.

Postumi per virilem sexum descendentes ad similitudinem filiorum nominatim exheredandi sunt, ne testamentum adgnascendo rumpant. Postumos autem dicimus eos dumtaxat, qui post mortem parentis nascuntur. sed & hi qui post testamentum factum in vita nascuntur, ita demum per legem Velleam rumpere testamentum prohibentur, si nomina-

* In indice ti. scriptum est absque m RV- P TO.

In huc ti. vide Har- menop. li. 5. tit. 5. item Val. Maxi. lib. 7. ti. de testa. que rescissa sunt.

* Hoc etiam constituit Pertinax Augustus. Capitolinus in Pertinace.

* Scripserat Vlpia. virilis sexus, ut patet ex fragm. Vlp. tit. II.

tim sint exheredati. vnde etiam ante heredu institutionem, vel inter medias heredu institutiones, vel inter gradus exheredari possunt. nā Diuus Marcus decreuit idē in postumo quod in filio seruandum. nec ratio diuersitatis reddi potest. ¶ Ex his apparet aliam causam esse

•Vide An. Aug. li. 1. c. 1. vbi docet hāc le- gis esse corruptā in omnib. editionib. pro, poste- riorū, tamē quod est Flo. le- gitur in omnibus manuscr. postumo- rū, rectē.

liorum superstitum, aliam posteriorum. illi in- iustum faciunt, hi rumpunt. illi semper, hi si nascantur, nec inueniant se exheredatos. Sed et si sit ante hoc aliud testamentum, à quo postumus exheredatus sit: placet, siue post mor- tem testatoris nascatur siue viuo testatore, v- trumq; rumpit esse, et superius per inferius, et inferius per postulum.

De re quæ non habet nomen proprium, dici- tur nominatiim disponi, si sub nomine sui generis nuncupetur. Bart.

¶ Nominatiim autem exheredatus postumus, videtur, siue ita dixerit, Q V I C V M Q V E M I- H I N A S C E R E T V R : siue ita, E X S E I A : siue ita, V E N I E R E X H E R E S E S T O, sed et si di- xerit, P O S T U M V S E X H E R E S E S T O : natus vel post mortem vel viuo testatore, non rum- pet. ¶ Licet autem postumus præteritus ad- gnascendo rumpat, tamen interdum euenit, vt pars testamenti rumpatur. vt puta si proponas à primo gradu postulum exheredatum, à se- cundo præteritum. nam hic primus gradus va- let, secundus rumpit est.

III. IDEM libro quarto Disputationum.

D Enique & deliberatibus primo gradu scriptis heredibus, qui secundo gradu scripti sunt heredes optinere hereditatem non possunt. gradu animi rumpito & infirmato, amplius hereditas inde optineri non potest.

V. IDEM libro tertio ad Sabinum.

N Am & si sub condicione sit heres institutus quis, à quo postumus non est exheredatus: tamen pendente condicione rumpitur gradus ut & Iulianus scripsit. sed & si sit ei substitutus quis, etiam deficiente condicione primi gradus non admittetur substitutus, à quo scilicet postumus exheredatus non est. Puto igitur existente quidem condicione primi gradus, postumo potius locum fore. post defectum autem condicionis natus postumus gradum non rumpit: quia nullus est. Rumpendo autem testamentum, sibi locum facere postumus solet. quamvis filius sequentem gradum, à quo exheredatus est, patiatur valere. Sed si à primo gradu prateritus, à secundo exheredatus sit: si eo tempore nascatur postumus, quo aliquis ex institutis vixit: totum testamentum ruptum est. nam tollendo primum gradum, sibi locum facit.

Nepos prateritus ita demum rumpit testamentum, si tempore mortis aui eum filius non præcedit verè vel fide.

VI. IDEM libro decimo ad Sabinum.

Quidam putat hic desiderari hæc verba, defuncto postumo. ego aliter sentio.

Supere :
se hic negationem
quidam
notant.

Iunge l. 9.
 §. i. titu.
 prox. & l.
 scripto. j.
 vud. legit.

SI quis filio exheredato, nuru pregnate reli-
 cta decesserit, & extraneū sub condicione
 instituerit, & pendente condicione post mor-
 tem patris, vel deliberante herede instituto de
 aduenda hereditate, exheredatus filius decesse-
 rit, & nepos fuerit natus: an rumpat testa-
 mentum? & dicemus testamētum non rumpi.
 cum nec exheredari huiusmodi nepos deberet
 ab auo, quem pater precedebat. ¶ Planè si for-
 tē institutus omiserit hereditatem, hunc auo
 suo futurum heredem ab intestato non dubi-
 tatur. vtrumque propriis rationibus. nam ad-
 gnascendo quidem is rumpit, quem nemo
 precedebat mortis tempore. ab intestato ve-
 rò is succedit, cui ante eum aliū non est
 delata hereditas. Non fuisse autem filio de-
 latam hereditatem apparet, cum deliberan-
 te instituto decesserit. sed hæc ita, si mortis
 aui tempore in utero nepos fuit. Ceterum si
 postea conceptus est, Marcellus scribit, ne-
 que ut suum neque ut nepotem aut cogna-
 tum ad hereditatem vel ad bonorum possessio-
 nem posse admitti. ¶ Sed si pater eius qui mor-
 tis aui tempore in utero fuit, apud hostes
 erat: nepos iste, patre in eadem causa dece-
 dente, post mortem aui succedendo testamen-
 tum rumpet. quia superscripta persona ei non
 obstat. nec enim creditur in rebus humanis
 fuisse, cum in ea causa decedat. quamquam
 caps

captivus reversus, patris sui iniustum faceret
 3 testamentum in eo prateritus. ¶ Siue autem
 in ciuitate nepos fuit conceptus siue apud ho-
 stes, quoniam datur & partui postliminium,
 succedendo testamentum rumpit. Succedendo
 itaque sui non rumpunt, siue fuerint instituti
 vel exheredati ab eo gradu, ad quem heredi-
 tas defertur. scilicet si gradus ille valeat. Quo-
 cumque autem modo parentes precedentes in
 potestate esse desierint, succedentes liberi si fue-
 rint instituti vel exheredati, non rumpent te-
 stamentum: siue per captiuitatem, siue per
 mortem vel pœnam.

Hactenus de verbo rupti: nũc de verbo irriti.
 4 ¶ Irritum fit testamentum quotiens ipsi testa-
 tori aliquid contigit: puta si ciuitatem amittat
 per subitam seruitutem, ab hostibus, verbi
 gratia, captus. vel si maior annis viginti venũ
 se dari passus sit ad actum gerendum pretium-
 ue participandum. Sed & si quis fuerit capite
 damnatus, vel ad bestias, vel ad gladium, vel
 alia pœna quæ vitam admittit: testamētum eius
 irritum fiet. & non tunc cum consumptus est,
 sed cum sententiam passus est. nam pœna ser-
 uus efficitur. nisi fortè miles fuit ex militari
 delicto damnatus. nam huic permitti solet te-
 stari, vt Diuus Hadrianus rescripsit. & cre-
 do iure militari testabitur. qua ratione igitur
 damnato ei testari permittitur? numquid & si
 quod

• i. vt aē
 tor fiat
 eius qui
 emit.
 quod nuf
 quā alibi
 in iure
 extat. qui
 dā perpe-
 rā inter-
 pretatur,
 i. ad tabel
 lionatum
 gerendū.

quod ante habuit factum testamentum, si ei
 permissum sit testari, valeat: an verò pœna ir-
 ritum factum, rescindendum est? & si militari
 iure ei testandum sit, dubitari nō oportet, quin
 si voluit id valere, fecisse id credatur. ¶ Eius
 qui deportatur, non statim irritum fiet testa-
 mentum, sed cum princeps factum comprova-
 verit, tunc enim & capite minuitur, sed & si
 de decurione puniendo, vel filio nepotēve præ-
 ses scribendum principi interlocutus est: non
 puto statim seruum pœnae factum, licet in car-
 cere soleant diligentioris custodię causa recipi,
 nec huius igitur testamētum irritum fiet prius
 quàm princeps de eo supplicium sumēdum res-
 cripserit, proinde si ante decesserit, utique te-
 stamentum eius valebit, nisi mortem sibi con-
 sciuit. Nam eorū qui mori magis quàm dam-
 nari maluerint ob conscientiam criminis, te-
 stamenta irrita constitutiones faciunt, licet in
 ciuitate decedant. Quòd si quis tadio vitę vel
 valetudinis aduersę impatientia, vel iactatio-
 nis, vt quidam philosophi: in ea causa sunt, vt
 testamenta eorum valeant, quam distinctio-
 nem in militis quoque testamento Diuus Ha-
 drianus dedit epistula ad Pomponium Falco-
 nem, vt si quidem ob conscientiam delicti mi-
 litaris mori maluit, irritum sit eius testa-
 mentum, quòd si tadio vitę, vel dolore, valere te-
 stamentum, aut si intestato decessit, cognatis:

a ut si

exempla
 vide apud
 Alciat. li.
 4. parerg.
 c. 6.

aut si non sint, legioni ista sint vindicanda.

Testamentum damnatorum non rumpitur si est appellatum, nisi cum per appellationem exequutio non differtur. Bart.

¶ Hi autem omnes, quorum testamenta irrita damnatione fieri diximus, si prouocauerint, capite non minuuntur. atque ideo neque testamenta quae antea fecerunt irrita fiēt: & tunc testari poterunt. hoc enim sapissimè est constitutum. nec videntur, quasi de statu sui dubitantes, non habere testamētī factionem. sunt enim certi status, nec ipsi de se interim certi. † incerti

¶ Quid tamen si appellationē eius praeses non recepit, sed Imperatori scribendo pœnam remoratus est? puto hunc quoque suum statum interim retinere. nec testamentum irritum fieri. nam, ut est oratione Diui Marci expressum, tametsi prouocantis, vel eius pro quo prouocatur appellatio non fuerit recepta: pœna tamen sustinenda est, quoad princeps rescripserit ad litteras praesidis, & libellum rei cū litteris missum. nisi fortè latro manifestus, vel seditio praeupta, factioque cruenta, vel alia iniusta causa, quam mox praeses litteris excusauit, moram non recipiant: non pœnae festinatione, sed praueueniendi periculi causa. tunc enim punire permittitur, deinde scribere.

Sententia nulla testamenti factionem non tollit. Bart.

¶ Quid si quis fuerit damnatus illicitè, pœna

non sumpta? an testamentum eius irritum fiat, videamus. utputa decurio ad vestias. an capite minuatur, testamentumque eius irritum fiat? & non puto. cum sententia eum non tenuerit. ergo & si quis eum qui non erat iurisdictionis sue damnauerit: testamentum eius non erit irritum, quemadmodum est constitutum. sed ne eorum quidem testamenta rata sunt, sed irrita fient, quorum memoria post mortem damnata est. utputa ex causa maiestatis, vel ex alia tali causa. ¶ Quatenus tamen diximus, ab hostibus capti testamentum irritum fieri: adiciendum est, postluminio reuersi vires suas recipere iure postluminij. aut si ibi decedant, lege Cornelia confirmari. ergo & si quis damnatus capite in integrum indulgentia principis sit restitutus, testamentum eius conualescet. ¶ Filij familias 10
 † facti veterani, sui iuris morte patris † factum testamentum irritum non fieri constat. nam quantum ad testandum de castrensi peculio pro patrefamilias habendus est. & ideo nec emancipatione irritum fieri militis, vel veterani testamentum verum est.

VII. VLP IANVS LIBRO decimo
 ad Sabinum.

SI miles iure civili testamentum fecerit, & primo gradu heredem eum scripserit, quæ iure militari poterat, secundo eum quæ communi.

muni iure potest, & post annum missionis de-
cesserit: primus gradus irritus fiet, & à secun-
do incipiet testamentum.

Iterum de vitio rupti.

VIII. IDEM libro undecimo ad Sabinum.

Verum est, adoptione vel adrogatione fi-
lij filiaue testamentum rumpi: quoniam
sui heredis adgnatione solet rumpi. ¶ Filia cū
emancipatur, vel nepos quia vna^a mancipatio-
ne exeunt de potestate, testamentum non rum-
punt.

Per reuersionem testatoris ab hostibus, vel fi-
lij instituti, testamentum non
rumpitur. Bart.

VIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

Si pater ab hostibus capiatur, filio manen-
te in ciuitate: reuerso eo non rumpitur te-
stamentum.

X. IDEM libro primo ad Vitellium.

Sed nec filius postliminio rediens rumpit
patris testamentum, vt Sabinus existi-
mauit.

XI. VLPIANVS libro quadragesimo sexto
ad Ediētum.

Si bina tabule proferantur diuersis tem-
poribus facte, vna prius, alia postea,
vtraque tamen septem testium signis signatae,
& aperte posteriores vacuae inuenta sint, id
est nihil scriptum habentes omnino: superius
testamentum non est ruptum. quia sequens
nullum est.

al. incip.
Certū est.
al. Si ve-
rum est.
Ergo à
cōtrario
filius qui
vna man-
cipatione
non effu-
git vires
patris po-
testatis,
testamen-
tū rūpit,
cū eman-
cipatur.
quod &
Harmen.
& Græci
credunt
lib. 5. epit.
tit. 5.

Testamentum ruptum postumi agnatione, eo
decedente viuo testatore, conualefcit
de iure pratorio. Bart.

XII. IDEM libro quarto Disputationum.

Postumus prateritus, viuo testatore natus
decessit. licet iuriscrúpulositate, nimiaque
suptilitate testamentum ruptum videatur:
attamen si signatum fuerit testamentum, bo-
norum possessionem secundum tabulas accipe-
re heres scriptus potest. rémq̃ optinebit, vt
& Dicus Hadrianus & Imperator noster
rescripserunt. Idcircoque legatarij & fidei-
commissarij habebunt ea quæ sibi relicta sint
securi. Idem & circa iniustum & irritum te-
stamentum erit dicendum, si bonorum possessio
data fuerit ei qui ré ab intestato auferre pos-
sit. & Si paganus, qui habebat iam factum te-
stamentum, aliud fecisset, & in eo comprehen-
disset, fidei heredis committere, vt priores tabu-
la valerent: omnimodo prius testamentum
ruptum est. *quo *rupto potest queri, an vi-
ce codicillorum id valere deberet. & cum hæc
verba sint fideicommissi, & sine dubio vni-
uersa, quæ illic scripta sunt, in causa fideicom-
missi erunt: non solum legata & fideicommissa,
sed & libertates, & heredis institutio.

De nepote succedente in locum filij.

XIII. GAIUS libro secundo Institutionum.

Postumoru loco sunt & hi, qui in sui he-
redis loco succedendo, quasi adgnascendo
si unus

¶ i. bono-
rū posses-
sionem
cum re.
Vide VI.
fragm.

In st. de
exher. li-
ber. §. po-
stumoru.

sunt parentibus sui heredes. ut ecce si filium
 & ex eo nepotem neptemve in potestate ha-
 beam: quia filius gradu precedit, is solus iura
 sui heredis habet; quamvis nepos quoque &
 neptis ex eo in eadem potestate sint. sed si filius
 meus me vivo morietur, aut qualibet ratione
 excas de potestate mea, incipit nepos neptisve
 in eius loco succedere. & eo modo iura suorum
 heredum quasi adgnatione nanciscuntur. ne
 ergo eo modo rumpat mihi testamentum, sicut
 ipsum filium vel heredem instituire vel exhe-
 redare nominatim debeo, ne non iure faciam
 testamentum: ita & nepotem neptemve ex eo
 necesse est mihi vel heredem instituire vel ex-
 heredare. ne forte me vivo filio mortuo, succe-
 dendo in locum eius nepos neptisve, quasi ad-
 gnatione rumpat testamentum. idque lege Lu-
 cilia Vellea pronisum est.

XIII. PAVLVS libro singulari de ad-
 gnatione libertorum.

SINA facta sit exheredatio, SI FILIVS
 NATVS, NATAVE SIT, EXHERES
 ESTO: utrisque natis non rumpitur testa-
 mentum.

Cum postumus nascitur etiã patre vivo apud
 hostes, testam. rumpitur, nec conuale-
 cit filio interim decedente. Bart.

IV. IAVOLENVS libro quarto. Epistularum.

QUI uxorem pręgnantem habebat, in ho-
 stium potestatem pervenit. quero filio

Nã par-
 ticula illa
 VE, pro
 copulati-
 ua accipi-
 tur l. Si
 quis ita.
 j. de aur.

& arg.
 Vide An.
 Aug. lib.
 4. c. 17.

vbi docet
 temerè
 ab Ha-
 loand.

sublatam
 hęc fuisse
 negatio-
 nem.

Æ. L. II. 7.
cod.

nato, quo tempore testamentum in ciuitate factum rumpatur. & si filius ante moriatur quam pater, an scripti heredes hereditatem habituri sint. respondi, non puto dubium esse, quin per legem Corneliam, quæ de confirmandis eorum testamentis qui in hostium potestate decessissent lata est, nato filio, continuo eius testamentum, qui in hostium potestate sit, rumpatur. sequitur ergo ut ex eo testamento hereditas ad neminem perueniat.

XVI. POMPONIVS libro secundo
ad Quintum Mucium.

Verba
Q. Mu-
cij.

Cum in secundo testamento heredem eum qui vivit instituimus, siue purè siue sub conditione: si tamen condicio existere potuit, licet non existerit, superius testamentum erit ruptum. Multum autem interest, qualis condicio posita fuerit. nam aut in præteritum concepta ponitur, aut in præsens, aut in futurum. In præteritum concepta ponitur, veluti **SI TITIVS CONSUL FUIT.** quæ condicio si vera est, id est si Titius consul fuit, ita est institutus heres, ut superius testamentum rumpatur. tum enim ex hoc heres esset. si verò Titius consul non fuit, superius testamentum non est ruptum. Quòd si ad præsens tempus condicio adscripta est herede instituto, veluti **SI TITIVS CONSUL EST:** eundem exitum habet. ut si sit, possit heres esse, & superius

superius testamentum rumpatur. si non sit, nec possit heres esse, nec superius testamentum rumpatur. In futurum autem collata conditiones, si possibiles sunt, existere potuerunt: licet non extiterint, efficiunt ut superius testamentum rumpatur etiam si non existerint. si verò impossibiles sunt, veluti TITIVS SI DIGITO CAELVM TETIGERIT, HERES ESTO: placet perinde esse, quasi condicio adscripta non sit, quae est impossibilis.

Filio praterito relicta in testamento non debentur, nisi filius ius suum omiserit. Bart.

XVII. PAPINIANVS libro quinto
Responsorum.

Filio praterito qui fuit in patris potestate, neque libertates competunt, neque legata praestantur, si prateritus fratribus partem hereditatis auocabit. quòd si boni se patris abstinuit, licet subtilitas iuris refragari videtur, attamen voluntas testatoris ex bono & equo tuebitur.

XVIII. SCAEVOLA lib. quinto Quaestionum.

Si qui heres institutus est, à testatore adrogatur: potest dici satis ei factum. quia & antequam adoptetur, institutio ut in extraneo locum habet. it.

Causa testati non trahit ad se causam intestati, si testator prohibuit: secus si non prohibuit. Bart.

XVIII. IDEM libro sexto Quaestionum.

* Quidam putant corrigi hanc legem per Nouell. 115. alij, ut

Azo, Alc.

4. parerg. c. 9. & Cu

iac. non

putant.

1 Papinia

nus. §. vi.

3. de inof. test.

* Passive.

ut l. consilio. 3. de cur. fur.

SI ego & Titius instituti simus, & à nobis Postumus exheredatus sit, à substitutis nostris non sit exheredatus: Titio defuncto ne ego quidem adire potero. iam enim propter instituti personam, à quo postumus exheredatus est, in cuius locū substitutus vocatur, à quo postumus exheredatus non est, ruptum est testamentum. ¶ Sed si ego & Titius inuicē substituti simus, quamuis in partem substitutionis exheredatus non sit: mortuo vel repudiante Titio me posse adire puto, & ex asse heredem esse. ¶ In prima tamē specie etsi vivat Titius, neque ego sine illo, neque ipse sine me adire poterit. quia incertū est an adhuc altero omitteretur partur testamentū. itaque simul adire possumus.

XX. IDEM libro terdecimo Digestorum.

Lucius Titius integra mente & valetudine testamentum fecit uti oportet. postea cum in valetudinem aduersam incidisset, mente captus tabulas easdem incidit. quero an heredes his tabulis instituti adire possint hereditatem. respondit secundum ea quae proponerentur, non ideo minus adiri posse.

DE HIS QVAE IN TESTAMENTO DELEN-
TUR inducuntur vel in-
scribuntur.

TIT. IIII.

VLPIANVS

*Est & hęc species irriti testamēti, idē rectē hic tit. superiori subiungitur. *Suet. hęc verba cōiungit in Nerone, ita multa & delera & inducta & superscripta inerant.

VERBA in testamento legi pos-
sunt, ea incōsulō deleta & in-
ducta, nihilo minus valent. con-
sulō, non valent. id verò quod
non iussu domini scriptum, in-

Verba
Sabini.

Verba
Vlpiani.

ductum, deletūmue est, pro nihilo est. ¶ LEGI
autem sic accipiendum, non intellegi, sed ocu-
lis perspici qua sunt scripta. ceterum si extrin-
secus intelleguntur, non videbuntur legi posse.
sufficit autem si legivilia sint incōsulō deleta
sive ab ipso sive ab alio. sed nolentibus inducta
accipiendū est, & si perducta sint. quod igitur
incantē factū est, pro nō factū est, si legi potuit.

¶ Et ideo & si nouissimē, vt solet, testamento
fuerit adscriptum, LITVRAS, INDUCTIONES,
SVPERINDUCTIONES IPSE FECI: non vi-
debitur referri ad ea quae incōsulō contige-
runt. proinde & si incōsulō superscripsit in-
duxisse se, manebunt. & si ademit, non erunt
adempta. sed si legi non possunt quae incōsulō
deleta sunt, dicendum est nō deberi. sed hoc ita
demum, si ante consummationē testamenti fa-
ctū est. ¶ Sed consulō quidē deleta exceptione
petentes repelluntur: incōsulō verò non re-
pellūtur, siue legi possunt, siue nō possunt. quo-
niam si totū testamentū non exstet, cōstat va-
lere omnia quae in eo scripta sunt. Et si qui-

¶ Hic vi-
detur pun-
gendū, &
ided nō-
tam etiā
paragra-
phi adscri-
ptus, vt
sint haec
verba Vlpiani ex-
plicantis
verba illa
Sabini
INCON-
SULTO
DELETA.

dem illud concidit testator, denegabuntur actiones. si verò alius invito testatore, nō denegabuntur. ¶ Et hereditatis portio adempta, vel tota hereditas, si fortè sit substitutus, iure facta videtur. non quasi adempta: quoniam hereditas semel data adimi facile nō potest. sed quasi nec data. ¶ Si quis codicillos in testamēto confirmavit, & codicillis aliquid adscripsit, mox deleuit ita vt appareat: an debeat: & Pomponius scribit, codicillos deletos non valere.

In dubio cancellatio restringitur ad rationem ipsi cancellationi adiectam. Bart.

II. IDEM libro quarto Disputationum.

Cancellaverat qui testamentum vel induxerat, et si propter vnum heredem facere dixerat. id postea testamētum signatū est. quærebatur de viribus testamenti, deque portione eius, propter quem se cancellasse dixerat. dicebam, si quidem vnius ex heredibus nomen induxerit: sine dubio ceterā partem testamenti valere. & ipsi soli denegari actiones. sed legata ab eo nominatim relicta debebuntur, si voluntas ea fuit testantis, vt tantum heredis institutio improbetur. sed si instituti nomen induxit, & substituti reliquit: institutus emolumentum hereditatis non habebit. sed si omnia nomina induxerit vt proponitur, adscripserit autem idcirco se id fecisse, quia vnū heredem offensum habuit: multum interesse arbitror.

Quidam putant legendum, substitutus, quāuis Flor. & in omnibus manus. legatur, institutus.

bitror, utrum illū tantum fraudare voluit hereditate, an verò causa illius totum testamentum infirmare. ut licet vnus inductioni causam præbuerit, verum omnibus offuerit. & si quidem soli ei ademptā voluit portionē, ceteris nihil nocebit inductio, nō magis quàm si volēs vnum heredem inducere, inuitus & aliū induxerit. Quòd si putauerit totum testamentū delendum ob vnus malū meritum, omnibus denegantur actiones. sed an legatarijs denegari actio debeat, quaestio est. in ambiguo tamē interpretandum erit, & legata deberi, & coheredum institutionem non esse infirmandam.

III. MARCELLVS libro vicensimo nono
Digestorum.

Proxime in cognitione principis cū quidam heredum nomina induxisset, & bona eius vt caduca à fisco vindicarentur, de legatis dubitatum est. & maximè de his legatis quae adscripta erant his quorum institutio fuerat inducta. plerique etiam legatarios excludendos existimabant. quod sanè sequendum aiebam, si omnem scripturam testamenti cancellasset, nonnullos opinari id iure ipso peremi, quod inductū sit. cetera omnia valitura. quid ergo? non & illud interdum credi potest, eum, qui heredum nomina induxerat, satū se consecuturum putasse, vt intestati exitum faceret? sed in re dubia venigniore interpretanda.

Valerius
Nepos, vt
ex sequen-
tibus ap-
parebit.

l. ea quae
in partes.
j. de reg.
iur.

Quidam
interpre-
tatur era-
rij prefe-
ctos ex l.
cum qui-
dam. j. de
his que
vt indig.
alij ratio-
nalem.

tionem sequi, nō minus iustius est quam tutius. Sententia Imperatoris Antonini Augusti Pudente & Pollione consulibus. Cum Valerius Nepos mutata voluntate & incidere testamentum suum, & heredum nomina induxerit: hereditas eius secundum Diui patris mei constitutionem ad eos, qui scripti fuerint, pertinere non videtur. & advocatus fisci dixit, vos habetis iudices vestros. Vinius Zeno dixit, rogo domine Imperator audias me patienter. de legatis quid statues? Antoninus Caesar dixit, videtur tibi voluisse testamentum valere, qui nomina heredū induxit? Cornelius Priscianus advocatus Leonis dixit, nomina heredum tantum induxit. Calpurnius Longinus advocatus fisci dixit, non potest vllū testamentum valere, quod heredem non habet. Priscianus dixit, manumisit quosdā, & legata dedit. Antoninus Caesar remotis omnibus cum deliberasset, & admitti rursus eodem iussisset, dixit, causa presens admittere videtur humanitatem interpretationem: vt ea dumtaxat existimemus Nepotem irrita esse voluisse, que induxit. & Nomen serui quem liberum esse iusserat induxit. Antoninus rescripsit liberum eum nihilo minus fore. quod videlicet favore constituit libertatis.

Si de eodē facto sunt plura instrumenta, vnius cancellatio alterius vires non tollit. Bart.

Puribus tabulis eodem exemplo scriptis, vnus testamenti voluntatem eodem tempore dominus sollempniter compleuit. si quasdam tabulas in publico depositas abstulit atq; deleuit: quae iure gesta sunt, praesertim cum ex ceteris tabulis quas non abstulit, res gesta declareretur, non constituentur irrita. Paulus notat: sed si ut intestatus moreretur incidit tabulas, † sed hoc adprobauerint hi qui ab intestato † venire desiderat: scriptis a vocabitur hereditas. †

DE HEREDIBVS INSTITVENDIS.

TIT. V.

VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

Vide Platonē lib. 2. leg.

Quia testator, heredis institutione plerumq; debet intuitu facere testamētis. Licet etiam ab exheredatione quā nominatim facit. nam Diuus Traianus re-

Verba Sabini.
Verba Vlpia.

scripsit, posse nominatim etiam ante heredis institutionem filium exheredare. Institutum autem heredem eum quoque dicimus, qui scriptus non est, sed solummodo nuncupatus. Mutus & surdus recte heres institui potest. Qui neq; legaturus quid est, neq; quemquam exheredaturus, quinq; verbis potest facere testamentum: ut dicat, LVCIVS TITIVS MIHI

Verba Sabini.

HERES

HERES ESTO. ¶ *Hæc autem scriptura per-*
tinet ad eum qui non per scripturam testatur.
qui poterit etiam tribus verbis testari. vt di-
cat LVCIVS HERES ESTO. nam & MIHI

Verba Sa
bini l. 9. j.
cod.

Verba Vl-
piani, quæ
ad testa-
mentum
scriptum
pertinet.

¶ Vt dici-
tur in l.
errore. C.
de testam.
ergo se-
quês Mar-
celli sen-
tentia, nõ
debet præ-
ualere.

& TITIVS abundat. ¶ *Si ex fundo fuisset ali-*
quis solus institutus, valet institutio detracta
fundi mentione. ¶ Si autẽ sic scribat, LVCIVS
HERES, licet nõ adiecerit ESTO, credimus plus
nuncupatum, minus scriptũ. & si ita, LVCIVS
ESTO, tantundem dicimus. ergo & si ita LV-
CIVS solummodo. Marcellus non insuptiliter
non putat hodie hoc procedere. Diuus autem
Pius, cũ quidam portiones inter heredes distri-
buisset ita, ILLE EX PARTE TOTA, ILLE
EX TOTA, nec adiecisset, HERES ESTO: re-
scripsit valere institutionẽ. quod & Iulianus
scripsit. Item Diuus Pius rescripsit, ILLA
VXOR MEA ESTO, institutionem valere, li-
cet deesset H B R E S. Idem Iulianus, ILLVM
HEREDEM ESSE, non putavit valere: quo-
niam deest aliquid. sed & ipsa valebit, subau-
dito IVBEO.

Verba
Vlp.

& l. Cle-
mens. 5.
vlt. j. cod.

II. IDEM libro secundo ad Sabinum.

CIRCA eos qui ita heredes instituti sint, EX
 PARTIBVS QV AS ADSCRIPERO:
 non putat Marcellus eos heredes, nullis adscri-
 ptis partibus. quemadmodũ si ita essent here-
 des instituti, SI EIS PARTES ADSCRIPSE-
 RO. sed magis est, vt sic vtraq; institutio acci-
 piatur,

piatur, si voluntas defuncti non refragatur, ex quibus partibus adscripsero. si mihius, ex equis. quasi duplici facta institutione. quã sententiã Celsus libro sextodecimo digestorum probat. aliter atque probat in illa institutione, **EX QVA PARTE ME TITIVS HEREDEM SCRIPSIT, SEIVS HERES ESTO.** tũc enim si non est à Titio scriptus, nec Seius ab eo. nec immeritò. hic enim creditur inesse condicio. sed & Marcellus hæc similia putat. ¶ Potest autem interesse, vtrum ita qui scribat, **EX HIS PARTIBVS QVAS ADSCRIPSI, AN ADSCRIPSERO:** vt superiori modo dicas, nullis adscriptis partibus nullam esse institutionem. quomodo in illo Marcellus, **EX HIS PARTIBVS, EX QVIBVS TESTAMENTO MATRIS SCRIPTI FUISSENT, HEREDESVNTO,** si intestata mater decesserit, hos non esse institutos.

III. IDEM libro tertio ad Sabinum.

„ **S**eruus alienus vel totus vel pro parte, sine
 „ Libertate heres institui potest. Si seruum
 „ meũ purè heredem scripsero sub condicione li-
 „ berũ: differtur institutio in id tẽpus quo libertas
 „ data est. ¶ Si quis ita scripserit, **SI TITIVS**
 HERES ERIT, SEIVS HERES ESTO, TI-
 TIVS HERES ESTO: quasi quævis condicio
 expectatur Titij aditio, vt Seius heres fiat. &
 sanè & Iuliano & Tertylliano hoc videtur.

Verba
Sabini.

Verba
Vlp.

Licet

Licet ius institutionis non mutetur, tamen
qualitas acquisitionis mutari
potest. Bart.

¶ Qui fideicommissam libertatem sub condi-
tione accepit, potest ab herede pure cum liber-
tate heres institui: & non expectata condi-
tione libertatem & hereditatem consequitur. &
erit interim uecessarius. & existente condicione
voluntarius heres efficietur. vt non desinat he-
res esse, sed vt ius in eo mutetur successionis.

¶ Apertura tabularum dilatio necessarij he-
redis ius non mutat. vt solemus in substituto
impueris dicere. nam est relatum, si se adro-
gandum dederit substitutus impuero defuncti
filius: necessarium eum fore.

De conditionali institutione.

IIII. IDEM libro quarto ad Sabinum.

¶ Quidam hic notat flagitium Tribonia-
ni, quia isto iure filia fue-
rit eiusdem iuris, &
quibus ego dis-
sentio.

Sus quoq; heres sub condicione heres po-
test institui. sed excipiendus est filius. quia
non sub omni condicione institui potest. & qui-
dem sub ea condicione qua est in potestate
ipsius, potest. de hoc enim inter omnes constat.
sed utrum ita demum institutio effectum ha-
beat, si paruerit condicioni: an & si nō parue-
rit, & decebit? Iulianus putat filiū sub eiusmo-
di condicione institutū, etiam si condicioni non
paruerit summotū esse. & ideo si coherede ha-
beat ita institutus, non debere eum expectare
donec condicioni pareat filius. cum etsi patrem
intestatum faceret, non parendo condicioni, pro-

culdubio exspectare deberet. quæ sententia probabilis mihi videtur. ut sub ea condicione institutus, quæ in arbitrio eius sit, patrẽ intestatum non faciat. ¶ Puto rectè generaliter defini, utrum in potestate fuerit condicio an non fuerit, facti potestas est. potest enim & hæc, SI ALEXANDRIAM PERVENERIT, non esse in arbitrio per huiusmodi condicionem. potest & esse, si ei qui à primo miliario Alexandriae agitur fuit imposta. potest & hæc, SI DECEM TITIO DEDERIT esse in difficili, si Titius peregrinetur longinquo itinere. propter quæ ad generalem definitionem recurrendum est. ¶ Sed & si filio sub condicione quæ in eius potestate est, herede instituto, nepos sit substitutus sine extraneus: puto vivo filio non extaturum heredem substitutum. post mortem verò extaturum. nec necessariam à substituto, filij exheredationem. cum & si fuerit facta, frustra est: post mortem enim filij facta est. quam inutilem esse aliàs ostendimus. ¶ opinamur igitur filium, si sit institutus sub ea condicione, & sit in eius potestate nõ indigere exheredatione à sequentibus gradibus. alioquin & à coherede indigebit.

v. apud Iulianum libro vicensimo nono Digestorum MARCELLVS notat: SI EIVSMODI sit condicio, sub qua filius heres institutus sit, ut ultimo vite eius tempore certum sit eam existere non posse, & pendente ea decedat: intestato

¶ Sic Flo. rectè. i. in potestate iudicis est qui iudicat de factis.

¶ Verba Iustin. ex persona Iulia. locuti in l. 15. §. 2. §. tit. 2. & ex persona Scru. l. 29. §. 6. ibid. ¶ In vulg. est lex. Apud Iul.

intestato patri heres erit. veluti SI ALEXANDRIAM PERVENERIT, HERES ESTO. quòd si etiam nouissimo tempore impleri potest, veluti SI DECEM TITIO DEDERIT, HERES ESTO: contra puto.

VI. VLPIANVS libro quarto
ad Sabinum.

In vulg.
est lex, sed
& si.
Verba
Vlpiani.
† dies sit

Sed si conditioni † dies set adiectus, vtpu-
ta si CAPITOLIVM INTRA DIES
TRIGINTA ASCENDERIT, tantundem po-
test dici: vt si non paruerit conditioni substitu-
us, possit admitti filio repulso. consequens est
sententiae Iuliani & nostrae.

Liberi sequentis gradus post filium, pos-
sunt sub omni conditione sub-
stitui. Bart.

¶ *Nepotes autem & demceps ceteri, qui ex lege Vellea instituti non rumpunt testamenta, sub omni conditione institui possunt, etsi redigantur ad filij conditionem. ¶ Solemus dicere media tempora non nocere. vtputa ciuis Romanus heres scriptus, viuo testatore factus peregrinus: mox ciuitatem Romanam peruenit. media tempora non nocent. Seruus alienus sub conditione heres scriptus, traditus est seruus hereditario: mox vsucaptus ab extraneo. non est vitiosa institutio.*

Si seruus cum libertate institutus redima-
tur in vita testatoris, efficitur ne-
cessarius. Bart.

3 ¶ Si seruum communem cum libertate dominus heredem scripserit, & eum redemerit: necessarius efficietur. sed si substitutus sit impuberi, & partem redemerit impubes: necessarius non efficietur, (vt) Iulianus scribit. Sed si sit cum libertate institutus, an ei libertatis datio codicillis adimi possit, apud Iulianum quaritur. & putat in eum casum quo necessarius fieret, ademptionem non valere. ne à semetipso ei adimatur libertas. seruus enim heres institutus, à semetipso libertatem accipit. quæ sententia habet rationem. nam sicuti legari sibi non potest, ita nec à se adimi.

cc. l. 68. j. de acqui. heredi.

Quidam legunt si seruus cum libertate, vt in l. testa. mto. j. c.

VII. IULIANVS libro trigensimo.
Digestorum.

SI seruus communis sub conditione heres institutus, viuo testatore libertatem consecutus sit: etiam pendente conditione testamentaria libertatis adire hereditatem potest. Item siue testator eum alienauerit siue heres, post mortem testatoris iussu domini hereditatem adivit.

l. 3. §. 2. i. c.

Si hereditatis delata à duob. dominis dies simul cedit, seruus vtrique necessarius heres erit. Bart.

VIII. IDEM libro secundo ad
Ursicium Ferocem.

Duo socij quendam seruum communem testamento facto heredem & liberum esse iusserant: ruina simul oppressi perierant.

° Sic Fl. & pleriq; responderunt, hoc casu duobus orcinū
 in omnib. heredem existere. & id est verius. sed & si
 manuscr. sub eadem condicione seruum communem
 quidā a- uterque socius liberum heredemq; esse iussis-
 iunt quos set, eaque extitisset: idem iuris erit.
 dam codi-

ces habe- v l i i i i. VLP IANVS lib. quinto ad Sabinum.

re, orcinū **Q**uotiens volens alium heredem scribe-
 & heredē, re, alium scripserit, in corpore hominis
 idque esse errans, veluti frater meus, patro-

rectius. nus meus, placet neque eum heredem esse qui
 Verba Sa- scriptus est, quoniam voluntate deficitur. neq;
 binī. eum quem voluit, quoniam scriptus non est.

Exemplū & si in re quis errauerit, ut puta dum vult

ex bibliis lanceam relinquere, vestem leget, neutrum de-

facris su- bibit. hoc siue ipse scripsit, siue scribendū di-

mi potest Etauerit. Sed si non in corpore errauit, sed in

de Iacob parte: puta si cū dictasset ex semisse aliquem

& Esau, scribi, ex quadrante sit scriptus: Celsus libro

ubi tamen scribitur, sed iure

valuit in- posse defendi ait, ex semisse heredem fore. quasi

stitutio, plus nuncupatum sit, minus scriptū. quae sen-

sed iure sententia rescriptū adiunatur generalibus. idem-

quodā di que est & si ipse testator minus scribat, cum

uino & ex plus vellet adscribere. Sed si maiorem adscri-

traordina pserit testamentarius, vel quod difficilius est

rio. probatione, ipse testator: ut pro quadrante se-

missem: Proculus putat ex quadrante fore he-

redem. quoniam inest quadrans in semisse.

quam sententiam & Celsus probat. Sed & si

quis

quis pro centum ducenta per notam scrip-
set, idem iuris est. nam & ibi utrumque scri-
ptum est: & quod voluit & quod adiectum
est. quae sententia non est sine ratione.

Error in conditione quam quis destinavit
inferere, institutionem vitiat. Bart.

Tantundem Marcellus tractat & in eo qui
conditionem destinans inferere, non addidit.
nam & hunc pro non instituto putat. Sed si
conditionem addidit dum nollet: detracta ea
heredem futurum. nec nuncupatum videri quod
contra voluntatem scriptum est. quam senten-
tiam & ipse & nos probamus. Idem tractat
& si testamentarius contra voluntatem testa-
toris conditionem detraxit, * vel mutavit, *
heredem non futurum: sed pro non instituto
habendum. Sed si cum primum heredem ex
parte dimidia scribere destinasset, primum &
secundum scripsit: solus primus scriptus heres
videbitur. & solus heres existet, quasi ex par-
te dimidia institutus.

Sufficit heredem demonstrari aliter quam
nomine proprio. Bart.

- 1 ¶ Si quis nomen heredis quidem non dixerit,
sed indubitabili signo eum demonstraverit,
quod penè nihil à nomine distat, non tamen
eo quod contumelia causa solet addi: valet in-
stitutio. ¶ Heres institui nisi ut certè demon-
stratur nemo potest. Si quis ita dixerit, VTER

cc. l. 48. ff.

l. j. codi.

de hered.

EX FRATRIBVS MEIS TITIO ET MAE-
VIO SEIAM VXOREM DVXERIT, EX
DODRANTE: VTER NON DVXERIT, EX
QVADRANTE HERES ESTO: *hic rectè fa-
ctam institutionem esse certum est. sed quis ex
qua parte, incertum. Planè erit similis si ita
institutio facta fuerit, VTER EX SVPRAS-
SCRIPTIS FRATRIBVS MEIS SEIAM
VXOREM DVXERIT, HERES ESTO. sed
& hanc puto valere institutionem, quasi sub
condicione factam.*

• Quidam
mallèt le-
gere de
monstra-
tione, sed
puto re-
ctius legi
conditio-
ne. Intelli-
git enim
hoc casu
institutio-
nem sub
conditio-
ne fieri cer-
tam, quod
fatis est.

Per institutionem succeditur in ius defuncti:
& plures in dubio intelliguntur æquali-
ter instituti. Bart.

¶ *Heredes iuris successores sunt. & si plures 3
instituantur, dividi inter eos à testatore ius
oportet. quod si non fiat, omnes equaliter he-
redes sunt. ¶ Si duo sint heredes instituti, vnus 4
ex parte tertia fundi Corneliani, alter ex besse
eiusdem fundi: Celsus expeditissimam Sabini
sententiam sequitur, vt detracta fundi mentio-
ne, quasi sine partibus heredes scripti heredi-
tate potirentur. si modo voluntas patris familiae
manifestissime non resagatur.*

Dictio postea, non impedit diem hereditatis
& libertatis simul cedere. Bart.

• Omnes
hi videtur
fuisse Pro-
culiani.

¶ *Si quis ita scripserit, STICHVS LIBER 5
ESTO, ET POSTEA QVAM LIBER ERIT,
HERES ESTO: Labeo, Neratius, & Aristo
opinantur, detracto verbo medio POSTEA
simul*

simul ei & libertatē & hereditatē competere.
 ¶ **6** quæ sententiā mihi quoq; vera videtur. ¶ Si quis
 primum ex triente, secundū ex triente heredē in-
 stituerit, & si secundus heres non erit, tertium
 ex besse heredē scribat: hic secūdo repudiantē,
 bessem habebit non solum iure substitutionis,
 sed & institutionis. id est trientem iure substi-
 ¶ **7** tutionis, trientem iure institutionis. ¶ Seruus
 cum libertate heres institutus, si sit alienatus:
 iuberi adire ab eo potest cui alienatus est. sed
 si redemptus sit à testatore, institutio valet:
 ¶ **8** & necessarius heres erit. ¶ Si seruus ex die
 libertatem acceperit, & hereditatē purē, mox
 sit alienatus vel manumissus: videamus an in-
 stitutio valeat. & quidem si alienatus non
 esset, potest defendi institutionē valere. vt die
 veniente libertatis quæ hereditatem moratur:
 competente libertate, & heres necessarius exi-
 stat. sed si in diem libertas, hereditas autē sub
 ¶ **9** condicione data sit: si condicio post diem adue-
 nientem extiterit, liber & heres erit. sed & si
 purē fuerit heres institutus, libertate in diem
 data: si sit alienatus vel manumissus, dici de-
 bet heredem eum posse existere. sed etsi non
 ipse seruus sit alienatus. sed vsusfructus in eo:
 æquē institutio valet. sed differtur in id tem-
 pus, quo extinguitur vsusfructus.

i. ex die.
 vt in l. 23.
 §. de man.
 test.

Plures instituti ex diuersis rebus, admittuntur
 æqualiter vt instituti. Bart.

X. PAVLVS libro primo ad Sabinum.

SI alterius atq; alterius fundi pro partibus
quis heredes instituerit, perinde habe-
bitur, quasi non adiectis partibus heredes
† ex scripti essent. nec enim facile † sed diuersi-
tate † partium) portiones inueniuntur. er-
go expeditius est quod Sabinus scribit, per-
inde habendum ac si nec fundum nec partes
nominasset.

Coniuncti ex re certa habentur pro vno, quo-
ad diuisionem hereditatis faciendam
cum alio instituto. Bart.

XI. IAVOLENVS libro septimo
Epistularum.

In vul. e-
dit. est lex,
Titius.

ATTIVS FVNDI CORNELIANI HE-
RES ESTO MIHI, DVO TITII IL-
LIVS INSVLAE HEREDES SVNTO. ha-
bebunt duo Titij semissem, Attius semissem.
idq; Proculo placet. qui tibi videtur? respon-
dit, vera est Proculi opinio.

XII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

cc. l. quo-
ries. C. eo.

SI inaequalibus partibus datus ita adiciatur,
S QVOS EX DISPARIBVS PARTIBVS
HEREDES INSTITVI AEQVE H FRE-
DES SVNTO: existimādū est exaequari eos, sci-
licet si hoc ante peractū testamentū scriptū sit.
Dictio aequè, facit vt coniuncti cum dilunctis
aequaliter admittantur. Bart.

XIII. VLPIANVS libro septimo
ad Sabinum.

Interdum haec adiectio, AEQVE HEREDES SVNTO, testatoris voluntatem exprimit. *ut puta PRIMVS ET FRATRIS MEI FILII AEQVE HEREDES SVNTO.* nam haec adiectio declarat omnes ex virilibus partibus institutos: *ut & Labeo scripsit. qua detracta, semissem fratris filij, semissem primus haberet. & Paterfamilias distribuere hereditatem in tot partes potest, quot voluerit. sed sollemnis assis distributio in duodecim vncias fit. deniq; si minus distribuit potestate iuris in hoc reuoluntur. ut puta si duos heredes ex quadrante scripserit. nam hereditas eius residua accedit, ut ex semisibus videantur scripti. sed si alter ex quadrante, alter ex semisse heredes scripti sunt: qui accedit quadrans, pro partibus hereditariis eius adcrefcit. sed si excefferit in diuisione duodecim vncias, aequè pro rata adcrefcet. ut puta, me ex duodecim vncis heredem, te ex sex scripsit. ego hereditatis habeo esse, tu trientem. & Sed si duos ex asse heredes scripserit, alios ex duodecim vncis, an aequè distributio fiat, apud Labeonem libro quarto posteriorum queritur. & putat Labeo & illos ex semisse, & hos qui ex duodecim vncis scripti sunt, ex semisse heredes fore. cui sententiae adfentiendum puto. Sed si duos ex asse heredes instituerit, tertium autem ex dimidia & sexta: eodem libro Labeo ait, in vigin-*

ti uncias assem diuidendum: octo laturum ex dimidia & sexta scriptū, illos duos duodecim.

¶ Apud eundem refertur, TITIVS EX PARTE TERTIA: deinde asse expleto, IDEM EX PARTE SIXTA, in quattuordecim uncias hereditatem diuidendam Trebatius ait.

XIIII. IAVOLENVS lib. primo ex Cassio.

SI quis heredes ita instituit, TITIVS EX PARTE PRIMA, SEIVS EX PARTE SECUNDA, MAEVIUS EX PARTE TERTIA, SVLPICIUS EX PARTE QVARTA HEREDES SVNTO: *eque partes hereditatis ad institutos pertinebunt, quia testator appellatione numeri scripturae magis ordinē, quam modum partibus imposuisse videtur.*

Relatiuum quis vel qui, in dubio facit veram relationem, non simplicem. Bart.

XV. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum.

Idem Iuliano tribuitur in l. Triplici. j. de verbo. signifi.

Iulianus quoq; libro trigēsimō refert, si quis ita heredē scripserit, TITIVS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO, SEIVS EX PARTE DIMIDIA: EX QVA PARTE SEMPRONIUS HERES ESTO: *dubitari posse, utrum in tres semisses diuidere voluit hereditatem, an verò in vnum semissem Seium & Sempronium coniungere. quod est verius. & ideo coniunctim eos videri institutos. sic fiet ut Titius semissem, hi duo quadrātes ferant*

ferant. ¶ Idem eodem libro scripsit, si primus ex semisse, secundus ex semisse, si primus heres non erit, tertius ex dodrante substitutus sit: facti quidem questionem esse. verum recte dicitur, si quidem primus adierit, aequales partes habituros. si repudiauerit, quindecim partes futuras: ex quibus nouem quidem laturum tertium, sex secundum.

XVI. IULIANVS libro trigensimo
Digestorum.

Nam tertium et instituti et substituti personam sustinere: in tres partes institutum videri, in sex substitutum.

XVII. IULIANVS libro septimo ad Sabinum.

Item quod Sabinus ait, si cui pars adposita non est, excutiamus. duos ex quadrantibus heredes scripsit: tertium sine parte. quod si assis deest feret. hoc et Labeo. ¶ Unde idem tractat, si duos ex undecim, duos sine parte scripsit: mox vnus ex his qui sine parte fuerunt repudiauerit: vtrum omnibus semuncia, an ad solum sine parte scriptum pertineat. ¶ Variat. sed Seruius omnibus ad crescere ait. quam sententiam verioremi puto. nam quantum ad ius ad crescendi, non sunt coniuncti qui sine parte instituuntur. quod et Celsus libro sextodecimo digestorum probat. idemque putat, et si expleto assis duos sine parte heredes scripserit, neque hos neque illos coniunctos. ¶ Sed si

Ant. Aug.
lib. 2. c. 8.

l. 59. §. Titius. j. eo.

¶ Itavt du
 pondium
 seu duo af
 ses cætero
 rûprovno
 asse tantû
 sumâtur,
 & is in a-
 llû assem
 vi & pote
 state dimi
 diâ here-
 ditatis sit
 vocatus.
 sed potius
 in trienté
 nō in se-
 missem vi
 debitur
 vocatus.
 vide Aug.
 libr. 3 c. 3.
 ¶ In vulg.
 Paulus. re
 cte.
 ¶ In vno
 manus. re
 peri scri-
 ptû ad Vi
 teilû Sa-
 binû. Ant.

asse expleto aliû sine parte heredē scripserit, in
 aliû asse. mveniet. aliter atq; si ita scripisset ex
 plecto asse, EX RELIQUA PARTE HERES
 ESTO. quoniam cū nihil reliquum est, ex nul-
 la parte heres institutus est. sed si expleto asse
 duo sine partibus scribantur, utrum in singu-
 los asses isti duo, an in vnum assem cōiungan-
 tur queritur. & putat Labeo, & verius est,
 in vnum assem venire. nam & si vnus sine
 parte, duo coniunctim sine parte instituantur:
 non tres trientes fieri Celsus libro sextodecimo
 scripsit, sed duos semisses. Quod si quis dupon-
 dium distribuit, & tertium sine parte insti-
 tuit, hic non in alium assem, sed in trientem
 venit, vt Labeo quarto posteriorum scripsit.
 nec Aristo vel Aulus, vt pote probabile,
 notant.

Institutus sine parte habebit quod deest ad
 dupondium. Bart.

XVIII. PAVLVS libro primo ad Vitellium.

Sabinus: quesitum est si plus asse paterfa-
 n̄ illas distribuisset, & aliquem sine parte,
 fecisset heredem: utrumne is assem habiturus,
 foret, an id duntaxat quod ex dupondio de-
 esset. & hanc esse tolerabilissimam sententiam,
 puto: vt eadem ratio in dupondio omniq; re
 deinceps, qua in asse seruetur. Paulus: ca-
 dem ratio est in secundo asse, qua in primo.

XVIII. VLPIANVS libro septimo
 ad Sabinum.

EX facto etiam agitatum Pomponius & Arrianus referunt, si quis *va* *Quia* parte relicta ita instituerit, SI MIHI SEIVS HERES (NON) ERIT, quem non instituerat, SEMPRONIUS HERES ESTO: an hic occupare possit vacantem portionem. & Pegasus quidem existimat ad eam partem admitti. Aristoteles contra putat, quia huic pars esset data quae nulla esset, quam sententiam & Iavolenus probat & Pomponius & Arrianus. & hoc iure utimur.

An Aug. lib. 1. c. 2. ait in archety. his notis concludi negationem, quas idcirco à Taurelio. omittas repositimus, ut quae maxime ipsi archetyp. imitaremur.

XX. PAVLVS libro secundo ad Sabinum. **Q**uo loco scribatur heres sine parte, utrum primo an medio vel nouissimo, nihil interest.

Si iam mortuo relinquitur, id accrescit aliis. Bart.

Si iam mortuo quadrans, alij do trans datus sit, & alius sine parte scriptus sit: Labeo ait, eum qui sine parte heres institutus sit, alterum assem habiturum. & hanc mentem esse testantis, quod & Iulianus probat. & verum est. Quod si vivus & mortuus ex parte dimidia coniunctim heredes instituti sunt, ex altera alius: equas partes eos habituros ait, quia mortui pars pro non scripto habetur.

XXI. POMPONIVS lib. primo ad Sabinum. **T**ribonius ait sic non recte scribi, QVIS MIHI HERES ERIT, STICHVS LIBER ET HERES ESTO, liberum tamen futu

futurum. Labeo & heredem eum futurum re-
ctè putat. ¶ Servo libertatem purè, heredita-
tem sub condicione dari posse verissimum pu-
to. ut tamen utrumque ex condicione pèdeat.

XXII. IULIANVS libro trigesimo
Digestorum.

ET expleta quidem cõdicione liber heres-
que erit, quocumque loco libertas data
fuerit, deficiente autem condicione perinde ha-
betur ac si libertas sine hereditate data fue-
rit.

Missus in possess. pendente condicione, potest
omnia facere quæ curator datus
posset. Bart.

XXIII. POMPONIVS libro primo
ad Sabinum.

¶ i. ex die
certo.
¶ i. ex con-
dicionc.

SI quis instituat heres in diem [¶] certum
vel incertum, [¶] is bonorum possessionem a-
gnoscere potest: & tamquam heres distrahe-
re hereditatem. Sed si bonorum possessionem
non admittat, sed condicionem trahat, cui
facile parere possit: veluti, si servum quem in
potestate habeat manumiserit, nec manumit-
tat: hic pratoris erunt partes, ut imitetur edi-
ctum suum illud quo præfinit tempus, intra
quod adeatur hereditas. ¶ Item si condicioni
heres parere non poterit, quam in sua potesta-
te non habebit: veluti institutione collata in
alterius factum, aut quendam casum, **S I**
ILLE, puta, CONSUL FACTVS
FVERIT

FVERIT : tunc postulantibus creditoribus constituet prætor, nisi intra certum tempus hereditas optigerit, aditæque fuerit: se bona defuncti creditoribus possidere iussurum.

Et interim que urgebunt, per procuratores ^{qui aliis iuris locis semper vocantur curatores.} 2 distrali iussurum. Sed si sub condicione quis heres institutus sit, et graue es alienum sit, quod ex pœna crescit, et maximè si publicum debitum imminet: per procuratorem soluendum es alienum. sicuti cum vëter in possessione sit, aut pupillus heres tutorem non habeat. Et ideo ait, causa cognitionem adiectam propter eos qui sine dilatione peregrè essent: vel egritudine vel valetudine ita impedirentur, ut in ius produci nõ possint: nec tamen defenderetur. ^{scilicet Sabinus.}

XXIII. CELSVS libro sextodecimo
Digestorum.

TITIVS ET SEIVS, VTERVE EORVM VIVET, HERES MIHI ESTO. existimo, si vterque viuat, ambo heredes esse. altero mortuo, eum qui supererit, ex asse heredem fore. ^{l. 16. 7. de leg. 1.}

XXV. VLPIANVS libro sexto
Regularum.

QVIA tacita substitutio inesse videatur institutioni.

XXVI. CELSVS libro sextodecimo
Digestorum.

IDque et in legato eodem modo relicto se-
natu ce iuit.

Si prima institutio est plena, secunda in eodē testamento facta nihil operatur. Bart.

XXVII. POMPONIUS libro tertio ad Sabinum.

SI te solum ex parte dimidia purè, ex altera sub condicione heredem instituero, & substituero tibi: non existente condicione, substituendum ex ea parte heredem fore Celsus ait. Sed si te heredem instituero, & deinde eundem te sub condicione instituam: nihil valere sequentem institutionem. quia satis plena prior fuisset. Sed si plures institutiones ex eadem parte sub diversis condicionibus fuerint factæ, vtra prior cōdicio extiterit, id faciet quod supra diximus, si purè & sub condicione idem instituatur.

Varietas ordinis institutionem non vitiat. Bart.

XXVIII. ULPIANUS libro quinto ad Sabinum.

• Vulgata editio habet substitutus. sed omnes manuscr. cū Flor. libro, institutus.

SI ita quis institutus sit, TITIVS HERES ESTO SI SECVNDVS HERES NON ERIT, deinde SECVNDVS HERES ESTO: placet primo gradu Secundum esse institutum.

Dictio, quisque, favore institutionis vt distributiva assumitur. Bart.

XXVIII. POMPONIUS libro quinto ad Sabinum.

HOC articulo QVIS QVE omnes significantur. & ideo Labeo scribit, si ita scriptum sit, TITIVS ET SEIVS, QVANTA QVISQVE EORVM

EX PARTE HEREDEM ME HABVERIT SCRIPTVM, HERES MIHI ESTO: nisi omnes habeant scriptum heredem testatorem, neutrum heredem esse posse. quoniam ad omnium factum sermo refertur. in quo puto testatoris mentem respiciendam. sed humanius est, eum quidem qui testatorem suum heredem scripserit, in tantam partem ei heredem fore. qui autem eum non scripserit, nec ad hereditatem eius admitti.

XXX. VLP IANVS libro vicenlesimo primo ad Edictum.

P Ignori obligatum seruum necessarium domino posse fieri, Imperator Severus rescripsit. ita tamen, si paratus sit prius creditori satisfacere.

XXXI. CAIVS libro septimodecimo ad Edictum prouinciale.

Non minus seruos quam liberos heredes instituire possumus. si nouido eorum scilicet serui sint, quos ipsos heredes instituire possumus. cum testamenti factio cum seruis ex persona dominorum introducta est. ¶ Hereditarium seruum ante aditam hereditatem ideo placuit heredem institui posse, quia creditum est hereditatem dominam esse: defuncti locum optinere.

Vltima voluntas non debet ex alieno arbitrio pendere. Bart.

XXXII. IDEM libro primo de testamentis ad edictum prætoris vrbani.

Vide An.
Aug. lib.
4. c. 15. v.
bi confu-
tat Ac-
curs. opi.
putantis
hanc esse
captato-
riã insti-
tutione.

Illa institutio, QUOS TITIVS VOLVE-
RIT, ideo vitio a est, quòd alieno arbitrio
permissa est. nam satis constanter veteres de-
creuerunt, testamentorum iura ipsa per se fir-
ma esse oportere: non ex alieno arbitrio pende-
re. ¶ Is qui apud hostes est, rectè heres institui-
tur. quia iure postliminiũ omnia iura ciuitatis
in personam eius in suspensio retinentur, non
abrumpuntur. itaque si reuersus fuerit ab ho-
stibus, adire hereditatem poterit. seruus quoq;
eius rectè heres instituitur. & si reuersus sit ab
hostibus, potest eum iubere adire hereditatem.
si verò ibi decesserit, qui ei heres existet, potest
per seruum heres fieri.

Non expectatur conditio cuius nihil
operatur euentus. Bart.

XXXIII. IDEM libro secundo de testamentis
ad edictum prætoris vrbani.

Si quis ita scripserit, TITIVS EX PAR-
TE DIMIDIA HERES ESTO:
IDEM TITIVS EX ALTERA
PARTE DIMIDIA SI NAVIS
EX ASIA VENERIT HERES ES-
TO: cum ex pura institutione adierit heres,
quamuis condicio alterius institutionis pèdeat,
ex asse fit heres: scilicet etiã condicione deficien-
te. cum non proffit ei condicio quicquam exi-
stens. quippe cum non dubitetur, quin si quis

ex parte dimidia heres institutus sit, nec præterea quisquam alius, ipse ex asse heres institui videatur.

XXXIII. PAPINIANVS libro primo
Definitionum.

Hereditas ex die vel ad diem non rectè datur, sed vitio temporis sublato manet institutio.

Institutio pluriū ex rebus certis valet, & sunt heredes æqualiter, & res illas tamquam prælegatas accipiunt. Bart.

XXXV. VLPPIANVS libro quarto
Disputationum.

Ex facto proponebatur quidam duos heredes scripsisse, vnum rerum prouincialium, alterum rerum Italicarum. & cum merces in Italia deuehere solet, pecuniam misisse in prouinciam ad merces comparandas: quæ comparatae sunt vel viuo eo vel post mortem, nondum tamen in Italiam deuectæ. quærebat, merces vtrum ad eum pertineant, qui rerum Italicarum heres scriptus erat: an verò ad eum qui prouincialium. dicebat receptum esse, rerum heredem institui posse: nec esse inutilem institutionem. sed ita, vt officio iudicis familia herciscundæ cognoscentis contineatur, nihil amplius eū qui ex re institutus est, quàm rem ex qua heres scriptus est consequi. ita igitur res accipietur, verbi gratia, pone duos esse heredes institutos: vnum ex fundo Corneliano,

alterum ex fundo Libiano. & fundorum alterum quidem facere dodrantem bonorum alterum quadrantem. erunt quidem heredes ex æquis partibus, quasi sine partibus instituti. verum tamen officio iudicis tenebuntur, ut unicuique eorum fundus qui relictus est adiudicetur, vel adtribuatur. ¶ Unde scio quaesitum, æris alieni onus pro qua parte adgnosci debeat.

l. 78. j. c. ¶ Refert Papinianus, cuius sententiã ipse quoque probavi, pro hereditariis partibus eos adgnosceres æ alienum debere. hoc est pro semisse. fundos etenim vice præceptionis accipiendos. quare si fortè tantum sit æ alienum, ut nihil detracto eo superesse possit: consequenter dicemus, institutiones istas ex re factas nullius esse momenti. & si fortè Falcidia interueniens rescissionem esset legatorum factura, hic officio iudicis recidit præceptiones istas. ut non plus quisque eorum habeat, quàm esset habiturus, si legatum accepisset vel aliud, vel etiam præceptiones. quòd si fuerit incertum an Falcidia interuentura sit, rectissimè probatur, officio iudicis cautiones esse interponendas. ¶ Cum hæc ita sint, hæc etiam institutio, de qua queritur, non est repellenda, si alius rerum prouincialium, alius rerum Italicarum heres fuerit scriptus. officioque iudicis adtribuuntur singulis res qua adscripta sunt. erunt tamen heredes ex æquis partibus, quia nulla pars adscripta est.

d. l. 78. j.
cod.

est. quæ res facit, ut si fortè in aliis facultati-
bus plus sit, in Italicis fortè quàm in provin-
cialibus, in aliis minus, & eris alieni ratio
regneat: dici imminutionem eandem fieri,
quam supra ostēdimus. proinde & si aliis fue-
rint legata relicta, contrilutio admittenda erit.

36 Rerum autem Italicarum vel provincia-
lium significatione quæ res accipiēde sint, vi-
dendum est. & facit quidem totum voluntas
defuncti. nam quid senserit, spectandum est.
verumtamen hoc intellegendum erit, rerum
Italicarum significatione eas contineri, quas
perpetuo quis ibi habuerit, atque ita disposuit,
ut perpetuò haberet. ceteroquin si tempore in
quo transiit in alium locum, non ut ibi ha-
beret, sed ut deuvo ad pristinum locum reuo-
caret: neque augebit quò transiit, neque mi-
nuet vnde transiit. vtpote de Italico patri-
monio quosdam seruos miserat in provinciam,
fortè Galliam, ad exigendum debitum, vel ad
merces comparandas, recursuros, si comparas-
sent. dubium non est, quin debeat dici ad Itali-
cum patrimonium eos pertinere debere. ut est
apud Mucium relatum, cum fundus erat le-
gatus vel cum instrumento, vel cum his quæ
ibi sunt. agasonem enim missum in villam à
patrefamilias, non pertinere ad fundi legatum
Mucius ait: quia nō idcirco illò erat inmissus,
ut ibi esset. proinde si servus fuerit missus in

Sic Flor.
rectè. An.
Aug. lib.
2. c. 2.

In aliis
manusc.
est, ali-
quid, in
aliis, verò
meliori-
bus est,
aliquo.
quidam
suspica-
tur legen-
dum, ini-
quo.

villam, interim illic futurus, quia dominum offenderat, quasi ad tempus relegatus: respōsum est eum ad villa legatum non pertinere. quare ne serui quidem, qui operari in agro cōsuerunt, qui in alios agros reuertevantur, & quasi ab alio commodati: in ea sunt condicione, vt ad legatum pertineant, quia non ita in agro fuerant, vt ei agro viderentur destinati. quæ res in proposito quoque suggerit, vt Italicarum rerum esse credantur hæ res, quas in Italia esse testator voluit. ¶ Proinde & si pecuniam missit in provinciam ad merces comparandas, & necdum comparatæ sunt: dico pecuniam, quæ idcirco missa est, vt per eā merces in Italiam adueherētur, in Italico patrimonio iniungendam. nam & si dedisset in provincia de pecuniis quas in Italia exercebat, ituras & reddituras: dicendum est hanc quoque Italici patrimoni esse rationē. igitur efficere dici, vt merces quoq; istæ, quæ comparatæ sunt vt Romā ueherentur, siue prouectæ sunt eo vno siue nondum: & siue scit, siue ignorauit: ad eū heredem pertinere, cui Italica res sunt adscriptæ.

XX XVI. IDEM libro octauo Disputationum.

SI quis ita scripserit heredem, EX QVA PARTE CODICILLIS TITIVM HEREDEM SCRIPSERO, HERES ESTO: etiam si pars in codicillis non fuerit adscripta, erit tamen heres, quasi sine parte institutus.

Non

¶ Sic Flor. in aliis est, deducerentur.

Non admittitur concursus instituti
& substituti. Bart.

XXXVII. IULIANVS libro vicensimo nono
Digestorum.

C*um in testamēto ita scribitur, SI FILIVS
MEVS ME VIVO MORIETVR, NEPOS
EX EO POST MORTEM MEAM NATVS HE-
RES ESTO: duo gradus heredū sunt, nullo enim
casu vterque ad hereditatem admittitur. ex
quo apparet, si nepoti Titius substitutus fue-
rit, & filius patri heres exiterit: non posse
Titium vnā cum filio heredem esse. quia non
in primum, sed in secundum gradum substitui-
tur. ¶ Hac verba, PVBLIVS, MARCVS, GA-
IVS INVICEM SVBSTITVTI HEREDES
MIHI SVNTO: sic interpretanda sunt, vt
breuiter videretur testator tres instituisse he-
redes, & inuicem eos substituisse. perinde ac si
ita scripsisset, ILLE, ET ILLE, ET ILLE IN-
STITVTI HEREDES ET SVBSTITVTI
SVNTO. ¶ Qui tres filios habebat, & ita scri-
pserit, FILII MEI HEREDES SVNTO. PV-
BLIVS FILIVS MEVS EXHERES ESTO. vi-
deri potest prima parte duos dumtaxat filios
heredes instituisse.*

Post mortem legatarij, potest seruus legatus
heres institui. Bart.

XXXVIII. IDEM libro trigensimo Digestorū.

Q*ui filio impuberi exheredato Pamphi-
lum legat, eūdem post mortem filij ex*

parte heredem institueret eodem modo potest,
 quo is qui seruum Sēpronio legatum, eundem
 post mortem Sempronij ex parte heredem in-
 stituit. ¶ Seruus testamēto heres pure scriptus,
 liber autem iussus esse, si intra Kalendas De-
 cembres decem dedit: si codicillis pure liber-
 tatem acceperit, intra Kalendas quidem neq;
 liber neque heres erit, nisi decem dederit: si in-
 tra Kalendas non dederit, liber ex codicillis
 erit. ¶ Si quis seruum suum liberum sub con-
 ditione, heredem pure scripsisset, eumque ven-
 didisset: pendente condicione iussu emptoris ser-
 uus adire hereditatem potest. quia & constitit
 institutio, & est qui ius imperandi habet. quod
 si post defectam condicionem alienatus fuisset,
 non potest iussu emptoris hereditatem adire.
 quia eo tempore ad eum peruenisset, quo iam
 extincta institutio inutilis fuerat. igitur cum
 seruus sub condicione liber esse iubetur, & le-
 gatum pure accepit, si pendente condicione ma-
 numissus vel alienatus fuerat: legatum habe-
 bit, aut domino adquiret, quamuis mortis tem-
 pore condicio libertatis extincta fuerit. si vero
 post defectum condicionis manumissus aut alie-
 natus fuerit, legatum ad irritū recidit. ¶ Cum
 venditor seruum ante traditionem ab emptore
 pro parte heredem scriptum adire iubet, resti-
 tuere coheredi serui necesse habet. quia lucrum
 facere eius serui iure, quem vendidit, non de-
 bet

¶ Potius
 ita pun-
 gendum
 fuit, ven-
 didisset
 pendente
 condicio-
 ne, iussu.
 &c.

bet. plane non totum quod adquisierit restituet. sed pro ea dumtaxat parte, qua seruus coheredem habuerit.

XXXVIII. MARCIANVS libro secundo
Regularum.

ID est partem dimidiam serui, & quartam hereditatis. Libro trigensimo digestorū Iuliani Marcellus notat: immo & id debet praestari, quod consequi venditor non potuisset, si prius quàm adiret seruus partem hereditatis, is traditus esset. quod est verum.

Propter repugnantiam iuris communis
admittitur concursus instituti &
substituti. Bart.

XL. IULIANVS libro trigensimo
Digestorum.

SI paterfamilias Titium, quem ingenuum esse credebat, heredem scripserit; et si heres non esset, Sempronium substituerit; deinde Titius, quia seruus fuerat, iussu domini adierit hereditatem: potest dici Sempronium in partem hereditatis admitti. nam qui scit aliquem seruum esse, & eum heredem scribit, & ita substituit, SI STICHVS HERES NON ERIT, SEMPRONIUS HERES ESTO: intellegitur tale quod dicere, si Stichus neque ipse heres erit, neque aliam fecerit. at qui eum, quem liberum putat esse, heredem scripserit: hoc sermone SI HERES NON ERIT, nihil aliud intellegitur significare, quàm si hereditatem vel sibi ad-

^a Alciat.
lib. i. c. 2.
dispunct.
perperant
de suo ad-
dit post
verbum
Sempro-
niū, hoc
verbum,
cohere-
dem, con-
tra fidē o-
mnis scri-
pturæ.

quisierit, vel mutata condicione alium heredem non fecerit. quæ adiectio ad eos pertinet, qui patresfamilias heredes scripti, postea in seruitutem deducti fuerint. igitur in hoc casu semisses fient. ita ut alter semis inter eum qui dominus institutus heredis fuerit, & substitutum æquis portionibus diuidatur.

Pro his verbis, Alter semis, putat Cuiac. Iulia. scripisse As, & Tribon. pro notis illas duas litteras perperam accepisse, quod aliquando mihi probatum, tandem visum est improbabile, ut scripti ad Instit. tit. de vulga. & pupil. ergo hic est alius ab auctore huius legis.

XLII. POMPONIVS libro duodecimo ex variis Lectionibus.

ET hoc Tiberius Cesar constituit in persona Parthenij, qui tamquam ingenuus heres scriptus adierit hereditatem; cum esset Cesaris seruus. nam diuisa hereditas est inter Tiberium & eum qui Parthenio substitutus erat, ut refert Sextus Pomponius.

Defectus extrinsecus si tempore aperturæ tabularum cessat, testamentum conualescit. Bart.

XLIII. IULIANVS libro sexagesimo quarto Digestorum.

Qui solvendo non erat, duos Apollonios liberos heredemque esse iusserat. altero ante apertas tabulas testamenti mortuo, non ineleganter defendi poterit, eum qui supererit, liberum & solum necessarium heredem fore, quod si uterque viuit, institutionem nullius esse momenti propter legem Aeliam Sentiam, quæ amplius quam unum necessarium heredem fieri vetat.

XLIII.

INVICEM enim eos sibi *obstare.*
Ex facto alterius alius exheredari non
debet. Bart.

XLIIII. ALPHENVS libro quinto
Digestorum.

PATER familias testamento duos heredes
instituerat: eos monumentum facere in-
serat in diebus certis: deinde ita scripserat,
QVI EORVM NON ITA FECERIT, OM-
NES EXHEREDES SVNTO: alter heres he-
reditatē pratermiserat. reliquus heres consu-
lebat, cum ipse monumentum † instruxisset, † exstru-
numquid minus heres esset ob eam rem, quod xisset,
coheres eius hereditatem non adisset. respondit
neminem ex alterius facto hereditati neq; alli-
garineq; exheredari posse. sed uti quisque con-
ditionem impleisset, quamvis nemo adisset. prae-
terea, tamen eum heredem esse.

Conditio quae de praterito fuit impossi-
bilis, reiicitur. Bart.

XLV. IDEM libro secunda Digestorum
à Paulo epitomatorum.

SIMAEVIA MATER MEA, ET FVL-
VIA FILIA MEA VIVENT, TVM
MIHI LVCIVS TITIVS HERES ESTO.
Servius respondit, si testator filiam nunquam
habuerit, mater autem superuixisset: tamē Ti-
tium heredem fore. quia id quod impossibile
in testamento scriptū esset, nullā vim haberet.

Ex testamento non potest conueniri qui
à defuncto grauatus non pro-
batur. Bart.

XLVI. AFRICANVS libro secundo
Quæstionum.

Quidam cum filium familias heredem
institueret vellet, ne ad patrem eius ex
ea hereditate quicquam perueni-
ret, voluntatem suam exposuit filio: sibi cum
patris offensam vereretur, petit à testatore, ne
sub conditione SI A PATRE EMANCIPA-
TUS ESSET heredem eum institueret: & im-
petrauit ab eo, vt amicum suum heredem insti-
tueret: atq; ita testamento amicus filij ignotus
testatori, heres institutus est. nec quicquā ab eo
petitum est. querebatur, si ille amicus aut ad-
ire nollet, aut aditam nollet restituere heredi-
tatem: an fideicommissum ab eo peti possit, aut
aliqua actio aduersus eum esset. & vtrū patri,
an filio competere. respondit, etiam si manife-
stum sit scriptum heredem fidem suam inter-
posuisse: non tamen aliter ab eo fideicommissum
peti posse, quā si & ipsum testatorem fidem
eius secutum esse probaretur. si tamen cum à
filio familias rogaretur amicus, & aditurū se
hereditatem recepisset, & restitutum patri-
familias factum: non absurde dici possit, mādati
actionem futuram. & eam actionē patri inuti-
lem fore. quia non sit ex bona fide, ut ei resti-
tui, quod testator ad eū peruenire noluerit. sed

nec filio vulgarem competituram: verum vtili-
lem. sicuti dare placeret ei, qui cum filius fami-
lias esset, pro aliquo fideiusisset: ac pater fami-
lias factus solvisset.

Correctio.

XLVII. IDEM libro quarto
Questionum.

SI ita scriptum fuerit, TITIVS, IMMO SE-
IVS HERES ESTO: Seium solus heredem
fore respondit. sed & si ita, TITIVS HERES
ESTO, IMMO SEIVS HERES ESTO: idem
erit dicendum. Et Quidam testamento ita here-
des instituit, TITIA FILIA MEA HERES
ESTO. SI QUID MIHI LIBERORVM
ME VIVO MORTVOVE NASCETVR, TVNC
QVI VIRILIS SEXVS VNVS PLVRESVE
NASCENTVR, EX PARTE DIMIDIA ET
QVARTA: QVI FEMININI SEXVS VNA
PLVRESVE NATAE ERVNT, EX
PARTE QVARTA MIHI HERES SIT.
postumus ei natus est. consulebatur, quota ex
parte postumus heres esset. respondit, eam he-
reditatem in septem partes distribuendam. ex
hi filiam quattuor, postumum tres habituros:
quibus filie totus as, postumo dodrans datus est.
ut quarta portione amplius filia quam postu-
mus ferre debeat. ideo si postuma quoque nata
esset, tantundem sola filia, quantum uterque
postumorum habituri essent. itaque in proposito

Junge L
21. §. de
manum.
testam.
§. l. qui
non mili-
tabat. §.
filiis. §. co.

CUM

cum as filia, dodrans postumo sit datus, viginti unam partes fieri: vt filia duodecim, nouem filius habeat. ¶ In testamento ita scriptū est,
 LVCIVS TITIVS EX DV ABVS VNCIIS,
 GAIVS ATTIVS EX PARTE VNA, MAE-
 VIVS EX PARTE VNA, SEIVS EX PAR-
 TIBVS DVABVS HEREDES MIHI SUN-
 TO. *consulebatur quid iuris esset. respondit, hęc*
scripturam illam interpretationē accipere posse,
vt Lucius Titius duas vncias habeat, ceteri
autem quasi sine partibus instituti, ex reliquo
dextante heredes sint. quem dextantē ita di-

uidi oportet, vt Seius quincuncem, Attius
¶ Maenius alterum quincuncem habeant.

XLVIII. MARCIANVS libro quarta
 Institutionum.

H *Is verbis, TITIVS HEREDITATIS*
H *MEAE DOMINVS ESTO, rectē in-*
stitutio fit. ¶ Illa institutio valet, FILIVS I
M *EVS INPIISSIMVS MALE DE ME ME-*
R *ITVS, HERES ESTO. pure enim heres in-*
stitutur cum maledicto. ¶ omnes huiusmodi
institutiones receptæ sunt.

Seruus adulterij accusatus, à domina non
potest institui. Bart.

¶ Interdum nec cū libertate vtiliter seruus à
domina heres instituitur: vt constitutione Di-
uorum Seueri ¶ Antonini significatur, cuius
verba hæc sunt. Seruū adulterij accusatum,
non iure testamēto manumissum ante senten-
tiam

tiam

tiam ab ea muliere videri, quae rea fuerit eiusdem crimini postulata, rationis est. quare sequitur, ut in eundem à domina collata institutio nihil momenti habeat. Si in patre, vel patria, vel alia simili adsumptione falsum scriptum est: dum de eo qui demonstratus sit constet, institutio valet.

Inutilis est serui alieni institutio, nec tractu temporis confirmatur. Bart.

XLVIII. FLORENTINVS libro decimo
Institutionum.

SI alienum seruum liberum & heredem esse iussi, & is postea meus effectus est, neutrum valet: quia libertas alieno seruo inutiliter data est. ¶ In extraneis heredibus illa observatur, ut sit cum eis testamenti factio: siue ipsi heredes instituatur, siue hi qui in potestate eorum sunt. & id duobus temporibus inspicitur: testamenti facti, ut constiterit institutio: & mortis testatoris, ut effectum habeat. hoc amplius, & cum adibit hereditatem, esse debet cum eo testamenti factio: siue pure, siue sub conditione heres institutus sit. nam ius heredis eo vel maxime tempore inspicendum est, quo acquirit hereditatem. medio autem tempore inter factum testamentum & mortem testatoris, vel condicionem institutionis existentem, mutatio iuris heredi non nocet. quia, ut dixi, tria tempora inspicimus.

I. VLPIANVS libro sexto Regularum.

Seruum meum heredem institutum cum libertate, si ritus vendidero ei cum quo testamenti factio non est, posteaq; eum redemero: ex testamento mihi heres esse poterit. nec meo tempus, quo apud eum fuit, vitiauit institutionem. quia verum est, utroque tempore tam testamenti faciendi quam mortis tempore meum fuisse. unde si apud eum remanserit, vitiatum institutio. vel si cum eo testamenti factio est, iussu eius ad eum adquiret ei hereditatem.

¶ Si in non faciendo impossibilis condicio institutione heredis sit expressa, secundum omnium sententiam heres erit, perinde ac si pure institutus esset. ¶ Hereditas plerumque diuiditur in duodecim uncias, quae assis appellatione continentur. habent autem & haec partes propria nomina ab uncia usque ad assem. puta haec: sextans, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bes, dodrans, dextans, leunx, as.

l. 13. §. 3. cod. Vide Mecianum, & Anton. Aug. lib. 2. c. 8.

II. MARCIANVS libro tertio Regularum.

Talem institutionem quidam valere non putabant, STICHVS LIBER ESTO: ET SI LIBER ERIT, HERES ESTO. Sed Diuus Marcus rescripsit, hanc institutionem valere perinde atque si non erat adiectum, S I LIBER ERIT.

• Secundum Proculianos contra Sabinianos l. 9. §. si quis ita. §. eo.

Res dicitur mea, in qua ius aliquod habeo.

I Si quis ita scripserit, STICHVS, SI ME VS ERIT CVM MORIOR, LIBER ET HERES ESTO: alienatus non poterit in suo emptoris adire hereditatem. quamvis, & si non erat hoc expressum, nō alias liber & heres fieri poterat, quā si mansisset eius. sed si viuis eum manumiserit, Celsus libro quinto decimo digestorum scribit, fieri hunc heredem. nō enim hunc casum testatorem voluisse excludere. palam est. neq; verba omnino repugnant. nam quāuis seruus eius non est, at certe libertus est.

LII. PAVLVS libro secundo Regularum.

Seruus hereditarius heres institutus potest: si modo testamenti factus fuit cum defuncto. licet cum herede instituto non sit.

Si testator expleto assē alios heredes instituit, alterum assē eis datum videri. Batt.

LIII. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

Lucius Titius Scio & Sempronio ex semilibus heredibus institutus, & ceteris exhereditatis, inuicem herede substituit: deinde legata & libertates dedit: postea ita subiicit: CORNELIVS ET SALVSTIVS ET VARO AEQVIS PARTIBVS HEREDES SVNTO. QVOS INVICEM SVBSTITVO. quare quantum vel priores duo ex semilibus instituti, vel posteriores habere debeant, Marcellus respondit, in obscuro esse, Cornelium & Salvstium

stium & Varonem primo, an secundo, vel ter-
tio gradu heredes instituere voluerit. sed secun-
dum scripturam testamenti quæ t̄ poneretur,
retur, alterum assensum datum eis videri.

LIIII. NERATIUS libro primo
Membranarum.

Pater filio impuberi seruum heredem sub-
stituit, liberumque esse iussit: eum pupillus
vendidit Titio: Titius eum iam primo testamento
facto, in secundo testamento liberum heredemque
esse iussit. superius testamentum Titij ruptum est.
quia is seruus & heres potest esse. & ut supe-
rius testamentum rumpatur, sufficit ita posterius
factum esse, ut aliquo casu potuerit ex eo heres
existere. quod ad vim autem eius institutionis
pertinet, ita se res habet, ut quoad pupillo ex
ea substitutione heres potest esse, ex Titij testa-
mento libertatem hereditatemque consequi non
possit. si pupillus in suam tutelam peruenerit,
perinde ex Titij testamento liber heresque sit, ac
si pupillo substitutus non fuisset. si pupillo heres
extitit, propius est ut Titio quoque, si velit,
heres esse possit.

Illius serui institutio præualet, qui fraudan-
dorum creditorum causa institutus
non reperitur. Bart.

LV. PAVLVS libro primo ad legem
Aeliam Sentiam.

SI is qui soluendo non est, primo loco Sti-
schum, secundo eum, cui ex fideicom-
missi

missi causa libertatem debet, liberum & heredem instituerit: Notatius secundo loco heredem scriptum fore ait. quia non videtur creditorum fraudandorum causa manumissus.

LVI. IDEM libro singulari de secundis tabulis.

Potest quis ita heredem institueri, SI INTRA ANNUM SEPTVAGENSIMUM DECESSERO, ILLE MIHI HERES ESTO. non enim pro parte testatus intellegi debet, sed sub condicione instituisse.

LVII. IDEM libro quinquagesimo septimo ad Edictum.

Sis qui soluendo non est, servum cum libertate heredem instituerit, & liberum substituerit: ante incipiendum erit à substituto. lex enim Aslia Sentia ita demum ei qui in fraudem creditorum heres institutus est conservat libertatem, si nemo alius ex eo testamento heres esse potest.

LVIII. IDEM lib. quarto ad Vitellianam

Nemo dubitat, rectè uia heredem nuncupari posse. HIC MIHI HERES ESTO: cum sit coram, qui ostenditur. Qui frater non est, si fraternam caritate diligitur, rectè cum nomine suo sub appellatione fratru heres instituitur.

Si liber homo adiit ut servus iussu alterius, non valet aditio. Batt.

Aliud est secundo loco, aliud secundo gradu herede scribi. locus, scripturae ordinem, gradus, luccessionis vicem spectat.

Proverb. c. 18. & Xenophon. libro 1. ἀπομυμνηστικόν

Liber homo cum tibi seruiret, heres institutus in iussu tuo adiit. Trebatius esse eum heredem: Labeo, tunc non esse heredem, si necessitate id fecerit, non quod alioquin vellet obligari.

Potest relinqui portio hereditatis per respectum ad portionem alterius rei. Bart.

¶ Si quis ita heredem instituerit, TITIVS QVA
EX PARTE MIHI SOCIVS EST IN
VECTIGALI SALINARVM, PRO EA PAR-

TE MIHI HERES ESTO. quidam putant, si
asse descripto id dictum sit: ut maxime socius
fuerit Titius, non esse heredem, sed si qua pars
vacua relicta fuerit, ex ea heredem esse. quod
totum & ineptum & vitiosum est. quid enim
vetat, asse descripto vtiliter Titium ex parte
forte quarta, ex qua socius erat, heredem in-
stitutum esse? ¶ TITIVS HERES ESTO.
SEIVS ET MAEVIVS HEREDES SVNTO.
verum est quod Proculo placet, duos semisses
esse. quorum alter coniunctim duobus datur.
¶ Cum quis ex institutis, qui non cum aliquo
coniunctim institutus sit, heres non est: pars
eius omnibus proportionibus hereditariis ad-
crescit. neque refert, primo loco quis institutus,
an alicui substitutus heres sit.

Media tempora non nocent. Bart.

¶ Si heres institutus scribendus in testamento tem-
pore-

* Vul. adie-
ctum in Fl.
ut ait Tau-
rel. id ad
edictum. at
in meis
manu. est,
id adiectum
sit. in vno
autem legi,
id adiectum
fit, non ma-
le.

* Sic Flor,
& in om-
nibus ma-
nus. recte.
perperam
in quibus
da detra-
hitur ne-
gatio.

pore civis Romanus fuit, deinde ei æqua &
 ignis interdicitur: heres fit, si intra illud tem-
 pus quo testator decessit redierit. aut si sub
 condicione heres institutus est, quo tempore
 condicio existit. idem & in legatis, & in bo-
 norum possessionibus. ¶ TITIVS EX SEMIS-
 SE HERES ESTO. SEIVS EX QVADRAN-
 TE HERES ESTO. TITIVS SI IN CA-
 PITOLIVM ASCENDERIT, EX ALIO
 QVADRANTE HERES ESTO. antequam
 Capitolium ascendat, si pro herede gerat, ex
 semisse heres erit. si Capitolium ascenderit, &
 ex quadrante heres erit. nec erit ei necesse pro
 herede gerere, quippe iam heredi. ¶ Si ita scri-
 ptum fuerit, TITIVS EX PARTE TERTIA,
 MAEVIUS EX PARTE TERTIA HERE-
 DES SVNT: TITIVS, SI INTRA TER-
 TIAS KALENDAS NAVIS EX ASIA VE-
 NERIT, EX RELIQUA PARTE HFRES
 ESTO: videamus, ne Titius statim ex semisse
 heres sit. nam duo heredes instituti sunt. sed
 Titius aut ex semisse, aut ex besse. ita sextans
 utique erit in pendenti. & si condicio existe-
 rit, ex besse heres erit. si non existierit, ille sex-
 tans Manius adcrefcet. sed si decesserit Titius
 antequam condicio existat, deinde condicio
 existierit: tamen ille sextans non Titij heredi,
 sed Manio adcrefcet. nã cum adhuc dubium
 esset, Titio an Manio ñ sextans datus esset:

Titius decessit. nec potest intellegi datus ei qui tempore dandi in rerum natura non fuit. ¶ Si Attius Titium & Mauium & Seium equis partibus heredes instituit, Titius interim solus adiit hereditatem, & Seium heredē instituit: poterit Seius Titij adire hereditatem. Attij vel adire vel omittere. sed Attio, antequam adeat vel omittat eius hereditatem, ex semisse heres erit. si adierit Seius Attij hereditatem, Titius ex triente dumtaxat heres erit. & per hereditatem Titij triens dumtaxat ad Seium perueniet. alterum trientem ex sua institutione habebit. quid ergo si ab Attio Titius & Seius heredes instituti sunt, Titius adierit hereditatem, Titio Seius heres exstiterit? potestne Attij hereditatem omittere? an necessario ei ex asse heres est? quippe cum alius nemo heres institutus est, quam is ipse qui ex aliqua parte iam heres est: perinde est, quasi vnus heres per Titium institutus sit.

*Sunt qui emendant, per Attiū.

LX. CELSVS lib. vicelimo nono Digestorū.

Qui soluedo non erat, seruum primo loco; & alterum seruum secundo loco heredes scripsit. solus is qui primo loco scriptus est, hereditatem capit. nam lege Aelia Sentia ita cautetur, vt si duo pluresue ex eadem causa heredes scripti sint: vti quisque primus scriptus sit, heres sit.

Verba enuntiatiua quæ erant in actu odioso, dispositionem inducunt. Bart.

LXI. MODESTINVS libro octauo
Responſorum.

Qui volebas filiam exheredare, sic te-
ſtamento comprehendit: TE AVTEM
FILIA IDEO EXHEREDAVI,
ab eo.

QUONIAM CONTENTAM TE ESSE DO-
TI VOLVI. *quæro an efficaciter exheredata
ſit. Modestinus reſpōdit, nihil proponi, cur non
eſſet voluntate teſtatoris exheredata.*

LXII. IDEM libro ſecundo Pandeſtarum.

In tempus capiendæ hereditatis inſtitui he-
redē poſſe, veniuolentia eſt. veluti LUCIUS
TITIVS CVM CAPERE POTVERIT, HE-
RES ESTO. idem & in legato. Quotiens
non apparet quis heres inſtitutus ſit, inſtitutio
non valet, quippe enenire poteſt, ſi teſtator cō-
plures amicos eodē nomine habeat, & ad de-
ſignationem nominis ſingulari nomine vtatur.
niſi ex aliis apertiffimis prouationibus fuerit
reuelatum, pro qua perſona teſtator ſenſerit.

Portio coniuncti deficiens adcreſcit coniun-
ctis, diſiuncti, omnibus. Bart.

LXIII. IAVOLENVS libro primo
ex Caſſio.

Heredes ſine partibus vtrum cōiunctim
an ſeparatim ſcribantur, hoc intereſt,
quod ſi quis ex coniunctis deceſſit, hoc non ad
omnes, ſed ad reliquos qui cōiuncti erant, per-
tinet. ſi autem ex ſeparatim: ad omnes, qui ſe-

stamento eodē scripti sunt heredes, portio eius pertinet.

LXIII. IDEM libro septimo Epistularum.

EIus seruum, qui post mortem meam natus eris, heredem institui posse Labeo frequenter scribit. idque verum esse manifesto argumento comprobatur, quia seruus hereditarius, prius quam adeatur hereditas, institui heres potest: quamuis in testamenti facti tempore nullius sit.

Non videtur quis eum instituere, quem legando grauauit, Bart.

LXV. IDEM libro duodecimo Epistularum.

Hereditas ad Statium Primum nullo iure pertinet, cum institutus heres non sit, nec quicquam ei prodest, quod ab eo aliquid legatum est, aut libertus ei defuncti testamento commendatus est, ex quo si manumissus non est, seruus est.

LXVI. POMPONIVS libro primo ad Quintum Mucium.

SI ita quis heredes instituerit, TITIVS HERES ESTO: GAIVS ET MAEVIVS AEQVIS EX PARTIBVS HEREDES SVNTO. quamuis ET syllaba coniunctionem faciat: si quis tamen ex his decedat, non alteri soli pars adcrefcit, sed et omnibus coheredibus pro hereditariis portionibus, quia non tam comunxiffe, quam celerius dixiffe videtur.

LXVII.

LXVII. IDEM libro secundo ad
Quintum Mucium.

SI ita scriptum fuerit, TITIVS SI IN
CAPITOLIVM ASCENDERIT, HERES
ESTO. TITIVS HERES ESTO: *secunda*
scriptura prior erit. plenior est enim quã prior.
Institutio non potest conferri in alterius vo-
luntatem expressam. Bart.

^oQuod no-
men Gre-
cè signifi-
cat eicura-
tũ & man-
suetum.

LXVIII. IDEM libro septimo
ad Quintum Mucium.

SI quis Sempronium heredẽ instituerit sub
hac conditione, SI TITIVS IN CAPI-
TOLIVM ASCENDERIT: quamvis non aliàs
heres esse possit Sempronius, nisi Titius ascen-
disset in Capitolium: & hoc ipsum in potestate
sua repositum Titij: quia tamen scriptura non
est expressa voluntas Titij, erit vitium in insti-
tutio. atque si quis ita scripserit, SI TITIVS
VOLVERIT, SEMPRONIUS HERES ESTO:
non valet institutio. quedam enim in testa-
menti si exprimantur, effectum nullũ habent.
quando si verbis tegantur, eandem significa-
tionem habeant, quam haberent expressa. &
momentum aliquod habebunt. sic enim filij
exheredatio cum eo valet. si quis heres existat.
& tamen nemo auditat, quoniam si ita aliquis fi-
lium exheredaverit, TITIVS HERES ESTO
ET CVM HERES ERIT TITIVS, FI-
LIVS EXHERES ESTO: nullius momenti
esse exheredationem.

CORNELIUS ET MAEVIUS, VTER EO-
RVM VOLLET, HERES ESTO. Vterq;
vult. Trebatrus neutrum fore heredem: Carti-
lusⁿ vtrūq; tu cui adfentiaris? Proculus: Car-
tilio adfentio. & illam adiectionē, VTER EO-
RVM VOLLET, *superuacua puto. id enim etiam*
ea non adiecta futurū fuit. vt vter vellet, he-
res esset. vter nollet, heres non esset. quod si hi
ex numero necessariorum heredum essent, tum
id non frustra adiectum esse. & non solum fi-
guram, sed vim quoq; condicionis continere.
dicerē tamen, si vterq; heres esse vellet, vtrum-
que heredem esse.

Vide Ant.
Aug. libr.
4. c. 15.

LXX. PAPINIANVS libro sexto
Responſorum.

Captatorias institutiones non eas se-
natus improbat, quae mutuis affectio-
nibus iudicia pronocauerunt: sed quarum con-
dicio confertur ad secretum alienae voluntatis.

LXXI. PAVLVS libro quinto
ad Legem Iuliam & Papiam.

Illa autē institutiones captatoriae non sunt:
veluti si ita heredem quis instituat, **QVA**
EX PARTE TITIVS ME HEREDEM INSTI-
TUIT, EX EA PARTEⁿ MAEVIUS HERES
ESTO: quia in praeteritum, non in futurum in-
stitutio collata est. sed illud quæri potest, an
idem seruandū sit quod senatus censuit, etiam
si in

* Petrus
Faber vir
clariss. &
doctiss. in-
geniosē
not. hanc
vocem a-
bundare.

si in aliam personam captionem direxerit, veluti si ita scripserit, TITIVS SI MARVIVM TABVLIS TESTAMENTI SVI HEREDEM A SE SCRIPTVM OSTENDERIT, PROBAVERITQVE, HERES ESTO. quod in sententiam senatusconsulti incidere, non est dubium. LXXII. TERENTIVS CLEMENS libro quarto ad Legem Iuliam & Papiam.

SI quis solidum à lege, capere non possit, & ex asse sit institutus ab eo qui solvendo non est: Iulianus ex asse eum heredem esse respondit. legi enim locum non esse in ea hereditate que solvendo non est.

L. 6. §. de vul. l. 62. §. de cond. & demof. l. 67. §. 2d l. Falcid.

Conditio adiecta in institutione, non videtur repetita in substitutione. Bart.

LXXIII. GAIVS libro tertiodecimo ad Legem Iuliam & Papiam.

† duodecimo

Sub conditione herede instituto, si substitutus: nisi eandem conditionem repetemus, purè eum heredem substituere intellegimur.

LXXIII. LICINNIVS RVEINVS libro secundo Regularum.

Sita quis heres institutus fuerit, EXCEPTO SECVNDO, EXCEPTO VSVFRVCTV HERES ESTO: perinde erit iure civili, atq; si sine ea re heres institutus esset. idque auctoritate Galli Aquilij factum est.

LXXV. PAPINIANVS libro duodecimo Questionum.

SILIUS substituatur ei à quo prateritus est: non ut intestati patris, sed ex testamēto habebit hereditatem. quoniam & quolibet alio substituto, si fuisse ab eo exheredatus, inde testamentum inciperet, ubi filius esset exheredatus.

LXXVI. IDEM libro quintodecimo
Quæstionum.

SERENS uxori à marito mortis causa donatus, mariti manet, ut & Iuliano quoq; videtur. Idem si accipiat libertatem simul & hereditatem, viro necessarius heres erit. nec sine libertate aliquid ei legari potest.

LXXVII. IDEM libro septimodecimo
Quæstionum.

ASSE toto non distributo ita scriptum est, **QUEM HEREDEM CODICILLIS FECERO, HERES ESTO.** Titium codicillis heredem instituit, eius quidem institutio valet ideo, quod licet codicillis dari hereditas non possit, tamen hac ex testamento data videtur. sed hoc tantum ex hereditate habebit, quantum ex asse residuum mansit.

LXXVIII. IDEM libro sexto Responsorum.

Iuge l. 35
5. cod.

QUIS non militabat, honoris matronarum que in Pannonia possidebat, libertum heredem instituit, patronarum que habebat in Syria, Titium. iure semisses ambos habere constitit. sed arbitrium dividenda heredita

ditatis supremam voluntatem factis ad iudica-
 tionibus, & interpositis propter actiones cau-
 tionibus, sequi salua Falcidia, scilicet ut quis il-
 vice mutua praestarent, doli ratione quadranti
 retinendo cōpensetur. ¶ Lucio Titio ex duabus
 partibus, Pubbo Maenio ex quadrante scriptis
 heredibus, assem in dodrantem esse diuisum re-
 spōdi. modum enim duarum partium ex qua-
 drante declarari, quod veteres nummis Titio
 legatis, nummorum specie non demonstrata,
 ceterorum legatorum contemplatione recepe-
 runt. ¶ Filius heredibus a quo partibus insti-
 tutis, ac postea fratris filius pro duabus vnciis:
 vnum assem inter omnes videri factum pla-
 cuit. & ex eo decem vncias filios accepisse. tūc
 enim ex altero asse portionem intellegi relicta,
 cum asse nominatim dato, vel duodecim vn-
 ciis distributis, residua portio non inuenitur.
 nihil autem interest, quo loco sine portione quis
 heres instituitur, quo magis absu residuum
 accepisse videatur. ¶ Seius Mauius ex par-
 te, quam per legas capere possit, heredem insti-
 tuit: ex reliqua Titium. si Maenius solidum ca-
 pere poterit, Titius adelicus aut substitutus
 heres non erit.

LXXVIII. IDEM libro primo Definitionū.

Q uod si non sit reliqui facta mēto, tan-
 tumde in altero asse iudicari Mauius,
 quantum Titius in primo.

¶ XXXX.

LXXX. IDEM libro sexto responsorum.

Quod si *Mæius nullius capax sit, in totum substitutus admittitur.*

LXXXI. PAVLVS libro nono
Quæstionum.

• Sūt duo
nomina
eiusdem
testatoris.
vt in l.
vlt. j. de
iur. hsci.

Clemens patronus testamento cauerat, vt si sibi filius natus fuisset, heres esset. si duo filij, ex æquis partibus heredes essent. si due filie, similiter. si filius & filia, filio duas partes, filie tertiam dederat. duobus filiis & filia natis, quærebatur quemadmodum in proposita specie partes faciemus, cum filij debeant pares esse, vel etiam singuli duplo plus quàm soror accipere. quinque igitur partes fieri oportet. vt ex his binas masculi, vnã femina accipiat. ¶ Si ita scripserit testator, **Q**UANTA EX PARTE MEA TITIO HEREDEM INSTITVTVM RECITASSEM, EX EA PARTE SEMPRONIVS MIHI HERES ESTO: non est captatoria institutio. planè nullo recitato testamento ab ipso testatore, inanis videtur institutio remota suspitione captatorie institutionis.

LXXXII. SCAEVOLA libro quintodecimo
Quæstionum.

• l. j.
vnde lib.

SI quis ita heres instituat, SI LEGITIMVS HERES VINDICARE NOLIT HEREDITATEM MEAM: puto deficere conditionem testamenti illo vindicante.

Quando

Quando plures leges concurrunt ad eundem effectum, si cessat vna, remanet virtus alterius. Bart.

LXXXIII. IDEM libro octauodecimo
Questionum.

SI non lex Acta Sentia, sed alia lex, vel senatusconsultum, aut etiam constitutio seruis libertatem impediatur: si necessarius fieri non potest, etiam si non sit soluendo testator.

¶ Temporibus Diui Hadriani senatus cęsuit, si testator, qui cum moritur soluendo non fuit, duobus pluribusque libertatem dederit, et si hereditatem restitui iusserit, et institutus heres suspectam sibi hereditatem dixerit: ut adire eam cogatur. et ad libertatem perueniat qui priore loco scriptus fuerit. eique hereditas restituitur. idem seruandum in his, quibus per fideicommissum libertas data fuerit, igitur si primo loco scriptus desideraret adire hereditatem, nulla difficultas erit. nam si posteriores quoque liberos se esse dicent, et restitui hereditatem d. sulerent: an soluendo sit hereditas, et omnibus liberis factis restitui deberet, apud priorem quæreretur. absente autem primo, sequens desiderans adire hereditatem, non est audiendus. quia si primus velit sibi restitui hereditatem præferendus est. et hic seruis futurus.

LXXXIII. PAVLVS libro vicelimo tertio
Questionum.

SI seruo fideicommissa data sit libertas: heres hunc eundem seruum cum libertate heredem reliquisset: quaesitum est an necessarius fiat heres. & humanius est, & magis aequitatis ratione subnixum, non fieri necessarium. qui enim etiam inuito defuncto poterat libertatem extorquere. is liber esse iussus, non magnum videtur beneficium à defuncto consequi. immo nihil commodi sensisse, sed magis debitam sibi accepisse libertatē. idem probandum erit & in illo seruo. quem testator ea lege emerat, ut manumitteret, si heres fuerit institutus. nam & hic seposito beneficio testatoris, proprio iure poterit ad libertatem peruenire ex constitutione *Diui Marci*. idem & in eo qui propria sua data pecunia emptus est ab aliquo. nam & hic poterit ab ipso testatore libertatem extorquere.

Disiunctiua particula habet vim coniunctiuz propter voluntatem testatoris.

LXXXV. SCAEVOLA libro secundo
Responforum.

Lucius Titius qui fratrem habebat, testamento ita cauit: TITIVS FRATER MEVS EX ASSE MIHI HERES ESTO. SI MIHI TITIVS HERES ESSE NOLVERIT, AVT QVOD ABOMINOR, PRIVS MORIETVR QVAM MEAM HEREDITATEM ADIERIT, AVT FILIVM FILIAMVE EX SENATVM NATAMVE NON HABEBIT

HABEBIT: TUNC STICHVS ET PAMPHI-
 LVS SERVI MEI LIBERI ET HEREDES
 MIHI AEQVIS PARTIBVS SVNTO. *quæ-
 ro, cum Titius hereditatem adierit, & liberos
 aditæ hereditatis tempore non habuerit: an
 Stichus & Pamphilus ex substitutione liberi
 & heredes esse possint. item quæro, si ex sub-
 stitutione neque liberi neque heredes esse pos-
 sint, an in partem hereditatis videantur adie-
 ti.* respondit, apparet quidem non eam men-
 tem testatoris fuisse, vt quemquam heredem
 adhiveret fratri, quem aperte ex asse heredem
 instituisse. igitur si frater adit, Stichus &
 Pamphilus heredes non erunt, quos eos am-
 plius noluit heredes esse, si frater prius quàm
 hereditatem adiret, decessisset liberi relictis.
 nam prudens consilium testantis animaduerti-
 tur. non enim fratrem solum heredem pratu-
 lit substituis: sed & eius liberos.

Suus potest institui sub condicione
 si voluerit Bart.

LXXXVI. MAECIANVS libro septimo
 Fideicommissorum.

IAm dubitari non potest suos quoque here-
 des sub hac condicione institui posse, vt si
 voluissent, heredes essent. si heredes non essent,
 alium quem visum erit, eis substituere. nega-
 tumque hoc casu necesse esse sub cōtraria con-
 dicione filium exheredare. primùm, quia tunc
 tantùm id exigetur, cum in potestate eius nō
 esset,

esset, an heres patri existeret, exspectantis extrinsecus posita conditionis eventum. deinde quòd etsi quacumq; posita conditione deberet filius sub contraria conditione exheredari: in proposito non possibilis quidem reperiri posset. certe si verbum exprimeretur, inepta fieret. huic enim conditioni, SI VOLET; HERES ESTO, quæ alia verba contraria concipi possunt, quàm hæc, SI NOLLET HERES ESSE, EXHERES ESTO? quod quàm sit ridiculum, nulli non patet. ¶ Non ab re autem hoc loco velut excessus hic subiungetur: suis ita heredibus institutis, si voluerint heredes esse, non permittendum amplius abstinere se hereditate: cum ea conditione instituti iam non ut necessarij, sed sua sponte heredes extiterunt. sed & ceteris conditionibus, quæ in ipsorum sunt potestate, si sui partiant: ius abstinendi adsequi non debet.

LXXXVII. HERMOGENIANVS. libro tertio Iuris epitomarum.

EX vncijs sex primo herede instituto, secundo ex octo, si tertius ex res: dua parte, vel nulla portioni facta mentione heres instituitur: quinq; vncijs hereditatis tertius habebit. in vigintiquattuor etenim partes hereditate distributa, tertio ratio calculi, veluti ex decem partibus instituto, quinq; vncijs assignansit.

Qui semel est heres, non potest delinere esse heres. Bart.

LXXXVIII. GAIVS libro singulari de Calibus.

¶ i. digref. sio. Alcia. lib. 2. parer. c. 34. alij excursum & parergon, quod eodẽ recidit.

¶ i. exceptionibus, vel admirandis circumstantiis, ut docet subiectum exemplum.

EI qui soluedo non est, aliquo casu euenit, ut & seruus cum libertate heres existat. & præterea alius heres adiciatur. veluti si seruo cum libertate herede instituto, ita adiectus sit, SI MIHI STICHVS HERES ERIT, TVNC TITIVS QVOQVE HERES ESTO. nã Titius antequam Stichus ex testamento heres exstiterit, heres esse non potest. cum autẽ semel heres exstiterit seruus, nõ potest adiectus efficere, ut qui semel heres exstitit, desinat heres esse.

LXXXVIII. PAVLVS libro secundo

Manualium.

SI socius heres institutus sit ex asse, & seruo cõmuni legatur purẽ sine libertate: hoc legatum non constituit. planẽ sub condicione ei vtiliter & sine libertate legabitur. quoniã & proprio seruo ab herede rectẽ sub condicione legatur. quare etiam heres institui sine libertate, ut alienus, socio herede scripto poterit. quia & proprius cum domino heres institui poterit.

LXXXIX. TRYPHONIVS libro vicesimo primo

Disputationum.

Testamento domini seruus sub condicione cũ libertate heres institutus, pendente adhuc condicione necem domini detexit: eumq; prætor in ereri libertatem decreuit. et si postea condicio testamenti extiterit, aliunde liber est: si est ex præmio, non ex testamento. igitur nõ est necessarius domino heres. licet autem ei volenti adire.

LXXXI. PAVLVS libro quinto
Sententiarum.

Imperatorem lris causa heredē institui, in-
uidiosum est. nec calumnia facultatem ex
principali maiestate capi oportet.

Falsa causa vitiat institutionem, legata tamen
firma permanent. Bart.

LXXXII. IDEM imperialium sententiarum
in cognitionibus prolatarum ex li-
bris sex primo: seu Decreto-
rum libro secundo.

*Sunt qui
emendat,
primo,
quibus
nō adsti-
pulo,
nec hic,
nec in l.
vlt. j. ad
Trebell.
† contin-
gere

Pactumeius Androsthene Pactumeiam
Magnam filiam Pactumeij Magni ex
asse heredem instituerat. eiq; patrem eius sub-
stituerat. Pactumeio Magno occiso, & rume-
re perlato, quasi filia quoq; eius mortua, muta-
uit testamentum: Nouumque Rufum herede-
m instituit hac praefatione, **QVIA HERE-
DES, QVOS VOLVI HABERE MIHI, † CON-
TINERE NON POTVI, NOVIUS RVEVS
HERES ESTO.** Pactumeia Magna supplica-
uit Imperatores nostros. & cognitione susce-
pta licet modus institutioni cōuineretur, quia
falsus non solet obesse, tamen ex voluntate te-
stantis putabit Imperator ei subueniendum.
igitur pronuntiauit hereditatem ad Magnam
pertinere. sed legata ex posteriore testamento
eam praestare debere. proinde atque si in poste-
rioribus tabulis ipsa fuisset heres scripta.

*Sunt qui
legere
malint,
qui fal-
sus, cōtra
fidē Flo.

DE VVLGARIET PVPIL-
LARI SVBSTITVTIONE.

TIT. VI.

MODESTINVS libro secundo Pandectarum.

*EREDES aut instituti di-
cuntur, aut substituti. instituti,
primo gradu: substituti, secundo
vel tertio. heredis substitutio
duplex est, aut simplex. veluti,*

LVCIVS TITIVS HERES ESTO: SI MIHI
LVCIVS TITIVS HERES NON ERIT, TVNC
SEIVS HERES MIHI ESTO. SI HERES NON
ERIT, SIVE ERIT, ET INTRA PVBERTA-
TEM DECESSERIT: TVNC GAVVS SEIVS
HERES MIHI ESTO. ¶ *Substituere liberis tã
heredibus instituti quã exheredatis possu-
mus. et tam eum quem heredem nobis insti-
tuimus, quã alterum. Substituere liberis pa-
ter non potest, nisi si heredem sibi instituerit.
nam sine heredis institutione nihil in testamen-
to scriptum valet.*

De pupillari substitutione.

II. VLPIANVS libro sexto ad Sabinum.

MOribus introductum est. vt quis liberis
impuberibus testamentum facere pas-
sit, donec masculis ad quattuordecim annos
perueniant, feminis ad duodecim. quod sic erit
accipiendum, si sint in potestate. ceterum eman-

*Alciat.
lib. 4. par.
c. 21. inter
pretatur
de inter-
pretatio-
ne que
secuti est
12. tabu-
lar.

cipatis non possumus. postumis planè possumus. nepotibus etiam possumus : & deinceps si qui non recasuri sunt in patris potestate. sed si eos patres præcedant, ita demum substitui eis potest, si heredes instituti sint, vel exheredati. ita enim post legem Velleam succedendo nõ rumpunt testamentum. nam si principale ruptum sit testamentum, & pupillare euauit. sed si extraneum quis impuberem heredem scripserit, poterit ei substituere: si modo eum in locum

• Sic Flor. nepotis adoptauerit, vel adrogauerit filio præcedente. ¶ Quisquis autem impuberi testamentum facit, sibi quoque debet facere. ceterum soli filio non poterit, nisi fortè miles sit. adeo autem nisi sibi quoque fecerit non valet : ut nisi adita quoque patris hereditas sit, pupillare testamentum euanescat. Planè si omiſsa causa principalis testamenti, ab intestato possideatur hereditas: dicendum est & pupillo substitutum seruandum. ¶ Interdum etiam pupillaris testamenti causa compellendum heredem institutum adire hereditatem, ut ex secundis tabulis fideicommissum conualescat. ut puta si iam pupillus decessit. ceterum si adhuc uiuat, improbum esse Iulianus existimat eum qui sollicitus est de uiui hereditate. Ego etiam si minor vigintiinq; annis ad eundem hereditatis causa fuerit restitutus: puto proficere secundis tabulis, ut prætor utiles actiones decernat substituto.

¶ Prius

39 Prius autem sibi quis debet heredem scribere, deinde filio substituere. & non conuertere ordinē scripturæ. & hoc Iulianus putat, prius sibi debere, deinde filio heredem scribere. ceterum si ante filio, deinde sibi testamentū faciat: non valere, quæ sententia rescripto Imperatoris nostri ad Virium Luppum Britanniæ præsidem comprobata est. & merito: constat enim unum esse testamentum, licet duæ sint hereditates. vsque adeo, vt quos quis sibi facit necessarios, eosilem etiam filio faciat. & postumum suum filio impuberi possit qui substituere. Sed si quis ita fuerit testatus, SI FILIVS MEVS INTRA QVARTVMDECIMVM ANNV M DECESSERIT, SEIVS HERES ESTO: deinde, FILIVS HERES ESTO: valet substitutio, licet conuersa scriptura filij testamentum fecerit. Sed & si ita scripserit, SI FILIVS MIHI HERES NON ERIT, SEIVS HERES ESTO: FILIVS HERES ESTO: secundo quidem gradu Seius scriptus est heres. & si filius heres non exstiterit, procul dubio Seius ei heres erit. sed etsi exstiterit filius heres, & in pubertatē defunctus est, Seius admittendus reuē videtur. vt nō ordo scripturæ, sed ordo successionis spectetur. Quod igitur dictū est, singulis liberorū substituere licere, ideo adiectum est, vt declaretur, non esse à filij testamento incipiendum impuberis.

Gouea. putat leg. improba- ta, quod maximā habet ver- rilimitu dinē. nam in pleris- que ma- nuser. ita scribitur, prob. ta est. & aliās vii tur dissentire à veris. sed si quis. j. cod.

Hac conditione, quisquis mihi heres
erit, soli scripti vocantur.

III. MODESTINVS libro primo
Differentiarum.

CVM filio impuberi pater ita substitue-
rit, **QUISQVIS MIHI HERES ERIT,
IDEM FILIO IMPUBERI HERES ESTO:**
placuit, ad hanc substitutionem scriptos tan-
tummodo ad hereditatem admitti. itaq; domi-
nus, cui per seruum hereditatis portio quaesita
sit, ex substitutione impuberi heres effici non
poterit, si seruus ab eius exierit potestate.

IIII. IDEM libro singulari de Erematicis.

IAM hoc iure utimur ex *Diui Marci* &
Veri constitutione, ut cum pater impuberi
filio in alterum casum substituisse, in utrum-
que casum substituisse intellegatur: siue filius
heres non exstiterit, siue exstiterit, & impubes
decesserit. Quod ius ad tertium quoque genus
substitutionis tractum esse videtur. nam si pa-
ter duos filios impuberes heredes instituat, eos-
que inuicem substituat: in utrumque casum
reciprocam substitutionem factam videri *Di-
uus Pius* constituit. Sed si alter pubes, alter
impubes, hoc communi seruo **EOSQUE INVI-
CEM SUBSTITVO** sibi fuerint substituti, in
vulgare tamen modo casum factus videri substitu-
tionem *Seuerus* & *Antoninus* constituit. incon-
gruus enim videbatur, ut in altero duplex esset
substitutio, in altero sola vulgari. Hoc itaque
casu suo

casu singulis separatim pater substituere debebit: ut si pubes heres non exstiterit, impubes eius substituat. si autem impubes heres exstiterit, & intra pubertatem decesserit, pubes frater in portionem coheredis substituat. quo casu in utroque euentum substitutus videtur. ne si vulgari modo impuberi quoque substituat, voluntatis quaestione relinquat, virum de vna vulgari tantummodo substitutione in virisque persona sensisse intellegatur. ita enim in altero utraque substitutio intellegitur, si voluntas parentis non refragetur, vel certe evitande quaestioni gratia specialiter in utrumque casum impuberi substituat fratrem, SIVE HERES NON ERIT, SIVE ERIT, ET INTRA PUBERTATIS ANNOS DECESSERIT.

Conditio, quisquis mihi heres erit, ad deficientis quoque partem vocat.

V. CAIVS libro tertio ad Legem Iuliam & Papiam.

SI in testamento heredes scripti ita alicui substituti fuerint, ut si is heres non esset, quisquis sibi heres esset, in parte quoque deficientis esset heres: pro qua parte quisque heres exstitisset, pro ea parte eius in portione quoque deficientis vocari placet. neque interesse, iure institutionis quisque ex maiore parte heres factus esset, an quod per legem alteram partem alienius vindicasset.

* Papiam, ut docet inscriptio, licet alij legem 12. tab. interpretetur.

VI. TERENCEVS CLEMENS libro quarto
ad Legem Iuliam & Papiam.

SI is qui ex bonis testatoris solidum capere non possit, substitutus sit ab eo impuberi filio eius: solidum ex ea causa capiet, quasi à pupillo capiat. sed hoc ita interpretari Iulianus noster videtur, vt ex bonis qua testatoris fuerant, amplius capere non possit. quòd si pupillo aliquid præterea acquisitum esset, aut si ex hereditate esset substitutus: non impediri eum capere. quasi à pupillo capiat.

VII. PAPIANVS lib. sexto Responsorum.

Verbis ciuilibus substitutione post quartumdecimum annum atatis frustra fieri conuenit. sed qui non admittitur vt substitutus, vt adiectus heres quandoque non erit. ne fiat contra voluntatem, si filius non habeat totum interim, quod ei testamento pater dedit.

Substitutus purè vel simpliciter pupillo, admittitur ex substitutione, etiam si non sit heres patris.

VIII. VLPPIANVS lib. quarto ad Sabinum.

Qui liberis impuberibus substituit, aut purè aut sub conditione solet substituire. purè sic, SI FILIUS MEVS

INTRA PUBERTATEM DECESSERIT, SEIUS HERES EST O. siue Seius iste heres institutus sit, & impuberi substitutus, nullam habet condicionem: siue solum substitutus. sub conditione autem institutum si substituat, id est

SI MIHI HERES ERIT: non aliàs existet
heres ex substitutione, nisi & ex institutione
heres fuerit. cui similis est & hac substitutio,

QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRIPITIS
HERES ERIT. habet enim in se eãdem condi-
tionem similè superiori. ¶ Hæc verba, QVIS

QVIS MIHI HERES ERIT, IDEM IM-
PUBERI FILIO HERES ESTO, hunc habent
sensum; ut non omnù qui patri heres existit,
sed is qui ex testamento heres existit, substi-
tutus videatur. & ideo neq; pater qui per fi-
lium, neq; dominus qui per seruum existit, ad
substitutionem admittetur. neq; heredis heres.
quia non ex iudicio veniūt. partes quoq; eadem
ad substitutos pertinent, quas in ipsius patris
familia habuerunt hereditate.

Hic s. iū-
gèdus est
cū duab.
ll. seq.

§. l. 1. §. 7.
de acqui.
hered.

VIII. LABEO libro primo Posteriorum.
à Lauoleno epitomatorum.

SI pater filio impuberi eosdem quos sibi, &
sic vnum præterea herodem instituit: bo-
norum filij te dimidiam, ceteros patris heredes
communiter dimidiū ita habere, ut vnus semis
apud te maneat: alterius semis pro his par-
tibus inter heredes paternos dimisio fiat, qui-
bus ex partibus hereditatē paternā habent.

Spes substitutionis pupillaris non transit
ad heredes. Barr.

X. VLPIANVS libro quarto ad Sabinum.

SI ED si plures sint ita substituti, QVISQVIS
MIHI EX SVPRASCRIPITIS HERES

ERIT: deinde quidam ex illis posteaquam he-
 redes extiterint patri, obierunt: soli superstites
 ex substitutione heredes existent pro rata par-
 tium ex quibus instituti sint. nec quicquā va-
 lebit ex persona defunctorum. ¶ Quos possum
 heredes mihi facere necessarios, possum & fi-
 lio. ut seruum meum, & fratrem suum, quamuis
 in rebus vmanis nondum sit. postumus igitur
 erit fratri heres necessarius. ¶ Filio impuberi
 herede ex asse instituto substitutus quis est: ex-
 stitit patri filius heres. an possit substitutus se-
 parare hereditates, ut filij habeat, patris non
 habeat? non potest. sed aut vtriusque debet he-
 reditatem habere, aut neutrius. iuncta enim he-
 reditas caput esse. idemque est, si pater me here-
 dem scripserit ex parte, & filium ex parte, &
 ego patris hereditatem repud: auero: nam neque
 filij hereditatem habere possum. ¶ Si ex asse
 heres institutus, filio exheredato substitutus re-
 pud: auerit patris hereditatem, cum non haberet
 substitutum: non poterit filij adire, nec enim
 valet filij testamentum, nisi patris fuerit adita
 hereditas. nec enim sufficit ad secundarum ta-
 bularum vim. sic esse factum testamentum, ut ex eo
 adiri hereditas possit. ¶ Ad substitutos pupil-
 lares pertinent & si qua postea pupillis obue-
 nerint. neque enim suis bonis testator substituit,
 sed impuberis. cum & exheredato substituere
 quis possit. nisi mihi proponas militem esse, qui
 sub

substituit heredem hac mente, vt ea sola velit
 ad substitutū pertinere, quæ à se ad institutum
 spemenerunt. ¶ In adrogato quoque impubere
 dicimus ad substitutū eius ab adrogatore datū
 non debere pertinere ea quæ haberet, si adro-
 gatus nō esset, sed ea sola, quæ ipse ei dedit ad-
 rogator, nisi forte distinguimus, vt quartam
 quidem, quæ omnimodo ex rescripto Diui Pij
 debuit ei relinquere, substitutus habere nō pos-
 sit: superfluum habeat. Si a uola tamen libro
 decimo quaestionum putat vel hoc adrogatori
 permittendum, quæ sententia habet rationem,
 ego etiam amplius puto, & si quid beneficio
 adrogatoris adquisit, & hac substitutū posse
 habere, vt puta adrogatori: amicus vel cogna-
 tus ei aliquid reliquit. ¶ Nemo institutus &
 sibi substitutus sine cause mutatione quicquā
 proficit, sed hoc in vno gradu, ceterū si duo sint
 gradus, potest dici valere substitutionē, vt Iu-
 lianus libro trigesimo digestōnū putat, si qui-
 dem sic sit substitutus sibi, cum haberet cohe-
 redem Titium, SI STICHVS HERES NON
 ERIT, LIBER ET HERES ESTO: non
 valere substitutionem, quod si ita, SI TI-
 TIYS HERES NON ERIT, TVNC STI-
 CHVS LIBER ET HERES ET IN EIVS
 PARTEM ESTO: duos gradus esse, atque
 ideo repudiante Titio Stichum liberum &
 heredem fore.

XI. PAVLVS libro primo ad Sabinum.

SI in qui heres institutus est, filio substitutus sit: nihil oberit ei in substitutione, si tunc capere possit, cum filius decessit. Contra quoque potest poenas in testamento pupilli pati, licet in patris passus non sit.

Hereditatis paternae & pupillaris separatio.

XII. PAVLIANVS libro tertio Quaestionum.

Vide Al-
ciat.

SI filius, qui patri ac postea fratri ex secundis tabulis heres existit, hereditatem patris recuset, fraternam autem retinere malit: audiendi debet. iustius enim patrem facturum existimo, si fratri separationem* honorum * patris concesserit. etenim ius dicenti propositum est, liberos oneribus hereditariis non sponte susceptis liberare: non inuitos ab hereditate remouere. praesertim quod remotis tabulis secundis legitimam haberet fratris hereditatem. itaque legata dumtaxat ex secundis tabulis praestari debent, habita ratione facultatum in Falcidia non patris, ut alius sol. t. sed in puberis.

XIII. POMPONIVS libro primo
ad Sabinum.

Quo gradu heres liberis substituatur, nihil interest.

XIIII. IDEM libro secundo ad Sabinum.

IN pupillari substitutione licet longius tempus comprehensum fuerit, tamen finietur substitutio pubertati.

De substitutione militari.

CEnturio filius, si intra quintum & vicesimum annum atque sine liberis vitæ decesserint, directo substituit. intra quattuordecim annos etiam propria bona filio substitutus iure communi capiet. post eam autem aetatem ex privilegio militum patris duntaxat, cum fructibus inuentis in hereditate.

pro ceturio. Ant. August. lib. 3. c. 7.

SI quis eum, quem testamento suo legauit, rursus à substituto filij liberum esse iusserit: liber erit. quasi legato adempto. nam & in legato in his testamentis nouissima scriptura erit spectanda. sicut in eodem testamento, vel testamento & codicillis confirmatum obseruaretur. Si suo testamento perfecto, alia rursus hora pater filio testamentum fecerit adhibitis legitimis testibus: nihilo minus id valebit. & tamen patris testamentum ratum manebit. Nam & si sibi & filio pater testamentum fecisset, deinde sibi tantum: utrumque superius rumpitur. Sed si secundum testamentum ita fecerit pater, ut sibi heredem instituat, si riuo se filius decedat: potest dici non rumpi superius testamentum. quia secundum non valet, in quo filius prateritus sit.

Substitui liberis in etiam potest, qui post mortem eius natus fuerit, cui substitutus heres fuerit.

Si seruus legatus substituitur pupillo, euanesceat legatum in conditienis euentum. Bart.

XVIII. VLP IANVS libro sextodecimo ad Sabinum.

Si seruus cōmunis substitutus sit impuberi cum libertate: si quidem à patrefamilias fuisse redemptus, erit impuberi necessarius. si uero ab impubere redemptus, non necessarius, sed uoluntarius sit heres, ut Iulianus libro trigesimo digestorum scribit. quod si neq; à patre neq; à pupillo fuerit redemptus, equitatis ratio suggerit, ut ipse pretium partis sua domino offerens possit & libertatem & hereditatē consequi. ¶ Si Titio fuerit legatus seruus, posse eum impuberi substitui cum libertate, quem admodum institui potuit legatus. & euanesceat legatum existente condicione substitutionis.

XVIII. IULIANVS libro trigesimo Digestorum.

Idem est & si post mortem legatarij seruus substitutus sit.

XX. VLP IANVS libro sextodecimo ad Sabinum.

Patris & filij testamentum pro uno habetur etiam in iure pratorio. nam ut Marcellus libro digestorum nono scribit, sufficit tabulas

l. 6. §. 3.
7. tit. 1. idē
ferē refer
tur.

tabulas esse patris signatas, & si resignate
sint filij. & septem signa patris sufficiunt. Si
pater sibi per scripturam, filio per nuncupatio-
nem, vel contra fecerit testamentum, valebit.

XXI. IDEM libro quadragesimo primo
ad Edictum.

Sita quis substituerit, SI FILIVS MEVS
SINTRA DECIMVM ANNV M DECES-
SERIT, SEIVS HERES ESTO: deinde hic
ante quartumdecimum, post decimum decesse-
rit: magis est, vt non possit bonorum possessio-
nem substitutus petere. non enim videtur in
hunc casum substitutus.

XXII. CAIVS libro quintodecimo ad
Edictum prouinciale.

Is qui contra tabulas testamenti patris bo-
norum possessionem petierit, si fratri impu-
beri substitutus sit, repellitur à substitutione.

Spes substitutionis reciproce non
transmittitur ad heredes.

XXIII. PAPINIANVS libro sexto
Responsarum.

Qui plures heredes instituit, ita scripsit.
EOSQVE OMNES INVICEM SVB-
STITIVO. post aditam à quibus-
dam ex his hereditatem vno eorum defuncto,
si condicio substitutionis existit, alio herede
pari suam repudiante ad superstites tota por-
tio pertinet: quoniam invicem in omni cau-
sam singulis substituti videbuntur. vbi enim
quis

quis heredes instituit, & ita scribit, EOSQVE
INVICEM SVBSTITVO, hi substitui videbun-
tur, qui heredes exstiterunt.

XXIII. VLPPIANVS libro quarto
Disputationum.

SI plures sint instituti ex diuersis partibus,
& omnes inuicem substituti: plerumque

credendum, & ex isdem partibus substitutos,
ex quibus instituti sint. vt si fortè vnus ex vn-
cia, secundus ex octo, tertius ex quadrante sit
institutus: repudiante tertio in nouem partes
diuidatur quadrans. feratq; octo partes qui ex
besse institutus fuerat: vnā partem qui ex
vncia scriptus est. nisi fortè alia mens fuerit
restatoris. quod vix credendum est, nisi eviden-
ter fuerit expressum.

§. l. vtrū.
§. 2. j. de
reb. dub.

Extraneus in dubio post mortem omnium
liberorum videtur esse substi-
tutus. Bart.

Institu-
tionē hīc
pro substi-
tutione

XXV. IULIANVS libro vicesimo quarto
Digestorum.

videtur
posuisse.
nā sic est
in omni-
bus libr.

SI pater in puberes filios inuicem substitue-
rit, & ei qui nouissimus mortuus fuerit,
Titium: respondendum est, solos fratres bono-
rum possessionem accepturos: & quodammodo
itaq; per-
perā qui-
dam emē-
dant, sub-
stitutio-

XXVI. IDEM libro vicesimo nono
Digestorum.

stitutio-
ni.

Si pater filium impuberem heredem scripserit, & ei substituerit, si quis sibi post mortem natus erit: deinde vivo fratre postumus natus fuerit: testamentum vivo rumpitur. post mortem autem fratris vivo patre natus, solus heres patri suo existet.

Proprie
sui dicun-
tur existe-
re l. vlt. j.
de condi-
insti.

XXVII. IDEM libro trigesimo Digestorum.

Si Titius coheredi suo substitutus fuerit, deinde ei Sempronius: verius puto in utraque partem Sempronium substitutum esse.

Fictio legis Cornelia: sicut testamentum confirmat paternum, ita & pupillare, si pupillus post mortem testatoris verè vel fidè in pup. tra. decesserit. Rart.

XXVII. IDEM libro sexagesimo secundo Digestorum.

Lex Cornelia, quæ testamenta eorum qui in hostium potestate decesserunt confirmat, non solum ad hereditatem ipsorum qui testamenta fecerunt pertinet: sed ad omnes hereditates quæ ad quemque ex eorum testamento pertinere potuissent: si in hostium potestatem non pervenissent. quapropter cum pater in hostium potestate decessit, filius impuberis relicto in civitate, & is intra tempus pubertatis decesserit: hereditas ad substitutum pertinet, perinde ac si pater in hostium potestatem non pervenisset: sed si pater in civitate decessit, filius impubes apud hostes: si quidem mortuus

patre filius in hostium potestatem peruenerit, non commode dicitur hereditatem eius ex ea lege ad substitutos pertinere: si vero uiuo patre filius in hostium potestatem peruenerit, non existimo legi Cornelia locum esse, quia non efficitur per eam, ut is qui nulla bona in ciuitate reliquit, heredes habeat. quare etiam si pubes filius uiuo patre captus fuerit, deinde mortuo in ciuitate patre in hostium potestate decesserit: patri hereditas ex lege duodecim tabularum, non filij ex lege Cornelia, ad agnatum proximum pertinet.

XXVIII. SCAEVOLE libro quintodecimo
Questionum.

SI pater captus sit ab hostibus, mox filius, & ibi ambo decedant: quamuis prior pater decedat, lex Cornelia ad pupilli substitutionem non pertinebit, nisi reuersus in ciuitate impubes decedat. quoniam et si ambo in ciuitate decessissent, veniret substitutus.

^o sunt qui emendat, quanquam.

Ex praesumpta voluntate defuncti coniunctus praefertur substituto. Bart.

XXIX. IULIANVS libro septuagesimo octauo
Digestorum.

Quidam testamento Proculum ex parte quarta, & Quietum ex parte dimidia & quarta heredem instituit: deinde Quietum Florum, Proculo Sossiam heredes substituit: deinde si neque Florus neque Sossia heredes essent, tertio gradu ex parte dimidia

dia & quarta coloniam Lepitanorum, & ex
 quaria complures heredes substituit in plures
 quam tres uncias: Quietus hereditatem adiit:
 Proculus & Sosia viuo testatore decesserunt:
 queritur, quadrans Procuro datus ad Quietum
 an ad substitutos tertio gradu pertineat. re-
 sponde, eam videri voluntatem patris fami-
 lias fuisse, ut tertio gradu scriptos heredes ita
 denum substituerit, si tota hereditas vacasset.
 idque apparere euidenter ex eo, quod plures
 quam duodecim uncias inter eos distribuisset.
 & ideo parte quartam hereditatis, de qua
 queritur, ad Quietum pertinere.

XXXI. IDEM libro singulari de
 Ambiguitatibus.

IN substitutione filio ita facta, QVISQVIS
 MIHI EX SVPRASCRIPITIS HERES
 ERIT, IDEM FILIO HERES ESTO, que-
 ritur, quod si quis heres quandoque fuerit, intellega-
 tur: an quis suus heres tum erit, cum filius mo-
 riatur. placuit prudentibus, si quandoque heres
 fuisset, quamuis enim viuo pupillo heres esse
 desisset, forte ex causa de inoff. ioso, qua pro
 parte nota est: futurum tamen eum hunc redem
 ex substitutione creditum est. Non simili mo-
 do in hac specie dicendum est, si quis cum fi-
 lios duos haberet, Gaium puberem, Lucium
 impuberem, ita filio substituisset: SI LVCIVS

FILIVS MEVS IMPVBES DECESSERIT,
NEQVE MIHI GAIVS FILIVS HERES
ERIT, TUNC SEIVS HERES ESTO. nam
*ita prudentes hoc interpretati sunt, ut ad im-
puberis mortem condicio substitutionis esset
referenda.*

Ex præsumpta voluntate defuncti plures con-
iuncti vocantur in virilem respectu vnius
diiuncti: sed inter se in hereditarias
portiones. Bart.

XXXII. IDEM libro primo ad
Uriseium Ferocem.

Qui cōplures heredes ex disparibus par-
tibus instituerat, & in his Attium;
si Attius non adherit, ceteros ex
isdem partibus quibus instituerat, heredes eō
substituerat. deinde si Attius non adisset, Ti-
tium coheredem eis qui substituti sunt adiecit.
*quæ situm est, quam partem is, & quam ceteri
habaturi essent. respondit, Titium virilem, cete-
ros hereditarias. veluti, si tres fuissent, Titium
partem quartam Attiane partis habiturum.
reli quarum partium hereditarias partes, ex
quibus instituti erant, reliquos habituros esse.
Quod si nō solum Titium, sed etiam alios ad-
iecit heredes: hos quidem viriles partes ha-
bituros. veluti si tres, puta, coheredes fuissent
substituti, extranei duo adiecti: hos quintas
partes Attiane partis, reliquos autem cohere-
des hereditarias partes habituros esse dixit.*

Mater potest instituere filium in tempus pu-
bertatis, & ei substituere vulgariter. Bart.

XXXIII. AFRICANVS libro secundo
Quæstionum.

SI mater ita testetur, vt filium impuberem,
cum erit annorum quattuordecim heredem
instituatur, eiq; pupillaribus tabulis, si sibi heres
non erit, alium substituatur: valet substitutio.

I Si filius, & ex eo nepos postumus ita here-
des instituantur, vt Gallo Aquilio placuit: ^{l. Gallus;}
& nepoti, si in heres non erit, Titius substituatur: ^{de lib. & posthum.}
filio heredem existente: Titium omnimodo, ^{Iunge l. 3.}
id est etiam si nepos natus non fuerit, excludi ^{l. ti. prox.}
respondit.

XXXIII. IDEM libro quarto Quæstionum.

EX duobus impuberibus ei qui suppre-
mus moreretur, heredem substituit. si si-
mul morerentur, utriq; heredem esse respondit,
quia supremus non in demum qui post aliquem,
sed etiam post quem nemo sit, intellegatur. si-
cut & contrario proximus non solum in qui
ante aliquem, sed etiam in ante quem nemo sit,
intellegitur. ¶ Filium impuberem & Titium
heredes instituit: Titio Maevium substituit:
filio, quisquis sibi heres esset ex supra scriptis,
substituit: Titius omisit hereditatem: Maevius
adiit. mortuo deinde filio, putat magis ei soli
ex substitutione deferri pupilli hereditatem, qui
patris quoq; hereditatem adierit.

Sic Li-
uius li. 26.
ait Scipio
ne qui co-
ronam ei
qui pri-
mus ascen-
disset pol-
licitus e-
rat, duo-
bus qui si-
mul ascen-
derant, do-
nasse.
¶ & l. 34. §.
ad Treb.

De bonorum possessione contra tabulas.

¶ Etiam si contra patris tabulas bonorū possessio petita sit, substitutio tamen pupillaris valet. & legata omnibus præstāda sunt, quæ à substitutione data sunt.

XXXV. IDEM libro quinto Quæstionum.

ET si contra tabulas patris petita sit à pu-
pullo bonorum possessio, in substitutum ta-
men eius actionem legati dandam esse, ita ut
augeantur præterea: quod filius extraneis non
debuerit, sic & crescere à substituto data le-
gata, si per bonorum possessionem plus ad fi-
lium pervenisset: quemadmodum & ipse filius
plus exceptis deberet. his consequens esse exi-
stimo, ut si impubes ex asse* heres* scriptus
sit, & per bonorum possessionem semis ei abla-
tus sit: substitutus in partē legati nomine exo-
neretur. ut quemadmodum portio, quæ per
bonorum possessionem accesserit, auget legatæ:
ita & hic quæ abscesserit minuat.

Potest quis omnibus liberis substituere vel
parti eorum, aut nulli. Bart.

XXXVI. MARCIANVS libro quarto
Institutionum,

Insti. cod.
de pup. s.
liberi. &
ibi Vi-
gilius.

POtest quis in testamento plures gradus
heredum facere: puta SI ILLE HERES
NON ERIT, ILLE HERES ESTO, & de-
inceps plures: ut nonissimo loco in subsidium,
vel seruum necessarium heredem instituat. &
vel plures in vnius locum possunt substitui,
vel

3. vel vnus in plurium, vel singulu singuli, vel
 3. amicem ipsi qui heredes instituti sunt.

XXXVII. FLORENTINVS libro decimo
 Institutionum.

3. **V**el singulu liberu, (vel) qui eoru no- Insti.cod.
 3. uissimus morietur, heres substitui po- de pup. s.
 3. test. singulu si neminem eorum in: estato dece- vel lingu-
 3. dere velit. nouissimo, si ius legitimum heres. lis.
 3. ditatum integrum inter eos custodiri velit.

XXXVIII. PAVLVS libro singulari
 de secundis tabulis.

Qui plures liberos habet, potest quibus-
 dam substituere, neque vique necesse ha-
 bet omnibus, sicuti potest nulli
 substituere, ergo ex adbreue tempus etatis
 substituere potest, ut puta SI FILIVS MEVS
 INTRA ANNUM DECIMVM DECESSE-
 RIT, TITIVS EI HERES ESTO. Itaque ex
 si diuersos substituatur post finem etatis, admit-
 tendum erit, veluti SI INTRA DECIMVM
 ANNUM DECESSERIT, TITIVS HERES
 ESTO: SI POST DECIMVM, INTRA
 QVARTVM DECIMVM, MAEVIVS HERES
 ESTO. ¶ Si à patre institutus, rogatusq; here-
 ditatem restituere, coactus ex fidei commissario
 adierit: quauis cetera, quae in eodem testame-
 nto relicta sunt, per eam aditionem confirmen-
 tur, ut legata & libertates: secundum tamen
 tabulas non oportere resuscitari destituito iam

iure civili testamēto, *Quintus Ceruidius Sc e-*
uola noster dicebat, sed pleriq; in diuersa sunt
 opinione: quia & pupillares tabule pars sunt
 prioris testamenti, quo iure rimur.

Filio impuberi emancipato non potest pupil-
 lariter substitui. *Bart.*

XXXXVIII. TAVOLENVS libro primo ex
 Posterioribus Labeonis.

Cum ex filio quis duos nepotes impube-
 res habebat, sed alterum eorum in pote-
 state, alterū non: & vellet vtrumq; ex equis
 partibus heredē habere: & si quis ex hi im-
 pubes decepsisset, ad alterum partē eius trans-
 ferre: ex consilio Labeonis, *Ofilij, Cascellij,*
Trebatij, eū quem in potestate habebat, solum
 heredem fecit: & ab eo alteri dimidiū partem
 hereditatis, cum in suam tutelam venisset, le-
 gavit, quod si is qui in potestate sua esset, im-
 pubes decepsisset: alterum heredē ei substituit.

¶ Filio impuberi in singulis causis alium &
 alium heredem substituere possumus, veluti ut
 alius, si sibi nullus filius fuerit: & alius, si filius
 fuerit & impubes mortuus fuerit, heres sit.

¶ Quidam quattuor heredes fecerat, & omni-
 bus heredibus præter vnum substituerat, vnus
 ille cui non erat quisquam substitutus, & ex
 ceteris alter, vno patrefamilias decesserat.
 partem, cui nemo erat substitutus, ad substitu-
 tum quoq; pertinere *Ofilius, Cascellius* re-
 sponderunt, quorum sententia vera est.

Causa cognita impubes adrogatus de-
 cesserat. quemadmodum legitimis heredi-
 bus auctoritate principalis prespicitur vinculo
 cautionis: ita si forte substituit naturalis pater
 impuberi, succurrendum erit substituto. nam
 legitimis heredibus futuris non alia quàm
 utiles actiones præstari possunt.

l. 2. §. 3. 7.
 ad Terry.

Substitutus ei qui est substitutus coheredi
 suo. utroque defuncto vocatur in
 vtriusque portionem. Bart.

XLI. IDEM libro sexto Responsorum.

Coheredi substitutus, prius quàm heredi-
 tatem adiret, aut condicio substitutionis
 existeret, vita decessit. ad substitutum eius, si-
 ne ante substitutionem sine postea substitutus
 sit, utraq; portio pertinebit. nec intererit, prior
 substitutus post institutum, an ante decedat.

¶ Ex his verbis, EOSQ; INVICEM SVB-
 STITVO, non aduentu portio scriptis heredibus
 pro modo sibi vel alij quæ sita portionis deser-
 tur. ¶ Cum filia vel nepotis, qui locum filij te-
 nuit, aut post testamētum cepit tenere, parens
 substituit: si quis ex huiusmodi quoq; tempore
 non fuit in familia, substitutio pupillari fit ir-
 rita. quòd si heredem filium pater rogauerit, si
 impubes diem suum obierit, Titio hereditatem
 suam restitueret legitimum heredem filij salua
 Fulcidia cogendum patris hereditatem, ut ab

inpubere fideicommissio post mortem eius dato, restituere placuit, nec aliud servandū, cum substitutioni condicio puberem aetatem & tribus precariis egreditur, quae ita locum habebunt, si patris testamentum iure valuit, alioquin si non valet, ea scriptura quae testamentum esse voluit, codicillos non faciet, nisi hoc expressum est, nec fideicommissio propria facultates filij tenebuntur. & ideo si pater filium exheredaverit, & ei nihil reliquerit, nullum fideicommissum erit, alioquin si legata vel fideicommissa filius acceperit, intra modum eorum fideicommissum hereditatis à filio datum, citra Falciae rationem debeturi.

Substitutio reciproca vocat prius in institutione coniunctos, postea disiunctos, Bart.

¶ Qui discretas portiones coniunctis pluribus separatum dedit, ac post omnem institutionis ordinem ita scripsit, **QVOS HEREDES MEOS INVICEM SUBSTITVO**: coniunctos primo loco vice mutua substituere videtur, quibus institutionum partes non agnoscantibus, ceteros omnes coheredes admitti. ¶ Qui patrem & filium pro parte heredes instituerat, & invicem substituere reliquis coheredibus datus, post completum assensum ita scripsit, **HOS OMNES INVICEM SUBSTITVO**. voluntatis fit quaestio, commemoratione omnium, patrem & filium subst

substitutioni coheredum miscuisset, an eam scripturam ad ceteros omnes transubisset. quod magis verisimile videtur propter specialem inter patrem & filium substitutionem.

Legata in secundis tab. contribuuntur cum relictis à substituto. Bart.

5 **C**oheres impuberi filio datus, eidemque substitutus, legata à secundis tabulis relictis perinde præstabat, ac si purè partem, & sub conditione partem alteram accepisset. non idem servatur alio substituto. nam ille Falcidie rationem induceret, quasi plene sub conditione primis tabulis heres institutus. tamen si maxime coheres filio datus quadrantem integrum optineret. nam & cum legatum primis tabulis Titio datur, secundis autem tabulis eadem res Sempronio, Sempronius quandoque Titio

6 concurrat. ¶ Cum pater impuberi filia, qua novissima diem suam obiisset, tabulas secundas fecisset, & impubes filia superstiti sorore pubere vita decessisset: irritam esse factam substitutionem placuit. in persona quidem prioris, quia non novissima decessit: in alterius vero,

7 quia puberem aetatem complevit. ¶ Non videri cum rito factam substitutionem his verbis placuit. ILLE FILIVS MEVS SI, QVOD ABOMINOR, INTRA PVBERTATIS ANNOS DECESSERIT: TVNC IN LOCVM PARTEMVE

EIVS TITIVS HERES EST O. non magis
quàm si post demonstratam condicionem sibi
heredem esse substitutum iussisset. nam & qui
certa rei heres instituitur coherede non dato,
bonorum omnium hereditatem optinet.

XLII. IDEM LIBRO PRIMO DEFINITIONUM.

Cófer cū
Lpe. C. de
impub. &
aliis subf.
vbi Iust. i.
decidit ve
terē hac
de re con
trouerfiā.

Qui duos impuberes filios heredes reli
querat, ita substituit, si ambo mortui
essent. deinde pueri post mortem
patris simul perierunt. duæ hereditates substi
tuto deferuntur. sed si diuersis temporibus vi
ta decedant, in hereditate nouissimi pueri, eius
fratris, qui ante mortuus est, hereditatem sub
stitutus inueniet. sed in ratione Falcidia pueri
prioris hereditas non veniet. nec substitutus
amplius quàm fescunciam iure testamenti de
siderabit. legata quoq; , quæ à substituto eius
filij data sunt qui prior intestato decessit, ad
irritum recidunt.

• Quod spe
cialiter in
terpretan
dum erat,
Iust. vide
tur in cō
mune, om
nibus con
cessisse l.
humanita
tis. C. eo.
licet qui
dā eā legē
ad mutū
non perti
nere con
tendant.

Substitutio exemplaris expirat impedimento
cessante, vel liberis postea susceptis. Bart.

XLIII. PAVLVS LIBRO NONO QVÆSTIONVM.

EX facto queritur, qui filium habebat
mutum puberē, impetrauit à principe, v
t mutum substituere ei liceret, & substituit Titium.
mutus duxit vxorem post mortem patris, &
nascitur ei filius. quero an rumpatur testamē
tum. respōdi, beneficia quidem principalia ipsi
principes solent interpretari. verū voluntate
tem principis inspicientibus, potest dici, ea

tenus id eum tribuere voluisse, quatenus filius eius in eadem valetudine perseverat. & ut quemadmodum iure civili pubertate finitur pupillare testamentum, ita princeps imitatus sit ius in eo qui propter infirmitatem non potest testari. nam & si furioso filio substituisset, diceremus desinere valere testamentum cum resipisset: quia iam posset sibi testamentum facere. etenim iniquum incipit fieri beneficium principis, si adhuc id valere dicamus. auferret enim testamenti factionem homini sana mentis. igitur etiam adgnatione sui heredis ducendum est rumpi substitutionem. quia nihil interest, alium heredem institueret ipse filius postea: an iure habere cepit suum heredem. nec enim aut patrem aut principem de hoc casu cogitasse, verisimile est: ut eum, qui postea nasceretur, exheredaret. nec interest, quemadmodum beneficium principale intercedat circa testamenti factionem: utrum in personam unius, an complurium.

Species derogat generi. Bart.

¶ Item quero, si ita facta proponatur substitutio, FILIVS MEVS SI INTRA DECIM ANNOS DECESSERIT, TITIVS HERES ESTO: SI INTRA QVATTVORDECIM, MAEVIVS: filiis que octo annorum decesserit, utrum Titius solus ex substitutione ei heres erit, an & Mauius. quia certum est, & intra decem

decem & intra quattuordecim annos filium
deceſſiſſe. reſpōdit, omne quidem ſpatium, quod
eſt iura puberitatē, liberum eſſe patri ad ſub-
ſtituendum filio. ſed finis huius pubertatis eſt.
magis autem eſt, in utroq; eorum tempus ſuum
ſeparatim ſeruari. niſi contraria voluntas te-
ſtatoris aperte oſtendatur.

Rupta inſtitutione tunc teſtamentum in-
cipit à ſubſtitutione. Bart.

¶ *Lucius Titius, cum haberet filios in poteſta-
te, uxorem heredem cripiſit, & ea ſubſtituit
filios. quaſitum eſt, an inſtitutio uxoris nullius
momenti ſit, eo quod ab eo gradu filij non eſſet
exheredati. reſponſi, eum gradum, à quo filij
præteriti ſint, nullius eſſe momenti. & ideo cū
idem ſubſtituti proponantur, ex teſtamento
eos heredes extiſſe videri. ſcilicet quia non
totum teſtamentum inſirmat filij: ſed tantum
eum gradum qui ab initio non valuit. ſicut
reſponſum eſt, ſi à primo ſit filius præteritus,
à ſecundo exheredatus. nihil autem intereſt,
qua ratione ſecundi heredis inſtitutio valeat.
vtrum quia ab eo filius exheredatus eſt, an
quia ipſe filius ſubſtitutus eſt.*

Qui ſemel eſt heres. licet ei vt indigno aufera-
tur hereditas, vel ipſo iure delinat eſſe he-
res, vocatur ex ſubſt. per hæc verba,
quiſquis mihi heres erit. Bart.

¶ *Iulius Longinus pater eos quos ſibi heredes
inſtituerat, filio ita ſubſtituit, quiſquis ſibi he-*

res esse. vnus ex heredibus institutus, qui tacitam fidem accommodauerat, vt non capienti partem ex eo quod acceperat daret, ad substitutionem impubris admissus, vtum pro ea parte pro qua scriptus fuit, veniat: an vero pro ea qua cepit, ita vt augeatur eius pars in substitutione? respondi, qui in fraudem legum fidem accommodat, ad eundem heres efficitur, nec desinet heres esse, licet res, quae ita relicta sunt, auferantur. vnde & ex secunda tabula in tantum heres esse potest, in quantum scriptus esse. satis enim punitus est in eo, in quo fecit contra leges, quin immo etsi desinere heres esse, idem dicerem, quemadmodum intellegendum est in eo, qui cum scriptus esset heres, postquam adisset hereditatem, in seruitutem redactus est, & postea libertatem donatus, cui permissum est ad substitutionem venire, quia ei in testamento fuerat relicta, licet enim hereditatem ex institutione amisit, tamen ex substitutione istam portionem, quantum amisit, percepturum.

XLIII. IDEM libro de clino Quaestionum.

EX pupillari testamento superius principale neque ex parte neque in totum confirmari posse, *Macianus* scripsit.

Subst. reciproca facta personis imparibus continet tantum vulgarem.

XLV. IDEM libro deodecimo Responsorum.

Lucius Titius legumum filium & aliorum naturalem heredes instituit. eosque inuicem

• Additur in manuſc. quibusdam, Aliter ſi eiſdem ætatis liberi inſtituti, inuicemque ſubſtituti fuiſſent. tunc enim altero deſuncto intra pubertate, eius ſucceſſio nõ ad matrẽ, ſed ad ſubſtitutũ deuoluitur.

inuicem ſubſtituit. Titianus legitimus filius, quem pater anniculum reliquit, poſt patris mortem impubes deceſſit ſuperſtite matre & fratre naturali, quem etiam coheredem habebat. quero an hereditas eius ad Titium naturalem fratrem ex cauſa ſubſtitutionis pertineat, an verò ad matrem. reſpondi, ad primum caſum non exiſtentium heredum ſubſtitutionem de qua quaeritur, pertinere: non ad ſequentem, ſi quis eorum poſtea deceſſiſſet intra pubertatem. cum in naturali filij perſona duplex ſubſtitutio locum habere non poterit. & ideo ad matrem legitimi filij hereditas ab inſtato pertinet. ¶ Paulus reſpondit, ſi omnes inſtituti heredes omnibus inuicem ſubſtituti eſſent: eius portionem, qui quibusdam deſuncti poſtea portionem ſuam repudiauit, ad eum ſolum, qui eo tempore ſuperuixit, ex ſubſtitutione pertinere.

Pupillaris expreſſa trahitur ad bona patris & filij. Barr.

XLVI. IDEM libro tertiodecimo Reſponſorum.

Pater familias primis tabulis poſtumo herede inſtituto, ſecundis ſibi vel filio, ſi intra pubertatem deceſſiſſet, Gaium Seium fratrem ſuum ſubſtituit: deinde Titium Gaii Seio: & poſtea ſic dixit, QVOD SI GAIVS SEIVS FRATER MEVS PRIMO LOCO SVBSTITVTVS, HERES MIHI EſSET, TVNC TITIO.

FIDEICOMMISSVM RELINQVO. *quero, cum filius patri heres extiterit, eôq; intra pu- bertatem mortuo frater testatoris ex substitu- tione heres sit: an fideicommissum debeat, cum ita relicta sit, si Gaius Seius frater suus sibi heres extitisset. respôdi, fratrem defuncti, qui in utrumq; casum institutus vel substitu- tus est, filio impubere defuncto, ea qua testator reliquit, prestare debere. nec aduersari hac verba, QYOD SI GAIVS SEIVS MIHI HERES ERIT, TVNC DARI VOLO: cum verum sit, cum & testatori heredem extitisse.*

Spes subst. pupillaris non transit ad heredem pupillariter substitutum. *Bar.*

XLVII. SCAEVOLA libro secundo
Responforum.

Qui habebat filium & filiam impube- res, instituto filio herede filiam exhere- dauit. & si filius intra pubertatem decebisset, filiam eidem substituit. sed filia, si antequam nuberet, decebisset: uxorem suam, item sororem suam substituit. *quero, cum filia impubes prior deceberit, deinde frater eius im- pubes: an filij hereditas ad uxorem & sorore testatoris iure substitutionis pertineat. respôdi, secundum ea qua proponerentur, non pertinere. Quoties substitutio est plenior quam institu- tio, præualet substitutio. *Bar.**

XLVIII. IDEM libro singulari Quæstionum publicè tractatarum.

Seruum communem habemus : hic heres
 scriptus est : & si heres non sit, Mauius illi
 substitutus est. alterius iussu dominorum adit
 hereditatem, alterius non. queritur, an substituto
 locus sit, an non. & verius est, substituto
 locum esse. **TITIVS HERES ES-**
TO : STICHVM MAEVIO DO
LEGO. STICHVS HERES ES-
TO. SI STICHVS HERES NON
ERIT, STICHVS LIBER HERESQVE ES-
TO. in hac quaestione in primis querendum est,
 utrum vnus gradus sit, an duo. & an causa
 mutata sit substitutionis, an eade permaneat.
 & quidem in plerisque queritur, an ipse sibi
 substitui possit. & respondetur, causa institutio-
 nis mutata substitui posse. igitur si Titius
 heres scriptus sit, & si heres non sit, idem
 heres iussus sit : substitutio nullius momen-
 ti erit. sed si sub condicione quis heres scriptus
 sit, pure autem substitutus est : causa im-
 mutatur. quoniam potest ex institutione defi-
 ci condicio, & substitutio aliquid adferre. sed si
 existerit condicio, duae pure sunt. & ideo nul-
 lus momenti erit substitutio. contra si pure quis
 instituat, deinde sub condicione sibi substi-
 tuatur : nihil facit substitutio condicionalis.
 nec mutata intellegatur. quippe cum etsi ex-
 titerit condicio, duae pure sunt institutiones. se-
 cundum haec proposita. questio manifestetur.

TITIVS HERES ESTO. STICHVM MAEVIO
DO LEGO. STICHVS HERES ESTO. SI STI-
CHVS HERES NON ERIT, STICHVS LIBER
HERESQVE ESTO. nos didicimus, quoniã eo-
dem testamento & legatus sit Stichus, & li-
bertatem accepit, prevalere libertatem. & si
præualeat libertas, non deberi legatum. & ideo
inssu legatarij non posse adire hereditatem, ac
per hoc verum esse, Stichum heredem nõ esse.
& ex sequentibus verbis libertatem illi com-
petere, cum vnus gradus videtur. quid ergo si
non adierit Titius? incipiet substitutione Sti-
chus liber & heres esse. porro quamdiu non
adit inssu legatarij, nec ex causa legati intelli-
gitur legatarij esse effectus. & ideo certum est,
illum heredem non esse. ac per hoc ex his ver-
bis, SI HERES NON ERIT, STICHVS LIBER
HERESQVE ESTO, liber & heres existet, hoc
autem quod sentimus, Iulianus quoque in li-
bris suis probat. ¶ Si pupillus substitutum si-
bi seruum alienauerit, cumq; emptor liberum
heredemq; instituerit: numquid iste in substi-
tutione habeat substitutus vniuersum? & si
quidem pupillus ad pubertatē peruenierit, ne-
cessarius ex testamento emptoris heres existit.
sui verò intra pubertatem decesserit, ex sub-
stitutione quidem liber & heres fit, & neces-
sarius patri pupilli, emptori autem voluntarius
heres existit.

Rectè sic
Flo. & in
omnib. li-
bris ma-
nusc. per-
perã autē
quidam
emendat,
heredita-
tem.

DE CONDICIONIBVS

INSTITVTIONVM.

TIT. VII.

VLPIANVS libro quinto ad Sabinum.

*sic re-
 & ius Flo.
 quã mo-
 do, vt in
 vulg. &
 omnib.
 manuscr.
 mendo
 autẽ, i. vi.
 tio.

*VB impossibilis condicione vel
 alio mendo factam in usufruc-
 tionem placet non vitari.*

Conditio, si meus erit, verifi-
 catur in proprietate tan-
 tum totius vel partis. Bart.

II. IDEM libro sexto ad Sabinum.

S*I testamento comprehensum sit, ILLE
 SERVVS SI MEVS ERIT, aut QUI MEVS
 ERIT CVM MORIAR, HERES ESTO: quate-
 nus accipiatur MEVS, quaritur. & si quidem
 alienauit in eo vsu fructum, nihilo minus ip-
 sius est. si verò partem in eo alienauit, an defi-
 ciat condicio institutionis, queritur. & verius
 est, non defecisse condicionem, nisi euidentissi-
 mis prouationibus testatorem voluisse appa-
 ruerit: pro hac condicione hæc verba inseruis-
 se, si totus seruus in dominio eius remanserit.
 tunc enim parte alienata cõdicio deficit. ¶ Sed
 si duo serui ita sint heredes instituti, PRIMVS
 ET SECVNDVS, SI MEI ERVNT
 CVM MORIAR, LIBERI ET
 HEREDES SVNTO, & alter ex his sit alie-
 natus: Celsus rectè putat sic accipiendum, at-
 que*

que si singulos separatim sub eadem condicione heredes instituisse.

III. PAVLVVS libro primo ad Sabinum.

Sita heres institutus sim, si decem dedero, & accipere nolit cui dare iussus sum: pro impleta condicione habetur.

III. VLPPIANVS libro octauo ad Sabinum.

Si qui ita sint instituti, SI SOCII VNA BONORVM MEORVM PERMANSERINT VSQVE AD ANNOS SEDECIM, HEREDES SVNTO: inutilem esse institutionem secundum verborum significationem, Marcellus ait. Iulianus autem, quoniam & ante habitam hereditatem iniri societas potest, quasi rei future, † aditam valere institutionem, quod est verum. Idem Iulianus scribit, eum qui ita heres institutus est, si seruum hereditarium non alienauerit, cauentem coheredi implere condicionē. ceterum si solus heres scriptus sit, sub impossibili condicione heredem institutum videri, quæ sententia vera est.

l. 66 j. de cond. & demonst.

V. PAVLVVS libro secundo ad Sabinum.

Si heredi plures condiciones cōiunctim data sint, omnibus parēdum est: quia vnus loco habentur, si disiunctim sint, cūlibet.

Impossibilis conditio de institutione reicitur. Bast.

VI. VLPPIANVS libro nono ad Sabinum.

• Legēdū separatim vocibus, cui liber, i. cui placet, si vis est anim alterutrā impleri.

SI quis ita institutus sit, si monumentum post mortem testatoris in triduo proximo mortis eius fecisset: cum monumentum in triduo perfici non possit, dicendum erit condicionem evanescere, quasi impossibilem.

VII. POMBONIUS libro quinto ad Sabinum.

SI quis sub condicione heredes instituisset, si inuicem cauissent se legata eo testamento relicta reddituros: placet remitti eis condicionem, quia ad fraudem legum respicerent, quae retarent quosdam legata capere. quamquam & si cautum esset, in ipsa actione exceptione tuendus esset promissor.

Iurisiurandi conditio cuiuscumque dispositioni apposita remittitur. Bart.

VIII. VLPRIANUS libro quinquagesimo ad Edictum.

QUAE sub condicione iurisiurandi relinquuntur, a praetore reprobantur. prowidet enim ne is, qui sub iurisiurandi condicione quid accepit, aut omitendo condicionem, perderet hereditatem legatimue: aut cogere turpiter accipiendi condicionem iurare. voluit ergo eum, cui sub iurisiurandi condicione quid relictum est, ita capere, ut capiunt hi quibus nulla talis iurisiurandi condicio inferitur. & recte: cum enim faciles sint nonnullis hominum ad iurandum contemptu religionis, alij perquam timidi metu divini numinis, usque ad

ad superstitionem: ne vel hi vel illi aut con-
 querentur aut perderent quod relictum est, pra-
 tor cōsultissime interuenit. etenim potuit u qui
 uoluit factum, quod religionis condicione ad-
 stringit, sub condicione faciendi relinquere. ita
 enim homines aut facientes admitterentur, aut
 non facientes deficerentur condicione. ¶ Hoc
 edictum etiam ad legata pertinet, non tantum
 ad heredum institutionem. In fideicommissis
 quoque oportebit eos qui de fideicomisso cogno-
 scunt, subsequi praetoris edictum. ea propter,
 quia vice legatorum funguntur. Et in mortis
 causa donationibus dicendum est edicto locum
 esse: si forte quis cauerit, nisi iurasset se aliquid
 futurum, restitutum quod accepit. oportebit
 itaque remitti cautionem. ¶ Si quis sub iurisiu-
 randi condicione, & praeterea sub alia sit in-
 stitutus: huic uidendum est an remittatur con-
 dicio. & magis est, ut remitti iurisiurandi con-
 dicio debeat, licet alij condicione parendū ha-
 beat. sed si sub iurisiurandi condicione sit insti-
 tutus, aut si decem milia dederit: hoc est alter-
 nata condicione, ut aut pareat condicione, aut
 iuret: aliud quid uidendum, numquid remitti
 ei condicio non debet, quia potest alteri con-
 dicione parendo, esse securus. sed est uerius, re-
 mittendam condicionem. ne alia ratione cōdi-
 cio alia enim uiguet ad iurandum. ¶ Quo-
 tiens heres iurare inbetur, daturum se aliquid

vel facturum, quod non improbum est: actiones hereditarias non alias habebis, quam si dederit vel fecerit id quod erat iussus iurare. Mortuo autem vel manumisso Sticho viuo testatore, qui ita heres institutus est, si iurasset se Stichum manumissurum: non videbitur defectus condicione heres, quamuis verum sit, compellendum eum manumittere, si viueret. idem est et si ita heres institutus esset qui, TITIVS HERES ESTO, ITA VT STICHVM MANVMITTAT: AUT TITIO CENTVM ITA LEGO, VT STICHVM MANVMITTAT. nam mortuo Sticho, nemo dicit summouendum eum, non videtur enim defectus condicione, si parere condicioni non possit. implenda est enim voluntas, si potest.

In archet erat, non enim, sed Taul. rel. de pfit non, ut ipse adfirmat in adnotat. 7. Sane in omnibus manusc. abest negatio. recte.

Tacita conditio non impedit trans-
missionem. Bart.

¶ De hoc iurciurando remittendo non est necesse adire pratorem. semel enim in perpetuum a pratore remissum est: nec per singulos remittendum. Et idcirco ex quo dies legati cesserit, remissum videtur, etiam ignorante scripto herede. ideoque in herede legatarij recte provatur, ut post diem legati cedentem, si decesserit legatarius, debeat heres eius actione de legato uti, quasi pure legato relicto ei cui heres substitutus

VIII. PAVLYS libro quadragesimo
quinto ad Edictum.

Condiciones, qua contra bonos mores inseruntur, remittenda sunt. veluti, si ab hostibus patrem suum non redemerit, si parentibus suis patronoꝝ alimenta non prestiterit.

X. VLPYANVS lib. octavo Disputationum.

Institutio talis, SI CODICILLIS SEIVM HEREDEM SCRIPSERO, HERES ESTO, non est inutilis in quouis herede instituto, praeter filium, est enim condicionalis institutio, nec videtur hereditas codicillis data, quod interdictum est: verum condicionalis est hac institutio, que testamento data esset, praeinde et si ita scripserit, CVIVS NOMEN CODICILLIS SCRIPSERO, ILLE MIHI HERES ESTO: parivatione dicendū erit institutionem valere, nullo iure impediēte. ¶ Si quem ita institutū ponamus, ILLE, SI EVM CODICILLIS HEREDEM SCRIPSI, HERES ESTO: valet institutio etiam in filio qui in potestate est, cum nulla sit condicio que in praeteritum confertur, vel que in praesens: veluti SI REX PARTORVM VIVIT. SI NAVIS IN PORTV STAT.

Conditio mixta.

XI. IVLIANVS libro vicefimo nono
Digestorum.

Si quis testamento hoc modo scripserit, FILIVS MEVS SI TITIVM ADOPTAVE-

RIT, HERES ESTO: SI NON ADOPTA-
VERIT, EXHERES ESTO: & filio parato
adoptare, Titius nobis se adrogandum dicit: erit
filius heres, quasi expleta condicione.

XII. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris
Epitomatum.

VERBA HAC, PVBLIVS MAEVIVS SI
VOLET, HERES ESTO, in necessario
condicionem faciunt: ut si nolit, heres non exi-
stat. nam in voluntaria heredis persona frustra
adduntur. cum et si non fuerint adlita, inuitus
non efficitur heres.

Implementum conditionis non inducit adi-
tionem, vel legati acquisitionem
irreuocabilem. Bart.

XIII. IVLIANVS libro trigesimo
Digestorum.

& l. Anti-
stius. j.
de acqui.
hered.

EI QUI ITA HEREDITATEM VEL LEGATUM ACCE-
PIT, SI DECEM DEDERIT: NEQ; HEREDITAS NEQUE
LEGATUM ALITER ADQUIRI POT. ST. QUAM SI POST IM-
PLETAM CONDICONEM ID EGERIT SCRIPTUS HERES VEL
LEGATARIUS, PER QUOD HEREDITAS AUT LEGATUM AD-
QUIRI SOLET.

XIII. MARCIANVS libro quarto
Institutionum.

CONDITIONES CONTRA EDICTA IMPERATORUM,
CAUT CONTRA LEGES, AUT QUAE LEGIS VICÈ OPTI-
NENT SCRIPTAE, VEL QUAE CONTRA BONOS MORES, VEL
DERISORIAE SUNT, AUT HUIUSMODI QUAS PRAETORES
IMPROVAVERUNT, PRO NON SCRIPTIS HABENTUR. &
perinde

perinde ac si condicio hereditati siue legato adiecta non esset, capitur hereditas legatumque.

Conditio turpis adiecta in institutione filij vitiatur testamentum. Bart.

XV. PAPINIANVS libro sextodecimo
Questionum.

Filius qui fuit in potestate, sub condicione scriptus heres, quam senatus aut princeps improbant, testamentum infirmit patris, ac si condicio non esset in eius potestate. nam quae facta ledunt pietatem, existimationem, reverentiam nostram, & ut generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt: nec facere nos posse credendum est.

Harmenop. lib. 5. tit. 5.

XVI. MARCIANVS lib. quarto Institutionum.

SI TITIVS HERES ERIT, SEIVS HERES ESTO: SI SEIVS HERES ERIT, TITIVS HERES ESTO: Iulianus inutile esse institutionem scribit, cum condicio existere non possit.

XVII. FLORENTINVS libro decimo
Institutionum.

Si plures institutiones ex eadem parte sub diversis condicionibus fuerint: condicio quae prior extiterit, occupavit institutionem.

Conditio adiecta in institutione, videtur in legato reperita. Bart.

XVIII. MARCIANVS libro septimo
Institutionum.

Cum servus pure liber & heres scriptus sub condicione sit, & si heres non existiterit,

• Sunt qui dicāt hīc legendū esse libertatem, cōtra fidem Florēt. & omnium librorū, & contra rationē juris, ni fallor.

terit, legatum acceperit: in legato repetitā videri condicionem, Dīvus Pius rescripsit. Hac ratione & Papinianus scribit, cum auita nepotem sub condicione emancipationis pro parte heredem instituit, & postea codicillis scriptis hoc amplius ei legavit, quā quod heredē eum instituit: repetitam videri condicionem emancipationis etiam in legato, quamvis in legato nullam, vt in hereditate substitutionē fecisset.

XVIII. IDEM lib. octavo Institutionum.

• l. 77. inf. de condi. & demō. vbi plenius extat Papin. responsum.

SITA SCRIPTUM FUERIT, TITIVS HERES ESTO: SI TITIVS HERES ERIT, MAEVIUS HERES ESTO: si Titius suspectū adierit hereditatem, potest Maevius suo arbitrio adire, & quartam retinere.

Conditio de non petendo in vltimis voluntatibus per acceptilationem impletur. Bart.

XX. LABIO libro secundo Posteriorum à Iavoleno epitomatorum.

Mulier: quæ viro suo ex dote promissam pecuniam debebat, virum heredem ita instituerat, si eam pecuniam, quam dote promississet, neque petisset, neque exegisset: puto, si vir denuntiasset ceteris heredibus, per se non stare quo minus acceptum faceret id quod ex dote sibi deberetur: statim eum heredem futurum, quod si solus heres institutus esset in talī condicione, nihilo minus puto statim eū heredem futurū. quia à Aduvatis cōditio pro non scripta accipit

accipienda est. ¶ Si quis hereditarium seruum
 iussus est manumittere, & heres esse: quamuis
 si manumiserit, nihil agat, tamē heres erit. ve-
 rum est enim eum manumisisse. sed post ad-
 tionem libertas seruo data secundum volunta-
 tem testatorum conualescit. ¶ Si quis te heredem
 ita instituit, si se heredem instituisses, aut quid
 sibi legasses: nihil interest, quo gradu is à te he-
 res institutus, vel quid ei legatum sit: dūmodo
 aliquo gradu id te fecisse probes.

XXI. CELSVS libro lxxv. decimo

Digestorum.

Seruus alienus ita heres institui potest,
 SCVM LIBER ERIT. proprius autem ita
 institui non potest.

XXII. CAIVS libro octavo decimo ad Edi-
 ctum provinciale.

Quia ratio suadet, eum, qui libertatem
 dare potest, ipsum debere aut presenti
 die, aut in diem, aut sub conditione dare liber-
 tatem. nec habere facultatem, in casum à quo-
 libet obuenientis libertatis heredem instituere.

XXIII. MARCELLVS libro duodecimo

Digestorum.

VTER EX FRATRIBVS MEIS CON-
 SOBRINAM NOSTRAM DVXERIT
 VXOREM, EX DODRANTE: QVI NON
 DVXERIT, EX QVADRANTE HERES
 ESTO. aut nubit alteri, aut non vult nubere.
 con sobrinam qui ex his duxit uxorem, habebit
 dodran

Hæc ver-
 ba aberāt
 ab anti-
 quis ma-
 nuser. sed
 postea
 sunt addi-
 ta ex Pi-
 sano lib.

dotratem, erit alterius quædrans, si neuter eam duxerit uxorem, non quia ipsi ducere noluerunt, sed quia illa nubere noluerit: ambo in partes æquales admittuntur. plerumque enim hæc condicio, SI UXOREM DVXERIT, SI DEDERIT, SI FECERIT, ita accipi oportet, quod per eum non stet, quo minus ducat, det, aut faciat.

XXIII. PAPINIANS libro sexto
Responsorum.

Sunt qui putent negationem hæc abundare, nam constat feruam cõditioni sine iussu domini parere posse l. 5. de cond. & dem. nisi dicas posse quidẽ, nõ tamen ut ob id videatur dominus se gessisse pro herede.

QVI EX FRATRIBVS MEIS TITIAM CONSOBRINAM UXOREM DVXERIT, EX BESSE HERES ESTO: QVI NON DVXERIT, EX TRIENTE HERES ESTO. viuo testatore consobrina defuncta, ambo ad hereditatem venientes semisses habebunt. quia verũ est eos heredes institutos: sed emolumento portionum euentu nuptiarum discretos.

XXV. MODESTINVS lib. nono Regularum.

Sub condicione heres institutus seruus, sine iussu domini condicioni parere nõ potest.

XXVI. POMPONIVS libro secundo ad
Quintum Mucium.

Si pupillus sub condicione heres institutus fuerit, condicioni etiam sine tutoris auctoritate parere potest. idẽmque est & si legatum ei sub condicione relictum fuerit, quia condicione expleta, pro eo est, quasi purẽ ei hereditas vel legatum relictum sit.

Cond. tio humanitati contraria re-
spuitur. Bart.

XXVII. MODESTINVS libro octavo
Responsorum.

Quidam in suo testamento heredē scri-
psit sub tali condicione, si reliquias
eius in mare abiciat. quereba-
tur, cū heres institutus condicione nō paruisset,
an expellendus est ab hereditate. Modestinus
respondit, laudandus est magis quā accusan-
dus heres, qui reliquias testatoris non in mare
secundū ipsius voluntatem abiecit: sed memo-
ria humane condicioni sepulturae tradidit, sed
hoc prius inspiciendum est, ne homo, qui talem
condicionem posuit, neque compos mentis esset.
igitur si perspicuis rationibus hac suspicio amo-
ueri potest, nullo modo legimus heres de he-
reditate controuersiam facit scripto heredi.

I Heredi, quem testamento purē instituit, co-
dicillus † scripsit condicionē, quæro an ei parere
necesse habeat. Modestinus respondit, heredi-
tas codicillis neq; adimi potest, parò in defectu
condicioni de ademptione hereditatis cogitasse
intellegitur.

† ad scri-
psit

non, vt
est in l. 6.
j. de iur.
codic.

Quæ conditiones possint impleri extre-
mo vitæ momento.

XXVIII. PAPINIANVS libro tertio-
cimo Quæstionum.

Si filius sub condicione heres erit, & nepo-
tes ex eo substituuntur: cum non sufficiat
sub.

l. 4. 7. de
hered. in-
stit.

sub qualibet condicione filiū heredem institui,
sed ita demum testamentum ratū est, si condi-
cio fuit in filij potestate: considerare mus, nūquid
inter sit, quæ condicio fuerit adscripta, vtrum
quæ moriente filio impleri non potuit: veluti
SI ALEXANDRIAM IERIT FILIVS, HE-
RES ESTO: isq; Rome decessit: an verò quæ
potuit etiam extremo vitæ momento impleri.
veluti SI TITIO DECEM DEDERIT FI-
LIVS HERES ESTO. quæ cōdicio nomine filij
per alium impleri potest. nam superior quidem
species condicionis admittit viuo filio nepotes
ad hereditatem. qui si neminem substitutum
haberet, dū moritur, legitimus patri heres ex-
tuerit. argumentūque est quod apud Seruium
quoq; relatum est. quēdam enim refert ita he-
redem institutum, si in Capitolium ascenderit:
quòd si non ascendisset, legatum ei datū. eūmq;
antequam ascēderet, mortem obisse. de quo re-
spondit Seruius condicionem morte defecisse.
ideòque moriente eo legati diem cēssisse. altera
* verò * species condicionis viuo filio non ad-
mittit nepotes ad hereditatem. qui substituti si
non essent, intestato auo heredes existerēt. neq;
enim filius videretur obstetisse, post cuius mor-
tem patris testamentum destituitur. quemad-
modum si exheredato eodem filio, nepotes, cū
filius moreretur, heredes fuissent instituti.

* Quidam
notāt hīc
deesse
quādam
verba Pa-
piniani.

DE IVRE DELIBERANDI.

TIT. VIII.

VLPIANVS libro sexagesimo ad Edictum.

SI SERVVS fuerit heres institutus, utiq; non ipsi praestituimus tempus ad deliberandum: sed ei cuius seruus est. quia pro nullo isti habentur apud praetorem. itemq; si plurium seruus sit, utiq; omnibus dominis praestituemus. At praetor, SI TEMPVS AD DELIBERANDVM PETET, DABO. cum dicit tempus, nec adicit diem, sine dubio ostendit esse in ius dicenti potestate, quem diem praestituat.

II. PAVLVS libro quinquagesimo septimo ad Edictum.

ITaque pauciores centum dierum non sunt dandi.

III. VLPIANVS libro sexagesimo ad Edictum.

NEC non illud sciendum, nonnumquam semel, nonnumquam saepius diem ad deliberandum datum esse, dum praetori suadetur tempus, quod primum aditus praestituerat, non suffecisse.

IIII. IDEM libro sexagesimo primo ad Edictum.

Sed hoc impetrari non debet, nisi ex magna causa.

V. IDEM libro septuagesimo ad Edictum.

Par. V. L

A Risto scribitur, non solum creditoribus, sed & heredi instituto prætorem subuenire debere. hisq; copiam instrumentorū insufficientiorum facere. ut perinde instruere se possint, expediet, nec ne, agnoscere hereditatem. ¶ Si maior sit hereditas, & deliberat heres, & res sunt in hereditate, quæ ex tractu temporis deterioriores fiunt: adito prætore potest is qui delibet, sine præiudicio eas iustis pretiis vendere. qui possit etiam ea quæ nimium sumptuosa sint, veluti iumenta aut venalicia, ite ea quæ mora deteriora fiunt, vendere. quique præterea curaturus sit, ut res alienum, quod sub pœna vel sub pretiosis pignoribus debeat, solvatur.

VI. GAIUS libro vicefimo tertio ad Edictum præuinciale.

Igitur si quidem in hereditate sit vinum, oleum, frumentum, numerata pecunia: inde fieri debebunt impendia. si minus, à debitoribus hereditariis exigenda pecunia. quod si nulli sunt debitores, aut iudicem provocent: venire debent res superuacua.

VII. ULPIANVS lib. sexagesimo ad Edictum.

A It prator: SI PVPILLI, PVPILLAE NOMINE POSTVLASITVR TEM-
PVS AD DELIBERANDVM AN EXPE-
DIAT EVM HEREDITATEM RETINE-
RE, ET HOC DATVM SIT: SI IVSTA

CAV

CAUSA ESSE VIDEMITVR, BONA INTEREA DEMINVI NISI SI CAUSA COGNITA BONI VIRI ARBITRATV, VETABO. Merito prætor impedit interim deminutionem, quamdiu nomine pupilli petitur tempus ad deliberandum. Quid sit autem DEMINVI VETABO, videamus. his rebus prætor non tantum alienationem impedit, verum etiam actiones exerceri non patitur. est enim absurdum, ei cui alienatio interdicitur, permitti actiones exercere. & ita Labeo scribit. In causæ autem cognitione hoc vertetur, an iusta causa sit, ut deminueret prætor permittat. ergo & funeris causa deminui permittet. item eorum, quæ sine piaculo non possunt præteriri. rescendi gratia æquè deminui permittet. sed & ubi vrguet, ex aliis quoque causis permittere cum oportet. ut ædificia sarciantur. ne agri inculti sint. si qua pecunia sub pœna debetur, ut restituantur. ne pignora distrahantur. ex aliis quoque iustis causis prætor aditus deminutione permittet. neque enim sine permisso eius debet deminutio fieri.

VIII. IDEM libro sexagesimo primo
ad Edictum.

SI quis suus heres posteaquã se abstinnerit, tunc petat tẽpus ad deliberandũ: videamus an impetrare debeat. magisq; est, ut ex causa debeat impetrare, cũ nondum bona venierint.

VIII. PAVLVS libro quinquagesimo
octauo ad Edictum.

Filius dum deliberat, alimenta habere debet ex hereditate.

X. MARCELLVS libro vicefimo octauo
Digestorum.

SI plures gradus sint heredum institutorum, per singulos obseruaturum se ait praetor id quod praefiniendo tempore deliberationis edicit. videlicet ut à primo quoque adsequentem translata hereditate, quamprimum inueniat successorem qui possit defuncti creditoribus respondere.

Appellatione filij continetur naturalis in feruitute conceptus. Bart.

XI. IAVOLENVS libro quarto ex
Posterioribus Labeonis.

Qui filium libertinum habebat, heredem eum instituerat. deinde ita scripserat, SI MIHI FILIUS NULLVS ERIT QVI IN SVAM TVTELAM VENIAT, TVM DAMA SERVVS LIBER ESTO. si filius pupillus libertinus erat, querebatur, si Dama liber esset. Trebatius negat: quia filij appellatione libertinus quoque contineretur. Labeo contra: quia eo loco verum filium accipi oportet. Trebatij sententiam probat: si tamen testatorem de hoc filio locutum esse apparet.

LIBER VICESI-
MVS NONVS.
DE TESTAMENTO
MILITIS.

VLIANVS libro quadragesimo quinto
ad Edictum.

MILITIBVS libera testamen-
ti factioem primus quidem Di-
uus Iulius Cæsar concessit. sed ea
concessio tēporalis erat. postea ve-
rò primus Diuus Titus dedit. post hoc Domi-
tianus. postea Diuus Nerua plenissimā indul-
gētiam in milites contulit. cæq; Traianus se-
cutus est. & exinde mādatū inferi cœpit caput
tale. Caput ex mandatis. Cum in notitiam
meam prolatum sit. subinde testamenta à com-
militonibus relicta proferri, quæ possint in con-
trouersiam deduci, si ad diligentiam legum
reuocentur, & obseruantiam: secutus animi
mei integritudinem erga optimos fidelissi-
mosque commilitones, simplicitati eorum
consulendum existimaui. ut quoquomodo te-
stati fuissent, rata esset eorum voluntas. Fa-
ciant igitur testamenta quo modo volent, fa-

Patribus
fatamen.
At D. Au-
gustus e-
tiā filiisfa.
Inst. quib.
nō est per
mil. fac.
testam. in
prinç. qu
locus cū
isto sic cō
ciliandus
mihi vide
tur. quia in
re cæteri
valde æ-
stant.

cianz quo modo poterint. sufficiatq; ad honorũ suorum diuisionem faciendam nuda voluntas testatoris. ¶ Miles autem appellatur vel à militis, id est duritia quam pro novis sustinent: aut à multitudine: aut à malo quod arcere milites solent: aut à numero milie hominum, ductum à græco verbo, tractum è tagmate. nam Græci mille hominum multitudine τὰ μίλια appellant: quasi millensimum quemq; dictum. vnde ipsum duccὲ χίλιοντος appellant. Exercitus autem nomen ab exercitatione traxit.

II. CAIVS libro quintodecimo ad Edictum prouinciale.

DE militis testamēto ideo separatim pro consul edicit, quòd optimè nouit, ex constitutionibus principalibus propria atque singularia iura in testamenta eorum obseruari.

Id quod ex voluntate nostra dependet, intelligimur facere omni iure quo melius facere possumus.

III. VLPIANVS libro secundo ad Sabinum.

Si miles, qui d. stinauerat communi iure testari, ante defecerit quàm testaretur: Pomponius dubitat. sed cur non in milite diuersum probet? neq; enim qui voluit iure communi testari, statim beneficio militari renuntiauit. nec credendus est quisquam genus testandi eligere ad impugnanda sua iudicia. sed magis utroque genere voluisse propter fortuitos casus. quem

¶ Hæc verba in pau-
cis ad mo-
dum manu.
emendatè
legeb. in
vulg. autè
edit. cor-
ruptè. sed
nec lectio
hæc Flor.
satis pla-
na vide-
tur: quæ
enim lite-
rarum affi-
nitatis inter
miles &
tagma?

quemadmodum plerique pagani solent, cum testamenti faciunt per scripturam, adicere, velle hoc etiam vice codicillorum valere. quicquam dixerit, si imperfectum sit testamentum, codicillos non esse: nam secundum nostram sententiam etiam Divus Marcus rescripsit.

IIII. IDEM libro primo ad Sabinum.

Iure militari surdum & mutum testamentum facere posse ante causariam missionem in numeris manentem placet.

V. IDEM libro quarto ad Sabinum.

Milites etiam hi qui heredes extiterunt, possunt substituere in hiis dumtaxat qua sunt ex testamento eorum consecuti.

VI. IDEM libro quinto ad Sabinum.

Si miles unum ex fundo heredem scripserit, creditum quantum ad residuum patrimonium intestatus decepsisse. miles enim pro parte testatus potest decedere, pro parte intestatus.

VII. IDEM libro nono ad Sabinum.

Qui iure militari testatur, etsi ignoraverit praeagnatam uxorem, vel non fuit praeagnas, hoc tamen animo fuit, ut vellet quisque sibi nascetur, exherede esse: testamentum non rumpitur.

Vide Ant.

Aug. li. 3.

c. 7.

VIII. MARCELLVS libro decimo Digestorū.

Idem est & si adrogaverit filium, neposus successerit in locum filij.

RIT, HERES ESTO: SI NON ADOPTA-
VERIT, EXHERES ESTO: & filio parato
adoptare, Titius nolit se adrogandum duxerit
filius heres, quasi expleta condicione.

XII. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris
Epitomarum.

Verba hæc, PUBLIUS MAEVIUS SI
VOLET, HERES ESTO, in necessario
condicionem faciunt: ut si nolit, heres non exi-
stat. nam in voluntaria heredis persona frustra
adduntur. cum et si non fuerint addita, inuitus
non efficitur heres.

Implementum conditionis non inducit adi-
tionem, vel legati acquisitionem
irreuocabilem. Bart.

XIII. IULIANVS libro trigesimo
Digestorum.

et l. Anti-
stius. j.
de acqui.
hered.

EI qui ita hereditatem vel legatum acce-
pit, si decem dederit: neque hereditas neque
legatum aliter adquiri potest. quam si post im-
pletam condicionem id egerit scriptus heres vel
legatarius, per quod hereditas aut legatum ad-
quiri solet.

XIII. MARCIANVS libro quarto
Institutionum.

Condiciones contra edicta Imperatorum,
aut contra leges, aut quæ legis vicem opti-
nent scriptæ, vel quæ contra bonos mores, vel
derisorie sunt, aut huiusmodi quas prætores
improauerunt, pro non scriptis habentur. &
perinde

perinde ac si condicio hereditatis siue legato ad-
secta non esset, capitur hereditas legatumque.

Conditio turpis adiecta in institutione filij
vitiatur testamentum. Bart.

XV. PAPINIANVS libro sexto decimo
Questionum.

Filius qui suis in potestate, sub condicione
scriptus heres, quam senatus aut princeps
improbant, testamentum infirmet patris, ac si
condicio non esset in eius potestate, nam que
facta ledunt pietatem, existimationem, vere-
cundiam nostram, & vt generaliter dixerim,
contra bonos mores fiunt: nec facere nos posse
credendum est.

Harme-
nop. lib.
5. tit. 5.

XVI. MARCIANVS lib. quarto Institutionum.

SI TITIVS HERES ERIT, SEIVS HE-
RES ESTO: SI SEIVS HERES ERIT,
TITIVS HERES ESTO: Iulianus inutile esse
institutionem scribit, cum condicio existere
non possit.

XVII. FLORENTINVS libro decimo
Institutionum.

Si plures institutiones ex eadem parte sub
diuersis condicionibus fuerint: condicio que
prior extiterit, occupavit institutionem.

Conditio adiecta in institutione, videtur
in legato reperita. Bart.

XVIII. MARCIANVS libro septimo
Institutionum.

Cum seruus pure liber & heres scriptus
sub condicione sit, & si heres non existi-
serit,

• Sunt qui dicāt hīc legendū esse libertatem, cōtra fidem Florēt. & omnium librorū, & contra rationē iuris, ni fallor.

• l. 77. inf. de condi. & demō. vbi plenius extat Papin. responsum.

terit, legatum acceperit: in legato repetitā videri condicionem, Diuus Pius rescripsit. Hac ratione & Papinianus scribit, cum auia nepotem sub condicione emancipationis pro parte heredem instituit, & postea codicillis scriptis hoc amplius ei legauit, quā quod heredē eum instituit: repetitam videri condicionem emancipationis etiam in legato, quamuis in legato nullam, vt in hereditate substitutionē fecisset.

XVIII. IDEM lib. octauo Institutionum.

SIta scriptum fuerit, TITIVS HERES ESTO: SI TITIVS HERES ERIT, MAEVIUS HERES ESTO: si Titius suspectā adierit hereditatem, potest Mauius suo arbitrio adire, & quartam retinere.

Conditio de non petendo in vltimis voluntatibus per acceptilationem impletur. Bart.

XX. LABEO libro secundo Posteriorum à Iauoleno epitomatorum.

MUlier: que viro suo ex dote promissam pecuniam debebat, virum heredem ita instituerat, si eam pecuniam, quam dote promississet, neq; petisset, neque exegisset: puto, si vir denuntiasset ceteris heredibus, per se non stare quo minus acceptum faceret id quod ex dote sibi deberetur: statim eum heredem futurum, quod si solus heres institutus esset in talis condicione, nihilo minus puto statim eū heredem futurū. quia à Adyrtos condicio pro non scripta accipit

accipienda est. ¶ Si quis hereditarium seruum
 iustus est manumittere, & heres esse: quamuis
 si manumiserit, nihil agat, tamē heres erit. ve-
 rum est enim eum manumisisse, sed post adi-
 tionem libertas seruo data secundum volunta-
 tem testatorum conualescit. ¶ Si quis te heredem
 ita instituit, si se heredem instituisses, aut quid
 sibi legasset: nihil interest, quo gradu uā te he-
 res institutus, vel quid ei legatum sit: dūmodo
 aliquo gradu id te fecisse probes.

XXI. CELSVS libro Iextodecimo
 Digestorum.

Seruus alienus ita heres institui potest,
 CVM LIBER ERIT. proprius autem ita
 institui non potest.

XXII. CAIVS libro octauodecimo ad Edi-
 ctum provinciale.

Quia ratio suadet, eum, qui libertatem
 dare potest, ipsum debere aut presentis
 die, aut in diem, aut sub condicione dare liber-
 tatem. nec habere facultatem, in casum a quo-
 libet obuenientis libertatis heredem instituire.

XXIII. MARCELLVS libro duodecimo
 Digestorum.

VTER EX FRATRIBVS MEIS CON-
 SOBRINAM NOSTRAM DVXERIT
 VXOREM, EX DUDRANTE: QVI
 DVXERIT, EX QVADRANTE HERES
 ESTO. aut nubit alicui, aut non vult nubere.
 consobrinam qui ex his duxit uxorem, habebit
 dodran

¶ Hæc ver-
 ba aberāt
 ab anti-
 quis ma-
 nuser, sed
 postea
 sunt addi-
 ta ex Pi-
 cano lib.

dotrâtem. erit alterius quâ drans. si neuter eam duxerit uxorem, non quia ipsi ducere noluerunt, sed quia illa nubere noluerit: ambo in partes aequales admittuntur. plerumque enim hac condicio, SI UXOREM DVXERIT, SI DEDERIT, SI FECERIT, ita accipi oportet, quod per eam non stet, quo minus ducat, det, aut faciat.

XXIII. PAPINIANVS libro sexto
Responsorum.

Sunt qui putet negationem hâc abundare. nam constat seruum cōditioni sine iussu domini parere posse. **Q**VI EX FRATRIBVS MEIS TITIAM CONSOBRINAM UXOREM DVXERIT, EX BESSE HERES ESTO: QVI NON DVXERIT, EX TRIENTE HERES ESTO. viuo testatore consobrina defuncta, ambo ad hereditatem venientes semisses habebunt. quia verū est eos heredes institutos: sed emolumentum portionum euentu nuptiarum discretos.

XXV. MODESTINVS lib. nono Regularum.

Sub condicione heres institutus seruus, sine iussu domini condicioni parere nō potest.

XXVI. POMPONIUS libro secundo ad
Quintum Mucium.

Si pupillus sub condicione heres institutus fuerit, condicioni etiam sine tutoris auctoritate parere potest. idēque est et si legatum ei sub condicione relictum fuerit. quia condicione expleta, pro eo est, quasi purē ei hereditas vel legatum relictum sit.

Conditio humanitati contraria re-
spuitur. Bart.

XXVII. MODESTINVS libro octauo
Responsorum.

Quidam in suo testamento heredē scri-
psit sub tali condicione, si reliquias
eius in mare abiciat. quereba-
tur, cū heres institutus condicioni nō paruisset,
an expellendus est ab hereditate. Modestinus
respondit, laudandus est magis quā accusan-
dus heres, qui reliquias testatorū non in mare
secundū ipsius voluntatem abiecit: sed memo-
ria humane condicioni sepulture, tradidit. sed
hoc prius inspicendum est, ne homo, qui talem
condicionem posuit, neque compos mentis esse.
igitur si perspicuis rationibus hæc suspicio amo-
ueri potest, nullo modo legitimus heres de he-
reditate controuersiam facit scripto heredi.

Heredi, quem testamento pure instituit, co-
dicillus scriptus condicione, quæro an ei parere
necesse habeat. Modestinus respondit, heredi-
tas codicillis neq; adimi potest. porro in defectu
condicionis de ademptione hereditatis cogitasse
intellegitur.

† ad scri-
psit
non, vt
est in l. 6.
j. de iur.
codic.

Quæ conditiones possint impleri extre-
mo vitæ momento.

XXVIII. PAPINIANVS libro tertio-
cimo Questionum.

Si silens sub condicione heres erit, & nepo-
tes ex eo substituuntur; cum non sufficiat
sub.

l. 4. §. de
hered. in-
stit.

sub qualibet condicione filiū heredem institui,
sed ita demum testamentum ratū est, si condi-
cio fuit in filij potestate: consideremus, nūquid
inter sit, quæ condicio fuerit adscripta, utrum
quæ moriente filio impleri non potuit: veluti
SI ALEXANDRIAM IERIT FILIVS, HE-
RES ESTO: isq; Romæ decessit: an verò quæ
potuit etiam extremo vitæ momento impleri.
veluti SI TITIO DECEM DEDERIT FI-
LIVS HERES ESTO. quæ condicio nomine filij
per alium impleri potest. nam superior quidem
species condicionis admittit viuo filio nepotes
ad hereditatem. qui si neminem substitutum
haberet, dū moritur, legitimus patri heres ex-
titerit. argumentūque est quod apud Seruium
quoq; relatū est. quēdam enim refert ita he-
redem institutum, si in Capitolium ascenderit:
quòd si non ascendisset, legatum ei datū. eūmq;
antequam ascēderet, mortem obiisse. de quo re-
spondit Seruius condicionem morte defecisse.
ideòque moriente eo legati diem cecidisse. altera
* verò * species condicionis viuo filio non ad-
mittit nepotes ad hereditatem. qui substituti si
non essent, intestato auo heredes existerēt. neq;
enim filius videretur obstetisse, post cuius mor-
tem patri testamentum destruitur. quemad-
modum si exheredato eodem filio, nepotes, cū
filius moreretur, heredes fuissent instituti.

* Quidam
notāt hīc
deesse
quzdam
verba Pa-
piniani.

D E

DE IVRE DELIBERANDI.

TIT. VIII.

VLPIANVS libro sexagesimo ad Edictum.

I SERVVS fuerit heres institutus, utiq; non ipsi praestituimus tempus ad deliberandum: sed ei cuius seruus est, quia pro nullo isti habentur apud praetorem, nemq; si plurius seruus sit, utique omnibus dominis praestituemus. At praetor, SI TEMPVS AD DELIBERANDVM PETET, DABO. cum dicit tempus, nec adicit diem, sine dubio ostendit esse in ius dicentis potestate, quem diem praestituatur.

II. PAVLVS libro quinquagesimo septimo ad Edictum.

ITaque pauciores centum dierum non sunt dandi.

III. VLPIANVS libro sexagesimo ad Edictum.

Nec non illud sciendum, nonnumquam semel, nonnumquam sepius diem ad deliberandum datum esse, dum praetori suaderetur tempus, quod primum aditus praestituerat, non suffecisse.

IIII. IDEM libro sexagesimo primo ad Edictum.

Sed hoc impetrari non debet, nisi ex magna causa.

V. IDEM libro septuagesimo ad Edictum.

Pars V. L

ARISTO scribit, non solum creditoribus, sed & heredi instituto prætorem subuenire debere. hisq; copiam instrumentorū inspicendorum facere. ut perinde instruere se possint, expediet, nec ne, agnoscere hereditatem. ¶ Si maior sit hereditas, & deliberat heres, & res sunt in hereditate, quæ ex tractu temporis deteriores fiunt: adito prætore potest is qui deliberat, sine præiudicio eas iustis pretiis vendere. qui possit etiam ea quæ nimium sumptuosa sint, veluti iumenta aut venalicia, itè ea quæ mora deteriora fiunt, vendere. quiq; præterea curaturus sit, ut res alienum, quod sub pœna vel sub pretiosis pignoribus debeatur, solvatur.

VI. CAIVS libro vicefimo tertio ad Edictum præuinciale.

Igitur si quidem in hereditate sit vinum, oleum, frumentum, numerata pecunia: inde fieri debebunt impendia. si minus, à debitoribus hereditariis exigenda pecunia. quòd si nulli sunt debitores, aut iudicem provocent: venire debent res superuacua.

VII. VLPPIANVS libro sexagesimo ad Edictum.

AIt prator: SI PVPILLI, PVPILLAE NOMINE POSTVLAVITVR TEMPVS AD DELIBERANDVM AN EXPEDIAT EVM HEREDITATEM RETINERE, ET HOC DATVM SIT: SI IVSTA

CAV

CAUSA ESSE VIDEATUR, BONA INTEREA DEMINUI NISI SI CAUSA COGNITA BONI VIRI ARBITRATV, VETABO. Merito prætor impedit interim deminutionem, quamdiu nomine pupilli petitur tempus ad deliberandum. Quid sit autem DEMINUI VETABO, videamus. his rebus prætor non tantum alienationem impedit, verumetiam actiones exerceri non patitur. est enim absurdum, ei cui alienatio interdicitur, permitti actiones exercere. Et ita Labeo scribit. In cause autem cognitione hoc vertetur, an iusta causa sit, ut deminuere prætor permittat. ergo Et funeris causa deminui permittet. item eorum, quæ sine piaculo non possunt præteriri. rescendi gratia æquè deminui permittet. sed Et ubi arguet, ex aliis quoque causis permittere cum oportet. ut ædificia sarciantur. ne agri inculti sint. si qua pecunia sub pœna debetur, ut restitatur. ne pignora distrahantur. ex aliis quoque iustis causis prætor aditus deminutione permittet. neque enim sine permisso eius debet deminutio fieri.

VIII. IDEM libro sexagesimo primo
ad Edictum.

Siquis suus heres posteaquæ se abstinnerit. tunc petat tempus ad deliberandum: videamus an impetrare debeat. magisque est, ut ex causa debeat impetrare, cum nondum bona venierint.

ARISTO scribit, non solum creditoribus, sed & heredi instituto prætorem subuenire debere. hisq; copiam instrumentorū inspicendorum facere. vt perinde instruere se possint, expediet, nec ne, agnoscere hereditatem. ¶ Si maior sit hereditas, & deliberat heres, & res sunt in hereditate, quæ ex tractu temporis deteriorēs fiunt: adito prætore potest is qui deliberat, sine præiudicio eas iustis pretiis vendere. qui possit etiam ea quæ nimium sumptuosa sint, veluti iumenta aut venalicia, itē ea quæ mora deteriora fiant, vendere. quiq; præterea curaturus sit, vt res alienum, quod sub pœna vel sub pretiosis pignoribus debeat, soluat.

VI. GAIUS libro vicefimo tertio ad Edictum præuinciale.

IGitur si quidem in hereditate sit vinum, oleum, frumentum, numerata pecunia: inde fieri debebunt impendia. si minus, à debitoribus hereditariis exigenda pecunia. quod si nulli sunt debitores, aut iudicen: pronocent: venire debent res superuacue.

VII. VLPIANVS lib. sexagesimo ad Edictum.

AIT PRÆTOR: SI PUPILI, PVPILLÆ NOMINE POSTVLAMITVR TEMPVS AD DELIBERANDVM AN EXPEDIAT EVM HEREDITATEM RETINERE, ET HOC DATVM SIT: SI IUSTA

CAUSA ESSE VIDERITUR, BONA INTEREA DEMINUI NISI SI CAUSA COGNITA BONI VIRI ARBITRATVS, VETABO. Merito prator impedit interim diminutionem, quamdiu nomine pupilli petitur tempus ad deliberandum. Quid sit autem DEMINUI VETABO, videamus. his verbis prator non tantum alienationem impedit, verum etiam actiones exerceri non patitur. est enim absurdum, ei cui alienatio interdicitur, permitti actiones exercere. & ita Labeo scribit. In cause autem cognitione hoc vertetur, an iusta causa sit, ut diminuire prator permittat. ergo & funeris causa deminui permittet. item eorum, que sine piaculo non possunt prateriri. rescendi gratia & que deminui permittet. sed & ubi vrguet, ex aliis quoque causis permittere cum oportet. ut adificia sarciantur. ne agri inculti sint. si qua pecunia sub poena debetur, ut restitnatur. ne pignora distrahantur. ex abis quoque iustis causis prator aditus diminutione permittet. neque enim sine missu eius debet deminutio fieri.

VIII. IDEM libro sexagesimo primo
ad Edictum.

SI qui suus heres posteaquam se abstinuerit, tunc petat tempus ad deliberandum: videamus an impetrare debeat. magisque est, ut ex causa debeas impetrare, cum nondum bona venierint.

VIII. PAVLVS libro quinquagesimo
octauo ad Edictum.

Filius dum deliberat, alimenta habere de-
bet ex hereditate.

X. MARCELLVS libro vicesimo octauo
Digestorum.

Si plures gradus sint heredum instituto-
rum, per singulos obseruaturum se ait pra-
tor id quod praefiniendo tempore deliberationis
edicit, videlicet vt à primo quoque ad sequen-
tem translata hereditate, quamprimum inue-
niat successorem qui possit defuncti creditori-
bus respondere.

Appellatione filij continetur naturalis in ser-
uitute conceptus. Bart.

XI. IAVOLENVS libro quarto ex
Posterioribus Labconis.

Qui filium libertinum habebat, here-
dem eum instituerat. deinde ita scri-
pserat, SI MIHI FILIUS
NULLVS ERIT QVI IN SVAM
TVTELAM VENIAT, TVM DA-
MA SERVVS LIBER ESTO. is
filius pupillus libertinus erat. querebatur, si
Dama liber esset. Trebatius negat: quia filij
appellatione libertinus quoque contineretur.
Labeo contra: quia eo loco verum filium ac-
cipi oportet. Trebatij sententiam probat: si
tamen testatorem de hoc filio locutum esse
apparet.

LIBER VICESI-

MVSNONVS.

DE TESTAMENTO

MILITIS.

VLTIANVS libro quadragesimo quinto
ad Ediſum.

MILITIBVS libera testamen-
ti ſactionem primus quidem Di-
uus Iulius Ceſar conceſſit. ſed ea
conceſſio tēporali erat. poſtea ve-
rò primus Diuus Titus dedit. poſt hoc Domi-
tianus. poſtea Diuus Nerva pleniffimā indul-
gēciam in milites contulit. cāq; Traianus ſe-
cutus eſt. & exinde mādatū inferi cœpit caput
tale. Caput ex mandatis. Cum in notitiam
meam prolatum ſit. ſubinde teſtamenta à com-
militonibus relicta proferri, quæ poſſint in con-
trouerſiam deduci, ſi ad diſſigentiam legum
reuocentur, & obſeruantiam ſecutus animi
mei integritudinem erga optimos fideliffi-
mosque commilitones, ſimplicitati eorum
conſulendum exiſtimavi. ut quoquomodo te-
ſtati fuiſſent, rata eſſet eorum voluntas. Fa-
ciant igitur teſtamenta quo modo volent, ſa-

*Patribus
fa. tamen.
At D. Au-
guſtus e-
tiā filiis fa.
Inſt. quib-
nō eſt per
miſ. fac.
teſtam. in
prinç. quī
locus cū
iſto ſic eō
ciliandus
mihi vide-
tur. quia in
re ceteri
valde z-
ſtuant.

ciant quo modo poterint. sufficiatq; ad honorum suorum divisionem faciendam nuda voluntas testatoris. ¶ Miles autem appellatur vel à militia, id est duritia quam pro novis sustinent: aut à multitudine: aut à malo quod arcere milites solent: aut à numero mille hominum, ducitum à greco verbo, tractum è tagmate. nam

Hæc verba in pau-
cis ad mo-
dū manu.
emendatè
legeb. in
vulg autè
edit. cor-
ruptè. sed
nec lectio
hæc Flor.
satis pla-
na vide-
tur: quæ
enim lite-
rarū affi-
nitis inter
miles &
tagma?

Græci mille hominum multitudine τάγμα ap-
pellant: quasi millensimum quemq; dictum.
vnde ipsum ducē χιλίωνος appellant. Exer-
citus autem nomen ab exercitatione traxit.

II. GAIUS libro quintodecimo ad Edictum
provinciale.

DE militis testamēto ideo separatim pro-
consul edicit, quod optimè novit, ex con-
stitutionibus principalibus propria atque sin-
gularia iura in testamenta eorum observari.

Id quod ex voluntate nostra dependet, intel-
ligimur facere omni iure quo melius
facere possumus.

III. ULPIANVS libro secundo
ad Sabinum.

SI miles, qui d. stinauerat communi iure te-
stari, ante defecerit quàm testaretur: Pom-
ponius dubitat. sed cur non in milite diversum
probet? neq; enim qui voluit iure communi te-
stari, statim beneficio militari renuntiavit. nec
credendus est quisquam genus testandi elige-
re ad impugnanda sua iudicia. sed magis vtro-
que genere voluisse propter fortuitos casus.

quæ

quemadmodum pleriq; pagani solent, cum testamenti faciunt per scripturam, adicere, velle hoc etiam vice codicillorum valere. quisquam dixerit, si imperfectum sit testamentum, codicillos non esse: nam secundum nostram sententiam etiam *Diuus Marcus* rescripsit.

III. IDEM libro primo ad Sabinum.

Iure militari surdum & mutum testamentum facere posse ante caesariam missionem in numeris manentem placet.

V. IDEM libro quarto ad Sabinum.

Militēs etiam hi qui heredes extiterunt, possunt substituere in his dumtaxat quae sunt ex testamento eorum consecuti.

VI. IDEM libro quinto ad Sabinum.

Si miles unum ex fundo heredem scripserit, creditum quantum ad residuum patrimonium intestatus decessisse, miles enim pro parte testatus potest decedere, pro parte intestatus.

VII. IDEM libro nono ad Sabinum.

Qui iure militari testatur, etsi ignorauerit praeagnantem uxorem, vel non fuit praeagnas, hoc tamen animo fuit, ut vellet quisque sibi nasceretur, ex herede esse: testamentum non rumpitur.

Vide Ant.

Aug. li. 3.

c. 7.

VIII. MARCELLVS libro decimo Digestorū.

Idem est & si adrogaueris filium, neposus successerit in locum filij.

VIII. VLPPIANVS libro nono
ad Sabinum.

Idemque erit dicendum, & si nato filio vi-
uo se, maluit eodem testamento durate de-
cedere, nam videtur iure militari refecisse te-
stamentum, vt est rescriptum à Diuo Pio in
eo qui cum esset paganus fecit testamentum:
mox militare cœpit, nam hoc quoq; iure mili-
tari incipiet valere, si hoc maluit miles.

l. 15. §. 2.
j. cod.

X. IDEM libro vndecimo ad Sabinum.

*passiue,
vt l. 15. §.
ex quibus
caus. ma.
& l. 11. 12.
& 12. §. de
capt. Ant.
Aug. li. 4.
c. 10:

*non autē
cōmuni,
vt addit
auctor.
faciā.
*i. non tue
rit prodi-
tor, vt re-
ctē Græci
interpre-
tantur.

Facere testamentum hostium potitus
nec iure militari potest.

Sermo debet intelligi secundum conditionem
personæ ad quam dirigitur. Bart.

XI. IDEM libro quadragensimo quinto
ad Edictum.

Ex militari delicto capite damnatis te-
stamentum facere licet super bonis dum-
taxat castrensibus, sed vtrum iure militari an
iure communi, quaritur, magis autem est vt
iure militari eis testandum sit, nam cum es
quasi militi tribuatur ius testandi, consequens
erit dicere, iure militari ei testandū, quod ita
intelligi oportet, si non sacramenti fides rupta
sit. ¶ Si miles incertus an sui iuris sit, testa-
mentum fecerit in ea conditione est testamen-
tum eius, vt valeat, nam & si incertus an pa-
ter suus viuat, testamentum fecerit: testamen-
tum eius valebit. ¶ Si filius familias ignorans
patrem suum decessisse, de castrensi peculio in
mili

militia testatus sit: non pertinebunt ad heredem eius patris bona: sed sola castrensis.

XII. PAPINIANVS libro sexto
Responforum.

Milites enim ca dumtaxat qua habent, scriptu relinquunt.

XIII. VLPRIANVS lib. quadragensimo quinto
ad Edictum.

Idem est & si de testamento mutando cogitauit: non quia admere volebat castrensis bona heredi scripto. sed quia de paternis testari volebat, & alium heredem scribere. sed si iam veteranus decessit, vniuersa bona etiam paterna ad heredem pertinere castrensiu, Marcellus libro 7 undecimo digestorum scribit. Neque enim iam potuit de parte bonorum testari. ¶ Et deportati, & ferè omnes qui testamenti factiorem non habent, à milite heredes institui possunt. sed si seruum patris heredem scribat, institutio non valebit. sed si mortis tempore in ciuitate inueniatur, institutio incipit conalescere, quasi nunc data hereditate. & generaliter in omnibus id poterit dici, quos miles scribit heredes, vt institutio incipiat vires habere, si mortis tempore talis inueniatur, vt à milite institui poterit. ¶ Si seruum proprium, quem libe-

† decimo

In vul. e-

dit est l.

14. neque.

rum esse credidisset, miles heredem sine libertate instituit: in ea condicione est, ut institutio non valeat. ¶ Cum miles in testamento suo seruo libertatem dederit, eidemq; & à primo & à secundo herede per fideicommissum hereditatem reliquerit: quamuis & primus heres & substitutus, prius quam adierint hereditatem, mortem obierunt: non debere intestati exitum facere, Imperator noster cum Dino Senecro rescripsit, sed perinde habendum est, ac si eidem seruo libertas simul & hereditas directa data esset, quæ utraq; ad eum peruenire testatorem voluisse, negari non potest.

XIII. MARCIANVS libro quarto
fideicommissorum.

TRactabatur, an tale aliquid & in paganorum testamentis indulgendum esset, & placet non sine distinctione hoc fieri, sed si quidem viuo testatore, & sciente decessissent, nihil noui statuendum, si autem ignorante, aut post mortem eius: omnimodo subueniendum.

XV. VLPIANVS libro quadragesimo quinto
ad Edictum.

IN fraudem planè creditorum nec miles amplius quam vnum necessarium facere poterit. ¶ Sicut autem hereditatem miles nuda voluntate dare potest, ita & adimere potest, denique si cancellauerit testamentum suum, vel

vel incidit: nullius erit momenti. si tamen testamentum cancellauerit, & mox valere voluerit: valebit ex suprema voluntate. & ideo cum nites induxisset testamentum suum, mox anulo suo signasset: qui super eare cogniturus erit, consideravit quo proposito id fecerit. nam si mutata voluntatis eum perituisse probabitur, renouatum testamētum intulit. quod si ideo, ne ea quae scripta fuerint, legi possint: causa irriti facti iudicij potior existimabitur.

2 ¶ Testamentum ante militiam factum à militi, si in militia decesserit, iure militari valere, si militis voluntas contraria non sit, Diuus Pius rescripsit.

Priuegium militis non tollit delictum scribentis. Bart.

- 3 ¶ Si quis se scribat heredem in testamento militis, non remittitur ei senatusconsulti poena.
- 4 ¶ Miles & ad tempus heredem facere potest, & alium post tempus, vel ex conditione, vel in condicionem. Item tam sibi quam filio iure militari testamentum facere potest. & soli filio, tamen si sibi non fecerit. quod testamentum valet, si forte pater vel in militia vel intra annum militiae decessit. ¶ Bonorum possessione vltra tempora edicto determinata, nec militis posse agnosci, Papinianus libro quartodecimo quaestio scribit, quia generalis est ista determinatio.

XVI. PAVLVS libro quadragensimotercio ad Edictum.

Dotalem fundum si legauerit miles, non erit ratum legatum propter legem Iulianam.

XVII. GAIUS libro quintodecimo ad
Edictum prouinciale.

SI certarum rerū heredes instituerit miles, ueluti alium urbanorū prædiorum, alium rusticorum, alium ceterarum rerum: ualebit institutio. perindeque habebitur, atque si sine partibus heredes eos instituisset, resque omnes suas per præceptionem cuique legando distribuisset. ¶ Iulianus etiam ait, si quis alium castrensiū rerum, alium ceterarum scripserit: quasi duorum hominum duas hereditates intellegi. ut etiam in æ alienum, quod in castris contractum esset, solus is teneatur, qui castrensiū rerum heres institutus esset. extra castra contracto æ alieno is solus obligetur, qui ceterarum rerum heres scriptus esset. cui scilicet conueniens uidetur respondiſſe, ut ex quaqua causa debeatur militi, uel huic heredi, uel illi, ipso iure debeatur. Quod si alterutra pars bonorum æ alieno, quod ex ea causa pendeat, non sufficiat: et propter hoc is qui ex ea parte heres institutus est, non adierit: alterum qui adisset, compellendum esse aut defendere totam hereditatem, aut totam creditoribus soluere. Miles potest hereditatem relinquere, & eandem adimere in eodem testamento.

¶ Si eodem testamento miles eundem heredem, & deinde

deinde exheredem scripserit: adempta videtur hereditas, cum in pazanorum testamento sola hereditas exheredatione adimi non possit.

3 ¶ Si pater à filio familias milite ex castrensi peculio heres institutus, ommissa causa testamēti aliquid ex peculio possidebit, dolōne malo fecerit, quo minus possideret: datur in eum legatorum actio. ¶ Si miles testamentum in militia fecerit, codicillos post militiam, & intra annum missionis moriatur: plerisque placet, in codicillis iuris civilis regulam spectari debere. quia non sunt à milite facti, nec ad rem pertinere, quod testamento confirmati sunt. idrōque in hu legatis, que testamento data sunt, legi Falcidia locum non esse. at in his que codicillis scripta sunt locum esse.

XVII. TRYPHONTIVS libro octauodecimo Disputationum.

SI verò composita utraq; legata, tam que testamento quam que codicillis data sunt, ultra dodrantem sint: queritur, quatenus minuantur ea in quibus Falcidia locum habet, commodissime autem id statuetur, ut ex universitate bonorum in solidum solutis legatis que testamento miles dederat: id quod supererit, pro dodrante & quadrante dividatur inter heredes, & eos quibus codicillis legata data sunt. Quod ergo si consumans universorum bonorum quantitatem legata que testamento data

"Sic Flor. re Q. nā adimi quidē potest, ut apparet ex l. 44. 7. de her. insti. l. 27. j. ad l. Fal. sed si solus & ex alio heres scriptus erat, non sola hereditas videbitur adempta, sed etiam legata omnia, & totū denique testamentū corruet.

data sunt: utrum nihil ferent hi quibus codicillis legatum est: an aliquid? & quoniam si adhuc miles hac quoque legasset, contribuebantur omnia, & pro rata ex omnibus debebat ea portio, quã amplius legauerat quã in bonis habuerat: nunc quoque idem fiat. deinde constituta quantitate legatorum quæ codicillis data sunt, ex summa, quæ esse iurebatur debita, si æ quo iure omnia deberentur, quartam deducat his solis, quibus codicillis legata sunt. quod si post utraque legata solida computata deprehenderetur quod remaneat apud heredem, non tamen sufficiens quarta eorundem legatorum: quod ei deest, detrahatur his solis, quibus codicillis legata data sunt.

XVIII. ULPIANVS libro quarto
Disputacionum.

Querebatur, si miles, qui habebat iam factum testamentum, aliud fecisset: & in eo comprehendisset, fidei heredis committere, ut priores tabule valerent: quid iuris esset. dicebam, nulli licet plura testamenta facere. sed siue simul fecerit, siue separatim, utique valebunt, si hoc specialiter expresserit. nec superius per inferius rumpetur. cum & ex parte heredem instituere possit: hoc est ex parte testato ex parte intestato decedere. quinimo & si codicillos ante fecerat, poterit eos per testamentum sequens cauendo, in potestatem institut

institutionis redigere. & efficere directam institutionem, quæ erat precaria. secundum hæc in proposito reserhã, si hoc animo fuerit miles ut valeret prius factum testamentum: id quod cauis, valere oportere. ac per hoc effici, ut duo testamenta sint. sed in proposito cum fide heredis committatur, ut valeat prius testamẽta in: apparet, eum non ipso iure valere voluisse. sed magis per fideicommissum. id est in causam fideicommissi & codicillorum vim prioris testamenti conuertisse. utrum autem totum testamentum in eam causam conuersum sit, hoc est & heredi instituto: an vero legata tantum & fideicommissa & libertates, quaruntur. sed mihi videtur non solum cetera præter institutionem heredis. sed & ipsam institutionem in causam fideicommissi vertisse: nisi aliud testator scripsisse probetur. ¶ Si quis à milite heres ad tempus scriptus esset, & abus ex tempore: queritur an posterior heres à priore relicta legata debet. & arbitrator hunc non debere. nisi alia voluntas militis probetur.

XX. IULIANVS libro vicesimo septimo
Digestorum.

Tribunus militum si intra dies certos, quam successor eius in castra venerit, manens in castris codicillos fecerit, & ibi decesserit: quoniã definit militis loco haberi postquam successor eius in castra venit: ideo conu-

data sunt: *utrum nihil ferent hi quibus codicillis legatum est: an aliquid? & quoniam si adhuc miles hęc quoque legasset, contribuebantur omnia, & pro rata ex omnibus decedebat ea portio, quā amplius legauerat quā in bonis haberet: nunc quoque idem fiat. deinde constituta quantitate legatorum quę codicillis data sunt, ex summa, quę efficitur debita, si a quo iure omnia deberentur, quartam deducat his solis, quibus codicillis legata sunt. quod si post utraque legata solida computata deprehenderetur quod remaneat apud heredem, non tamen sufficiens quarta eorundem legatorum: quod ei deest, detrahatur his solis, quibus codicillis legata data sunt.*

XVIII. ULPIANVS libro quarto
Disputationum.

Quarebatur, si miles, qui habebat iam factum testamentum, aliud fecisset: & in eo comprehendisset, fidei heredis committere, ut priores tabula valerent: quid iuris esset. dicebam, militi licet plura testamenta facere. sed siue simul fecerit, siue separatim, utique valebunt, si hoc specialiter expresserit. nec superius per inferius rumpetur. cum & ex parte heredem instituere possit: hoc est ex parte testato ex parte intestato decedere. quinimo & si codicillos ante fecerat, poterit eos per testamentum sequens cauendo, in potestatem institui

institutionis redigere. & efficere directam institutionem, quæ erat precaria. secundum hæc in propositor. ferebã. si hoc animo fuerit miles ut valeret prius factum testamentum: id quod casus, valere oportere. ac per hoc effici, ut duo testamenta sint. sed in proposito cum fide heredis committatur, ut valeat prius testamētum: apparet, eum non ipso iure valere voluisse. sed magis per fideicommissum. id est in causam fideicommissi & codicillorum vim prioris testamenti conuersisse. virum autem totum testamentum in eam causam conuersum sit, hoc est & heredi instituto: an verò legata tantum & fideicommissa & libertates, queritur. sed nihil videtur non solum cetera præter institutionem heredis, sed & ipsam institutionem in causam fideicommissi vertisse: nisi aliud testator scripsisse probetur. ¶ Si quis à milite heres ad tempus scriptus esset, & alius ex tempore: queritur an posterior heres à priore relicta legata debet. & arbitror hunc non debere, nisi alia voluntas militis probetur.

XX. IULIANVS libro vicesimo septimo
Digestorum.

T Robustus militum si intra dies certos, quam successor eius in castra venerit, manens in castris codicillos fecerit, & ibi decesserit: quomā definit militis loco haberi postquam successor eius in castra venit: ideo commu-
ni ius

ni iure ciuium Romanorum codicilli eius estimandi sunt. ¶ Cum aliquis facto testamento militare cœperit, id quoque testamētum, quod antequam militare cœperit fecerat, aliquo casu intellegitur militia tempore factū, veluti si tabulas inciderit, & legerit testamentū, ac rursus suo signo signauerit. amplius si & aliquid interleuerit, perduxerit, adiecerit, emendauerit. quòd si nihil horum incidit, testamētum eius ad priuilegia militum non pertinebit.

° In arch.
erat bono
rū, minus
rectè. Tau
rel. in ad-
not. in o-
mnib. ma-
nufcr. re-
ctè est,
horam.

XXI. AFRICANVS libro quarto Quæstionū.
Quod constitutum est, vt testamentum militia tempore factum etiam intra annum post missionē valeret, quantum ad verba eius, ad eos dumtaxat qui mitti solent, id beneficium pertinere existimauit. secundam quod neque præfectos, neq; tribunos, aut ceteros qui successoribus acceptis militare desinunt, hoc priuilegium habituros.

XXII. MARCIANVS libro quarto Institutionum.

Miles filiusfamilias si capite minutus fuerit, vel emancipatus, vel in adoptionem datus à patre suo, testamētum eius valet, quasi ex noua voluntate.

XXIII. TERTYLLIANVS libro singulari de Castrensi peculio.

Idem & si paterfamilias miles de castrensi-
bus rebus dumtaxat testatus adrogandum se dederit, si vero missus iam hoc fecerat, non
valet

valet testamentum.

XXIIII. FLORENTINVS libro decimo
Institutionum.

22 **D** Iuus Traianus Statilio Senero ita re- Inst. c. tit.
 22 scripsit. Id privilegium quod militantibus
 22 datum est, ut quoquo modo facta ab his testa-
 22 menta rata sint, sic intellegi debet, ut utique
 22 prius constare debeas, testamentum factum es-
 22 se: quod & sine scriptura, & a non militanti-
 22 bus fieri potest. si ergo miles, de cuius vonis
 22 apud te queritur, convocatus ad hoc homini-
 22 bus, ut voluntatem suam testaretur, ita locutus
 22 est, ut declararet quæ vellet sibi esse heredem,
 22 & cui libertatem tribuere: potest videri sine
 22 scripto hoc modo esse testatus, & voluntas eius
 22 rata habenda est. Ceterum si, ut plerumq; ser-
 22 monibus fieri solet, dixit alicui, EGO TE HE-
 22 REDEM FACIO: aut, TIBI BONA MEA
 22 RELINQVO: non oportet hoc pro testamento
 22 observari. nec illorum magis interest, quam
 22 ipsorum quibus id privilegium datum est, eius-
 22 modi exemplum non admitti. alioquin non dif-
 22 ficulter post mortem alicuius militis testes exi-
 22 sterent, qui adfirmarent se audisse dicentem
 22 aliquem, relinquere se bona cui visum sit. &
 22 per hoc iudicia vera subvertuntur.

Qualitas iuncta verbo vel participio, debet
intelligi secundum tempus verbi
vel participij. Bart.

Titius prius quam tribunus legionis factus
esset, testamentum fecit. & postea cinctus,
manente eodem defunctus est. quaro an mili-
tū testamentum videatur esse. Marcellus re-
spondit, testamentum quod ante tribunatum
fecisset, nihil si postea ab eo factū, dictum esse
provaretur, quod valere vellet: ad communo
ius pertinet. constitutionibus enim principum
non militum testamenta, sed quæ a militibus
facta sunt, confirmantur. sed planè fecisse testa-
mentum eum interpretandum est, qui se velle
testamentum quod ante fecerat valere, aliquo
modo declarauit.

XXVI. MACER libro secundo
Militarium.

¶ Sic Flor.
vt & pau-
ld post.
fortè vet.
ita loque-
bantur.

Testamenta eorum qui ignominia causa
missi sunt, statim desinant militari iure
valere. quod anni spatium testamentis eorum,
qui honestam vel causariam missionē merue-
runt, tribuitur. Ius testandi de castrensi * pe-
culio, * quod filiisfamilias militantibus cōces-
sum est, ad eos qui ignominia causa missi sunt
non pertinet. quod hoc præsiū loco meretibus
tributum est.

XXVII. PAPINIANVS libro sexto
Responforum.

Iunge l.
Ceturio.
3. de vulg.

Ceturio secundo testamento postumos
heredes instituit, neque substitutos de-
dit.

dit. quibus non additis ad superius testamen-
tum se redire testatus est. cetera, qua secundo
testamento scripsit, esse irrita placuit: nisi no-
minatim ea confirmasset ad priorem volunta-
tem reuerfus.

Filiusfam. miles potest filium impuberem in-
stituere, & eidem substituere, non
tamen tutorem dare.

XXVIII. VLPPIANVS libro trigesimo sexto
ad Sabinum.

Cum filiusfamilias miles decessisset, filio
impubere herede instituto, eique substi-
tisset in aui potestate manentis, tutoresq; de-
disset, Divi fratres rescripserunt, substitutio-
nem quidem valere, tutorem autem dationem
non valere, quia hereditati quidem sua miles
qualem vellet, substitutionem facere potest. vo-
vuntamen alienum ius minuere non potest.

XXVIII. MARCELLVS libro decimo
Digestorum.

Si à milite scriptus heres sua sponte adierit
hereditatem, & rogatus tota hereditatem
restituerit: ex Trebeliano transeunt actiones.
¶ Miles testamento suo manumittendo, nihil
efficit in eo cuius libertas lege Aelia Sentia,
vel aliqua impeditur. ¶ Eademque prætoria, quo-
insurandum heredibus instituti legatariisque
remittitur, locum habet etiam in militam tes-
tamentis, sicut etiam in fideicommissis, idemque
si turpis esset condicio. ¶ Patri eius qui in-

emancipatione ipse manumissor extitisset, contra tabulas testamenti dandam bonorum possessionem partis debita placet, exceptis his rebus quas in castris adquisisset. quarum liberam testamenti factionem habet.

XXX. PAVLVS libro septimo

Questionum.

Nam in bona castrensia non esse dandam contra tabulas filij militis bonorum possessionem, Diuus Pius Antoninus rescripsit.

XXXI. MARCELLVS libro tertiodecimo

Digestorum.

Si miles Titio & Seio seruum legauerit, & eum Titius manumississet deliberrante Seio, moxque is legatum omisisset: liberandum fore dico. quia & si heres seruum alicui legatum interim manumississet, deinde legatarius repudiasset: liber esset.

XXXII. MODESTINVS libro nono

Regularum.

Si secundum probabilem voluntatem militis hereditas eius non adeatur, nec res castrenses heredibus competunt.

XXXIII. TERTYLLIANVS libro singulari de Castrensi peculio.

Si filiusfamilias miles fecisset testamentum more militia, deinde post mortem patris postumus ei nasceretur: utique rumpitur eius testamentum. verum si persecrasset in ea voluntate, ut vellet adhuc illud testamentum valere.

lere: valiturum illud, quasi rursus aliud factum: si modo militaret adhuc eo tempore quo nasceretur illi postumus. Sed si filius familia miles fecisset testamentum, deinde postea vivo eo, & adhuc vivo quoque superstiti, nasceretur ei postumus: non rumpitur eius testamentum, quia cum id quod nasceretur, in potestate eius non perveniret: non videtur suus heres adgnasci, ac ne auctore quidem suo hunc nepotem postumum, cum vivo filio nasceretur, suum heredem protinus adgnasci. & ideo nec auctoris testamentum rumpi: quoniam licet in potestate auctoris protinus esse inciperet: tamen antecederet eum filius, secundum quem si filius familia miles testamentum fecerit, & omiserit postumum per errorem, non quod volebat exheredatum: deinde postumus post mortem auctoris vivo adhuc filio, id est patre suo natus fuerit: omnimodo rumpet illius testamentum, sed si quidem pagano iam illo factus natus sit, nec conualescet ruptum, si vero militante adhuc natus fuerit, rumpetur, deinde si voluerit ratum illud esse patre, conualescet sic, quasi denuo factum. Sed & si vivo auctore nascatur postumus, hic non rumpet continuo patris testamentum, si supervixerit post mortem auctoris vivo adhuc patre, rumpet: quod novus illi nunc primus heres adgnascitur, ita tamen, ut nunquam possit duorum simul testamentarum rumpere, & auctoris & patris.

† Papi-
nianus

XXXIII. † PAULVS libro quartodecimo
Quæstionum.

EIus militis, qui doloris inpatiētia vel tra-
dia vite mori maluit, testamentum vale-
te, vel intestati bona ab his qui lege vocantur,
vindicare, Dignus Hadrianus rescripsit.

*ad Pom-
ponium
Falconē.
l. Si quis
filio. §.
cuius qui.
§. de in-
iust. ru-
pto.

Facilius tollitur quod valet iure speciali, quā
quod valet iure communi. Bart.

¶ Militia missus intra annum testamentum
facere cœpit, neque perficere potuit. potest dici,
solutum ita esse testamentum quod in militia
fecit, si iure militia fuit scriptum. alioquin si va-
luit iure communi, non esse iure rescissum. nec
tamen circa militem eadem adhibebitur di-
stinctio. nam quocumque modo testamentum
fecerit, nouissima voluntate rescinditur. quo-

*Sic Flor. niam voluntas quoque militis testamenti est.

& manu.
scr. fortē
rectius ef-

XXXV. IDEM libro nonodecimo
Quæstionum.

set, quo-
niam vo-
luntas quæ
que mili-
tis testa-
mentum
est.

Miles si testamentum imperfectum relin-
quat, scriptura quæ profertur, perfecti
testamenti potestatem optinet. nam militis te-
stamentum sola perficitur voluntate. quique plu-
ra per dies varios scribit, sepe facere testamen-
tum videtur.

XXXVI. IDEM libro sexto Responsorum.

Militis codicillis ad testamentum factis,
actiā hereditas iure videtur dari. quare
si

si partem dimidiam hereditarij codicillis dedit, testamento scriptus ex asse heres partem dimidiam habebit. legati autem testamento data communiter debentur. ¶ Miles castrensium bonorum & non castrensium diuersis heredibus instituit, postea castrensium bonorum alios heredes instituit, prioribus tabulis tantum abstulisse videtur, quantum in posteriores contulerit, nec videtur mutare, etsi prioribus tabulis.

¶ Unus heres scriptus fuisse. ¶ Miles in supremis ordinandis ignarus uxorem esse pregnantem, ventrum non habuit mentionem, post mortem patris filia nata, ruptum esse testamentum apparuit: neque legata debent, si qua verò medio tempore scriptus heres legata soluisse, & libris actibus filie datis, ob improvisum casum esse renocanda, nec institutum, cum bona fidei possessor fuerit, quod inde seruari non potuisset,

¶ prestatari. ¶ Veteranus moriens testamentum iure communi tempore militia factum, irritum esse voluit: & intestatus esse maluit, heredum institutiones ac substitutiones in eodem statu mansisse placuit, legata verò petentes exceptione doli mali secundum ius commune summo ueri, cuius exceptionis vires ex persona petentis adstantur, & alioquin potius est in re pari causa possessori. Miles iure communi testatus, postea testamento iure militia super bonis omnibus facto, post annum militia sua decessit.

¶ Hic vna litera pecatū esse ait Anto. August. lib. i. c. 1. cum scribi debuerit, praestare, sic tamen & in manuscrip. scriptum est.

ferat. prioris testamenti, quod ruptum esse constat, non redintegrari vires constituit.

XXXVII. PAVLVS libro septimo
Quæstionum.

SI duobus à milite liberto scriptis hereditibus, alter omiserit hereditatē: pro ea parte intestatus videbitur defunctus decessisse. quia miles & pro parte testari potest: & competit patrono ab intestato bonorum possessio, nisi si hæc voluntas defuncti probata fuerit, ut omittente alitero ad alterum vellet totam redire hereditatem.

XXXVIII. IDEM libro octauo
Quæstionum.

QUOD dicitur, si miles intra annum quam missus est decesserit, valere eius testamentum quod iure militari fecerat: verum est etiam si post annum cōdicio institutionis extiterit, mortuo eo intra annum. & ideo si heredi filio substituerit, nihil interest quando filius moriatur. sufficit enim patrem intra annum obisse. ¶ Miles testamentū fecerat. deinde non ignominie causa missus, rursus cinctus est in alia militia. querebatur an testamentum eius, quod in militia fecerat, valeret. quæsi si verum iure militari, an cōmuni iure testatus est. & si quidem cōmuni iure testatus est, nulla dubitatio est quin valeat, sed si ut miles fecisset testamentum, agitare cœpi, quando

quando adsumptus fuisset postquam desit in
 numeris esse. vitrum intra annum, an post
 annum. cognoui intra annū eum adsumptum.
 ergo si cum adhuc iure militari valeret, rursus
 eodem iure posset testari: numquid etiam post
 annum eo mortuo valeat testamentū? mo-
 uebat, quod alia militia est posterior. sed hu-
 manius est dicere, valere testamentum: quasi
 coniuncto munere militiae. nō loquor de eo qui
 voluit valere testamentum etiam adsumptus:
 hic enim quasi in militia sequenti fecit testa-
 mentum, exemplo eius qui paganus fecit, deinde
 de militare capit.

XXVIIII. IDEM libro nono

Questionum.

SI filius familiae miles captus, apud hostes
 decesserit: dicemus legem Corneliam etiam
 ad eius testamentum pertinere. sed queramus,
 si pater eius prius in ciuitate decesserit, relicto
 nepote ex filio: an similiter testamentum pa-
 tris rumpatur. & descendum est non rumpi te-
 stamentum, quia ex eo tempore quo captus est,
 videtur decessisse.

XL. IDEM lib. vndecimo Responsorum.

Lucius Titius miles notario suo testamen-
 tum scribendum notis dicit, & ante-
 quam literis prescriberetur, vita defunctus
 est. quaro an haec dictatio valere possit. respo-
 ndo, nullibus quoquo modo velint, & quo mo-

Cessat hęc
coniectu-
ra in pa-
gano l.
penul. g.
illo. C. de
necessar.
feru. he-
red.

do possunt testamentum facere concessum esse.
ita tamen, ut hoc ita subsecutum esse legiti-
mis provationibus ostēdatur. Et Idem respondit,
ex testamento eius qui iure militari testatus
esset, seruum, qui licet sub conditione legatum
meruit, etiam libertatem posse sibi vindicare.
Et Idem respondit, Lucius Titius miles testa-
mentum ita fecit, PAMPHILA SERVA MEA
EX ASSE MIHI HERES ESTO. alio deinde
capite Sempronio cōmilitoni suo eandē Pam-
philam reliquit. cuius fidei cōmisit, ut eam a-
numitteret. quæro, an heres esset Paphila, atq;
si directo accepisset libertatem. respondi intel-
legendum militem, qui ancillam suam here-
dem instituerat, ignorasse, posse ex ea institu-
tione etiam libertatem ei cōpetere. Et ideo sine
causa postea à cōmilitone petisse, ut eandem
manumitteret. cum ex priorē scriptura libera
et heres effecta est, postea nullo præiudicio
voluntati facto frustra legata est.

XLI. TRYPHONIVS libro octauodeci-
mo Disputationum.

Miles ita heredem scribere potest, QVO
MAD VIVIT TITIVS, HERES ESIO.
POST MORTEM EIVS SEPTICIVS. sed si
ita scripserit, TITIVS VSQVE AD ANNOS
DECEM HERES ESIO, nemine substituto: in-
testati causa post decem annos locum habebit.
Et quia diximus ex certo tempore, et vsque
ad

ad certum tempus milites posse instituere heredes: hinc consequens est, ut antequam dies veniat, quo admittatur institutus, intestati hereditas deferatur. Et quod in bonorum portione ei licet, hoc etiam in temporis spatio, licet non modicum sit, ex eodem privilegio competat.

¶ **Mulier** in qua turpis suspicio cadere potest, nec ex testamento militis aliquid capere potest, ut **Diuis Hadrianus** rescripsit. nec tutorem si quis aliena est potestate, miles dare potest.

¶ **Si miles exheredauerit filium, vel sciens eum filium suum esse, silentio praterierit: an legatum à substituto eius dare possit, quaesitum est. dixi non posse: licet ampla legata reliquerit ex here-**

dato. ¶ **Miles et emancipato filio substituire potest. verum hoc ius in hinc exercebitur, quia ab ipso ad eum cui substituit peruenerint. non etiam in hinc, si qua habuerit, vel postea adque fuerit. nam et si filio suo, vivo adhuc auo, substituit: post adquisitam ei aui hereditatem**

nemo dicet ad substitutum pertinere. ¶ Si militis adita non fuerit hereditas, an substitutio quam pupillo fecit valeat, quaeritur. et consequens erit hoc dicere, quia permittitur militem filio facere testamentum, quamuis sibi non fecerit.

XLII. **VLPIANVS** libro quadragesimo quinto ad Edictum.

EX eo tempore quis iure militari incipit posse testari, ex quo in numeros relatus est:

¶ **Nota 6.**
 apponi debere post verbum exheredato, ante inueniat Viglius.
 Ita q; militorum Tau- rel. id nō curasse fieri.

est: ante non. proinde qui nondum in numeris sunt, licet etiam lecti tiroes sint, & publicis expensis iter faciunt, nondum milites sunt. debent enim in numeros referri.

Habetur pro facto quod de proximo est sciendum. Bart.

XLIII. PAPINIANVS libro sexto
Responsorum.

Filius familias equestri militia exornatus, & in comitatu principum retentus, cingi confestim iussus, testamentum de castrensi *peculio* facere potest.

XLIII. VLPPIANVS libro quadragensimo quinto ad Edictum.

Rescripta principum extendunt omnes Romano, qui eius sunt gradus, ut iure militari testari non possint, si in hostico deprehendantur, & illic decedant: quomodo velint, & quomodo possint, testari. siue praeses sit provinciae, siue quis alius qui iure militari testari non potest.

l. i. j. de bonor. poss. ex test. milit.

DE ADQUIRENDA VEL
OMITTENDA HEREDITATE.

TIT. II.

PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

Qui totam hereditatem acquirere potest, si pro parte eam sciendo adire non potest.

II. ULPIANVS libro quatto ad Sabinum.

Sed etsi quis ex pluribus partibus in eiusdem hereditate institutus sit, non potest quasdam partes repudiare, quasdam agnoscere.

III. IDEM libro sexto ad Sabinum.

Quamvis prior heres institutus hereditatem adire potest, substitutus non potest. Vbi deficit potestas, ibi inanis est voluntas.

IIII. IDEM libro tertio ad Sabinum.

Nolle adire hereditatem non videtur, lunge l. qui non potest adire. eius. j. de reg. iur.

V. IDEM libro primo ad Sabinum.

Murum, nec non surdum, etiam ita natus, pro herede gerere, et obligari hereditati posse constat. Eum, cui lege bonis interdictur, heredem institutum posse adire hereditatem constat.

Hereditatem quocunque modo delatam filius ad eundo non obligat patrem, nisi precedat iustus. Bart.

VI. IDEM libro sexto ad Sabinum.

Qui in aliena est potestate, non potest in iuribus hereditati obligare eum in cuius est potestate: ne ari alieno patet obligaretur. sed in bonorum possessione placuit ratam haberi posse eam, quam citra voluntatem adgnouit is qui potestati subiectus est. sed et si legitima hereditas filio delata sit ex senatusconsulto Orfitiano matri, idem erit probandum. ¶ Sed et si non adierit filius, duo

tamen possedit pater hereditatem, credē. l. us est
 admisi: sse hereditatem, vt Diuus Pius & Im-
 perator noster rescripserunt. ¶ Si is qui putā-
 & l. 15. & bat se filium familias patri iussu adierit: eum
 16. & 17. j. neq; sibi neque ei qui iussit, qua sisse heredita-
 cod. tem cōstat. quamquā is, quem pater iussit adie-
 re, & decepsit, si adierit iam mortuo patre, ob-
 liget se hereditati: vt Iulianus libro trigensimo
 primo digestorum scripsit. nam eum qui dubi-
 tat utrū filius familias, an pater familias mortis
 patri factus sit, posse adire hereditatem magis
 admittit. ¶ Interdum filij familias & sine adi-
 tions adquirent hereditatem hu in quorū sunt
 potestate. vt puta si nepes ex filio exheredato
 heres sit institutus. patrem enim suū sine adi-
 tione faciet heredē, & quidem necessariū. Sed
 si quis heres institutus adoptetur à filio exhe-
 redato, necessarium eum non facit. sed iuberi
 debet, vt adeat: quoniā mortis tempore in po-
 testate non fuerit. nam per eum quis existere
 necessarius non potest, qui ipse non esset exstra-
 turus. ¶ Celsus libro quintodecimo digestorum 4
 scripsit, eum qui metu verborum, vel aliquo
 timore coactus fallens adierit hereditatem, siue
 liber sit, heredem non fieri placet: siue seruus
 sit, dominum heredem non facere.

* Sic Flo.
 & in ma-
 nuser. sed
 aptius vi-
 debitur
 verberū,
 quamuis,
 & mina-
 rum ver-
 baliū me-
 tus esse
 possit.
 Taurel. in:
 adnot.

Vulgaris substit. expirat, si per institutum.
 alteri hereditas adquire-
 tur. Bart.

SI quis filium familias heredem instituerit,
 & ita scripserit, SI MIHI TITIVS ISTE
 FILLIVS FAMILIAS HERES NON ERIT,
 SEMPRONIUS HERES ESTO: filio aduente
 1 iussu patris, substitutus excluditur. & Si filius
 prius quàm sciret se necessarium extitisse pa-
 tri heredem, decesserit relicto filio necessario:
 permittendum est nepoti abstinere se aui here-
 2 ditate, quia & patri eius idē tribueretur. & In
 omni successione qui ei heres existit qui Titio
 heres fuit, Titio quoque heres videtur esse: nec
 potest Titij omittere hereditatem.

Qui non potest se obligare non potest
 adire. Bart.

MORE nostrā ciuitatis neq; pupillus neq;
 pupilla sine tutorū auctoritate obligari
 possunt, hereditas autem quin obliget nos erit
 alieno, etiam si non sit solūdo, plus quàm ma-
 nifestum est, de ea autem hereditate loquimur,
 in qua non succedunt huiusmodi personae quasi
 1 necessarīe. & Impubes qui in alterius potestate
 est, si iussu eius a herede hereditatem licet cōsiliij
 capax non fuerit, ei acquirit hereditatem.

l. 7. de
reg. iur.

° Alludit
ad formu
lam cre-
tionis, cer
nitóque,
&c.

Pupillus si fari possit, licet huius etatis sit,
ut causam acquirenda hereditatis nõ in-
tellegat: quamvis nõ videatur scire huiusmodi
etatis puer: neq; enim scire, neq; decernere ta-
lis etas potest, nõ magis quàm furiosus: tamen
cum tutoris auctoritate hereditatem acquirere
potest. hoc enim favorabiliter eis præstatur.

X. ULPIANVS libro septimo ad Sabinum.

Si ex asse heres desinuerit partem ha-
bere hereditatis, videtur in assem pro he-
rede gessisse.

XI. POMPONIUS lib. tertio ad Sabinum.

In puberibus liberis omnimodo abstinendi
potestas fit. puberibus autem ita, si se non
immiscuerint.

Suus qui se non immiscuit, potest abstinere
beneficio edicti prætoris sine aditio-
ne iudicis. Bart.

XII. ULPIANVS libro undecimo
ad Edictum.

Et qui se non miscuit hereditati paterna,
sive maior sit sive minor, non esse necesse
prætozem adire. sed sufficit se nõ miscuisse he-
reditati. Est in semensibus Vinijs Soteri
& Victorino rescriptum, non esse necesse pu-
pulis in integrum restitui ex aucto contractu,
quorum pater constituerat non agnoscere he-
reditatem, neque quicquam amouerat, vel pro
herede gesserat.

° al. Diui
Seucii.

Illu

Illa hereditas repudiatione amittitur quæ
potest adiri. *art.*

XIII. IDEM libro septimo ad Sabinum.

IS qui heres institutus est, vel in cui legitima
hereditas delata est, repudiatione heredita-
tem amittit. hoc is a verum est, si in ea causa
erat hereditas, ut adiri posset. ceterum he-
res institutus sub condicione, si ante condicio-
nem existentem repudiavit, nihil egit, qualif-
qualis fuit condicio. etsi in arbitrium collata
est. ¶ Si quis dubitet, vivat testator, necne: re-
pudiando nihil agit. substitutus quoque simili-
ter, si ante repudiat quam heres institutus de-
cernat de hereditate: nihil valebit repudiatio.
¶ Neque filiusfamilias repudiando sine patre,
neque pater sine filio alteri nocet. utriusque au-
tem possunt repudiare.

XIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

Idem est etiam si legitima hereditas filio
obuenit.

XV. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum. *Et l. 6. §. 2.
l. cod.*

IS qui putat se necessarium, cum sit volun-
tarius: non poterit repudiare. nam plus est
in opinione, quam in veritate.

XVI. IDEM libro vicenlesimo quarto
ad E. l. i. c. u. m.

ET è contrario, qui se putat necessarium,
voluntarius existeri non potest.

XVII. IDEM libro septimo ad Sabinum.

Par. V. N

VIII. VLPRIANVS libro nono
ad Sabinum.

Idemque erit dicendum, & si nato filio vi-
uose, maluit eodem testamento durate de-
cedere. nam videtur iure militari refecisse te-
stamentum. vt est rescriptum à Diuo Pio in
eo qui cum esset paganus fecit testamentum:
mox militare cepit. nam hoc quoq; iure mili-
tari incipiet valere, si hoc maluit miles.

X. IDEM libro vndecimo ad Sabinum.

Facere testamentum hostium potitus
nec iure militari potest.

Sermo debet intelligi secundum conditionem
personæ ad quam dirigitur. Bart.

XI. IDEM libro quadragenimo quinto
ad Edictum.

Ex militari delicto capite damnatis te-
stamentum facere licet super bonis dum-
taxat castrensibus. sed vtrum iure militari an
iure communi, queritur. magis autem est vt
iure militari eis testandum sit. nam cum eis
quasi militi tribuatur ius testandi, consequens
erit dicere, iure militari ei testandum. quod ita
intelligi oportet, si non sacramenti fides rupta
sit. ¶ Si miles incertus an sui iuris sit, testa-
mentum fecerit: in ea condicione est testamen-
tum eius, vt valeat. nam & si incertus an pa-
ter suus viuat, testamentum fecerit: testamen-
tum eius valebit. ¶ Si filius familiaris ignorans
patrem suum decessisse, de castrensi peculio in
mili

l. 15. §. 2.
j. cod.

*passiue,
vt l. 15. §.

ex quibus
caus. ma.

& l. 11. 12.

& 22. §. de

cap. Ant.

Aug. li. 4.

c. 10.

*non autē

cōmuni,

vt addit

auctor.

βασιλ.

*i. non fue

rit prodi-

tor, vt re-

ctē Græci

interpre-

tantur.

militia testatu: sit: non pertinebunt ad heredem eius patris bona: sed sola castrensis.

XII. PAPINIANVS libro sexto
Responforum.

Militres enim ea dumtaxat que habent, scripta relinquunt.

XIII. VLPIANVS lib. quadragentimo quinto
ad Edictum.

Idem est & si de testamento mutando cogitauit: non quia adimere volebat castrensis bona heredo scripto. sed quia de paternis testari volebat, & alium heredem scribere. sed si iam veteranus deceffit, vniuersa bona etiam paterna ad heredem pertinere castrensiu, Marcellus libro [†] undecimo digestorum scribit. [†] decimo
Neque enim, iam potuit de parte bono-
rum testari. ² Et deportati, & serj omnes
qui testamenti factionem non habent, à milite heredes institui possunt. sed si seruum pæne heredem scribat, institutio non valebit. ² In vul. edit est l. 14. neque.
sed si mortis tempore in ciuitate inueniatur, institutio incipit conalescere, quasi uunc data hereditate. & generaliter in omnibus id poterit dici, quos miles scribit heredes, vt institutio incipiat vires habere, si mortis tempore talis inueniatur, vt à milite institui poterit. ² Si seruum proprium, quem libe-

rum esse credidisset, miles heredem sine libertate instituit: in ea condicione est, ut institutio non valeat. ¶ Cum miles in testamento suo seruo libertatem dederit, eidemque & à primo & à secundo herede per fideicommissum hereditatem reliquerit: quamuis & primus heres & substitutus, prius quam adierint hereditatem, mortem obierint: non debere intestati exitum facere, Imperator noster cum Diuo Severo rescripsit, sed perinde habendum est, ac si eidem seruo libertas simul & hereditas directò data esset, quæ utraq; ad eum peruenire testatorem voluisse, negari non potest.

XIII. MARCIANVS libro quarto
fideicommissorum.

TRactabatur, an tale aliquid & in paganorum testamentis indulgendum esset, & placet non sine distinctione hoc fieri, sed si quidem vivo testatore, & sciente decessissent, nihil noui statuendum, si autem ignorante, aut post mortem eius: omnimodo subueniendum.

XV. VLPPIANVS libro quadragesimo quinto
ad Edictum.

IN fraudem planè creditorum nec miles amplius quam unum necessarium facere poterit. ¶ Sicut autem hereditatem miles nuda voluntate dare potest, ita & adimere potest, denique si cancellauerit testamentum suum,
vel

vel incidit: nullius erit momenti. si tamen testamentum cancelauerit, & mox valere voluerit: valebit ex suprema voluntate. & ideo cum nites induxisset testamentum suum, mox anulo suo signasset: qui super ea re cogniturus erit, consideravit quo proposito id fecerit. nam si mutata voluntate cum penitus probabitur, renouatum testamentum iniit eilegetur. quod si ideo, ne ea quae scripta fuerint, legi possint: causa irriti facti iudicij potior existimabitur.

2 ¶ Testamentum ante militiam factum a milite, si in militia decesserit, iure militari valere, si militis voluntas contraria non sit, Diuus Pius rescripsit.

Priuegium militis non tollit delictum scribentis. Bart.

3 ¶ Si quis se scribat heredem in testamento militis, non remittitur ei senatusconsulti poena.

4 ¶ Miles & ad tempus heredem facere potest, & alium post tempus, vel ex condicione, vel in condicionem. Item tam sibi quam filio iure militari testamentum facere potest. & soli filio, tamen si sibi non fecerit. quod testamentum valebit, si forte pater vel in militia vel intra annum militiae decebit. ¶ Honorum possessione vltra tempora edicto determinata, nec militis posse agnosci, Papiianus libro quartodecimo quaestio non scribit. quia generatis est ista determinatio.

XVI. PAVLVS libro quadragensimo tertio ad Edictum.

Dotalem fundum si legauerit miles, non erit ratum legatum propter legem Iuliam.

XVII. GAIUS libro quintodecimo ad Edictum prouinciale.

SI certarum rerū heredes instituerit miles, veluti alium vrbanoꝝ prædiorum, alium rusticorum, alium ceterarum rerum: valebit institutio. perindeque habebitur, atque si sine partibus heredes eos instituisset, resque omnes suas per præceptionem cuique legando distribuisset. ¶ Iulianus etiam ait, si quis alium castrensium rerum, alium ceterarum scripserit: quasi duorum hominum duas hereditates intellegi. vt etiam in æ alienum, quod in castris contractum esset, solus is teneatur, qui castrensium rerum heres institutus esset. extra castra contracto æ alieno is solus obligetur, qui ceterarum rerum heres scriptus esset. cui scilicet conueniens videtur respondisse, vt ex quaqua causa debeatur militi, vel huic heredi, vel illi, ipso iure debeatur. Quod si alterutra pars bonorum æ alieno, quod ex ea causa pendebit, non sufficiat: & propter hoc is qui ex ea parte heres institutus est, non adierit: alterum qui adisset, compellendum esse aut defendere totam hereditatem, aut totam creditoribus soluere. Miles potest hereditatem relinquere, & eandem adimere in eodem testamento.

¶ Si eodem testamento miles eundem heredem, & deinde

deinde exheredem scripserit: adempta videtur hereditas, cum in paganorum testamento sola hereditas exheredatione admi non possit.

3 ¶ Si pater à filio familias milite ex castrensi peculio heres institutus, ommissa causa testamēti aliquid ex peculio possidebit, dolōne malo fecerit, quo minus possideret: datur in eum legatorum actio. ¶ Si miles testamentum in militia fecerit, codicillos post militiam, & intra annum missionis moriatur: plerisque placet, in codicillis iurū civilis regulam spectari debere, quia non sunt à milite facti, nec ad rem pertinere, quod testamento confirmati sunt, idēque in his legatis, quae testamento data sunt, legi Falcidiae locum non esse, at in his quae codicillis scripta sunt locum esse.

XVII. TRYPHONTIVS libro octauodecimo
Disputationum.

SI verò composita viraq; legata, tam quae testamento quam quae codicillis data sunt, ultra dodrantem sint: queritur, quatenus minuantur ea in quibus Falcidia locum habet, commodissime autem id statuetur, ut ex vniuersitate bonorum in solidum solutis legatis quae testamento miles dederat: id quod supererit, pro dodrante & quadrante diuidatur inter heredes, & eos quibus codicillis legata data sunt. Quid ergo si consumant vniuersorum bonorum quantitatem legata quae testamento

dat. 3

¶ Sic Flor. rec. è. nā adimi quidē potest, vt apparet ex l. 44. 7. de her. insti. l. 27. 3. ad l. Fal. sed si solus & ex affe heres scriptus erat, non sola hereditas videbitur adempta, sed etiam legata omnia, & totū denique testamentū corruet.

data sunt: utrum nihil ferent hi quibus codicillis legatum est: an aliquid? & quoniam si adhuc miles hæc quoque legasset, contribuebantur omnia, & pro rata ex omnibus debebat ea portio, quã amplius legauerat quàm in bonis habuerat: nunc quoque idem fiat. deinde constituta quantitate legatorum quæ codicillis data sunt, ex summa, quæ effinebatur debita, si æquo iure omnia deberentur, quartam deducat his solis, quibus codicillis legata sunt. quod si post utraque legata solida computata deprehenderetur quod remaneat apud heredem, non tamen sufficiens quarta eorundem legatorum: quod ei deest, detrahatur his solis, quibus codicillis legata data sunt.

XXVIII. ULPIANVS libro quarto
Disputacionum.

Quærebatur, si miles, qui habebat iam factum testamentum, aliud fecisset: & in eo comprehendisset, fidei heredis committere, ut priores tabula valerent: quid iuris esset. dicebam, militi licet plura testamenta facere. sed siue simul fecerit, siue separatim, utique valebunt, si hoc specialiter expresserit. nec superius per inferius rumpetur. cum & ex parte heredem instituere possit: hoc est ex parte testato ex parte intestato decedere. quinimo & si codicillos ante fecerat, poterit eos per testamentum sequens cauendo, in potestatem instituit

institucionis redigere. & efficere directam institutionem, qua erat precaria. secundum hac in proposito reserhã, si hoc animo fuerit miles ut valeret prius factum testamentum: id quod cauit, valere oportere. ac per hoc effici, ut duo testamenta sint. sed in proposito cum fide heredis commutatur, ut valeat prius testamētum: apparet, eum non ipso iure valere voluisse. sed magis per fideicommissum. id est in causam fideicommissi & codicillorum vim prioris testamenti conuersisse. virum autem totum testamentum in eam causam conuersum sit, hoc est & heredi instituto: an verò legata tantum & fideicommissa & libertates, queritur. sed mihi videtur non solum cetera præter institutionem heredis, sed & ipsam institutionem in causam fideicommissi vertisse: nisi abul testatori scripsisse probetur. ¶ Si quis à milite heres ad tempus scriptus esset, & abul ex tempore: queritur an posterior heres à priore relicta legata debet. & arbitror hunc non debere. nisi alia voluntas militis probetur.

XX. IULIANVS libro vicefimo septimo
Digestorum.

Tribunus militum si intra dies certos, quàm successor eius in castra venerat, manens in castris codicillos facerit, & ibi decesserit: quoniã definit militis loco haberi postquam successor eius in castra venit: ideo cõmu-

ni iure civium Romanorum codicilli eius estimandi sunt. ¶ Cum aliquis facto testamento militare cœperit, id quoque testamētum, quod antequam militare cœperit fecerat, aliquo casu intellegitur militia tempore factū, veluti si tabulus incidit, & legerit testamētū, ac rursus suo signo signauerit, amplius si & aliquid interleuerit, perduxerit, adiecerit, emendauerit, quod si nihil horum incidit, testamētum eius ad priuilegia militum non pertinebit.

o In arch.
erat bono
rū, minus
rectē. Tau
rel. in ad-
not. in o-
mnib. ma-
nuser. re-
ctē est,
horum.

XXI. AFRICANVS libro quarto Quæstionū.

Quod constitutum est, vt testamētum militia tempore factum etiam intra annum post missionē valeret, quantum ad verba eius, ad eos dumtaxat qui mitti solent, id beneficium pertinere existimauit, secundum quod neque præfectos, neq; tribunos, aut ceteros qui successoribus acceptis militare desinunt, hoc priuilegium habituros.

XXII. MARCIANVS libro quarto Institutionum.

Miles filius familias si capite minutus fuerit, vel emancipatus, vel in adoptionem datus à patre suo, testamētum eius valet, quasi ex noua voluntate.

XXIII. TERTYLLIANVS libro singulari de Castrensi peculio.

Idem & si pater familias miles de castrensi-
bus rebus dumtaxat testatus adrogandum se dederit, si vero missus iam hoc fecerat, non
valet

valet testamentum.

XXIIII. FLORENTINVS libro decimo
Institutionum.

22 **D**iuus Traianus Statilio Severo ita re- Inst. c. tit.
 22 scripsit. Id privilegium quod militantibus
 22 datum est, ut quoquo modo facta ab his testa-
 22 menta rata sint, sic intellegi debet, ut utique
 22 prius constare debeat, testamentum factum es-
 22 se: quod & sine scriptura, & à non militanti-
 22 bus fieri potest. si ergo miles, de cuius vonis
 22 apud te queritur, convocatus ad hoc homini-
 22 bus, ut voluntatem suam testaretur, ita locutus
 22 est, ut declararet què vellet sibi esse heredem,
 22 & cui libertatem tribuere: potest videri sine
 22 scripto hoc modo esse testatus, & voluntas eius
 22 rata habenda est. Ceterum si, ut plerumq; ser-
 22 monibus fieri solet, dixit alicui, EGO TE HE-
 22 REDEM FACIO: aut, TIBI BONA MEA
 22 RELINQVO: non oportet hoc pro testamento
 22 observari, nec ullerum magis interest, quàm
 22 ipsorum quibus id privilegium datum est, eius-
 22 modi exemplum non admitti, alioquin non dif-
 22 ficulter post mortem alicuius militis testes exi-
 22 sterent, qui affirmarent se audisse dicentem
 22 aliquem, relinquere se bona cui visum sit. &
 22 per hoc iudicia vera subvertuntur.

Qualitas iuncta verbo vel participio, debet
intelligi secundum tempus verbi
vel participij. Bart.

XXV. MARCELLVS libro singulari
Responforum.

Tilius prius quam tribunus legionis factus
esset, testamentum fecit. & postea cinctus,
manente eodem defunctus est. quæro an mili-
tis testamentum videatur esse. Marcellus re-
spondit, testamentum quod ante tribunatum
fecisset, nihil si postea ab eo factum, dictum esse
provaretur, quod valere vellet: ad commune
ius pertinet. constitutionibus enim principum
non militum testamenta, sed quæ a militibus
facta sunt, confirmantur. sed planè fecisse testa-
mentum eum interpretandum est, qui se velle
testamentum quod ante fecerat valere, aliquo
modo declaravit.

XXVI. MACER libro secundo
Militarium.

Testamenta eorum qui ignominia causa
missi sunt, statim desinant militari iure
valere. quod anni spatium testamenti eorum,
qui honestam vel causariam missionem merue-
runt, tribuitur. Ius testandi de castrensi * pe-
cullo, * quod filiusfamilias militantis cõces-
sum est, ad eos qui ignominia causa missi sunt
non pertinet. quod hoc præmij loco mercedibus
tributum est.

XXVII. PAPINIANVS libro sexto
Responforum.

Iungel.
Cætario.
f. de vulg.

Centurio secundo testamento postumos
heredes instituit, neque substitutos de-
dit.

dit. quibus non additū ad superioris testamen-
tum se redire testatus est. cetera, quæ secundo
testamento scripsit, esse irrita placuit: nisi no-
minatum ea confirmasset ad priorem voluntati-
tem reuersus.

Filiusfam miles potest filium impubere in-
stituere, & eidem substituere, non
tamen tutorem dare.

XXVIII. VERIANVS libro trigensimo sexto
ad Sabinum.

Cum filiusfamilias miles decessisset, filio
impubere herede instituto, eique substi-
tutusset in aui potestate manentis, tutoreq; de-
cessisset, Diui fratres rescripserunt, substitutio-
nem quidem valere. tutorem autem dationem
non valere. quia hereditati quidem suæ miles
qualem vellet, substitutum fieri potest. vs-
um tamen alterum ius minuere non potest.

XXVIII. MARCELLVS libro decimo
Digestorum.

Si à mihi scripius heres sua sponte adierit
hereditatem, & rogatus totā hereditatem
restituerit: ex Trebelliano transeunt actiones.
¶ Miles testamento suo manumittendo, nihil
efficit in eo cuius libertas lege Aelia Sentia,
vel aliqua impeditur. ¶ Edeñdū prætoris, quo
insurandum heredibus instituti legatariisque
remittitur, locum habet etiam in militum te-
stamentis. sicut etiam in fideicommissis. idēq;
¶ si turpis esset condicio. ¶ Patri eius qui in

emancipatione ipse manumissor exitisset, contra tabulas testamenti dandam bonorum possessionem partis debita placet, exceptis his rebus quas in castris adquisisset. quarum libertatem testamenti factionem habet.

XXX. PAVLVS libro septimo
Quæstionum.

NAm in bona castrensia non esse dādā cōtra tabulas filij militis bonorum possessionem, Diuus Pius Antoninus rescripsit.

XXXI. MARCELLVS libro tertiodecimo
Digestorum.

SI miles Titio & Seio seruum legauerit, & eum Titius manumississet deliberante Seio, moxque in legatum omisisset: liberandum fore dico. quia & si heres seruum alicui legatum interim manumississet, deinde legatarius repudiasset: liber esset.

XXXII. MODESTINVS libro nono
Regularum.

SI secundum probabilem voluntatem militis hereditas eius non adeatur, nec res castrenses heredibus competunt.

XXXIII. TERTYLLIANVS libro singulari
de Castrensi peculio.

SI filiusfamilias miles fecisset testamentum amore militiae, deinde post mortem patris postumus ei nasceretur: utique rumpitur eius testamentum. verum si persecrasset in ea voluntate, ut vellet adhuc illud testamentum valere

lere: valiturum illud, quasi rursus aliud factum: si modo militaret adhuc eo tempore quo nasceretur illi postumus. Sed si filius familias miles fecisset testamentum, deinde postea vivo eo, & adhuc a quoque superstiti, nasceretur ei postumus: non rumpitur eius testamentum, quia cum id quod nasceretur, in potestate eius non perveniret: non videtur suus heres agnasci, ac ne a quo quidem suo hunc nepotem postumum, cum vivo filio nasceretur, suum heredem protinus agnasci. & ideo nec aui testamentum rumpi: quoniam licet in potestate aui protinus esse inciperet: tamen antecederet eum filius, secundum quae si filius familias miles testamentum fecerit, & omiserit postumum per errorem, non quod volebat ex hereditate: deinde postumus post mortem aui vivo adhuc filio, id est patre suo natus fuerit: omnimodo rumpet illius testamentum. sed si quidem pagano iam illo factus natus sit, nec conualescet ruptum, si vero militante adhuc natus fuerit, rumpetur. deinde si voluerit ratum illud esse pater, conualescet sic, quasi denuo factum. Sed & si vivo a quo nascatur postumus, hic non rumpet continuo patris testamentum, si supervixerit post mortem aui vivo adhuc patre, rumpet: quod novus illi nunc primum heres agnascitur. ita tamen, ut nunquam possit duorum simul testamentaria rumpere, & aui, & patris.

† Papi-
nianus

XXXIII. † PAULVS libro quartodecimo
Quæstionum.

Eius militis, qui doloris inpatiētia vel te-
dia vite mori maluit, testamentum vale-
re, vel intestati bona ab his qui lege vocatur,
vindicare, Divus Hadrianus rescripsit.

ad Pom-
ponium
Falconē.
l. si quis
filio. §.
eius qui.
§. de in-
duft. ru-
pto.

Facilius tollitur quod valet iure speciali, quā
quod valet iure comuni. Barr.

¶ Militia missus intra annum testamentum
facere cœpit, neque perficere potuit. potest dici,
solutum ita esse testamentum quod in militia
fecit, si iure militia fuit scriptum. alioquin si va-
luit iure communi, non esse iure rescissum. nec
tamen circa militem eadem adhibetur di-
stinctio. nam quocumque modo testamentum
fecerit, novissima voluntate rescinditur. quo-
niam voluntas quoque militis testamenti est.

¶ Sic Flor.
& manu.
scr. fortē
rectius ef-
fet, quo-
niam vo-
luntas quæ
que mili-
tis testa-
mentum
est.

XXXV. IDEM libro nonodecimo
Quæstionum.

Miles si testamentum imperfectum relin-
quat, scriptura quæ profertur, perfecti
testamenti potestatem optinet. nam militis te-
stamentum sola perficitur voluntate. quique plu-
ra per dies varios scribit, sæpe facere testamen-
tum videtur.

XXXVI. IDEM libro sexto Responsorum.

Militis codicillis ad testamentum factis,
etiam hereditas iure videtur dari, quare

si partem dimidiam hereditati codicillis dederit, testamento scriptus ex asse heres partem dimidiam habeat. legata autem testamento data

¹ La communiter debentur. ¶ Miles castrensiū bonorum & non castrensiū diuersis heredibus instituit, postea castrensiū bonorū alios heredes instituit, prioribus tabulis tantum abstulisse videtur, quantum in posteriores contulit, nec videtur mutare, etsi prioribus tabulis

² vnus heres scriptus fuisset. ¶ Miles in supremis ordinandis ignarus uxorem esse pregnantem, ventris non habuit mentionem, post mortem patris filia nata, ruptum esse testamentum apparuit: neque legata debent, si qua verò medio tempore scriptus heres legata soluisset, & tilibus actiōibus filie datis, ob improvisum casum esse reuocanda, nec institutum, cum bona fidei possessor fuerit, quod inde seruari nō potuisset,

³ prestari. ¶ Veteranus moriens testamentum iure communi tempore militia factū, irritum esse voluit: & intestatus esse maluit, heredum institutiones ac substitutiones in eodem statu mansisse placuit, legata verò petētes exceptione doli malī secundum ius commune summoneri, cuius exceptionis vires ex persona petentis estimantur, & alioquin potior est in re patri causa possessorū. Miles iure communi testatus, postea testamento iure militia super bonis omnibus factū, post annum militia vita deces-

Hic vna litera peccatū esse ait Anto. August. lib. 1. c. 2. cum scribi debuerit, prestare, sic tamen & in manu scripti, factū est.

ferat. prioris testamenti, quod ruptum esse constabat, non redintegrari vires constituit.

XXXVII. PAVLVS libro septimo
Quæstionum.

SI duobus à milite liberto scriptis hereditibus, alter omiserit hereditatē: pro ea parte intestatus videbitur defunctus decessisse. quia miles & pro parte testari potest: & competis patrono ab intestato bonorum possessio. nisi si hæc voluntas defuncti probata fuerit, ut omittente alio ad alterum vellet totam redire hereditatem.

XXXVIII. IDEM libro octavo
Quæstionum.

QUOD dicitur, si miles intra annum quam missus est decesserit, valere eius testamentum quod iure militari fecerat: verum est etiam si post annum cōditio institutionis exlterit, mortuo eo intra annum. & ideo si heredi filio substituerit, nihil interest quando filius moriatur. sufficit enim patrem intra annum obisse. ¶ Miles testamentū fecerat. deinde non ignominie causa missus, rursum cinctus est in alia militia. querebatur an testamentum eius, quod in militia fecerat, valeret. quæsi si vtrum iure militari, an cōmuni iure testatus est. & si quidem cōmuni iure testatus est, nulla dubitatio est quin valeat, sed si ut miles fecisset testamentum, agitare cæpi, quando

quando adsumptus fuisset postquam desit in
 numeris esse. utrum intra annum, an post
 annum. cognoui intra annū eum adsumptum.
 ergo si cum adhuc iure militari valeret, rursus
 eodem iure possit testari: numquid etiam post
 annum eo mortuo valeat testamentū? me mo-
 uebat, quod alia militia est posterior. sed hu-
 manius est dicere, valere testamentum: quasi
 coniuncto munere militiae. nō loquor de eo qui
 voluit valere testamentum etiam adsumptus.
 hic enim quasi in militia sequenti fecit testa-
 mentum, exemplo eius qui paganus fecit, dein-
 de militare cepit.

XXXVIII. IDEM libro nono

Questionum.

SI filius familias miles captus, apud hostes
 decesserit: dicemus legem Corneliam etiam
 ad eius testamentum pertinere. sed querimus,
 si pater eius prius in ciuitate decesserit, relicto
 nepote ex filio: an similiter testamentum pa-
 tris rumpatur. & dicendum est non rumpi te-
 stamentum. quia ex eo tempore quo captus est,
 videtur decessisse.

XL. IDEM lib. vndecimo Responsorum.

Lucius Titus miles notario suo testamen-
 tum scribendum notū dictauit, & ante-
 quam literis praescriberetur, vita defunctus
 est. quero an haec dictatio valere possit. respō-
 di, militibus quoquo modo velint, & quo mo-

Cessat hęc
coniectu-
ra in pa-
gano l.
penul. g.
illo. C. de
necessar.
feru. he-
red.

do possunt testamentum facere concessum esse
ita tamen, ut hoc ita subsecutum esse legiti-
mis provationibus ostendatur. ¶ Idem respondit,
ex testamento eius qui iure militari testatus
esset, servum, qui licet sub conditione legatum
meruit, etiam libertatem posse sibi vindicare.
¶ Idem respondit, Lucius Titius miles testa-
mentum ita fecit, PAMPHILA SERVA MEA
EX ASSE MIHI HERES ESTO. alio deinde
capite Sempronio cōmilitoni suo eandē Pam-
philam reliquit. cuius fidei cōmisit, ut eam a-
manmitteret. quæro, an heres esset P'āphila, atq;
si directo accepisset libertatem, respondi intel-
legendum militem, qui ancillam suam here-
dem instituerat, ignorasse, posse ex ea institu-
tione etiam libertatem ei cōpetere. & ideo sine
causa postea à commilitone petisse, ut eandem
manumitteret. cum ex priorē scriptura libera
& heres effecta est, postea nullo pr. iudicio
voluntati facto frustra legata est.

XLI. TRYPHONINVS libro octauodeci-
mo Disputationum.

Miles ita heredem scribere potest, QVO
AD VIVIT TITIVS, HERES ESTO.
POST MORTEM EIUS SEPTICIUS. sed si
ita scripserit, TITIVS VSQVE AD ANNOS
DECEM HERES ESTO, nemine substituto: in-
testati causa post decem annos locum habebit.
& quia diximus ex certo tempore, & vsque
ad

ad certum tempus milites posse instituere heredes: his consequens est, ut antequam dies veniat, quo admittatur institutus, intestati hereditas deferatur. Et quod in bonorum portione ei licet, hoc etiam in temporis spatio, licet non modicum sit, ex eodem privilegio competat.

1. ¶ Mulier, in qua turpis suspicio cadere potest, nec ex testamento militis aliquid capere potest, ut Divus Hadrianus rescripsit, nec tutorem ei quoniam aliena est potestate, miles dare potest.

2. ¶ Si miles exheredaverit filium, vel sciens eum filium suum esse, silentio praeterierit: an legatum a substituto eius dare possit, quaesitum est. dixi non posse: licet ampla legata reliquerit ex hereditate.

3. ¶ Miles et emancipato filio substituere potest. verum hoc ius in his exercebitur, quae ab ipso ad eum cui substituit pervenerint, non etiam in his, si quae habuerit, vel postea adquisierit. nam et si filio suo, vivo adhuc avo, substituit: post adquisitam ei aui hereditatem nemo dicet ad substitutum pertinere. ¶ Si militis adita non fuerit hereditas, an substitutio quam pupillo fecit valeat, quaeritur. Et consequens erit hoc dicere, quia permittitur militem filio facere testamentum, quamvis sibi non fecerit.

Notandum est. apponi debere post verbum exhereditato, ante innovaverat Viglius. Itaque minor Taurinus. id non curasse fieri.

XLII. ULPIANVS libro quadragesimo quinto ad Edictum.

EX eo tempore quis iure militari incipit posse testari, ex quo in numeros relatus est:

est: ante nem. proinde qui nondum in numeris sunt, licet etiam lecti in ones sint, & publicis expensis iter faciunt, nondum milites sunt. debent enim in numeros referri.

Habetur pro facto quod de proximo est sciendum. Bart.

XLIII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

Filius familias equestri militia exornatus, & in comitatu principum retentus, cingit confectum iussus, testamentum de castrensibus peculo facere potest.

XLIIII. ULPIANVS libro quadragensimo quinto ad Edictum.

Rescripta principum ostendunt omnes omnino, qui eius sunt gradus, ut iure militari testari non possint, si in hostico deprehendantur, & illic decedant: quomodo velint, & quomodo possint, testari, siue praeses sit provinciae, siue quis alius qui iure militari testari non potest.

l. 17. de bonor. poss. ex test. milit.

DE ADQUIRENDA VEL
OMITTENDA HEREDITATE.

TIT. II.

PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

Qui totam hereditatem acquirere potest, is pro parte eam sciendando adire non potest.

II. VLP IANVS libro quarto ad Sabinum.

Sed etsi quis ex pluribus partibus in eiusdem hereditate institutus sit, non potest quasdam partes repudiare, quasdam agnoscere.

III. IDEM libro sexto ad Sabinum.

Quamdiu prior heres institutus hereditatem adire potest, substitutus non potest. Vbi deficit potestas, ibi inanis est voluntas.

III. IDEM libro tertio ad Sabinum.

Nolle adire hereditatem non videtur, qui non potest adire.

V. IDEM libro primo ad Sabinum.

Mortuum, nec non sordum, etiam ita natos, pro herede gerere, & obligari hereditati posse constat. Eum, cui lege bonis interdictitur, heredem institutum posse adire hereditatem constat.

Hereditatem quocunque modo delatam filius ad eundo non obligat patrem, nisi præcedat iustus. Bart.

VI. IDEM libro sexto ad Sabinum.

Qui in aliena est potestate, non potest inuitum hereditati obligare eum in cuius est potestate: ne etiam alieno patre obligaretur, sed in bonorum possessione placuit ratam haberi posse eam, quam citra voluntatem adgnouit in qui potestati subiectus est. sed & si legitima hereditas filio delata sit ex senatusconsulto Orfitiano matris, idem erit probandum. ¶ Sed & si non adierit filius, du

lunge l.
eius. j. de
reg. iur.

tamen possedit pater hereditatem, credendus est
 admisisse hereditatem, ut *Dinus Pius* & *Imperator*
 noster rescripserunt. ¶ Si is qui putat
 & l. 15. & habet se filium familias patris iussu adierit: eum
 16. & 17. §. neque sibi neque ei qui iussit, quaesita hereditatem
 cod. constat. quamquam is, quem pater iussit adire,
 & decessit, si adierit, iam mortuo patre, obli-
 get se hereditati: ut *Iulianus* libro trigensimo
 primo digestorum scripsit. nam eum qui dubi-
 tat utrum filius familias, an pater familias morte
 patris factus sit, posse adire hereditatem magis
 admittit. ¶ Interdum filius familias & sine ad-
 ditione adquirent hereditatem his in quorum sunt
 potestate. reputa si nepos ex filio exheredato
 heres sit institutus. patrem enim suum sine ad-
 ditione faciet heredem, & quidem necessarium. Sed
 si quis heres institutus adoptetur a filio exhe-
 redato, necessarium eum non facit. sed iuberi
 debet, ut adeat: quoniam mortui tempore in po-
 testate non fuerit. nam per eum quis existere
 necessarius non potest, qui ipse non esset exsta-
 turus. ¶ *Celsus* libro quintodecimo digestorum
 scripsit, eum qui metu verborum, vel aliquo
 timore coactus filius familias adierit hereditatem, siue
 liber sit, heredem non fieri placet: siue seruus
 sit, dominum heredem non facere.

* Sic Flo.
 & in ma-
 nuscr. sed
 aptius vi-
 debitur
 verberum,
 quamuis,
 & mina-
 rum ver-
 baliu me-
 tus esse
 possit.
 Taurel. in:
 adnot.

Vulgaris substit. expirat, si per institutum.
 alteri hereditas adquire-
 tur. Bart.

VII. PAVLVS libro primo
ad Sabinum.

SI quis filium familias heredem instituerit,
& ita scripserit, SI MIHI TITIVS ISTE
FILIVS FAMILIAS HERES NON ERIT,
SEMPRONIVS HERES ESTO: filio aduente
iussu patris, substitutus excluditur. & Si filius
prius quàm sciret se necessarium existisse pa-
tri heredem, decesserit relicto filio necessario:
permittendum est nepoti abstinere se ani her-
ditate. quia & patri eius idē tribueretur. & In
omni successione qui ei heres existit qui Titio
heres fuit, Titio quoque heres videtur esse: nec
potest Titij omitttere hereditatem.

Qui non potest se obligare non potest
adire. Bart.

VIII. VLPPIANVS libro septimo
ad Sabinum.

MOre nostrae civitatis neq; pupillus neq;
pupilla sine tutori auctoritate obligari
possunt. hereditas autem quin obliget nos eri-
t alieno, etiam si non sit solvendo, plus quàm ma-
nifestum est. de ea autem hereditate loquimur,
in qua non succedunt huiusmodi persone quasi
necessariae. & Impubes qui in alterius potestate
est, si iussu eius a liberis hereditatem licet cōsiliij
capax non fuerit, ei acquirit hereditatem.

VIII. PAVLVS libro secundo
ad Sabinum.

l. 7. de
reg. iur.

• Alludit
ad formu
lam cre-
tionis, cer-
nitóque,
&c.

Pupillus si fari possit, licet huius etatis sit,
ut causam acquirenda hereditatis non in-
tellegat: quamvis non videatur scire huiusmodi
etatis puer: neq; enim scire, neq; discernere ta-
lis etas potest, non magis quam furiosus: tamen
cum tutoris auctoritate hereditatem acquirere
potest. hoc enim favorabiliter eis praestatur.

X. ULPIANVS libro septimo ad Sabinum.

Si ex asse heres destinaverit partem ha-
bere hereditatis, videtur in assem pro be-
rede gessisse.

XI. POMPONIVS lib. tertio ad Sabinum.

Im puberibus liberis omnimodo abstinendi
potestas fit. puberibus autem ita, si se non
immiscuerint.

Suus qui se non immiscuit, potest abstinere
beneficio edicti praetoris sine aditio-
ne iudicis. Bart.

XII. ULPIANVS libro undecimo
ad Edictum.

Et qui se non miscuit hereditati paterna,
sive maior sit sive minor, non esse necesse
praetorem adire. sed sufficit se non miscuisse he-
reditati. et est in sementibus *Vivius Soteri*
et *Victorino* rescriptum, non esse necesse pu-
pillis in integrum restitui ex aucto contractu,
quorum pater constituerat non agnoscere he-
reditatem, neque quicquam amoverat, vel pro
berede gesserat.

• al. Diui
Severi.

illa

Illa hereditas repudiatione amittitur quæ potest adiri. Bart.

XIII. IDEM libro septimo ad Sabinum.

IS qui heres institutus est, vel in cuius legitima hereditas delata est, repudiatione hereditatem amittit. hoc ita verum est, si in ea causa erat hereditas, ut adiri posset. ceterum heres institutus sub conditione, si ante conditionem existentem repudiavit, nihil agit, qualis qualis fuit condicio. etsi in arbitrium collata est. ¶ Si quis dubitet, vivat testator, necne repudiando nihil agit, substitutus quoque similiter, si ante repudiat quam heres institutus decernat de hereditate: nihil valebit repudiatio. ¶ Neque filius familias repudiando sine patre, neque pater sine filio alteri nocet. utraque autem possunt repudiare.

l. i. C. de
pa. c. 6.

XIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

Idem est etiam si legitima hereditas filio obuenit.

XV. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum.

IS qui putat se necessarium, cum sit voluntarius: non poterit repudiare, nam plus est in opinione, quam in veritate.

l. i. §. 6. 2.
i. cod.

XVI. IDEM libro vicensimo quarto
ad Edictum.

ET è contrario, qui se putat necessarium, voluntarius existere non potest.

XVII. IDEM libro septimo ad Sabinum.

Paris v. N

Nec is, qui non valere testamentum, aut falsum esse putat, repudiare potest. Sed si certum sit, falsum non esse quod falsum dicitur: sicut ad eundo acquirit, ita & repudiando amittit hereditatem. ¶ Heres institutus, idemque legitimus, si quasi institutus repudiaverit: quasi legitimus non amittit hereditatem. sed si quasi legitimus repudiavit, si quidem scit se heredem institutum, credendus est utrumque repudiasse. si ignorat, ad neutrum ei repudiatio nocebit. neq; ad testamentariam, quonia hanc non repudiavit: neque ad legitimam, quoniam nondum ei fuerat delata.

XVIII. PAULVS libro secundo ad Sabinum.

Is potest repudiare, qui & acquirere potest.

XVIII. IDEM libro quinquagesimo nono ad Edictum.

Qui hereditatem adire, vel bonorum possessionem petere volet, certus esse debet defunctum esse testatorem.

Qui aliquid facit tanquam heres, oneribus hereditariis est obligatus, secus si alio animo faciat. Bart.

XX. VLP IANVS lib. sexagesimo primo ad Edictum.

Pro herede gerere videtur is qui aliquid facit quasi heres. & generaliter Iulianus scribit, cum demum pro herede gerere, quis aliquid

quid quasi heres gerit. pro herede autem gerere, non esse facti quàm animi. nam hoc animo esse debet, ut velut esse heres. ceterum si quid pietatis causa fecit, si quid custodia causa fecit, si quid quasi non heres egerit, sed quasi alio iure dominus: apparet, non videri pro herede gessisse. Et ideo solent testari liberi qui necessarij existunt, non animo heredis se gerere quæ gerunt, sed aut pietatis, aut custodia causa, aut pro sua. reputa patrè sepelivit, vel iusta ei fecit, si animo heredis, pro herede gessit. enimvero si pietatis causa hoc fecit, non videtur pro herede gessisse. Servos hereditarios pavit, iumenta aut pavit aut distraxit. si hoc ut heres gessit, pro herede. aut si non ut heres, sed ut custodiat, aut putavit sua, aut dū deliberat, quid facit, consulens ut salua sint res hereditaria, si fortè ei non placuerit pro herede gerere: apparet non videri pro herede gessisse. proinde et si fundos aut aedes locavit, vel fulsit, vel si quid aliud fecit, non hoc animo, quasi pro herede gereret: sed dū ei qui substitutus est, vel ab intestato heres exstaturus, prospicit: aut res tempore peritura distraxit: in ea causa est, ut pro herede non gesserit, quia non hoc animo fuerit. ¶ Si quid tamen quasi heres petit, sed ex his quæ ad heredem extraneum non trāseunt: videamus, an oneribus se immerferit hereditariis. reputa à liberto parentis operas

Græcimus, Ant. Aug. l. 4. c. 8.

petit: has heres extraneus petere non potuit. his
 tamen petendo consequi potest. & constat pro
 herede eum non gessisse: cum petitio earum
 etiam creditoribus competat. & maxime fu-
 turarum. sed & qui in sepulchrum heredita-
 rium mortuum intulit, obligari paternis credi-
 toribus non est existimandus, ut Papinianus
 ait. quae sententia humanior est. licet Iulianus
 contra scripserit. ¶ Papinianus scribit, filium
 heredem institutum, qui se bonis paternis ab-
 stinuit, vulgò putare quosdam, si à statulibero
 pecuniam accepit, à creditoribus conseniendū:
 siue nummi peculiares fuerint, siue nō fuerint.
 quia ex defuncti voluntate accipitur, quod
 conditioni implende causa datur. Iulianus
 autem, & si non abstinuit, idem existimavit.
 Ita demum autem pro herede gessisse ait Pa-
 pinianus, si solus heres sit. ceterum si cohere-
 dem habeat, & coheres adut: non est cogendus,
 inquit, si qui accepit à statulibero, actiones cre-
 ditorum suscipere. nam cum se filius abstinet,
 idē debet consequi iure pretorio, quod eman-
 cipatus consequitur, qui hereditatem repudia-
 vit. quo facto statuliber filio nominatim pecu-
 niam dare iussus, potuisset non heredi danda
 ad libertatem pervenire. itaq; tunc pro herede
 geri dicendum esse ait, quotiens accipit quod
 citra nomen & ius heredis accipere non pote-
 rat. ¶ Si sepulchri violati filius aget, quamvis
 her

l. pen. j. de
 sepul. vio.
 An. Aug.
 libr. 1. c. 1.
 pot. t. esse
 Græcis
 mum. ego
 nullū græ
 cismū hic
 agnosco.

hereditarij : quia nihil ex bonis patris capere, non videtur bonis inmiscere. hæc enim actio pœnam & vindictam, quàm rei persecutionem continet.

Animus delinquendi est contrarius animo adeundi. Bart.

XXI. IDEM libro septimo ad Sabinum.

SI quis extraneus rem hereditariam quasi subripiens vel expilans tenet, non pro herede gerit. nam admissum contrariam voluntatẽ declarat. ¶ Interdum autẽ animus solus eum obstringet hereditati. reputa si ve non hereditaria quasi heres usus sit. sed ita demum pro herede gerendo acquirat hereditatem, si iam sit ei delata. ceterum ex quibus causis repudiantem nihil agere diximus, ex isdem causis nec pro herede gerendo quicquam agere sciendum est.

Ignorans portionem ex qua institutus est, non prohibetur adire. Bart.

¶ Si quis partem ex qua institutus est ignoravit, Iulianus scribit nihil ei nocere, quominus pro herede gereret. quod & Cassius probat, si conditionem, sub qua heres institutus est, non ignorat. si tamen extitit condicio, sub qua substitutus est. Quid tamen si ignorat conditionem extitisse? puto posse adire hereditatem. quemadmodum si ignoret, an coheredis, cui substitutus est, repudiatione portio ei delata sit.

XXII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

SI is, ad quem legitima hereditas pertinet, putauerit defunctum seruum suum esse, & quasi peculū eius nactus sit: placet non obligari eum hereditati. Idem ergo dicemus, ut ait Pomponius, si quasi libertini sui, cū ingenuus esset, bona eius occupauit. nam ut quis pro herede gerendo obstringat se hereditati, scire debet qua ex causa hereditas ad eum pertineat. veluti adgnatus proximus iusto testamento scriptus heres, antequam tabula proficiantur, cum existimaret intestato patremfamilias mortuum, quamuis omnia pro domino fecerit, heres tamen non erit. Et idem iuris erit, si non iusto testamento scriptus heres, prolatū tabulis, cum putaret iustum esse: quamuis omnia pro domino administrauerit, hereditatem tamen non acquireret.

XXIII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

IN repudianda hereditate vel legato, certus esse debet de suo iure is qui repudiat.

Si quis accepit pecuniam vel promissionem ut repudiet, non videtur adire. Bart.

XXIII. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum.

Fut questionis, an pro herede gerere videatur, quò pretium hereditatis omittenda causa capit. & optinuit, hunc pro herede
qui

quidem non gerere, qui ideo accepit, ne heres sit: in edictum tamen pratoris incidere. siue igitur à substituto non heres accepit, siue à legitimo: mortis causa accepisse videtur. Idemquerit, & si non accepit: sed promissa sit ei pecunia. nam & stipulando mortis causa capis.

XXV. IDEM libro octauo ad Sabinum.

SI quis mihi bona fide seruitat seruus alienus, iussa meo hereditatem adueniendo nihil promonebis: nec adquires mihi. nec fructuaris quidem seruus. ¶ Seruus municipum vel collegij vel decuria heres institutus, manumissus, vel abenatus adibit hereditatem. Si fisci seruus sit, iussu procuratoris Caesaris adibit a hereditatem, ut est saepe rescriptum. ¶ Si quis plane seruus pœna fuerit effectus, ad gladium vel ad vestias vel in metallum donatus: si fuerit heres institutus, pro non scripto hoc habetur. idque Divus Pius rescripsit. ¶ Insum eius, qui in potestate habet, non est simile tutori auctoris sui, quæ interponitur perfecto negotio, sed precedere debet, ut Gaius Cassius libro secundo iuris civilis scribit. & putat vel per internuntium fieri posse, vel per epistolam. Sed vitum generaliter QVAECVNQVE TIBI HEREDITAS FVERIT DELATA, an specialiter? & magis placet, ut Gaius Cassius scribit, specialiter debere mādare. An nominatim de nisi hereditate mādari possit, quaritur, sed

ego non puto recipiendum, ut de viui hereditate mandetur. Planè si rumor fuit Lucium Titium deceſſiſſe, poterit ei mandare, ut ſi ſcriptus eum, adeat. aut ſi cluſe adhuc tabule ſunt, & ſit incertum an filius ſcriptus ſit heres. Iuſſus intelligitur quocunq; modo & per quacumq; verba, ſi de voluntate præcedente patris appareat. Bart.

¶ Sed quid ſi mandauit ut hereditatem colligat? an videtur mandaſſe ut adeat? quid ſi ut petat bonorum poſſeſſionem? aut ut rem hereditariam diſtrahat? aut quid ſi petitam bonorum poſſeſſionem ratam habuit, mox filius adeat hereditatem? vel quid ſi pro herede gerere mandauit, filius adit hereditatem? an iuſſu videatur adiſſe, dubitari poteſt. immo verius eſt, ex hi omnibus aditionem eſſe introducendam. ¶ Pater filio ita ſcripſit, S CIO FILLI, QVOD PRO TVA PRVDENTIA INVIGILABIS HEREDITATI DELATAE TIBI LVCII TITII. puto iuſſu patris adiſſe. quid ſi mandauit, SI EXPEDIT ADIRE, ADITO? SI PVTAS EXPEDIRE ADIRE, ADITO? erit iuſſu aditum. Si coram Titio iuſſit adire, ſi arbitrio Lucij Titij: rectè puto iuſſiſſe. Sed ſi mandauit quaſi ex aſſe inſtituto, & inueniatur ex parte: non puto ex iuſſu adiſſe. quòd ſi ex parte iuſſit, poteſt ex aſſe adire. aliter atque ſi mandauit quaſi ab inſtato, & ex teſtamento adit. nam non puto quic

quicquam egisse, ut si ex testamento mandavit, poterit & ab intestato: quoniam non fecit deteriorē condicione patris. Idēq; & si quasi instituto precepit, & inueniatur substitutus, vel contra sed si mandavit vt patris adiret, sit autem & impuberi substitutus: non sufficit iussum. planē si sic mandavit, si qua ex testamento Lucij Titij deferatur hereditas: potest defendi iussu adisse. Sed si posteaquam iussit, penitentiam egit prius quam adiret: nihil agit aduendo. Item si se adrogandum dederit prius quam filius adiret, nō est acquisita hereditas.

Qui vult portionem sibi delatam ab allo, videtur velle etiam suam. Bart.

XXVI. PAVLVVS libro secundo ad Sabinum.

SI ego & seruus meus, vel filius heres institutus sit: si iussero filio vel seruo adire, statim & ex mea institutione me heredem esse Pomponius scribit. idem & Marcellus probat & Iulianus.

XXVII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

NEminem pro heredo gerere posse viuo Neo cuius in bonis gerendum sit, Labeo ait.

XXVIII. VLPIANVS libro octauo ad Sabinum.

ARisto existimat, pretorem aditum facultatem facere debere heredi, rationes re delib-

defuncti ab eo petere, penes quem deposita sunt, deliberanti de adenda hereditate.

XXVIII. POMONIUS libro tertio ad Sabinum.

Qui heres institutus prohibeatur ab eo, qui una institutus iam hereditatem adit, tabulas, litteras, rationes inspicere mortui, unde scire posset an sibi adenda esset hereditas, non videtur pro herede gerere.

Impeditus propter absentiam iubere, restituitur mortuo filio, & hereditatem acquirit.

XXX. ULPIANUS libro octavo ad Sabinum.

Cum quidam legationis causa absens filium heredem institutum non petuisset iubere adire in provincia agentem, *Diuis* Pius rescripsit consulibus, subuenire ei oportere mortuo filio: eo quod reipublica causa aberat. Quod dicitur, PROXIMUS A FILIO POSTUMO HERES, DVM MULIER PRAEGNAS EST, AUT PUTATUR ESSE, ADIRE HEREDITATEM NON POTEST, SED SI SCIT NON ESSE PRAEGNATEM, POTEST: accipe proximus a ventre qui suam heredem pariturus est. Et non solum ad testatos haec verba, verum ad intestatos quoque pertinent. Et in eo ventre ille accipias, qui legitimum vel consanguineum pariturus est. quoniam mortis tempore qui in utero est, quan-

huiusmodi
minit l.
26. j. cod.

sum ad moram faciendam inferioribus, & si-
 bi locum faciendum si fuerit editus, pro iam
 nato habetur. Idemque & per bonorum pos-
 sessione edictalem. demq; prator ventri mittit
 in possessionem. siue igitur putem pragnatem,
 siue sit res vera pragnas, qua cum paritura est
 qui suus heres futurus est: adire hereditatem
 non possum. quoniam in eo est, ut rumpatur
 testamentum, nisi si proponas ventrem institui-
 tum vel exhereditatum. Quod dicitur SI PU-
 TETVR ESSE PRAEGNAS: sic accipiendum
 est, si dicat se pragnatem. quid ergo si ipsa non
 dicat, sed neget: alij dicant pragnatem esse?
 adhuc adire hereditas non potest. finge obste-
 trices dicere. quid si ipse putat solu? si iusta ra-
 tione ductus, non potest adire. si secundum mul-
 torum opinionem, potest. quid ergo si pragnas
 fuit, cum putaret heres non esse pragnatem,
 & adire: mox abortum factum est? procul du-
 bio nihil egerit. Torrens igitur ei sua prae-
 sumptio proficit, quotiens concurrat cum veri-
 tate. sed & si ipsa mulier heres instituta sit,
 qua se pragnatem fingit, ad eundem acquireret
 hereditatem, per contrarium non acquireret, si
 se putet pragnatem, cum non sit.

Incertitudo hominis non viciat aditionem
 quae per legem inducitur. Bart.

¶ Summum heredem certum est ex asse heredem
 esse, ei si putat esse pragnatem mulierem, quae

Et. l. 18. §.
 ult. §. de
 iudic.

non est pragnas. Quid si vnum in vtero habeat, an ex parte dimidia sit heres? siue institutum postumum proponas, siue intestatū patrem decessisse. quod & Sextum[†] Propomū) opinatum Tertyllianus libro quarto quaestionum refert. putasse enim, sicuti cū vacuo vtero suus ex asse heres est, ita & cum vnum gerit, nec per naturā humane conditionis alium partum formare potest, quod quidem post certum tempus conceptionis eueniet: ex parte dimidia & ignorantem fore heredem. non ex quarta, vt Iulianus putat. ¶ Scientia autem[†] vel opinio, si filiusfamilias vel seruus instituti sunt, vtrum ipsorum, an domini vel patris accipienda sit? finge patrem putasse pragnatem, filium certum esse finge, & sic adire: an adquirat hereditatem? puto adquirere. sed cōtra, non adquirere. ¶ Si certus sum non esse falsum s testamentum, vel irritum, vel ruptum: licet dicatur esse, possum adire hereditatem.

Portio deficiens adcrefcit etiam ignorantiam defectam. Bart.

XXXI. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

Heredi cum postumo instituto reliquas partes adcrefcūt que postumo datae sunt, si certum sit non esse pragnatem, licet heres ignoret.

XXXII. VLPIANVS libro octauo ad Sabinum.

Heres

Heres institutus si putet testatorem vivere, quamvis iam defunctus sit: adire hereditatem non potest, sed & si sit se heredem institutum, sed utrum pure an sub conditione ignoret: non poterit adire hereditatem, licet pure heres institutus sit. & sub conditione, licet parnerit conditioni. Sed & si de conditione testatoris incertus sit, paterfamilias an filiusfamilias sit: non poterit adire hereditatem, etsi eius conditionis sit in veritate ut testari poterit.

Hinc videtur sumpta regula cancellariz de verillimilitate.

XXXIII. PAVLVS libro duodecimo ad Plautium.

Quod si dubitet, apud hostes decessit an civis Romanus: quoniam viroque casu est in adeundo, & in re est ut possit adire: dicendum est posse adire.

Error in conditione personae adeuntis, aditionem non impedit Bart.

XXXIII. VLPIANVS libro octavo ad Sabinum.

Sed etsi de sua conditione quis dubitet, an filiusfamilias sit: posse eum adquirere hereditatem iam doctum est. Cur autem, si suam ignoret conditionem, adire potest: si testatoris non potest: illa ratio est, quod qui conditionem testatoris ignorat, an valeat testamentum dubitat, qui de sua, de testamento certus est.

¶ Sed & si cum esset pure institutus, putavit sub conditione, & impleta conditione quam iniectam putavit adire an possit adquirere hereditatem.

reditatem? consequens est dicere, posse enim adire. maxime cum hac suspicio nihil ei offerit, nec periculum adtulerit. Facilius quis admittet, si quis pure institutus putabit se sub conditione institutus, conditionemque impletam, quam in eventum putabat, nam in nullo hac suspicio offert.

Ei qui adiuit partem alia delata accrescit inuito. Bart.

XXXV. IDEM libro nono ad Sabinum.

SI quis heres institutus ex parte, mox Titio substitutus, antequam ex causa substitutionis ei deferatur hereditas, pro herede gesserit: erit heres ex causa quoque substitutionis, quonia inuito quoque ei accrescit portio. idem dico, et si filiusfamilias vel servus iussu domini vel patris adierint hereditatem, mox emancipatus vel manumissus ex causa substitutionis adeat, erunt namque heredes. sunt enim appendices precedenti institutioni. ¶ Si exclusus per conditionem sibi datam pater filium iussit adire, dicendum erit, eum non quassisse suam portionem. ¶ Sed si ex duobus filiis unum iusserit, et debet et alium filium iubere adire.

XXXVI. POMPONIUS libro tertio ad Sabinum.

SI ex sua parte dominus vel pater adierit: necessarium est iussum, ut filius vel servus coheredes adeant.

XXXVII. IDEM libro quinto ad Sabinum.

Heres

Feres in omne ius mortui, non tantum singularium rerum dominium succedit. et ea quæ in nominibus sint, ad heredem transeant.

XXVIII. ULPIANVS libro quadragesimo tertio ad Edictum.

Si duo sint necessarii heredes, quorum alter se abstinuit, alter posteaquam prior abstinuit immiscuit se: dicendum est, hunc non posse recusare quo minus tota onera hereditaria subeat. qui enim scit aut scire potuit, illo abstinente se oneribus fore implicatum, ea condicione adire videtur.

Iungel.
vlt. j. eod.

XXXVIII. IDEM libro quadragesimo sexto ad Edictum.

Quamdiu potest ex testamento adiri hereditas, ab intestato non defertur.

Qui repudiat paternam, potest adire pupillarem hereditatem, si habeat coheredem. Bart.

XL. IDEM libro quarto Disputationum.

Questum est, an licet quis paternam hereditatem nihil attingat, aliquid tamen propter patriam voluntatem habeat,

vel faciat: an creditoribus paternis cogatur respondere. reputa si impuberi fuerit substitutus.

in qua specie Iulianus libro vicensimo sexto digestorum scripsit, incidere eum in edictum, si se immiscuerit impuberis hereditati. nam qui iudicium patris oppugnaverit, non debet ex eadem hereditate

dicato quicquam consequi. Sed Marcellus elegantius distinguit, multum interesse, utrum esse fuerit institutus in patris testamento, an ex parte. ut si ex parte, potuerit sine metu remota patris successione, impuberis hereditatem amplecti.

Existencia sui heredis confirmat tabulas pupillares. Bart.

XLII. IULIANVS libro vicentesimo sexto
Digestorum.

Filius, qui se paterna hereditate abstinuit, si exheredatus fratris hereditati se immiscuerit, et pro herede gesserit: poterit ex substitutione hereditatem optinere.

XLIII. ULPIANVS libro quarto
Disputationum

In vulg.
incipit l.
Si pupil-
lus.

Iulianus libro vicentesimo sexto digestorum scripsit, si pupillus paterna hereditate se abstinuisset, deinde ei aliquis heres extitisset: non esse eum compellendum creditoribus paternis respondere, nisi substitutus ei fuit. inclinatus enim in hoc, ut putet substitutum etiam patris onera subiturum. quae sententia à Marcello rectè notata est. impugnat enim utilitatem pupilli, qui ipse saltem potest habere successorem. metu enim onerum patris: imidius qui etiam impuberis hereditatem adhibet. alioquin, inquit, et si frater fuit, ommissa causa testamenti, ab intestato possidebit hereditatem. et quidem impudè. nec enim videtur voluisse fraudare edictum, qui sibi

si prospicit ne oneribus patrii pupilli heredi-
 s implicaretur. sed quod in fratre scripsit, cre-
 o ita intellegendum, si non impuberis frater
 sit, sed testatoris. ceterum viique si frater à
 patre fratri substitutus impuberi sit: sine dubio
 necessarius heres existet. ¶ Si in societate, quã
 vivo patre inchoauerat filius, post mortem pa-
 tris perseuerauerit: Iulianus rectè distinguit,
 interesse virum rem cœptam sub patre perfi-
 cit, an nouam inchoauit. nam si quid nouum
 in societatem inchoauit, non videri mis-
 cuit hereditati patrii scripsit. ¶ Si seruum paternis
 filius manumiserit, sine dubio miscuisse se pa-
 terne hereditati videbitur. ¶ Proponebatur fi-
 lius à patre de castrensi peculio seruos compa-
 rasse: eosque à patre manumittere rogatus, cum
 heres esset ab eo institutus. quærebatur, si se
 abstinisset paterna hereditate, eosque manu-
 misisset: an miscuisse se paterna hereditati vi-
 deatur. dicebamus, nisi euidenter quasi heres
 manumiserit: non de vere eum calumniam pa-
 ti, quasi se miscuerit hereditati.

Per seruum hereditarium non potest
 quaeri aliquid quod sit he-
 reditatis. Bart.

XLIII. IULIANVS libro trigesimo
 Digestorum.

Heres per seruum hereditarium eiusdem
 hereditatis partem, vel id quod eiusdem
 hereditatis sit, acquirere non potest.

Pars v.

○

Gesta per pupillum bona fide habentur rata,
 eo per restitutionem absentis. Bart.
 XLIIII. IDEM libro quadragensimo septimo
 Digestorum.

Quoties pupillus patri heres extitit, &
 abstinet se hereditate: quamvis patris
 bona sub creditoribus fiant, tamen
 rata haberi debent quaecumque pupillus bona
 fide gesserit. & ideo ei qui fundum tutore au-
 ctore à pupillo emerit, succurrendum erit. nec
 interest pupillus solvendo sit, necne.

Aditio hereditatis non est opera: ideo re-
 quiritur iussus domini. Bart.

XLV. IDEM libro primo ad Urfcium
 Ferocem.

§. l. 19. §.
 de acq.
 rer. dom.

Aditio hereditatis non est in opera servili.
 Adcirco si servus dotalis adierit, actione
 de dote eam hereditatem mulier recipiavit.
 quamvis ea qua ex operis dotalium adquisita
 sunt, ad virum pertineant. & cum quaestus &
 compendij societas initur, quidquid ex operis
 suis socius adquisierit, in medium conferet. sibi
 autem quisque hereditatem acquirit. ¶ Pre-
 terea nec fructuarius quidem servus iussu eius
 qui ususfructum in eo habet, adire heredita-
 tem poterit. Et quod à quibusdam responde-
 tur, si liber homo qui bona fide mihi serviebat,
 propter me heres institutus erit, posse eum iussu
 meo adire hereditatem: potest verum esse, ut
 intellegatur non opera, sed mihi adquirere, sed

ex re mea. sicut in stipulando, & per traditionem accipiendo ex re mea mihi adquisit.

Quæstio falli non impedit aditionem eius, qui suo facto certus est de virib. testamenti. Bart.

XLVI. AFRICANVS libro primo
Quæstionum.

Cum falsum testamentum diceretur, si quidem ipse heres accusaretur quoniam certus esse debeat si falsum non fecisset, recte adhibet hereditatem, sin autem alius argueretur circa conscientiam eius, non potest adire: quasi dubitet verum esse testamentum.

XLVII. IDEM libro quarto Quæstionum.

Qui seruum suum heredem institutum adire iusserat, prius quam ille adiret, furiosus est factus, negavit, recte seruum aditurum quoniam non nisi voluntate domini adquiri hereditas potest, furiosi autem voluntas nulla est.

Furor superueniens non reuocat ea que sunt perfecta, sed impedit perficienda. Bart.

XLVIII. PAULVS libro primo
Manualium.

Si quis alicui mandauerit, ut si estimasset, peteret sibi bonorum possessionem: et postquam ille petiit, furere cepit: nihil minus adquisita est ei bonorum possessio, quod si antequam ille petat, in qui mandatus petendum, furere cepit: dicendum non est statim ei adquisitam bonorum possessionem.

igitur bonorum possessionis petitio ratihabitione debet confirmari.

XLVIII. AFRICANVS libro quarto
Quæstionum.

Pupillum etiam eo tutore auctore, qui tutelam non gerat, hereditatem ad eundem obligari ait.

L. MODESTINVS libro singulari
de Eurematicis.

SI per epistolam seruo pupilli tutor hereditatem adire iusserit: si post subscriptam epistolam tutor moriatur, antequam ex epistula seruus adiret: nemo dicturus est obligari postea pupillum hereditati.

Si dubitatur de viribus testamenti, non potest adiri hereditas. Bart.

LI. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

EVM qui duobus testamentis eiusdem testatoris heres scribitur, cum dubitet num posterius falsum sit: ex neutro eorum posse adire hereditatem placet. ¶ Filius famulus heres scriptus patrem suum certiore fecerat, videri sibi soluendo esse hereditatem. pater rescripterat, sibi parum idoneam renuntiari. itaque debere eum diligentius explorare: & ita adire, si idoneam comperisset. filius acceptis litteris patris, adit hereditatem. dubitatum est, an rectè adisset. probabilius diceratur, quam diu persuasum ei non sit soluendo esse hereditatem patre non obgasse. Sed & si quis ita dixerit, SI

SOLVENDO HEREDITAS EST, A DEO
HEREDITATEM: nulla aditio est.

Si pater est furiosus, filius potest adire &
sibi quærere sine iulio. Bart.

LII. MARCIANVS libro quarto
Institutionum.

Cum heres institutus erat filius, & ha-
bebat patrem furiosum, in cuius erat po-
testate: interponere se suam benignitatem Di-
nus Pius rescripsit. ut si filius familias adierit,
perinde habeatur, atque si pater familias adie-
ret: permittitque ei & seruos hereditatis manu-
mittere. ¶ Qui ex parte heres institutus est pu-
re, ex parte sub condicione solus etiam pendente
condicione si adierit hereditatem, ex asse heres
erit, quia solus heres futurus est omnimodo: nisi
habeat in condicionalem partem substitutum.

Etiam heredi heredis acquiritur pro
parte portio in conditionis
cæntum. Bart.

LIII. CAIVS libro quarto decimo ad Le-
gem Iuliam & Papiam.

Qui ex duabus partibus heres institu-
tus fuerit, ex alia pure, ex alia sub con-
dicione: & ex pura institutione
adierit, & decesserit, posteaque condicio exstiterit:
ea quoque pars ad heredem eius pertinet.
¶ Qui semel aliqua ex parte heres exstiterit, de-
ficientium partes etiam inuito adcrescunt.

LIII. FLORENTINVS libro octauo
Institutionum.

Heres quandoque adeundo hereditatem,
iam tunc à morte successisse defuncto
intelligitur.

Propter vnum abstinenteu, potest alius qui
adierat à toto recedere. Bart.

LV. MARCIANVS libro secundo
Regularum.

Cum hereditate patris necessarius heres se
abstineat, condicio coheredi siue suo siue
extraneo defertur: vt aut totam adgnoscat, aut
à toto recedat. & ita se abstinere potest pro-
pter alium, qui per suam personam nō poterat.
si tamen creditores dicant se contentos esse eius
portione, quia non potest exonerari, nisi dese-
ratur condicio: & alterius parte abstinere se
creditoribus debent, vt eius actiones ei qui con-
uenitur dentur.

LVI. VLPIANVS libro quinquagesimo
septimo ad Edictum.

Si is qui immiscuit se hereditati, decessisset,
deinde alter se abstinet: eadē condicio de-
ferenda est heredi eius, quae & ipsi. quod Mar-
cellus ait.

Suus habet beneficium abstinendi, si se
solenniter non immiscuit. Bart.

LVII. GAIVS libro vicentesimo tertio
ad Edictum prouinciale.

Necessarius heredibus non solum impu-
beribus, sed etiam puberibus abstinendis
se ab

si ab hereditate proconsul potestatem facit: ut
 quāvis creditoribus hereditarijs iure civili te-
 neantur, tamen in eos actio non detur, si velint
 delinquere hereditatē. Sed impuberibus qui-
 dem etiam si se immiscuerint hereditati, prae-
 stat abstinenti facultatē, puberibus autem ita,
 si se non immiscuerint, sed tamen & puberibus
 minoribus viginti quinque annis, si temere dā-
 nosam hereditatem parentis appetierint, ex ge-
 nerali edicto, quod est de minoribus viginti-
 quinque annis, succurrit: cum & si extraneis
 damnosam hereditatem adierint, ex ea parte
 edicti in integrum eos restituit. Seruis autem
 necessarijs heredibus, siue puberes siue impu-
 beres sint, hoc non permittitur.

LVIII. PAVLVS libro secundo Regularum.

EX parte heres institutus seruus, & non-
 dum adita hereditate à coherede eius, li-
 ber & heres fit necessarius, quia non à cohe-
 rede, sed à semetipso accipit libertatem, nisi ita
 institutus fuerit, CVM MIHI QVIS HERES
 ERIT, STICHVS LIBER ET HERES ESTO.

Ius accrescendi transit ad heredem. Bart.

LVIII. NERATIVS libro secundo
 Membranarum.

Qui patri heres extitit, si idem filio im-
 puberi substitutus est: non potest he-
 reditatem eius praetermittere, quod sic reci-
 piendum est: etiam si viuo pupillo mortuus

SI minor auno posteaquam ex parte heres exiit, in integrum restitutus est: Diuus Severus constituit, ut eius partis onus coheres suscipere non cogatur. sed bonorum possessio creditoribus detur.

Qui implet conditionem, non videtur adire, nisi expressè hoc animo fecerit. Bart.

IXII. IAVOLENVS libro primo ex posterioribus Labeonis.

ANtistius Labeo ait, si ita institutus sit, SI IURAUERIT, HERES ESTO: quamuis iurauerit, non tamen eum statim heredem futurum, antequam pro herede aliquid gesserit, quia iurando voluntatem magis suam declarasse videatur. Ego puto, satius eum pro herede gessisse, si ut heres iurauerit. Proculus idem, eoque iure utimur. ¶ Si seruus heres institutus, post iussum domini antequam adiret alienatus esset: nouum iussum posterioris domini non iussum prioris exigitur.

Furius non acquirit voluntate sua, sed legis, vel alterius cum iussu curatoris. Bart.

IXIII. LIBRO singulari regularum Pomponij Marcellus notat.

Furius acquirere sibi commodum hereditatis ex testamento non potest: nisi si necessarius patri aut domino heres existat. per alium autem adquiri ei potest: veluti per seruum, vel eum quem in potestate habet.

• Hæc verba perperam cum superiore lege in vulgata editione confundebantur. Ant. Aug. lib. 3. c. 11

Seruus plurium potest partem vni adquirere, & partem tibi si fuerit manumissus. Bart.

LXIII. IAVOLENVS libro secundo ex posterioribus Labeonis.

Quinque
leges se-
quentes
sunt con-
iungendæ.

SERUUS duorum heres institutus, & adire iussus, si alterius domini iussu adierit, deinde manumissus fuerit: poterit ipse ad eundem ex parte dimidia heres esse.

LXV. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

ET si substitutum haberet idem seruus ita, SI HERES NON ERIT, ILLE HERES ESTO: substitutus locum non habet.

LXVI. VLPIANVS libro sexagesimo primo ad Edictum.

SI seruus communis vel vni ex dominis, vel pluribus, vel omnibus heres extiterit necessarius: nullius eorum hereditate se poterit abstinere.

LXVII. IDEM libro primo Regularum.

SERUUS communi ab extero heres institutus si iussu vnius adierit hereditatem: non pro maiore parte interim heredem eum facit, quam pro dominica. deinde ceteris socijs non subentibus, tacito iure partes ei adcreseunt.

LXVIII. PAVLVS libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam

CVM solus seruus heres institutus sit, sicut licet vno tempore omnium dominorum iussu adire hereditatem, ita & separatis temporibus

Temporibus singulorum iussu rectè adit. nam quia sapius adit, non ex testamento, sed ex iure dominorum venire utilitati causa videtur. ne alterius festinatione alterius ius le datur.

Sequentes in gradu non admittuntur, nisi primis exclusis Bart.

LXVIII. VLP. ANVS libro sexagesimo ad Edictum.

Quamdiu institutus admitti potest, substituto locus non est. nec ante succedere potest, quam excluso herede instituto. eueniet igitur, vt necessarium sit remedium prætoris & circa denegandas primo actiones & circa præstituendum tempus substituto. quia intra diem primo præstituti neq; adire hereditatem potest neq; pro herede gerere. Is autem qui tertio gradu scriptus est, si primo deliberante secundus decedat; ipse potest succedere. ergo exspectamus in singulis, vt prius eis deferatur hereditas. tunc deinde posteaquam delata est, exspectamus diem præstitutum: intra quem diem, nisi aut adeat aut pro herede gerat, denegamus ei actiones.

LXX. PAVLVS libro quinquagesimo septimo ad Edictum.

In plurium heredum gradibus hoc seruandum est, vt si testamentum proferatur, prius à scriptis incipiatur: deinde transitus fiat ad eos, ad quos legitima hereditas pertinet: etiam si idem

In eandem partem, additur in veter. per la. Bot. ne sit &c. l. cū in testamento. 3. de hered. instit. l. Si mater 7. de v. l. g. & l. vlt. §. vlt. ibid.

si idem sit, ad quem utroque modo pertineat. nam hoc gradatim consequitur, ut prius ex testamento de hereditate, deinde legitimam repudiet. Idem iurum est in bonorum possessione, ut prius scriptus repellat bonorum possessionem: deinde is qui ab intestato petere potest. ¶ Si vero eis ad quem legitima hereditas potest pertinere, conducto data sit: nihil constituere potest de legitima antequam dies condictionis transeat. & ideo dicendum est & in eo casu, si respondit neutram hereditatem ad se velle pertinere: bona defuncti à creditoribus possidenda sunt.

De seruo redempto ab hostibus.

LXXI. ULPIANVS libro sexagesimo primo ad Edictum.

SI seruum quis alienum ab hostibus redemerit, & heredem eum cum libertate instituerit: magis puto fore eum liberum, & necessarium heredem. nam cum scribit ei libertatem, vinculo suo resoluit. & in hoc solum redemit iure postliminii, ut non iterum seruus eius fiat, cuius erat antequam caperetur: hoc enim satis impium est: sed ut pristino domino suam affectionem omnimodo offerat, vel maneat ei obligatus donec pretium soluat, quod libertatis favore introductum est. ¶ Si quis hac lege emptus sit, ut intra certum diem manumittatur, & cum libertate heres institutus sit: ad eum succurrendum sit ut se abstineat, videamus.

• Scriben
dū, redit,
arg. l. 12.
§. 2. j. de
captiu.
Item illa
verba, ut
nō, viden
tur sic
transpo
nenda, nō
ut.

magis que

magisq; est, vt donec dies non extiterit, possit ei necessarius heres effici. & non possit sese abstinere. sin autē dies prateritus fuerit, tunc non necessarius, sed voluntarius heres efficitur. & potest se abstinere secundum exemplum eius, cui fideicommissaria libertas sub condicione debebatur. ¶ Si quis dederit nummos domino, vt manumittatur: puto huic omnimodo esse succurrendum.

Qui amouet aliquid de hereditate mala fide antequam abstinat, perdit beneficium abstinendi. Bart.

3 ¶ Prator ait, SI PER EVM EAMVE FACTVM ERIT, QVO QVID EX EA HEREDITATE AMOVERETVR. Si quis suus se dicit retinere hereditatem nolle, aliquid autem ex hereditate amouerit: abstinenda beneficium non habebit. Non dixit prator, SI QVID AMOBERIT, sed SI PER EVM EAMVE FACTVM ERIT, QVO QVID EX EA AMOVERETVR. siue ergo ipse amouerit, siue amouendum curauerit: edictum locū habebit. Amouisse eum accipimus, qui quid celauerit, aut interuenterit, aut cōsumpsit. ¶ At prator, QVO QVID EX EA AMOVERETVR: siue autem vna res siue plures fuerint amote, edicto locus est. siue ex ea hereditate sint, siue ad eam hereditatē pertineant. ¶ Amouere non videtur, qui non callido animo nec maligno

rem

rem reposuit. ne is quidē qui in re erravit, dum putat non esse hereditariam, si igitur nō animo amovendi, nec ut hereditati dānum det, rē abstulit: sed dum putat non esse hereditariam: dicens dum est, eū amovisse non videri. *Hæc verba* edicti ad eū pertinent, qui ante quid amovit, deinde se abstinet. ceterum si ante se abstinuit, deinde tūc amovit: hic videamus an edicto locus sit magisq; est, ut putē istuc Sabini sententiam admittendā: scilicet ut furti potius actione creditoribus teneatur. etenim qui semel se abstinuit, quæadmodū ex post delicto obligatur?

Finita causa dilationis finitur dilatio. Bart.

LXXII. PAVLVS libro primo ad Plautium.

SI quis heres ita scriptus fuerit, ut intra certum tempus adeat hereditatem: et si non ita adierit, alius ei substituatur: prior autem heres antequam adiret decesserit: nemo dubitat, quin substitutus vltimum diem aditionis expectare non solet.

Quod quis facit ut filius, non ut heres, non inducit immixtionem. Bart.

LXXIII. IDEM libro septimo ad Plautium.

SI quis non quasi heres, sed quasi patris filius egens à liberto paterno alii rebit: procul dubio hoc extra causam est immiscendo se hōni paterni. Et ita recte Labeo scribit.

LXXIII. IDEM libro duodecimo ad Plautium.

Qui putat se decem dare iussim, cum
 quinq; iussus sit: si decem dederit, fiet
 heres ad eundo, at si quinque putet
 se iussim dare, cum decem dare iussus est, et
 dat quinq; non implet conditionem, sed ad aliquid
 proficit, ut si adimpleverit reliquum: aliorum
 quinq; datione videatur condicio esse impleta.

¶ Qui bona fide servit, si quasi iussu domini
 adierit, non obligatur. Similis est huic stat^{us}
 liber, qui iussus ab herede adire hereditatem, post
 conditionem libertatis existens em, cum hac igno-
 raret, adijt. **¶** De eo, qui heres institutus ab
 aliquo dubitat, an libertas ei ex testamento
 domini optigerit, cum nesciat conditionem li-
 bertatis existisse, vel hereditatem aditam, an
 ad eundem heres fiat, videndum. Iulianus hunc
 diceret fieri heredem.

LXXV. MARCELLVS libro nono Digestorum.

Ex semisse Titius heres scriptus est. qua-
 erant bonorum possessionem per erro-
 rem peti. quæro an nihil actum sit, an verò
 perinde omnia seruanda sint, ac si quadrans
 nominatus non sit. respondit, magis nihil actum
 esse. quemadmodum cum ex semisse scriptus he-
 res, ex quadrante per errorem adijt hereditatem.

Quocunque iure aditur portio, illa quæ po-
 test acquiri sine noua aditione
 acquiritur. Bart.

LXXVI. IAVOLENVS libro quarto
 Epistularum.

SI tu ex parte sexta sub condicione institutus fuisses heres, & omittente partē suam Titio, cui substitutus eras, ex substitutione adisses, deinde condicio inre sextantis extitisset: quæro, an adire necesse habueris, ne sextantis tuus intereat. respondit, nihil interest, utrum ex substitutione prius adierit, an ex prima institutione: cum ab utraq; causa una aditio sufficiat. sextans itaq; qui sub condicionem datus mihi est, ad me solum pertinet. ¶ Itē si tu sextantis, ex quo institutus esses heres, omiseris aditionem: numquid dubitas, quin ex substitutione aditūdo, Titiana partis, habiturus partem esses? respondit, non dubito quin si prima institutione ad eundo heres esse possim, in potestate mea sit, quam partē hereditatis aut amittere velim aut vindicare.

• Dispungendum post hæc verba, Titianæ partis, non post verbum ad eundo. Cont.

LXXVII. POMPONIVS lib. octavo ad Quintum Mucium.

Illud dubitari potest, an si cum testamento heres institutus essem ab eo, qui etiā si intestatus decessisset, legitima hereditas eius ad me pertineret: an simul utramque hereditatem repudiare possim. quoniam antequam ex testamento hereditatem repudiarem, legitima nondum ad me pertinet. verum eodem momento intellegor & ex testamento & legitimam repudiare. sicuti si legitimam velim ad me pertinere, cum sciam testamento mihi relictam: videbor

videbor ante repudiare testamentum, & ita legitimam adquisisse.

Vltus rerum communium, aditionem hereditatis socij non inducit. Bart.

LXXVIII. IDEM libro trigesimo quinto ad Quintum Mucium.

DVo fratres fuerant: bona communia habuerant: eorum alter intestato mortuus suum heredem non reliquerat: frater qui supererat, nolebat ei heres esse. consulebat, num ob eam rem, quod communibus, cum sciret eum mortuum esse, usus esset, hereditati se alligasset. respondit, nisi eo consilio usus esset, quod vellet se heredem esse: non adstringi. itaque cabere debet, ne qua in re plus sua parte dominationem interponeret.

LXXVIII. VLFIANVS libro secundo ad Legem Iuliam & Papiam.

Placet, quotiens acquiritur per aliquem hereditas, vel quid aliud ei cuius quis in potestate est, cōsestim acquiri ei cuius est in potestate. neq; momento aliquo subsistere in persona eius, per quem acquiritur. & sic acquiri ei cui acquiritur.

& l. 34. §. quidā. §. de solut.

In his quæ acquirere quis per se potest, aditione partis totum quærit. Bart.

LXXX. PAVLV s. libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam.

SI solus heres ex pluribus partibus fuerit institutus, vnam partem omittere non pos-

sum. nec interest, in quibusdam habeam substitu-
 tum, necne. Idem puto etiam si alius [†] mix-
 tus heredibus, ex pluribus partibus heres in-
 stitutus sim. quod & hic ad eundem unam por-
 tionem, omnem adquireo, si tamen d. latae sint.
 ¶ Item si servus meus ex parte heres institu-
 tus sit pure, ex parte sub conditione, dato scilicet
 coherede: & iussu meo adierit: deinde eo
 manumisso condicio alterius portionis extite-
 rit: verius est, non mihi esse adquisitam illam
 portionem, sed ipsum comitari. omnia enim pa-
 ria permanere debent in id tempus, quo alte-
 rius portionis condicio extet, ut acquiratur ei,
 cui prior portio adquisita est. Ego quidem pu-
 to, & si adhuc in potestate sit, iterum ad eun-
 dum esse, si condicio extiterit. & illud quod
 dicimus, semel ad eundem, in eiusdem persona
 locum habet: non cum per alium adquirenda
 est hereditas.

c. l. 35. r.
 cod.

Ius substitutionis non transmittitur
 ad heredes. Bart.

LXXXI. VIPIANVS libro tertio decimo
 ad Legem Iuliam & Papiam.

TOtiens videtur heres institutus etiam in
 causa substitutionis adesse, quotiens ad-
 quirere sibi possit. nam si mortuus esset, ad he-
 redem non transferebat substitutionem.

LXXXII. TERENTIUS CLEMENS libro sexto
 decimo ad legem Iuliam & Papiam.

SI servus eius qui capere non potest, heres instituitur: & ante quam inssu domini adeat hereditatem, manumissus alienatusve sit, & nihil in fraudem legi factum esset: ipse admittitur ad hereditatem. sed & si partem capere possit dominus eius, eadem dicenda sunt de parte quã ille capere non potest. nihil enim interest, de universo queratur quod capere non possit, an de portione.

Portio adcrefcit portioni, non personz. Bart. LXXXIII. VLPNIANVS libro octauodecimo ad Legem Iuliam & Papiam.

SI totam, an partẽ, ex qua quis heres institutus est, tacitè rogatus sit restituere: apparet nihil ei debere adcrefcere, quia rem non videtur habere.

Ex testamento non potest heres esse, qui de eius viribus dubitat, nisi sit ius. Bart.

LXXXIII. PAPINIANVS lib. sextodecimo Quæstionum.

Ventre præterito si filius qui fuit emancipatus, aut ex ter, heres institutus sit: quamdiu rumpi testamentum potest, non defertur ex testamento hereditas. sed si vacua ventre mulier fuit, & incerto eo filius in familia retentus vna decessit: heres fuisse intelligitur. emancipatus aut ex ter non aliter possunt hereditatẽ querere, quàm si non esse prægnatẽ sciant. ergo si ventre pleno sit mulier, nonne iniquum erit, interea defunctũ filium heredi

*i. aut græca figura, vt l. 1. §. 1. de cõce. Digel. per perã Alci. & Cuiac. an pro eã scriptũ putant, quãuis Festus sic à veteribus vsurpatũ scribat. & sic videatur accipiendum in l. 11 §. vt in poss. lega.

suo relinquere nihil? & ideo decreto filio succurrendum est. quia siue frater ei nascatur, siue non nascatur, patri heres futurus est. eademq; ratio facit, ut emancipato quoq; subueniri debeat, qui alterutro casu rem omnimodo habiturus est.

Additio facta metu, rescinditur. Bart.

LXXXV. IDEM libro trigensimo
Quæstionum.

SI metus causa adeat aliquis hereditatem, fiet ut quia inuitus heres existat, detur abstinendi facultas.

Impeditus adire propter iustam absentiam, si decedat interim, ius petendi restituitur ad adeundum suo heredi relinquit. Bart.

LXXXVI. IDEM libro sexto Reiponforum.

Pannonius Auitus cum in Cilicia procuraret, heres institutus, ante vita decesserat quam heredem se institutum cognosceret. quia bonorum possessionem, quam procurator eius petierat, heredes Auiti ratam habere non poterant: ex persona defuncti restitutionem in integrum implorabant. que stricto iure non competit, quia intra diem aditionis Auitus obiisset. Diuum tamen Pium contra constituisse, Marcianus libro questionum refert in eo qui legationis causa Rome erat. & filium qui matris delatam possessionem absens amiserat, sine respectu eius distinctionis restitutionem (locum) habere. quod & hic humanitatis gratia optinendum est.

Rei

¶ **R**ei perduellionis hereditatem, suspensa cognitione filius emancipatus, cui de patris innocentia liquet, potest querere. ¶ **P**ro herede gessisse filium placet, qui moriens, comperto matrem suam intestato vita decessisse, codicillis petit ab herede suo, ut maternorum bonorum seruum manumitteret, ac sibi parentibusq; suis in possessionem matris monumentum extrueret.

LXXXVII. IDEM libro decimo Responsorum.

Eremoto familie vinculo pro herede gerere videretur. ¶ **I**deo filius, qui tamquam ex bonis matris, cuius hereditatem suscepit, agrum ad hereditatem patris pertinentem ut matrum ignorans possedit, abstinendi consilium, quod in bonis patris tenuit, amisisse non videtur. ¶ **P**illius, quos placuit oneribus hereditariis esse liberandos, confusas actiones restitui oportet. ¶ **H**ereditas animo aditur, licet nihil hereditarium attingatur. Bart.

LXXXVIII. PAVLVS lib. primo Quaestionum.

Erit pro herede, qui animo adgnoscat successionem, licet nihil attingat hereditarium. unde ¶ **S**i domum pignori datam si quis hereditariam retinuit, cuius possessio qualisqualis fuit in hereditate: pro herede gerere videtur, idemq; est ¶ **S**i alienam rem ut hereditariam possedisset.

LXXXVIII. SCAEVOLA libro tertio decimo
Quaestionum.

SI pupillus se hereditate abstineat, succur-
rendum est & fideiussoribus ab eo datis, si
ex hereditario contractu conveniantur.

LXXX. PAVLVS libro duodecimo
Responforum respondit.

*Sic Fl. &
hæc quidè
lectio ve-
ra est, sed
in manus.
& vul. e-
dit. legi-
tur, per
procura-
torem, re-
ctius meo
quidè iu-
dicio.

PER curatorem hereditatem adquiri non
posse. Idem respondit, si iussu aui nepos
patris, qui de castrensi peculio testamentum fe-
cit, hereditatem adisset: adquisisse ei ea de qui-
bus pater testari potest. quia castrensis esse
mutatione persone desierint.

Abstentio facta mala fide non prodest. Bart.

LXXXI. IDEM libro quintodecimo
Responforum respondit.

SI in qui bonis paternis se abstinuit, per sup-
positam personam emptoris bona patris
mercatus probatur: perinde eum conveniri oportere
à creditoribus, atque si bonis paternis se
immiscuisset.

Non valet aditio facta iussu patris à nepote
qui est in potestate aui. Bart.

LXXXII. IDEM libro septimodecimo
Responforum.

Filius familias duxit uxorem: ea filii subla-
tis intestata decessit: filij iussu patris non
aui adierunt hereditatem. quaro an aui ad-
quisita sit hereditas. Paulus respondit, secun-
dum ea quæ proponuntur, nihil actum esse.

In mandante requiritur certitudo
causa. Bart.

LXXXIII. IDEM libro tertio
Sententiarum.

Pater quotiens filio mandat adire, certus
esse debet, an pro parte, an ex asse: & an
ex institutione, an ex substitutione: & an te-
stamento, an ab intestato filius suus heres exi-
stat. ¶ Mutus pater vel dominus, filio vel ser-
uo hereditas instituta, magis est ut si intelle-
ctus non careat, nisi iurare possit adire heredi-
tatem, ut ei iure eius commodum queri possit.
quod facile explicari; ostendit scientia litterarum.
¶ Mutus servus iussu domini pro herede ge-
rendo, obligat dominum hereditati.

LXXXIII. HERMOGENIANVS lib. tertio
iuris Epitomarum.

Qui superstitus bona repudiat, post mor-
tem eius adire hereditatem, item bono-
rum possessionem petere non pro-
hibetur.

LXXXV. PAVLVS libro quarto
Sententiarum.

Recusari hereditas non tantum verbis,
sed etiam re potest: & alio quovis iudi-
cio voluntatis.

LXXXVI. HERMOGENIANVS libro tertio
iuris Epitomarum.

Qui se pupillum saltem existimans, cum esset
pubes, pro herede gessit: quo minus be-
nes existat, nihil error talis ei nocebit.

LXXXVII. PAVLVS lib. tertio De rectorū.

Clodius Clodianus factō prius testamento, postea eundem heredem in alio testamento inutiliter factō instituerat. scriptus heres cum postērius putaret valere, ex eo hereditatem adire voluit. sed postea hoc inutile repperit. Papinianus putabat, repudiasse eum ex priore hereditate, ex postēriore autem non posse adire. dicebam, non repudiare eum qui putaret postērius valere. pronuntiauit Clodianum intestatum decessisse.

Post abstentionem coheredum, alius se implicans vniuersæ hereditati, vniuersis oneribus tenetur, Bart.

LXXXVII. SCAEVO LA libro vicenſimo sexto Digestorum.

Qua neptis sua nomine, quam ex Seia habebat, Sempronio tot dotis nomine sponſponderat, & pro vsuris in exhibitionem certam summam præstabat, decessit relicta Seia filia, & aliis heredibus: cum quibus Sempronius iudicio egit. condemnatusque pro portionibus hereditariis singulū heredes, inter quos & Seia, Sempronio cauerunt summam, qua quisque condemnatus erat, vsuris isdem quæ ad exhibitionem à testatrico præstabantur. postea excepta Seia filia, ceteri heredes abstinerunt hereditate beneficio principis: & tota hereditas ad Seiam pertinere cæpit. quæro, an in Seiam, quæ sola heres

heres remansit, & omnia vt sola heres egerat: pro eorum quoq; portionibus, qui beneficio principali hereditate abstinerint, vtillis actio dari debeat. respondit, pro parte eorum qui se abstinuissent, actiones solere decerni in eam qua adisset, & maluisset integra hereditaria onera subire.

In eum, qui post abstentionem vnus omnia bona vindicat, dantur actiones integræ. Bart.

LXXXVIII. POMPONIVS libro primo
Senatusconsultorum.

A Risto in decretis Frontiani ita refert: cum dua filia patri necessaria heredes extitissent, altera se paterna abstinerat hereditate, altera bona paterna vindicaret, totumq; onus suscipere parata erat: Sanctum Cassium pretorem, causa cognita actiones hereditarias vtiles daturum, recte pollicitum ei qua ad hereditatem patris accederat, denegaturumq; ei qua se abstinerat.

Sic re-
ctius, inue-
ter. Inquit
Taure. cū
in archet.
tamen sit,
delegatu-
rum.

TESTAMENTA QVEM-
ADMODVM APERIANTVR
INSPICIANTVR ET
DESCRIBANTVR.
TIT. III.

In vet. ma-
nufcri. ad
marginē
huius tit.
scriptū re-
peri, Hic
incipit a-
liud exem-
plar.

CAIVS libro septimodecimo ad Edictum
prouinciale.

M N I B V S, quicumque desiderant
tabulas testamenti inspicere vel etiam
describere, deservienti describendiq;

• Videtur potestatem facturū se prator pollicetur. quod
& hic & vel suo vel alieno nomine desideranti tribuere
in l. ult. §. eum, manifestum est. Ratio autem huius edi-
quod quis et si manifesta est. neq; enim sine iudice transi-
que iuris. gi, neq; apud iudicem exquiri veritas de his
& l. 1. §. de controversiis, qua ex testamento proficisceren-
noxa. leg. tur, aliter potest, quam inspectis cognitiisq; ver-
Procon- bus testamenti. ¶ Si quis neget sigillum suum
sul. Anto. agnoscere, non ideo quidem minus aperiuntur
Aug libr. tabulae. sed alius suspecta sunt.
l. c. §.

II. VLP IANVS libro quinquagesimo
ad Edictum.

Tabularum testamenti instrumen-
tum non est vnius hominis, hoc est he-
redis: sed universorum quibus quid illic
adscriptum est. quin potius publicum est in-
strumentum. ¶ Testamentum autem pro-
priè illud dicitur, quod iure perfectum est.
sed abusive testamenta ea quoq; appellamus,
quae falsa sunt, vel iniusta, vel irrita, vel ru-
pta. itemq; imperfecta solemnis testamenta di-
cere. ad causam autem testamenti perimere
videtur id quodcumque quasi ad testamen-
tum factum sit, in quacumque materia fue-
rit

vit scriptum, quod contineat supremam voluntatem. & tam principales, quam secunda tabula edicto continentur. ¶ Si plura sint testamenta, quæ quis exhiberi desideret: uniuersorum ei facultas facienda est.

Si dubitatur de viâ testatoris, testamentum non aperiatur, nisi causa cognita. Barr.

§ ¶ Si exhibitetur, utrum viuat, an decefferit, cuius quis quod ad causam testamti perinet, inspicere, describi que postulat: dicendum est, prætorum causa cognita statuere id dehere. ut si liquerit eum viuere, non permittat inspicere tabulas. & ut ipsam scripturam quis inspiciat, & sigilla, & quid aliud ex tabulis veluti spectare. Inspectio tabularum etiam lectionem earum inducat. ¶ Diem autem & consulem tabularum non patitur prætor describi vel inspicere, idcirco, ne quid falsi fiat, namque etiam inspectio materiam falso fabricando instruere potest.

§ ¶ Virum autem incontinenti potestatem inspicendi vel describendi iubet: an desideranti tempus dabit ad exhibitionem? & magis est, ut dari debeat secundum locorum angustias seu prolixitates. ¶ Si quis non negans apud se tabulas esse, non patiatu[r] inspicere & describi: omnimodo ad hoc compellatur. si tamen neget penes se tabulas esse, dicendum est ad interdictum remitti, quod est de tabulis exhibendis.

III. GAIUS libro septimodecimo ad Edictum
prouinciale.

Ipsi tamen heredi vindicatio tabularum, sicut
ceterarum hereditariarum rerum competit. &
ob id ad exhibendum quoque agere potest.

III. ULPIANVS libro quinquagesimo
ad Edictum.

Cum ab initio aperienda sint tabulae, praetoris
id officium est, ut cogat signatores
conuenire, & sigilla sua recognoscere.

V. PAVLVS libro octavo ad Plautium.

Vel negare se signasse. publice enim ex-
pedit, suprema hominum iudicia exitum
habere.

VI. ULPIANVS libro quinquagesimo
ad Edictum.

Sed si maior pars signatorum fuerit inuen-
ta, poterit ipsis interuenientibus resignari
testamentum, & recitari.

VII. GAIUS libro septimo ad Edictum
prouinciale.

Sed si quis ex signatoribus aberit, mitti de-
bent tabulae testamenti ubi ipse sit, uti ad-
gnoscat. nam reuocari eum adgnoscentis causa
onerosum est. quippe saepe cum magna captio-
ne à rebus nostris reuocamur. & sit iniquum,
damnosum cuique esse officium suum. nec ad
rem pertinet, vnus absit, an omnes. & si forte
omnibus absentibus causa aliqua aperire ta-
bulas urgeat, de vet. praesul curare, ut inter-

ueniens

uenientibus optime opinionis viri aperiatur.
 Et post descriptum & recognitum factum, ab
 hisdem, quibus interuenientibus aperte sunt,
 obsignentur: tunc deinde committantur, vbi ipsi
 signatores sint, ad inspicienda sigilla sua.

Pupillares tabulæ non aperiuntur viuo.

pupillo, nisi ex causa. Bart.

VIII. VLPPIANVS libro quinquagesimo.
 ad Edictum.

Pupillares tabulas, etiam si non fuerit su-
 perscriptum ne aperirentur, attamen si se-
 orsum eas signatas testator reliquerit, prator
 eas aperiri, nisi causa cognita, non patietur.

VIII. PAVLVS libro quadragésimo quinto.
 ad Edictum.

Si mulier ventris nomine in possessione sit,
 aperiende sunt secundæ tabulæ, vt sciatur
 cui demandata sit curatio.

X. VLPPIANVS libro tertiodécimo
 ad Legem Iuliam & Papiam.

Si in duobus exemplarijs scriptum sit testa-
 mentum, alterutro patefacto aperte tabu-
 læ sunt. Et si sui natura tabulæ patefactæ
 sunt, apertum videri testamentum non dubi-
 tatur. non enim quæremus à quo aperiuntur.
 Si tabulæ non compareant, vel exusta sint:
 futurum est, vt subuenire legatarijs debeat. idẽ
 est si subpressæ, vel occultæ sint.

XI. GAIVS libro vndécimo ad Legem
 Iuliam & Papiam.

Si ut codicilli pars intelliguntur testamen-
 ti,

ti, ita secunde tabule principalium tabularum partem optinere videntur.

XII. VLPPIANVS libro tertio decimo ad Legem Iuliam & Papiam.

SI quis fecerit testamentum & exemplum eius: exemplo quidem aperto, nondum apertum est testamentum. quod si authenticum patet factum, est totum apertum.

SI QVIS OMISSA CAUSA
TESTAMENTI AB INTESTATO
VEL ALIO MODO POSSIDEAT
HEREDITATEM.

TIT. IIII.

Qui possidet ab intestato, tenetur legatariis ac si adisset ex testamento, si hoc poterat. Bart.

VLPPIANVS libro quinquagesimo
ad Edictum.

PRAETOR voluntates defunctorum tnetur. & eorum calliditati occurrit, qui omissa causa testamenti ab intestato hereditate partemve eius possidet: ad hoc vt eos circumueniant, quibus quid ex iudicio defuncti deberi potuit, si nō ab intestato possideretur hereditas. & in eos actionem pollicetur. Et parui refert, vtrum quis per semetipsum, an per alium adquirere potuit hereditatem. nam quomodocumque potuit, si

non adquisiit hereditatem : in ea causa est, vt
 1 incidat in edictum pratoris. ¶ Pratermittere
 autem causam testamenti videtur, qui cum
 posset iubere, noluit id facere. quid ergo si ser-
 uus eius, cum iuberetur adire hereditatem, di-
 cto audiens non fuit? sed compellendus est ser-
 uus hoc facere. ideoque dominus ab intestato
 veniens incidit in edictum. sin autem nec cer-
 tioratus est dominus à seruo, & postea ipse ab
 intestato possedit hereditatem: non debet inci-
 2 dare in edictum, nisi si fingit ignorātiā. ¶ Si
 proponatur idem & institutus & substitutus,
 & pratermiserit institutionem: an incidat in
 edictum quaritur. & non puto incidere. quasi
 testator hanc ei dedit facultatem, qui eum
 3 substituit. ¶ Pratermittere est causam testa-
 menti, si quis repudauerit hereditatem. Qui
 sunt in potestate, statim heredes sunt ex testa-
 mento. nec quòd se abstinere possunt, quic-
 quam facit. quòd si postea miscuerunt, ex te-
 stamento videntur heredes. nisi si abstinerint
 quidem se testamento: verum ab intestato pe-
 tierint bonorum possessionem. hic enim inci-
 dent in edictum. Qui sub conditione institut-
 us heres potuit parere conditioni, nec pa-
 ruit, cum condicio talis sit, vt in arbitrio sit
 heredis instituti: deinde ab intestato possideat
 hereditatem: debet edicto teneri. quia eius-
 4 modi condicio pro pura debet haberi. ¶ Non
 qua

quarimus, qui prætermiffa causa testamenti ab intestato hereditatem possideant, vtrum iure legitimo possideant, an non. nam quoquo iure possideant hereditatem vel partem eius, conueniri ex edicto poterunt. vti que si non ex alia causa possideant. vti puta si quis omisit quidem hereditatem, sed ex causa fideicommissi possidet, missus in possessionem fideicommissorum seruandorum causa. vel si prophanas eum crediti seruanda causa venisse in possessionem. nam nec ex hac causa legatariis respondere cogetur. Totiens igitur edictum prætori locum habebit, quoties aut quasi heres legitimus possidet, aut quia bonorum possessionem accipit ab intestato, aut si forte quasi prædo possideat hereditatem, fingens sibi aliquem titulum ab intestato possessionis. quocumque enim modo hereditatem lucrifactorius quis sit, legata præstabit.

¶ Sanè interueniente cautione EVICTA HEREDITATE LEGATA REDDI, etsi non possideat quis hereditatem, dolo autem malo fecerit quo minus possideat: eueniet vt perinde teneatur, atque si hereditatem adisset. Dolo autem malo fecisse videtur quo minus possideat, qui ad alium transtulit possessionem per fraudem, vt legatarij ceterique, qui quid in testamento acceperunt, careant his que sibi relicta sunt. ¶ Sanè questionis fuit, vtrum is demum dolo malo facere videatur quo minus possideat.

deat, qui per dolum eam possessionē dimittat, quam aliquando habuit: an verò is quoque qui hoc ipsum malitiose fecit, ne ab initio possidere inciperet. Labeo sibi videri ait, non minus delinquere eum qui non incipiat possidere, quam eum qui desinat, quæ sententia optinet.

7 ¶ Si quis per fraudem omiserit hereditatem, ut ad legitimum perveniat: legatorum petitione tenebitur.

II. IDEM libro septimo ad Sabinum.

Licet pro herede gerere non videatur qui pretio accepto prætermisit hereditatem: tamen dandam in eum actionem exemplo eius qui omiſsa causa testamenti ab intestato possidet hereditatem, Divus Hadrianus rescripsit. proinde legatarii & fideicommissarii tenebitur, sed virum ab eo erit incipiendum, & sic ad heredem veniendum: an convertemus ordinem? mihi videtur humanior esse hæc sententia, ut possessor hereditatis prior excutiatur, maxime si lucrativam habet possessionem.

III. POMPONIUS libro tertio ad Sabinum.

Si pecuniam à substituto acceperis, ut prætermitteres, isque adierit: an danda sit legatarii actio, dubitari potest. & puto si ipse quoque prætermiserit, & quod lege ad se redires, possidebis hereditatem: in utrumque vestrum dandam, ut ei tamen, cui ab utroque legatum sit, in alterutrum detur actio.

III. VLPIANVS libro quinquagesimo
ad Edictum.

SI quis pecuniam non accepit, simpliciter
autem omisit causam testamenti, dum
vult praestitum ei qui substituutus est, vel legitimo:
numquid locus non sit educto: planè indignandum est,
circumuentam voluntatem defuncti. & ideo si liquido constiterit, in necem
legatariorum hoc factum: quamuis non pecunia
accepta, sed nimia gratia collata: dicendum erit locum esse
vtili actioni aduersus eum qui possidet hereditatem. & rectè dicitur, ubi-
cumque quis, dum vult praestitum ei qui se repudiante
venturus est, non repudiaturus nisi praestitum vellet, & maxime si ob evertenda
iudicia id fecit: ibi dicendum est aduersus possessorem
competere actionem. sic tamen, ut ubi quidem pecunia
accepta repudiavit: ibi dicamus eum qui omisit conueniendum.
ubi vero gratis, in fraudem tamen eorum quibus quid relictum est:
possessorem debere conueniri vtili actione. & Quamquam de hereditate instituta
videatur praetor loqui, attamen etiam ad alios haec res serpet.
ut si sit legatarius, à quo fideicommissum relictum est: & hic id egisset,
ut omittatur hereditas, doloque id fecit: conueniri debet.
& Si qui vendiderit hereditatem, utique possidere videtur.
non dolo fecisse, quo minus possideat.

V. MARCELLVS lib. duodecimo Digestorū.

EXcusatus videtur patronus, qui institutionem prætermisit, cum aliter esset à liberto scriptus heres, quam cum institui oportet, nam & si seruus eius ex assè institutus fuerit, & per quemcumque casum non potuerit inssu domini adire hereditatem, impunè præternitet ex testamento hereditatem.

Non videtur permissum instituto vt adcat ab intestato ex eo quòd aliqua fideic. ab intestato subintelliguntur
rel. Ga. Bart.

VI. ULPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

QVia autem is qui ab intestato possidet hereditatem, conueniri potest, si omittit causam testamenti: qua situm est, si quasi ex voluntate testatoris videatur omisisse, an cogatur prestare. vt puta fratrem suum scripsit heredem, & codicillos fecit ab intestato: peti que à fratre, vt si legitima hereditas ad eum pertinnerit, fideicommissa prestaret quibusdam, si igitur omissa causa testamenti ab intestato possident hereditatem, videndum est an legatarij cogatur respondere. & Iulianus libro trigensimo primo digestorum scribit, cogendum primum legata prestare: mox dimissi legatis si quid superfuerit ex dodrante, tunc fideicommissa cogi prestare. ceterum si legata adsumus dodrantem, tunc nihil fideicom-

missariis præstandum. habere enim integrum quadrantem legitimum heredem oportet. ordo igitur à Iuliano adhibetur, ut prius legata præstentur: deinde ex superfluo fideicommissa. dummodo quadrans non tangatur. ego puto Iuliani sententiã ita accipiendam, ut si ommissa causa testamenti ab intestato possideat hereditatem: cogatur omnimodo legata præstare. nec enim vitique omittere ei hereditatem permisit, qui fideicommissa ab eo relinquit ab intestato.

¶ Planè si nominatim id ei permisit, dicemus non eum incidere in edictum. quia usus est facultate ea, quam ei testator concessit. quod si non ei concessit specialiter testator omittere, is ordo erit sequendus, quem Iulianus ostendit. quid deinde dicemus, si isdem & ex testamento legata & fideicommissa ab intestato fuerint relicta, & præterea alius fideicommissa? an ordinem illum debeamus facere, quem Iulianus monstrat: an verò contribuemus omnes fideicommissarios, quasi æquales? & magni est, ut ita distinguamus: multum interesse, virum incidit in edictum heres, an non. nam si incidit, præferendi erunt hi quibus testamento relicta fuerunt quædam. sin verò nõ incidit, quia hæc fuit testatoris voluntas, ut daret ei facultatem & ab intestato succedendi, vel quia alia causa intercessit, quæ secundum ea quæ supra scripta sunt, non offends edictum: dicend

cendum est contribui fideicommissa debere,
 2 quasi ex aequata. ¶ Non simpliciter autē præ-
 tor pollicitus est se daturum actionē: sed causa
 cognita. nam siue inuenerit testatorem huius
 rei auctorem esse, ipsumque permisisse ab in-
 testato succedere, aut si qua alia iusta causa
 omitteri interuenerit: utique non dabit actio-
 nem in eum legatorum. Item si inuenerit bo-
 na ad alium pertinere, non dabit actionem. si
 verò nulla suspicio collusionis religionem præ-
 toris instruxerit. Si autem is cui auferri here-
 ditas potest, aliquid possideat de hereditate, &
 possidere desierit sine dolo malo: magis est ut
 desinat conueniri. quod ergo tēpus spectauimus,
 possideat, necne? litū contestat & tēpus spectari
 debet. Certè si vacantia bona quis possederit,
 & quadrienniū præterierit: indubitate conueniri
 poterit ex hac parte educti. quia & omisit cau-
 sam testamēti, & quia ab intestato possedit. &
 quidē sic, ut prescriptione quadrienniū tutus sit.
 3 ¶ Si patronus ex debita sibi portione heres scri-
 ptus, dato sibi coherede, ex alia parte omiserit
 institutionē, quia debita pars eius erat excu-
 sta: omiserit & coheres: deinde possideat patro-
 nus ab intestato legitimā hereditatē totā: dan-
 dam in eū legatorum actionē Celsus libro sexto
 decimo digestorum ait, quæ in Titium compe-
 teret. sufficeretque patrono, quod integram
 debitam sibi portionem habeat. hæc autem ista

sunt, si coheres collusit cū patrono. aliter enim non esse patronum cogendum legata prestare. neque enim interdictum est, ut quis omitat hereditatem, si sine fraude id fiat. ¶ Hoc edictū 4 etiam ad contra tabulas bonorum possessionem pertinere, magis dicendum est. scilicet ut qui accipiendo contra tabulas bonorum possessionē liberis parentibusque legata prestaret: si omiserit eam bonorum possessionem, & ab intestato possideat hereditatē: cogatur ea prestare, quae prestaret, si contra tabulas & bonorum & possessionem accepit. ¶ Si libertas sub conditione fuerit data, SI DECEM DEDERIT, & omissa causa testamenti fuerit: non aliter libertas competet, quam si conditioni paritū sit.

VII. MARCELLVS libro duodecimo
Digestorum.

Quidam Titium & Mauium instituit heredes. & ceterum Titio legauit. uterque omisso testamento, legitimam adiit hereditatem. non probè legatorum actionē Titius postulauit. idem, si virique legasset.

Pro eo quod in vim conditionis relinquitur, non competit actio. Bart.

VIII. VLPIANVS libro quinquagesimo
ad Edictum.

SI quis sub conditione dandorum decē, vel qua alia qua in dando vel in faciēdo fuit, heres institutus, omissa causa testamenti ab intestato possideat hereditatem: videndum est an
huic

huic, in cuius persona cōdicio collata est, subueniri debeat. & magis est ne subueniatur, neque enim legatarius est.

VIII. PAVLVS libro quadragesimo quinto ad Edictum.

Sed & si adhuc parendi conditioni tempus habeat, hac part Edicti non tenetur.

Si plures possident ab intestato, vno omittere quilibet tenetur in virilem. Bart.

X. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

Si non solus, sed cum alio possidet hereditatem is qui omisit causam testamenti, relictissime Iulianus ait, quod & Marcellus probat, dādā in ipsum quoque legatorum actionem vtilem. nec enim aspernari debet, obesse sibi factum heredi scripti, cui etiam profuerit. hoc autem ita est, nisi si pecuniā accepit is qui omisit causam testamenti. tunc enim in solidū tenebitur. ¶ Cum substitutis * ab institutis * legata fuissent relicta, & tam instituti quam substituti omissa causa testamenti possideant ab intestato hereditatem: Diuus Pius rescriptit, neque improbè neque imprudenter institutos legata recusare substitutiū data. rectè enim recusant in se duri legatorum, fideiuse commissorum petiitionem substituto, cui liberum fuit adueni hereditatem, non fideicommissum petere, sed vniuersa bona optinere. ¶ Si duo sint heredes, institutus & substitutus, & ambo

omissa causa testamenti ab intestato possideant hereditatem: questionis est, an ambo cogantur legata prestare. & utrum vnusquisque ea legata quæ à se relicta sunt, an verò ambo vtraque legata cogantur prestare. ego puto in solidum aduersus singulos legatorum petitionem dandam. Sed utrum eorum quæ à se legata sunt, an verò etiam eorum quæ ab altero herede, videamus. & aliàs proponamus institutio solum possidere hereditatem: eorum legatorum quæ sunt à se relicta, an etiam eorum quæ sunt à substituto relicta, actionem patietur? dicendum est, ita demum etiam eorum: si dolo substituti perueniat ad institutos hereditas sine pecunia. nam si pecuniam accepit substitutus, ipse erit conueniendus. Item si solus substitutus possideret, si quidem pecunia accepta institutus omisisset: dicemus institutum suis legatarijs respondere debere, substitutum suis. Si autem sine pecunia, aduersus substitutum dabimus actionem. nunc cum ambo possideant, melius dicitur, singulos suis legatarijs respondere debere.

XI. IAVOLENVS lib. septimo Epistularum.

SI ab instituto & substituto eadẽ res mihi legata sit, & omissa causa testamenti hereditatem possideant lege: etiam si ab vtroque herede* solidum mihi debetur, tamẽ ab vno legatum consecutus, ab altero petere non poterò. eligere itaque reum poterò.

XII. VLPPIANVS libro quinquagesimo
ad Edictum.

DE libertatibus quoque in hoc casu
quæsitum est, an cõpetant tam hæ quæ
ab instituto, quàm hæ quæ à substituto data
sunt & magis est vt competant, tam directa
quàm fideicommissaria. ¶ Heredem eius, qui
omissa causa testamenti ab intestato possidet
hereditatem, in solidum legatorum actione te-
neri constat. magis est enim, rei persecutionem
quàm pœnam continere. & ideo & perpetuã
esse. hoc autem ita est, nisi propter dolum de-
functi conueniatur heres. tunc enim in id quod
ad eum peruenit conueniretur.

Siue partem siue rem ex hereditate quis possi-
deat, hoc edicto tenetur. Bart.

XIII. CAIUS libro seprimodecimo ad
Edictum prouinciale.

ET si nõ totam aliquis hereditatem, par-
tẽmue eius ex qua heres institutus est,
ab intestato possideat, sed vel minimam por-
tionem, vel etiam vnã aliquam rem: te-
netur hoc edicto.

XIIII. IDEM libro secundo de testamentis
ad Edictum prætoris vrbani.

Quamuis non propriè pars hereditatis
in vna re intellegatur.

XV. IDEM libro septimodecimo ad Edictum
prouinciale.

Nec id iniquum est: cum ex suo quisque
vitio hoc incommodo adficiatur.

XVI. IDEM libro secundo de testamentis
ad Edictum prætoris urbani.

Cum enim hereditas ab eo quoque peti
possit, qui unam aliquam rem heredita-
rio nomine possideat: delitari nõ oportet, quin
verum sit quod diximus.

Qui omittit hereditatem absque dolo, non
tenetur hoc edicto. Bart.

XVII. IDEM libro septimodecimo ad
Edictum provinciale.

Si quis omissa causa testamenti omnino
seam hereditatem non possideat: excludun-
tur legatarij. nõ liberum cuiq; esse debet, etiam
lucrosam hereditatem omittere, licet eo modo
legata libertatesq; intercidunt. sed in fideicom-
missarijs hereditatibus id provisum est, ut si
scriptus heres nollet adire hereditatem: iussu
prætoris adeat, & restituat. quod beneficiũ his
quibus singule res per fideicommissum relicta
sint, non magis tributũ est, quàm legatarijs.

XVIII. IDEM libro secundo de testamentis
ad Edictum prætoris urbani.

Si duo heredes instituti, ambo omissa causa
testamenti ab intestato possideant heredi-
tatem: tunc quis uterque prætorio iure perin-
de habetur, atq; si ex testamento hereditatem
adisset: pro partibus in singulos competit actio.
¶ Admonendi sumus huic, in quem ex hac
parte edicti legatorum actio datur, beneficium
legis Falcidie concedendum.

XVIII. IDEM libro septimodecimo ad
Edictum provinciale.

Paterea paterno quoq; qui ex asse heres
institutus est, si ab intestato possederit he-
reditatem: commodū partū debet. quod habi-
turus foret si ex testamento adisset heredita-
tem, saluum ei debet esse.

XX. ULPIANVS libro quarto
Disputationum.

Si eadem res diuersis personis ab instituto
& substituto fuerit relicta: non uterq; sed
qui ab instituto accepit, solus vindicauit.

XXI. IULIANVS libro vicenimo* septimo*
Digestorum.

Si filius meus à matre sua heres scriptus
fuerit, & ego testamenti causa omiſſa bo-
norum possessionem eiusdem filij nomine petie-
ro: aelio legatorum in me dari debebit, non se-
cus ac si ipse heres scriptus omiſſa causa testa-
menti bonorum possessionem ab intestato ac-
cepissem.

Per hoc edictum non conseruantur ea, quæ
per se possunt subsistere. Bart.

XXII. IDEM libro trigensimo primo
Digestorum.

Si in testamento ita scriptum fuerit, TITIVS
HERES ESTO. SI TITIVS HERES ERIT,
MAEVIVS HERES ESTO: & Titius omiſſa
causa testamenti hereditatem legitimam pos-
sederit: Mauius aduersus eum petitio heredita-
tis dari non debet pro parte quam habiturus
esset.

esset, si testamēti causa omīssa non fuisset. Cum enim omīssō testamento hereditas possidetur, legatorum quidē & libertatium ratio habēda est, quia aliter quā ab herede dari nō poterunt. hereditatis verō, quae ita data est, rationem habere praetor non debet. sua enim culpa testator sub hac condicione hereditatis partem dedit, quam potuit purē dare. Quare et si ita scriptum fuisset, TITIVS HERES ESTO. QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRİPTIS HERES ERIT, STICHVS LIBER, HERESQVE ESTO: & Titius omīssō testamento hereditatem possideat, libertatem praetor Stichus tueri non debet: nec hereditatis petitionē ei dare. ¶ Si quis hoc modo testamentum scripserit, TITIVS HERES ESTO. SI TITIVS HERES NON ERIT, MAEVIVS HERES ESTO. QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRİPTIS HERES ERIT, MAEVIO, SI MIHI HERES NON ERIT, CENTVM DATO: deinde Titius omīssō testamento legitimam hereditatē possideat: an Maevio, cuius in potestate fuit, ut ex substitutione adeundo totam hereditatem haberet, legatorum actio dari debeat, queritur. & placet dari, quia nihil prohibet Maevium iustam causam habuisse, propter quam nollet negotiis hereditariis implicari.

XXIII. VLPİANVS libro quadragensimo sexto ad Edictum.

SI filius qui mansit in patris potestate, item filia heredes instituti, praeterito fratre emancipato qui contra tabulas accipere possessionem potuit, et intestati patris possessionem acceperint: legata omnibus praestabunt. nec filia dotem suam fratri conferet: cum et scripta videatur hereditatem habere.

Pupillus non tenetur, nisi in eo quod ad eum peruenit ex facto tutoris. Bart.

XXIIII. PAVLVS libro sexagesimo
ad Edictum.

SI dolo tutoris omiserit pupillus causam testamenti, et legitimam hereditatem possideat: danda est legatorum actio in pupillum. sed eatenus, quatenus hereditas ei acquisita est. quid enim si cum alio possideat hereditatem? sed hoc et in eo qui pubes est, plerique putant observandum: ut pro qua parte possideat, teneatur. quamuis praetor perinde in eum det actionem, atque si adisset hereditatem.

XXV. CELSVS libro sextodecimo
Digestorum.

Cui seruus ipsius substitutus est, seruum suum adire iussit. si idcirco fecit, ne legata praestaret, utraque praestabit: et qua heres est, et qua omissa causa testamenti possidet ex substitutione hereditate. salva Falcidia ei seruata.

Qui omittit ex institutione & sibi quaerit ex substitutione, tenetur hoc edicto. Bart.

XXVI. PAPINIANSVS libro sextodecimo
Questionum.

Lilianus scribit, patrem qui filiam sibi substitutam in suis adire hereditatem, legatae quae ab ipso datae sunt, ex sententia edicti praefaturum. quoniam filia patri substituitur in casu: non ut arbitrium eligendi relinquatur. Sed si varia legata supra dodrantem data sint, eorum prius rationem habendam quae à filia relictae sunt. non enim caret dolo pater, qui honore proprio omisso, propter compendium alienam institutionem maluit. denique si filiae pater substitutus adijt hereditatem, nihil cum dolo facere Iulianus existimat. quia nemo filiae patrem contra votum parentum substituere videtur: sed ut arbitrium eligendi relinquat.

XXVII. IDEM libro sexto
Responsorum.

Mater secundis tabulis impuberi filio substituta, locum edicto facit, si omisso testamento legitimam hereditatem filij possideat. idem iuris erit, et si filio heres data sit, et substituta. ¶ In sententiam edicti propter legatorum causam frater incidisse non videbatur, qui filium suum substitutum impuberi testamento fratris non emancipavit: sed ab intestato per eum bona possidere cepit. ¶ In eum, qui testamento scriptus heres non fuit, si fraudis consilio cum heredibus scriptis participato legitimam hereditatem solus possideat: actio legatorum ex sententia praetori dabitur.

Qui

Qui habet pretium, videtur habere hereditatem: ideo relicta à se prestare tenetur. Bart.

XXVIII. MAECIANVS libro quarto
Fideicommissorum.

SI seruum heredem institutum dominus, qui ipse rogatus fuerat fideicommissum prestare, prius quam adire iuberet vendiderit: prestare id debet. cum per pretium serui hereditatis quoque estimationem consequatur. ¶ Institutus heres, et rogatus restituere hereditatem, si ommissa causa testamenti legitimam hereditatem possideat: non dubie et legata cetera que fideicommissa, ita hereditatem quoque restituere compellendus est. libertates quoque tam directas quam fideicommissarias. sed si alienos seruos rogatus, sit manumittere, utique redimere eos debet. eam autem decessionem patietur si cui restituta fuerit hereditas, quam is qui ei restituerit passurus fuit.

XXVIII. VLPIANVS libro quinto
Fideicommissorum.

Qui ommissa causa testamenti ab intestato possidet hereditatem, seruos ad libertatem perducere debet. ne eis factum noceat eius qui ex testamento adire noluit. sic tamen, ut habeat libertos.

Qui omisit ex testamento, & possidet aliqua iusto titulo inter viuos, non tenetur hoc edicto. Bart.

XXX. HERMOGENIANVS libro tertio
Iuris epitomarum.

Qui omiſſa cauſa teſtamenti, pro emptore
vel pro dote vel pro donato ſiue alio
quolibet titulo, exceptis pro herede, & pro poſ-
ſeſſore, poſſideat hereditatem: à legatarijs &
fideſcomiſſarijs non conuenitur.

DE SENATVS CONSVL-
TO SILANIANO ET CLAVDIA-
NO quorum teſtamenta
ne aperiantur.

TIT. V.

Occiſo domino quaſtio habetur, & ſup-
plicium ſumitur de ſeruis, niſi
opem ei tulerint. Bart.

VLPIANVS libro quinquageſimo
ad Ediſtum.

Cum aliter nulla domus tuta eſſe
poſſit, niſi periculo capitis ſui cu-
ſtodiam dominis tam ab domeſti-
cis quam ab extraneis praſtare
ſerui cogantur, ideo ſenatus conſulta introducta
ſunt de publica quaſtione à familia necatorum
habenda. ¶ Domini appellatione continetur
qui habet proprietatem, etſi & ſuſfructus alie-
nuſ. ¶ Qui ſeruum bona fide poſſedit, domini
appellatione non continebitur. nec qui & ſum-
fructum ſolum habuit. Seruus pignori datus,
quod atinet ad debitoris necem, per omnia
perinde

perinde habetur, atq; si pignori datus nō esset.

¶ Serui appellatione etiam hi continentur, qui sub condicione legati sunt. nam medio tempore heredi sunt. nec quod condicio existens efficit vt desinant esse heredis, facit ne videantur interiri eius esse. Idemq; erit dicendum in statu libero. Sed in eo cui fideicommissa libertas purē debetur, exstat rescriptum Diui Pij ad Iubentium Sabinum: quo ostenditur non esse festinandum ad tormenta eius cui fideicommissa libertas debetur. & magis est, ne puniatur ob hoc quod sub eodem tecto fuit, nisi particeps sceleris fuerit. ¶ Domini appellatione etiam pro parte dominum contineri dicendum est. Domini appellatione & filius familias ceteriq; liberi, qui in potestate sunt, continentur. senatusconsultum enim Silianum non solum ad patres familias, verum ad liberos quoq; pertinet. Quid deinde dicemus, si liberi non sint in potestate? Marcellus libro duodecimo digestorum dubitat, ego puto plenus accipiendum, vt etiam ad eos liberos pertineat, qui in potestate non sunt. in eo, qui est in adoptionem datus, non putamus locum habere senatusconsultum, quamuis in adoptato locum habet. sed nec in alumno occiso locus est senatusconsulto. ¶ De matris serui, filio filiaue occisis questio non habebitur. ¶ Si pater ab hostibus captus sit, questionem de serui habellam & supplicium

filio occiso, eleganter Scauola ait. quod etiam
 post mortem patris probat, si antequam ei suus
 heres existat, occisus fuerit. ¶ Idem Scauola
 ait constantius defendendum, herede inuito
 filio, de his quaestiones habendam & suppli-
 cium, qui pure legati vel manumissi sunt ante
 aditam hereditatem filio occiso. quamuis enim
 si uiuere, herede eo existente ipsius non essent
 futuri: attamen ubi decessit, qua extinetum
 legatum & libertas est, senatusconsulto fore lo-
 cum dicit. ¶ Si pater necatus sit, an de seruis
 filij quaestio habeatur, si forte castrensi peculio
 seruos habuit: & magis est, quaestione de ser-
 uis filij habendam, suppliciumque sumendum, li-
 cet non sit in potestate filius. ¶ Si uir aut uxor
 occisi esse proponantur, de seruis eorum qua-
 estio habetur. quamquam neque uiri seruis pro-
 prie uxoris discantur, neque uxoris proprie uiri.
 sed quia commixta familia est, & una domus
 est: ita vindicandum atque in propriis seruis. se-
 natus censuit. ¶ Sed neque uxore occisa neque
 marito, de seruis soceri quaestione habenda-
 dam, senatus censuit. Marcellus autem libro
 duodecimo digestorum etiam in soceri seruis
 idem quod in mariti recte dixit. ¶ Occisorum
 appellatione eos contineri Labeo scribit, qui
 per vim aut cadem sunt interfecti; ut puta
 iugulatum, strangulatum, precipitatum,
 vel saxo, vel fuste vel lapide percussum, vel

quo alio telo necatum. Quod si quis, puta, veneno, vel etiam quo alio quod clam necare soleat, interemptus sit: ad hoc senatusconsultum vindicta mortis eius non pertinebit. Hoc idcirco, quia totiens puniendi sunt serui quia auxilium domino non tulerunt: quotiens potuerunt ei aduersus vim opem ferre, & non tulerunt. ceterum quid potuerunt facere aduersus eos, qui veneno vel quo alio more insidiantur? Planè si venenum per vim infusum sit, senatusconsultum locum habet. vbi cumque igitur vis adhibita est qua interemere solet, ibi dicendum est locum senatusconsulto fore. Quid ergo si dominus veneno, non per vim necatus esse preponatur: impunitum erit factum? nullo modo. hec enim cessat senatusconsultum Silavianum, nec questio suppliciumque de his qui sub eodem telto fuerunt habeatur: tamen si qui conscj vel factores sceleris fuerunt, hi deum supplicio adficiuntur. & adiri hereditas, aperiri que tabula etiam ante questio-

II nem habitam possunt. ¶ Si sibi manus quis intulit, senatusconsulto quidem Siliano locus non est, sed mors eius vindicatur. scilicet ut si in conspectu senorum hoc fecit, potueruntque eum in se saeuientem prohibere: pœna adficiantur. si verò non potuerunt, liberentur. Si quis non metu criminis imminenti, sed odio vite, vel impatientia doloris sibi

- forem si vi mortem minatum si proclamasset.
 plurimum utiq; supplicium pati debet vel hoc,
 ne ceteri seruis credant, in periculo dominorum
 14 sibi quemq; consulere debere. ¶ Hoc rescriptū
 multa continet. nam ei non parcat, qui eodem
 conclaus fuit. & ei qui timuit mori, non igno-
 scit. & quod vel voce oporteat seruos dominis
 15 auxiliū ferre, ostendit. ¶ Si quis in villa agens
 occisus sit: plus quā iniquum est, si forte dis-
 fusa latē praedia habeat, de omnibus, qui in ea
 regione fuerint, seruis & quæstionē haberi &
 supplicium sumi, sufficit ergo eos, qui cum ipso
 qui occisus dicitur fuerunt, & qui suspicione
 cedis, aut conscientia attingi videbuntur, de
 16 his quæstionem haberi. ¶ Cum dominus in iti-
 nere esset occisus, de hi qui vnā cum eo fue-
 runt cum occideretur, vel cum vnā fuissent,
 profugerunt, supplicium sumendum est. quod
 si cum domino nemo fuit cum occideretur, ces-
 17 sant ista senatusconsulta. ¶ Impubes seruus,
 vel ancilla nondum viripotens, non in eadem
 causa erunt. etas enim excusationem mere-
 18 tur. ¶ Impuberi autem virum in supplicio tan-
 tum parcimus, an verō etiam in quæstionē
 & magis est, vt de impubere nec quæstio ha-
 beatur. & aliā solet hoc in vsu obseruari,
 vt impuberes non torqueantur. terreci tan-
 19 tum solent, & habena vel ferula cedi. ¶ Ex-
 cusantur autem serui qui auxiliū tulerunt

Vide Ant. sine dolo malo. nam si finxit se quis auxilium
 Aug. li. 2. ferre, vel dicis gratia tulit: nihil hoc commen-
 c 3.

tum ei proderit. Tulisse autem auxilium non
 tantum is videtur, qui seruauit dominum, hoc
 est, qui potuit ita opem ferre ut saluus esset
 dominus: verum is quoq; qui quidquid potnis
 fecit, tamen si dominus interfectus est. veluti si
 quis clamauit ut ad auxilium conueniretur: aut
 terruit adgressores. atq; si qui turbam conuo-
 cauit, aut si corpus suum obiecit: vel aliàs cor-
 pore suo auxilium tulit. Non tamen semper
 qui clamore usus est, auxilium tulisse videtur.
 quid enim si cum posset manu depellere à do-
 mino periculum, ille clamorem inanem elegit?
 plectendus utiq; erit. ¶ Quid si vulnerati sint 20
 serui, cum protegerent dominum? dicendum est par-
 ti eius debere. nisi si aut ipsi sibi vulnera ista fe-
 cerant data opera, ne punirentur: aut alia vul-
 nera ipsi acceperunt, ut possent nihilo minus
 opem ferre, si voluissent. ¶ Si dominus mortise- 21
 re vulneratus superuixerit, nec de quoquã ser-
 uorum suorum conquestus sit: etiam si sub eo-
 dem tecto fuerunt, tamen parcendum illis erit.

II. CALLISTRATUS libro quinto
 de Cognitionibus.

Diuis Marcus Commodus Pisoni rescri-
 psit in hac verba. Cum constiterit apud
 te Piso carissime, Iulum Donatum postea,
 quam conterritus aduentu latronum profuge-

erat villam suam, vulneratum esse, mox testamento facto purgasse officium seruorum suorum: nec pietas pro seruis nec sollicitudo heredi optinere debet, ut ad pœnā vocentur quos absoluit dominus ipse.

III. VLPIANVS libro quinquagesimo
ad Edictum.

SI quis in graui valetudine adfectus opem domino ferre non potuerit, subueniendum est ei. ¶ Si quis moriens duxisset, à seruo vim mortu allatam esse sibi: dicendum est, non esse credendum domino, si moriens hoc dixit, nisi potuerit et probari. ¶ Si maritus uxorem noctu intra cubiculum secum cubantem necauerit, vel uxor maritum: serui pœna senatusconsulti liberabuntur. Sed si excauidissent, et opem non tulissent: plectendi erunt, non tantum si proprij essent mulieris: sed etiam si mariti, si tamen maritus in adulterio deprehensam occidat: quia ignoscitur ei, dicendum est non tantum mariti, sed etiam uxoris seruos liberandos, si iustum dolorem exsequenti domino non resisterunt. ¶ Si cum omnes domini adgressuram paterentur, vni seruus opem tulit: an sit excusandus, an vero quia omnibus non tulit plectendus? et magis est, ut si quidem omnibus ferre potuit, quamuis quibusdam tulit, supplicio adficiendum. si vero simul omnibus non potuit, excusandum, quia quibusdam opem

tulerit. Nam illud durum est dicere, si cū duobus auxilium ferre non possit, elegit alteri esse auxilio: electione crimen eum contraxisse. quare & si seruus mulieris marito domina magis auxilio fuit, quā̄m domina, vel contra: dicendum est ignosci ei debere. ¶ Soluenitur ei qui eo tempore, quo dominus dominā̄e occisa est, clausi ita fuerunt sine dolo malo, vt erumpere succurrendi causa, aut comprehendendi eos qui eadem fecerint, non potuerint. nec interest, à quo clausi continebuntur. sic tamen, si non data opera voluerint se ita includi, ne opem ferre possint. Clusos accipere debemus, & si sunt vincti. si tamen ita vincti, vt omnino erumpere vincula, & auxilio esse non potuerunt. ¶ Ignoscitur etiam his qui etate defecti sunt. Surdus quoq; inter invencillos numerandus est, aut inter eos qui sub eodem tecto non sunt. quia vt illi per spatium, ita hic per morbum nihil audit. Cæcus quoq; veniam mereri debet. Mutum simili modo excipimus. sed ibi, vbi vocis tantū̄m auxilium superfluit. Furiosos excipi nequaquam dubium est.

Qui defendit vnum ex seruis malefactoribus, videtur esse obnoxius criminis. Bart.

¶ Si quis quem eorum seruum seruā̄mve ex ea familia, qui eius facinoris noxius erit, receperit vel celauerit sciens dolo malo, in ea causa est,

est, ac si lege, quæ de sicariis lata est, facinorosi
 7 noxius fuerit. ¶ Si ex stipulatu seruus debeatur,
 et eadem domini arguitur, et pro hoc
 præmio liber esse iussus sit: ex stipulatu alio
 stipulatori non datur, nam et si supplicio ad-
 factus fuisset, non daretur, quòd si sub eodem
 testio non fuit, ex stipulatu alio in estimatio-
 ne serui utilis erit creditori.

Non videtur indicasse qui non vltro
 indicauit. Bart.

8 ¶ Virum autem is solus videatur indicasse
 vel arguisse, qui ad hoc profilit vltro: an etiam
 is qui cum accusaretur, ipse detorsit in alium
 crimè? et magis est, ut ille hoc præmio dignus
 9 sit, qui vltro ad accusationem profilit. ¶ Hi
 quoq; qui non potuerunt aliàs ad libertatem
 peruenire, reputa si hac lege distractus erat
 quis, ne manu mitteretur, poterunt propter hoc
 quòd in commune vtile est, ad libertatem per-
 10 uenire. ¶ De his quoq; seruis, qui testamento
 manumissi sunt perinde atq; seruis supplicium
 sumendum est. De his qui antequam testamen-
 tum occisi occisæne aperiretur profugissent,
 posteaq; aperto testamento liberi scripti inue-
 nirètur, perinde ac si de seruis questio habenda,
 suppliciumq; sumendum est, nam est equis-
 simum, vltioni dominorum non obstare indul-
 gentiam ipsorum, quam quisq; plenior em esset

l. 177. §. de
 verb. sign.
 idè repeti-
 tur. Anto.
 Aug. libr.
 1. c. 9.

expertus, eo grauiorem sceleri suo poenam
merebitur.

Edictum praetoris.

¶ Quod ad causam testamenti pertinetis reli- 11
ctum erit ab eo, qui occisus esse dicetur: id ne
quis sciens dolo malo aperiendum, recitandum,
describendumque curet, edicto cauetur, prius-
quam de ea familia questio ex senatusconsul-
to habita, sup. liciumque de noxiis sumptum
fuerit. ¶ Aperire autem hic ille videtur, qui 12
naturaliter aperit: siue sint signata siue non
sint legata, sed tantum naturaliter clausa.
Aperire accipere debemus prohibitos nos, vel
palam, vel publice, vel secreto. omnis enim a-
pertura prohibita est. ¶ Si quis ignorans occi- 13
sum, aperuerit: non debet hoc edicto teneri. ¶
si sciens, non tamen dolo aperuit, a quo non te-
nebitur: si forte per imperitiam vel per rustici-
tatem ignarus edicti praetoris vel senatuscon-
sulti aperuit. ¶ Si quis tabulas quidem non ape- 14
ruit naturaliter, limum autem incidit, excu-
satus erit. quia dolo caret qui ipsas tabulas non
aperuit. Si autem non totum testamentum, sed
pars eius aperta sit: dicendum est, in edicto in-
cidisse eum qui aperuit. parui enim refert, utrum
totum, an pars aperiatur. ¶ Si qui codicillos 15
aperuerit, testamentum non aperuerit: in edicto
incidit. nam ¶ codicilli ad causam testamēti
pertinent. item siue iure valeat id quod aper-

sum est, siue non valeat: attamen edicto locus
 16 est. ¶ Eadem seruantur & de his quæ ad cau-
 sam sui institutionis pertinent, si pupillus pupil-
 17 linae occisus occisæ esse dicatur. ¶ Si alius a-
 peruit, alius recitauit, alius descripsit: omnes
 in edictum incident, qui singula eorum fecerunt.
 18 ¶ Non tantum ex testamento, sed etiam
 ab intestato hereditas ad hoc edictum perti-
 net: ut nequis adeat bonorumque possessionem
 petat, antequam quæstio de familia habeatur.
 ne heres propter compendium suum familia
 facinus occultaret.

Si hereditas metu preceat huius edicti non
 adeatur, & interim heres decedat,
 transmittitur. hart.

19 ¶ Eleganter Scæuola ait, ut qui ad heredem
 suum uiles actiones transmittat, si forte ante
 aditionem decepsit exploratum esse debere, id-
 circo cum non adire quod senatusconsulto edi-
 20 ctoque terreatur. ¶ Si condicioni intra diem
 ex die mortis præstitutum parere in si ignoran-
 tia non paruerunt: si idcirco ignoratus est, quia
 metu senatusconsulti aperiri tabula non po-
 tuerunt: succurritur ei ad implendam condicio-
 21 nem. ¶ Si & aliud impedimentum sit de non
 adeunda hereditate, vel aperiendarum tabula-
 rum: sit & senatusconsulti: nihil prodesse im-
 pedimentum senatusconsulti, si & aliud fuit.
 veluti si prægnas uxor occisi fuit, vel etiam
 putabatur. ¶ propterea adire hereditatem
 iust

QVI omissa causa testamenti, pro emptore
vel pro dote vel pro donato siue alio
quolibet titulo, exceptis pro herede, & pro pos-
sessore, possideat hereditatem: à legatarijs &
fideicommissarijs non conuenitur.

DE SENATVS CONSVL-
TO SILANIANO ET CLAVDIA-
NO quorum testamen-
ta ne aperiantur.

TIT. V.

Occiso domino quaestio habetur, & sup-
plicium sumitur de seruis, nisi
opem ei tulerint. Bart.

VLPIANVS libro quinquagesimo
ad Edictum.

CVM aliter nulla domus tuta esse
possit, nisi periculo capitis sui cu-
stodiam dominis tam ab domesti-
cis quam ab extraneis prestare
serui cogantur, ideo senatusconsulta introducta
sunt de publica quaestione à familia necatorum
habenda. ¶ Domini appellatione continetur
qui habet proprietatem, et si ususfructus alie-
nus. Qui seruum bona fide possedit, domini
appellatione non continebitur. nec qui usum-
fructum solum habuit. Seruus pignori datus,
quod atinet ad debitoris necem, per omnia
perinde

perinde habetur, atq; si pigvori datus nō esset.

¶ **S**erui appellatione etiam hi continentur, quo sub condicione legati sunt. nam medio tempore heredi sunt. nec quod condicio existens efficit vt desinant esse heredi, facit ne videantur interimi eius esse. Idemq; erit dicendum in statulibero. Sed in eo cui fideicommissa libertas pure debetur, exstat rescriptum Diui Pij ad Iubentium Sabinum: quo ostenditur non esse festinandum ad tormenta eius cui fideicommissa libertas debetur. & magis est, ne puniatur ob hoc quod sub eodem tecto fuit, nisi particeps sceleris fuerit. ¶ **D**ominus appellatione etiam pro parte dominum contineri dicendum est. Domini appellatione & filius familias ceteriq; liberi, qui in potestate sunt, continentur. senatusconsultum enim Silianum non solum ad patres familias, verum ad liberos quoq; pertinet. Quid deinde dicemus, si liberi non sint in potestate? Marcellus libro duodecimo digestorum dubitat, ego puto plenius accipiendum, vt etiam ad eos liberos pertineat, qui in potestate non sunt. in eo, qui est in adoptionem datus, non putamus locum habere senatusconsultum, quamuis in adoptato locum habet. sed nec in alumno occiso locus est senatusconsulto. ¶ **D**e matris seruis, filio filiaue occisis questio non habebitur. ¶ **S**i pater ab hostibus captus sit, questionem de seruis habendam & supplicium

filio occiso, eleganter Scauola ait. quod etiam
 post mortem patris probat, si antequam ei suus
 heres existat, occisus fuerit. ¶ Idem Scauola
 ait constantius defendendum, herede insituro
 filio, de his quaestione habendam & suppli-
 cium, qui pure legati vel manumissi sunt ante
 aditam hereditatem filio occiso. quamuis enim
 si uiuere, herede eo existente ipsius non essent
 futuri: attamen ubi decessit, qua extinctum
 legatum & libertas est, senatusconsulto fore lo-
 cum dicit. ¶ Si pater necatus sit, an de seruis
 filij questio habeatur, si forte castrensi peculio
 seruos habuit & magni est, quaestione de ser-
 uis filij habendam, suppliciumq; sumendum, li-
 cet non sit in potestate filius. ¶ Si vir aut uxor
 occisi esse proponantur, de seruis eorum qua-
 stio habetur. quamquam neq; uiri serui pro-
 prie uxoris discantur, neq; uxoris proprie uiri.
 sed quia commixta familia est, & una domus
 est ita vindicandum atq; in propriis seruis. se-
 natus censuit. ¶ Sed neque uxore occisa neq; u-
 marito, de seruis soceri quaestione habenda,
 senatus censuit. Marcellus autem libro
 duodecimo digestorum etiam in soceri seruis
 idem quod in mariti recte dixit. ¶ Occisorum
 appellatio egs contineri Labeo scribit, qui
 per vim aut eadem sunt interfecti: ut puta
 iugulatum, strangulatum, precipitatum,
 vel saxo, vel fuste vel lapide percussum, vel
 quo

quo alio telo necatum. Quod si quis, puta, veneno, vel etiam quo alio quod clam necare soleat, interemptus sit: ad hoc senatusconsultum vindicta mortis eius non pertinebit. Hoc idcirco, quia totiens puniendi sunt serui quia auxilium domino non tulerunt: quotiens poterunt ei aduersus vim opem ferre, & non tulerunt. ceterum quid poterunt facere aduersus eos, qui veneno vel quo alio more insidiantur? Planè si venenum per vim infusum sit, senatusconsultum locum habet, ubicumque igitur vis adhibita est qua interemere solet, ibi dicendum est locum senatusconsulto fore. Quid ergo si dominus veneno, non per vim necatus esse proponatur? impunitum erit factum? nullo modo. licet enim cessat senatusconsultum Silianum, nec questio suppliciorumque de his qui sub eodem tecto fuerunt habeatur: tamen si qui conscij vel factores sceleris fuerunt, hi demum supplicio adficiuntur. & adiri hereditas, aperiri que tabula etiam ante quaestio-
 nem habitam possunt. ¶ Si sibi manus quis intulit, senatusconsulto quidem Siliano locus non est, sed mors eius vindicatur, scilicet ut si in conspectu seruorum hoc fecit, potueruntque cum in se sciuentem prohibere: pena adficiantur, si verò non potuerunt, liberentur. Si quis non metu criminis imminenti, sed radio vitæ, vel impatientia doloris sibi

- forem si vi mortem minatum si proclamasset.
 ultimum utiq; supplicium pati debet vel hoc,
 ne ceteri serui credant, in periculo dominorum
 14 sibi quemq; consulere debere. ¶ Hoc re scriptu
 multa continet, nam ei non parcat, qui eodem
 conclauis fuit. & ei qui timuit mori, non igno-
 scit. & quod vel voce oporteat seruos dominis
 15 auxiliu ferre, ostendit. ¶ Si qui in villa agens
 occisus sit: plus quam iniquum est, si forte dis-
 fusa late praedia habeat, de omnibus, qui in ea
 regione fuerint, seruis & questionē haberi &
 supplicium sumi, sufficit ergo eos, qui cum ipso
 qui occisus dicitur fuerunt, & qui suspicione
 cedi, aut conscientia attingi videbuntur, de
 16 his questionem haberi. ¶ Cum dominus in iti-
 nere esset occisus, de his qui vnā cum eo fue-
 runt cum occideretur, vel cum vnā fuissent,
 profugerunt, supplicium sumendum est, quod
 si cum domino nemo fuit cum occideretur, ces-
 17 sant ista senatusconsulta. ¶ Impubes seruus,
 vel ancilla nondum viripotens, non in eadem
 causa erunt, etas enim excusationem mere-
 18 tur. ¶ Impuberi autem vtrum in supplicio tan-
 tum parcimus, an verò etiam in questionē
 & magis est, vt de impubere nec questio ha-
 beatur. & aliās solet hoc in vsu obseruari,
 vt impuberes non torquantur, terri tan-
 19 tum solent, & habena vel ferula cedi. ¶ Ex-
 cusantur autem serui qui auxilium tulcrunt

Vide Ant. sine dolo malo. nam si finxit se qui auxilium
 Aug. li. 2. ferre, vel dicis gratia tulit: nihil hoc commen-
 c 3.

tum ei proderit. Tulisse autem auxilium non
 tantum is videtur, qui seruauit dominum, hoc
 est, qui potuit ita opem ferre ut saluus esset
 dominus: verum is quoq; qui quidquid potuit
 fecit, tamen si dominus interfectus est, veluti si
 quis clamauit ut ad auxilium conueniretur: aut
 terruit adgressores. atq; si quis turbam conuo-
 cauit, aut si corpus suum obiecit: vel alias cor-
 pore suo auxilium tulit. Non tamen semper
 qui clamore usus est, auxilium tulisse videtur.
 quid enim si cum posset manu depellere à do-
 mino periculum, ille clamorem inanem elegit?
 plectendus utiq; erit. ¶ Quid si vulnerati sint 20
 serui, cui protegerent dominum? dicendum est par-
 ci eis debere, nisi si aut ipsi sibi vulnera ista fe-
 cerunt data opera, ne punirentur: aut alia vul-
 nera isti acceperunt, ut possent nihilo minus
 opem ferre, si voluissent. ¶ Si dominus moriose 21
 re vulneratus superuixerit, nec de quoquā ser-
 uorum suorum conquestus sit: etiam si sub eo-
 dem telto fuerunt, tamen parcendum illis erit.

II. CALLISTRATVS libro quinto
 de Cognitionibus.

DIuus Marcus Commodus Pisoni rescri-
 psit in hac verba. Cum constiterit apud
 te Piso carissime, Iulum Donatum postea,
 quam centurius aduentu latronum profuge-

37at villam suam, vulneratum esse, mox testa-
 38mento facto purgasse officium seruorum suo-
 39rum: nec pietas pro seruis nec sollicitudo here-
 40dis optinere debet, vt ad pœnâ vocentur quos
 41absoluit dominus ipse.

III. VLPNIANVS libro quinquagensimo
 ad Edictum.

SI quis in graui valetudine adfectus opem
 domino ferre non potuerit, subueniendum est
 ei. ¶ Si quis moriens dixisset, à seruo vim mor-
 tiu allatam esse sibi: dicendum est, non esse cre-
 dendum domino, si moriens hoc dixit, nisi po-
 tuerit & probari. ¶ Si maritus uxorem noctu
 intra cubiculum secum cubantem necauerit,
 vel uxor maritum: serui pœna senatusconsul-
 ti liberabuntur. Sed si exaudissent, & opem
 non tulissent: plectendi erunt, non tantum si
 proprij essent mulieris: sed etiam si mariti, si ta-
 men maritus in adulterio deprehensam occi-
 dat: quia ignoscitur ei, dicendum est non tan-
 tum mariti, sed etiam uxoris seruos liberan-
 dos, si iustum dolorem exsequenti domino non
 resistuerunt. ¶ Si cum omnes domini adgressu-
 ram paterentur, vni seruus opem tulit: an sit
 excusandus, an verò quia omnibus non tulit
 plectendus? & magis est, vt si quidem omni-
 bus ferre potuit, quamuis quibusdam tulit,
 supplicio adficiendum, si verò simul omnibus
 non potuit, excusandum, quia quibusdam opem

tulerit. Nam illud durum est dicere, si cū duobus auxilium ferre non possit, elegit alteri esse auxilio: electione crimen eum contraxisse. quare & si seruus mulieris marito dominæ magis auxilio fuit, quàm dominæ, vel contra: dicendum est ignoscere ei debere. ¶ Subuenitur 4
eis qui eo tempore, quo dominus dominæ occisa est, clausi ita fuerunt sine dolo malo, vt erumpere succurrendi causa, aut comprehendendi eos qui eadem fecerint, non potuerint. nec interest, à quo clausi continebuntur. sic tamen, si non data opera voluerint se ita includi, ne opem ferre possint. Clusos accipere debemus, & si sunt vincti. si tamen ita vincti, vt omnino erumpere vincula, & auxilio esse non potuerunt. ¶ Ignoscitur etiam his qui etate defecti sunt. Surdus quoq; inter invencillos numerandus est, aut inter eos qui sub eodem tecto non sunt. quia vt illi per spatium, ita hic per morbum nihil audit. Cacus quoq; veniam mereri debet. Mutum simili modo excipimus. sed ibi, vbi vocis tantùm auxilium superfluit. Furiosos excipi nequaquam dubium est.

Qui defendit vnum ex seruis malefactoribus, videtur esse obnoxius criminis. Bart.

¶ Si quis quem eorum seruum seruamue ex ea familia, qui eius facinoris noxius erit, receperit vel celauerit sciens dolo malo, in ea causa est,

est, ac si lege, qua de sicariis lata est, facinorosi
 7 noxius fuerit. ¶ Si ex stipulatu seruus debeatur,
 & eadem domini arguerit, & pro hoc
 premio liber esse iussus sit: ex stipulatu actio
 stipulatori non datur, nam & si supplicio ad-
 factus fuisset, non daretur. quod si sub eodem
 testamento non fuit, ex stipulatu actio in aestimatio-
 ne serui utilis erit creditori.

Non videtur indicasse qui non ultro
 indicauit. Bart.

8 ¶ Virum autem si solus videatur indicasse
 vel arguisse, qui ad hoc profisit ultro: an etiam
 si qui cum accusaretur, ipse detorsit in alium
 crimē? & magis est, ut ille hoc premio dignus
 9 sit, qui ultro ad accusationem profisit. ¶ Hi
 quoque, qui non potuerunt alias ad libertatem
 peruenire, ut puta si hac lege distractus erat
 qui, ne manu mitteretur, poterunt propter hoc
 quod in commune utile est, ad libertatem per-
 10 uenire. ¶ De his quoque seruis, qui testamento
 manumissi sunt perinde atque seruis supplicium
 sumendum est. De his qui antequam testamen-
 tum occisi occisive ne aperiretur profugissent,
 posteaque aperto testamento liberi scripti inue-
 nirētur, perinde ac si de seruis quaestio haben-
 da, suppliciumque sumendum est, nam est equis-
 simum, ultioni dominorum non obviare indul-
 gentiam ipsorum, quam quisque pleniorē esse

l. 197. j. de
 verb. sign.
 idē repeti
 tur. Anto.
 Aug. libr.
 1. c. 9.

expertus, eo grauiorem sceleri suo poenam
merebitur.

Edictum pratoris.

¶ Quod ad causam testamenti pertinens reli- 11
ctum erit ab eo, qui occisus esse dicetur: id ne
quis sciens dolo malo aperiendum, recitandum,
describendumq; curet, edicto cauetur, prius-
quam de ea familia questio ex senatuscon-
sulto habita, sup. liciumque de noxiis sumptum
fuerit. ¶ Aperire autem hic ille videtur, qui 12
naturaliter aperit: siue sint signata siue non
sint legata, sed tantum naturaliter clausa.
Aperire accipere debemus prohibitos nos, vel
palam, vel publice, vel secreto. omni enim a-
pertura prohibita est. ¶ Si quis ignorans occi- 13
sum, aperuerit: non debet hoc edicto teneri. Et
si sciens, non tamen dolo aperuit, a quò non te-
nebitur: si fortè per imperitiam vel per rustici-
tatem ignarus edicti pratoris vel senatuscon-
sulti aperuit. ¶ Si quis tabulas quidè non ape- 14
ruit naturaliter, linum autem incidit, excu-
satus erit, quia dolo caret qui ipsas tabulas non
aperuit. Si autem non totum testamentum, sed
pars eius aperta sit: dicendum est, in edictum in-
cidisse eum qui aperuit, parui enim refert, utrum
totum, an pars aperiat. ¶ Si quis codicillos 15
aperuerit, testamentum non aperuerit: in edictum
incidit, nam et codicilli ad causam testamèti
pertinent, item siue iure valeat id quod aper-

tum est, siue non valeat: attamen edicto locus
 16 est. ¶ Eadem seruantur & de his quæ ad cau-
 sam sui institutionis pertinent, si pupillus pupil-
 17 linae occisus occisæ esse dicitur. ¶ Si alius a-
 peruit, alius recitauit, alius descripserit: omnes
 in edictum incident, qui singula eorum fecerunt.
 18 ¶ Non tantum ex testamento, sed etiam
 ab intestato hereditas ad hoc edictum pertinet:
 ut nequis adeat, bonorumque possessionem
 petat, antequam questio de familia habeatur.
 ne heres propter compendium suum familia
 facinus occultaret.

Si hereditas metu poenæ huius edicti non
 adeatur, & interim heres decedat,
 transmittitur. Bart.

- 19 ¶ Eleganter Scauola ait, ut qui ad heredem
 suum utiles actiones transmittat, si forte ante
 aditionem deceat exploratum esse debere, id-
 circo cum non adire quod senatusconsulto edi-
 20 ctioque terratur. ¶ Si conditioni intra diem
 ex die mortis prestitutum parere iusti ignoran-
 tia non paruerunt: si idcirco ignorati est, quia
 metu senatusconsulti aperiri tabula non po-
 tuerunt: succurritur eis ad implendâ condicio-
 21 nem. ¶ Si & aliud impedimentum sit de non
 aduenda hereditate, vel aperiendarum tabula-
 rum: sit & senatusconsulti: nihil prodesse im-
 pedimentum senatusconsulti, si & aliud fuit.
 veluti si pragnas uxor occisi fuit, vel etiam
 putabatur. & propterea adire hereditatem
 in st

institutus non potuerit.

IIII. PAPINIANVS libro sexto
Responsorum.

Qui postumos heredes instituerat, non
natus postumis uxore secundo loco scri-
psit heredem, cum à familia neca-
tus diceretur, uxor d' em suum obierat, heredes
mulieris actiones ex constitutione sibi dari
postulabant. eos ita demum audiendos esse re-
spondi, si mulier, quam in utero nihil gestare
constabat, propter senatusconsultum heredita-
tem adire noluit, alioquin prae-grate ea defun-
cta, nullam iniuriae querellam interuenisse.

* Sūt qui
legant, ex
substitu-
tione, con-
tra fidem
Flor.

Pena quae imponitur extraneo aduenti, im-
ponitur necessario se im-
miscenti. Bart.

V. VLPIANVS libro quinquagesimo
ad Edictum.

Necessarios heredes puto edicto compre-
hendi, si se misceant hereditati. nec bo-
norum possessionem peti praetor permittit. &
ego puto ad omnes bonorum possessiones hoc
edictum pertinere. ¶ Non aliàs bona publican-
tur, quam si constabit esse occisum patrem fa-
miliae: & heredem ante questionem de fami-
lia habitam, suppliciumque sumptum, adisse
hereditatem. ¶ Vbi quis incuria necatus est,
vel medici insidiis, adiri quidem hereditas po-
test, sed heredis defensio mortis incumbit.

VI. PAVLVS libro quadragesimo sexto
ad Edictum.

Etsi percussor certus sit, tamen habendus
 questio est, ut cadu mandator inuenia-
 tur. utique autem ipse maxime questioni da-
 bitur, quamuis & ceteri puniantur. ¶ Quam-
 uis alias in caput domini serui non torquean-
 tur, recte tamen fiet questio etiam si heredem
 accuset: siue extraneus heres, siue ex sui sit. Si
 vnus ex domini non compareat, querendum
 est de casu eius per seruos quos communes ha-
 buerunt, magis enim de salute aut vltione do-
 mini non comparentis, quam in caput praesen-
 tis torquebuntur. ¶ Si appetitus sit, nec occi-
 sus dominus: nihil senatus consulto cauetur, ipse
 enim in familiam suam potest animaduertere.

VII. IDEM libro singulari ad senatuscon-
 sultum Silanianu. n.

ET (in) libertos extraordinarium auxi-
 lum habebit.

VIII. IDEM libro quadragensimo sexto
 ad Edictum.

Senatusconsulto Pisoniano cauetur, ut Tacit. lib.
 si poena obnoxius seruus venisset, quando 13. & 14.
 que ante aduersum in eum esset, ut venditor
 pretium praestaret, ne empori iniuriam fecisse
 videatur senatus. ¶ Si filius familias, qui in ca-
 strensi peculo testatus est, occisus sit: omni mo-
 do id defendendum est, ut ex quibus casibus
 ad fiscum patris familias bona pertinent, his
 casibus & huius peculium, potius quam ad
 heredes qui delinquerunt in aduendo, & si-
 mill

milibus: vltiue non sunt.

Ad ficum transeunt bona cum onere
legatorum. Bart.

VIII. GAI VS libro septimodecimo
ad Edictum prouinciale.

Cum fisco caduca bona defuncti addican-
tur propter inultam mortē, in eum lega-
torum actio datur. & libertates rata sunt eo-
rum scilicet, qui senatusconsulto excipiuntur.

X. PAVLVS libro singulari ad senatus-
consultum Silanianum.

Si exheredatus filius, antequam adiretur
patris hereditas, occisus sit: ex euctu in sti-
cietur. ut si adita fuerit hereditas, quasi alieni
fuisse videantur. si vero irri:um testamentum
factum sit, quia ipsius essent si viveret, omnia
perinde aguntur, ac si dominus esset. & Sub
Diuo Traiano constitutum est, de his libertis
quos viuis manumiserat quæstionem haberi.

XI. TRYPHONINVS libro secundo
Disputationum.

Idēque erit & de his qui in anulorum
petierant.

XII. PAVLVS libro singulari ad senatus-
consultum Silanianum.

Si seruus à testatore occiso legatus sit, &
prætor pro præmio statuerit liberum cum
esse: dicendum est non impediri libertatem.

Præscriptio quinquennij.

XIII. VENNIEVS SATVRNINVS lib. secūdo
de publicis iudiciis.

IN cognitione aperti aduersus senatuscon-
sultum testamenti eius qui à familia sua oc-
cisus datur, quinquennis tempus constitutum
est senatusconsulto, Taurò & Lepido consuli-
bus. quod tamen ad extraneos pertinet. namq; Ann. vii.
763.
eos, qui patricidij pœna teneri possunt, semper
accusare permittitur eodem senatusconsulto.

Pœna impuberis.

XIII. MARCIANVS libro vndecimo
de publicis iudiciis.

EXcipiuntur senatusconsulto Siliano
impuberes serui. Trebius autem Germa-
nus legatus etiam de impubere sumi iussit sup-
plicium. & tamen non sine ratione. nam si
puer nec multum à puberi aetate aberat, & ad
pedes domini cubuerat cum occideretur: nec
postea eadem eius prodiderat. ut enim opem
ferre eum non potuisse constabat, ita silentium
praestitisse etià postea certum erat. & hi dum-
taxat impuberibus senatusconsulto parci cre-
debat, qui tantum sub eodem tecto fuissent. qui
verò ministri vel participes cadis fuissent, &
eius aetatis, quamquam nondum puberis, ut rei
intellectum capere possent, his non magis in ce-
de domini, quam in ulla alia causa parci oportere.

Fiscus succedit in locum heredis indi-
gni, & praefertur substituto etiam
necessario & necem vindi-
canti. Bart.

XV. MARCIANVS libro singulari
de Delatoribus.

SI sequens gradus ultus facit necem te-
statoris, an priore hereditas ad illum
transferatur? & ait Papinianus, non esse
hoc. nam pœna illius, huius præmium esse non
debet. ¶ Cum ex parte heredi instituto lega-
tum quoq; erat, & in vlciscenda morte cessa-
uerat: Diui Severus & Antoninus rescripse-
runt, tam hereditatis portionem quàm lega-
tum ei auferendum. heredibus autem, qui in
vlciscenda morte defuncti cessauerant, tam te-
stamento quàm ab intestato auferuntur bona.
fortè & si quasi patronus venit, quamuis hi
suo iure admittantur.

Etiã feruus communis pro præmio li-
bertatem consequitur. Bart.

XVI. MARCELLVS libro duodecimo
Digestorum.

DOmino à familia occiso feruus commu-
nis necem eius detexit. fauore liberta-
tù liber quidem fieri debet: pretij autem par-
tem sibi contingetem socium consequi oportet.

XVII. MODESTINVS libro octauo
Regularum.

PRius de se familia torquenda est. & si
confiteatur, tunc interrogetur qua man-
dante flagitium admissum sit.

XVIII. IDEM libro nono Regularum.

ET inofficioso testamento quæri idem, &
mortem vindicare defuncti non prohi-
betur

betur. idque Paulus respondit.

XVIII. IDEM libro octauo Pandectarum.

Cum dominus occiditur, auxilium ei familia ferre debet et armis, et manu, et clamoribus, et obiectu corporis. quòd si cum posset non tulerit, merito de ea supplicium sumitur.

XX. PAPINIANVS lib. secundo Responsorum.

Heres, qui veneni causam persequitur, heredes hereditarias arguentes ordinare saluum prouationum iudicium non prohibetur.

Mors clandestina ab extraneo facta aditionem non impedit Part.

XXI. IDEM libro sexto Responsorum.

Propter veneni questionem tempus petende possessionis non profertur. cum eo quoque suspenso crimine rectè petatur. aliud senatus placuit, cum à familia dominus necatus dicitur. seruorum videlicet causa, quorum libertatem questionis habende gratia negligi necesse est. ¶ Nepti quæ possessionem auia petierat, mortem eius interfectam sciens, non defenderat. fideicommissum, quod auia ex alio testamento nepti deluit, in restituendis fisco bonis non esse deducendum placuit. dolus enim heredi puniendus est. si autem negligentia mulier emolumentum bonorum amisserit, fideicommissum esse retinendum integrato iure debiti, variatum est. ¶ Presidi iniquitate reu illata cadu absolutu, heredibus, qui non defunctorie

debitum officium impleuerant, quamuis non
 provocassent, hereditatem auferri non oportere,
 visum est.

Persecutio hæc non finitur decennio,
 nec morte heredis. Bart.

XXII. PAVLVS libro sextodecimo
 Responsorum.

GAius Seius cum liqueceret, questus est
 se veneno occidi à seruo suo: & sic ex-
 stitit. cui heres existit Lucia Titia soror,
 & mortem eius exsequi neglexit: & ipsa post
 annum decimum decessit. existit qui bona nun-
 tiaret Gaij Sej. quæro an morte Titia extin-
 ctum sit crimen. Paulus respondit, causam de
 qua queritur, cum sit pecuniaria, morte ingra-
 ta heredis extinctam non videri.

XXIII. MAECIANVS libro tertiodecimo
 Fideicommissorum.

SI antequam patefieret testatorẽ occisum,
 stabule testamẽti aperta essent: deinde in-
 notuisset id admissum esse: causa cognita puto
 compellendum institutum adire hereditatem,
 quam suspectam diceret: & ex Treuelliano
 senatusconsulto restituere.

XXIII. VLPIANVS libro quinquagesimo
 ad Edictum.

SI quis quasi suspectam hereditatem co-
 actus adit, non tenetur edicto.

Præmium eius qui seruos fugitivos requisit.
 XXV. GAIVS libro septimodecimo ad
 Edictum prouinciale.

Lege Cornelia cauetur de premio accusatoris, qui requisivit & renuntiauit eos seruos qui ex ea familia ante quaestiuem fuerint: vt in singulos seruos, quos conuicerit, quinque aureos ex bonis occisi, aut si inde redigenda quantitas non possit, ex publico accipiat. quod premium non in omnes seruos qui sub eadem lecto locoue fuerint, sed in eos solos, qui eadem admississent, accusatori tribuitur.

¶ Præterea cauetur, vt de his qui ante quaestiuem habitam fuerint, si aperto testamento liberi scripti inueniantur, lege de sicariis iudicium fiat, ita vt ex vinculis causam dicant, & conuicti perinde ac serui puniantur. & eo qui conuictus, deni aurei præmiij nomine darentur ex bonis damnati. ¶ Ex hoc edictio aelio proficiscitur contra eum, qui aduersus edictum prætoris tabulas testamenti aperuisse dicitur, vel si quid aliud fecisse dicitur, nam, vt ex supra dictis apparet, plura sunt, propter quæ pœna edicti constituta est. Palam est autem popularem actionem esse, cuius pœna in centis aureos ex bonis damnati extenditur. & inde partem dimidiam ei cuius opera conuictus erit, præmiij nomine se daturum prætor pollicetur: partem in publicum redacturum.

XXVI. SCAEVOLA libro trigentesimo quarto Digestorum.

Fideicommissum, quod ex testamento fra-

tri patruelis Gaius Senn Titio debebat, ab heredibus Seij Titius accepit. quaesitum est, cum necem Gaij Seij heredes eius non vindicauerint, an Titius nihilo minus eos heredes ut indignos accusare possit ob id quod necē eius non vindicauerint. nec obsit ei quod ab isdē fideicommissum ex testamēto fratris patruelis consecutus sit. respondit, nihil proponi cur obstaret.

XXVII. CALLISTRATUS libro primo de iure fisci.

• **S**I de pluribus heredibus quibusdam iniustus aut ignorans aperitū erit testamētū, non amittunt portiones suas qui culpa carent.

SI QVIS ALIQVEM TESTARI PROHIBVERIT VEL COERGIT. TIT. VI.

Ab eo qui prohibet testamentum fieri, vel mutari, aufertur hereditas ut ab indigno. Bart.

ULPIANVS libro quadragesimo octavo ad Edictum.

QUI dum captat hereditatem legitimam, vel ex testamento, prohibuit testamentarium introire, volente eo facere testamentum, vel mutare: Divus

Hadrianus cōstituit, denegari ei debere actiones. denegatisque ei actionibus fisco locum fore. ¶ Si dominus dolo fecerit, ne testamentū mutaretur, in quo servus eius scriptus erat: 10

quam

20 quamvis manumissus adierit hereditate, actiones ei denegantur, cum & liberis eius, si quid fuerit datum, denegari debeat, et si non fuerint in potestate. Sed si legatum ei relictum sit, idque restituere sit rogatus: consequens erit dicere admitti eum ad legatum, quod non ipse habuisset: sed ad alium sit translaturus. ¶ Si plures heredes instituti sint, & omnes dolo fecerint, quo minus testamentum mutaretur: dicendum est actiones omnibus denegari, quia omnes dolo fecerunt.

l. 17. qui non cop. bon. possi

31. PAVLVS libro quadragesimo quarto ad Edictum.

SI quis dolo malo fecerit, ut testes non veniant, & per hoc deficiatur facultas testamenti faciendi: deneganda sunt actiones ei qui dolo fecerit, siue legitimus heres sit, siue priore testamento scriptus. Fratris autem factum fratri non nocet. ¶ Si fidei eius, qui dolum admisit, commissum est ut hereditatem restitueret: ea hereditas caduca cum suis oneribus fiet, ut commodum legi Falcidia fiscus sentiat: doctranus autem fideicommissarius.

Licet testatorem placare blando sermone. Bart.

32. PAPINIANVS libro quintodecimo Responsorum.

Vtrum, qui non per vim nec dolum, quo minus reor contra eum mutata voluntate codicillos faceret, intercesserat: sed ut fieri

adsolet, offensam agra mulieris maritali sermone placauerat: in crimen non incidisse respondit, nec ei quod testamento fuerat datum, auferendum.

DE IVRE CODICIL-

LORVM. TIT. VII.

VLPIANVS libro quarto Disputationum.

SAPIENTISSIME rescriptum & constitutum est, eum qui testamentum facere opinatus est, nec voluit quasi codicillos id valere: videri nec codicillos fecisse, ideoque quod in illo testamento scriptum est, licet quasi in codicillis poterit valere: tamen non debetur.

Potest relinqui ei qui non est tempore testamenti, sed tempore codicillorum. Bart.

II. IULIANVS libro trigesimo septimo Digestorum.

SI ei, qui post testamentum factum & ante codicillos scriptos natus esset, codicillis per fideicommissum aliquid daretur: utile est. quod si ei, qui post testamentum factum & antequam codicilli scriberentur mortuus esset, datum esset: pro non scripto habetur. ¶ Codicillorum ius singulare est: ut quaecumque in his scribentur, perinde haberentur, ac si in testamento

menta scripta essent. Ideoq; seruo, qui testamēti facti tempore testatoris fuisset, codicillorū tempore alienus, non recte libertas directa datur.

Et contra, si cum testamentum fiebat alienus esset, codicillorū tempore testatoris: intellegitur alieno seruo libertas data. & ideo licet directæ libertates deficiunt, attamen ad fideicommissarias eundem est. ¶ Furiosus non intellegitur codicillos facere: quia nec aliud quicquā agere intellegitur, cum per omnia & in omnibus absentis vel quiescentis loco habetur. ¶ Hereditas testamento inutiliter datā non potest codicillis quasi hereditas confirmari, sed ex fideicommissio petitur, salva ratione legi Falcidia.

Per codicillos factos ab intestato, videntur rogati omnes quocunque iure succedentes, Bart.

III. IDEM libro trigesimo nono Digestorum.

SI quis cum testamentum nullum habebat, codicillis fideicommissa hoc modo dedit, **QVISQVIS MIHI HERES ERIT BONORVMVE POSSESSOR, EIVS FIDEI COMMITTO**: fideicommissa praestari debent, quia paterfamilias, qui testamenti factionem habet, & codicillos faceret, perinde haberi debet, ac si omnes heredes eius essent, ad quos legitima eius hereditas vel bonorum possessio peruenitura esset. Sed & si post codicillos factos natus

qui esset proximus agnatus, vel suus heres: fideicommissum præstari debet. intellegitur enim in quoque heres scriptus. & ideo non perinde habendus est, ac si rupisset hos codicillos.

¶ Testamento facto, etiam si codicilli in eo confirmati non essent, vires tamen ex eo capiunt. Denique si ex testamento hereditas adita non fuisset, fideicommissum ex huiusmodi codicillis nullius momenti erit.

IIII. IDEM libro sexagesimo tertio
Digestorum.

EVM qui codicillorum tempore soluendo sit, rectè libertatem dare placuit, quamvis testamenti facti tempore soluendo non fuerit.

Per sequens testamentum reuocantur codicilli, nisi aliquo indicio confirmentur. Bart.

V. PAPINIANVS libro septimo
Responforum.

ANTE tabulas testamenti codicilli facti non aliter valent, quàm si testamento quod postea factum est, vel codicillis cõfirmentur: aut voluntas eorum quocumque indicio retineatur. sed non seruantur ea, de quibus aliter defunctus nonissime indicauit.

VI. MARCIANVS libro septimo
Institutionum.

DINI Severus & Antoninus rescripserunt, nihil egisse matrem, qua cum purò liberos

liberos suos heredes institueris, cōdicionē eman-
 cipationis codicillis adiecit. quia neque condi-
 tionē heredi instituto codicillis adiecere, neque
 1 substituere directo potest. ¶ Codicillos & plu-
 res quis facere potest. & ipsius manu neque
 2 scribi neque signari necesse est. ¶ Licet in confir-
 matione codicillorum paterfamilias adieceris,
 ut non aliās valere velit quā sua manu si-
 gnatos & subscriptos: tamen valent facti ab
 eo codicillis, licet neque ab eo signati neque manu
 eius scripti fuerint. nam ea quae postea gerun-
 3 tur, prioribus derogant. ¶ Codicillos si demum
 facere potest, quis & testamentū facere potest.
 4 ¶ Si post testamentum factum mortuo codi-
 cillis quis legaverit, licet testamento confirma-
 tis: pro non scripto legatum fit.

Verba prolata in codicillis intelliguntur
 ut ex tunc, non ex tempore tes-
 tamenti. Bart.

VII. IDEM libro secundo Regularum.

Quadam non referuntur ad confirma-
 tionem codicillorum, veluti si ante ca-
 ptiuitatem quis codicillos confir-
 mauerit, & in captiuitate codicillos scribat.
 nam non valent. idem est, si aliquo modo ius
 testamenti faciendi desierit habere. praeterea in
 illis quae non iuris sed facti sunt, non est perin-
 de habendum quod codicillis scribitur, atque si
 ubi cōfirmatio scriptum fuisset, veluti si ita in

codicillis scriptum erit, VESTEM QVAE MEA
EST: codicillorum tempus spectandum, nō quo
confirmantur. item, SI TITIVS VIVVS EST,
VEL SI TOT ANNIS EST, codicillis legavit
Scio: tempus codicillorum, non quo tempore sit
testamentum, spectandum.

VIII. PAVLVS libro singulari de iure
codicillorum.

Conficiuntur codicilli quattuor modis, aut
nunc in futurum confirmantur, aut in
praeteritum, aut per fideicommissum testamēto
facto, aut sine testamento. sed ideo fideicommis-
sa dari possunt ab intestato succedētib: quo-
niam creditur pater familias sponte sua hinc re-
linquere legitimam hereditatem. ¶ Codicilli
totiens valent, quotiens qui testamētum quoq;
facere possit. non tamen hoc ita intellegemus,
vt exigamus potuisse eum eo tempore quo scri-
bit eos codicillos, testamētum facere: quid enim
si sufficientium testium facultatem nō habuit?
sed si iure testamenti factionem habuit.

Valent codicilli facti medio tempore quo
quis erat intestabilis, si tempore te-
stamenti & mortis erat te-
stabilis. Bart.

¶ Si post factum testamentum codicillos quis
confirmauerit, deinde adrogandum se prebue-
rit, & ibi codicillos fecerit, atq; ita emancipa-
tus decesserit: queritur an ex codicillis legata
debeantur. nam & testamentum valet: sed eo
tem

tempore eos fecit, quo testamenti factione non habuit. nec similis est muto, qui recte codicillos confirmaverit. licet enim in testamentum facere non possit, tamen testamentum quod ante fecerat, in eodem statu est. huius autem testamentum sublatum est: & de alienis quodammodo rebus testatur. sed dicemus codicillos valere. nam etsi postumus natus ruperit testamentum, & si decesserit: nihilo minus codicilli valent. ¶ Si miles testamentum quidem ante militiam, sed codicillos in militia fecerit, an iure militari valeant codicilli, quæritur. quoniam testamentum iure communi valet: nisi si militia tempore signavit, vel quædam adhaeruit. certe codicilli militia tempore facti non debent referri ad testamentum. sed iure militari valent. ¶ Si ei seruo, qui testamento legatum acceperit, libertas codicillis datur, utile legatum esse dicemus: quasi ab initio constituerit legatum. ¶ Si quis certi generis codicillos confirmaverit, puta QVOS NOVISSIMOS FECERO: non utique statim quæ codicillis dantur, consistere videbuntur, quamdiu alij quoque fieri possint. & ideo si alij postea fiant, legata in prioribus data non valebunt.

VIII. MARCELLVS libro nono
Digestorum.

Aristo negavit valere codicillos ab eo factos, qui paterfamilias, necne esset, ignor

rasset. Vlpianus notat: nisi veteranus fuit, tunc
eum & testamentum valebit.

X. PAPINIANVS libro quintodecimo
Quæstionum.

Quod per manus traditum est, codicillis
hereditatem dari non posse, rationem
illam habet: ne per codicillos qui
ex testamento valerent, ipsum testamentum,
quod vires per institutionem heredum accipit,
confirmari videretur.

XI. IDEM libro nonodecimo Quæstionum.

Qui graui utero uxorem esse ignorabat,
codicillis ad filium scriptis libertates de-
dit, nata post mortem patris filia, cum de ea ni-
hil patrem sensisse constitisset: placuit liberta-
tes à solo filio præstari posse.

XII. IDEM libro vicensimo secundo
Quæstionum.

Redempti à sorore partibus.

XIII. IDEM libro nonodeci-
mo Quæstionum.

Illud enim sine dubio dici non potest, etiam
filiam manumittere cogendam, cum ab ea
nihil pater petierit, & in re suo heres existeris.
¶ Tractari solet de eo, qui cum tabulas testa-
menti non fecisset, codicillis ita scripsit, TITIVM
HEREDEM ESSE VOLO, sed multum inter-
est, ritum fideicommissariam hereditatem à
legitimo per hanc scripturam, quam codicillo-
rum instar habere voluit, reliqueris: an verò
testam

testamentum facere se existimauerit. nam hoc casu nihil à legitimo peti poterit. Voluntas autem quæstio ex eo scripto plerumq; declarabitur. nam si forte à Titio legata reliquit, substitutam adscripsit, heres si non existisset: sine dubio non codicillos, sed testamentum facere voluisse intellegetur.

XIII. SCAEVOLA libro octauo
Quæstionum.

Quidam referunt quantum repeto, apud Viuanum Sabini & Cassij & Proculi expositam esse in quæstione huiusmodi controversiam. an legata, quæ posteaquam instituti mortem obierunt, codicillis adscripta vel adempta sunt, à substitutis debeantur. id est, an perinde datio & ademptio etiam hoc tempore codicillis facta valeat, et si testamento facta esset. quod Sabinum & Cassium respondisse aiunt, Proculo dissentientem. nimirum autem Sabini & Cassij collectio, quæ ipsi reddunt, illa est, quod codicillis pro parte testamenti habentur: observationemq; legatum iuris inde traditam seruent. ego autem auctorem sententiam Proculi verisimam dicere. Illius enim momenti est legatum, quod datum est ei qui tempore codicillorum in rebus manui non est: licet testamenti fuerit. esse enim et cui detur. deinde sic quæri, an datum constet. ut non ante iuris ratio quam persona quæren

querenda sit. & in proposito igitur quod post obitum heredis codicillis legatum vel ademptum est, nullius momenti est. quia heres, ad quem sermonē conferat, in rebus humanis non est. eaq; ademptio & datio nunc vana efficietur. hac in eo herede, qui ex asse institutus erit, dato substituto, ita ut ab instituto codicilli confirmarentur. Quod si duo instituti sint substitutis datis, unusq; eorum decesserit: vtilia videntur legata. sed circa coheredem erit tractatus, numquid totum legatum debeat, si quisquis mihi heres erit, legatum erit: an vero non, quia sit substitutus heres, qui partē faciat, licet ipse non debeat. idem etiā potest circa nomina expressa tractari. multoq; magis solum coheredem totum debere puto. quia is adiunctus sit, qui etiam tunc cum adiungebatur, in rebus humanis non erat.

XV. AFRICANVS lib. secundo Quæstionum.

Sed cum ea testatoris voluntas fuerit, ut ex vniuersa hereditate legata erogaretur: dicendum scriptis heredibus profuturam doli exceptionem, si amplius quam hereditaria portio petatur.

Codicilli facti ab intestato non infirmantur agnatione postumi.

XVI. PAVLVS libro vicesimo primo

Quæstionum.

AB intestato factis codicillis, relicta etiam postea natus intestati successor debet quicum.

quicumq; enim ab intestato successerit, locum habent codicilli. nam vnus casus est. nec interest qui succedit, dum intestato succedat. ad testamentum autem, quod quoquo tempore fecisset, pertinent codicilli. & vt manifestius dicam, intestato patrefamilias mortuo, nihil desiderat codicilli: sed vicem testamenti exhibent. testamento autem facto ius sequuntur eius.

XVII. IDEM libro tertio Sententiarum.

Littera quibus hereditas promittitur, vel animi affectus exprimitur, vim codicillorum non optinent.

XVIII. CELSVS libro vicesimo Digestorum.

Plotiana Celfo suo salutē. Lucius Titius. his verbis ita cauit, SI QUID TABVLIS. ALIOVE QVO GENERE AD HOC TESTAMENTVM PERTINENS RELIQVERO, ITA VALERE VOLO. quæro an codicilli, qui ante hoc testamentum scripti sunt, debeant rati esse. Inuentius Celsus Plotiana salutem. hæc verba, SI QUID AD HOC TESTAMENTVM PERTINENS RELIQVERO, VALERE VOLO: etiam ea quæ ante testamentum scripta sunt, comprehendere.

Relicta ab eo, quem quis solum sibi successorum putat, si in parte succedit, pro parte debentur, si diuidua sūt. Bart.

XVIII.

XVIII. MARCELLVS libro quartodecimo Digestorum.

IS qui unum filium habebat, cum codicillos ad eum scripisset, decessit intestatus, herede eo & quem postea procreavit. adgnatione sui heredis nemo dixerit codicillos evanuisse. igitur si nihil tum de postumis speravit, & codicilli non evanescent, & que relicta sunt, pro parte dimidia filius, ad quem codicillus factus est, solvere compellitur: nō etiam postumus. sed & si codicillos reliquisset duobus superstitis filijs decedens, cum putaret alterum ex his prius decessisse: simili modo dici potest, omnia perinde debere filium ad quem scripti sunt codicilli, atque si solus heres extitisset patri. Immo dumtaxat partem debet. eorum tamen, que pro parte prestari non possunt, nihil eorum praestandum, quoniam illi non fuerit filio ablaturus, nisi solū putaret successorem sibi futurum.

XX. PAVLVS libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam.

SI palam heres nuncupatus sit, legata autem in tabulis collata fuerint: Iulianus ait, tabulas testamenti non intellegi quibus heres scriptus non est. & magis codicilli quān testamentum existimanda sint. & hoc purō relictius dici.

LIBER TRIGESIMVS
DE LEGATIS ET
FIDEICOMMISSIS.

ULPIANVS libro sexagesimo septimo
ad Edictum.

PER omnia ex aequata sunt legata
fideicommissu.

II. IDEM libro primo
Fideicommissorum.

SCiendum est eos demum fideicommissum
posse relinquere, qui testandi ius habent.

III. IDEM libro quarto ad Sabinum.

Haec verba testatoris, QVIS QVIS
MIHI EX SUPRASCRIPTIS HE-
RES ERIT, AUT SI HERES ERIT SEIVS,
vel SI HEREDITATEM ADIERIT: subiectu
legatum vel fideicommissum non faciunt con-
ditionale.

Error nominis propriij non vitiat:
legatum, Bart.

IIII. IDEM libro quinto ad Sabinum.

Siquis in fundi vocabulo errauit, & Cor
Snelianum pro Semproniano nominauit: de-
bebitur Sempronianus, sed si in corpore erra-
bit, non debebitur. Quod si quis cum vellet

Hic inci-
pit secun-
dam volu-
men arch.
Fl. vt ait.
Ant. Aug.
7. ad Tit.
Test. que-
ad. aper.
In vno ma-
nuscr. ad-
scriptu re-
peri, illic:
incipere
alterum.
exteplax.

Verba Sa-
bini.

Verba Ul-
piani.

vestem legare, suppellectilem adscribit, dum
 putat suppellectilis appellatione vestem conti-
 neri: Pomponius scripsit vestem non deberi.
 quemadmodum si quis putet auri appellatio-
 ne electrum vel aurichalcum contineri, vel,
 quod est vltius, vestis appellatione etiam ar-
 gentum contineri. rerum enim vocabula im-
 mutabilia sunt: hominum mutabilia. ¶ Si quis
 heredes instituerit, & ita legauerit, **QVIS**
QVIS MIHI GALLICANARVM RERVM
HERES ERIT, DAMNAS ESTO DA-
RE: ab omnibus hereditas videri legatam, quo-
 niam ad omnes eos res Gallicana pertinent.
 In vltimis voluntatibus non possumus in ele-
 ctione variare. Bart.

V. PAVLVS libro primo ad Sabinum.

Serui electione legata, semel duntaxat opta-
 re possumus. ¶ Labco ait, cum certa res aut
 persona legatur ita, **QVI MEVS ERIT**
CVM MORIAR, HERES DATO, & com-
 muni sit: totum deberi. Trebatium vero re-
 spondisse partem deberi, Cassius scripsit, quod
 & verum est. ¶ Cum fundus communis lega-
 tus sit non adiecta portione, sed **MEVM** nomi-
 nauerit: portionem deberi constat.

Differentia conditionis & demonstrationis,

VI. IULIANVS libro trigelimo tertio
 Digestorum.

Stichum, **QVI MEVS ERIT CVM MO-**
RIAR, HERES MEVS DATO, magis

condicionem legato iniectisse, quam demonstra-
re voluisse patremfamilias apparet. eo quod si
demonstrandi causa haec oratio poneretur, ita
concepta esset, STICHVS QVI MEVS EST,
non, QVI MEVS ERIT. sed condicio talis ac-
cipi debet, quatenus meus erit. vt si totum alie
naueru, legatum exstinguatur. si partem, pro
ea parte debeat, quae testatoris mortis tem-
pore fuerit.

VII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

Legatum seruo delatum dominus potest
repudiare.

Si rei legata detrahatur, legatum minuitur: si
adiiciatur, augetur. Bart.

VIII. POMPONIVS libro secundo
ad Sabinum.

Si ex toto fundo legato testator partem alie
nasset, reliquam dumtaxat partem debere
placet, quia etiam si adieciisset aliquid ei fun-
do, augmentum legatario cederet. ¶ Si ita scri-
ptum sit, LVCIVS TITIVS HERES MEVS,
AVT MAEVIUS HERES MEVS DECEM
SEIO DATO. cum vtro velit, Seius aget. vt
si cum vno actum sit, et solutum: alter libere
tur, quasi si duo rei promittendi in solidum obli-
gati fuissent, quid ergo si ab altero partem pe-
tierit? liberum cui erit ab alterutro reliquum
petere. idem erit et si alter partem soluisset.
¶ Si ita legatum sit, LECTICIARIOS OCTO,
AVT PRO HIS IN HOMINES SINGV-

LOS CERTAM PECUNIAM, VTRUM LEGATARIUS VOLET: non potest legatarius partem seruorum vindicare, pro parte nūmos petere. quia vnum in alterutra causa legatum fit. quemadmodum si olei pondo quinquaginta, aut in singulas libras certum es legatum fit. ne aliter obseruantibus, etiam vno homine legato diuisio concedatur. nec interest, diuisa ea summa, an iuncta ponatur. & certè octo seruis, aut pro omnibus certa pecunia legata, non posse inuitum heredem partem pecuniae, partem mancipiorum debere.

* al. septē.
in vno
manuscr.

VIII. IDEM libro tertio ad Sabinum.

ID quod apud hostes est, legari posse Octavianus scripsit: & postluminij iure cōsistere.

X. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

Iulianus nec à filiofamilias sine iussu patris legari posse, nec ante aditam hereditatem putat, quod est verum.

XI. PAPINIANVS lib. nono Questionum.

Cum filiofamilias vel seruo alieno legatum vel hereditas datur, fidei commissi patris vel domini potest. ac tunc demum ex persona ipsorum fideicommissum vires capit, cum ipsis, per quos commodum hereditatis vel legati patri dominōne queritur, fideicommissum relinquatur. denique Iulianus non insipientis ratione motus patrem, cuius filius heres

heres institutus est, ex tere^o quidem habita ratione legus Falcidia restituere hereditate respondit, quonia ex persona filij tenebatur, ipsi vero filio, non admissa Falcidia, quoniam ex persona sua sibi filius obligari non posset, ac pater non ut heres, sed ut pater rogari videtur.

¶ Ideo si filio rogatus sit pater post mortem suam, quod ad se peruenit ex legato vel hereditate filio relictu restituere: isque vivo patre decedat: omnimodo patrem id retenturum, quoniam fideicommissum ex persona patris vires acceperit.

Quando pluriu iura deueniunt ad vnum, potest ille facere quod illi plures poterat. Bart.

XII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

SI mihi & tibi eadem res legata fuerit, deinde die legati cedente heres tibi exstitero:

liberum mihi esse Labeo ait, ex meo legato, an ex eo quod tibi heres sim, adquirem legatum, si voluero eam rem ex meo legato ad me pertinere, ut tota mea sit: ex hereditario legato petere eam posse Proculus ait. ¶ Si qui seruos quos Gadibus haberet, eo testamento quod Roma moriens fecerit, triduo quo mortuus fuerit, heredem dare mihi damnauerit: ratum esse legatum, & angustias temporu nihil legato nocere. ¶ Regula iuris civilis est, quae efficit, ut quibus ipsis legare possimus, eorum quoque seruis legare possimus. ¶ In legato nonisima

¶ Sic Fl. re
 & d. al. ex
 toto. al. ex
 Treb. al.
 extestamē
 to. al. ex
 tranco.

¶ Sic Flor.
 Sed in om
 nibus man
 nus. ita re
 peri, pete
 re eā me
 non posse
 Proc. ait.
 alioqui si
 affirmati
 uē legas,
 videtur
 pro volue
 ro, legen.
 noluerō.

scriptura valet. quia mutari causa preceden-
 tis legati vel die vel condicione vel in totum
 ademptione potest. sed si sub alia & alia condi-
 cione legatum ademptum est, nouissima adem-
 ptio spectanda est. Interdum tamen in legatis
 non posterior, sed precedens scriptura valet.
 nam si ita scripsero, QVOD TITIO INFRA
 LEGAVERO, ID NEQVE DO, NEQVE
 LEGO : quod infra legatum erit non valebit.
 nam & eum sermonem, quo presentia legata
 data in diem proferuntur, ad postea quoq; scri-
 pta legata pertinere placuit. voluntas ergo fa-
 cit, quod in testamento scriptum valeat.
 In legato generis videtur is legatus, qui postea
 legitime est solutus. Barr.

XIII. IDEM libro quarto ad Sabinum.

CVM incertus homo legatus tibi esset, he-
 res Stichum seruo tuo tradidit. Neratius
 respondit, si voluntate domini tradidit, vel ra-
 tum hoc dominus habuerit: perinde cum libe-
 ratum, atque si Stichus legatus esset.

XIIII. VLPIANVS libro quatuordecimo
 ad Sabinum.

SI ita sit adscriptum, SI CUI LEGA-
 RO BIS, SEMEL HERES EI DATO,
 vel, ut semel debeatur: & eidem duas quantita-
 tes adscripserit, vel duos fundos: an utrumque
 debeatur? & ait Aristo, unum videri lega-
 tum, nam quod ademptum est, nec datum vi-
 de

deri, secundum Celsi & Marcelli sententiam. que vera est. Sed Papinianus libro nono decimo quaestionum ait, et si post legata sepius adscripta idem hoc subiecit, semel praestari velle, & hoc ante impletum testamentum fecerit: ipso iure videri cetera legata adempta. sed quo magis erit ademptum? non enim apparet. & ait posse dici, exiguius esse praestandum.

Voluntas testatoris probata, praevallet scripturae in augmento & deminutione legati. Bart.

XV. PAULVS libro tertio ad Sabinum.

Qui quartam partem bonorum legare voluit, dimidiam scripsit. Proculus recte ait, posse defendi quartam legatam, quia inesset dimidia, si eadem erit & si quinquaginta voluit legare, & centum scripta sint, quinquaginta enim debebuntur. sed & si plus legare voluit, & minus scripsit: valebit legatum. Si quis unam summam filiabus legauerit, ut etiam de postuma sentiret: si ea non est nata, superstiti solidum debebitur.

Quod non est, sed esse speratur, facit partem. Bart.

XVI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

Si duobus res coniunctim legata sit, quae in aliter in rerum natura non fuerit: alteri solidam partem deberi puto verum esse. & Heres, ab alio ei nomine cuiusdam qui heres non sit, dare damnatus, totum legatum debet. nam &

cc. l. prox.
7. co. s. vl.
& j. c. l. s.
vlti.

si duos ex heredibus suis nominatim quis dasset, & alter hereditatem non adisset, qui adisset totum deberet, si pars eius qui non adisset, ad eum qui adisset, pervenerit. ¶ Si Titio & postumis legatum sit, nō nato postumo totū Titius vindicavit. sed & si testator Titio & postumis viriles partes dari voluisset, vel etiam id expressisset: totum legatum Titio debetur non nato postumo.

XVII. VLPPIANVS libro quinto* decimo*
ad Sabinum.

Qui filius legavit, si mentionem aliqua parte testamenti postuma fecit: videtur in filiarū legato & de postu

* Sic Flor. ma sensisse. ¶ Si quis ita legaverit, S I QVA I
& in vno FILIA MIHI GENITVR, EI HERES
manus. in MEVS CENTVM DATO, pluribus natis, vi-
aliis, geni detur singulis tantumdem legasse. quod ita ac-
ta erit. sed cipiendum est, nisi evidens sit contraria senten-
rectius ge tia testatorū.

bo Geno. Qui repudiat hereditatem, consequitur præ-
vt in l. Si legatum totum. Bart.

is qui du ¶ Si vni ex heredibus fuerit legatum, hoc de-
ceta. §. vl. beri ei officio iudicis famulæ herciscunde ma-
j. de rebus nifestum est. sed etsi abstinnerit se hereditate,
dub. Ant. consequi eum hoc legatum posse constat.

Aug. libr.
2. c. 2.

XVIII. VLPPIANVS libro trigesimo primo
Digestorum.

Et quidē totū legatū petere potest, quāvis
à semetipso inutiliter ei legatum fuisset.

Ver

Verbum, hoc amplius, inducit repetitionem, per quam præcedentia legata inualida confirmantur. Bart.

XVIII. ULPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

Legata inutiliter data, Papinianus putat libro questionum confirmari per repetitionem: id est per hanc scripturam postea fortè in codicillis factam, HOC AMPLIUS EI HERES MEVS DATO. & duersum esse in illa scriptura, QV AS PECVNIAS LEGAVI, QVIBVS DIES ADPOSITVS NON EST, ANNYA, B L M A, TRIMA DIE HERES MEVS DARE DAMNAS ESTO. non enim hoc egisse testatorem, vt confirmaret que inutilia sunt: sed vt diem vltibus prorogaret.

¶ Idem eodem loco & in substituto impuberis scripsit. vt si fuerit ab impubere inutiliter legatum, substitvs hoc debeat, si hoc amplius legatum ab eo sit relictum aliquid, nec ille patri heres exstiterit, & decesserit. ¶ In legato pluribus relicto si partes adiectæ non sunt, æqua seruantur.

Si legatur incertum de certis, legatarij est electio. Bart.

XX. POMPONIUS libro quinto ad Sabinum.

Qui duos seruos haberet, vnum ex his legasset, vt non intellegeretur quem legasset: legatarij est electio.

XXI. ULPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

C Rege legato, & qua postea accedunt,
ad legatarium pertinent.

Vniuersitate legata, quod superest tempore
mortis, debetur. Bart.

XXII. POMPONIUS lib quinto ad Sabinum.

Si grege legato aliqua pecora viuo testato-
re mortua essent, in eorumque locum aliqua
essent substituta: eundem gregem videri. & si
deminutus ex eo grege pecus esset, & vel vnus
bos superesset: eum vindicari posse, quamuis
grex defisset esse. quemadmodum insula legata
si combusta esset, arca possit vindicari.

XXIII. PAVLVS lib. tertio ad Sabinum.

Si quis bonorum partem legauerit, ut hodie
fit, sine fructibus restituitur, nisi mora in-
tercesserit heredi.

Quod futurum est, legari potest. Bart.

XXIII. POMPONIUS libro quinto
ad Sabinum.

Quod in rerum natura adhuc non sit,
legari posse, veluti QUID QUID ILLA
ANCILLA PEPERISSET, con-
stitit: vel ita, EX VINO QVOD IN
FVNDQ MEO NATVM EST, VEL
FETVS TANTVM DATO. ¶ Si i-
us fructum habeam, eumque legauerim: nisi
postea proprietatem eius nactus sim, inutile
legatum est.

Si res legata augeatur, legatum crescit: si de-
minuatur, decrescit. Bart.

2 ¶ Si quis post testamentum factum fundo Titiano legato partem aliquam adiecerit, quam fundi Titiani destinaret: id quod adiectum est, exigi à legatario potest. & similis est causa alluvionis. & maxime si ex alio agro, qui fuit eius cum testamētum faceret, eam partem adiecit. quòd si post testamentum factum ex fundo Titiano aliquid detraxit, & alij fundo adiecit: videndum est, utrumne eam quoque partem legatarius petiturus sit. an hoc minus, quasi fundi Titiani esse defuerit. cum nostra destinatione fundorum nomina & domus, non uatura constituerentur. & magis est, ut quod alij defrutatum est, ademptum esse videatur. ¶ Si nauem legauero, & speciatim meam adscripsero, eamq; per partes totam refecero carina eadem manente: nihil minus recte à legatario vindicaretur.

A filio herede potest legari patri: sed si adierit iussu patris, non tenet legatum. Bart.

XXV. PAULVS libro tertio ad Sabinum.

A Filio herede etiam pure patri legari potest. nec interest, an die cedente legati in patris potestate sit. igitur & si iussu patris adita sit hereditas, imputabitur ei in Falcidiam.

XXVI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

Non amplius legatorum nomine ad quamquam pertinere videtur, quam quod deducto eo quod explenda conditionis causa datum

datum esset, superasset. ¶ Si certum corpus heredes dare damnatus sit, nec fecerit quo minus ibi ubi id esset, traderet: si id postea sine dolo & culpa heredi perierit, deterior sit legatarij condicio.

Legatario partis bonorum potest heres soluere a estimationem, vel partes rerum. Bart.

¶ Cum honorij parte legata dubium sit, utrum rerum partes an a estimatio debeat: Sabinus quidem & Cassius a estimationem, Proculus & Nerua rerum partes esse legatas existimauerunt. sed oportet heredi succurri, ut ipse eligat siue rerum partes siue a estimationem dare maluerit. In his tamen rebus partem dare heres conceditur, qua sine damno diuidi possunt, si autem vel naturaliter indiuisae sint, vel sine damno diuisio earum fieri non potest: a estimatio ab herede omnimodo praestanda est.

XXVII. PAVLVS libro nono ad Plautium.

POtest autem heres vel paucioribus vel in una re relictam partem legatario dare, si quam vel legatarius consenserit, vel iudex a estimauerit. ne necesse haberet legatarius in omnibus rebus vindicare portionem.

Si creditori debitor legat debitum, ita demum valet, si creditoris interest. Bart.

XXVIII. VLPYANVS libro nonodecimo ad Sabinum.

SI creditori meo, tutus aduersus eum exceptione, id quod ei debeo legē: uile legatum est. quia remissa^r ei^r exceptio uidetur. sicut Aristo ait, id quod honoraria actione mihi debetur, si legetur mihi, legatum ualere. quia ciuili mihi datur actio pro honoraria. ¶ Marcellus libro uicesimo octauo putat, rem quam ex stipulatu mihi debes, si legaueris, uile esse legatum: ut neque Falcidia hoc minuat.

XXVIII. PAVLYS libro sexto ad Legem Iuliam & Papiam.

SIn autem neque modo neque tempore neque condicione neque loco debitum differatur, inutile est legatum.

XXX. VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum.

TAlii scriptura, QVAS PECUNIAS LEGAUI, QUIBVS DIES ADPOSITVS NON EST, EAS HERES MEVS ANNUA, BIMA, TRIMA DIE DATO: ad corpora legata non pertinet. sed ad ea que pōdere, numero, mensura continentur. ¶ ad ea tantum legata pertinet, quibus dies non est adpositus. proinde si fortē purē legatum est, ex hac adiectione prorogatur. quid si fortē centum mihi legata sunt presentia? utrum annua die dabuntur, an uerō presentia? ¶ ait Seruius ¶ Labeo, presentia deberi. quamuis igitur superua quā sit hac adiectio, quantum ad vim ¶ effectum

effectum legati pertinet : tamen ad hoc proficiet , ut presenti die legatum debeat. sed si in annos singulos aut singulos menses sit legatum relictum, cessabit ea scriptura. quia hoc legatum & initium & finem habet. sed & si sub conditione sit legatum relictum, potest dici cessare annuam adiectionem. quia dies incertus appellatur cōditio. cui congruit quod Trebatius existimat, si cui legetur quando annuorum viginti erit : vulgare hanc clausulam cessare. Item si legetur pecunia quae in arca est, vel vinum quod in apotheca est, dicendum est, cessare clausulam. quoniam quotiens species legetur, cessare diximus. hanc autem scripturam non solum ad precedentia sola legata, sed ad vniuersa quae testamento adscripta sunt, extendi Gallus Aquilius, Ofilius, Trebatius responderunt. idque verum est.

XXXI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

Sed etiā ad ea quae codicillis cōfirmatis post haec legata fuerint, haec clausula pertinet. Repetita à substituto, intelliguntur repetita pure, nisi aliud exprimat. Barr.

XXXII. VLPPIANVS libro vicefimo ad Sabinum.

Si quis à filio pupillo herede instituto, cum sis in tutelam suam venisset, pecuniam legauerit, & à substituto herede legata repetierat : impubere filio mortuo secundus heres legatum non debet. quod ita verum esse tam

Sextus quam Pomponius putant, si repetitio legatorum ad eum modum concepta sit: veluti. QVAE A FILIO MEO LEGAVI, QVAEQUE EVM DARE IVSSISI MIHI HERES ESSET: ID HERES MEVS ISDEM DIEBUS DATO. sed si ita repetita fuerint, QVAE A FILIO MEO LEGAVI, HERES MEVS DATO: pure repetita videtur legata, et duntaxat demonstratio eorum facta. igitur & hoc ipsum legatum de quo queritur, praesens debebitur.

¶ *Si quis plures Stichos habens Stichum legaverit: si non appareat de quo Stichio sensis, quem elegerit debet praestare. ¶ Si pars civitatis aliquid sit relictum, quod ad ornatum vel compendium rei publicae spectat: sine dubio debebitur.*

De re pluribus legata coniunctim
aut separatim.

XXXIII. PAVLYS libro tertio
Regularum.

SI pluribus eadem res legata fuerit, si quidem coniunctim: etiam si alter vindicet, alter ex testamento agat: non plus quam partem habebit is qui ex testamento agat. quod si separatim, si quidem evidenter apparuerit, ademptione a priore legatario facta ad secundum legatum testatorem convolasse: solum posteriorem ad legatum pervenire placet.
fin

sin autem hoc minimè apparere potest, pro virili portione ad legatum omnes venire. scilicet nisi ipse testator ex scriptura manifestissimus est, utrumque eorum solidum accipere voluisse. tunc enim vni pretium, alij ipsa res adsignatur. electione rei vel pretij seruanda ei qui prior de legato siue fideicommissio litem contestatus est. ita tamen, vt non habeat licentiam altero electo ad alterum transire.

XXXIII. VLPIANVS libro vicesimo primo ad Sabinum.

Planè vbi transferre voluit legatum in nouissimum, priori non debetur: tamen si nouissimus talis sit, in cuius persona legatum non constitit. at si coniuncti disiunctiue commixti sint, coniuncti vnius personæ potestati funguntur.

Si eadem res sæpius ab vno testatore legitur, non debetur nisi semel. Bart.

¶ Si eadem res sæpius legitur in eodem testamento, amplius quam semel peti non potest. sufficitque vel rem cõsequi vel rei estimationem. sed si duorum testamentis mihi eadem res legata sit, bis petere potero: vt ex altero testamento rem consequar, ex altero estimationem.

¶ Sed si non corpus sit legatum, sed quantitas eadem in eodem testamento sæpius: Diuus Pius rescriptis, tunc sæpius præstandam summam, si euidentissimis probationibus ostendatur testatorem multiplicasse legatum voluisse. idemque

Et in fideicommissio constituit. cuiusque rei rati-
 o evidens est, quod eadem res sepius presta-
 ri non potest: eadem summa volente testatore
 multiplicari potest, sed hoc ita erit accipien-
 dum, si non certum corpus numerum sepius
 sit relictum. ut puta centum quae in arca ha-
 bet, sepius legavit. tunc enim fundo legato esse
 comparandum credo. ¶ Sed si pondus auri vel
 argenti sepius sit relictum, Papinianus respon-
 dit, magis summa legato comparandum. me-
 rito, quoniam non species certa relictæ videat-
 ur, prout si quid aliud est, quod ponde-
 re, numero, mensura continetur, sepius relictum:
 idem erit dicendum. id est sepius deberi si hoc
 testator voluerit. ¶ Quod si rem emissam mihi
 legatam, usque ad pretium quod mihi abest,
 competet mihi ex testamento actio. Et multo
 magis hoc dicendum est, si duobus testamentis
 mihi eadem res legata sit: sed alter me restituere
 rogaverit vel ipsam rem vel aliud pro ea.
 aut si sub conditione legasset dandi quid pro
 ea. nam haec mihi abesse res videtur,
 quatenus sum praestaturus.

Coniunctus in cuius persona legatum
 consistit, vel speratur consistere
 facit partem coniun-

cto. Bart.

¶ Si coniunctim res legatur, constat partes ab
 initio fieri. nec solum his partem faciunt, in quo-

Pars 7.

V.

rum persona constitit legatum: verum hi quoque, in quorum persona non constitit legatum. *reputa si Titio, & seruo proprio sine libertate. Sed si in pupillari testamento alij eandem legauerit, quam mihi in suo testamento legauit: Iulianus scribit, concursu partes nos habere.*

Sic Flo. & in omnibus manuse. Azo tamen & Hogol. & Cuius, ad tit. de leg. in fragm. Vlp. putat legendum totum.

interim igitur partem habebit is cui in suo testamento legauit. Si duobus sit legata, quorum alter heres institutus sit: a semetipso ei legatum inutiliter videtur. ideoque quod ei a se legatum est, ad collegatarium pertinebit. Inducitur, si duo sint heredes, vnus ex vnciis, alter ex undecim vnciis, & eis fundus legatus sit: vnciarum herede undecim partes in fundo habiturum. coheredem vnciam. Plane si alter ex legatariis heres extiterit heredi, a quo legatum erat relictum: non ideo minus parte collegatario faciet. retinet enim pro parte legatur.

Si ita Titio legetur, FVNDVM SEIANVM, VEL VSVFRUCTVM EIVS SIBI HABETO: duo esse legata. & arbitrio eius esse, an vult vsufructum vindicare. Sed & si quis ita leges Titio, FVNDVM DO LEGO, Vt eum pro parte habeat: mihi videtur posse dici, partem habiturum. videri enim fundi appellatione non totum fundum, sed partem appellasse. nam & pars fundus recte appellatur.

XXXV. PAVLVS libro tertio ad Sabianum.

Si heres alienum hominem dare damnatus sit, & hic à domino manumissus sit: nihil ex hoc legato debetur.

In vulg.
est lex, si
alienum.

XXVII. POMPONIVS libro sexto
ad Sabinum.

TITIAE TEXTORES MEOS OMNES,
PRAETER QUAM QUOS HOC TE-
STAMENTO ALII LEGAVI, LEGO.
PLOTIAE VERNAS MEOS OMNES, PRAE-
TER QUAM QUOS ALII LEGAVI, LE-
GO. cum essent quidam & verne, idem &
textores: Labeo ait, quoniam nec quos Titia
textores non legaverit, aliter apparere possit,
quam si cognitum fuerit quos eorum Plotia le-
gaverit: nec quos Plotia legaverit possit: neu-
trius legato exceptos esse eos de quibus queri-
tur, & ideo communes ambobus esse. hoc enim
iuris est, & si neutrius legati nomine quicquid
esset exceptum, quod si hoc modo esset legatum,
TEXTORES OMNES PRAETER VERNAS:
& rursum VERNAS OMNES PRAETER
TEXTORES: qui & verna & textor esset,
neutri fuisse legatum. & Nihil distat, verum
ita legatur, TITIO ET MAEVIO: an ita, TI-
TIO CVM MAEVIO. utriusque enim com-
mune legatum videtur.

Si quantitas debetur respectu spe-
cies, perempta specie debi-
tor liberatur

¶ Si alteri Stichum heres dederit, quæ duobus

dare damnatus fuerat: & antequam interpellaretur ab altero, Stichus mortuus est: heres non tenetur. quia nihil per eum factum intellegitur. In legato generis, electio est legatarij: sed si testator de certo sensit, electio est heredis. Bart.

XXXVII. ULPIANVS libro vicesimo primo ad Sabinum.

Legato generaliter relicto, veluti homini: Gaius Casius scribit id esse obseruandum, ne optimus vel pessimus accipiatur. quae sententia rescripto Imperatoris nostri & Diui Seueri iuratur. qui rescripserunt, homine legato actorem non posse eligi. ¶ Si de certo fundo sensit testator, nec appareat de quo cogitauit: electio heredis erit, quem velit dare. aut si appareat, ipse fundus vindicabitur. sed & si laucem legauerit, nec appareat quam: eque electio est heredis, quam velit dare.

XXXVIII. POMPONIUS libro sexto ad Sabinum.

Legatarius pro parte acquirere, pro parte repudiare legatum non potest. heredes eius possunt. ut alter eorum partem suam adquirat, alter repudiet. ¶ Si legatum nobis relictum constituerimus nolle ad nos pertinere: pro eo erit, quasi nec legatum quidem sit. & ideo dicimus nec confusas seruitutes, si forte praedium mihi legatum praedio meo debuerit seruitutes. & integra furti actio manebit, si seruus leg

legatus sit ei cuius nomine furti agere poterit
legatarius.

Quid præstare debeat heres legatario.
XXXVIII. VLP. IANVS libro vicelimo
primo ad Sabinum.

Cum seruus legatus in fuga esset, vel lon-
gino absens, exigatur: operam præsta-
re heres debet, ut eam rem requirat & præ-
stet. & ita Iulianus scribit. nam & sumptum
an in hanc rem facere heres deberet, Africa-
nus libro vicesimo epistularum apud Iulianum
quærit. putatq; sumptum præstandum. quod
& ego arbitror sequendum. **F**ructus autem
hi deducuntur in petitionem, non quos heres
percepit: sed quos legatarius percipere potuit.
& id in operis seruorum, vel vecturni iumento-
rum, vel nauis nauium dicendum. Quod in fructi-
bus dicitur, hoc & in pensionibus urbanarum
& discediarum intellegendum erit. in usurarum
autem quantitate mos regionis erit sequendus.
index igitur usurarum modum æstimavit, &
statuet. ipsius quoq; rei interitum post moram
debet. sicut in stipulatione, si post moram res
interierit, æstimatio eius præstatur. item partus
ancillarum. & si seruus fuerit legatus, & he-
reditas, vel legatum, vel quid per eum adqui-
situm sit: heres præstare debet.

Res mea testatori debita potest mihi legari
& in quo consistat legatum, declara-
bit euentus. Barr.

¶ Si Titius à me rē emisset, & eandē mihi legasset antequam ei tradere: mox ei tradidero, & pretiū recipere: videtur quidē is prima fuit rē mihi meam legasse, & ideo legatum non consistere, sed ex empto actione liberatus, utique per legatiū rē vindicare poterō quam tradidi, sed si nondum erat solutum mihi pretium, Iulianus scribit, ex vendito quidam me acturum, ut pretium exequar, ex testamento verò, ut rē quam vendidi & tradidi recipiam. Idē subiungit, si pretium quidem mihi erat solutū, rē autem nondum tradideram: ex testamen-

• In vulg.
est lex,
Idem Iu-
lianus.

• Quod
pro solo
penditur.
l. 7. §. pen.
§. de usu-
fruct. ubi
ita quoq;
legēdum
est, quam-
uis in ar-
chet. Flo.
sit sala-
rium.
• iduatu.

to me agentem liberationem consequi, Idem Iulianus scribit si fundum testator, quem ab alio emerat, mihi legavit: heredē cogendū mihi actionem ex empto prestare, scilicet si nondum res tradita fuerit vel defuncto vel heredi. ¶ Si quis alicui legauerit, licere lapidē cedere: questum est, an etiam ad heredem hoc legatum transeat. ¶ Marcellus negat ad heredē transmitti: nisi nomen heredis adiectū legato fuerit.

Onus tributi & vectigalis spectat ad heredem pro tempore præterito. Bart.

¶ Heres cogitur legati prædij solvere vectigal præteritum, vel tributum, vel solarium, vel cloacarium, vel pro aquæ forma. ¶ Scio ex facto tractatum, cū quidam duos fundos eiusdem nominis habens legasset fundum Cornelianū, et esset alter pretij maioris alter minoris,

Et heres diceret minorem legatum, legatarius maiorem: *volgo fatebitur, utiq. minorem cum legasse, si maiorem non potuerit docere legatarius.*

De rebus quæ legari possunt.

2 ¶ *Constat etiam res alienas legari posse. utiq. si parari possint. etiam si difficultus earum paratio sit. si verò Salustianos hortos qui sunt Augusti, vel fundum Alvanum qui principalibus vrbibus deseruit, legauerit quis: furiosi est talia legata testamento adscribere. Itē campum Martium, aut forum Romanum, vel eadem sacra legari non posse constat. sed et ea prædia Cæsaris, quæ in formam patrimonij redacta sub procuratore patrimonij sunt, si legentur: nec æstimationis eorum debet præstari. quoniam commercium eorum nisi iussu principis non sit, cum distrahi non soleant.*

XI. IDEM libro secundo Fideicommissorum.

Sed si res aliena, cuius commercium legatarius non habet, ei cui ius possidendi non est, per fideicommissum relinquatur: puto æstimationem deberi.

Omnia possunt legari, quæ non sunt prohibita. Bart.

XII. IDEM libro vicensimo primo ad Sabinum.

Cetera igitur præter hæc videamus. Et quidem corpora legari omnia, et iura

Hæc negationem quidam tollendâ putant, quæ tamen & Flor. & in manuscri. reperitur. & dici potest aliud esse commercium non habere, & ius possidendi non habere, argu. l. 114 §. 1. j. cod.

• Anno
quinto
Imperij
Adriani.
Spartian.
in eod.

Et seruitutes possunt. sed ea quae adibus iuncta sunt, legari non possunt. quia haec legari non posse senatus censuit *Aniola* & *Pansa* consulibus.

Legatum purum ab initio inualidum, non confirmatur impedimento cessante. *Bart.*

¶ Tractari tamen poterit, si quando marmora: et vel columna fuerint separatae ab aedibus, an legatum conualescat. Et si quidem ab initio non constitit legatum, ex post facto non conualescet. quemadmodum nec res mea legata mihi, si post testamentum factum fuerit alienata. quia vires ab initio legatum non habuit. sed si sub condicione legetur, poterit legatum valere, si existens condicione tempore mea non sit, vel adibus iuncta non sit: secundum eos, qui et mi rem meam sub condicione, et promitti mihi stipulanti, et legari aiunt. purum igitur legatum *Catoniana* regula impedit: condicionalis non. quia ad condicionalia *Catoniana* non pertinet. ¶ Itaque queri potest, si quis binas aedes habens, alteras legauerit, et ex alteris aliquid iunctum ei cui aedes legauit: an legatum valeat. mouet quaestionem, quod ex senatusconsulto et constitutionibus licet nobis ab aedibus nostris in alias aedes transferre possessoribus eorum futuris: id est non distrahere. et ita Imperator noster et *Diuus Severus* rescripserunt.

numquid ergo legari possit ei, cui aliam domum legem? sed negandum erit, quia cui legatum est, non est possessor futurus. ¶ Si duobus domū legauerit Sempronianā, & ea ea alteri eorū marmora ad exstructionem domus Sciana quam ei legauerat: non male agitabitur an valeat, quia dominus est utriusque legatarius. ¶ Quid si quis domum deductis marmoribus legauerit, quae uoluit heredem habere ad exstruendam domum quam retinebat in hereditate. sed melius dicetur in utroque detractio- nem non valere. legatū tamen ualebit, ut aestimatio eorum praestetur.

Potest detrahi vel legari ex aedibus ad utilitatem reipub. in cuius territorio res est, non alterius. Bart.

¶ Sed si quis ad opus reipublicae faciendum legauit, puto ualere legatum: nam & Papinianus libro undecimo responsorum refert, Imperatorem nostrum & Diuum Severum constituisse, eos qui reipublicae ad opus promiserint, posse detrahere ex aedibus suis urbanis atq; rusticis, & id ad opus rti. quia hi quoq; non promercij causa id haberent. sed uideamus, utrum ei soli ciuitati legari possit, in cuius territorio est: an & de alia ciuitate in aliam transferre possit. ¶ Puto, nō esse permittendū, quāquam constitutus sit, ut de domo quā aliquis habet, ei permittatur in domū alterius ciuitatis trans-

¶ ut nec
Adrianus
permisit.
Spartian.
in eod.

ferre. ¶ Hoc senatusconsultum non tantum ad
urbem, sed & ad alias civitates pertinet. sed &
Diuorum fratrum est rescriptum ad libellum
Procliani & Epitynchani ob devitum publi-
cum desiderantium ut sibi distrahere permit-
tatur. quod eis ius distrahendi denegauerunt.
¶ Hoc senatusconsultum non tantum ad edes, sed &
& ad balinea vel aliud quod edificium, vel por-
ticus sine edibus, vel tabernacula, vel popinas ex-
tenditur. ¶ Item hoc prohibetur {hac} legari,
quod non aliis prestari potest, quam ut edibus
detrahatur, subducatur. id est marmora vel co-
luna. idem & in tegulis, & in lignis, & ostijs
senatus cœsivit. sed & in bibliothecarum parietibus
inherentibus. sed si cancelli sint, vel vela: le-
gari poterunt. non tamen fistulae vel castelli.
sed automataria, aut si qui canthari per quas
aque saliant, poterunt legari. maxime si im-
positivæ sint. quid ergo in statu dicendum? si
quidem inhaerent parietibus, non licebit. si vero
alias existant, dubitari potest. verum mens
senatus plenius accipienda est: ut si quis ibi fue-
runt perpetua, quasi portio adium, distrahi non
possint. proinde dicendum est, nec tabulas ad-
fixas & parietibus adiunctas, vel singula si-
gilla adequata legari posse. ¶ Sed si parabit
quedam testator quasi translaturus in aliam
domum, & hac legavit: dubitari poterit an
valeat. & puto valere. sed si ea qua legavit,
edibus

adibus iunxit: extinctum erit legatum. sed si heres ea iunxit. puto non extingui.

XLI. IDEM libro secundo Fidei-
committorum.

Sic scit, sine ignoravit.

XLI. IDEM libro vicesimo
primo ad Sabinum.

Senatus enim ea qua sunt adium, legari
(non) permisit. haec autem mortis tempore
adium non fuerunt. heres ergo adimationem
praestabit. sed si detraxerit, ut praestiteris: pae-
nis erit locus. quantum ut non vendat detraxit,
sed ut exsoluat. ¶ Marcellus^o etiam scribit, si
maritus dicitur in uxoris heredis, quos in dotem
acceperat, fecerit: posse eum haec detrahere, qua
usui eius futura sint, sine mulieris tamen dam-
no. nec ad hoc ei^o senatusconsultum futurum
impedimento. ergo si non est ei obfuturum, quo-
minus detrahat: dici oportebit. posse eum haec
legare qua detrahere potest. ¶ Legatum in abe-
ntia voluntate poni potest: in heredis non po-
test. ¶ Qui ab hostibus redemptus est, lega-
ri sibi poterit. ¶ proficiet legatum ad libe-
rationem vinculi pignoris, quod in eo habuit
qui retinuit.

¶ I. Mar-
cellus. 7.
de donat.
inter vir.
& vxor.

Reg. Catoniana non habet locum in legatis,
in quibus impedimentum cessat ex causa
quae retrahitur. Bart.

XLIII. IDEM libro vicefimo secundo
ad Sabinum.

Seruum filij sui castrensis peculij legare
pater potest. & si vivo patre mortuus sit
filius, & apud patrem peculium remansit: con-
stitit legatum. cum enim filius iure suo vō ritur,
retro creditur pater dominium in seruo pec-
culiari habuisse. ¶ Si quis rem sibi legatā igno-
rās adhuc legauerit, postea cognouerit, & vo-
luerit ad se pertinere: legatū valebit. quia vbi
legatarius non repudiabit, retro ipsius fuisse
videtur, ex quo hereditas adita est. si verò re-
pudiauerit, retro videtur res repudiata fuisse
heredi. ¶ Si pocula quis legauit, & massa fa-
cta est, vel contra: item si lana legetur, & ve-
stimentum ex ea fiat: Iulianus libro trigesimo
secundo * digestorum * scripsit, legatum in om-
nibus supra scriptis consistere. & deberi quod
exstat. quam sententiam puto veram. si modo
non mutauerit testator voluntatem. sed & si
lancem legauit, & massam fecit, mox poculū:
debetur poculum. durante scilicet voluntate.
¶ Si aerea legata domus imposta sit, debetur &
legatario. nisi testator mutauit voluntatem.
¶ Eum, qui chirographum legat, debitum le-
gare, non solum tabulas, argumento est ven-
ditio. nam cum chirographa veniunt, nomen
venisse videtur. sed et si nomen legetur, benignè
id quod debetur, accipiendum est: vt actiones
aduer

- 3 *adversus debitorem cedantur.* ¶ Si idem servus
 & legatus & liber esse iussus sit, interdū pro-
 cedere solum legatum poterit. vti puta si in frau-
 dem creditoris data erit libertas. vel si is sit
 servus, qui in perpetuam servitutem venierit.
 idem erit, vel si servus sit fortè pignori datus.
- 6 ¶ Si statuliberum heres legaverit, expedit he-
 redi ipsum statuliberum prestare magis quàm
 estimationem. etenim estimationem veram
 prestavit. ipsum verò si dederit, existente cõ-
 ducione nullum sentiet damnũ. iam enim esti-
 matio postea non petitur ab eo hominis liberi.
- 7 ¶ Si duos fundos habes testator, alterius mihi
 usufructum, alterũ Titio leget: aditum mihi
 legatarius non debet. sed heres cogitur redi-
 mere aditum, & prestare.

Quod contingit medio tempore, non vi-
 tiat legatum. Bart.

XLV. POMPONIVS libro sexto
 ad Sabinum.

SI à substituto pupilli ancillas tibi legassem,
 Seasq; tu à pupillo emisses, & antequam sci-
 res tibi legatas esse, alienaveris: vtile legatum
 esse Neratius & Aristo & Ofilius probant.

- 1 ¶ Heres generaliter dare damnatus, sanum
 eum esse promittere non debet. sed furtis &
 noxijs solum esse promittere debet. quia ita
 dare debet, vt eũ habere liceat. sanitas autem
 servi ad proprietatem eius nihil pertinet. sed ob
 id

id quod furtum fecit seruus, aut noxam nocuit, tunc quo minus eum habere domino liceat, sicuti ob id quod obligatus est fundus, accidere possit, ut eum habere domino non liceat. Si vero certus homo legatus est, talis dari debet, qualis est.

XVI. IDEM libro nono Epistularum.

Que de legato dicta sunt, eadem transferre licet ad eum, qui vel Stichum vel hominem dari promiserit.

XLVII. VLPPIANVS libro vicelimo secundo ad Sabinum.

* Additur in veter. manuscr. absque mora prestare, qua intercedente vsuras & omnem utilitatem prestandam Labeo ait. al. Sabinus ait. Perperam quidam putat hæc verba esse glossema.

Cum res legata est, si quidem propria fuit testatoris, & copiam eius habet heres: moram facere non debet, sed eam prestare. Sed si res alibi sit, quam ubi petitur: primum quidem constat, ibi esse prestandam, ubi relicta est, nisi alibi testator voluit. nam si alibi voluit, ibi prestanda est, ubi testator voluit. vel ubi verisimile est eum voluisse. & ita Iulianus scripsit tam in proprijs quam in alienis legatis. Sed si alibi relicta est, alibi autem ab heredem translata est dolo malo eius: nisi ibi prestat ubi petitur, heres condemnabitur dolo sui nomine, ceterum si sine dolo, ibi prestat ubi quo transiit. & Sed si id petitur, quod pondere, numero, mensura continetur: si quidem certum corpus legatum est, veluti frumentum ex illo horreo, vel vinum ex apotheca illa ibi prestat ubi

tur, ubi relictum est, nisi alia mens fuit testan-
 tus, si vero non sit certa species, ibi erit pre-
 standum, ubi per. tur. Itaq; si Stichus sit lega-
 tus, & culpa heredis non pareat: debet adsti-
 mationem eius prestare, sed si culpa nulla in-
 teruenit, cauere heres debet de restitutione ser-
 ui, non estimatione prestare. Sed & si alie-
 nus seruus in fuga sit sine culpa heredi, idē di-
 ci potest, nā & in alieno culpa admitti potest.
 cauebit autem sic, ut si fueris adprehensus, aut
 ipse, aut estimatio prestetur, quod & in seruo
 ab hostibus capto constat. Sed si Stichus,
 aut Pamphilus legetur, & alter ex his vel
 in fuga sit, vel apud hostes: dicendum erit,
 presentem prestari, aut absentis estimati-
 onem, totiens enim electio est heredi com-
 mittenda, quotiens moram non est facturus le-
 gatario, qua ratione placuit, & si alter deca-
 serit, alterum omnimodo praestandum, fortassis
 vel mortui pretium, sed si ambo sint in fuga, nō
 ita cauendum, ut si in potestate ambo redi-
 rent: sed si vel aliter, & vel ipsum, vel absentis
 estimationem praestandam, item si res aliena
 vel hereditaria sine culpa heredi perierit, vel
 non compareat: nihil amplius, quam cauere
 eum oportebit, sed si culpa heredis rās perie, sta-
 tim damnandus est. Culpa autem qualiter
 sit estimanda, uideamus, an non solum ea
 qua dolo proxima sit, verum etiam quae lenis
 est.

1. 38. 7. de
iudic.

Additur
 in manu-
 scrip. Idē
 & in aliis
 in rem a-
 ctionibus
 Iulianus
 putat.

est, an numquid & diligentia quoque exigenda est ab herede, quod verius est.

Post moram periculum interitus pertinet ad heredem, Bart.

Huius casus exempla vide apud Plin. lib. 2. c. 1. & seq.

Item si fundus chasmate perierit, Labeo ait, relique estimationem non deberi, quod ita verum est, si non post moram factam id evenerit, potuit eum acceptum legatarius vendere.

Legatarius agit contra heredem ex delicto serui heredis etiam circa rem legatam, Bart.

XLVIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

Si heredi seruum rem legatam ignorate domino subtraxisset, & vendidisset: Aulicinus in factum dandam actionem, ut vel noxe seruum dederet dominus, vel ex peculio praestaret quod ex venditione eius rei haberet. Si unus ex heredibus seruum legatum occidisset, omnino mihi non placet coheredem teneri, cuius culpa factum non sit ne res in rerum natura sit.

XLVIII. VIPIANVS libro vicesimo tertio ad Sabinum.

Si cui legetur, cum quattuordecim annorum erit: certo iure vimur, ut tunc sit quattuordecim annorum, cum impleuerit, & ita Imperatorē decreuisse Marcellus scripsit. Ergo cum esset sic relictum, CVM AD QVARTVMDECIMVM ANNV M P ERVENISSET,

SET, ANNUA, BIMA, TRIMA DIE, & de-
 cem & septem annorum mortis tempore in-
 ueniat: praesens legatio erit. proinde si quin-
 decim annorum, consequenter dicemus post
 biennium deberi. si sedecim. post annum debe-
 bitur. si menses desint ad septimumdecimum
 annum, residuus mensibus debetur. hac ita, si
 putans minorem esse quatuordecim annorum,
 cum iam excessisset, sic legauit. si vero seu trien-
 nium ad legati praestationem ex die testamen-
 ti facti numeravimus. ¶ Hoc autem legatum
 & condicionalis est, & in diem condicionalis
 tamdiu, quamdiu quartusdecimus. annus sit
 completus. postea in diem. & ideo si quidem
 ante quartumdecimum annum decesserit, ad
 heredem nihil transit. certe postea ad heredem
 transfert. quod si testamenti facti tempore mi-
 nor quatuordecim annis filius inueniatur, pu-
 to tempus ANNUA BIMA TRIMA DIE
 praestationis ex die completi quartidecimi an-
 ni statim cedere. nisi euidentis alia mens proba-
 retur testatori aliud sentienti. ¶ Si Tertio de-
 cem qua ego debeo legauero, & rogauero ea-
 dem creditori praestare: fideicommissum quidem
 in creditori persona non valet. quia nihil eius
 interest. heres vero potest cum legatario agere,
 quia ipsius interest creditori solui, ne enim con-
 uenias. ergo propter hoc valebit legatio. ¶ Sed
 si testator decem mihi sub fideiussore debuit.

fideicommissi petitio non solum heredi, sed & fideiussori comperit. interest enim eius solus mihi. quàm ipsum consentiū mandati actionem interduere. nec interest, soluedo sit, nec no. ¶ In 4. banus libro trigesimo nono digestorū scribit, si fideiussor creditori legasset quod ei deberet, an legatum valeret. ¶ ait, creditoris quidem nihil interesse. verum debitorem habere ex testamento actionem. interest enim ipsius liberari. quippe conveniri à fideiussoris herede non poterit. quòd si idem fideiussor Titio leget, & fidei eius commiserit, ut creditori soluat: & debitor & fideiussoris heres agere cum Titio ex causa fideicommissi poterūt. quia utriusq; interest legatarium solvere.

Damnatus vendere intelligitur iusto pretio. Bart.

¶ Meminisse autem oportet eum qui damnatus hoc solum, fundū vendere: non gratis damnari hoc facere. sed hoc solum ut vendat vero pretio. quòd si certo pretio sit damnatus facere, necesse habebit tanti vendere, quanti damnatus est.

L. IDEM libro vicentesimo quarto ad Sabinum.

SI servus plurium sit, pro dominū portione legatum ei relictum adquiret.

Sententia lata contra heredem an noceat legatariis.

¶ Si hereditatis iudex contra heredem pronuntiauerit non agentem causam, vel lusoria
agem

agentem: nihil hoc nocebit legatariis. quid er-
 go si per iniuriam fuerit pronuntiatus, non ta-
 men provocabit? iniuria ei facta non nocebit
 legatariis, ut & Sabinus significat. si tamen
 secundum substitutum pronuntiet, an ille lega-
 tarius teneatur, videamus. & cum ius facit
 hac pronuntiatio, quod attinet ad ipsius per-
 sonam, numquid legatariis toueatur. nec enim
 tam improbe causari potest, secundum se iudi-
 catum per gratiam, respondebit igitur & lega-
 tarius, ut creditoribus. ¶ Si qui ante questio-
 nem de familia habitam adierit hereditatem;
 vel necem testatoris non defenderit, legatorum
 persecutio aduersus fiscum locum habet. quid
 tamen si fiscus bona non agnoscat, ex neces-
 sitate redundabit onus legatorum ad heredem.
 sed si subiecit delatorem sibi, ut ei hereditas
 abiudicetur, & oneribus careat, vel minus
 plene defendit causam: non se exonerat. exem-
 plo eius qui collusorie de hereditate litigant.

3 ¶ Si numerus, nummorū legatus sit, neq; appa-
 ras quales sunt legati: ante omnia ipsius patri
 familias cōsuetudo, deinde regionis in qua ver-
 satus est, exquirēda est. sed & mens patri fi-
 milia, & legatarij dignitas, vel caritas, & ne-
 cessitudo, item earum que procedunt, vel
 que sequuntur, summarum scripta sunt
 spectanda.

Sed si certos nummos, veluti quos in arca habet, aut certam lancem legauit: non numerata pecunia, sed ipsa corpora nummorum, vel rei legata continentur. neque permutacionem recipiunt. & exemplo cuiuslibet corporis aestimanda sunt.

LII. PAVLYS libro quarto ad Sabinum.

Si cui serui omnes cum peculio legati sint, etiam hi serui debentur, qui nullum peculium habent. ¶ Si à filio in pubere sub condicione legatum sit, & filius heres existit, deinde mortuus est: potest dici patrem familias, qui à filio sub condicione legauit, à substituto patre repetit, statim voluisse à substituto dari, si filius pendente condicione decessisset.

LIII. VLPIANVS libro vicelimo quinto ad Sabinum.

Quid ergo si maiorem quantitatem à substituto reliquit? quod excedit, hoc erit quod à substituto relictum est. quod verò concurrat cum summa superioribus tabulis inscripta, inde debetur. sed si repetierit legatum cum alio, forte fundum mihi legaueras ab impubere, repetitis hunc ab impuberis herede mihi. ¶ Scio: repetitio haec inefficet, ut pars mihi debeat. ¶ Si qui duos heredes scripserit, & damnauerit unumquemque solidam rem legatario praestare: idem est, atque si duos testamenti legatum esset. nam & si mihi & filio.

filio, vel seruo meo esset eodem testamento legatum: sine dubio valeret legatum utriusque.

- 2 **¶** Marcellus apud Iulianum adicit. ¶ Si heres hominem legatum occidit ob facinus, hoc est merentem: sine dubio dicendum erit, eum ex testamento non teneri, sed si vox a dedit, an teneatur, quia potest redimere? ¶ et puto teneri, sed si animal legati occiderit, puto teneri, non ut carnem praestet vel cetera deiciat, sed ut praestet pretium, quanti esset si viveret. ¶ Item si aedes legatas ob damnum infectum possideri passus est, puto eum teneri, debuit enim repro-mittere. ¶ Sed si mortuum intulit, fecitque religiosum locum legatum: si quidem patremfamilias intulit, cum alio inferre non posset, vel tam oportune non haberet: ex testamento non tenebitur, an vero teneatur, ut pretium loci praestet? ¶ et si quidem ipse paterfamilias illo inferri voluit, ex testamento non tenebitur, quod si heres intulit suo arbitrio, debebit praestare, si sit in hereditate unde pretium praestetur, testator enim qui legavit, vel alio inferri voluit,
- 5 vel pretium loci legatario offerri. ¶ Item si seruum non ipse occidit, sed compulsi ad maleficium, ut ab alio occideretur, vel supplicio adficeretur: a quis simum erit pretium eum praestare, quod si sua mala mente ad hoc processit, cessavit aestimatio. Seruus legatus si ab hostibus captus sit sine dolo heredis, non praestabitur, si dolo praestabitur.

¶ i. reli-
quia.
Harme-
nop. lib. 3.
tit. 3. Ant.
Aug. li. 4.
c. 16. Id est
carnem, cor-
nua hoc
loco.

Terapia legata, quae denotandi magis lega-
tarij gratia scribuntur, odio scribentis pro
non scriptis habentur. Si Titia legatum reli-
ctum est, si arbitratus Seij nupsisset, & vivo tes-
tatore Seius decessisset, & ea nupsisset: lega-
tum ei d. beri.

Defectus conditionis inualida non vitiat
legatum. Bart.

¶ Sed & si serui mors impedisset manumissio-
nem, cum tibi legatum esset, si eum manumisses: mi-
nimo minus debetur tibi legatum: quia per te non
fuit, quo minus perueniat ad libertatem. ¶ Si 2

*Sunt qui legatum heredum nominata sit in legando, Biri-
les partes heredes debent, si vero omnes here-
dum arias.

LVI. IDEM libro nono ad Sabinum.

Nemo potest in testamento suo cauere,
ne leges in testamento locum habeant.
quia nec tempore, aut loco, aut condicione fini-
ri obligatio heredu legatorum nomine potest.

Stipulatio erronea in effectu non
obligat. Bart.

LVI. IDEM libro quattodecimo
ad Sabinum.

Si legati serui nomine stipuletur legatarius,
significatum eum non esse praestari: nihil ve-
niet in eam stipulationem, quia qualis sit, talis
ex testamento praestari debet, nec vllum in le-
gato damnatum facere intellegetur.

*Sunt qui legatum heredum nominata sit in legando, Biri-
les partes heredes debent, si vero omnes here-
dum arias.
leged. im.
paucit, si
persona
heredum
nominata
sint, & c. vt
non disti-
deat a l.
131. §. eo.
& l. 17. de
reb. dub. §.
*Vide Pla
ton. 11. lc.

Quibus casibus rem legatam cogatur
heres luere.

LVII. ULPIANVS libro trigefimo tertio
ad Sabinum.

Sres obligata per fideicommissum fuerit re-
soluta: si quidem sit eam testator obligata,
ab herede luenda est, nisi si animo alio fuerit.
si nesciat, à fideicommissario, nisi si vel hanc
vel aliam rem relicturns fuisset, si scisset obli-
gatam, vel potest aliquid esse superfluum exso-
luto ere alieno. Quod si testator eo animo fuit,
vt quamquam liberandorum praedictorum omnia
ad heredes suos pertinere noluerit, non tamen
apertè utiq; de his liberandis senserit: poterit
fideicommissarius per doli exceptionem à cre-
ditoribus, qui hypothecariam suam agerent,
consequi vt actiones sibi exhiberentur, quod
quamquam suo tempore non fecerit, tamen
per iurisdictionem praesidis provinciae id ei
praestabitur.

† hypothe-
caria

De sumptibus in rem legatam factis.

LVIII. PAPIANVS libro nono
Responsorum.

Donus hereditarias exstructas, et heredis
nummi exstructas, ex causa fideicom-
missi post mortem heredis restituendas, vni Lo-
ni arbitrata sumptuum rationibus deductis,
et officiorum atatibus examinatis, respèdi.

Ant. Aug.
lib. 3 c. 1.

LXVIII. ULPIANVS libro trigefimo tertio
ad Edictum.

SI modo nulla culpa eius incendium contigisset.

LX. IULIANVS libro trigesimo nono
Digestorum.

*al. ratio-
ne. sed re-
ctius esse
retétione
ait Augu.
lib. 3. c. 1.

Quod si nulla retentione facta domum tradidisset, incerti conducto ei comptet, quasi plus debito soluerit.

LXI. PAPINIANVS libro nono
Responsorum.

Sumptus autem in reficienda domo necessarios à legatario factos, petenti ei legatum, cuius postea condicio existit, non esse reputandos existimauit.

LXII. PAVLVS libro quadragesimo primo
ad Edictum.

SI ancilla cum liberis legata sit: & ancilla sola, si non sint liberi, & liberi soli, si non sit ancilla, debentur.

LXIII. CELSVS libro septimodecimo
Digestorum.

SI ancillas omnes, & quod ex his natum Serit, testator legauerit: vna mortua Seruius partum eius negat deberi. quia accessionis locolegatus sit. quod falsum puto, & nec verbis nec voluntati defuncti accommodata hæc sententia est.

Vide Ant. LXIII. GAIVS lib. quintodecimo ad Edictum
Aug. li. 4.
c. 5.

Captatorie scripturæ simili modo neq; in hereditatibus neque in legatis valent.

Di

Diſio præter, excludit id ad quod
reſertur. Bart.

LXV. IDEM libro primo de legatis
ad Ediſtum prætoris.

Sita legatum ſit, SEIO SERVOS DE-
CEM DO PRAETER EOS DECEM
QVOS TITIO LEGAVI: ſi quidem decem
tantum inueniantur in hereditate, inutile eſt
legatum. ſi verò ampliores, poſt eos quos Ti-
tius elegit, in ceteris valet legatum: ſed non in
ampliores quàm decem qui legati ſunt. quòd ſi
minus ſunt, in tantos, quanti inueniantur.

¶ ILLI, SI VOLET, STICHVM DO. condi-
tionale eſt legatum. & non abierit ad heredem
transit, quàm ſi legatarius voluerit, quamuis
aliàs quod ſine adiectione SI VOLET lega-
tum ſit, ad heredem legatarij tranſmittitur:
aliud eſt enim iuris ſi quid tacite continetur:
aliud ſi verbis exprimat. ¶ Si domus fuerit
legata, licet particulatim ita reſecta ſit, vt ni-
hil ex priſtina materia ſuperſit: tamen dice-
mus, vtile manere legatum. at ſi ea domu de-
ſtructa aliam eodem loco teſtator adificauerit,
dicemus interire legatum, niſi aliud teſtatore
ſenſiſſe fuerit adprobatum.

Valet legatum de re emenda vel vendenda
iuſto pretio. Bart.

LXVI. IDEM libro octauodecimo ad Ediſtum
prouinciale.

¶ 1. in tot
quot inue-
niantur,
Græco di-
cendi ge-
nere. Ant.
Aug. lib.
2. c. 1.
¶ l. 3. 7. c.

ET si a quo pretio emere vel vendere iusserit heredem suum testator: adhuc vile legatum est. quid enim si legatarius, à quo emere fundum heres iussus est, cum ex necessitate eum fundum venderet, nullum inueniret emptorem? vel ex diverso, quid si legatarij magni interesset eum fundum emere: nec aliter heres venditurus esset, quàm si testator iussisset?

Traditio rei legata transfertur ex causa legitima Bart.

LXVII. IDEM libro primo de legatis ad Edictum prætoris.

SEruius vni ex heredibus legatus, si quid in hereditate malitiose fecisset: dicatur, fortè rationes interlenisse: non aliter ad iudicandum est, quàm ex eo volentibus coheredibus questio habeatur. idem est & si extraneo fuerit legatus. ¶ Si ex pluribus heredibus ex disparibus partibus institutis, duobus eadem res legata sit: heredes non pro hereditaria portione, sed pro virili id legatum habere debent.

Quoad acquisitionem inspicitur dies legati cedentis. Bart.

LXVIII. IDEM lib. octauo decimo ad Edictum prouinciale.

SI post mortem patris filio legatur, diuuium non est, quin mortuo patre ad filium pertineat legatum. nec intersit, an patri heres existiterit, nec ne. Sed si seruo post mortem domini relictum legatum est, si quidem in ea causa

durabit, ad heredem domini pertineat. usque
 adeo, ut idem iuris est, & si testamento domi-
 ni liber esse iussus fuerit, ante enim cedit dies
 legati, quam aliqui heres domino existat, quo
 fit, ut hereditati adquisitum legatum, postea
 heri de aliquo existente ad eum pertineat: prae-
 ter quam si suus heres aliqui aut necessarius
 domino ex eo testamento factus erit, tunc enim
 quia in unum concurrit, ut & heres existat &
 dies legati cedat: probabilius dicitur, ad ipsum
 potius cui relictum est pertinere legatum, quam
 ad heredem eius à quo libertatem consequitur.

Si seruo legato aliquid legatum sit.

¶ Si pure legatus seruus, sub conditione liber
 esse iussus fuerit: sub contraria conditione va-
 let legatum. & ideo existente conditione le-
 gatum peremitur: deficiente, ad legatarium per-
 tinebit. & ideo si pendente conditione liberta-
 tis legataris decesserit, posteaque defecerit con-
 dicio libertatis: ad heredem legatarii non per-
 tinet legatum. Quod si idem pure legatus sit,
 & ex die liber esse iussus erit: omnimodo inuti-
 le legatum est, quia diem venturam certum
 est, ita Iulianus quoque sensi. unde ait, si ser-
 uus Titius legatus sit, & idem post mortem Titii
 liber esse iussus fuerit: inutile legatum est: quia
 mortiturum Titium certum est.

§. l. 61. §.
 ult. j. lib.
 prox.

LXVIII. IDEM libro secundo de legatis
 ad Edictum praetoris.

Seruo legato legari posse receptū est : quōd
adita hereditate statim seruus acquiritur
legatario, deinde sequetur legatum.

a alienatio rei sub conditione legatz, vires le-
gati non perimit. Bart.

¶ Si seruum sub conditione legatum heres a-
lienauerit, deinde condicio exstiterit: potest ni-
hilo minus à legatario vindicari, nec extingui-
tur legatum. ¶ Si testator quosdam ex heredi- 2
bus iusserit e s alienum soluere, non creditores
habebūt aduersus eos actionem: sed coheredes,
quorum interest hoc fieri, nec solū hoc casu
alius habet actionem, quā cui testator dari
iussit: sed alio quoque, veluti si filie nomine
genera aut sponso dotē dari iusserit, non enim
gener aut sponsus, sed filia habet actionem, cu-
ius maxime interest. ¶ (Si fundus qui lega- 3
tus est,) seruitutem debeat impositam: qualis
est, dari debet, quōd si iia legatus sit, VTI
OPTIMVS MAXIMVSQVE: liber prestan-
dus est. ¶ Seruus, qui in negotio fuerit, lega- 4
tus, non ante tradi debet, quam rationes expo-
cet. ¶ Si ad iudicium itum sit, iudicis ea dem
partes esse debent. ¶ Si res que legata est, an 5
in rerum natura sit dubitetur, forte si dubium
sit an homo legatus viuat: placuit agi qui-
dem ex testamento posse, sed officio iudicis
contineri, vt cautio interponeretur, qua heres
caueret, eam rem persecuturum, ¶ si nactus
sit,

¶ l. 48. in
fi. de iu.
dot. & l.
71. §. Ti-
tio gener.
j. de cond.
& demōf.
¶ Additur
in veteri-
bus manu
scr. indo-
ratam nō
esse. re-
ad.

fit, legatario restitutum.

Si res in qua ius habeo peruenit ad me sub spe restituendi, possum per retentionem conseruare ius meum. Bart.

LXX. IDEM libro octauodecimo ad Edictum prouinciale.

Si seruus Titij furtum mihi fecerit, deinde Titius herede me instituto seruum tui legauerit: non est iniquum talem seruum tibi tradi, qualis apud Titium fuit, id est, ut me indemnem prestes furti nomine quod in fecerit apud Titium, nam & si fundus, qui meo fundo seruebat, tibi legatus fuerit: non aliter a me tibi prestari debeat, quam ut pristinam seruitutem recipiam, nec dissimile est ei qui mandato alicuius seruum emit, vel ei qui seruum redhibet, qui omnes non aliter restituere seruum coguntur, quam ut ratio habeatur furti, quod ab eo seruo factum fuerit vel antequam negotium contraheretur, vel postea, quare & si post aditam hereditatem seruus legatus herede furti fecerit, ita prestari debebit, ut ob hoc delictum quasi litis aestimatio a legatario sufferatur heredi.

LXXI. VLPIANVS libro quinquagesimo primo ad Edictum.

Si domus alicui simpliciter sit legata, neque adiectum quae domus: cogantur heredes quam vellet domum ex his, quas testator habebat

Addebat
tur in
vno tantum
manufer.
cum de certa
domo
testator
senferit,
non tamen
apparet
de qua,
sed ea verba
fuerunt
postea ex
puncta.
scilicet.

bebat, legatario dare. quòd si nullas edes reliquerit: magis derisorium est quàm utile legatum.

Re legata euicta non præstita cautione, agitur ex testamento. Bart.

¶ De euictione an cauere debeat is qui seruū præstat ex causa legati, uideamus. & regulariter dicendum est, quòtiens sine iudicio præstita res legata euicitur, posse eam ex testamento peti. ceterum si iudicio petita est, officio iudicis cautio necessaria est, ut sit ex stipulato actio. ¶ In pecunia legata confidenti heredi modicum tempus ad solutionem dandum est, nec urguendum ad suscipiendum iudicium, quòd quidem tempus ex bono & equo prætorem obseruare oportebit. ¶ Qui confitetur se quidem debere iustam autem causam adfert, cur utique præstare non possit: audiendus est, ut puta si aliena res legata sit, negetque dominum eam vendere, vel immensum pretium eius rei petere adfirmet, aut si seruum hereditarium neget se debere præstare: fortè patrem suum, vel matrem, vel fratres naturales. æquissimum est enim concedi ei ex hac causa estimationē officio iudicis præstare. ¶ Cum alieni poculum legatum esset, uelletq; heres estimationē præstare, quia iniquum esse siebat id separari à se: non impetrauit id à prætore, alia enim condicio est hominum, alia ceterarum re-

rum. in hominibus enim benigna ratione receptum est quod supra probavimus. ¶ Si fundus municipium vectigalis ipsis municipibus sit latus, an legatum consistat, petique possit, videamus. ¶ Iulianus libro trigensimo octavo digestorum scribit, quamvis fundus vectigalis municipium sit: attamen quia aliquod ius in eo is qui legavit habet, valere legatum. Sed et si non municipibus, sed alij fundum vectigalem legaverit: ad videri proprietatem rei legatae, sed id ius quod in vectigalibus fundis habemus. LXXII. PAVLVS libro quadragesimo octavo ad Edictum.

SI quis legaverit fundum Cornelianum, exceptis vineis quae mortis eius tempore erunt: si nulla vinea erit, legato nihil decedit.

Qui iustus est facere ut habeam, tene-
tur mihi dare. Bart.

LXXIII. GAIVS libro tertio de legatis
ad Edictum praetoris.

SI heres iussus sit facere ut Lucius centum habeat, cogendus est heres centum dare, quia nemo facere potest ut ego habeam centum, nisi mihi dederit. ¶ Vicis legata perinde licere capere atque civitatibus, rescripto Imperatoris nostri significatur.

LXXIII. VLPIANVS libro quarto
Disputationum.

Lect Imperator noster cum patre rescripserit, videri voluntate testatoris repetita a substituto, quae ab instituto fuerant relicta:
tamen

tamen hoc ita erit accipiendum, si non fuit evidens diuersa voluntas, quae ex multis colligitur, an quis ab herede legatum vel fideicommissum relictum noluerit à substituto deberi. quid enim si aliam rem relinquit à substituto ei fideicommissario vel legatario, quam ab instituto non relinquerat? vel quid si certa causa fuit cur ab instituto relinquerat, quae in substituto cessaret? vel quid si substituit ex parte fideicommissarium, cui ab instituto reliquerat fideicommissum? in obscura igitur voluntate locum habere rescriptum dicendum est. Valet legatum si in arbitriū heredis tanquam in bonum virum collatum sit. Bart.

LXXV. IDEM libro quinto

Disputationum.

SI sic legatum vel fideicommissum sit relictum, SI AESTIMAUERIT HERES, SI COMPROBABERIT, SI IUSTVM PVTAVERIT: & legatum, & fideicommissum debetur. quoniam quasi viro potius bono ei commissum est: non in meram voluntatem heredi collatum. ¶ Si mihi quod Titius debet fuerit legatum, neque Titius debeat: sciendum est, nullum esse legatum. ¶ quidem si quantitas non sit adiecta, evidenti ratione nihil debetur. quia non apparet quantum fuerit legatum. nam & si quid ego Titio debeo, et legauero quantitate non adiecta, constat nullum esse legatum. cum si decem quae Titio debeo legauero,

nec quicquam Titio debeam: falsa demonstra-
tio nõ peremit legatum. vt in legato dotis Iu-
lianus respondit. Quod si addiderit, DECEM
QVAE MIHI TITIUS DEBET LEGO: sine du-
bio nihil erit in legato. nam inter falsam de-
monstrationē, & falsam cõdicionē sine causam
multum interest. proinde & si Titio decem,
quæ mihi Seius debet, legauero: nullum erit le-
gatum. esse enim debitor debet. nam & si vi-
uus exegissem, exstingueretur legatum. & si
debitor maneret, actiones aduersus eum heres
meus dumtaxat præstare cogeretur. ¶ Si quis
ita stipulatus, STICHVM AVT DECEM,
VTRVM EGO VELIM, legauerit quod ei de-
bebatur: tenebitur heres eius vt præstet lega-
tario actionem, electionem habituro, vtrum
Stichum an decem persequi mabit. proinde si
Stichum legauerit, cum ille ei Stichum aut
decem deberet: incerti actio legatario aduersus
heredem competit, vt scripsit Iulianus libro
trigesimotertio digestorum. per quam actio-
nem compellat heredē experiri. & si Stichum
consecutus fuerit, præstabit ei. si decē, nihil con-
sequetur. secundum quod erit in arvitrio debi-
toris, an sit legatarius is cui Stichus legatus est.

LXXVI. IULIANVS libro trigesimo quarto
Digestorum.

Quod si quis Stichum aut Pamphilum
stipulatus, Sēpronio Stichum legasset,

Pars V.

X

cc. l. 40. §. *Mauio Pamphitum*: oneratus heres intellegitur, ut necesse habeat alteri actionem suam alteri estimatione Stichii aut Pamphili dare.

1. j. lib.
prox.

Debitor potest grauari onere fideicommissi, Bart.

LXXVII. *VLPIANVS* libro quinto
Disputationum.

Si pecunia fuit deposita apud aliquem eiusque fideicommissum, ut eam pecuniam praestet, fideicommissum ex rescripto Diui Pij debetur, quasi videatur heres rogatus remittere id devitori. nam si conveniatur debitor ab herede, doli exceptione uti potest. qua res utile fideicommissum facit. quod cum ita se habet, ab omni debitore fideicommissum relinquere potest.

LXXVIII. *IDEM* libro octavo
Disputationum.

Fideicommissum quod à legatario relinquitur, ita demum ab eo debetur, si ad legatarium legatum peruenerit.

LXXVIIIIL *IULIANVS* libro quinto
Digestorum.

Si quis testamento suo Titio & Seio decem dari iusserit, nullam haec verba recipiunt ambiguitatem: ut denum dixisse videatur, qui decem dixit.

¶ In singulis
decem. Ant.
Aug. lib.
2. c. 1. & li.
2. c. 9.

Propter defectum facultatum & propter Falcidiam fit deminutio legatorum, Bart.

LXXX.

LXXX. APVD Iulianum libro trigesimo secundo Digestorum Marcellus notat.

Is qui sola triginta relinquerat, Titio triginta legauit, Seio viginti, Mauro decem. *Massurius Sabinus* probat, Titium quindecim, Seium decem. *Ananiam* quinque consecuturos. ita tamen, vt ex his pro rata portiois *Falcidiae* satisfiat.

Per legatum hereditas non auferitur dominium legatario defuncti. *Bar.*

LXXXI. IULIANVS libro trigesimo secundo Digestorum.

Si fundum sub condicione legatum heres pendente condicione sub alia condicione alij legasset: & post existentem condicionem, qua priore testamento praeposita fuisset, tunc ea condicio sub qua heres legauerat existisset: dominium a priore legatario non discedit. ¶ Si seruo communi res legata fuisset, potest alter dominus agnoscere legatum, aliter repellere. nam in hanc causam seruus communis quasi duo serui sunt. ¶ **STICHVM SEMPRONIO DO LEGO. SI SEMPRONIVS STICHVM INTRA ANNUM NON MANVMISERIT, EVNDEM STICHVM TITIO DO LEGO.** quae situm est quid iuris esset, respondi, Sempronium interim totum habiturum. & si quidem intra annum manumisisset, liberum eum esset. sin autem hoc non fecisset, totum ad Titium pertinere. ¶ **Qui fundum excepto edicti**

In vulg. edit. perperam hoc caput confunditur cum superiore. An. Aug. lib. 3. c. 1. c. l. 38. §. 13. & l. 56. de verb. oblig.

† sola

ficio legat. appellatione aedificij aut superficiem significat, aut solum quoque, cui aedificium superpositum est. si de † soli superficie exceperit, nihilo minus iure legati totus fundus vindicabitur. sed exceptione doli mali posita, consequetur heres id, ut sibi habitare in villa liceat. in quod inerit, ut iter quoque & aedum in ea habeat. Si vero solum quoque exceptum fuerit, fundus excepta villa vindicari debebit. & servitus ipso iure villae debebitur. non secus ac si duorum fundorum dominus alterum legauerit ita ut alteri seruiret. sed inclinandum est, testatorem etiam de solo cogitasse, sine quo aedificium stare non potest.

Legatum ab vno ex heredibus pro portione hereditaria tantum relictum videtur.

¶ Si libertus patronum ex septuonce heredem scripserit, alios ex ceteris, & ita legauerit, QVISQVIS MIHI ALIUS EX SVPRASCRIP-
PTIS CVM PATRONO MEO HERES ERIT,
SERVOS ILLVM ET ILLVM TITIO
LEGO, QVOS AESTIMO SINGVLOS
VICENIS AVREIS: intellegendum erit à
coherede patroni dumtaxat legatum datum.
& ideo Titium non amplius quincuncem in
servis vindicare posse. adiectio autem illa,
QVOS AESTIMO SINGVLOS
VICENIS AVREIS, non mutat lega-
ti condicionem, si legis Falcidae rationem ha-
bere

bere oporteat. nihil minus enim verum pretium seruorum in estimationem deducetur.

- 5 ¶ TITIO FVNDVM DO LEGO SI HEREDI MEO DECEM DEDERIT. si decem heres Titio debuisset, & ea Titius accepta ei fecisset: fundum vindicare potest. ¶ Si Titius, cui Stichus legatus fuerat, antequam sciret ad se legatum pertinere decesserit, & eundem Seio legauerit, & heres Titij legatum non repudiauerit: Stichum Seius vindicauit.

Repetitio facta à substituto impuberis, habet locum etiam si legata ceperunt non deberi ab instituto. Bart.

- 7 ¶ Si paterfamilias ab impubere filio Titio fundum legauerit, & à substituto eundem eundem Titio, & pupillus patri heres extiterit: siue vindicauerit Titius legatū, siue repudiauerit, quamuis filius impubes decesserit, à substituto vindicare non poterit. hoc enim quod rursus à substituto legatur, perinde habendum est, ac si repetita legata essent. quare & si pure à filio, sub condicione à substituto legatū fuerit: perinde omnia seruantur, ac si tantum à filio legatum fuisset. contra autē, si à filio sub condicione, à substituto pure legatū fuerit, & pupillus pendente condicione decesserit, ex substitutione sola legatū valebit. ¶ His verbis LV-
CIO ET TITIO EORVMVE CVI FVNDVM DO LEGO, vtiliter legatur. & si vtrique vixit

rint, utriq; si alter, alteri * totum* debebitur.
 ¶ Cum frater liber sub condicione legatus est, & pendente condicione legati condicio statuta libertatis deficit: legatum utile fit. nã sicut statuta libertas tunc peremit legatum, cum vires accipit: ita legatum quoque non ante peremi potest, quàm dies cesserit eius. ¶ A filio impubere legatus, & à substituto liber esse iussus, si quidem pupillus ad pubertatem pervenerit: ab eo cui legatus fuerat vindicatur. mortuo vero pupillo libertas competit. longè magis hoc servari conveniet, si idem servus sub condicione ab impubere legatus fuerit, & pendente condicione filius intra pubertatem decefferit.

LXXXII. IDEM libro trigesimo tertio
 Digestorum.

Non quocumq; modo si legatarij res facta fuerit, die cedente obligatio legati extinguitur. si dita, si eo modo fuerit eius, quo auelli non possit. ponamus rem qua mihi purè legata sit, accipere me per traditionem die legati cedente ab eo herede, à quo eadem sub condicione alij legata fuerit. nempe agam ex testamento, quia u status est eius, ut existènte condicione discessurum sit à me dominiũ. nam & si ex stipulatione mihi Stichus debeat, & is cum sub condicione alij legatus esset, factus fuerit meus ex causa lucratiua: nihilo minus existènte condicione ex stipulatu agere poterò.

Reg.

Reg. Caton. cessat quando impedimentum
subest verè, non tantùm iuris fi-
ctiõne. Bart.

¶ Si ex bonis eius, qui reipublica causa ab-
erat, rem vsu adquisierim: & ea antequã euin-
ceretur, mihi legata sit, deinde postea euinca-
tur: rectè ex testamento petã eam mihi dari
oportere. ¶ Fundus mihi legatus est, proprie-
tate eius fundi redemi detracto vsu fructu. post-
ea venditor capite minutus est, & vsu fructus
ad me pertinere cæpit, si ex testamento egero,
iudex tanti litem æstimare debebit, quantum
mihi abicit. Marcellus: idẽ erit & si partem
redemero, pars mihi legata est, aut donata, par-
tem enim dumtaxat petere debebo. Iulianus:
quod si legatum mihi est quod ex Pamphila
natum erit, ego Pamphilã mercatus sum, &
ea apud me peperit: nõ possum videri partẽ ex
causa lucrativa habere, quia matrẽ eius mer-
catus sum, argumentum rei est, quod euicto eo
actio ex empto cõpetit. ¶ Qui Gaium & Lu-
cium eiusdẽ pecunie reos habebat, si ita lega-
uerit, QVOD MIHI GAIVS DEBET, ID
HERES MEVS SEMPRONIO DAMNAS
ESTO DARE: QVOD MIHI LVCIVS
DEBET, ID HERES MEVS MAEVIO
DAMNAS ESTO DARE: eam condicio-
nem heredis sui constituit, vt si necesse habeat
alteri actiones suas, alteri litẽ æstimationem

Insti. cod.

§. 13.

præstare. si tamen vivus testator Gaius acceptum fecit, necesse est ut Sempronij & Mauij legatum inutile sit.

Si vna ex rebus alternatiuè debitis ex causa lucratiua efficitur mea, aliam petere poterò. Bart.

¶ Cum mihi Stichus aut Pamphilus legati fuissent duorum testamētis, & Stichus ex altero testamēto cōsecutus fuissē, ex altero Pamphilum petere possum. quia & si vno testamēto Stichus aut Pamphilus legati fuissent, & Stichus ex causa lucratiua meus factus fuisset: nihilo minus Pamphilum petere possem.

LXXXIII. MARCELLVS libro tertiodecimo Digestorum.

Titius Stichi partem tibi legauit. eiusdem Stichi partē Seius tibi legauit. ex vtriusque testamento consequeris.

De viconditionis quæ in cauendo consistit.

LXXXIII. IULIANVS libro trigésimo tertio Digestorum.

Huiusmodi legatum, SI TITIVS HEREDI MEO CAVERIT CENTVM MAEVIO SE DATVRVM. ET HERES MEVS TITIO CENTVM DATO: vtile legatum est. quemadmodum quod alicui legatum ex causa fideicommissi restituatur. Eadem ratione hoc quoque legatum vtile sit: SI TITIVS HEREDI MEO CAVERIT SE IN MVNICIPIO EX CENTVM AVREIS OPVS FACTVRVM:

RVM: TVM EI CENTVM AVREOS HERES

MEVS DARE DAMNAS ESTO. ¶ Si Sempronius Titium heredem instituerit, & ab eo post biennium fundum dari iusserit M. Cuius, Titius deinde ab herede suo eundem fundum M. Cuius presenti die legauerit, & M. Cuius pretium fundi ab herede Titii acceperit: si ex testamento Sempronij fundum petere velit, exceptione repelli poterit, si pretio fundi contentus non erit.

Debitor generis re oblata perempta liberatur.

2 ¶ Si cui homo legatus fuisset, & per legatarium stetisset quo minus Stichum, cum heres tradere volebat, acciperet: mortuo Sticho exceptio doli mali heredi proderit.

Actio ex testamento durat ad rem, si res est tradita legatario, non tamen perfecta. Bart.

3 ¶ Aedes, quibus heredis aedes seruebant, legatae sunt traditae legatario non imposita seruitute. dixi, posse legatarium ex testamento agere, quia non plenum legatum accepisset. nam & si qui debilitatus ab herede seruum acceperit, recte ex testamento agere. ¶ Qui seruum testamento sibi legatum, ignorans eum sibi legatum, ab herede emit: si cognito legato ex testamento egerit, & seruum acceperit, actione ex vendito absolui debet, quia hoc iudicium fidei bona est, & continet in se doli mali exceptionem, quod si pretio soluto ex testamento agere instituerit, hominem consequi

debebit. actione ex empto pretium reciperavit, quem admodum reciperet si homo euctus fuisset. quod si iudicio ex empto actum fuerit, & tunc actor comperit legatum sibi hominum esse, & agat ex testamento: non aliter absolui heredem oportebit, quam si pretium restituerit, & hominem actoris fecerit. ¶ Cum pater pro filia sua dotis nomine centum promississet, deinde eidem centum eadem legasset: dotis mali exceptione heres tutus erit, si & gener ex promissione, & puella ex testamento agere instituerit. convenire enim inter eos oportet, ut alterutra actione contenti sint. ¶ Si ita cui legatum esset, SI TABULAS CHIROGRAPHI MEI HEREDI MEO REDDIDERIT, HERES MEVS EI DECEM DATO: huiusmodi condicio hanc vim habet, si heredem meum debito liberauerit. quare & si tabula exstabit, non intelletur conditioni satisfecisse creditor, nisi acceptum heredi fecerit. & si tabula in rerum natura non fuerint, existimabitur inpluisse condicionem, si heredem liberauerit. nec ad rem pertinebit, iam tunc cum testamentum fiebat, tabulae intercederint, an postea, vel mortuo testatore.

Qui non admittitur ad partem iure actionis, facit partem si habet ius retentionis etiam iure suo. Bart.

¶ Si Titio & Manio legatus fuerit Stichus 7
qui

Hæc subtilius distinguitur in l. 29. §. de iure dot.

qui Titij erat, debebitur pars Stichi Maevio, nã Titius quamvis ad legatum non admitatur, & partem faciet. ¶ STICHVM AVT PAMPHILVM, VTRVM HERES MEVS VOLET, TITIO DATO. si dixeris heres Stichum se velle dare: Sticho mortuo liberabitur. cum autẽ semel dixerit heres vtrum dare velit, mutare & sententiam non poteris. ¶ Legatum est ita, FVNDVM CORNELIANVM ET MANCIPIA, QVAE IN EO FVNDO CVM MORIAR MEA ERVNT, HERES MEVS TITIO DATO. ancilla qua in eo fundo esse consueuerat, mortis tempore cum in fuga esset, emisa est. quero an vel ipsa vel partus eius legato cedat. respondi, ancilla quamvis in fuga sit, legata videtur. & licet fugitiua erat, perinde habetur, ac si in eo fundo fuisset moriente patrefamilias. huic consequens est, vt partus quoq; matrem sequatur, & perinde legato cedat, ac si in fundo editus fuisset. ¶ Si Titio Stichus aut Pamphilus, vtrum eorum malet, legatus est: deinde Pamphilum testator Titio donauit: Stichus in obligatione remanet.

Coniunctio verbalis non inducit ius accrescendi in rebus prorsus diuersis. Bart.

21 ¶ Quibus ita legatũ fuerit, TITIO ET MAEVIO SINGVLOS SERVOS DO LEGO, cõstat eos non concursuros in eundem seruum. sicubi non concurrunt cum ita legatur, TITIO

SERVVM DO LEGO: MAEVIO ALTERVM
 SERVVM DO LEGO. ¶ Si is cui legatū sue
 rat, antequā constitueret qua actione uti vel-
 let, deceffit duobus heredibus relictis: legatum
 accipere simul venientes, nisi consenserint, non
 possunt. quare quamdiu alter rem vindicare
 vult, alter in personam agere non potest. sed si
 consenserint, rem communiter habebunt. con-
 sentire autem vel sua sponte debent, vel iudi-
 ce imminente.

LXXXV. PAVLVS libro vndecimo
 ad Plautium.

DVobis coniunctim fundus erat legatus.
 alter ex his partū aestimationem per
 actionem personalem abstulit. alter si fundum
 totum vindicare velit, exceptione doli pro par-
 te dimidia repellitur. quia defunctus semel ad
 eos legatum peruenire voluit.

Res mea mihi legatur propter pignus.

LXXXVI. IULIANVS libro trigesimo
 quarto Digestorum.

SI tibi homo, quem pignori dederas, legatus
 ab alio fuerit: actionem ex testamento ha-
 bebis aduersus heredem, ut pignus luatur. ¶ Si
 testamento Stichus ab vno herede legatus fue-
 rit Mauius, & eidē codicillis idem Stichus ab
 omnibus heredibus: & antequā codicilli ape-
 riantur, Mauius huius aestimationē consecutus
 fuerit: ipso iure vindicari ex codicillis nō potest.
 quia

quia testator semel legatum ad eum peruenire voluit.

Rei legatz verè dominium transit ab adita hereditate Barr.

¶ Cum seruus legatur, & ipsius serui status, & omnium quæ personam eius attingunt, in suspense est. nã si legatarius repulerit à se legatum, numquam eius fuisse videtur. si nõ repulerit, ex die aditæ hereditatis eius intellegitur. secundum hanc regulã & de iure eorum, quæ per traditionem seruus acceperit, aut stipulatus fuerit, deq; hiis quæ legata ei vel donata fuerunt, statuetur. vt vel heredi vel legatarij seruus singula gessisse existimetur. ¶ Si fundus ab omnibus heredibus legatus sit, qui vnus heredi esset: is quidẽ, cuius fundus esset, non amplius quàm partem suam præstabit. ceteri in reliquas partes tenebuntur. ¶ Valet legatum, si superficies legata sit ei, cuius in solo fuerit: licet is dominus soli sit. nã cõsequetur, vt hac seruitute liberetur. & superficiẽ lucrifaciat.

Suus vel emancipatus sise abstinet, prælegatum in totum consequitur. Barr.

LXXXVII. PAPINIANVS libro octauodecimo Quæstionum.

Filio pater, quem in potestate retinuit, heredi pro parte instituto, legatum quoque relinquat. durissima sententia est existimatum, denegandam ei legati petitionem, si patris abstinerit

stinuerit hereditate. non enim impugnatur iudicium ab eo qui iustis rationibus voluit negotijs hereditarijs implicari.

LXXXVIII. MARCIANVS libro sexto
Institutionum.

Sed si non abas voluit pater habere eum legatum, nisi hereditatem retineat: tunc neq; aduersus coheredem dandam ei legati petitionem secundum Aristonis sententiam constat. cum ipsi filio non videretur esse soluenda hereditas. & hoc ita est, licet non condicionaliter expressisset. intellexisse tamen manifestissime adprobatur.

LXXXVIII. IULIANVS libro trigesimo
sexto Digestorum.

Nam nec emancipatus hereditate ommissa legatum ab herede petere prohibetur. prator enim permittendo his qui in potestate fuerint, abstinere se hereditate paterna, manifestum facit, ius se in persona eorum tribuere, quod futurum esset, si liberum arbitrium ad eunda hereditati habuissent.

LXXXV. PAPINIANVS libro octauodecimo
Questionum.

Quid ergo si ita legauerit? HOC AMPLIUS FILIO MEO: nō dubie voluntatis quidem quoniam estio erit. sed non absimilis est prioris casus circa filij prouidentiam, nisi euidenter volūt. contraria patris probetur. plane si pluribus filijs institutus, ratione legatorū actio de-

negabitur ei qui non agnouerit hereditatem.

A filio instituto potest legari patri vel alteri cuicumque in eiusdem potestate constituto. Barr.

LXXXVI. IULIANVS libro trigesimo sexto Digestorum.

Questum est, si filius familias, qui filium habebat, heres institutus fuisset, cum esset uterque in potestate aliena: an ab eo filio eius legari possit. respondit, cum possit à filio patri legari: consequens est, ut vel siatri ipsius, vel filio, vel

etiam seruo patris sui legetur. ¶ Presenti quidem die data libertate, seruo legari vel pure vel sub conditione potest, cum verò libertas sub conditione data fuerit, aliàs vtiliter, aliàs inutiliter pure legatur, nam si ea condicio libertatis fuerit, ut pater familias statim mortuo possit ante aditam hereditatem existere condicio, veluti, STICHVS SI DECEM TITIO DEDERIT, vel CAPITOLIVM ASCENDERIT, LIBER ESTO: vtile legatum est. huiusmodi autè conditiones si HEREDI DECEM DEDERIT: SI POST ADITAM HEREDITATEM CAPITOLIVM ASCENDERIT: inutile legatum efficiunt. Necessario autem ex asse herede scripto, etiam hæ conditiones quæ ante aditam hereditatem impleri possunt, inutile legatum efficiunt. ¶ Duobus heredibus institutis, alteri Stichum legaueras, & eodem Stichò decem, cum Stichus vivo testatore

Hanc sententiã refert Marcellus l. 86. §. de condi. & demonst.

ad libertatem peruenisset, totum legatū ei debetur. nam in solidum constituisse causam legati in eius persona, hoc quoque argumento est, quod si heres, cui legatus fuerat, hereditatē non adisset, solidum ab altero herede cōsequi possit. ¶ Seruo legato legatum datum est. si alienatus à testatore fuisset, legatū ad emptorē pertinebit. ¶ Cum seruus Titio, & eidē seruo aliquid legatur: fideicommissi potest, ut aut seruum alicui restituat, vel ea quę seruo legata sunt. hoc amplius etiam ipsi seruo, cum liber erit, fideicommissum à Titio dari potest. ¶ Si quis Stichum legauerit, & eundem alienauerit vel manumiserit, deinde codicillis eidē legatū dederit: legatum vel manumisso vel emptori debetur. ¶ Si mihi seruus à te herede legatus fuerit, & eidem seruo aliqui legauerit, & uiuo eo qui mihi seruum legauerat, dies legati seruo dati cesserit: confestim id legatum hereditati acquiritur. & ideo quamuis postea moritur u qui seruum mihi legauerat, ad me id quod seruo legatum est, non pertinebit.

Si legatur homo alienus, fructus & accessiones veniunt à tempore litis contestatę. Bart.

¶ Cum homo ex testamento petitus est, causa eius temporis quo litis contestabatur, representari debet actori. & sicut partus ancillarum, sicut fructus fundorum interim percepti in hoc iudic

judicium deducantur, ita quod seruo legatorum vel hereditatis nomine interim abuenere, praestandum est petitori.

Consentiens alienationi rei suae quatenus sibi praedicit. Bart.

LXXXII. IULIANVS libro trigesimo nono Digestorum.

Si fundum per fideicommissum relictum unum sex heredibus excusso pretio secundum reditum eius fundi mercatus sit propter as alienum hereditarium. praesente & assignate eo, cui fideicommissum debebatur: placet non fundum, sed pretium eius restituere debere. Marcelius notat, si fundum restituere malit heres, audiendum existimo. ¶ Iulianus, Si Titio pecunia legata fuerit, & eius fideicommissum ut alienum seruum manumitteret, nec dominus eum vendere velit: nihilo minus legatum capiet. quia per eum non stat, quominus fideicommissum praestet. nam & si mortuus fuisset seruus, a legato non summoneretur. ¶ Sicuti conceditur unicuique ab eo, ad quem legitima eius hereditas vel bonorum possessio peruentura est, fideicommissum dare: ita & ab eo, ad quem impuberis filij legitima hereditas vel bonorum possessio peruentura est, fideicommissa recte dabuntur.

In vul. est l. 9. Si Titio.

LXXXIII. VLPIANVS libro primo Fideicommissorum.

Quod fideicommissum hactenus quatenus impubes decedat valebit. ceterum

si pubes factus decesserit, etiam scit si de commissum.

LX XXXIIII. IULIANVS lib. trigesimo nono
Digestorum.

Lanè si filium impuberè exheredauerit, fideicommissum legitimus heres prestare cogendus non erit, nisi idè & patris heres fuerit. ¶ Qui rogatus erat hereditatè, ex qua seruus eius heres institutus erat, restituere, (cū) alij seruum vendidisset: qua situm est, an hereditatem restituere cogendus est n, ad què hereditas ex emptione serui heredi scripti peruenerit, dixi, compellendum esse ad fideicommissum restituendum cum qui seruum suum heredem scriptum vendidit: cum pretium hereditatis, quam restituere rogatus est, habeat. Is autem, ad quem hereditas ex emptione serui heredis scripti peruenerit ex causa cogendus erit fideicommissum prestare, id est, si dominus serui heredis scripti soluendo non erit. ¶ Si cui Stichus aut Dama legatus esset electione legatario data, & fidei eius commissum esset, ut Stichus alteri prestaret: si Damam vindicare maluerit, nihilo minus Stichum ex causa fideicommissi prestare debebit, siue enim plurius est Dama, compellendus est Stichum redimere, siue minoris, a què Stichum instè dare cogetur, cum per eum steterit, quo minus ex testamèto habeat quod fidei commissum fuerit. ¶ Qui testa-

mento manumittitur, & neq; legatum neq; hereditatem capit, fideicommissum prestare cogendus non est. ac ne is quidem qui seruum legatum rogatus fuerit manumittere, si enim demum pecuniam ex causa fideicommissi prestare cogendus est, qui aliquid eiusdem generis vel simili ex testamento consequitur.

LXXXV. ULPIANVS libro primo
Fideicommissorum.

Videndum tamen est, numquid si vice operarum rogauerit eum aliquid; debeat hoc fideicommissum valere. quod nequaquam dicendum est. quia nec opera imponi huiusmodi liberto possunt, nec imposita exiguntur, quamuis testator ita cauerit.

Designatio vnde soluatur post legatum relictum apposta, ipsum conditionate non facit. Bart.

LXXXVI. IULIANVS libro trigesimo nono
Digestorum.

Quidam testamento vel codicillis ita legauit. AVREOS QUADRIGENTOS PAMPHILAE DARI VOLO, ITA VT INFRA SCRIPTVM EST. AB IVLIO ACTORE AVREOS TOT: ET IN CASTRIS QVOS HABEO, TOT: ET IN NUMERATO QVOS HABEO, TOT: post multos annos eadē voluntate manēte decessit, cum omnes summae in alios usus trāslatae essent. quae-ro an debeat fideicommissum respondē, vero

similius est, patrem familias demonstrare potius heredibus voluisse, unde aureos quadringentos sine incommodo rei familiaris contrahere possint, quam condicionē fideicommissi iniicisse, quod initio purè datū esset. Et ideo quadringenti Pamphile debebuntur. ¶ Quoties lege Iulia vana vacantia ad fiscum pertinet, et legata et fideicommissa præstantur, que præstare cogeretur heres, à quo relicta erant. ¶ Si tibi servus legatus fuerit, et petitum à te, ut Titio aliquid præstares usque ad pretium servi, deinde servus decesserit: nihil fideicommissi nomine præstare cogendus eris. ¶ Si scriptus ex parte heres rogatus sit præcipere pecuniam, et eis quibus testamento legatum erat distribuere: id quod sub condicione legatum est, tunc præcipere debebit, cum condicio extiterit. interim aut ei, aut his quibus legatum est, satisfdari oportet. ¶ Cui statuliber pecuniam dare iussus est, si rogari potest, ut eandem pecuniam alicui restituat. nam cum possit testator codicillis purè libertatem dare, et hoc modo condicionem extinguere: cur non etiam per fideicommissum eandem pecuniam adimendi potestatem habeat?

LXXXVII. IDEM lib. quadragesimo secundo
Digestorum.

SI mihi Stichus legatus esset, fideique meæ commissum, ut aut Stichum aut Pamphilum

lum meum seruum redderem, & in Stichus alii
quid ex legato propter legem Falcidiam per-
didissem: necesse habebō aut Pamphilum ser-
uum meum totum Titio dare, aut eam partem
Stichi, quam legatorum nomine accepero.

Is in quo ius est postliminij potest legari. Bar.
xcviii. IDEM lib. quinquagesimo secundo
Digestorum.

SERBUS ab hostibus captus rectè legatur.
Hoc enim iure postliminij fit, ut quemad-
modum heredem instituere possumus seruum
qui in hostium potestate est: ita legare quoque
eum possemus.

LXXXVIII. IDEM libro septuagesimo
Digestorum.

SI domino Stichus legatus esset, & seruo
Seius optio data: partem dimidiam Stichi di-
co ad dominum pertinere. quod possit seruus
manumissus eundem Stichum optare.

c. IDEM libro septuagesimo septimo
Digestorum.

SI mihi Sempronius à Titio herede legauit.
Titiusque mihi sub eadem conditione ean-
dem rem legauerit: existente conditione ca-
piam legatum ex testamento Sempronij.

Qui repudiat ex persona serui, potest agno-
scere ex sua. Bar.

ci. IDEM libro septuagesimo octauo
Digestorum.

SI seruo meo Stichus legatus fuerit testa-
mento, isque legatum repudiauero, deinde

prolati codicillis apparuerit, mihi quoq; eundem Stichum legatum esse: nihilo minus eundem vindicare possum. ¶ Si ei qui in hostium potestate est, legatum fuerit, & is apud hostes decesserit: nullius momenti legatum erit, quamuis postliminio confirmari potuit.

CII. IDEM libro octagesimo primo Digestorum.

SI minor quam viginti annis dominus suum causa non probata manumiserit, & postea legatum ei dederit, isq; alienatus ad libertatem perductus fuisset: legatum non capit, nam perinde nullius est momenti legatum, ac si sine libertate datum fuisset.

CIII. IDEM libro octagesimo tertio Digestorum.

IN tacitis fideicommissis fraus legi fieri videtur, quotiens quis neq; testamento neque codicillis rogaretur, sed domestica cautione vel chirographo obligaret se ad praestandum fideicommissum ei qui capere non potest.

Si testator vnum ex heredibus exemit ab onere, ceteri ad onus integrum tenebuntur. Bart.

CIII. IDEM libro primo ad Urfcium Ferocem.

AB omnibus heredibus legatum ita erit, **QUISQ; VIS MIHI HERES ERIT, DAMNAS ESTO TITIO DARE CENTVM:** deinde infra comprehensum erat, ne vnus ex

heredibus ei daret. *quaritur*, reliqui heredes
 virum tota centum dare deberent, an deducta
 vnius illius hereditaria portione. respondit, ve-
 rius esse reliquos heredes tota centum debere:
 cum & significatio verborum non repugnet
 huic sententia, & voluntas testatoris con-
 gruat. ¶ In testamento sic erat scriptum, L V-
 CIO TITIO, SI IS HEREDI MEO TA-
 BELLAS, QVIRVS ET PECVNIAM E X-
 PROMISERAM, DEDERIT: CENTVM DA-
 TO. Titius deinde antequam tabellas heredi
 redderet. decesserat. *quæ sitū est*, an heredi eius
 legatum deberetur. Cassius respondit, si tabu-
 le fuissent, non deberi: quia non redditis his
 dies legati non cessat. Iulianus notat, si testa-
 menti faciendi tempore tabula nulla fuerunt,
 vna ratione dici potest, legatum Titio deberi:
 quod aduocato: *condicio pro non scripta habe-*
 2 tur. ¶ Etiam re hostium posse legari Sabinus
 3 ait, si aliquo casu emi possit. ¶ Si Attio ita le-
 gatum fuerit, QVISQVIS MIHI HERES
 ERIT, DAMNAS ESTO ATTIO HEREDI
 DECEM DARE: deducta sua parte Attius
 decem petet. Item si iussus fuisset h. res decem
 dare, & fundum sibi habere: deducta sua par-
 te decem dabit. Deniq; conditio, cum ita lega-
 tū fuisset, QVISQVIS MIHI HERES ERIT,
 DAMNAS ESTO HEREDI MEO DECEM
 DARE, ex avari omnium heredum partes. eo

¶ i. extra-
 potestate
 polia.

quod unusquisque & sibi & coheredi suo dari damnatus videtur.

Cōditio tacita, vel expressa quæ tacite inerat, transimissionem non impedit. Bart.

¶ Cum quidam heredem instituit quandoque & mater eius decepsisset, deinde secundus heres scriptus fuisset, & ab eo legata ei, qui sub conditione heres institutus fuisset, relicta essent: & sique vna matre decepsisset postquam dies legati cesserit: qua situm est, an heredi eius legata deberentur. verius est, legatum heredi deberi, siue purè à substituto legatum datum est primo heredi, siue sub hac conditione SI HERES NON FVERIT. quia moriente eo condicio impletur. ¶ Si socero à genero suo herede instituto pars hereditatis aly legata fuisset: deducta dote eum debiturum esse partem hereditatis legatam Sabinus respondit, quemadmodum si pecunia ex crediti causa socero debita fuisset, ea deducta partem hereditatis daturus fuisset.

c v. IDEM libro primo ex Minicio.

Legatum ita erat, QVAE LUCIUS TITIVS MIHI DEBET, EA HERES MEVS CORNELIO DARE DAMNAS ESTO, nihil amplius ex hoc legato, quam actiones suas heres prestare debet.

Oratio imperfecta perficitur ex præsumpta voluntate defuncti. Bart.

CVI. ALFENVVS VARVS libro secundo
Digestorum à Paulo epitomatorum.

„ **S**I in testamento scriptum esset: **HERES** Repetitur
 „ **S**MEVS AVREOS CENTVM LICINIO in l. 67. &
 „ **DAMNAS ESTO**, neq; adscripsisset **DARE:** l. 77. §. 21.
 „ **deberi legatum constat.** §. li. proxi.

A quo petatur legatum.

CVII. AFRICANVS libro secundo

fideicom.

Quæstionum.

SI à pluribus heredibus legata sint, eaque
 unus ex his præcipere inbeatur, & præ-
 stare: in potestate eorum quibus sit legatum, de-
 bere esse ait, utrumne à singulis heredibus pe-
 tere velint, an ab eo qui præcipere sit iussus.
 itaq; eum qui præcipere iussus est, cauere debe-
 re coheredibus, indenes eos præstari. ¶ Si quis
 seruum, cui aliquid sine libertate legauerit, cum
 morietur ipse seruus legat: minimè dubitandum,
 quia utile legatum futurum sit. propterea sci-
 licet quod moriente seruo id quod ipsi legatum
 erit, ad eum cui ipse legatus fuerit, peruentu-
 rum sit.

CVIII. IDEM libro quinto Quæstionum.

SI seruus legatus viuo testatore fugisse di-
 scatur, & impensa & periculo eius cui le-
 gatus sit, reddi debet: quoniam rem legatam eo
 loco præstare heres debeat, in quo à testatore
 sit relicta.

Duæ causæ lucratiuæ quæ habuerunt origi-
 nem in personis diuersorum, possunt in
 eadem re concurrere. Bart.

¶ Si id quod ex testamento mihi debes, quibus
 bet alius seruo meo donauerit: manebit adhuc
 mihi ex testamento actio. & maxime si igno-
 rem meam factam esse. alioquin consequens erit,
 ut etiam si tu ipse seruo meo eam donaueris,
 inuito me libereris. quod nullo modo recipien-
 dum est. quando ne solutione quidem inuito me
 facta libereris. ¶ Cum homo Titio legatus es-
 set, qua situm est, utrum arbitrium heredis est
 quem velit dāci, an potius legatarij. respondi,
 verius dici, electione eius esse. cui potestas sit,
 qua actione uti velit. id est legatarij. ¶ Huius-
 modi legatū, ILLI AVT ILLI VTER LOXVM
 PRIOR CAPITOLIVM ASCENDERIT, vtile
 esse, euidenti argumēto probari aui: quod cōstet
 vsum fructū libertis legatū. & qui eorum su-
 peruixerit, proprietate, vtiliter legari. idq; &
 de herede instituido dicendum existimauit.
 ¶ Stichum, quem de te stipulatus eram, Titius 4
 à te herede mihi legauit. si quidem non ex lu-
 cratina causa stipulatio intercessit, vtile lega-
 tum esse placebat. sin è duabus. tūc magis pla-
 cet inuile esse legatum. quia nec absit quic-
 quam, nec bis eadem res praestari possit. Sed si
 cum mihi ex testamēto Titij Stichū deberes,
 eundem à te herede Semprouis mihi lega-
 rit, fideiq; mea commiserit, ut eum alicui resti-
 tuam: legatum vtile erit, quia non sum habi-
 turus. Idem iurū erit & si pecuniam à me le-

gauerit, multo magis si in priore testamento fidei commissam sit. Item si in priore testamento Falcidia locus sit: quod inde abscedit ratione Falcidia, ex sequenti testamento consequatur. Item si domino heres exstitero, qui non esset soluendo, cuius fundum tu mihi dare iussus esses, manebit tua obligatio, sicut maneret, si eum fundum emissem.

Dictio amplius, quando facit comparationem actus ad actum, non inducit repetitionem. Bart.

¶ Si ita scriptum erit, **AMPLIUS QVAM TITIO LEGAVI, HERES MEVS SEIO DECEM DATO**, dubitandum non erit, quin Titio suum legatum maneat, & Seio nihil ultra decem debeatur. nam & visitatum ferè est sic legare, **LVCIO TITIO TOT, ET HOC AMPLIUS VXORI ET LIBERIS EIUS TOT.** ¶ Si ei cui nihil legatum est, cum hac adiectione **HOC AMPLIUS** aliquid legatur: minimè dubitandum est, quin id quod ita legauerit debeatur. multoq; minus dubitandum, si ab eo qui nihil mihi debet, ita stipulatus fuero, **AMPLIUS QVAM MIHI DEBES, DECEM DARE SPONDES?** quin decem debeantur. ¶ Si seruus alienus liber esset iussus, & legatus sit: peti eum ex legato posse ait. nam cum libertas nullius momenti sit, absurdum esse per eam legatum infirmari, quod aliquum valeret & si solum

Et. l. 110. §. solum datum fuisset. ¶ Qui quinque in arca
de verb. habebat, ita legavit, vel stipulanti promissit,
oblig.

DECEM QUAE IN ARCA HABEO: & le-
gatum & stipulatio valebit, ita tamen, ut so-
la quinque vel ex stipulatione vel ex testa-
mento debeantur. ut verò, quinque quae de-
runt, ex testamento peti possint, vix ratio pa-
tietur. nam quodammodo certum corpus, quod
in rerum natura non sit, legatū videtur. Quod
si mortis tempore plena summa fuerat, & postea
aliquod ex ea deperierit: sine dubio soli heredi
deperit. ¶ Si seruus legatus sit, & moram he-
res fecerit: periculo eius & viuit & deterior
fit. ut si debilem fortè tradat, nihilo minus te-
neatur. ¶ Cum quid tibi legatum, fideiue tua
commissum sit, ut mihi restituas: si quidem ni-
hil praeterea ex testamento capias, dolus ma-
lum dumtaxat in exigendo eo legato, alioquin
etiam culpam te mihi praestare debere existi-
mauit. sicut in contractibus fidei bona serua-
tur: ut si quidem vtriusque contrahentis com-
modum versetur, etiam culpa: sin vnius solius,
dolus malus tantummodo praestetur.

Licet verba legati referantur ad debitorem,
actio tamen competit contra here-
dē, cui in dubio videtur onus
impositum. Batt.

¶ Qui margarita Titio pignori dederat, filium
heredem instituit, & filiam exheredauit. de-
inde

inde ita cavit, TE TITI ROGO, FIDEI-
 QVE TVAE COMMITTO, VTI MAR-
 GARITA QVAE TIBI PIGNORI DEDI,
 VENDAS: ET DEDUCTO OMNI DEBI-
 TO TVO, QVOD AMPLIVS ERIT, ID
 OMNE FILIAE MEAE RESTITVAS. ex
 ea scriptura filiam à fratre fideicommissum
 petere posse, vt is actiones suas aduersus debi-
 torem ei praestaret. hoc enim casu eum qui cre-
 ditor fuisset, debitorem intellegendum eius sci-
 licet, quod pretium pignori summam debiti
 excedat. Non autem mirandum, si cum alius
 rogatus sit, alius fideicommissio obstringatur.
 nam & cum in testamento ita scribatur, TE
 TITI ROGO, VT ACCEPTIS CENTVM
 ILLVM SERVVM MANVMITTAS, VEL
 SEMPRONIO QVID PRAESTES: parum
 quidem apte scribi. verum a què intellegendum
 heredis fideicommissum, vt pecuniam Titio praes-
 tet. ideoq; & ipsum Titium cum herede actu-
 rum: & libertatem seruo, vel Sempronio quod
 rogatus sit praestare cogendum. ¶ Avidius filij
 sui fidei commissit, vt certam pecuniam quat-
 tuor libertis suis mutuum daret, & vsuras le-
 uiores taxauerat. placuit hoc fideicommissum
 vsile totum esse.

Verba debent intelligi vt aliquid
 operentur. Bart.

CVIII. IDEM libro sexto

Quaestionum.

¶ Ica formula que
est in l. 33.
g. 1. lib. 3.
j. & l. 11.
de aur. &
arg. leg.

SI quando quis uxori suæ ea qua vivus
donaverat, vulgari modo legat, non de
aliis donationibus videri eum sentire ait, quàm
de his que iure valitura non sunt. alioquin
frustra legaturus sit. atque si ita exprimat,
QVAE VXORI IVRE DONAVERO, vel ita,
QVAE VXORI MANVMISSIONIS CAUSA
DONAVERO, FA EI LEGO. nam inutile le-
gatum futurum est. ¶ Heres, cuius fidei com-
missum erat, ut mihi fundum aut centum da-
ret. fundum Titio vendidit. cum electio es re-
linquitur utrum malit dandi, ut tamen alte-
rum solidum præstet: prætoris officio conveni-
re existimo, ut si pecuniam Titius offerat, in-
hibeat fundi persecutionem. ita enim eadem
causa constitueretur, que futura esset, si alie-
natus fundus non fuisset. quando etiam adver-
sus ipsum heredem officium prætoris, siue ar-
bitri tale esse deberet, ut si fundus non præ-
staretur, neque plus neque minoris quàm cen-
tum aestimaretur.

CX. IDEM libro octavo Quæstionum.

SI heres generaliter servum quem ipse vo-
luerit dare iussus, sciens furem dederit, usque
furtum legatario fecerit: de dolo malo agi posse
ait. sed quoniam illud verum est, heredem in
hoc teneri, ut non pessimum det: ad hoc tene-
tur, ut et alium hominem præstet, et hunc
pro noxa deditione relinquat.

Etiam si pars bonorum se excusauerit tutor, puta Italicarum vel provincialium rerum: totum quod testamento datum est, ei auferetur. Et ita Diui Severus & Antoninus rescripserunt.

Si legatus res cuius non est commercium separatim ab aliis, debetur aestimatio. Bart.

CXII. IDEM libro sexto Institutionum.

Si quis inquiluos sine praedibus quibus adhaerent, legauerit: inutile est legatum. sed an aestimatio debeatur, ex voluntate defuncti statuendum esse Diui Marcus & Commodus rescripserunt. ¶ Cum seruum suum heres damnatus dare, eum manumiserit: tenetur in eius aestimationem. nec interest, scierit, an ignorauerit legatum. sed & si donauerit seruum heres, & eum si cui donatus est manumiserit: tenetur heres, quāuis ignorauerit à se eū legatum esse. ¶ Si ita legatum fuerit, TITIO CVM SEIO DO LEGO: virisque legatum est. sicut utrumque legatum est cum fundus cum domo Formiana legatus est. ¶ Si quis scripserit testamento fieri quod cōtra ius est, vel bonos mores: non valet. veluti si quis scripserit cōtra legem aliquid, vel cōtra edictum praetoris, vel etiam turpe aliquid. ¶ Diui Severus & Antoninus rescripserunt, insinrandū contra vim legum

legum & auctoritatem iuris in testamēto scriptum nullius esse momenti.

CXIII. IDEM libro septimo
Institutionum.

Seruo alieno ita legari potest, quoad seruiat. vel, si seruus fortē Titij erit, ut & Marcellus ait.

Alimenta possunt relinqui seruo proprio. Bart.

¶ Si quis post tempus libertatem seruo suo dederit, & interea rogauerit heredem, donec ad libertatem perueniat, cibaria ei dare: testatoris voluntati obtemperandum esse Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. ¶ Si quis à primo herede centum legauerit alicui, & eundem à secundo ducenta, posteaque generaliter repetierit legata: trecenta videtur repetisse. Sed si pater impuberi filio substituerit, & à substituto legata repetierit: si pupillus heres existerit, & intra pubertatem decesserit: repetitio non valet, quia voluntas defuncti hac est, ut semel debeantur. ¶ Si ab impubere legatum fuerit sub conditione, SI AD PVBERTATEM PERVENERIT, & à substituto repetitum fuerit, legatum debetur & à substituto, nec videtur repetita condicio, quae inutile legatum facit. ¶ Ineptas voluntates defunctorum circa sepulturam, veluti vestes, aut si qua alia superflua quae ut in funus impendantur: non valere Papinianus libro tertio Responsorum scribit.

Filius pubes à patre, libertus à patrono, quilibet à fisco succedente ab intestato fideic. relinquere potest. Bart.

CXIII. IDEM libro octavo Institutionum.

Filius familias miles vel veteranus, licet sine testamento decedat, potest fideicommittere à patre. quia etiam testamentum facere potest. ¶ Si libertus ab intestato decesserit, à patrono potest usque ad partem debitam fideicommissum relinquere. quia si testamentum faceret, licebit ei partem debitam solam relinquere. ¶ Qui intestato decedit, & scit bona sua ad fiscum peruentura Bacantia: si dei fisci committere potest. ¶ Apud Marcellum libro duodecimo Digestorū talis quaestio agitur: Quidam ab eo, cui fundum legaverat, fideicommisserat ut eum fundum post mortem suam restitueret Sempronio. eiusdem legatarij fidei commisserat, ut Titio daret centum. quaritur quid iurū sit. ¶ ait Marcellus, si Titio testator centum ex fructibus, quos vivus legatarius perceperit, reliquerit: & legatarius post tantum temporis decessisset, ut ex fructibus centum fierent: Titium centum accepturum. si post acceptum legatum confestim decessisset legatarius, Titij fideicommissum extingui quia placet, non plus posse rogari quem restituere, quàm quantum ei relictum est. Sed si Titij fideicommissum non est in

tempus mortis legatarij collatum: ait *Maecius*, confestim fideicommissum Titio dandum. sed cautione exacta, quanto amplius ceperit, reddi. quam cautionem ita committi, si prius legatarius decesserit, quam ex fructibus centum perciperet. sed vix est, ut legatarium ex rebus voluit ante dare, quam fructus legatarius percepisset. certe erit legatarius audiendus, si velit totum fundum praestare, si de restituendo cauetur. absurdum enim est de suo praestare centum. maxime si fundus centum, vel non multo plurius est. quo iure utimur.

Estimatio loco rei legatae.

¶ Si quid alicui licite fuerit relictum, vel ius aliud quod ipse quidem propter corporis sui vitium, vel propter qualitatem relictum, vel aliam quamcunque probabilem causam habere non potuit, alius tamen hoc habere potuit quanti solet comparari, tantam estimationem accipiet. ¶ Ut quis heredem instituat aliquem, rogari non potest. plane senatus censuit perinde habendum, atque si rogasset hereditatem restituere. Quid ergo si heres post mortem suam rogatus fuerit hereditatis suae partem quartam restituere? verius esse existimo, quod et *Scaevola* notat et *Papirius Fronto* scribit, Balere fideicommissum, atque si de hereditate sua restituenda rogatus esset. et catenus restituenda est, quatenus hereditas testatoris patitur secunda

dum vulgarem formam iuris. Sed si liberos suos emancipare rogatus fuerit, nō cogitur hoc facere, potestas enim patria inestimabilis est. ¶ Aedes destruenda neque legari neque per fideicommissum relinqui possunt. & ita senatus censuit. ¶ Si fideicommissum relictum fuerit seruo ab eo sine libertate, & ad libertatem peruenierit: dicendum est posse eum admitti ad capiendum.

¶ Sic dispungedū not. Ant. Aug. lib. 1. c. 9. vbi & vulgare formā explicat, & Accursij interpretationem refellit.

Ante diem quis non cogitur restituere, sed cauere. Bart.

¶ Dini Severus & Antoninus rescripserunt eum, qui rogatus est sub condicione fratris sui filijs restituere, ante diem fideicommissi cedentem ne quidem ex voluntate eorum posse restituere his in potestate patris agentibus, cum possit die fideicommissi cedente suis iuris constitutus ipsis debere restitui, vel si aliquis ex his ante decesserit, nō omnibus. ¶ Idem principes rescripserunt, filijs ante diem fideicommissi venientē restitui hereditatē maternam necesse non esse, sed prestare heredem posse vulgarem cautionem, aut si prestare eam non poterit, mitti liberos in possessionem fideicommissi seruandi causa: vt pro pignore, nō vt pro dominis possideant, vel alienandi ius, sed vt pignus habeant: vt filius per patrem fructus consequatur, & seruus per dominum.

Quo ad conditionis defectum sufficit ex-
tare liberos, licet non sint
heredes. Bart.

¶ Cum erit rogatus, si sine liberis decesserit per 10
fideicommissum restituere: condicio defecisse
videbitur, si patri supervixerint liberi, nec
quaritur, an heredes existerint. ¶ Divi Se- 11
verus & Antoninus rescripserunt, eos qui tes-
tamento vetat quid alienari, nec causam ex-
primunt propter quam id fieri velint: nisi inue-
nitur persona cuius respectu hoc à testatore di-
spositum est, nullius esse momenti scripturam,
quasi nudum præceptum relinquerint, quia ta-
lem legem testamēto non possunt dicere. Quod
si liberis, aut posteris, aut libertis, aut heredi-
bus, aut alijs quibusdam personis consulentes,
eiusmodi voluntatem significaret: eam servan-
dam esse, sed hæc neque creditoribus neq; fisco
fraudi esse, nam si heredis propter testatoris cre-
ditores bona venierunt, fortunam communem
fideicommissarij quoque sequuntur.

Non videtur extra familiam alienatū, si
omnibus inæqualiter vel vni tan-
tum est relictum. Bart.

¶ Cum pater filio herede instituto, ex quo tres 12
habuerat nepotes, fideicommissit ne fundum a-
lienaret, & ut in familia relinqueret: & filius
decedens duos heredes instituit, tertium exhe-
redavit, eum fundum extraneo legavit: Divi
Severus & Antoninus rescripserunt, verum
esse,

1. 38 §. Iu-
lius. j. de
leg. 3. & l.
2. C. de
vfu. pro
emp.

esse, non paruisse voluntati defuncti filium. sed
 & si cum duos exheredauit, unum heredem in-
 stituit, fundum extraneo legauit: ut putat Mar-
 cellus, posse exheredatos petere fideicommissum.
 quod euenit & si uiuus filios emancipasset,
 & postea fundum alienasset. sed si omnes filij
 heredes instituti sint ex disparibus partibus,
 non possunt petere fideicommissum ex minore
 parte scripti, ut viriles, non hereditarias partes
 in eo habeant. verum est enim in familia reli-
 quisse, licet vni reliquisset. Item si unum he-
 redem instituisset, nec quicquam legasset: exhe-
 redati nihil interim quoad in familia res est,
 13 petere possunt. ¶ Interdum etiam cum lucro he-
 redis moritur seruus legatus, vel per fideicom-
 missum relictus, veluti si alienus, vel licet pro-
 prius, pluribus tamen separatim ita relictus,
 ut vnusquisque in solidum capiat. scilicet si si-
 ne culpa heredis mortuus sit.

cxv. VLBIANVS libro secundo
 Institutionum.

Etiam hoc modo, CVPIO DES, OPTO
 DES, CREDO TE DATVRVM, fidei-
 commissum est.

cxvi. FLORENTINVS libro vndecimo
 Institutionum.

Legatum est delibatio hereditatis, qua
 testator ex eo, quod vniuersum hereditas
 foret, alicui quid collatum velit.

"Sic Flor.
 rectè, &

in manu-
 scriptis.

A Græcis
 quodq; ita

vertitur
 hic locus,

καλο-
 γημας

μηνωσις.

Vide Har-
 menop,

perperā
 in qui-

buscā im-
 pressis &

manuscr.
 delibera-

tio legi-
 tur, apice

ad literā
 b. appo-
 sito.

Quatenus relinquitur heredi à seipſo non va-
let. & accretit coniuncto. Bart.

¶ Heredi à ſemetipſo legatum dari nõ poteſt. 1
à te coherede poteſt. itaque ſi fundus legatus
ſit ei qui ex parte dimidia heres inſtitutus eſt,
& duobus extraneis: ad heredem, cui legatus
eſt, ſexta pars fundi pertinet. quia à ſe vindic-
care non poteſt. à coherede verò ſemiſſario,
duobus extraneis concurrentibus, non amplius
tertia parte. extranei autem & ab ipſo here-
de, cui legatum eſt ſemiſſem: & ab alio here-
de trientem vindicabunt. ¶ Alienus ſeruus 2
heres inſtitutus legari ipſe à ſe nec totus nec
pro parte poteſt. Seruo hereditario rectè lega-
tur, licet ea adita non ſit. quia hereditas perſo-
ne deſuncti, qui eam reliquit, vice fungitur.
Seruitutes prædij legari, aditione hereditatis
confulæ, ſunt reſtaurandæ. Bart.

¶ Fundus legatus talis dari debet, qualis reſo 3
ctus eſt. itaque ſiue ipſe fundo heredi ſeruitu-
tem debuit, ſiue ei fundus heredi, licet confu-
ſione domini ſeruitus exſtinctæ ſit: prædium
ius reſtituendum eſt. & niſi legatarius imponi
ſeruitutē patiatur, petenti ei legatum exceptio
doli mali opponetur. ſi verò fundo legato ſerui-
tus nõ reſtituetur, alio ex teſtamento ſuper eſt.

CXVII. MARCIANVS libro tertio de-
cimo Inſtitutionum.

SI quid relictū ſit ciuitatibus, omne va-
let: ſiue in diſtributionē relinquatur, ſiue
in opus

in opus, sine in alimenta, vel in eruditionem
puerorum, sine quid aliud.

CXVIII. NERATIVS libro decimo

Regularum.

ET eo modo relictum, EXIGO, DESIDE-
RO VTI DES, fideicommissum valet.
sed & ita, VOLO HEREDITATEM MEAM
TITII ESSE. S CIO HEREDITATEM
MEAM RESTITVTVRVM TE TITIO.

CXVIII. MARCIANVS libro primo

Regularum.

SI seruus retitus est à testatore rationes red-
dere, non hoc consequitur, vt ne quod apud
eum sit reddat, & lucrifaciat. sed ne scrupulo-
sa inquisitio fiat. hoc est, vt negligentia ratio
non habeatur, sed tantum fraudium. ideo &
manumisso non videtur peculium legari per
hoc quod retitus est rationes reddere.

Orus prætandorum redituum alienationem
proprietatis non impedit. Bart.

CXX. VLPIANVS libro secundo

Responsorum.

Nihil proponi, cur prohibeatur heres. a di-
scia distrahere, quorum reditus sportu-
le sunt relicte. salva tamen causa legati.
¶ Omnibus quibus fideicommissum relictum
est, ad distractionem consentientibus, nullam
¶ fideicommissi petitionem super futurâ. ¶ Fru-
ctus ex fundo pure legato post aditam heredi-

tatem à legatario perceptos ad ipsum pertinere. colonum autem cum herede ex conducto habere actionem.

CXXI. MARCIANVS libro tertio Regularum.

SI quis legauerit Titio cum Maenio: & sine altero alter ad legatū admittitur. nam & cum dicit prætor, VENTREM CVM LIBERIS IN POSSESSIONEM ESSE IVBEO: etsi non sint liberi, venter in possessionem mittetur.

Ciuitas potest petere quod relinquitur in honorem vel ornatum ciuitatis. Barr.

CXXII. PAVLVS libro tertio Regularum.

Ciuicibus legari potest etiam quod ad honorem ornatumque ciuitatis pertinet. ad ornatum, puta quod ad instruendum forum, theatrum, stadium legatum fuerit. ad honorem, puta quod ad munus edendum, venationemue, ludos scenicos, ludos Circenses relictum fuerit: aut quod ad diuisionem singulorum ciuium, vel epulum relictum fuerit. hoc amplius, quod in alimenta infirmæ ætatis, puta senioribus vel pueris puellisque, relictum fuerit: ad honorem ciuitatis pertinere respõdetur. ¶ I V I C I V S T I T I V S E T G A I V S S E I V S P V B L I O M A E V I O D E C E M D A R E D A M N A S S Y N T O: Gaius Seius heres non existit. Sabinius ait, Titium solum legatum de iuratum. nam

* f. viscera-
tionem
l. 4. j. de
leg. 3. Ant.
Aug. lib.
4. c. 1.

Seium

Seiſum pro non ſcripto habendum eſſe. hanc ſen-
ſentia vera eſt. hoc eſt, Titius tota decem de-
2 bibit. ¶ Eum cui ſub hac conditione fundus
legatus eſt, ſi centum heredi dediſſet, ſi tantum
ſit in pretio fundi, quantum heredi dare iuſſus
eſt: non eſt legatarius cogendus fideicommiſſum
à ſe relictum præſtare. quoniam nihil ex teſta-
mento videtur capere qui tantum erogat quan-
tum accipit.

Si creditor debitori ſuccedit, creditum extin-
guitur pro parte hereditaria, niſi pro-
betur teſtatoreſſe compenſare
voluiſſe. Bart.

CXXIII. MARCELLVS libro ſingulari
Reſponſorum.

LUCIVS Titius cum duos filios heredes
relinqueret, teſtamento ita cavit, QVIS-
QVIS MIHI LIBERORVM MEORVM HE-
RES ERIT, EIUS FIDEI COMMITTO, VT
SI QVIS EX HIS SINE LIBERIS DE-
CEDAT, HEREDITATIS MEAE BESEM,
CVM MORIETVR, FRATRIBVS SVIS RE-
STITVAT: frater decedens fratrem ſuum ex
dodrante fecit heredem. quæro an fideicom-
miſſo ſatiſfecerit. Marcellus reſpondit, id quod
ex teſtamento Lucij Titij fratri teſtator de-
buiſſet, pro ea parte, qua abus heres exmiſſiſſet,
peti poſſe: niſi diuerſum ſenſiſſe eum probare-
tur. nam paruum inter hanc ſpeciem intereſt,
¶ cum aliis creditor debitori ſuo exiſtit ho-

Sunt qui
ita tranſ-
ponenda
putet hæc
verba, Si
tantum
quantum
ſit in pre-
tio fundi,
heredi
dare iuſ-
ſus eſt.

res, sed plane audiendus erit coheres, si probare possit ea mente testatorem heredem instituisse fratrem suum, ut contentus institutione fideicommissi abstinere deberet. *In testamento ita scriptum est: GAIO SEIO ILLVD ET ILLVD HERES MEVS DATO. ET TE ROGO SEI, FIDEIQVE TVAE MANDO, VTI EA OMNIA, QVAE SV PRA SCRIPTA SVNT, REDDAS SINE VLLA MORA, ET REDDE RES IPSE. quæro an tacitum fideicommissum sit, cum personam testator, cui restitui vellet, testamēto non significauerit, Marc' cellus respondit, si in fraudem legum tacitam fidem Seius accommodasset: nihil ei prodesse potest, si huius verbi paterfamilias cum eo locutus esset, non enim ideo circumuenisse minus leges existimandus est, cum perinde incertum sit cui prospectum voluerit.*

Nominati nomine proprio, tenentur in viriles: si appellatiuo, in hereditarias portiones. Bart.

CXXIII. NERATIUS libro quinto
Membranarum.

Et. 7. eod.
1. 54. §. vltim. & l.
8. 11. & c.
11. de statutilib. j.

SI heredes nominatim enumerati dare quid damnati sunt, propius est ut viriles partes debeant quia personarum enumeratio hunc effectum habet, ut exequentur in legato prestando, qui, si nominati non essent, hereditarias partes debitori essent.

CXXV. RUTILIUS MAXIMVS libro singulari ad legem Falcidiam.

S i heres centum precipere iussus sit, & restituere hereditatem, & patronus bonorum possessionem contra tabulas petierit: sicut legata, ita & preceptio pro parte, quam patronus abstulit, minuetur.

A substituto vel legitimo exheredati, non potest legatum relinqui. Bart.

CXXVI. PAVLVS libro singulari de secundis tabulis.

A B exheredati substituto inutiliter legatum datur. ergo nec à legitimo exheredati fideicommissum dari poterit. quod & legitimi eo iure prestare coguntur, quo si scripti fuissent. Sed si committente aliquo ex liberis edictum pratoris, quo contra tabulas bonorum possessionem pollicetur, scriptus quoque filius contra tabulas bonorum possessionem petierit: substitutus eius legata pro modo patrimonij quod ad filium peruenit prestabit, perinde ac si id quod per bonorum possessionem filius habuit, à patre accepisset. Cum à postumo ita legetur, SI HERES ERIT, & non nato postumo substituti audeant: legata eos debere existimandum est, que ille si viveret debiturus erat.

CXXVII. IDEM libro singulari de iure Codicillorum.

A fiat

A Fratri postumo fideicommissum dari potest. sola enim voluntas servatur in fideicommissu. & optinuit Galli sententia, alienos quoque postumos legitimos nobis heredes fieri.

Qui accipit uxorem illegitimè scienter ab ea non capit, sed ipsi relinquere potest. Bart.

CXXVIII. MARCIANVS libro secundo Institutionum.

S I tutor pupillam suam contra senatusconsultum uxorem duxit, illa quidem ex testamento eius capere potest: ipse autem non potest. & merito: delinquunt enim hi qui prohibitas nuptias contrahunt. & merito puniendi sunt. quod imputari non potest mulieri quæ à tutore decepta est.

LIBER

LIBER TRIGESIMVS PRIMVS.
DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

In indice tit. Incipit liber secundus de legatis & fideicommissis, ex ordine trigentesimus primus.

Si legatum in arbitrium alterius conferatur, suspenditur sicut per aliam quamlibet conditionem. Barr.

VLPIANVS libro nono ad Sabinum.

IN ARBITRIUM alterius conferri legatum, veluti condicio, potest. ^a quid enim interest SI TITIVS IN CAPITOLIUM ASCENDERIT mihi legatur, an SI VOLVERIT? Sed cum ita legatum sit pupillo siue pupilla, ARBITRIO TUTORVM: neque conditio inest legato, neque mora. cum placeat, in testamento legatum in alterius arbitrium collatum pro Biri boni arbitrio accipi. quae enim mora est in boni viri arbitrio, quod iniectum legato velut certam quantitatem exprimit, pro viribus videlicet patrimonij?

^a Sic Flo. & omnib. manuscr. falsò quidam dicunt aliàs legi, non potest.

II. PAVLVS libro septuagesimo quinto
ad Edictum.

Iunge l.
Quod di-
citur. j. de
verb. obl.
quæ ex
cod. lib.
continen-
ter subii-
ciatur.

Quotiens nominatim plures res in lega-
to exprimuntur, plura legata sunt. si
autem supellex, aut argentum, aut
peculium, aut instrumentum legatum sit: unum
legatum est.

III. IDEM libro quarto ad Plautium.

Si ita legatur, HERES DARE DAMNAS
SESTO, SI IN CAPITOLIUM NON
ASCENDERIT: utile legatum est, quamuis in
potestate eius sit, ascendere, vel non ascendere.

III. IDEM libro octavo ad Plautium.

Neminem eiusdem rei legata siyi par-
tem velle, partem nolle, verius est.

V. IDEM libro septimo Questionum.

Sed duobus legatis relictis, unum quidem
repudiare, alterum verò amplecti posse,
respondetur. Sed si unum ex legatis onus ha-
bet, & hoc repellatur: non idem dicendum est.
pone eum, cui decem & Stichus legatus est,
rogatum seruum manumittere, si Falcidia lo-
cum habet, ex decem utriusque legati quarta
deducetur, igitur repudiato seruo non evitabi-
tur onus deductionis, sed legatarius ex pecunia
duas quartas relinquet.

VI. IDEM libro singulari ad Legem
Falcidiam.

Grege autem legato non potest quedam
sperni, quedam vindicari, quia nõ plu-
ra, sed

ra, sed vnum legatum est. Idemque dicimus peculio legato, aut veste, aut argēto, & similibus.

Qui non capit partem quia indignus, facit partem. Bart.

VII. IDEM libro octauo ad Plautium.

SI Titio & ei qui capere non potest, decem legata sint: quia duobus heres dare damnatur, & vnus capere non potest, quinque sola Titio dantur.

VIII. IDEM libro nono ad Plautium.

SI quis seruum heredis vel alienum legauerit, & is fugisset: cautiones interponende sunt de reducendo eo, sed si quidem viuo testatore fugerit, expensis legatarij reducitur, si post mortem, sumptibus heredu. ¶ Si ita legeitur, SEMPRONIO DECEM, AVT SI NOLVERIT, HOMINEM STICHVM LEGO: hoc casu duo legata sunt, sed vni contentus esse debet. ¶ Si quis legauerit ex illo dolo amphoras decem: etsi non decem, sed pauciores inueniri possint: non extinguitur legatum, sed hoc tantummodo accipit, quod inuenitur. ¶ Si inter duos dubitetur de eodem legato, cui potius dari oportet: reputa si Titio relictum est, & duo eiusdem nominis amici testatoris veniant, & legatum pctant, & heres solvere paratus sit, deinde ambo defendere heredem parati sint: eligere debere heredem cui soluat, vt ab eo defendatur. ¶ Certam pecuniam legatam si & legat

¶ Hoc verbum indicat veteris iuris vestigiū. Vide Vlp. in fragm. eod. titu.

legatarius & substituti legatarij peterent, & heres soluere paratus sit: si ambo defendere heredem parati sint, eligere debet heres cui soluat, ut ab eo defendatur. & si neutrius manifesta calumnia videatur, ei potius soluendum, cui primum legatum est. ¶ Si cui certam partem hereditatis legauero, Diuus Hadrianus rescripsit, ut neque pretia manumissorum neque funeris impensa deduceretur.

VIII. MODESTINVS libro nono
Regularum.

CVM autem pars bonorum ita legatur, BONORVM MEORVM, QVAE SVNT CVM MORIAR: dos & manumissorum pretia è medio deducenda sunt.

Quod rei legate accedit, ad legatarium pertinet. Bart.

X. IAVOLENVS libro primo ex Plautio.

CVM fundus nominatim legatus sit, si quid ei post testamentum factum adiectum est: id quoque legato cedit, etiam si illa verba adiecta non sint, QVI MEVS ERIT. si modo testator eam partem non separatim possedit: sed vniuersitati prioris fundi adiunxit.

Statulibero non potest heres legare, nisi sub conditione libertatis. Bart.

XI. POMPONIUS libro septimo
ex Plautio.

STatuliberum ab herede ne tunc quidem, cum dubia sit eius ex testamento libertas, leg

legatū sine libertate accipere posse Labeo ait: quia seruus eius esset. sed si heres eandem conditionem legato inferat, quæ libertati à testatore data proposita fuerit: valet legatum. nā et si cum moreretur heres, seruus liber esse iussus esset: rectè sine libertate ei ab herede legari posse constitit. quia supernacuum sit ei libertatem dare, quam ex testamento heredis capturus non sit sed ex testatoris habet. ¶ STICHVM AVT PAMPHILVM VTRVM HERES MEVS VOLET, TITIO DATO: DVM VIRVM VELIT DARE, EO DIE QVO TESTAMENTVM MEVM RECITATVM ERIT DICAT. si non dixerit heres, Pamphilum an Stichū dare malit: perinde obligatum eum esse puto, ac si Stichum aut Pamphilum dare damnatus esset, vtrum legatarius elegerit. si dixerit se Stichum dare velle, Stichum mortuo liberari eum. si ante diē legati cedentem alter mortuus fuerit, alter qui supererit, in obligatione manebit. cum autem semel dixerit heres vtrum dare velit, mutare sententiā non poterit. et ita et Iuliano placuit.

Pecunia legata etiam si in bonis non esse reperitur, ex hereditate soluenda est. Bart.

XII. PAVLYS libro secundo
ad Vitellium.

SI pecunia legata in bonis legantis non sit, soluendo tamen hereditas sit: heres pecu-

Part v. B b

niam legatam dare compellitur: siue de suo, siue ex venditione rerum hereditariarum, siue vnde voluerit. Quod ita legatum est, HERES CVM MORIEVR, LVCIO TITIO DATO DECEM: cum incerta die legatum est, ad heredes legatarij non pertinet, si viuo herede decesserit.

Quando factio heredis debitor liberatur, imputatur heredi. Bart.

XIII. POMPONIVS libro septimo ex Plautio.

Qui duos reos eiusdem pecunie habet Titium atque Maevium, ita legavit:

QVOD MIHI TITIVS DEBET, MAEVIO HERES MEVS DATO: QVOD MAEVIVS DEBET, SEIO DATO. his verbis onerat heredem. nam cum actiones suas heres Maevio prestiterit adversus Titium, videtur Maevius factio eius liberatus esse. & idcirco Seio heres tenebitur. Si is qui unum reum habebat, quod is sibi deberet, duobus in solidum separatim legasset: oneratur heres duobus satisfacere, vni actione cedendo, alteri pecuniam soluendo.

In dubio libertas praevalet legato. Bart.

XIIII. PAVLVS libro quarto ad Vitellium.

Si idem servus & legatus & liber esse iustus sit, fauor libertatis praevalet. sin autem & in posteriore scriptura legatus est, & evidens ademptio libertatis ostenditur: legatum propter

propter defuncti voluntatem praeualebit. & Seruo alieno herede instituto, post mortem domini eius cui acquisita hereditas, & libertatem fideicommissariam dari posse constat.

XV. CELSVS libro sexto Digestorum.

SI quis duobus heredibus institutus ita legauerit, STICHVM AVT DECEM HEREDES DANTO: non potest alter heredem quing; alter partem Stichi dare. sed necesse est utrumque aut Stichum totum aut decem solvere.

XVI. IDEM libro sextodecimo Digestorum.

SI Titio aut Seio, utri heres vellet, legatum creberrimum est: heres alteri dando ab utroque liberatur. si neutri dat, uterque perinde petere potest, atque si ipsi soli legatum foret. nam ut stipulando duo rei constitui possunt, ita & testamento potest id fieri.

Quando fideicommissi deficit, legatum remanet penes legatarium, nisi sit nudus minister. Barr.

XVII. MARCELLVS libro decimo Digestorum.

SI quis Titio decem legauerit, & rogauerit ut ea restituat Mauius, Mauiusque fuerit mortuus: Titij commodo cedit, non heredi: nisi dumtaxat ut ministrum Titium elegit. idem est & si ponas usumfructum legatum. Si heres damnatus esset decem uni ex liberis dare, & non constituerit cui daret: heres omnibus eadem decem praestare cogendus est.

Potest mihi legari res mea sub conditione, si
mea esse desierit. Bart.

XVII. CELSVS libro septimodecimo
Digestorum.

Heredem meum ita tibi obligare possum,
ut si quandoq; ego moriar, tuus seruus
Stichus non erit: dare eum tibi damnas sit.

XVIII. IDEM libro octauodecimo
Digestorum.

Si tu, cui legatus sit Stichus aut Pamphilus,
cum Stichum sibi legatum putares, vindica-
uerit: amplius mutanda vindicationis ius
non habet. tamquam si damnatus heres alter-
utrum dare, Stichum dederit, cum ignoret sibi
permissum vel Pamphilum dare: nihil repetere
possit.

Quidā pu-
tant corri-
gi hūc lo-
cū per l.

pen. C. de
cond. ind.

In legato proprietatis coniunctio legalis non
inducit ius accrescendi. Part.

XX. IDEM libro nonodecimo Digestorum.

Et Proculo placebat, & a patre sic acce-
pi, quod seruo communi legatum sit si al-
ter dominorum omitteret, alteri non adcre-
sere. non enim coniunctim, sed partes legatas.
nam ambo si vindicarent, eam quemq; legati
partem habiturum, quam in seruo haberet.

Idem in l.
94. j. de
verb. obl.

XXI. IDEM libro vicelimo Digestorum.

Cum quidam uxori suae dotem reddidisset,
quadraginta ei legare voluisset: &
quamquam sciret dotem reddidit, hoc eam
prætextu usus esset, quasi dotis reddenda

nomine eam summam legaret: existimo deberi quadraginta. etenim reddendo rerum quamquam significationem habeat retro dandi, recipit tamen & per se dandi significationem.

Legato facto à testatore postea soluto, legatario actio denegatur. Bart.

XXII. IDEM libro vicesimo primo
Digestorum.

Lucius Titius in testamento suo Publio Mauro militiam suam reliquit, siue pecuniam eius quacumq; redigi ex venditione eius potuerit, cum suis commodis. sed cum superuixit testamento Lucius Titius, militiam vendidit, & pretium exegit, & dedit ei cui illam militiam vel pretium eius testamento dari voluerit, post mortem Lucij Titij iterum Publius Maureus vel militiam vel pretium eius ab heredibus Lucij Titij exigebat. Celsus: existimo pretium militiae praestari non oportere: nisi legatarius ostenderit, testatorem & post factam solutionem iterum eum pretium militiae accipere voluisse. quod si non totum pretium militiae sed partem vnius testator legatario dedit: reliqui superesse exactionem, nisi heres & ab hoc decepsisse testatorem ostenderit. eius enim probandi mutatam esse defuncti voluntatem ad eum pertinet qui fideicommissum recusat.

In alternatiuis in dubio electio est legatarij. Bart.

LVCIO TITIO FVNDVM SEIANVM
VEL VSVMERVCTVM FVNDI SEIA-
NI LEGO. potest legatarius vel fundum vin-
dicare, vel fructum. quod facere non potest in
cui tantum fundus legatus est.

XXIIII. VLPIANVS libro secundo

Fideicommissorum.

CVm quidam ita fideicommissum reli-
quisset, ROGO RESTITVAS LIBERTIS
MEIS, Q VIBVS VOLES: Marcellus putabit
posse heredem & indignum praeferre. at si ita,
HIS QVOS DIGNOS PVTABERIS: petere
posse ait eos qui non offenderint. Idem ait, si
neminem eligat: omnes ad petitionem fideicom-
missi admitti videri, quasi iam praesenti die da-
tum, cum sic relinquatur, Q VIBVS VOLES,
nec ulli offerat. plane si ceteri defuncti sunt, su-
perstiti dandum, vel heredi eius, si prius quam
peteret decessit. Sc euola autem notat, si omnes
petere potuerunt, cum nulli offeratur: cur non
& qui decesserunt, ad heredem transmiserunt?
vitiq; si vno potente iam eligere non potest cui
detur videtur enim Marcellus, cum fideicom-
missum ita relinquatur, EX LIBERTIS CVI
VOLVERIS, arbitrari nisi offerat cui heres
velit, & statim offerat, sine aliquo scilicet in-
teruallo: statim competere omnibus petitionem.
cum igitur omnibus competat, merito notatus
est,

est, *omne* superstiti soli puter dandum. nisi forte
antequam iustum tempus pratercat, quo po-
tuit eligere cui potius offerat, ceteri decesserint.

XXV. MARCELLVS libro quintodecimo
Digestorum.

SI tamen quibusdam absentibus presentes
spesent, cum presenti die relictum sit fidei-
commissum: causa cognita statuendum est, ex-
plorandumq; an & alij sint petituri.

Heres non potest retinere viumfructum in re
legata antea sibi debitum. Bart.

XXVI. IDEM libro sextodecimo Digestorum.

IS cuius in seruo proprietates erat, fructuario
herede instituto alicui eum seruum legauit.
non potest heres doli mali exceptione uti, si le-
gatus vindicare seruum vellet non relicto
heredi & fructu.

XXVII. CELSVS libro trigesimo quarto.
Digestorum.

SIllud aut illud legatum sit, vnum lega-
tum est. si sub contrariis cōdicionibus aliud
atque aliud legatum est, vnum legatum esse
arbitramur. neque refert, & heredum & co-
rum quibus legatum est diuersas personas esse.
veluti si ita legatum est, SI NERVA CON-
SVL FACTVS ERIT, TITIVS
HERES ATTIO FVNDVM: SI
NON ERIT NERVA CONSVL-
EACTVS, SEIVS HERES MAEVI-
CINTVM DATO.

Priuilgium personale non transit ad heredem. Bart.

XXVIII. MARCELLVS libro vicesimo nono Digestorum.

Cum patronus ex debita parte institutus, fideicommissum relictum ab eo prestare non cogitur: si omiserit institutionem, qui eam partem vindicant, vtrum eodem modo retinere, an verò prestare debeant fideicommissum? & magis est deberi fideicommissum, quoniam quod illius personæ prestaretur, hoc nequaquam ad alium pertinere deberet.

Legata caduca remanent apud heredem cum onere suo. Bart.

XXVIII. CELSVS libro trigesimo sexto Digestorum.

In vul. e-
dit. est flex,
Celsus. 36.

Pater meus referebat, cum esset in consilio Duceni Veri consulis, itum in sententiam suam: vt cum Oracilius Catulus filia ex asse herede instituta liberto ducenta legasset, petissetq; ab eo, vt ea concubina ipsius daret: & libertus viuo testatore decessisset: & quod ei relictum erat, apud filiam remansisset: cogere-
retur filia id fideicommissum concubinae reddere. Quod alicuius heredis nominatim fidei committitur, potest videri ita demum dari voluisse, si ille extitisset heres. Si filio heredi pars eius, a quo nominatim legatum est, adcrevit: non prestavit legatum quod iure antiquo capit.

Legatum incertum ad viam reficiendam
valet. Bart.

XXX. IDEM libro trigelimo septimo
Digestorum.

Quidam in testamento ita scripsit: REI-
PUBLICAE GRAVISCANORVM LE-
GO IN TVTELAM VIAE RE-
FICIENDAE, QVAE EST IN COLONIA
EORVM, VSQVE AD VIAM AVRELIAM.
quæsitum est an hoc legatum valeat. Inven-
tius Celsus respondit, propemodum quidē in-
perfecta est hæc scriptura IN TVTELAM AV-
RELIAE VIAE: quia summa adscripta non
est. potest tamen videri tanta summa legata,
quanta ei rei sufficeret: si modo non apparet
aliam fuisse defuncti voluntatem aut ex ma-
gnitudine eius pecunie, aut ex mediocritate
facultatum quam testatrix reliquit. tunc enim
officio iudicis secundum æstimationem patri-
monij & legati quantitas definiri potest.

XXXI. MODESTINVS libro primo
Regularum.

Si quis quos non poterit manumittere, lega-
vit ut manumitterentur: nec legatum nec
libertas valet.

XXXII. IDEM libro nono Regularum.

Omnia quæ testamentis sine die vel con-
dicione adscribuntur, ex die aditæ here-
ditatis præstentur. ¶ Fundum ante condicio-
nem completam ab herede non traditum, sed à

In vul. e-
dit. hic in
cipit lex,
Cum ita.
nō recte.
Ant. Aug.
lib. 3. c. 1.

legatario detentum, heres vindicare cum fru-
ctibus poterit. ¶ Cum ita legatur, ILLI HOC
AMPLIUS FVNDVM ILLVM CVM OM-
NIBVS REBVS QVAE IN EODEM FVN-
DO ERVNT: mancipia quoq; continentur.
¶ Cum ita legatur, QVID QVID IN HOR-
REO MEO ERIT: & is cui legatum est, ex re-
bus non legatis, ignorante eo ampliandi legati
sui gratia in horreum intulerit: quod illatum
est, non videtur esse legatum. ¶ Quod à legata-
rio petitum erat: ut alij restitueret: si legata-
rius decedat, heres quoq; eius id quod legatum
est, prestare debet. ¶ Species nominatum lega-
tae si non reperiantur, nec dolo heredis deesse
probenitur: peti ex eodem testamento non pos-
sunt. ¶ In fideicommissō, quod familiae relin-
quitur, hi ad petitionem eius admitti possunt,
qui nominati sunt: aut post omnes eos extin-
ctos, qui ex nomine defuncti fuerint eo tempo-
re quo testator moreretur, & qui ex his primo
gradu procreati sunt, nisi specialiter defunctus
ad vltiores voluntatem suam extenderit.

Non tenetur quis ad legatum ex persona co-
heredis qui non est soluendo. Bart.

XXXIII. IDEM libro nono

Responforum respondit.

Legatorum petitio aduersus heredes pro
partibus hereditariis competit, nec pro
his qui soluendo non sunt, onerari coheredes

oportet. Qui plures heredes instituit testamento, à quibusdam nominatim relinquit legata. postea codicillos ad omnes heredes scripsit. quæro quæ legata debeant. Modestinus respondit, cum manifeste testator testamento expresserit, à quibus heredibus legata præstari vellet: licet codicillos ad omnes scripserit, apparet tamen ea quæ codicillis dedit, ab his præstanda esse, quos munere fungi debere testamento suo ostendit testator.

XXXIII. IDEM libro decimo.
Responsorum.

Titia cum testamento factò decederet, heredibus institutis *Mævia* & *Sempronio* filiis suis ex æquis partibus, petit à *Mævia* ut *Stichum* seruum suum manumitteret, in hæc verba: A TE AVTEM MAEVIA FILIA CARISSIMA PETO, VT STICHVM SERVVM TVVM MANVMITTAS, CVM IN MINISTERIO TVO TOT CAPITA SERVORVM TIBI HIS CODICILLIS LEGAVERO, nec legavit. quæro quid his verbis relictum videatur: cum ut supra cautum est, duobus heredibus institutis defunctam testatricem, & mancipia hereditaria duarum personarum fuisse, & codicillis nihil relictum sit de præstandis mancipiis, nec possit utile fideicommissum putari, quod datum nõ sit cum legasse se dixerit, nec adiecerit legati speciem, nec ab.

nec ab herede uti prestarentur mancipia petierit. Modestinus respondit, ex verbis consultationi inserti Maniam neque legati neque fideicommissi petitionem habere, neque libertatem seruo suo dare compelli.

• Sic in vet. manusc. antiquiss. & hic & pauld p̄d̄st. Hal.

vertit dotibus. aliud vetus, appendiciis. re. & al. Octauiano. • Hal. vertit agniferā. Videatur sic vocari, quia in agones & sacra certamina certas p̄sitationes debet, quomodo & agonotheici agril. l. vii. C. de fund. patrimon.

Verba testatoris extra propriam significationem intelliguntur, ut legatum non reddatur inutile. Bart.

¶ Lucius Titius in testamento suo ita cauit:

Ὀκταβίαν Στρατονικῆν τῇ γλυκυτάτῃ μου θυγατρὶ χαίρειν. βέλομαι αὐτῆν παρ' ἐαυτῆς λαβῶν ἡγουσίου Γάζου σὺν ταῖς ἐνθάδε αὐτῆς πάσαις. ἀλεξάνδρου ἀλεξάνδρου τῷ γλυκυτάτῳ μου υἱῷ. ἐξείρητον βέλομαι αὐτὸν παρ' ἐαυτῆς λαβῶν οὐκ ἔχον ἀγνωσίου Κομιάνου, σὺν αὐτῆς ἐκ τῶν ἐνθάδε πάσαις. Id est, Octavianę Stratonicę dulcissimę meę salutem. Volo eam à seipsa accipere villam Gazam cū omnibus possessionibus suis. Octaueno Alexandro dulcissimo meo salutem. Volo eum à seipso accipere sanctissin Aganophoron Comianam, cum (quas habet) possessionibus omnibus. quero an huiusmodi scriptura intergrum prædium singulis datum esse videatur, an verò partem hereditariam dumtaxat contineat: cum inutiliter à semetipso quemque eorum quam habebat partem accipere voluit. Modestinus respondit, non sic interpretandam scriptur

scripturam de qua queritur, ut fideicommissum inutile fiat. Item quero, si integrum prædium relictum esse videtur, an pretium portionis fratri & coheredi soluendum sit. ut hoc ipso quod à semetipso accipere præcepit, pretio illato integrum habere eum voluerit. Item respondit, ad solutionem pretij fideicommissarium minimè compellendum.

Qui est adhibitus actui ut testis, non præiudicat iuri suo. Bart.

- 2 ¶ Lucia Titia intestata moriens, à filijs suis per fideicommissum alieno seruo domum reliquit. post mortem, filij eius idem qui heredes cum diuiserunt hereditatem matris, diuiserunt etiam domum. in qua diuisione dominus serui fideicommissarij quasi testis adfuit. quero an fideicommissi persecutionem adquisitam sibi per seruum, eo quod interfuit diuisioni, amisisse videatur. Modestinus respondit, fideicommissum ipso iure amissum non esse, quod ne repudiari quidem potest. sed nec per doli exceptionem summo betur: nisi euidenter apparuerit, omittendo fideicommissi causa hoc cum fecisse. ¶ Gaius Seius cum domum suam haberet, & in pretorio uxoris sue transfulisset, quasdam res de domo sua in eodem pretorio transfulit. ibique post multos dies decedens testamento uxorem suam heredem & alios complures reliquit. quo testamento significauit verba, qua infra scripta sunt.

¶ Sūt qui putēt hīc legendū esse, amittendi.

IN PRIMIS SCIANTE HEREDES MEI
 NULLAM PECUNIAM ESSE PENE S
 VXOREM MEAM. SED NEC ALIVD
 QVICQVAM. IDEOQVE HOC NOMINE
 EAM INQVIETARI NOLO. *quæro an ea
 quæ viuo eo in præterio vxoris eius translata
 sunt, communi hereditati vindicari possint. &
 an secundum verba testamenti præscribi cohe
 redibus possit à parte vxoris defuncti. Mode-
 stinus respondit, si ea quæ in domum seu præto
 rium vxoris defunctus transtulit, præcipua ad
 eam pertinere voluit: nihil proponi, cur volun-
 tate ipsius standum non sit. necesse igitur ha-
 bet mulier, talem voluntatem fuisse testatoris
 ostendere. quod nisi fecerit, in hereditate mariti
 & hæc remanere oportet.*

Si non stat per legatarium, videtur
 impleta conditio. Bart.

¶ Si ea condicione liberto fideicommissum relic- 4
 tum est, ne à filijs eius recederet, & per tuta-
 res factum est, quo minus condicionem impleteret:
 iniquum est enim, cum sit inculpatus, emolumentis
 fideicommissi carere. ¶ Qui inuita filia de dote
 egerat, decessit eadem illa exheredata, filio he-
 rede instituto. & ab eo fideicommissum filie
 dotis nomine reliquit. *quæro quantum à fra-
 tre mulier consequi debeat. Modestinus re-
 spondit, quod in primis est, non esse consumptam
 de dote actionem mulieri, cum patri suo non con-
 sen-*

senferit, utiq; non ignoras. sic enim res explicatur, ut si quidem maior quantitas in prior^e dote fuit: illius petitione fit tantummodo mulier contenta. quod si in summa dotis nomine legata amplius sit quam in dote principali, compensatio fiat usque ad eandem summam qua concurrat. Et id tantummodo, quod excedit in sequenti summa, ex testamento consequatur. non est enim verisimile, patrem duplici praestatione dotis filium eundemq; heredem onerare voluisse praeterea, cum putaverit se efficaciter, licet non consentiente filia, instituisse aduersus generum de dote actionem.

Verba generalia obscura, declarantur per praecedentia clara. Bart.

¶ **Lucius Titius** relictis duobus filiis suis heredibus diversi sexus institutis, addidit caput generale, uti legata, et libertates ab his heredibus suis praestarentur. quadam tamen parte testamenti à filio petit, ut omne onus legatoris in se sustineret, in hunc modum, EA QVAECUMQUE IN LEGATIS RELIQUI, VEL DARI PRAECEPTI: AB ATTIANO FILIO MEO ET HEREDE DARI PRAESTARIQUE IVBEBO. deinde subiecit in praeparatione relinquenda filiae suae haec verba: PAVLINAЕ FILIAE MEAE DVLCISSIMAE SI QUID ME VIVO DEDI COMPARAVI, SIVI HABERE IVBEO: CUIVS REI QVAEST

¶ Quisquis mihi heres erit, &c. lab omnibus. §. li. prox.

QVAESTIONEM FIERI VETO. ET PE-
 TO A TE FILIA CARISSIMA, NE VE-
 LIS IRASCI, QVOD AMPLIOREM SVB-
 STANTIAM FRATRI TVO RELINQVE-
 RIM, QVEM SCIS MAGNA ONERA
 SVSTENTATVRVM, ET LEGATA QVAE
 SVpra FECI, PRAESTATVRVM. *quero
 an ex his extremis verbis, quibus cum filia sua
 in testamento pater locutus est, effectum videa-
 tur, ut hereditarijs actionibus id est omnibus
 filium suum oneraverit: an verò iam solùm
 propter onus legatorum locutus esse videatur.
 petitiones autem hereditariae in vtrumque he-
 redem creditoribus dari debeant. Modestinus
 respondit, ut actiones creditorum filius solus
 excipiat, iussisse testatorem nõ proponi. Titia 7
 cum nuberet Gaius Seio, dedit in dotē predia,
 & quasdam alias res. postea decedēs codicillis
 ita cavuit: Γάϊον Σεῖον τὸν ἀνδρά μου παρακα-
 τατίθειμαι σοὶ ὡ δούλῳ, ὡ βέλομαι δοθῆναι
 εἰς βίαν χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν, μετοχὴν ἑ-
 μης λακκύνων, ἢ ἐφθασα διδωκῆναι εἰς προίαν
 οὐκ, σώμασι τοῖς ἐμφερομένοις τῇ προίῃ: καὶ
 λατὰ μηδὲν ἐνοχληθῆναι αὐτὸν πρὸς τὴν προί-
 κος. εἶναι γὰρ μετὰ τὴν τιλοῦ τὴν αὐτῆς οὐ καὶ
 τὴν τίνων ἐδ. Id est, Gaium Seium virū
 meum commendo tibi [o] filia, cui
 volo dari ad vitæ vsum, & fructuum
 participationem castellum Nacleno-
 rum,*

massam
 quidam
 vertunt.
 Alc. ver-
 tit in l.
 Gallus. 7.
 de lib. &
 posth. sed
 malui ex
 ver. libris
 sumere
 interpret.

rum, [quod] al. quam præueni dedisse in dotem cum corporibus quæ inferuntur doti, & in nihilum molestari eum de dote. erit enim post mortem eius tua & filiorum tuorum. præterea alia multa huic eidem marito legavit, ut quamdiu viueret haberet. quero an propter hæc quæ codicillis ei extra dotem relicta sunt, possit post mortem Gaij Sej ex causa fideicommissi petitio filia & heredi Titie competere & earum rerum nomine, quas in dotem Gaius Seius accepit. Modestinus respondit, licet non ea verba proponuntur, ex quibus filia testatricis fideicommissum à Gaio Seio, postquam præstiterit, quæ testamento legata sunt, petere possit: tamen nihil prohibet propter voluntatem testatricis post mortem Gaij Sej fideicommissum peti.

XXXV. IDEM libro sextodecimo Responsorum respondit.

Legatis uxori quæ vsus eius causa parata sunt, eos seruos ad eam non pertinere, qui non proprij ipsius, sed cõmunis vsus causa parti sunt.

XXXVI. IDEM libro tertio Pandectarum.

Legatum est donatioⁿ testamento relicta.

Vtile per inutile non vitiatur. Bart.

Pars v.

Cc

ⁿ In vet. manusc. est quædam donatio, &c. legitur.

XXXVII. IAVOLENVS libro primo
ex Cassio.

Qui testamento inutiliter manumissus est, legari eodem testamento potest. quia totiens efficacior est libertas legato, quotiens vtiliter data est.

XXXVIII. IDEM libro secundo ex Cassio.

Quod seruus legatus ante aditam hereditatem adquisit, hereditati adquiret.

XXXVIII. IDEM libro tertio ex Cassio.

Si area legata post testamentum factum edificium impositum est: vtrumque debetur, & solum & superficies.

XL. IDEM libro primo Epistularum.

* **S**i * duobus seruis meis eadem res legata est, & alterius serui nomine ad meam pertinere nolo: totum ad me pertinebit. quia partem alterius [serui per alterum seruum] adquireo perinde ac si meo & alterius seruo esset legatum.

Portio delinens accrescit coniuncto verbis domini, & coniuncto re tantum pro rata. Bart.

XLI. IDEM libro septimo Epistularum.

MÆVIO FVNDI PARTEM DIMIDIAM, SEIO PARTEM DIMIDIAM LEGO. EVNDEM FVNDVM TITIO LEGO. si Seius accesserit, pars eius vtrique accrescit. quia cum separatim & partes fundi & totus legatus sit, necesse est ut ea pars que cessat,

pro

Incl. fa
defent in
archet
Flo. sunt
in vet ma
nuser. vt
monuit
Taur. in
adnotat.

pro portione legati cuique eorum quibus fundas separatum legatus est adcreseat. *¶* A me heredi uxori mee ita legatum est, QUID QUID PROPTER TITIAM AD SEIVM DOTIS NOMINE PERVENIT, TANTAM PECUNIAM SEIVS HERES MEVS TITIAE DET. *quæro an deductiones impensarum fieri possint, quæ fierent, si de dote ageretur. respondit, non dubito quin uxori suæ, quod ita legatum est, A TE HERES PETO; QUID QUID AD TE PERVENISSET, UT TANTVM EI DARES: tota dos sine ratione deductionis impensarum mulieri debeat. non autem idem ius servari debet ex testamento extranei, quod servatur in testamento viri qui dotem uxori relegavit. hæc enim taxationis loco habenda est, QUID QUID AD TE PERVENIT. illic autem ubi vir uxori relegat, id videtur legare, quod in iudicio dotis mulier consecutura fuerit.*

XLII. IDEM libro undecimo Epistularum.

Cum rei qui partem capiebat, legatum esset ut alij restitueret: placuit solidum capere posse.

Indefinita æquipollet vniuersali, secus in oratione particulari. Bart.

XLIII. POMPONIVS libro tertio ad Quintum Mucium.

SI ita relictum fuerit, QVANTVM HERES MEVS HABEBIT, TANTVM TITHA-
SO DARI VOLO: pro eo est, quasi ita sit scri-

^o Videtur leg. quar-
to. ut in l.
109 j. de
verb. obl.
vel illic
legendum
ut hæc.

ptum, quantum omnes heredes habebunt. Quod si ita fuerit, QUANTVM VNVS HERES HABEBIT, TANTVM TITHASO HEREDES MEOS DARE VOLO: minor pars erit accipienda, quae venit in legato. ¶ Pe-
 gasus solutus fuerat distinguere, si in diem fideicommissum relictum sit, veluti post annos decem: interesse, cuius causa tempus dilatum sit. vtrumne heredis, quo casu heredem fructum retinere debere: an legatarij, veluti si in tempus pubertatis ei qui impubes sit, fideicommissum relictum sit. tunc enim fructus praestandos & antecedentis temporis. & haec ita intellegenda sunt, si non nominatim adiectum est, vt cum incremento heres fideicommissum praestet.

In alternatiua inspicitur quod minus est in obligatione. Bart.

¶ Si ita scriptum sit, DECEM AVT QVIN-
 DECIM HERES DATO: pro eo est, ac si decem sola legata sint. aut si ita sit, POST ANNUM, AVT POST BIENNIVM, QVAM EGO DECESSERO, HERES DATO: post biennium videtur legatum. quia heredis esset potestas in eligendo.

XLIII. IDEM libro quarto ad Quintum Mucium.

SI pluribus heredibus institutis ita scriptum sit, HERES MEVS DAMNAS ESTO DARE AVREOS QVINQVE: non quilibet

quilibet heres, sed omnes videbuntur damnati
 1 ut vna quinque dent. ¶ Si ita legatum fuerit,
 LVCIVS TITIVS HERES MEVS TITHA-
 SO QVINQVE AVREOS DARE DAMNAS
 ESTO: deinde alio loco ita, PVBLIVS MÆ-
 VIIVS HERES MEVS TITHASO QVINQVE
 AVREOS DAMNAS ESTO DARE: nisi Ti-
 tius ostenderit adimendi causa à Publico lega-
 tum esse relictum, quinos aureos ab utroque
 accipiet.

Masculinum concipit fœmininum, non
 contra. Bart.

XLV. IDEM libro octavo ad Quintum
 Mucium.

S Ita sit scriptum, FILIABVS MEIS
 CENTVM AVREOS DO: an & masculi-
 ni generis & fœminini liberis legatum videat-
 tur? nam si ita scriptum esset, FILIIS MEIS
 HOSCE TVTORES DO: responsum est, etiam
 filiabus tutores datos esse. quod non est ex con-
 trario accipiendum, ut filiarum nomine etiam
 masculi contineantur. exemplo enim pessi-
 mum est, fœminino vocabulo etiam masculos
 1 contineri. ¶ Si sub conditione, vel ex die certa
 nobis legatū sit: ante condicionem vel diē certū
 repudiare nō possumus. nā nec pertinet ad nos,
 antequam dies veniet, vel condicio existat.

Et vete-
 res pro
 conuitio
 sumebāt.
 Alcia. lib.
 2. parerg.
 c. 48.

Conditio nuptiarum intelligitur de futu-
 ris, nisi testator ignorauerit præ-
 sentes. Bart.

¶ Si pater filiae suae testamenti aureos tot herede-
dem dare iusserit, ubi ea nupsisset: si filia nu-
pta sit cum testamentum sit, sed absente patre
& ignorante: nihilo minus legatum debetur. si
enim hoc pater non ignerabat, videtur de alijs
nuptijs sensisse.

XLVI. PROCVLVS libro quinto Epistularū.

In vulg.
est lex, Si
ita scri-
psisset.

SI scripsisset quis legatam, QUID QUID
MIHI LVCIVM TITIVM DARE FA-
CERE OPORTET, SEMPRONIO LEGO,
nec adiecit, PRAESENS IN DIEMVE: non
dubitarem, quantum ad verborum significa-
tionem adineret, quin ea pecunia cōprehensa
non esset, cuius dies moriente eo qui testamen-
tum fecisset, nondum venisset. adiciendo au-
tem haec verba: PRAESENS IN DIEMVE:
aperte mihi videtur ostendisse, eam quoque pe-
cuniam legare voluisse.

Si apparent diuerſae quantitates legatæ
minor debetur. Bart.

XLVII. IDEM libro sexto Epistularum.

SEmpronius Proculus Nepoti suo salutē.
Binae tabulae testamenti eodem tempore
exemplarij causa scriptae, ut vulgo fieri solet,
eiusdem patrisfamilias proferuntur. in alteris
centum, in alteris quinquaginta aurei legati
sunt Titio. queris utrum & quinquaginta au-
reos, an centum dumtaxat habiturus sit. Pro-
culus respondit, in hoc casu magis heredi par-
cendum

endum est. ideoque utrumque legatum nullo modo debetur. sed tantummodo quinquaginta aurei.

Fructus & partus percepti conditione pendente, ad legatarium non pertinent. Bart.

XLVIII. IDEM libro octavo Epistularum.

Lucius Lucusta Proculo suo salutem. Cum faciat condicionem in releganda dote, ut si mallet vxor mancipia quae in dotem dederit, quam pecuniam numeratam recipere: si ea mancipia vxor malit, numquid etiam ea mancipia quae postea ex his mancipijs nata sunt, vxori debeantur quero. Proculus Lucusta suo salutem. Si vxor mallet mancipia quam dotem accipere: ipsa mancipia quae aestimata in dotem dedit, non etiam partus mancipiorum ei debebuntur. ¶ Bonorum possessione demetis curatoris data, legata à curatore qui furiosum defendit peti poterunt. sed qui petent, canere debebunt, si hereditas euicta fuerit, quod legatorum nomine datum sit, redditu iri.

Quod superest ex re mihi debita ante mortem perempta, non debetur. Bart.

XLVIII. PAVLVS libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam.

Mortuo bone qui legatus est, neque corium neque caro debetur. ¶ Si Titio frumentaria tessera legata sit, & is decesserit: quidam putant extinguere legatum. sed hoc non est

verum. nã cui tessera vel militia legatur, æstimatione videtur legata. ¶ Labeo refert, agrum & cuius commercium non habes, legari tibi posse, Trebatium respondisse. quod merito Priscus Fulcinius falsum esse aiebat. Sed Proculus ait, si quis heredem suum eum fundum, cuius commercium is heres non habeat, dare iusserat ei qui eius commercium habeat: putat heredem obligatum esse, quod verius est, vel in ipsam rem, si hac in vonis testatoris fuerit: vel si non est, in eius æstimationem.

Portio heredit. deficiens accrescit cum onere pro rata. Bart.

Alciat.
lib. 2. pa-
terg. c. 22.

¶ Si testator dari quid iussisset, aut opus fieri, & aut munus dari: pro portione sua eos prestare, quibus pars hereditatis adcreveret, aequè atque cetera legata, placet.

Heredibus, legatariis, & donatariis causa mortis potest substitui. Bart.

L. MARCELLVS lib. vicelimo octauo Digest.

VT heredibus substitui potest, ita etiam legatariis. videamus an idem fieri possit & cum mortis causa donavitor: ut id promittat ille alteri, si ipse capere non poterit. quod magis est. quia in posterioris quoque persona donatio confertur. ¶ Si Titius mihi Stichum aut decem debeat, & legauero tibi Stichum quem mihi debet: placet extinguere legatum decem solutis. & si diuersis, alij decem alij Stichus legatus fuerit: ex euentu solutionis lega-

In vulg.
est lex 51.
Si Titius.

et tum valet. ¶ Cū ita legatum est, QVANTAM PECUNIAM HERES MEVS A TITIO EXEGERIT, TANTAM MAEVIO DATO: si sub cōdicione legatum est: antequam exacta pecunia sit, legatarius agere non potest. quōd si statim dies legati cedit: vt Publicius recte putat, legatarius agere potest vt actiones praestentur.

LI. VLPIANVS libro octauo ad Legem Iuliam & Papiam.

SI ita quis testamento suo cauisset, ILLI SQVANTVM PLVRIMVM PER LEGEM ACCIPERE POTEST, DARI VOLO: vtique tunc, cum quando capere potuerit, videtur ei relictū. sed & si dixerit, QVAM MAXIMAM PARTEM DARE POSSVM, DAMNAS ESTO HERES MEVS EI DARE: idem erit dicendum. ¶ Is cui in tempus liberorum tertia pars relicta est, vtique non poterit adoptando tertiam partem consequi.

LII. THERENTIUS CLEMENS libro tertio ad Legem Iuliam & Papiam.

Non oportet prius de condicione cuiusquam quæri, quàm hereditas legatumue ad eum pertineat.

De eo quod mulieri legatum est pro dote.

LIII. IDEM libro quarto ad Legem Iuliam & Papiam.

Cum ab vno herede mulieri pro dote compensandi animo legatum esset, eaq; do-

tem suam ferre, quàm legatū maluerit: vtrum
 in omnes heredes, an in eum solum à quo lega-
 tum est, actio ei dote dari debeat, queritur.
 Iulianus in eum primū, à quo legatum sit,
 actionem dandā putat. nam cum aut suo iure,
 aut iudicio mariti contenta esse debeat: equum
 esse eum, à quo ei maritus aliquid pro dote le-
 gauerat, vsq; ad quantitatem legati onus hu-
 ius eris alieni sustinere. reliqua parte dotis ab
 heredibus ei præstanda. eadem erunt dicenda,
 si heres instituta pro dote omiserit heredita-
 tem, vt in substitutum actio detur. & hoc ve-
 rum est. sed de legatis & legis Falcidie ratio-
 ne belle dubitatur, vtrum is, in quem solum do-
 tis actio detur, legata integra ex persona sua
 debeat perinde ac si omnes heredes dotem præ-
 starent: an dotem totam in ere alieno compu-
 tare, quia in eum solum actio eius detur. quod
 sanè magis rationem habere videtur.

Valet legatum rei vendendæ pro iusta
 æstimatione. Bart.

.LIII. IDEM libro tertio decimo ad Legem
 Iuliam & Papiam.

SI cui fundus centum dignus legatus fuerit,
 si centum heredi vel cui libet alij dederit:
 vberimum videtur esse legatum. nam aliàs
 interest legatarij fundum potius habere quàm
 centum. sepe enim confines fundos. etiam supra
 iustam æstimationē interest nostra acquirere.

LV. GAIUS libro* duo* decimo ad Legem
Iuliam & Papiam.

SI Titio & mihi eadem res legata fuerit, Alias. in
& is die cedente legati decesserit me he- vulg. Si
rede relicto: & vel ex mea propria causa vel mihi &
ex hereditaria legatum repudiauero: magis Titio.
placere video partem defecisse.

Hereditas repræsentat personam defuncti,
non heredis. B art.

¶ Si eo herede instituto, qui vel nihil vel non
totum capere potest, seruo hereditario legatum
fuerit: tractantibus novis de capacitate, viden-
dum est utrum heredis, an defuncti persona,
an neutrius spectari debeat. & post multas
varietates placet ut, quia nullus est dominus
in cuius persona de capacitate queri possit. si-
ne ullo impedimento adquiratur legatum he-
reditati. atque ob id omnimodo ad eum perti-
neat, quicumque postea heres exstiterit, secun-
dum quod accipere potest. reliqua autem pars
ad eos qui iure vocantur venit.

*Vide hac
de re Vlp.
in fragm.

Relictum sub nomine dignitatis, transit ad
successorem in dignitate. Bart.

XVI. IDEM libro quartodecimo ad Legem
Iuliam & Papiam.

Quod principi relictum est, qui ante-
quam dies legati cedat, ab hominibus
ereptus est, ex constitutione Divi
Antonini successoris eius debetur.

LVII. IUNIVS MAURICIANVS libro secundo
ad Legem Iuliam & Papiam.

Si

SI Augusta legauerit, & ea inter homines esse desiderit: deficit quod ei relictum est. sicuti *Diuus Hadrianus in Plotina*, & proxime imperator *Antoninus in Faustina* Augusta persona constituit, cum ea ante inter homines esse desit, quam testator decederet.

* Cōiugis scilicet Traiani. * i. coniu-
gis suæ.

Qui agnoscit partem, videtur agnoscere totum legatum. Bart.

LVIII. GAIUS libro quartodecimo ad Legem Iuliam & Papiam.

SI cui res legata fuerit, & omnino aliqua ex parte voluerit suam esse: totam acquirit.

LVIII. TERENCE CLEMENS libro quintodecimo ad Legem Iuliam & Papiam.

SI mihi pure, seruo meo vel pure vel sub conditione eadem res legata est, egoque legatum quod mihi datum est repudiam: deinde conditione existente, id quod seruo meo legatum est, vellem ad me pertinere: partem legati deficere responsum est. nisi si quis dubitet, an existente conditione, si seruus uiuat, omnimodo legatum meum fiat quod semel ad me pertinere voluerim. quod æquius esse videtur. idem est & si duobus seruis meis eadem res legetur.

* Sic Flo. sed in vulgat. & in omnib. meis manuscr. legitur, voluerit: quod videtur rectius.

Apud quem remaneat legatum fideicommissum deficiente. Bart.

LX. ULPIANUS libro sextodecimo ad Legem Iuliam & Papiam.

Iulianus ait, si à filio herede legatum sit Scio, fidei que eius commissum fuerit sub condicio-

ne ut Titio daret, & Titius pendente conditione decesserit: fideicommissum deficiens apud Seium manet, non ad filium heredem pertinet. quia in fideicommissis potiore causam habere eum cuius fides electa sit, senatus voluit."

"Legi scilicet Papiæ derogando.

Si portio non grauata accedit grauata, sit contributio, & legata sol. da præstantur. Bart.

LXI. VLPIANVS libro octauodecimo ad Legem Iuliam & Papiam.

SI Titio & Mauiο heredibus institutis, qui quadrigenta relinquebat, à Titio ducenta legauerit, & quisquis heres esset, cētum: neque Mauius hereditatem adierit: trecenta Titius debet. ¶ Iulianus quidem ait, si alter ex legitimis heredibus repudiasset portionem, cum essent ab eo fideicommissa relicta: coheredem eius non esse cogendum fideicommissis prestare. portionem enim ad coheredem sine onere pertinere. sed post rescriptum Seueri, quo fideicommissa ab instituto relicta à substitutis debentur, & hic quasi substitutus cum suo onere consequetur ad crescentem portionem.

cc. l. 29. in fin. 3. cod.

LXII. LICINNIVS RVFINVS libro quarto Regularum.

SI alienus seruus heres institutus fuerit, à domino eius fideicommissum relinqui potest. sed ita hoc fideicommissum dominus prestare debet, si per seruum factus sit heres. quòd si an

Sic Flo.
 perperā.
 rectius in
 manuscr.
 & vulg.
 edit. quia
 rogatus
 non est.

si antequam iussu eius adiretur hereditas, ser-
 uus manumissus fuerit, & suo arbitrio adierit
 hereditatem: dominus id deviturus nō est, quia
 heres factus non est: nec seruus, quia rogatus
 est. itaq; utilis actio hoc casu competit, ut is ad
 quem emolumentum hereditatis pervenerit, &
 fideicommissum prestare compellatur.

Si per heredem res legata sine dolo consu-
 matur, legatario per act. in factum
 succurritur. Bart.

LXIII. CALLISTRATUS libro quarto
 Edicti monitorij.

SI heres rem legatā ignorans, in funus con-
 sumpsit: ad exhibendum actione nō tene-
 bitur. quia nec possidet; nec dolo malo fecit
 quo minus possideret. sed per in factum actio-
 nem legatario consulitur, ut indemnitas ei ab
 herede prestetur.

LXIII. PAPINIANVS libro quintode-
 cimo Quaestionum.

CVM proponeretur in scriptura fideicom-
 missi, quod pluribus sub condicione fue-
 rat relictum, per errorem omissam mutuā sub-
 stitutionem, quam testator in secundis tabulis,
 cum eosdem substitueret, expressit: Diui Mar-
 cus & Commodus imperatores rescripserunt,
 voluntatem manifestam videri mutua facta
 substitutionis. etenim in causa fideicommissi,
 utcumq; precaria voluntas quaereretur, con-
 iectura potuit admitti.

Si legatur vniuersitas, augmentum & diminutio contingens etiā in viuo testatore, ad legatarium pertinet. Bart.

LXV. IDEM libro sextodecimo
Quæstionum.

Peculium legatum augeri & minui potest, si res peculij postea esse incipiant, aut desinant. Idem in familia erit: siue vniuersam familiam suam, siue certam, veluti vrbānam, aut rusticam, legauerit: ac postea seruorū officia vel ministeria mutauerit. eadem sunt lecti-
1 carijs aut pedisequis legatis. ¶ Quadriga legatum equo postea mortuo perire quidā ita credunt, si equus ille decessit qui demonstrabit quadrigā. sed si medio tempore diminuta sup-
2 pleatur, ad legatarium pertinebit. ¶ Titio Stichus legatus, post mortem Titij libertatem accepit. & legatum a lita hereditate, & libertas post mortem Titij competit. Idemque est & si moriente Titio liber esse iussus est. si tamen Titio ex parte herede instituto, seruus legatus sit, & post mortem eius liber esse iussus sit: siue adierit hereditatem Titius siue nō adierit, post cuius mortem libertas ei data est, defuncto eo libertas competit.

cc. l. 66. §.
vlti. §. lib.
prox.

Interpretatio voluntatis.

LXVI. IDEM libro septimodecimo
Quæstionum.

Mæuius fundum mihi ac Titio sub conditione legauit. heres autem eius eundem

dem sub eadem condicione mihi legauit. *ve-*
† *existēte* rendum esse Iulianus ait, ne † exstante condi-
cione pars eadem ex utroq; testamēto mihi de-
beatur. Voluntatis tamen quaestio erit. nam in-
credibile videtur, id egisse heredem, vt eadem
portio bis eidem debeatur. sed verisimile est, de
altera parte eum cogitasse. sane constitutio
principis, qua placuit eidem saepe legatum
corpus non onerare heredem, ad vnum testa-
mentum pertinet. Debitor autem non semper
quod debet, iure legat. sed ita, si plus sit in spe-
cie legati. si enim idem sub eadem condicione
& l. 67. j. *relinquitur*, quod emolumentum legati futurum
de solut. est? ¶ Duorum testamentis pars fundi, quae
Mauij es Titio legata est. nō ineleganter pro-
batum est, ab vno herede soluta parte fundi
quae Mauij fuit, ex alio testamento liberatio-
nem optingere. neque postea parte alienata re-
uocari actionem semol extinctam. Sed si pars
fundis simpliciter, non quae Mauij fuit, lege-
tur: solutio prior non peremit alteram actio-
nem. atque etiam hanc eandem partem aliquo
modo suam factam, peterit alter heres solue-
re. * neque) plures in vno fundo dominium
iuris intellectu, non diuisione corporis optinent.
Non idem respondetur, cum duobus testamen-
tis generatim homo legatur. nam qui soluente
altero legatarij factus est, quamuis postea sit
alienatus, ab altero herede idem solui non po-
terit.

¶ Sic Flo.
in vno ma-
nufcr. re-
peri. Nā-
que plu-
res, &c.
quā lect.
Alciat. &
Hal. ve-
riorē pu-
tant, qui-
bus assen-
tior. Vide
Ant. Aug.
lib. i. c. 2.

terit. Eademque ratio stipulationis est. hominis enim legatum orationis compendio singulos homines continet. ut que ab initio non consistit in his qui legatarij fuerunt, ita frustra soluitur, cuius dominiũ postea legatarius adeptus est: tamen si dominus esse desinit.

Si res legata non perfectè traditur, actio ex testamento adhuc durat ad ipsam. Bart.

2 ¶ In fundo legato si heres sepeliverit, æstimatio referenda erit ad totum pretium fundi, quo potuit ante sepulturam æstimari. quare si fuerit solutus, actionem adhuc ex testamento propter locum alienatum durare, rationis est.

3 ¶ Eũ qui ab vno ex heredibus, qui solus oneratus fuerat, litis æstimationem legata rei abstulit, postea codicillis apertis, ab omnibus heredibus eiusdem rei relicta dixit dominium non querere. eum enim, qui pluribus speciebus iuris vteretur, non sæpius eandem rem eidem le-

4 gare: sed loqui sæpius. ¶ Fundo legato si ususfructus alienus sit, nihilo minus petendus est ab herede. ususfructus enim etsi in iure non in parte consistit, emolumentũ tamen rei continet. enimvero fundo relicto, ob reliquas præstationes quæ legatum sequuntur agatur. verbi gratia, si fundus pignori datus, vel aliena possessio sit. non idem placuit de ceteris servitutibus. sin autem res mea legetur mihi, legatum propter istas causas non valebit.

¶ *A municipibus heredibus scriptis detracto & usufructu legari proprietas potest: quia non utendo possunt usufructum amittere.*

Iustus restituere vni ex certis cum morietur, sufficit quòd eligat, & vsque ad mortem potest variare Bart.

LXXVII. IDEM libro nonodecimo
Questionum.

V Num ex familia propter fideicommissum à se cum morietur relictum heres eligere debet. ei quem elegit, frustra testamento suo legat quod posteaquam electus est, ex alio testamento petere potest. vtrum ergo non constitit quod datur, quasi creditori relictum: an quamdiu potest mutari voluntas, non rectè creditori comparabitur? si tamen durat electio, fuisse videtur creditor: siue mutetur, ex neutro testamento petitio competit. ¶ *Si Falcidia queratur, perinde omnia seruabuntur, ac si nominatim ei qui postea electus est, primo testamento fideicommissum relictum fuisset. non enim facultas necessaria electionis propria liberalitatis beneficium est. quid est enim quòd de suo videatur relinquisse, qui quòd relinquit, omnimodo reddere debuit? Itaq; si cum fortè tres ex familia essent eius qui fideicommissum reliquit, eodem, vel dispari gradu: satis erit vni reliquisse. nam postquam paritum est voluntati, ceteri condicione deficiunt.* ¶ *Sed si vno*

ex familia herede instituto, ille fundus extra-
 neo relictus est: perinde fideicommissum ex illo
 testamento petetur, ac si nemo de familia here-
 di heres exiitisset. verum is qui heres scriptus
 est, ratione doli exceptionis ceteris fideicom-
 missum petentibus facere partem intellegitur.
 nam quæ ratio ceteros admittit, eadem tacitam
 3 inducit pensationem. ¶ Si duos de familia non
 æquis portionibus heredes scriberit, & partē,
 forte quartam, extero eiusdem fundi legauerit:
 pro his quidē portionibus, quas iure heredita-
 rio retinent, fideicommissum non petetur. non
 magis quàm si alteri fundum prælegasset. pro
 altera verò parte quæ in exterum collata
 est, virilem, qui sunt de familia, petent: ad-
 missa propter heredes virilium portionum pen-
 4 satione. ¶ Sed & si fundum heres vni ex fa-
 milia reliquerit, eiusque fidei commiserit, ut
 eum extero restituat: quasitum est an hoc
 fideicommissum peti possit. dixi ita demum
 peti posse, si fundi pretium efficiat. sed si qui-
 dem ille prior testator ita fideicommissum re-
 liquisset, **ROGO FVNDVM CVI VO-
 LES AVT QVIBVS VOLES EX
 FAMILIA RELINQVAS: rē in expe-
 dito fore. quòd si talia verba fuissent, PETO
 NON FVNDVS DE FAMILIA EXEAT: here-
 dis here dem propter sequens fideicommissum,
 quòd in exterū collatum est, oneratum intellegi.**

petituris deinceps ceteris ex primo testamento
 fideicommissum, post mortem videlicet eius
 qui primo electus est. & ideo si electo vno fi-
 deicommissum in exterum non conferatur, non
 aliàs ei qui electus est, fideicommissum præstan-
 dum erit, quàm interpositis cautionibus, FVN-
 DVM, CVM MORIETVR, SI NON IN
 FAMILIA. CVM EFFECTV RELINQVE-
 RETVR, RESTITVI.

Iustus cum morietur eligere, potest donec vi-
 uit eligere, & ante nullus admittetur, sed
 eo moriente, omnes. Bart.

¶ *ROGO FVNDVM, CVM MORIERIS, &*
RESTITVAS EX LIBERTIS CUI VOLES.
 quod ad verba attinet, ipsius erit electio. nec
 petere quisquam poterit, quãdiu præferri alius
 potest. defuncto eo prius quàm eligat, petent
 omnes. itaq; eueniet, vt quod vni datum est,
 viuus pluribus vnus petere non possit: sed om-
 nes petant quod non omnibus datum est. &
 ita demum petere possit vnus, si solus moriente
 eo superfuit.

Si testator legat rem heredis vt suam,
 valet legatum. Bart.

¶ *Si rem tuam, quam existimabam meam, te &*
herede instituto, Titio legem: non est Neratij
Prisci sententia nec cõstitutioni locus, qua ca-
uetur, non cogendum præstare legatum heredẽ.
 nam succursum est heredibus, ne cogentur
 redimere quod testator suum existimans re-
 liquis

liquit. sunt enim magis in legandis suis rebus, quam in alienis comparandis, & onerandis heredibus faciliores voluntates. quod in hac specie non euenit, cum dominium rei sit apud heredem.

Licet verba fideicommissi sint omissa, tamen debetur ū ex mente colligitur. Bart.

7 ¶ Si omissa fideicommissi verba sint, & cetera quae leguntur, cū his quae scribi debuerant congruant: recte datum, & minus scriptum, exemplo institutionis legatorumq; intellegitur. quam sententiam optimus quoq; imperator noster Seuerus secutus est. ¶ Item Marcus imperator rescripsit, verba, quibus testator ita cauerat, non dubitare se quodcumq; vxor eius cepisset, liberis suis reddituram: pro fideicommissio accipienda. quod rescriptum summam habet vtilitatem. ne scilicet honor bene transacti matrimonij, fides etiam communium liberorum decipiat patrem qui melius de matre presumpserat. & ideo princeps providentissimus, & iuris religiosissimus cum fideicommissi verba cessare animaduerteret, eum sermonem pro fideicommissio rescripsit accipiendum.

cc. l. 32 j.
de vsufr.
legat.

LXVIII. PAVLVS libro vndecimo
Quaestionum,

S Equens quaestio est, an etiam quae viuis per donationem in vxorem contulit, in fi-

deicommissi petitionem veniant. respondē, ea extra causam bonorum defuncti computari debere. & propterea fideicommissō non contineri, quia ea habitura esset etiam alio herede existente. pl anē nominatim maritus vxoris fidei committere potest, vt & ea restituat.

LXVIII. PAPINIANVS libro nonodecimo
Quæstionum.

PETO LVCI TITI CONTENTVS SIS
CENTVM AVREIS. fideicommissum va
lere placuit: idq; rescriptum est. quid ergo si cū
heredem ex parte instituisset, ita locutus est?

PETO PRO PARTE TVA CONTENTVS
SIS LVCI TITI CENTVM AVREIS.
petere poterunt coheredes partem hereditatis,
retinente siue præcipiente quo contentum esse
voluit defunctus. siue dubio facilius est hoc pro
bare, quam probari potuit illud: cum ibi fidei
commissum petatur ab his cum quibus testa
tor non est locutus. Idem dicemus, si cū ex esse
scripsisset heredem: eius gratia, qui legitimus
heres futurus esset, ita loquatur, PETO PRO
HEREDITATE QVAM TIBI RELIQVI,
QVAE AD FRATREM MEVM I VRE
LEGITIMO REDIRET, CONTENTVS
SIS CENTVM AVREIS.

Res prohibita potest alienari ex causa
necessitatis. Bart.

¶ Prædium, quod nomine familiae relinquitur, si non
si non

si non voluntaria facta sit alienatio, sed bona heredis veniant: tādū emptor retinere debet, quamdiu debitor haberet bonis non venditis. post mortem eius non habiturus quod extor heres præstare cogeretur.

Relicta à tutore videntur relicta à pupillo, & ideo valent, licet tutoris datio non fortia-
tur effectum. Barr.

2. Mater filio impubere herede instituto tutorem eisdem adscripsit, cuiusq; fidei commisit, ut si filius suus intra quattuordecim annos decessisset, restitueret hereditatē Sempronio. non ideo minus fideicommissum rectè datum intellegi debet, quia tutorem dare mater nō potuit. nam etsi pater non iure factō testamento tutoris fidei commiserit, equè præstabitur, quemadmodum si iure testamentum factum fuisset. sufficit enim, ut ab impubere datum fideicommissum videatur, ab eo dari, quem is qui dabat, tutorem dederat. vel etiam tutorem fore arbitrabatur. Idem in curatore impubere, vel minoris annis debet probari. nec interest, tutor rectè datus viuo patre moriatur, vel aliquo priuilegio excusetur, vel tutor esse non possit propter aetatem, cui tutor fuerat datus. quibus certè casibus fideicommissum non intercidit, quod à pupillo datum videtur. hac denique ratione placuit, à tutore qui nihil accepit, fideicommissum pupillo relinquere non

posse: quoniam quod ab eo relinquitur extero, non ipsius proprio, sed pupilli iure debeat.

Res alienata contra prohibitionem testatoris, reuocatur per omnes de familia ordine
Iucessiuo. Bart.

¶ Fratre herede instituto petit, ne domus alie
naretur: sed ut in familia relinqueretur. si non
paruerit heres voluntati, sed domum aliena-
uerit, vel extero herede instituto decesserit: om-
nes fideicommissum petent qui in familia fue-
runt. quid ergo si non sint eiusdem gradus? ita
res temperari debet, ut proximus quisq; primo
loco videatur inuitatus. nec tamē ideo sequen-
tium causa propter superiores in posterum le-
di debet: sed ita proximus quisq; admittendus
est, si paratus sit cauere, se familie domum re-
stituturū. quod si cautio non fuerit ab eo, qui
primo loco admissus est, desiderata: nulla qui-
dem eo nomine nascetur condictio. sed si do-
mus ad exterum quandoq; peruenerit, fidei-
commissi petitio familie competit. cautionem
autem ratione doli mali exceptionis puto iustē
desiderari: quamuis nemo alius ulterior ex
familia supersit. Si quidam sint postea eman-
cipati, tractari potest, an hi quoq; rectē fidei-
commissum petant. & puto rectē petituros,
quoniam familie appellatione persone quoq;
hæ demonstrata intelleguntur.

Legatarius tenetur cedere fideicommissario
actionem, vel rem si habet. Bart.

LXX. IDEM libro vicensimo
Quæstionum.

IMperator Antoninus rescripsit, legatariū,
si nihil ex legato accepit, ei cui debet fidei-
commissum, actionibus suis posse cedere: nec id
cogendum solvere. quid ergo si non totum, sed
partem legati relictū restituere rogatus, absti-
nuit eo? utrum actionibus suis in totum cog-
etur cedere, an verò non nisi ad eam quantita-
tem, quæ fideicommissō continetur? quod ratio
suadet. sed & si legatum perceperit, non am-
plus ex causa fideicommissi cogendus erit sol-
vere, quam recepit. ¶ Si cētum legatis duplum
restituere rogatus sit, ad summam legati vide-
bitur constituisse. si autem post tempus fidei-
commissum relictum sit, usurarum dumtaxat
additamentum admitteitur. nec mutan-
da sententia erit, quod fortè legato percepto
magnum emolumentū ex aliquo negotio con-
secutus est, aut pœnam stipulationis imminen-
tem evasit. hæc ita, si quantitas cum quanti-
tate conferatur. enimvero si pecunia accepta
rogatus sit rem propriam, quamquam maioris
pretij est, restituere: non est audiendus legata-
rius, legato percepto si velit computare. non
enim æquitas hoc probare patitur, si quod le-
gatorum nomine perceperit legatarius offerat.

Honoratus in quota, non potest grauari in
alia ultra vires relicti. Bart.

Cum quidam filio suo ex parte herede insti-
tuto patrum eius coheredē ei dedisset, & ab
eo petisset, vt filium suum pro virili portione
filii sui coheredem faceret: si quidem minus
esset in virili portione, quā fratris hereditas
habuit: nihil amplius peti posse. quod si plus,
etiam fructuum quos patruus percepit, vel
cum percipere potuerit, dolo non cepit, habenda
esse rationem responsum est. non secus
quā si centum milibus legatis rogetur post
tempus maiorem quantitatem restituere. cum
autem rogatus quidquid ex hereditate super-
erit post mortem suam restituere, de pretio re-
rum venditarum alias comparat, de minuisse
que vendidit non videtur.

LXXI. IDEM l. b. octauo Responsorum.

Sed quod inde comparatum est, vice per-
mutati dominij restitueretur.

LXXII. IDEM libro vicesimo
Questionum.

Idem seruandum erit & si proprios credito-
res ex ea pecunia dimiserit. non enim absumitur
quod in corpore patrimonij retinetur.

Partum dicitur quis habere eo titulo, quo
habet matrem. Bart.

LXXIII. IDEM libro vicesimo tertio
Questionum.

Si quod ex Pamphila nascetur, legatū mihi
fuerit, & ego Pamphilam emam, eaque
apud

apud me sit enixa: ratione summa responsumⁿ est, non ex causa lucratiua partem intellegi meum factum. ideoque petendum ex testamento: tamquam istum emissem. ut scilicet pretij contributione facta consequatur tantum quanti puerum deducta matris estimatione constituisse mihi, index in causa legati datus estimauerit.

LXXIII. IDEM libro vicesimo septimo

Questionum.

TITIO CENTVM AVREOS HERES PRAESENS DATO, deinde protulit diem legatorum. non est verum quod Alfenus retulit, centum praesentiⁿ deberi: quia die proprium habuerunt.

Non refert cum quo quis loquatur, quando verba disponentia proferuntur. Bart.

LXXV. IDEM libro sexto Responsorum.

Miles ad sororem epistolam, quam post mortem suam aperiri mandauit, talem scripsit: SCIRE TE VOLO DONARE ME TIBI AVREOS OCTINGENTOS. fideicommissum deberi sorori constitit. nec aliud probandum in cuiuslibet suprema voluntate. placet enim consistere fideicommissum, ac si defunctus cum eo loquatur, quem precario remuneratur.

¶ Pro parte heres institutus, cui praeceptiones erant relictae, post diem legatorum cedentem, ante aditam hereditatem, vita decessit. partem hereditatis ad coheredes substitutos perti-

à Iulia-
no. l. 82. §.
2. §. lib.
prox. l. 8.
§. de cuius

ⁿSic Flor,
& in manu-
sc. S ut
qui putet
hic addē-
dam esse

negatio-
ne, ne a-
lioqui ve-
ra Alphe-
ni senten-
tia depre-
hendatur
ex l. 30. §.
tit. prox.

Et l. 17. §.
ult. §. lib.
prox.

uere,

nerere placuit. præceptionum autem portiones, quæ pro parte coheredum constiterunt, ad heredes eius transmitti.

LXXVI. IDEM libro septimo Responsorum.

eratenim
42. centū-
uirorum
tribuna-
lia. Quin-
til. lib. 12.
Pli. li. epi.
5. & 4.

Cum filius diuisis tribunalibus actionem in officiosi testamenti matris pertulisset, atque ita variæ sententiæ iudicum existissent, heredem qui filium vicerat, pro partibus quas alii coheredibus abstulit filius, non habiturum præceptiones sibi datas, non magis quàm ceteros legatarios actiones, constitit. sed libertates ex testamento competere placuit, cum pro parte filius de testamento matris litigasset. quod non erit trahendum ad seruitutes, quæ pro parte minui non possunt. planè petetur integra seruitus ab eo qui filium vicit. partis autem æstimatio † præstituitur. aut si paratus erit filius pretio accepto seruitutem prævere, doli summo bebitur exceptione legatarius, si non offerat partis æstimationē. exemplo scilicet legis Falcidia.

† pr æsta-
bitur

Legatarius hereditatis debet sustinere com-
moda & incommoda illius. Bart.

QLVICIO SEMPRONIO LEGO OMNEM
HEREDITATEM PVBLII MAEVII. Sem-
pronius ea demum onera suscipiet, quæ Me-
uiane hereditatis fuerunt, & in diem mortis
eius, qui heres Mæuij existit, perseverauerūt.
sicut vice mutua præstabuntur actiones quæ
pr æstari

2 *praestari potuerunt. ¶ Dominus herede fructuario scripto fundum sub condicione legauit. voluntatis ratio non patitur, vt heres ex causa fructus emolumentum retineat. diuersum in ceteris praediorum seruitutibus, quas heres habuit, responsum est. quoniam fructus*
 3 *portionis instar optinet. ¶ HERES MEVS TITIO DATO QVOD EX TESTAMENTO SEMPRONII DEBETVR MIHI. cum iure nonationis, quam legatarius idemque testator ante fecerat, legatum ex testamento non debeatur, placuit falsam demonstrationem legatario non obesse. nec in totum falsum videri quod veritatis primordio adiunaretur.*

Si aliquo casu libertas impeditur, tēpore quo cedit dies legati, vitiatur legatum. Bart.

4 *¶ Seruus purè manumissus, cui libertas propter impedimētum iuris post aditam hereditatem non competit, quòd status eius extrinsecus suspēditur, fortè propter adulterij questionem, ex eodem testamento neque legata neque fideicommissa purè data sperare potest: quia dies*
 5 *inutiliter cedit. ¶ Pater cum filia pro semisse herede instituta sic testamento locutus fuerat: PETO CVM MORIERIS, LICET ALIOS QVOQVE FILIOS SVSCEPERIS, SEMPRONIO NEPOTI MEO PLVS TRIBVAS IN HONOREM NOMINIS MEI. necessitas*
 qui

quidem restituendi nepotibus viriles partes, præcedere videbatur. sed moderanda portionis, quam maiorem in vnius nepotis personam conferri voluit, arbitriam filie datum.

Ille per quem non stat quo minus tutor suscipiatur, non privatur legato. Bart.

¶ Non iure tutori dato mater legavit. si consentiat ut decreto prætoris confirmetur, & prætor non idoneum existimet: actio legati non denegabitur. ¶ Qui Mucianam cautionem alicuius non faciendæ causa interposuit, si postea fecerit: fructus quoque legatorum, quos principio promitti necesse est, restituere debet. ¶ Variis actionibus legatorum simul legatarius uti non potest. quia legatum datum in partes dividi non potest. non enim ea mente datum est legatariis pluribus actionibus uti: sed ut laxior eis agendi facultas sit, ex vna interim quæ fuerat electa legatum petere.

Damnata memoria testatoris repetuntur legata soluta. Bart.

¶ Repetendorum legatorum facultas ex eo testamento solutorum danda est, quod irritum esse post defuncti memoriam damnatam apparuit. modo si à legatis solutis crimen per duellionis illatum est.

LXXVII. IDEM libro octavo Responsorum.

¶ **C**um pater filios, eorumque matrem heredes instituisset, ita scripsit: PETO A TE FILIA, UT ACCEPTIS EX HEREDITATE

TATE

TATE MEA IN PORTIONEM TVAM
CENTVM AVREIS ET PRAEDIO TVS-
CVLANO, PARTEM HEREDITATIS
RESTITVAS MATRI TVAE. *respondi. pra-*
dium quidem hereditarium iudicio diuisionis
de communi filiam habituram, pecuniam au-
tem de parte sua retenturam.

Donationi causa mortis potest fideicommis-
sum imponi, & ex ea detrahitur
Falcidia. Bart.

1 ¶ Eorum quibus mortis causa donatum est, fi-
dei committi quoquo tempore potest. quod fi-
deicommissum heredes ^{salua Falcidia ratione,}
quam in his quoque donationibus exemplo le-
gatorum locum habere placuit. prestabunt. Si
pars donationis fideicommissio teneatur, fidei-
commissum quoque munere Falcidia funge-
tur. Si tamen alimenta praestari voluit, colla-
tionis totum onus in residuo donationis esse
respondendum erit ex defuncti voluntate, qui
de maiore pecunia praestari non dubie Boluit
integra.

*Sic Flor.
& in ma-
nusc. Ha-
loander
ediderat
heredi,
quam le-
ctorem.
quidam
Flor. pre-
ferunt, qui
bus non
assentior.

Legatario eidemque debitori non solum
actio competit, sed exce-
ptio. Bart.

2 ¶ Mater filiis suis vulgo conceptis dotem suam
mortis causa donando stipulari permisit. cum
ab his heredibus institutis petisset à filiis, viro
dotem restitui: totum viro fideicommissum do-
tis deberi, si Falcidia ratio non interuenerit.

o. leo

ideo retentionem dotis virum habere placuit. alioquin *Falcidia* partem heredibus à filiis ex stipulatu cum viro agentibus, ex dote esse per in factum actionem reddendam. ¶ *Surdo* & 3 muto, qui legatum accipit, vt cum morietur restituat, rectè mandatur. nam & ignorantes adstringuntur fideicommissò, quibus ignoranti- bus emolumentum ex testamento queritur. ¶ *Hereditatem* filius cum moreretur, filiis suis, 4 vel cui ex his voluisset, restituere fuerat roga- tus. quo interea in insulam deportato, eligendi facultatem non esse pœna preemptam placuit. nec fideicommissi condicionem ante mortem filij heredis existere. viriles autem inter eos fieri, qui eo tempore vixerint cum de alijs eli- gendi potestas non fuerit.

Qui legat pretium rei, videtur legare animo compensandi cum re. Bart.

¶ *Qui* dotale prædium contra legem *Iuliam* 5 vendidit, uxori legatum dedit, & emptoris fi- dei commisit, vt amplius ei pretium restituat. emptorem fideicommissi non teneri constabat. si tamen accepto legato mulier venditionem irritam faceret, eam oblato pretio doli placuit exceptione summoneri. ¶ *Meuius* de vitori suo 6 reus stipulandi mandauit vt *Titio*, cui mortis causa donabat, pecuniam de vitam selueret. cū sciens dominum vita decessisse *Meuius* pecu- niam dedisset, non esse liberationem secutam const

constitit. nec si *Mænius* soluendo non esset, in *Titium* actionem solidi, vel iure *Falcidia* dandam esse: quia mortis causa cepisse non videretur. diuersum probandum foret, si *Mænius* ignorans dominum vita decessisse, pecuniam errore lapsus dedisset. tunc enim portio iure *Falcidia* reuocaretur.

Portio deficiens defertur à substitutis & coheredibus cum onere suo. Barr.

7 ¶ Cum pater fideicommissum prædiorum ex testamento matris filia deberet, eandem pro parte ita heredem instituit, vt hereditatem fideicommissum compensaret. eademque prædia filio exheredato dari voluit. quamquam filia patris hereditatem suscipere noluisse, fideicommissum tamen ab heredibus esse filio præstandum, ad quos hereditatis portio, quam accepit filia, reuerat, placuit. quod si alium filia substituisse, eum oportere filio fideicommissum reddere.

In prælegato vni non debetur euictio: secus si pluribus prælegetur. Barr.

8 ¶ Euictis prædijs qua pater, qui se dominum esse crediderit, verbis fideicommissi filio reliquit, nulla cū fratribus & coheredibus actio erit. si tamen inter filios diuisionem fecit, arbitri coniectura voluntatis nõ patietur eum partes coheredibus prælegatas restituere: nisi parati fuerint & ipsi patris iudicium fratri con-

^a Sunt qui putet leg. filio, contra fidem Flor. & scriptorū librorū, ob id quod ad finem §. legitur filia.

cc. l. 36. C. de inoff. testam.

*seruari. ¶ Pater certam pecuniam exheredatæ 9
filie verbis fideicommissi reliquit, eamque nu-
ptura dotis nomine dari voluit, filio dotem sti-
pulante, cum filius minorem dotem dedisset,
superfluum esse filie reddendum constabat. Di-
uortio quoque secuto fideicommissum filiam re-
cte petituram, ut actio stipulationis sibi præ-
staretur: quoniam verisimile non erat, patrem
interponi stipulationem voluisse, quo filia post
primas nuptias indotata constitueretur. cete-
rum si postea nuberet, ad secundas nuptias cau-
tionem extendi non oportere.*

*Cui committitur electio personarum, cum more-
retur, non potest ante tempus cum
effectu eligere. Bart.*

*¶ A filia pater petierat, ut cui vellet ex liberis 10
suis prædia cum moreretur restitueret. vni ex
liberis prædia fideicommissi visa donauit, non
esse electionem propter incertum diem fidei-
commissi certæ donationis videbatur, nam in
eum destinatio dirigi potest, qui fideicommissum
inter ceteros habiturus est, remota matris ele-
ctione.*

*nam, pro
sed, qui-
dā positū
putant.*

*Manumissi ex causa fideicommissi inter de-
functi libertos numerantur. Bart.*

**¶ FIDEI HEREDVM MEORVM COMMIT-
TO, NE FVNDVM TVSCVLANVM
ALIENENT, ET NE DE FAMILIA
NOMINIS MEI EXEAT. secundum volun-
tatem eos quoque inuitatos intellegendum est,
quibus**

quibus heredes extranei fideicommissam libertatem reddiderunt. ¶ FIDEI TVAE COMMITTO VXOR, * UT DES * UT RESTITVAS FILIAE MEAE, CVM MORIERIS, QUIDQVAD AD TE QVQVAD NOMINE DE BONIS MEIS PERVENERIT. *etiam ea quae postea codicillis uxori dedit, fideicommissa continebuntur. nam ordo scripturae nō impedit causam iuris ac voluntatis. sed dos praelegata retinebitur. quoniam reddi potius videtur, quā dari.*

Filius naturalis in seruitute conceptus, excludit substitutum. Bart.

13. ¶ VOLO PRAEDIA DARI LIBERTIS MEIS. QVOD SI QVIS EORVM SINE LIBERIS VITA DECESSERIT, PARTES EORVM AD RELIQVOS PERTINERE VOLO. *collibertum patris eundemque filium, ex voluntate substitutionem excludere placuit.*
14. ¶ Curatoris sui frustra fidei comisse videbatur, ut heredi fratri negotiorum gestorum rationem redderet. quamquam igitur testamento cautum esset, ut cum ad statum suum frater pervenisset, ei demum solueretur: tamen sub curatore alio fratrem agentem recte placuit actionem inferre. cum illis verbis fratri potius consultum videretur, quā solutio quae iuste fieri potuit dilata.

Relicta ab instituto videntur repetita
substituto sub eadem con-
ditione. Bart.

¶ *Ab instituto extraneo prædia libertis, cum moreretur, verbis fideicommissi relinquerat, & petierat ne ex nomine familia alienarentur. substitutum ea prædia debere ex defuncti voluntate respondi, sed utram confestim, an sub eadem conditione, voluntatis esse questionem. sed coniectura ex voluntate testatoris capienda, mors instituti expectanda est.*

Legatum vniuersitatis iure valet, etiam si incommodum continet. Bart.

¶ *Mensa negotium ex causa fideicommissi cum indemnitate heredum per cautionem susceptum, emptioni simile videtur. & ideo non erit querendum, an plus in ære alieno sit, quam in questu. ¶ Pater filiae mancipia, que nubenti dedit, verbis fideicommissi præstari voluit. partus susceptos, etsi matres ante testamentum mortua fuissent, ex causa fideicommissi præstandos respondi. nec aliud in vxore confirmatis donationibus pridem obseruatum est.*

Per simplicem diuisionem non tollitur ius fideicommissi. Bart.

¶ *Hereditatem post mortem suam rogati re-stituerent, nominum periculo, que per diuisionem optigerunt, inter coheredes interpositis delegationibus non adstringuntur: non magis quam prædiorum, cum permutatio rerum discernens*

19 *communione interueniet. ¶ FILIA MEA PRAECIPIAT, SIBI QVE HABEAT VOLO. REM MATRIS SVAE. fructus quos medio tempore pater percipiet, nec in separato habuit, sed absumsit, vel in suum patrimoniu conuertit: non videntur filiae relictæ.*

Dictum restringitur per rationem. Part.

20 *¶ DVLCISSIMIS FRATRIBVS MEIS, ABVNCVLIS AVTEM TVIS, QVAECVMQVE MIHI SVPERSVNT IN PAMPHILIA, LUCIA, VEL VBICVMQVE, DE MATERNIS BONIS, CONCEDI VOLO, NE QVAM CVM HIS CONTROVERSIAM HABEAS. omnia corpora maternæ hereditatis, quæ in eadem causa dominij manserunt, ad voluntatem fideicommissi pertinent. ex isdem igitur facultatibus percepta pecunia, & in corpus proprij patrimonij versa: item iure divisionis res propriæ factæ non prestabuntur. cum discordiis propinquorum sedãdis prospexerit, quas materia communione solet excitare.*

21 *¶ Pater pluribus filiis heredibus institutis moriens claves & anulum custodiae causa maiori natu filiae tradidit: & libertum eidem filiae, qui praesens erat, res quas sub cura sua habuit, adsignare iussit. commune filiorum negotium gestum intellegebatur. nec ob eam rem apud arbitrium divisionis præcipuam causam filiae fore.*

° Arist. li.
2. pol. c. 3.

Oratio imperfecta perficitur ex præcedenti & sequenti, si congruè fieri potest. Bart.

¶ Cum imperfecta scriptura inuenitur, ita de-
mum Verbum legati vel fideicommissi, quod
præcedit vel sequitur, ad communionem adju-
mitur, si dicto scriptum congruat. ¶ Filius ma-
trem heredem scripserat, & fideicommissa ta-
bulis data cum iurisiurandi religione præstari
rogauerat, cum testamētum nullo iure factum
esset. nihilo minus matrem legitimam heredem
cogendam præstare fideicommissa respondi-
nam enixe voluntatis preces ad omnem suc-
cessionis speciem porrectæ videbantur.

Verba quæ proferuntur modo consilij, non
important necessitatem. Bart.

¶ MANDO FILIAE MEAE PRO SALVTE
SOLLICITVS IPSIVS, VT QVOD LI-
BEROS TOLLAT, TESTAMENTVM NON
FACIAT. ITA ENIM P O T E R I T S I N E
P E R I C V L O V I V E R E. fideicommissariam he-
reditatem sorori coheredi non videri relictam
apparuit. quòd non de pecunia sua testari: sed
optentu consilij derogare iuri, testamentum
fieri prohibendo, voluit.

Si non eligitur vnus ex certis, omnes ad-
mittuntur qui non sunt indi-
gni. Bart.

¶ ROGO FILIA, BONA TVA QVANDO-
QVE

QUE DISTRIBUTAS LIBERIS TVIS, VT
 QVISQVE DE TE MERVERIT. videtur om-
 nibus liberis, et si non equaliter promeruerint,
 fideicommissum relictum. quibus matris ele-
 ctione cessante sufficiet si non offenderint. eos
 autem quos mater elegerit, fore potiores, si soli
 promeruissent, existimari. quod si neminē ele-
 gerit, eos solos non admitti, qui offenderunt.

- 26 ¶ Donationis praediorum epistulam ignorante
 filio mater in aede sacra verbis fideicommissi
 nō subnixā deposuit, et litteras tales ad edituū
 misit: INSTRUMENTVM VOLVNTATIS
 MEAE POST MORTEM MEAM FILIO
 MEO TRADI VOLO. cum pluribus heredibus
 intestato^o diem suum obisset, intellegi fidei-
 commissum filio relictum respondi. non enim
 queri oportet, cum quo de supremis^o quis^o lo-
 quatur: sed in quem voluntatis intentio diri-
 getur.

Qui venit contra voluntatem defuncti in eo
 quod est causa fideicommissi, ab eius
 petitione repellitur. Bart.

- 27 ¶ Libertis praedium reliquit, ac petit ne id
 alienarent: vtque in familia libertorum retine-
 rent. si excepto vno ceteri partes suas vendide-
 rint: qui non vendidit, ceterorum partes, quibus
 non dedit alienandi voluntatem, integras pe-
 tet. eos enim ad fideicommissum videtur inui-
 tasse, qui iudicio paruerunt. alioquin perabsur-

^o Sic Flo.
 & in om-
 nibus
 meis ma-
 nusc. sunt
 qui leg.
 esse affe-
 rant, insti-
 tutis, &
 ita se re-
 perisse in
 vet. libris.

dum erit vice mutua petitionem induci. scilicet
 vt ab altero partem alienatam quis petat, cum
 partem suam alienando perdidit. sed hoc ita
 procedere potest, si pariter alienauerint. cete-
 rum prout quisque prior alienauerit, partem
 posterioribus non faciet. qui verò tardius ven-
 didit, ei qui non vendidit, in superiorum par-
 tibus fecisse partem intellegitur. at si nemo ven-
 diderit, & nouissimus sine liberis vita deceffe-
 rit: fideicommissi petitio non supererit. ¶ Cum 28
 inter libertos ad prædij legatum liberta quoq;
 fuisset amissa, quod patronus petit, vt de no-
 mine familia non exiret: heredem liberta filium
 partem prædij, quam mater accepit, retinere
 visum est. ¶ Cum existimaret ad solam conso- 29
 brinam suam bona peruentura, codicillis ¶ ab
 ea factis, pluribus fideicommissa reliquerat. iu-
 re successionis ad duos eiusdem gradus possessio-
 ne deboluta, rationibus equitatis & perpetui
 edicti exemplo pro parte dimidia mulierem re-
 leuandam respondi. sed libertates ab ea præ-
 standas, quas intercidero damni causa durum
 videbatur.

¶ ad eam

Estimatio patrimonij facta à testatore, nul-
 lam necessitatem inducit. Bart.

¶ Pater qui filio semissem dederat, & sorori- 30
 bus eius impuberibus quadrantes, quibus fra-
 trem tutorem dedit, ita fuerat locutus: F I L I

CON

CONTENTVS ERIS PRO TVO SEMISSE
AVREIS DVCENTIS, ET VOS FILIAE PRO
VESTRIS QVADRANTIBVS CENTENIS
AVREIS. *vice mutua liberis fideicommissum*
hereditatis relinquisse nō videbatur, sed aestima
tionem, vt à parentibus frugi fieri solet, patri
monij sui fecisse. nec idcirco fratrem iudicio tu
tela bonae fidei rationes quandoque prescri
ptione demonstratae quantitatis exclusurum.

Dolo non facit, qui fraudem excludit.

- 31 ¶ Titio fratri suo Mauius hereditatem Seij, à
quo heres institutus erat, post mortem suam
restituere rogatus, eodem Titio herede scripto,
petit vt moriens Titius tam suam quàm Seij
hereditatem Sempronio restitueret. cū ex fru-
ctibus medio tempore perceptis fideicommissi
debitam quantitatem Titius percepisset, aris
alieni loco non esse deducendum fideicommis-
sum respondi. quoniam ratione compensationis
percepisse debitum videbatur. planè si ea lege
Mauius Titium heredem instituat, ne fidei-
commissum ex testamento Seij retineat: Falci-
diam compensationi sufficere. sed iniquitate oc-
currere. prudentius autem fecerit, si ex testa-
mento fratris hereditatem repudiauisset, & in-
testati possessionem acceperit. nec videbitur do-
lo fecisse, cum fraudem exclusisset. ¶ A TE
32 PETO MARITE, SI QVID LIBERORVM
HABVERIS, ILLIS PRAEDIA RELIN-

QVAS. VEL SI NON HABVERIS, TVIS
SIVE MEIS PROPINQVIS, AVT ETIAM
LIBERTIS NOSTRIS. non esse datam electio-
nem, sed ordinem scripturæ factum substitu-
tioni, respondit.

Valet legatum licet qualitas non fuerit
adiecta, quam testator adiecturum
se dixerit. Bart.

I. pen. C. **¶** Vicos civitati relictos, qui proprios fines ha- 33
de hered. bebant, ex causa fideicommissi non ideo minus
instit. deberi placuit, quod testator fines eorum signi-
ficaturum, & certaminis formam quam cele-
brari singulis annis voluit, alia scriptura se de-
claraturum promissit, ac postea morte praven-
tus non fecit.

Iusta causa in parte, non tollit moram
in alia. Bart.

LXXVIII. IDEM libro nono
Responsorum.

Q Vi solidum fideicommissum frustra pe-
tebat herede Falcidiam obiciente, si
partem interim solvi sibi deside-
raverit, neque acceperit: in eam moram passus
intellegitur.

Legatario debetur æstimatio ipsius rei vel
partis, quæ ad heredem loco rei
peruenit. Bart.

¶ Cum post mortem emptoris vëditionem rei
publicæ prædiorum optimus maximusq; prin-
ceps noster Severus Augustus rescindi, here-
dibus pretio restituito, iussisset: de pecunia lega-
tario,

tario, cui prædium emptor ex ea possessione legauerat, coniectura voluntatis, pro modo estimationis, partiẽ soluendã esse respondit. ¶ Etiam respublica fideicommissi post moram usuras prestare cogitur. sed damnum si quod ex ea refuerit secutum, ab his sarcendum erit, qui post dictam sententiam iudicatum soluere supersederunt. nec aliud seruabitur in litis sumptibus, si ratio litigandi non fuit. ignauiam etenim prætendentes audiri non oportere. quod in tutoribus quoque probatur.

Ultimus de familia prædium alienare prohibitus, eius petitionem ad extraneum heredem transmittit. Bart.

- 3 ¶ Prædium pater de familia liberorum alienari verus fideicommissi prohibuit. supremus ex liberis, qui fideicommissum petere potuit non idcirco minus actionẽ in bonis suis relinquisse visus est, quod heredem extrarium sine liberis decedens habuit. ¶ Si creditor ab eo qui testamentum fecit, domum acceptam iure pignoris vendidit: cõtra emptorem fideicommissi causa, tamen si voluntatem defuncti non ignorauit, nihil decernetur.

Qui per ignorantiam iuris patitur alium uti re sibi debita, non cadit à credito Bart.

LXXVIII. IDEM lib. vndecimo Respõforum.

Qua fideicommissa moriens libertis viri debuit, eorundem prædiorum suis quoque

que libertis fructum reliquit. iuri ignoratione lapsi, qui petere prædium ex mariti testamento debuerunt, secundum fideicommissum inter ceteros longo tempore perciperunt. non ideo peremptam videri petitionem prioris fideicommissi constitit.

LXXX. IDEM libro primo Definitionum.

Legatum ita dominium rei legatarij facit, ut hereditas heredis res singulas. quod eo pertinet, ut si purè res relicta sit, & legatarius non repudiavit defuncti voluntatem: recta via dominium quod hereditati fuit, ad legatarium transeat, numquam factum heredis.

Legata relicta à scriptis venientibus ab intestato, non debentur. Bart.

LXXXI. PAVLVS libro nono Quæstionum.

Si quis testamento facto, à filijs suis quos heredes instituisset, fideicommissa reliquisset non ut à legitimis heredibus, sed à scriptis, & testamentum aliquo casu irritum factum sit: filij ab intestato venientes fideicommissa ex testamento præstare compelli non possunt.

Si pecunia debita legetur creditori à debitore, an sit utile legatum. Bart.

LXXXII. IDEM libro decimo

Quæstionum.

l. l. c. j. ad
l. falcid.

Debitor decem legavit creditori, quæ ei post annum sub pignore debebat. nõ, ut quidam

quidam putant, medijs temporis tantum com- Inſtit de
modum ex teſtamento debetur. ſed tota decem leg. 5. po-
peti poſſunt. nec tollitur petitio ſi interim annus teſt.
ſuperuenerit. nã ſufficit quod vtiliter dies ceſ-
ſit. quod ſi viuo teſtatore annus ſuperueniat,
dicendum erit inutile effici legatum: quamquam
coſtiterit ab initio. ſic & in dote prælegata re-
ſponſum eſt, totam eã ex teſtamento peti poſſe.
alioquin ſecundum illam ſententiam ſi interuſu-
rium tantum eſt in legato, quid dicemus, ſi fun-
dus legatus ſit ex die debitus? nã nec pecunia
peti poteſt, quæ non eſt legata: nec pars fundi
facile inueniretur, quæ poſſit pro comodo peti.

¶ Si primo & Secundo & Tertio heredibus
inſtitutis, ſic legata dentur, S I MIHI PRI-
MVS HERES NON ERIT, SEC VNDVS
TITIO DECEM DATO: S I SEC VNDVS
MIHI HERES NON ERIT, PRIMVS SEIO
FVNDVM TVSCVLANVM DATO: vtriſque
omittentibus hereditatem Primo & Secundo:
quereretur, ſubſtituti, quos eis dederat, an,
& cui legata præſtare debent. ab vtroq; ſub-
ſtituto legata debentur.

Seruo alieno legari poteſt, quod ipſe liber
factus capere poſſet.

¶ Seruo alieno poſſe rem domini legari Valens
ſcribit. item id quod domino eius pure debetur.
cum enim ſeruo alieno aliquid in teſtamento
damus, domini perſona ad hoc tantum inſpici-
tur,

tur, ut sit cum eo testamenti factio. ceterum ex persona serui constituitur legatum. & ideo rectissime Iulianus definit, id demum seruo alieno legari posse, quod ipse liber factus capere posset. calumniosa est enim illa adnotatio, posse legari seruo & quamdiu seruiat. nam & hoc legatum ex persona serui vires accipit. alioquin & illud adnotaremus, esse quosdam seruos, qui licet libertatem consequi non possint, attamen legatum & hereditatem possunt acquirere domino. ex illo igitur precepto, quod dicimus serui inspicere personam in testamento, dictum est seruo hereditario legari posse. ita non mirum si res domini, & quod ei debetur, seruo eius pure legari possit: quamuis domino eius non possent hac utiliter legari.

Conditio adiecta fideicom. intelligitur repetita in substit. facta circa idem de eadem persona. Bart.

LXXXIII: IDEM lib. vndecimo Quæstionum.

Latinus Largus: proximè ex facto incidit species talis. libertinus patronum ex semisse heredem instituit, & filiam suam ex alio semisse. fidei commisit filie, ut quibusdam ancillis patroni restitueret cum hæ manumissa essent. & si eadem filia heres non esset, substituit ei easdem ancillas. quoniam filia non voluit heres existere, ancilla iussu domini id est patroni adierunt defuncti hereditatem. post aliquantum temporis ab eo manumissa querebant, an fideicom.

deicommissum petere ab eodem patrono possint. rogo ergo quid de hoc existimes rescribas. responde, nec repetitum videri in hunc casum fideicommissum. sed alterutrum datū, vel fideicommissum, vel ipsam hereditatem. melius autem dici in eundem casum substitutas videri, in quem casum fideicommissum meruerunt. Et ideo ad substitutionem eas vocari. cū enim seruo alieno fideicommissum ab uno ex heredibus sub conditione libertatis fuerit datū, idemque seruus ei heredi substituatur: licet purè substitutio facta sit, tamen sub eadem conditione substitui videtur, sub qua fideicommissum meruit.

Si libertas per fideicom. debita retardetur,
nihilominus ipsa & fideicom. de-
bebitur. Bart.

LXXXIII. IDEM libro vicesimo
primo Quaestionum.

SI quis seruo suo fideicommissam libertatem reliquit, & aliud quid adscripsit: quidam dicunt, quia placebat ab herede eū manumitti debere: futurum esse, vt non admittatur ad fideicommissum. sed hoc iniquum est. in huiusmodi enim persona vtriusque quodammodo dies cessit, & libertatis, & pecunie petende. adeo vt putem, si mora fiat praestandae libertati, etiam fideicommissio moram. videri factam: & usurarum onus accedere. nam & cetera quae medio tempore adquisit domino,
dum

dum moratur prestare libertatem, eidem restitui oportere rectissime responsum est.

LXXV. IDEM libro quarto
Responforum.

Creditorem, cui res pignoris iure obligata à debitore legata esset, non prohiberi pecuniam creditam petere, si voluntas testatoris compensare volentis euidenter non ostenderetur.

In legato generali non continentur nomina debitorum. Bart.

LXXXVI. IDEM libro tertiodecimo
Responforum.

GAIVS SEIVS PRONEPOS MEVS HERES MIHI ESTO EX SEMISSE BONORVM MEORVM EXCEPTA DOMV MEA, ET PATERNA, IN QVIBVS HABITO, CVM OMNIBVS QVAE IBI SVNT. QVAE OMNIA SCIAS AD PORTIONEM HEREDITATIS, QVAM TIBI DEDI, NON PERTINERE. *quero, cum sit in his domibus argentum, nomina debitorum, supellex, mœcipia: an hæc omnia, quæ illic inveniuntur, ad alios heredes institutos debeant pertinere. Paulus: respondi nomina debitorum non contineri: sed omnium esse communia. in ceteris verò nullo pronepoti locum esse. ¶ Titius cum fratris filio fundos & urbana prædia legaret, in his & fundum Seianum legavit, quem ipse paterfamilias quoad viueret, vno quidem nomine*

viueret

uniuersum habuit: sed quo facilius conductorem inueniret: per duas partes locauit: ita ut ex qualitate loci superiorem partem Seianum superiorem, inferiorem autem partem Seianum inferiorem appellaret. quæro an in fundus totus ad fratris filium pertineat. Paulus respondit, si testator fundum Seianum vno nomine uniuersum possedit: quamuis eundem diuisis partibus locauerat, uniuersum eum ex causa fideicommissi præstari oportere: nisi si heres, de qua parte testator senserit, euidenter probauerit.

In legato quantitatis non habet locum regula de duabus causis lucratiuis, Bart.

LXXXVII. IDEM libro quartodecimo
Responforum.

Titia Seio tesseram frumentariam comparari voluit post diem trigesimum à morte ipsius. quæro, cum Seius viua testatrice tesseram frumentariam ex causa lucratiua habere cœpit, nec possit id quod habet, petere: an ei actio competat. Paulus respondit, ei de quo queritur, pretium tessera præstandum. quoniam tale fideicommissum magis in quantitate quam in corpore consistit. ¶ Usuras fideicommissi post impletos annos viginti quinque puellæ, ex quo mora facta est, deberi respondi. quamuis enim constitutum sit, ut minoribus viginti quinque annis usuræ omnimodo præstentur: tamen non pro mora hoc habendum

est. quam sufficit semel interuenisse, vt perpetuo debeantur.

Fideicom. relictum ab vno ex heredibus, qui vltimus decesserit, facit videri heredes inuicem substitutos. Bart.

¶ Scia libertis suis fundum legauit, fideique eorum ita commisit, FIDEI AUTEM VESTRAE VERE ET SAPIDE COMMITTO, NE EVM FVNDVM VENDATIS: EVMQUE QVI EX VOBIS VLTIMVS DECESSERIT, CVM MORIETVR, RESTITVAT SYMPHORO LIBERTO MEO ET SVCCessori, ET BERYLLO, ET SAPIDO, QVOS INFRA MANVMISI; QVIVE EX HIS TVNC SVPERVIVENT. *quæro, cum nec in prima parte testamenti, qua fundum prælegauit, eos substituit: in secunda tamen adiecerit verbum, QVI VLTIMVS DECESSERIT: an pars vnus defuncti ad alterum pertineret. Paulus respondit, testatricem videri in eo fideicommissio, de quo queritur, duos gradus substitutionis fecisse: vnum, vt is qui ex duobus prior morietur, alteri restitueret: alterum, vt nouissimus his restitueret, quos nominatim postea enumerauit.*

Donatio inofficiosa collata in filiũ vel nepotem per auiam, vsque ad legitimum reuocatur. Bart.

3 Imperator Alexander Augustus Claudio Juliano prefecto urbi. Si liquet tibi Iuliane carissime auiam interuertenda inofficiosi querelle^a patrimonium suum donationibus in nepotem factis exinanisse: ratio deposcit, id quod donatum est, pro dimidia^a parte reuocari. Lucius Titius cum haberet quinque liberos, vniuersos emancipauit, & in vnu filium Gaium Seium amplissimas facultates donationibus contulit, & modicum sibi residuum seruauit, & vniuersos liberos cum vxore scripsit heredes: in eodem testamento duas possessiones quas retinuerat, eidem Gaiio Seio prelegauit: & ab eo petit, vt ex redditibus prediorum que viuis ei donauerat, Manie filie tot aureos daret. itē alteri fratri alios tot. conuentus à Mania sorore sua, legem Falcidiam implorat. quero, cum sanctissimus Imperator, vt supra scriptum est, contra voluntatem donantis ea que donata sunt reuocari preceperit: an Gaius Seius compellendus sit secundum voluntatem patris ex donationibus fideicommissum prestare heredi sororis. Paulus respondit, post litteras Imperatoris nostri dubitari non oportere, quin in hac quoque specie de qua queritur, subueniendum sit liberis, quorum portio in vnum filium donationibus collatis imminuta est. presertim cum Imperator noster contra voluntatem patris subuenerit. in pro-

^a Subaudi gratia. Ant. Aug. lib. 2. c. 1.

^a Quidam interpretantur dimidiam quartæ partis.

posita autem causa etiam voluntas patris pro
his qui fideicommissum petunt, intercedit. sed
si Falcidia lex intercedit, fideicommissa in so-
lidum esse praestanda propter immodicarum
donationum rationem.

In legato vniuersitatis cedit quod ex ea dedu-
citur, si in eam postea redigatur. Bart.

LXXXVIII. SCAEVOLA. LIBRO TERTIO

Responsum.

LUCIUS TITIVS testamento ita cavit, S I
Hec disiu- QUID CUIQUE LIBERORVM MEO
ta viden- RVM DEDI AVT DONAVI AVT IN
tur proco- VSVM CONCESSI, AVT SIBI ADQVI-
iunctis ac SIIT, AVT EI AB ALIQVO DATVM
cipienda l. AVT RELICTVM EST: ID SIBI PRAE-
sa. pe. j. de CIPIAT, S V M A T, HABEAT. filij nomine
verb. sign. CIPIAT, S V M A T, HABEAT.

Calendarium fecerat. postea sententia dicta
est. Et placuit id quod sub nomine ipsius filij
in Calendario remanserat, ei deberi: non etiam
id quod exactum in rationes suas pater con-
uertisset. quæro si id quod exegisset pater ex
nominibus filij ante testamentum factum,
iterum post testamentum factum in nomen fi-
lij conuertisset: an ad filium secundum senten-
tiam pertineret. respondi, id quod ex eadẽ cau-
sa exactum, in eandem causam redisset, deberi.

Nudus minister nullum commodum.

sentire debet. Bart.

Q U A T E P E T O T I T I , F I D E I Q V E T V A E
C O M M I T T O , V T I C V R A M C O N D E N D I

C O R

CORPORIS MEI SVSCIPIAS: ET PRO
 HOC TOT AVREOS E MEDIO PRAE-
 CIPITO. *quero an si Lucius Titius minus
 quam decem aureos erogaverit, reliqua sum-
 ma heredibus proficiat. respondi, secundum ea
 quae proponerentur, heredum commodo profi-
 cere.* ¶ *Qua marito heres exstiterat, ita testa-
 mento cavet: MAEVI ET SEMPRONI FI-
 LII DVLCISSIMI PRAECIPITO TE
 OMNE QUIDQVID EX HEREDITATE
 BONISVE TITII DOMINI MEI PA-
 TRIS VESTRI AD ME PERVENIT MOR-
 TIS EIVS TEMPORE: ITA TAMEN, VT
 OMNE ONVS EIVSDEM HEREDITATIS
 TAM IN PRAETERITVM QVAM IN FV-
 TVRVN, NEC NON ETIAM SI QVID
 POST MORTEM TITII DOMINI MEI,
 ADGNOSCATIS. *quero an si quid soluisset
 post mortem mariti, cum ipsa fructus cepisset,
 dedisset, ad onus eorum pertineret. respondi,
 secundum ea quae proponerentur, ea dumtaxat
 onera legatariis imposuisse, quae superessent.**

Legatarius per quem non stat quo minus im-
 plectat modum, etiam si stet per casum,
 admittitur ad legatum. Bart.

Sunt qui
 hoc ver-
 bú putent
 ponédum
 in supe-
 riore ver-
 su postver-
 bum sol-
 uisset.

3 ¶ QVISQVIS MIHI HERES HEREDESVE
 ERVNT, HOC AMPLIVS LVCIVS EY-
 TYCHVS, QVAM QVOD EVM HEREDEM

INSTITVI, E MEDIA HEREDITATE SV-
 MITO, SIBIQVE HABEO VNA CVM
 PAMPHILO, QVEM LIBERV M ESSE IV-
 BEO, INSTRVMENTVM TABERNAE FER-
 RARIAE, ITA VT NEGOTIVM EXER-
 CEATIS. *Lucius Etychus viua testatrix*
decessit. pars hereditatis eius ad coheredē per-
tinuit. quæro an Pamphilus eodem testamento
manumissus, ad petitionem partis instrumenti
admitti possit: licet taberna vt voluit testatrix
exerceri non possit. respondi admitti. ¶ Sem-
pronia substituta heredi instituto, legata acce-
pit si heres non esset. movit contra institutum
actionem, quod dolo eius factum esse dicebat,
quo minus testatrix volens primo loco scribere
eam heredem, testamentum mutaret: nec opti-
nuit. quæro an legati persecutionem saluā ha-
beret. respondi, secundum ea quæ proponeren-
tur, saluam habere. ¶ Testator legata ante
quinquennium retuit peti prestariq; sed heres
quædam sua sponte ante quinquennium soluit.
quæsitum est an eius, quod ante diē existen-
tem solutum est, representationem in reliqua
solutione legati reputare possit. respondi, non
† deberi. propterea minus relictum † videri, quod ali-
quidam quid ante diem sit solutum. ¶ Lucius Titius
hæc lect. testamento ita cauit, PRAEDIOLVM
rectiore MEVM DARI BOLO LIBERTIS
putant. LIBERTABVSQVE MEIS, ET

QVOS HOC TESTAMENTO MANVMISI, ET SEIAE ALVMNAE MEAE, ITA NE DE NOMINE FAMILIAE MEAE EXEAT, DONEC AD VNVM PROPRIETAS PERVENIAT. *quæro an Seia in communione cum libertis habeat portionem. an verò sibi partem dimidiam eius prædiali vindicare possit. respondi perspicuam esse testantis voluntatem, omnes ad viriles partes vocantis.*

Duplicatio legatorum trahitur ad ea, quæ consistunt in quantitate, non ad ea quæ consistunt in specie. Bart.

7 *Impuberem filium heredem instituit: uxori dotem prælegavit, item ornamenta, & servos, & aureos decem: & si impubes decessisset, substituit: à quibus ita legavit: QVAECVMQUE PRIMIS TABVLIS DEDI, EADEM OMNIA AB HEREDIBVS QVOQVE HEREDIS MEI IN DYPLVM DARI VOLO. quæritur, an ex substitutione, impubere mortuo, dos quoque iterum debeat. respondi, non videri de dotis legato duplicando testatorem sensisse. Item quæro, cum corpora legata etiam nunc ex lucrativa causa possideantur, an à substitutis peti possint. respondi, non posse.*

Si legatur nomen debitoris, heres liberatur cedendo actionem. Bart.

8 *CIVIBVS MEIS DO LEGO CHIROGRAPHVM GAIL SEII. postea codicillis re-*

tuit à Seio exigi. & ab herede petit, ut ex alterius debitoris debito, quæ codicillis nominavit, eandem summam reipublice daret. quæ situm est, si posterior idoneus non esset, an integram quantitatem heredes prestare debeant. respondit, heredes reipublice adversus eum dumtaxat debitorem, qui novissimis codicillis ut proponitur, designatus est, actionem prestare debere.

Relictum in defectum institutorum, videtur relinqui à venientibus ab intestato. Bart.

¶ *Filiam ex asse instituit heredem, eique substituit nepotem suum, & ita cavuit: SI, QVOD ABOMINOR, NEQVE FILIA MEA NEQVE NEPOS MEVS HEREDES MEI ERVNT: T V N C PORTIONEM MEAM PARTIS DIMIDIAE FVNDI ILLIVS AD LIBERTOS MEOS PERTINERE VOLO.* queritur, cum ante testatorem & filia & nepos decesserunt, & intestati bona pertinuerunt ad pronepotem eius: an fideicommissum ad libertos pertineret. respondit, secundò ea quæ proponerentur, si nullus alius heres institutus, substitutusque esset, quam filia & nepos: videri legitimorum fideicommissum esse, ut prestarentur.

Confessio debiti facta à testatore non probat debitum, sed fideicommiss. petitionem inducit. Bart.

10 **Q**VISQVIS MIHI HERES ERIT, SCIAT
 DEBERE ME DEMETRIO PATRVO MEO
 DENARIA TRIA, ET DEPOSITA APVD
 ME A SELEVCO PATRVO MEO DENA-
 RIA TRIA, QVAE ETIAM PROTINVS
 REDDI ET SOLVI EIS IVBEO. *quæsi-*
tum est an si non deberentur, actio esset. re-
spondi, si non deberentur, nullam quasi ex de-
 11 **L**ucius Titius Damam & Pamphilum libertos
 suos ante biennium mortis sue de domu di-
 misit: & civaria qua dabat, prestare desit: *Quod e-*
 mox facto testamento ita legavit: **Q**VISQVIS *rat apud*
 MIHI HERES ERIT, OMNIBVS LIBER- *vet. sym-*
 TIS MEIS, QVOS HOC TESTAMENTO *bolú diri*
 MANVMISI, ET QVOS ANTE HABVI, *mendæ a-*
 QVOSQVE VI MANVMITTANTVR, PE- *micitiæ.*
 TITII: ALIMENTORVM NOMINE IN MEN- *Tacitus*
 SES SINGVLOS CERTAM PECVNIAM *lib. 5. verú*
 DATO. *quæsitum est, an Dama & Pamphi-*
 lo fideicommissum debeat. *respondi, secun-*
 dum ea qua proponerentur, ita deberi, si hi *ingédum*
 qui petent, manifestè docerent eo animo circa *est hîc in-*
 se patronum, cum testamentum faceret, esse *teruenisse*
 cæpisse, vt his quoq; legatum dari vellet. alio- *reconci-*
 quin nihil ipsis præstetur. *liatione.*

Appellatione filiorum continentur naturales
 in seruitute concepti. Bart.

Dama & Pãphilo quos testamento manu-

miserat, fundum dedit, ita ut post mortem suam filius suis restituerent. eodem testamento petiit ab heredibus suis, ut Pamphilam manumitterent, quae Pamphila filia naturalis erat Pamphili. idem Pamphilus post diem legati sui cedentem testamento heredem instituit Mauius, eiusque fidei commisit, ut hereditatem suam, id est fundi supra scripti partem dimidiam quam solam in bonis ex testamento patronae suae habebat, Pamphilae filiae suae cum primum libera fuisset restitueret. quaero Pamphila manumissa, utrum ex testamento superiore patris sui patronae eam partem petere possit: an vero ex testamento patris naturalis ex causa fideicommissi, habita ratione legis Falcidae. respondetur, ex his quae proponerentur: ut probari Pamphilam dumtaxat ex testamento superiore fideicommissum petere posse. Claudius: quia creditur appellatione filiorum, & naturales liberos id est in seruitute susceptos contineri.

• Quidam notarunt hoc verbum extare Flo. sed in clusum notis expunctio- nis his,

*+. certè in omnibus ferè manusc. deest: in vno tamè manusc. & vulg. impressis est lex, Scquo la. 91.

Si onus iniunctum est legatario inutiliter legatum efficitur inutile quoad donationem, non quoad retentionem. Bart.

¶ Scævola: codicillis Gaius Seio centum legavit, eiusque fidei commisit, ut ancilla testatoris ea daret. quaero an utile fideicommissum sit, quod legatarius ancillae testatoris dare iussus est. respondetur, non esse. Item si utile non est, an legatarius heredi, cuius ancilla est, restituere

compellatur. respondi, non compelli. sed nec
 14 ipsum legatarium legatum petere posse. ¶ In-
 sulam libertis utriusq; sexus legavit, ita ut ex
 reditu eius masculi duplum, femina simplum
 percipiant. eamq; alienari vetuit. ex consensu
 omnium ab herede venundata est. quero, an
 & ex pretio insule duplum mares, simplum
 caperent femina. respondi, ob pretium nullam
 fideicommissi persecutionem esse: nisi ea mente
 venditioni consenserunt, ut similiter ex pre-
 tio mares quidem duplum, femina autem sim-
 plum consequantur.

Prohibitus vendere vel obligare, non vide-
 tur prohibitus locare. Bart.

15 ¶ Instituto filio herede, & ex eo nepotibus
 emancipatis, testator ita cavit. Βόλομαι δὲ τὰς
 ἰμάς οἰκίας μὴ πωλεῖσθαι ὑπὸ τῶν κληρονό-
 μου μν, μηδὲ λακίσσασθαι κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ
 μίναν αὐτὰς ἀνεργίως αὐτοῖς καὶ ὑἱοῖς καὶ
 ἐγγύοις εἰς τὴν ἀπαύλα χρόνον. ἰὰν δὲ τις
 βέλῃ αὐτῶν πωλεῖναι τὸ μίον & αὐτο, ἢ λα-
 κίσσασθαι κατ' αὐτο, ἐξουσίαν ἔχειω πωλεῖ-
 σαι τῆ συγκληρονόμῳ αὐτῷ, καὶ λακίσσασθαι
 παρ' αὐτῷ. ἰὰν δὲ τις παρὰ ταῦτα ποιήσῃ,
 εἴσται τὸ χρηματίζῃ. ἔνεμ ἀχρηστῶν καὶ ἀκυρῶν.
 Id est, Volo autem meas domos non
 vendi ab heredibus meis, neque fœnera
 ri super eas, sed manere eas simplices
 ipsis filiis [meis] & nepotibus per uni-
 versum tempus. Si autem aliquis co-

tum voluerit videri partem suam, vel
 fœnerari super eam, potestatem habeat
 videri coheredi suo & fœnerari ab eo.
 Si autem aliquis præter hæc fecerit,
 erit quod obligabitur, inutile & infir-
 mum. *queritur cum filius defuncti mutuam
 pecuniam à Flavia Dionysia acceperit, & lo-
 catis a diibus pro parte sua pensiones sibi debi-
 tas creditrici delegauerit, an condicio testa-
 menti extitisse videatur, vt filius suis fideicom-
 missi nomine teneatur. respondi, secundum ea
 quæ proponerentur, non extitisse. & Matre &
 vxore heredibus institutis, ita cauit: A TE
 VXOR CARISSIMA PETO, NE QUID
 POST MORTEM TVAM FRATRIBVS
 TVIS RELINQVAS. HABES FILIOS SO-
 RORVM TVARVM, QVIBVS RELINQVAS.
 SCIS VNVM FRATREM TVVM FILIVM
 NOSTRVM OCCIDISSE, DVM EI RAPI-
 NAM FACIT. SED ET ALIVS MIHI DE-
 TERIORA FECIT. quæro cum vxor intestata
 decessit, & legitima eius hereditas ad fratrem
 pertineat: an sororis filij fideicommissum ab eo
 petere possunt. respondi, posse defendi fideicom-
 missum deberi.*

Relicta testamento non iure factò, debentur
 ex causa fideicommissi ob volunta-
 tem testatoris. Bart.

GLVCIVS TITIVS HOC MEVM TESTA- 17
 MENT

MENTVM SCRIPSI SINE VILLO IVRISPE-
RITO, RATIONEM ANIMI MEI POTIVS
SECVTVS, QVAM NIMIAM ET MISERAM
DILIGENTIAM. ET SI MINVS ALIQVID
LEGITIME MINVSVE PERITE FECERO,
PRO IVRE LEGITIMO HABERI DEBET
HOMINIS SANI VOLVNTAS. deinde here-
des instituit. quæ situm est, intestati eius bono-
rum possessione petita, an portiones adscriptæ
ex causa fideicommissi peti possunt. respondi,
secundum ea quæ proponerentur, posse.

LXXXVIII. IDEM libro quarto.

Responforum.

Testamento filium & uxorem suam he-
redes instituit. postea epistolam scripssisse
dicitur, qua & quidquid in peculio habuit fi-
lius, ei donavit, & adiecit, præcipua hac cum,
suique iuris, & post mortem suam habere vel-
le. quero cum testamento significauerit, si quid
obsignatum recepisset, id vice codicillorū va-
leret: epistula autem non sit obsignata: an quæ
epistula continentur, ad filium pertineant. re-
spondi, si fides epistule relicte constaret, debe-
ri quæ in eam dare se velle significavit.

In vulg.
edit. est
lex, Testa-
tor.

Verba generalia debent ad tempus.

testamenti referri. Bart.

1 Qui indivisam cum fratre suo rem habebas,
filias suas heredes instituit, & ita cavuit: PRO-
PTER RES VNIVERSAS, QVÆ MIHI
CVM ILLO FRATRE MEO PATRVO

VESTRO

duo pro
duorum.
dualis da
tius Gre
cus.

VESTRO COMMUNES SUNT, QUAS
AESTIMATIONIS CONSTITERIT ESSE
VNIVERSAS DVO MILIVM AVREO-
RVM, FIDEI VESTRAE COMMITTO,
VTI PRO PORTIONE VESTRA MILLE
AVREOS A LYCRETIO PACATO PA-
TRVO VESTRO ACCIPIATIS. huic testi-
mēto quinquennio supervixit, & abunde pa-
trimonium reliquit. *quesitum est, an heredes
Lucretij Pacati secundum verba superscripta
offerentes mille aureos, fideicommissum conse-
quantur. respondi, secundum ea que propone-
rentur, non facere voluntatem, ut universa da-
tis millenis aureis restituerētur. sed aestimatio-
nis, que mortis tempore in rebus fuerat, obla-
tionem debere fieri. ¶ Seio, quem heredi substi-
tuerat, ita legavit: SEIO, SI MIHI HERES
NON ERIT, ET VXORI EIVS MAR-
CELLAE ARGENTI LIBRAS QVINDE-
CIM DARI VOLO. *quero cum Seio heres
exstiterit, an Marcellae legati dimidia portio
debeatur. respondi, secundum ea que propone-
rentur, deberi.**

Valet fideicommissum iniunctum de bo-
nis communicandis. Bart.

Repetitur
ad verbū
in l. 78 j.
ad Treb.

¶ Lucius Titius intestato moriturus, cum ha-
beret uxorem, & ex ea filiam emancipatam,
codicillis haec verba inseruit: PERTINENT
AVTEM HI CODICILLI AD VXOREM

ET

» ET FILIAM. PRIMVM AVTEM ROGO
 » SIC INTER VOS AGATIS, VT ME VI-
 » VO EGISTIS. ITAQVE ROGO VT QUID-
 » QUID AVT EGO RELINQVERO, AVT
 » QVOD VOS IPSAE HABETIS, COMMV-
 » NE VOBIS SIT. *filia intestati patris bono-
 rum possessionem accepit. queritur, an aliqua
 pars hereditatis Lucij Titij ex causa fideicom-
 missi à filia matri deberetur, & quots. respon-
 di, secundum ea quae proponerentur, dimidiam
 partem deberi: si modo vxor parata sit in com-
 mune bona sua conferre.*

Qui ratione coniunctionis non admittitur vt
 ipse, admitti tamquam alius pro-
 hibetur. Bart.

4 Quattuor filios equis partibus instituit, &
 fundum per praeceptionem singulis legauit. filij
 cum vniversa bona patris obligata essent, mu-
 tua accepta pecunia hereditario creditori sol-
 uerunt, & posteriori obligauerunt. qui cum ei
 debitum non solueretur, praedia vniversa lege
 pignoris vni ex heredibus vendidit. queritur
 an cum iste filius ex causa emptionis ea possi-
 deat. fratribus & cohæredibus fideicommissi
 petitio esset: an verò ea preempta esset, cum
 communiter vniversa sequenti creditori obli-
 gauerint. respondi, actionem quidem fideicom-
 missi in personam competentem omnibus inui-
 cem manere. non autem fideicommissum re-
 sistu

stituendum est, nisi prius debitum ab eis emptori, eidemque coheredi persolueretur.

Filia potest grauari in dote, quatenus dos est ultra legitimam. Bart.

¶ *Filia fidei commissit in hæc verba: PETO A TE FILIA MEA, VT DOTALEM CAUTIONEM POST MORTEM MEAM MUTES, ET ITA RENOVES, VT FRATRES TVI DOTE M STIPVLARENTVR HOC CASV, VT SI SINE LIBERIS VNO PLVRIBVSVE IN MATRIMONIO MORIERIS, DOS AD EOS PERVENIAT. post mortem patris decessit maritus antequam renouaretur cautio dotalis: & postea alij nupta decessit nullo liberorum relicto, viuo adhuc Titio vno ex fratribus. quaesitum est, an Titius petitionem haberet rerum qua in dotem fuerant. respondit, posse fideicommissum ab heredibus sororis peti, si per eam stetit quo minus dotem frater stipularetur. ¶ Filium & filiam heredes instituit, & libertis legata dedit, eorumque fidei commissit in hæc verba: A VOBIS PETO, VT QUID QUID VOBIS LEGAVI, CONTENTE SITIS VIVENTES, VT POST VOS FILIIS MEIS RESTITVATIS.*

¶ In arch. erat instituta. vt testatur Taurell. In adnot.

defuncta testatrix filia *Mauia*, libertus decessit, herede instituto ¶ patrona filio ex parte debita, ex altera extraneo. quaesitum est, an adita hereditate patrona filius à coherede suo partem eorum, qua

ex testamento matris ad Meuium libertum
peruenerant, petere potest. respondi, eius quod-
ei deberetur si hereditatem non adisset, partem
à coherede petere posse.

Iusta heredis ignorantia alienationem rei per
fideicom. reliq̄, quæ subiacet restitu-
tioni, confirmat. Bart.

➤ *Maritus uxorem ex asse heredem instituit,
cuius post mortem codicillos aperiri testator
precepit. prædium hereditarium vxor, infru-
ctuosum rationi suæ existimans, vendidit. em-
ptor querit, an retractari hæc venditio possit
post mortem mulieris ab his quibus codicillis
per fideicommissum hereditas data deprehen-
deretur: an verò solum quantitas pretij ab he-
rede vxoris fideicommissarius debeatur. respon-
di propter iustam ignorantiam tam mulieris
quam emptoris, heredem mulieris, vt fundus
apud emptorem remaneat, fideicommissario
pretium dare debere.*

Pars v.

Gg

In indice tit. ira inscribitur, Incipit liber tertius de legatis & fideicommissis, ex ordine liber trigentesimus secundus.

LIBER TRIGESIMVS SECVNDVS.

DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

Dubius de statu suo per errorem facti vel iuris, non potest testari. Bart.

VLPIANVS libro primo
Fideicommissorum.

I INCERTVS QVIS sit, captivus sit, an à latrunculus obsessus: testamentum facere non potest. sed & si sui iuris sit ignarus, putetque se per errorem,

quia à latronibus captus est, servum esse velut hostium: vel legatus, qui nihil se à captivo differre putat: non posse fideicommittere certum est. quis nec testari potest, qui an liceat sibi testari dubitat. Sed si filius familias vel servus, fideicommissum reliquerit, non valet. si tamen manumissi decessisse proponantur, constanter dicemus, fideicommissum relictum videri, quasi nunc datum, cum mores ei contingit. videlicet si duraverit voluntas post manumissionem.

*Sic Flor. & in manufe. re. cte. perperam in vulga. re. legatus.

hec utique nemo credet in testamentis nos^{es} se probaturos : quia nihil in testamento valet, quotiens ipsum testamentum non valet: sed si aliàs fideicommissum quis reliquerit. ¶ Hi quibus aqua & igni interdictum est, item deportati fideicommissum relinquere non possunt. quia nec testamenti faciendi ius habent, cum sint ἀπίδατες. i. extorres & sine ciuitate. Deportatos autem eos accipere debemus, quibus princeps in insulas adnotauit, vel de quibus deportandis scripsit. ceterum prius quam factum praesidis comprobet, nõdum amisisse quis ciuitatem videtur. proinde si ante decessisset, ciuis decessisse videtur: & fideicommissum, quod ante reliquerat quàm sententiam pateretur, valebit. sed & si post sententiam, antequam Imperator comprobet: valebit quod factum est. quia certum statum vsque adhuc habuit. à praefecto vero praetorio, vel eo qui vice praefecti ex mandatis principis cognoscet, item à praefecto urbis deportatos, quia ei quoque epistula Diui Seueri & Imperatoris nostri ius deportandi datum est, statim amittere ciuitatem. & ideo nec testamenti faciendi ius, nec fideicommittendi constat habere. ¶ Si quis plane in insulam deportatus codicillos ibi fecerit, & indulgentia Imperatoris restitutus isdem codicillis duratibus decesserit: potest defendi fideicommissum valere, si modo in eadem voluntate de-

non pro nos scriptū fuisse in archet. ait Ant. Aug. lib. I. c. 2.

rauit. ¶ Sciendum est autem eorum fidei com-
mitti (quem) posse, ad quos aliquid peruen-
turum est morte eius: vel dum eis datur, vel dum
eis non adimitur. nec tantum proximi vno-
rum possessoris, verum inferioris quoque fidei
committere possumus. sed & eius qui nondum
natus est fidei committi posse, si modo natus no-
bis successurus sit.

Relictum nominatim ab eo qui est in primo
gradu, non debetur ab eo qui est in se-
cundo, si ad eum hereditas
pertinet. Bart.

¶ Illud certe indubitate dicitur, si quis intesta-
tus decedens, ab eo qui primo gradus ei succe-
dere potuit, fideicommissum reliquerit: si illo
repudiante ad sequentem gradum deuoluta sit
successio: eum fideicommissum non debere. &
ita Imperator noster rescripsit. sed & si à pa-
trono sit relictus, & aliquis ex liberis eius mor-
tuo admissus sit ad bonorum possessionem: idem
erit dicendum.

II. GAIUS libro primo Fideicommissorum.

EX filio præterito, licet suus heres erit. fi-
deicommissum relinqui non potest.

III. ULPIANVS libro primo
Fideicommissorum.

SI mulier dotem stipulata fuerit, & accepto
sculis marito in hoc dotem, vt fideicommi-
sum det: dicendum est fideicommissum deberi.
percepisse enim aliquid à muliere videtur. hac
ita,

ita, si mortis causa donatura mulier marito fecit acceptum. Sed & si mortis causa auxerit marito dotem, vel in matrimonium eius mortis causa redierit: potest dici fideicommissum ab eo deberi. ¶ Iulianus scribit, si seruus mihi legatus sit, eumque manumittere rogatus sim, fideicommissum à me relinqui non posse: scilicet si purè roget. nam si sub condicione, vel in diè: propter fructum mediū temporis posse me obligari, nec Iulianus dubitaret.

Licet legatum rei purè debita valeat, non tamen poterit legatarius onere fideicommissi grauari.

- 2 ¶ Si rem quis debeat ex stipulatu ei Quis rem legauerit, fidei committere eius non poterit: licet ex legato comodum sentire videatur, quod dominium nanciscitur statim, nec exspectat ex stipulatu actionē. fortassis quis dicat & sumptum litis, quem sustineret si ex stipulatione litigaret, eum lucrari. sed nequaquam dicendum est huius fidei committi posse. ¶ Sed & si habenti tibi proprietatē, & sum fructū mortis causa cessero: potest dici fidei committere me posse. nec quemquam moueat, quod & susfructus solet morte extinguī. nam mediū potius temporis, quo uiuat qui donauit, commodum cogitemus. si autē pignus debitoris si uerauero mortis causa, & eius fidei commisero: non potest ualere fideicommissum.

tit. I. IIII. PAVLVS libro quarto sententiarum.

A Patre vel domino relictum fideicommissum, si hereditas ei non queratur, ab emancipato filio vel seruo manumisso utilibus actionibus postulatur. penes eos enim quae sunt hereditatis emolumenta: remanet.

V. VLPIANVS libro primo Fideicommissorum.

*Sic dispunxi-
mus, cum
antea per
peram dis-
pungere-
tur post
verbum
gerunt.

SI fuerit municipio legatum relictum, ab his qui rempublicam gerunt, fideicommissum dari potest. Si quis non ab herede vel legatario, sed ab heredis vel legatarii herede fideicommissum reliquerit: hoc valere benignum est.

VI. PAVLVS libro primo Fideicommissorum.

SED & si sic fideicommissum dedero ab herede meo, TE ROGO LVCI TITI, VT AB HEREDE TVO PETAS DARI MAEVIO DECEM AVREOS, utile erit fideicommissum: scilicet vt mortuo Titio ab herede eius peti possit. idque Iulianus respondit. Sic autem fideicommissum dari non poterit, SI STICHVS SEI FACTVS IVSV EIVS HEREDITATEM ADIERIT, ROGO DET. quoniam qui fortuito, non iudicio testatoris consequitur hereditatem vel legatum, non debet onerari. nec recipiendum esse, vt cui nihil dederit, eum rogando obliges.

† est

VII. VLPIANVS libro primo Fideicommissorum.

SI deportati seruo fideicommissum fuerit adscriptum, ad fiscum pertinere dicendum est. nisi si eū deportatus viuo testatore alienauerit, vel fuerit restitutus. tunc enim ad ipsum debet pertinere. ¶ Si milesⁿ deportato fideicommissum reliquerit, verius est quod Marcellus probat, capere eum posse. ¶ Si quis creditor suo legauerit id quod debet, fidei committi eius non poterit, nisi commodum aliquod ex legato consequatur: fortè exceptionis timore, vel si quod in d. em debitum fuit, vel sub condicionem.

• Additū à Triboniano. nā antea quis etiam nō miles rectè deportato relinquebat fideicommissum.

VIII. PAVLVS libro primo Fideicommissorum.

SI legatarius, à quo fideicommissum datum est, petierit legatum: id tantum, quod per iudicem exegerit, prestare fideicommissario cogetur. vel si nō exegerit, actione cedere. ad eum enim litis periculum spectare iniquum est, si non culpa legatarij lus perierit. ¶ Seruo heredis fideicommissum vtiliter non relinquitur: nisi si eius comiserit vt seruū manumittat. ¶ Cum ita petisset testator, vt quidquid ex bonis eius ad patrē peruenisset, filia sua ita restitueret, vt eo amplius haberet, quàm ex bonis patris habitura esset: Diuus Pius rescripsit, manifestum esse de eo tempore sensisse testatorem, quod post mortem patris futurum esset.

Verba generaliter prolata referuntur ad omnes, & ad omne tempus. Barr.

VIII. MAECIANVS libro primo Fideicommissorum.

SI ita fuerit fideicommissum relictum, AD QUEMCVMQVE EX TESTAMENTO MEO VEL AB INTESTATO, vel ita, AD QUEMCVMQVE QUOVO IVRE BONA MEA PERVENIANT: hac oratione & eius qui postea natus erit, inue familiã venerit, & eius qui postea cognatus esse cœperit, fidei commissum videtur. eius quoque qua nondũ nupta erit, sed postea, eo casu quo ex edicto ad uxorem bona mariti intestati solent pertinere.

X. VALENS libro secundo Fideicommissorum.

SI tibi & ei qui ex tribus liberis meis in funus meum venerit, centum aureos legauero: non minuitur in tua persona legatum, si nemo venit.

De sermone, scriptura, verborũ significatione.

XI. VLPIANVS libro secundo Fideicommissorum.

Fideicommissa quocumq; sermone relinquere possunt: non solũ Latina vel Græca, sed etiã Punicã vel Gallicana vel alterius cuiuscumq; gentis. Quotiens quis exemplũ testamenti preparat, & prius decedat quam testetur: non valët quasi ex codicillis qua in exemplo scripta sunt: licet verba fideicommissi scriptura

ptura habeat. & ita Diuum Pium decreuisse
Macianus scribit.

COMMENDARE quid?

2 ¶ Si ita quis scripserit, ILLVM TIBI COM-
MENDO: Diuus Pius rescripsit fideicommissum
non deberi. aliud est enim personam commen-
dare, aliud voluntatem suam fideicommitten-
tis heredibus insinuare.

ACCEPTA quantitate quid?

3 ¶ Cum esset quis rogatus restituere portionem
accepta certa quantitate, responsum est, vltro
petere ipsum fideicommissum ab herede posse.
sed vtrum si volet, precipiet, restituatq; portio-
nem: an vero & si noluerit, cogatur accepta
quantitate portionē restituere, propria est de-
liberationis. & sanè cum quis rogatur accepta
certa quantitate portionem restituere, duplex
est fideicommissum: vnum, vt possit petere quan-
tatem paratus portione cedere; aliud, vt etsi
non petet, tamen cogatur fideicommissario re-

4 stituere parato prestare quantitatē. ¶ Si quis
ita scripserit, SUFFICIENTI TIBI VINÆAE,
VEL FVNDVS: fideicommissum est. quoniam
& illud fideicommissum esse arbitramur, CON-
TENTVS ESTO ILLA RE.

SUFFI-
CIUNT.
CONTEN-
TVS E-
STO.

NISI NOLVERIT, quid?

5 ¶ Sic fideicommissum relictum, NISI HERES
MEVS NOLVERIT, ILLI DECEM DARI

legatum
dixit pro
fideicom-
misso.

VOLO, quasi condicionalē fideicommissum est:
 & primam voluntatem exigit. ideoq; post pri-
 mam voluntatem non erit arbitrium heredis
 dicendi noluisse. hoc autem * legatum * CUM
 VOLVERIT tractum habet, quamdiu vivat is
 à quo fideicommissum relictum est. verum si
 antequam dederit decesserit, heres eius pra-
 estat. sed & si fideicommissarius antequam he-
 res constituat, decesserit: ad heredem suum ni-
 hil transtulisse videtur. condicionalē enim esse
 legatum, nemini dubium est: & pendente con-
 ditione legati videri decessisse fideicommissa-
 rium. ¶ Quamquam autem fideicommissum
 ita relictum non debeat, SI VOLVERIS: ta-
 men si ita adscriptum fuerit, SI FVERIS AR-
 BITRATUS, SI PVTABERIS, SI AESTI-
 MAVERIS, SI VTILE TIVI FVERIT VI-
 SVM, vel VIDEVITVR: debetur. non enim
 plenum arbitrium voluntatis heredi dedit, sed
 quasi viro bono commissum relictum. ¶ Proin-
 de si ita sit fideicommissum relictum, ILLI
 SI TE MERVERIT: omnimodo fideicommis-
 sum debetur. si modo meritum, quasi apud
 virum bonum, collocare fideicommissarius po-
 tuit. & si ita sit, SI TE NON OFFENDE-
 RIT: aequè debetur. nec poterit heres causari
 non esse meritum, si alius vir bonus & non in-
 festus meritum potuit admittere. ¶ Hæc verba
 TE FILI ROGO VT PRAEDIA QVAE
 AD

AD TE PERVENERINT, PRO TVA DILIGENTIA DILIGAS, ET CVRAM EORVM AGAS, VT POSSINT AD FILIOS TVOS PERVENIRE, licet non satis exprimūt fideicommissum, sed magis consilium quàm necessitatem relinquendi: tamen ea prædicta in nepotibus post mortem patris eorum vim fideicommissi videntur continere. ¶ Si filio à patre herede instituto fideicommissum relictum fuerit: et si verbis non sit ita relictum, cum pater moreretur, sed intellegi hoc possit: puta quia sic relictum est, vt relinquat filio, vel VOLO EVM HABERE, vel VOLO AD EVM PERTINERE: defendetur in id tempus fideicommissum relictum, quo sui iuris filius efficitur.

10 ¶ Si cui ita fuerit fideicommissum relictum, SI MORTE PATRIS SVI IVRIS FVERIT EFFECTVS, & emancipatione sui iuris factus sit: non videri defecisse condicionem. sed & cum mors patri contingat, quasi exstante condicione, ad fideicommissum admittetur.

De ademptione legati. Bart.

11 ¶ Si rem suam testator legauerit, eamque necessitate urgente alienauerit: fideicommissum peti posse, nisi probetur adimere ei testatorem voluisse. probationem autem* mutat e* voluntateis ab heredibus exigendā. Ergo & si nomē quis debitoris exegerit, quod per fideicommissum reliquit: nō tamen hoc animo, quasi vellet
exting

Græco
more di-
xit pro
ὄγρασι.
quod &
Haloäder
animad-
uertit.
Ant. Aug.
lib. 1. c. 1.

extinguere fideicommissum: poterit dici debe-
ri, nisi forte inter hæc interest. hic enim extin-
guitur ipsa constantia debiti: ibi res durat ta-
met si alienata sit, cum tamen quidam nomen
debitoris exegerit, & pro deposito pecuniam
habuisset: putant fideicommissi petitionem su-
peresse, maxime quia non ipse exegerat, sed de-
bitor vltro pecuniam optulerat: quam offeren-
te ipso non potuit (non) accipere. paulatim igitur
admittemus, etsi ex hac parte pecuniæ rem
comparauerit, quam non hoc animo exegit, vt
fideicommissarium priuaret fideicommissio: posse
adhuc fideicommissi petitionem superesse.

Non prohibetur quis legare columnas aut
lapides ex illa domo, quam oportet
secundum leges de-
struere.

¶ Si quis illicitè adificasset, id est hoc quod di-
rui constitutiones iubent: an fideicommissum
relinquere ex eo qui possit, videamus. & pu-
to posse, cum enim dirui necesse sit, nulla di-
uinitas est, quin senatusconsultum impedimento
non sit. ¶ Si heres rogatus sit certam summam
vsuris certis fenori dare: vtile est fideicom-
missum, sed Mæcianus putat, non aliàs cogen-
dum credere, quam idonei caveatur, sed ego
procliuor sum, vt putem cautionem non exigen-
dam. ¶ Si seruo alieno militia relinquatur, an
domino queratur legatum, queritur. & aut
scit

scit seruum esse, & dico estimationem deberi.
 aut ignorauit, & denegari fideicommissi per-
 secutio debet. quia si scisset seruum, non relin-
 quisset. ex hi apparet, cum per fideicommissum
 aliquid relinquitur: ipsum praestandum quod
 relictum est. cum vero ipsum praestari non po-
 test, estimationem esse praestandam. ¶ Si quis
 decem alicui per fideicommissum reliquerit, &
 si perdidisset id quod testamento relictum est,
 rursus ei reliquerit: quarebatur an sequens fi-
 deicommissum valeat. vel an exigere heres
 debeat cautionem, salua fore decem, ne cogatur
 ad praestationem. & an si sepius perdidisset,
 sepius ei sarciretur fideicommissum. Diuus
 Pius rescripsit neque cautionem exigendam,
 & non amplius quam semel postquam perdi-
 disse praestandum. non enim onerandus est
 heres, vt in infinitum quotiens perdidisset, re-
 stituere ei tantundem debeat: sed vt per fidei-
 commissum posterius duplicata eius legata vi-
 deantur: nec amplius ad periculum heredis per-
 tineant, si quid postea is consumpserit, ex solu-
 to & posteriore fideicommisso.

l. i. vt leg.
 nomine
 caueat.
 hzc ite-
 rum re-
 petuntur.

Fideicommissum relictum animo compen-
 sandi, petitionem non inducit. Bart.

16 ¶ Item si quis certam quantitatem cui reli-
 querit, & addiderit, facilius hanc summam
 posse compensari, cum debitor sit fideicommissi-
 sarius ex causa hereditatis Gaj. Sej: nec vult
 ille

ille hereditatem adire Gaij Sej, sed petat fi-
 deicommissum: Imperator noster contra vo-
 luntatem eum testantis petere fideicommissum
 rescript. cum in fideicommissis praeipue spe-
 ctanda seruandaque sit testatoris voluntas.
 ¶ Plerumque euenit, multorum interesse id
 quod relinquitur: verum testatorem vni vo-
 luisse honorem habitum. & est haec sententia
 Marcelli verissima. sic euenit vt interdum, si
 pluribus testator honorem habere voluit, & de
 pluribus sensit: quamuis vnum legatum sit,
 tamen ad persecutionem eius plures admittan-
 tur. vt puta si decem fuerunt eiusdem rei sti-
 pulandi, & heres vel fideicommissarius roga-
 tus est, vt eis solueret. hic enim si omnium in-
 terest, & de omnibus sensit testator: fideicom-
 missum relictum omnes petere potuerunt. sed
 vtrum in partem agent, an in solidum, videa-
 mus, & credo, prout cuiusque interest, conse-
 quentur. vnus igitur qui occupat, agendo to-
 tum consequitur, ita vt caueat, defensu iri ad-
 uersus ceteros fideicommissarios eum qui soluit:
 siue socij sunt, siue non. ¶ Interdum alterius
 nomen scribitur in testamento, alteri vero fi-
 deicommissi petitio vel legati competit. vt puta
 si filii heredis committatur, vt ipse publicum
 pro Titio praestet. fideicommissum hoc vel le-
 gatum non publicanus petit, licet ei sit adscri-
 ptum. sed ipse petere poterit, pro quo legatum
 relict

§. l. 70.
 §. Titio
 genero. §.
 de eod. &
 demonst.

relictum est. multum autem interesse arbitror, cui † volent prospiciam, cuiusque contempla † volent
tione testator fecerit, plerumque autem intellegendum est privati causa hoc fecisse, licet emolumentum publicano queratur.

In indiuiduis quilibet heredum tenetur in solidum. Bart.

- 19 ¶ Si in opere civitatis faciēdo aliquid relictum sit, unumquemque heredem in solidum teneri Diuus Marcus & Lucius Verus Procula rescripserunt. tempus tamen coheredi praestituērunt, intra quod mittat ad opus faciendum: post quod solam Proculam voluerunt fixere, in puraturam coheredi sumptū pro parte eius. ergo & in statua, & in servitute, ceterisque quae diuisionem non recipiunt, idem Diuus Marcus rescripsit. ¶ Si quis opus facere iussus, paratus sit pecuniam dare reipublica, vt ipsa faciat, cum testator per ipsam id fieri voluerit: nō au-
diatur. & ita Diuus Marcus rescripsit.

Legatum incertum in his quae alimenta inspiciunt, valet. Bart.

XII. VALENS libro primo Fideicommissorum.

STICHVS LIBER ESTO, ET VT EVM ^o Qui erat
HERES ARTIFICIVM DOCEAT, VN ^o Proculia-
DE SE TVERI POSSIT, PETO. Pegasus ^o nus, cum
utile fideicommissum esse ait: quia genus artificij Valēs au-
ad electum non esset. sed praetor aut arbiter ex-
voluntate desubili & at. ut & condicione & dianus.

natura ingenioque eius cui relictum erit, statuet quod potissimum artificium heres decere eum sumptibus suis debeat.

XIII. MAECIANVS libro secundo Fideicommissorum.

SI sic locutus erit testator, HERES MEVS ILLI FVNDVM DATO: SEIO HOC AMPLIVS DECEM: non erit dubitandum, quin Seius & fundi partem & decem ex testamento percipere debeat.

XIIII. GAIVS libro primo Fideicommissorum.

NON duvium est, quin si uxori legatum sit, SI NON NUPSERIT, idque alij restituere rogata sit: cogenda est si nupserit restituere. ¶ Heres quoque, cui iurisurandi condicio remittitur, legatum & fideicommissum debet. ¶ Sed si cui legatum relictum est, ut alienam rem redimat, vel praestet: si redimere non possit, quod dominus non vendat, vel immodico pretio vendat: iustam estimationem inferat.

XV. MAECIANVS libro secundo Fideicommissorum.

HAe res testatoris legata, quae in profundo esse dicuntur, quandoque apparuerint, praestantur.

XVI. POMPONIVS libro primo Fideicommissorum.

SAepe legatum plenius restituitur fideicommissario, quam esset relictum. veluti si
alluvione

alluvione ager auctus esset, vel etiam insula
data.

ut saepe
fit. Plin. lib.
2. c. 87.

XVII. MAECIANVS libro secundo
Fideicommissorum.

Etiam ea quae futura sunt, legari possunt:
ut insula vel in mare vel in fluminibus
enata. Servitus quoque seruo praedium haben-
ti recte legatur.

XVIII. POMPONIVS libro primo
Fideicommissorum.

Si iure testamento facto fideicommissum tibi
relinquero, deinde postea aliud fecero non
iure, in quo fideicommissum relictum tibi, vel
aliud quam quod priore testamento, vel
omnino non sit relictum: videndum est,
mens mea haec fuerit facientis postea testamen-
tum, ut nolim ratum tibi sit priore testa-
mento relictum: quia nuda voluntate fidei-
commissa infirmarentur. sed vix id optine-
re potest. fortassis ideo, quod ita demum a prio-
re testamento velim recedi, si posterius valitu-
rum sit. Et nunc ex posteriore testamento fi-
deicommissum ei non debetur, etiam si idem
heredes viroque testamento instituti ex priori
existerunt.

XVIII. VALENS libro quinto
Fideicommissarum.

Si tibi legatum est vel fideicommissum relictum,
ut quid facias: etiam si non interest here-

dis id fieri, negandam tibi actionem, si non ca-
ueas heredi futurum quod defunctus voluit.
Nerva & Atlicinus rectè putauerunt.

XX. VLP IANVS libro sexto
Fideicommissorum.

SIres mihi per fideicommissum relicta, ex
dem tibi legata vel per fideicommissum re-
licta sit, non communicandi animo, sed utriusque
in solidum: ambigendum non est, si alteri sit so-
luta, alterum nullum quidem ius in ipsam rem
habere, sed actionem de pretio integram eum
habere.

XXI. VLP IANVS libro quarto Sententiarum.

NUtu etiam relinquitur fideicommissum:
dummodo is nutu relinquat, qui & lo-
qui potest, nisi superveniens * morbus ei impe-
dimento sit. ¶ Fideicommissum relictum, & 1
apud * eum * cui relictum est, ex causa lu-
cratiua inuentum exstingui placuit: nisi de-
functus estimationem quoque eius prestari
voluit. ¶ Columnis a dium vel tignis per fidei- 2
commissum relictis, ea tantummodo amplissi-
mus ordo prestari voluit, nulla estimationis
facta mentione, quæ sine domus iniuria aufer-
ri possunt.

Si prima voluntas deroget vltimæ, prima præ-
fertur, nisi per vltimam specialiter
reuocetur. Bart.

XXII. HERMOGENIANVS libro quarto
Iuri: Epitomarum.

*Hoc ad-
dit Tribon.
exl. discre-
tis. C. qui
test. facer.
poss. cum
tempore
Pauli hæc
exceptio
non esset
cognita.

SI quis in principio testamenti adscripserit, **CVI BIS LEGAVERO, SEMEL DEBERI VOLO**, postea eodem testamento vel codicillis sciens saepe eidem legauerit: *suprema voluntas potior habetur. nemo enim eam sibi potest legem dicere, ut à priore ei recedere non liceat. Sed hoc ita locum habebit, si specialiter dixerit prioris voluntatis sibi penitus, & voluisse ut legatarius plura legata accipiat.*

¶ **Miles**, in eum ex militari delicto capitali dicta sententia, permittente eo in ipsa sententia qui damnauit, sicut testamenti faciendi, ita fideicommissi relinquendi potestatem consequitur. ¶ **Mortis danum** per fideicommissum ferri relictum, antequam mora fiat. fideicommissarius solus patitur: licet alienus relinquatur.

XXIII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

EX imperfecto testamento legata vel fideicommissa Imperatorem vindicare, inuerecundū est. decet enim tanta maiestati, eas seruare leges, quibus ipse solutus esse videtur.

XXIII. NERATIVVS libro secundo Responsorum.

Creditori ita potest legari, ne indebitum ab eo repeteretur.

XXV. PAVLVS libro primo ad Neratium.

**ILLE AVT ILLE HERES SEIO CEN-
TYM DATO.** potest Scius ab vtro velit pe-

¶ Vul. editio habet, verecundū est. Sed parū inter est vtro modo legas, inquit Anr. Aug. li. 1. c. 3.

tere. Cum in verbis nulla ambiguitas est, non debet admitti voluntatis questio.

XXVI. IDEM libro secundo ad Neratium.

IS qui fideicommissum debet, post moram non tantum fructus, sed etiam omne damnum quo adfectus est fideicommissarius, prestare cogitur.

Legatum filiae in testamento, non reuocatur per legatum factum patri in codicillis. Bart.

XXVII. IDEM libro secundo Decretorum.

In vulg.
est lex
Paulo Cal
linico, sed
perperam
relegitur
Paulo.

PAULA Callinico ex parte herede institu-
to, filia eiusdem Tubentiana, cum in fa-
milia nupsisset, decem testamento legauit. de-
inde post tempus codicillis factis, centum eidem
Callinico reliquit, non adiecto HOC A M-
PLIUS. pronuntiauit utramque summam debe-
ri. maxime cum in codicillis filiae Callinici ni-
hil legatum fuisset. ¶ Pompeius Hermippus
filium Hermippum ex dodrante, filiam Titia-
nam ex quadrante heredes instituerat, & prae-
dia certa singulis praelegauerat. praeterea si si-
ne liberis Hermippus moreretur, aliam posses-
sionem filiae dari iusserat. post testamentum
factis codicillis filiae certa praedia dederat: eam-
que his contentam esse voluit pro omni heredi-
tate & his quae in testamento relinquerat.
Hermippi bona ad fiscum peruenerant. Titia-
na soror fideicommissum petebat. querebatur,
utrum pro hereditate tantum, an & pro his
que

quæ post mortem frater rogatus erat restituere, pater eam voluisset accipere ea quæ codicillis relinquerat. mihi ab omni voluntate recessum videbatur. placuit humanius interpretari, ea sola, quæ viuente fratre acceptura erat, adempta videri: non etiam quæ post mortem eius relinquerat, si sine liberis decederit. & ita pronuntiauit.

Fideicommissum ipse heres debet, non debitor, quamuis testator voluerit ex pecunia debita solui. Bart.

2 ¶ *Julianus Severus decedens, instituti quibusdam heredibus, alumno suo quinquaginta legauerat: eaq; Julio Mauro colono suo ex pensionibus fundi debitis ab eo, prestari voluerat: eidemq; Mauro quædam legauerat. cum de hereditate fiscus quæstionem mouisset, iussu procuratoris Maurus pecuniam fisco soluerat. postea heres scriptus optinuerat fiscum. alumno autem mortuo heres eius fideicommissum ab herede Mauri petebat. placuit Imperatori non videri eius fidei commissum, sed demonstratum vnde accipere posset. & ideo heres Seueri hæc prestare debet.*

¶ In Vati. exépl. additur à, sic, à Julio Mauro. di spūximus etiã post, ab eo, vt in Vatica no est di spū&um.

XXVIII. IDEM libro singulari ad Senatusconsultum Tertullianum.

SI fidei meæ committatur, vt quod mihi relictum fuerit supra quod capere possum, alij restituam: posse me id capere constat.

XXVIII. LABEO libro secundo Posteriorum
à lauoleno epitomatorum.

Qui concubinam habebat, ei vestem
prioris concubinae vtendam dederat.
deinde ita legauit, VESTEM
QVAE EIUS CAUSA IMPTA, PARATA
ESSET. Cascellus, Trebatius negant ei deberi
prioris concubinae causa parata. quia alia con-
dicio esset in vxere. Labeo id non probat: quia
in eiusmodi legato non ius vxorium sequendū,
sed verborū interpretatio esset facienda. idē-
que vel in filia vel in qualibet alia persona iu-
ris esset. Labeonis sententia vera est.

In dubio sequimur quod est minus. Bart.

Cum ita legatum esset, vt Titia vxor mea,
tantandem partem habeat, quantulam vnus
heres: si non aequales partes essent heredum,
Quintus Mucius & Gallus putabant maxi-
mam partem legatam esse: quia in maiore mi-
nor quoq; inesset. Seruius, Ofilius, minimam:
quia cum heres dare damnatus esset, in pote-
state eius esset, quam partem daret. Labeo hoc
probat. idque verum est.

Verbum, peruenisse, intelligitur cum
effectu. Bart.

Cum ita legatū esset, QVANTA PECVNIA
EX HEREDITATE TITII AD ME PERVE-
NIT, TANTAM PECVNIAM HERES MEVS
SEI AE DATO: id legatum putat Labeo,
quod acceptum in tabulū suū ex ea heredita-

te testator retulisset, ceterum negat canendum heredi à legatario, si quid forte postea eius hereditatis nomine heres damnatus esset, ego contra puto: quia non potest videri peruenisse ad heredem, quod eius hereditatis nomine præstaturus esset: idē *Asienus Verus Servio* placuisse scribit, quod & verum est. Si heres tibi, seruo generaliter legato, *Stichum* tradiderit, isq; à te euictus fuisset: posse te ex testamento agere *Labeo* scribit, quia non videtur heres dedisse quod ita dederat, vt habere non possis. & hoc verum puto, sed hoc amplius ait, debere te prius quàm iudicium accipiatur, denuntiare heredi, nam si aliter feceris, agenti ex testamento opponetur tibi doli mali exceptio.

cc. l. Si re.
§. quocun-
que tēpo-
re §. de e-
uiction.

Oratio pluralis resoluitur in singu-
larem. *Bart.*

¶ SI STICHVS ET DAMA SERVI MEI
IN POTESTATE MEA ERVNT CVM
MORIAR, TVM STICHVS ET DAMA
LIBERI SVNTO, ET FVNDVM ILLVM
SIBI HABENTO. si alterum ex his post te-
stamentum factum dominus alienasset, vel
manumississet: neutrum liberum futurum *Labeo*
putat, sed *Tubero* eum qui remansisset in
potestate, liberum futurum, & legatum habi-
turum putat. *Tuberonis* sententiam voluntati
defuncti magis puto convenire.

XXX. IDEM libro secundo Posteriorum
à *Iavoleno* epitomatorum.

In vult est
pars legis
preceden-
tis, & para-
graphus,
Qui qua-
tuor, per-
perā. Ant.
Aug. li. 3.
c. 1.
In arche.
est oleagi-
ne. vt no-
tat Taur.
in adnot.
in quibus
dā manu-
feri. olea-
gena, in
alio olea-
gina.

Qui quattuor pocula oleaginea habebat, ita legavit: POCVLA OLEAGINEA PARIA DVO. respondit unū par legatum esse: quia non ita esset, BINA PARIA: neque ita, POCVLORVM PARIA DVO. idem & Trebatius. ¶ Qui hortos publicos à republica conductos habebat, eorū hortorum fructus vsque ad lustrum quo conducti essent, Ausilio legauerat. & heredem eam conductionem eorum hortorum ei dare damnaverat, sinerēq; uti eū & frui. respondit, heredē teneri sinere frui. hoc amplius heredē mecedem quoq; hortorum rei publice præstaturū.

Conditio appositā libertati, videtur appositā legato. Bart.

¶ Cum testamento scriptum esset, STICHO SERVO MEO HERES QVINQVE DATO. ET SI STICHVVS HEREDI MEO BIENNIVM SEAVIERIT, LIBER ESTO: post biennium legatum deberi existimo. quia in id tempus & libertas & legatū referrī deberet. quod & Trebatius respōdit. ¶ Si fundū mihi vendere certo pretio dānatus es, nullum fructū eius rei ea venditione extipere tibi liberū erit. quia id pretium ad totam causam fundi pertinet. ¶ Qui fundum mandatu meo in societate mihi & sibi emerat, deinde eum finibus diuiserat, & prius quā mihi traderet, ita eum tibi legauerat: FVNDVM MEVM

ILLI DO. negavi amplius partē deberi: quia verisimile non esset, ita testatum esse patremfamilias, ut mandati heres eius damnaretur.

5 ¶ VXORI MEAE DVM CVM FILIO MEO CAPVAE FRIT, HERES MEVS DVCENTA DATO. filius à matre migravit. si ambo Capuae habitassent, legatum matri debitu iri putavi: quamvis vnà non habitassent. sin autem in aliud municipium transissent, vnius anni tantummodo debitu iri quo vnà habitassent quantolibet tempore, Trebatius ait. videmus, an his verbis DVM CVM FILIO CAPVAE ERIT non condicio significetur, sed ea scriptura pro superua quo debet haberi. quod non probo. sin autem per mulierem mora non est, quo minus cum filio habitet: legata ei deberi.

Qui non potest emere quod testator iussit, tenetur ad aestimationem. Bart.

6 ¶ Si edes alienas ut dares damnatus sis, neque eas vlla condicione emere possis: aestimare iudicem oportere Ateius scribit, quanti edes sint, ut pretio soluto heres liberetur. idemque iuris est, et si potuisses emere, non emeris.

XXXI. IDEM libro primo Pithanorum à Paulo epitomatorum.

SI cui edes legate sint, is omne habebit id edificium, quod solum earumedium erit. Paulus: hoc tunc demum falsum est, cum do-

minus adium binarum aliquid cōclauē, quod supra concamarationem alterarum adiuū esset, in usum alterarum conuertit, atq; ita his usus fuerit. namque eo modo alteris adibus id accedet, alteris decedet.

Prælegata non veniunt in substitutione vulgari. Bart.

XXXII. SCAEVO LA libro quattodecimo Digestorum.

Sextiam filiam ex quadrante, ex reliquis Seium & Marcium sororis filios scripsit heredes. Sextiam substituit Marcio, & Marcium Sextiae. dedit autem per præceptionem Marcio certas species. Marcius partem hereditatis, ex qua scriptus erat, omisit. Et eo intestato defuncto bona eius ad fratrem legitimum Seium de uoluta sunt. quæ situm est, an Sextia ex substitutione etiam hæc quæ prælegata Marcio erant, iure substitutionis à legitimo herede defuncti sibi vindicare possit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, Sextiam in legatis quæ Marcio data sunt substitutam non esse.

Ibi dicitur quis morari, ubi cum familia sua moratur. Bart.

hic est uulgaris modus, de quo in l. 109. §. lib. 1.

XXXIII. IDEM lib. quinto decimo Digestorū.
VXORI SUÆ INTER CETERA ITA LEGAUIT, ET
 DOMVS LAM PARTEM, IN QVA
 MORARI CONSULIMVS. quæ situm est,
 cum tam testamenti faciendi tempore quam
 mortis

mortis totam domū in usu habueris, nec quicquam ex ea locatum: an ea tātūmodo videatur legasse cubicula, in quibus dormire consueverat. respondit, eam omnem partem, in qua morari cum familia sua consueuisset. ¶ Vxori suae inter cetera ita legauit, VXORI MEAE QUIDQVĪD VIVVS DEDI, DONAVI, VSIBVSVE EIVS CONPARAVI, CONCEDI VOLO. quæro, an quod post testamentum factum ei donatum est, id quoq; concessum videatur. respondit, verba, quæ proponerentur, nihil pro futuro tempore significare. ¶ Cum Scius pro vxore centum aureos creditori soluerit, & ornamentum pignori positum. fuerit, postea autem testamento facto vxori suae legauit quidquid ad eum, inue stipulatum eius concessit, & hoc amplius vicenos aureos annuos. quæsitum est, an hos centum aureos heredes viri ab vxore vel ab heredibus eius repetant. respondit, si donationis causa creditori soluisset. teneri heredes ex causa fideicommissi, si repetant: atque etiam petentes exceptione summoneri. quod presumptum esse debet, nisi contrarium ab herede approbetur.

In legato nominis continetur debitum
 & usura. Bart.

XXXIII. IDEM libro sextodecimo
 Digestorum.

Nomen debitoris in hæc verba legauit,
 TITIO HOC AMPLIUS DARI
 VOLO

VOLO DECEM AVREOS, QUOS MIHI HEREDES GAIL SEII DEBENT, ADVERSUS QUOS EI ACTIONEM MANDARI VOLO, EIQUE EORUNDEM PIGNORA TRADI. *quero utrum heredes tantum decem dare debeant, an in omne debitum, hoc est in usuras debeant mandare. respondit, videri universam eius nominis obligationem legatam. Item quero cum ignorante matrefamilias, actores in provincia adiecti forti usuris, decem stipulati sint: an ex causa fideicommissi superscripti etiam incrementum huius debiti ad Titium pertineat. respondit, pertinere.*

Verba futuri temporis propter fraudem heredis trahantur ad tempus testamenti. Bart.

¶ *Filio ex parte herede scripto praeceptionem dedit inter cetera his verbis. TITIO FILIO MEO NOMINA EX KALENDARIO, QVAE ELEGERIT FILIVS MEVS SIBI, VIGINTI DARE DAMNAS SVNTO SINE DOLO MALO. eidem filio vniuersum omnium rerum suarum administrationem permisit. qui post testamentum factum ante mortem patris annos decem, quibus procurabat patri, contra veterem consuetudinem patris, qua calendarium exercebatur, novos debitores ampliarum pecuniarum fecit. ¶ in priores, quos pater exiguarum fortunarium habebat, maius cre-*
dicum

ditum contulit, ad hoc, ut viginti nominibus propè omnis substantia Kalendarij esset. *quæsitum est, an huic filio eorum nominum, quæ ipse fecit, præceptio permittenda est. respondit, ex his electionem habere, quæ testamenti tempore testator in Kalendario habuit.*

Legatarius hereditatis non tenetur ad onera, nisi quatenus id testator voluit. Bart.

2 ¶ Vni ex heredibus per præceptionem reliquit ea quæ ex patrimonio viri sui Aretonis ei supererant. eiusque fidei commisit, hæc eadè restituere proponit, cum erit annis sedecim. in quibus hæc verba adiecit. ITEM ROGO VTI RELIQUVM AES ALIENVM, QVOD EX BONIS ARETONIS DEBETVR, OMNIBVS CREDITORIBVS EX REDITIBVS EORVM BONDORVM SOLVAS, REDDAS, SATISQVE FACIAS. *quæsitum est, an si probauerit heres non sufficere reditum bonorum ad totius debiti exsolutionem, nihilo minus tamen ipse debet adgnoscere onus æris alieni. respondit manifeste proponi, ex rebus bonorum eorum iussu æs alienum exsoluere, non de proprio.*

Verba ad declarationem appositæ, non debent deminutionem inducere. Bart.

3 ¶ Pater filio & filia heredibus institutis, cum singulis certa prædia & Kalendaria prælegasset,

set, ita cavit, A TE AVTEM FILI CARISSI-
ME PETO, QVAECVMQVE LEGAVI,
PRAESTARI VOLO. ET SI QUID EVE-
NERIT AERIS ALIENI, SI QVOD IN
TEMPVS PRO MVIVO ACCEPERAM,
ET DEVERO, A TE SOLVI VOLO: VT
QVOD SORORI TVAE RELIQVI, INTE-
GRVM AD FAM PERTINEAT. *quesi-
tum est an quod ex quocumque casu debuit
pater, à filio sit prestandum. respondit, posse
filiam ex fideicommissio consequi ut lebaretur,
quo magis integrum, quod testator dedisset, ad
eam pervenisset.*

Si heres est iustus rem alteri comparare, post
moram potest ad aestimationem
conueniri. Bart.

XXXV. IDEM libro septimodecimo
Digestorum.

Quid sit
tribum
emi vide
Alc. lib. 1.
parerg. c.
16. & 1. 7.
11. & ult.
C. de pro.
fact. scri.
& Nouel.
97. & 97.

Patronus liberto statim tribum emi petie-
rat. libertus diu moram ab herede patroni
passus est, & decedens heredem reliquit cla-
rissimum virum. *quesitum est, an tribus esti-
matio heredi eius debeatur. respondit deberi.
Idem quesitum est an & commoda & principales
liberalitates, quas libertus ex eadem tribu vs-
que in diem mortis sua consecutus fuisset, si
ei ea tribus secundum voluntatem patroni sui
tunc comparata esset: an verò usura estima-
tionis heredi eius debeatur. respondi, quidquid
ipse consecutus esset, id ad heredem suum*

trans

1 *transmittere.* & Sempronio ita legauit, SEM-
 PRONIVS SVMITO PRAEDIA EA OM-
 NIA, QVAE SVNT VSQVE AD PRAE-
 DIVM QVOD VOCATVR GAAS, FINI-
 BVS GALATIAE SVB CVRA VILICI
 PRIMI, ITAVT HAEC OMNIA INSTRV-
 CTA SVNT. *quasi situm est, cum in eodem con-
 finio praediorum vnum sit praedium non Ga-
 latia, sed Cappadocia finibus sub cura tamen
 eiusdem vilici: an etiam id praedium cum cete-
 ris ad Sempronium pertineat. respondit, & hoc*
 2 *deberi.* & Libertis quos nominauerat, ita lega-
 uit, FVNDVM TREBATIANVM, QVI EST
 IN REGIONE ATELLATA: ITEM FVN-
 DVM SATRIANVM, QVI EST IN RE-
 GIONE NIPHANA CVM TABERNA DA-
 RI VOLO. *quasi situm est, cum inter fundos,
 quos supra legauit, sit quidem fundus vocabu-
 lo Satrianus, in regione tamen Niphana non
 sit: an ex causa fideicommissi libertis debeatur.
 respondit, si nullus esset Satrianus in regione
 Niphana, & de eo sensisse testatorem certum
 sit, qui alibi esset: non idcirco minus deberi,
 3 quia in regione designanda lapsus esset.* & Co-
 dicillis confirmatis ita cauit: TIBVRTIBVS
 MVNICIPIBVS MEIS, AMANTISSIMIS-
 QVE: SCITIS BALINEVM IVLIANVM
 IVNCTVM DOMVI MEAE, ITA VT PV-
 BLICE SVMPTV HEREDVM MEORVM

ET DILIGENTIA DECIM MENSIBVS
TOTIVS ANNI PRAEBEATUR GRATIS.
quae situm est an & sumptus refectionibus ne-
cessarios heredes praestare debeant. respondit,
secundum ea quae proponerentur, videri testa-
torem super calefactionis & praebitionis onus,
de his quoque sensisse, qui ad cottidianam tu-
telam pertineant, quibus balinea aut instruun-
tur, aut denique inter solitas cessationum vi-
ces parari purgarique, vt habiles ad labandum
fierent, sint solita.

XXXVI. Apud SCAEVOLAM libro octauode-
cimo Digestorum CLAVDIVS notat.

Hæc lex
perperã
cũ supe-
riori con-
funditur
in vulga-
ris editio-
nibus.

Ant. Aug.
lib. 3. c. 1.

NEC fideicommissa ab intestato data de-
bentur ab eo, cuius de inofficioso testa-
mento constitisset. quia crederetur quasi furio-
sus testamentum facere non potuisse. ideoq; nec
aliud quid pertinens ad suprema eius iudicia
valet.

Qui mihi rem meã legat, frustrã me onerat
fideicommissio. Bart.

XXXVII. SCAEVOLA libro octauodecimo
Digestorum.

CVM quis decedens Seia matri fundum,
qui proprius matris erat, legauerat ab ea
petierat, vt eundem cum moreretur, Flauia
Albina coniugi suae restitueret. post mortem
testatoris mater apud magistratũ professa est,
nihil se aduersus voluntatem filij sui facturam:
paratamque se fundum Flauia Albina tra-
dere.

dere, si sibi annua bina praestarentur reddituum nomine. sed neque possessionem tradidit, neque annua bina accepit. quaesitum est, an iure fundum alij vendere possit. respondit, si de legati iure fideique commissi quaereretur: secundum ea quae proponerentur, nec valuisse quod matri suum legavatur: neq; onus fideicommissi processisse, si modo nihil praeterea mater cepisset.

Promissio facta contemplatione alicuius certi emolumenti, ipso cessante non tenet. Bart.

1 ¶ Qui testamento heredem scripserat, Mauius ducenta legavit, & fidei eius commissit ut centum daret Glaucetyche, Elpidi autem quinquaginta. postea Mauius volens e testatore litteras emisit ad eas, secundum voluntatem testatoris restitutum. postea testator fecit codicillos, quibus & hoc praecipit, ut praeter hos codicillos si quid aliud prolatum esset, non valeat. quaesitum est, an Mauius qui ducenta accepit, quia mutavit voluntatem de ea epistula testator, à mulieribus conveniri ex causa fideicommissi possit. respondit, secundum ea quae proponuntur, frustra Mauium conveniri, siue ducenta siue praedium pro his accepit. ¶ Seiam & Mauium libertos suos aequi partibus heredes scripsit. Mauius substituit Sempronium pupillum suum. deinde codicillos per fideicom-

missum confirmavit, quibus ita cabit: LVCIVS
 TITIVS SEIAE HEREDI SVAE, QVAM
 PRO PARTE DIMIDIA INSTITVI, SA-
 LVTEM. MAEVIVM LIBERTVM MEVM,
 QVEM IN TESTAMENTO PRO PAR-
 TE DIMIDIA HEREDEM INSTITVI,
 EAM PARTEM HEREDITATIS VETO
 ACCIPERE, CVIVS IN LOCVM PAR-
 TEMVE EIVS PVBLIVM SEMPRONIUM
 DOMINVM MEVM HEREDEM ESSE
 VOLO: & *Mauio, ad quem hereditatis por-
 tionem noluit peruenire, cum hoc elogio fidei-
 commissum reliquit.* MAEVIQ LIBERTO
 MEQ DE ME NIHIL MERITO DARI
 VOLO LAGYNOS VINI VETVSTI CEN-
 TVM QVINQVAGINTA. *questum est, cum
 voluntas testatoris haec fuerit, vt omnimodo
 perueniat portio hereditatis ad Sempronium
 pupillum: an fideicommissum ex verbis supra-
 scriptis valere intellegatur. & à quo Sempro-
 nius petere possit, cum ad certam personam co-
 dicillo scripserit. respondit, posse fideicommis-
 sum à Mauio peti.*

Donatario obligato potest imponi onus fidei-
 comunilli, tanquam debitori. Bart.

*Pater emancipato filio bona sua vniversa
 exceptis duobus seruis non mortis causa dona-
 uit, & stipulatus est à filio in hac verbis:*

QVAE TUI MANCIPIA, QVAEQVE PRAE-
 DIA

DIA DONATIONIS CAUSA TRADIDI,
 CESSI, PER TE NON FIERI DOLORE
 MALO, NEQUE PER EVM AD QVEM
 EA RES PERTINEBIT, QVO MINVS
 EA MANCIPIA, QVAEQVE EX HIS
 ADGNATA ERVNT, EAQVE PRAEDIA
 CVM INSTRUMENTO, CVM EGO VO-
 LAM, VEL CVM MORIERIS, QVAEQVE
 EORVM EXSTABVNT, NEQUE DOLO
 MALO AVT FRAVDE FACTOVE TVO,
 FIVSQUE AD QVEM EA RES PER-
 TINEBIT, IN RERV^m NATVRA, AVT ^{"In archi.}
 IN POTESTATE ESSE DESISSENT: SI ^{erat, ea-}
 VIVAM, MIHI, AVT CVI EGO VOLAM, ^{rū. minus}
 REDDANTVR, RESTITVANTVR. STIPV- ^{rectè. Tau}
 LATVS EST LVCIVS TITIVS PATER, ^{rel. in ad-}
 SPOPONDIT LVCIVS TITIVS FILIVS. ^{not.}

*Idem pater decedens, epistulam fideicommissa-
 riam ad filium suum scripsit in hac verba:
 LVCIO TITIO FILIO SVO SALVTEM.
 CERTVS DE TVA PIETATE, EIDEI
 TVAE COMMITTO, VTI DES PRAE-
 STES. ILLI ET ILLI CERTAM PE-
 CVNIAM. ET LVCRIONEM SERVVM
 MEVM LIBERVVM ESSE VOLO.* *quæ sitio*
est, cum filius patris nec bonorum possessionem
acceperit, nec ei heres existiterit: an ex epistula
fideicommissa & libertate præstare debeat. re-
spondit, etsi neq; hereditate adisset, neq; bono-

rum possessionem petisset, & nihil ex hereditate possideret: tamen nihil minus & ex stipulatu ab heredibus patris, & fideicommissio ab his quorum interest, quasi debitorem conveniri posse. maximè post constitutionem Divi Pij, quæ hoc induxit.

l. 77. §. de leg. 1.

Qui stipulatur dotem sibi reddi mandato mulieris, in dubio præsumitur ut minister adhibitus Bart.

¶ Nuptura, duobus filiis suis quos ex priore marito habebat, mandavit ut viginti, quæ dote dabat, stipularentur in omnem casum quo solui posset matrimonium. ut etiam alterutri ex his tota dos solvatur. constante matrimonio uno ex filiis mortuo, vxor per epistolam petit à superstite filio, uti quandoque partem dimidiam dumtaxat dotis exigeret, & ea contentus erit. alteram autem partem apud maritum eius remanere concedat. quesitum est, postea in matrimonio muliere defuncta, an maritus, si de tota dote conveniatur à filio, doli mali exceptione se tueri possit. & an vltro ex causa fideicommissi actio ei cõpetit, ut de parte obligationis accepto ei feratur. respondit, & exceptionem utilem fore, & vltro ex fideicommissio peti posse. Idem querit, an de reliqua dimidia parte mandati actio utilis sit heredibus mulieris adversus filium eius. respondit, secundum ea quæ proponerentur, maximè post litteras ad
fi

filium scriptas, non fore vtilem. Claudius: quoniam in hu expressit, vt contentus esset partis dimidia dotis. quibus verbis satis fideicommissum filio relinqui placuit.

Confessio debiti facta in testamento, si testator iuravit, vel iurasse se dicit, probationem inducit. Barr.

§ I Codicillis ita scripsit. Βένδομαι πάντα τὰ ὑποτιταγμένα μύρια εἶναι. Μαξίμῳ τῷ κυρίῳ μου Δανάεια μύρια πντακισχίλια, ἃ τίνα ἔλαβον παρὰ κατὰ δύνηλω παρὰ τῆς θεῆς αὐτῆς Γουλίας μαξίμης, ἵνα αὐτῷ ἀνδρωθέντι ἀπαλώσω: ἃ γίνονται σὺν τέκῳ τῆς μύρια, ἀποδοθῆναι αὐτῷ βένδομαι. ἔντω γὼ τῷ θεῷ αὐτῆς ἔμοσα. i. Voio omnia quæ infra (vel subiecta) ordinata sunt, firma esse. Maximo domino meo denaria decē millia, quinquies mille, quæ accepi in depositum à patruo eius Iulio Maximo, vt ei viro vel aduito facto reddā, quæ fiunt cum vsuris triginta millia, dari ei volo. ita enim patruo suo iuravi. *Quæsi*um est, an ad depositam pecuniā petendam sufficiant verba codicillorum, cum hanc solam nec aliam vllam probationem habeat. *respon*di, ex his quæ proponerentur, scilicet cum iusiurandum dedisse super hoc testator adfirmavit, credenda est scriptura. § Titia honestissima femina cū negotijs suis opera Callimachi

Vide Alciat. lib. 4. dispunctio. c. 12. & lib. 2. prætermis. Hanc translationem in vno veteri repertā in vetustioribus, id est his qui à Rogerio sunt glossati, non extat hæc interpretatio, quod & accuratius significat.

semper vteretur, qui ex testamento capere non poterat, testamento facto manu sua ita canit: *Titia dndē μυσ ηγεi b' d' ομει δι. θ' ηναι Καλλιμαχου μηδ' ε' χαειν Ανάγια μ' ο. ι. i.* Titia disposui & volo dari Callimacho mercedis gratia denaria decē millia. quæro an hæc pecunia ex causa mercedis ab heredibus Titie exigi possit. respondit, nō idcirco quod scriptum est, exigi posse in fraudē legis relictū.

Dictio, siue, non inducit restrictionem. simile de dictione, seu. Bart.

¶ Ex his verbis testamenti, OMNIBVS QVOS QVASVE MANVMISI MANVMISERAM SIVE HIS TABVLIS SIVE QVIBVS-CVMQVE ALIIS, FILIOS FILIASVE SVOS OMNES CONCEDI VOLO: qua sitū est, an his quos viuis manumisisset, debeantur filij. respondit, his quoq; quos quasve ante testamentum factum manumisisset, filios filiasve ex causa fideicommissi prestari oportere.

Prohibitio alienationis ad alienationem necessariam se non extendit, sed ad voluntariam. Bart.

XXXVIII. IDEM libro nonodecimo Digestorum.

Pater filium heredem prædia alienare seu pignori ponere prohibuerat: sed conseruari liberis ex iustis nuptiis, & ceteris cognatis fideicommisserat. filius prædia, quæ pater obligata reliquerat, dimisso hereditario

cred

creditorum nummis noui creditoris, à priore in
 sequentem creditorē pignoris hypothecae no-
 mine transtulit. quæ situm est, an pignus rectè
 contractum esset. respondit, secundum ea quæ
 proponerentur, rectè contractum. Idem quæ sit,
 cum filius prædia hereditaria, ut dimitteret
 hereditarios creditores, distraxisset: an empto-
 res, qui fideicommissum ignorauerunt, bene eme-
 rint. respondi. secundum ea quæ proponerentur,
 rectè contractum, si non erat aliud in heredi-
 tate unde debitum exsoluisset. ¶ Duobus libertis
 Stichus & Erote heredibus institutis ita cauit,
 FVNDVM CORNELIANVM DE NOMINE
 MEORVM EXIRE VETO. vnus ex heredibus
 Stichus ancillam Arescusa testamentò li-
 beram esse iussit, ei que partem suam fundi le-
 gavit. quæro an Eros & ceteri concuberti Sti-
 chi ex causa fideicommissi eius fundi partem
 ab herede Stichi petere possint. respondit, non
 contineri. ¶ Filiam suam heredem scripserat,
 & ita cauerat, VETO AVTEM AEDIFI-
 CIVM DE NOMINE MEO EXIRE: SED
 AD VERNAS MEOS, QVOS HOC TESTA-
 MENTO NOMINAVI, PERTINERE VO-
 LO. quæ situm est, defuncta herede & legata-
 riijs vernis, an ad vnum libertum qui remansit,
 totum fideicommissum pertineret. respondit, ad
 eum qui ex vernis superesset, secundum ea
 quæ proponerentur, virilem partem pertinere.

Vide Al-
ciat. in
hunc lo-
cum.

l. 93 §. eo.
iterū re-
petitur.

¶ Fundum à filio, quoad vixerit, vetuit ve-
nundari, donari, pignerari, & hæc verba adie-
cit: QVOD SI ADVERSVS VOLVNTATEM
MEAM FACERE VOLVERIT, FVNDVM
TITIANVM AD FISCVM PERTINERE.
ITA ENIM FIET, VT FVNDVS TITIA-
NVS DE NOMINE VESTRO NVMQVAM
EXEAT. *quæsitum est, cum vius filius cum
fundum secundum voluntatem patris retinue-
rit: an defuncto eo, non ad heredes scriptos à
filio, sed ad eos qui de familia sunt pertineat.
respondit, hoc ex volūtate defuncti colligi pos-
se, filium quoad viberet, alienare vel pignera-
re non posse. testamenti autem factiorem & in
eo fundo in extraneos etiam heredes habitu-
rum.* ¶ Iulius Agrippa primipilaris testamen-
to suo cauit, ne vlllo modo reliquias eius, & præ-
dium suburbanum, aut domum maiorem ce-
heres eius pigneraret, aut vlllo modo alienaret. ce-
filia eius heres scripta heredem reliquit filiam ce-
suam neptem primipilaris, quæ easdem res diu ce-
possedit, & decedens extraneos instituit here-
des. *quæsitum est, an ea prædia extraneus he-
res haberet: an verò ad Iuliam domnam, quæ ce-
habuit patris maiorem Iulium Agrippam, ce-
pertinerent. respondi, cum hoc nudum præce-
ptum est: nihil proposi contra voluntatem
defuncti factum, quo minus ad heredes perti-
nerent.*

Qui

Qui prohibetur alienare partem suam, non videtur prohibitus alienare partem quam redemit. Bart.

§ *Quindecim libertis quos nominaverat, praedolum cum taberna legaverat, et adiecerat haec verba: SIMIQUE EOS HABERE POSSIDERE VOLO EA LEGE ET CONDICIONE, NE QVIS EORVM PARTEM SVAM VENDERE, DONAREVE, ALIVBVE QVID FACERE ALII VELIT. QVOD SI ADVERSVS EA QVID FACTVM ERIT, TVNCE AS PORTIONES PRAEDIVMVE CVM TABERNA AD REMPUBLICAM TVSCVLANORVM PERTINERE VOLO.* quidam ex his libertis vendiderunt partes suas duobus conlibertis suis ex eodem corpore. emptores autem defuncti Gaium Seium extraneum heredem reliquerunt. quaesitum est, partes quae venierunt, utrum ad Gaium Seium, an ad superstites collibertos suos, qui partes suas non vendiderunt, pertinerent. respondit, secundum ea quae proponerentur, ad Gaium Seium pertinere. Idem quaesit, an partes venditae ad rempublicam Tusculanorum pertinerent. respondi, non pertinere. Claudius: quia non possidentis persona, qui nunc extraneus est, respicienda est: sed emptorum, qui secundum voluntatem defuncti ex illis fuerunt, quibus permiserat testatrix venundari. nec condicio existit dati fideicom-

missi Tusculanis. ¶ Fidei commisit eius, cuius
 duo milia legavit, in hæc verba: A TE PE-
 TRONI PETO, VTI EA DVO MILIA SO-
 LIDORVM REDDAS COLLEGIO CVIVS-
 DAM TEMPLI. *quæsitum est, cum id colle-
 gium postea dissolutum sit, virum legatum ad
 Petronium pertineat: an verò apud heredem
 remanere debeat. respondit Petronium iure
 petere. relique si per eum non stetit, parere de-
 functi voluntati.*

Non solum ex verbis, sed ex mente testatoris
 fideicommissum inducitur. Bart.

¶ Mater filios heredes scripserat, & adiecit: 7
 PRAEDIA QUAE AD EOS EX BONIS
 MEIS PERVENTURA SVNT, NVLLA EX
 CAUSA ABALIENENT, SED CONSERVENT
 SVCCSSIONI SVAE, DE QVE EA RE
 INVICEM SIMI CAVERENT. *ex his verbis
 quæsitum est, an prædia per fideicommissum
 relicta videantur. respondit, nihil de fideicom-
 misso proponi. ¶ Ex parte dimidia heredi in- 8
 stituto per præceptionem fundum legavit, &
 ab eo ita petiit: P E T O V T I V E L I S C O H E-
 REDEM TIBI R E C I P E R E I N F V N D O
 I V L I A N O M E O , Q V E M H O C A M P L I V S
 T E P R A E C I P E R E I V S S I , C L O D I V M V E-
 R V M N E P O T E M M E V M C O G N A T V M
 T V V M . *quæsitum est, an pars fundi ex causa fi-
 dicom**

deicommissi nepoti debeatur. respondit deberi.

XXXVIII. IDEM libro vicésimo
Digestorum.

PAMPHILO LIBERTO HOC AMPLIUS
QVAM CODICILLIS RELIQVI, DA-
RI VOLO CENTVM. SCIO OMNIA, QVAE
TIMI PAMPHILE RELINQVO, AD FI-
LIOS MEOS PERVENTVRA: CVM AFFE-
CTIONEM TVAM CIRCA EOS BENE
PERSPECTAM HABEO. *quero, an verbis su-
pρασcriptis Pamphili fidei commisit, vt post
mortem filijs defuncti centū restituat. respon-
dit, secundum ea quae proponerentur, non vi-
deri quidem, quantū ad verba testatoris per-
tinet, fidei commissum Pamphili, vt centum
restitueret. sed cum sententiā defuncti à liberto
decipi satis inhumanum est, centum ei relictos
filijs testatoris debere restitui. quia in simili
specie & Imperator noster Diuus Marcus
hoc constituit. & Propositum est, non habentem
liberos nec cognatos in discrimine vitæ consti-
tutum per infirmitatē, arcessitis amicis, Gaius
Scio contubernali dixisse, quod vellet ei relin-
quere praedia quae nominasset: eaque dicta in
testationem Gaium Seium redegisset, etiā ipso
testatore interrogato an ea dixisset, & respo-
eius tali modo inserto. quaesitum est, an
praedia quae destinata essent, ex causa fidei-
commissi ad Gaium Seium pertinerent. re-
spondit*

*Sic Flo.
recte. alij
codices
habēt ac-
cerlitis,
nō recte.
i. maxi-
mē.
Alci. lib.
3. parerg.
c. 13.*

spondit super hoc nec dubitandum esse, quin fideicommissum valet.

Reuocato legato videtur reuocatum onus legato appositum. Bart.

¶ *Duas filias aequi ex partibus heredes fecerat: alteri fundum prælegauerat, & ab ea petierat ut sorori suæ viginti daret. ab eadem filia petit, ut partem dimidiam fundi eidem sorori restitueret. quaesitum est an viginti præstari non deberent. respondi non esse præstanda.*

XL. IDEM lib. vicelimo primo Digestorum.

Post emancipationem patris suscepta, à patruo ut legitimo herede petierat, ut partem hereditatis abunculo suo daret, & agros duos. ad utrumque autem ut proximum cognatum successio eius pertinuit per bonorum possessionem. quaesitum est, cum in parte hereditatis fideicommissum non constiterit, quam suo iure per bonorum possessionem abunculus habiturus est: an nihilo minus in partem agrorum consiſtat, ut Titius partes agrorum duas, id est unam quam suo iure per bonorum possessionem habeat, alteram verò partem ex causa fideicommissi petere debeat. respondit posse petere. Idem quaesit, si ab eodem patruo fideicommissum alijs quoque dederit: utrum in solidum, an verò pro parte ab eo præstanda sint. respondit, in solidum præstari. ¶ Sciam ex do. 1. drante, Marcium ex quadrante instituit heredes.

des. fidei Seia commisit in hac verva. A TE PETO, TVAEQVE FIDEI COMMITTO, QUIDQVID EX HFREDITATE MEA AD TE PERVENERIT, RESTITV AS FILIO TVO RETENTIS TIBI HORTIS MEIS. quæsitum est, cum generali capite fideicommississet, quisquis heres esset de omnibus vt præstarent quod cuique legasset, præstari fieriue iussisset: an cum dodrantem hereditatis restituerit, hortos in assen vindicare Seia debet. respondit, etiam coheredis fidei commissum videri, vt quadrantem quem in his hortis haberet Seia, redderet.

Si verba legati sunt ambigua, causa legati est inspicienda. Bart.

XLI. IDEM libro vicesimo secundo
Digestorum.

VXorem & filium communem heredes instituit, & vxoris fidei commisit in hac verba: PETO A TE DOMINA Vxor, NE EX FVNDO TITIANO PARTEM TIBI VINDICES, CVM SCIAS ME VNIVERSAM EMPTIONEM EIVS FVNDI FECISSE: SED BENEFICIO AFFECTIONIS ET PIETATIS QVAM TIBI DEBVI, EANDEM EMPTIONEM, CVM NYMMIS MEIS COMPARASSEM, TECVM COMMVNICASSE. *quæsitum est, an eum fundum in solidum filij esse voluerit. respondit, eum de quo quaereretur,*
per

perinde rationem in fundo haberi voluisse, ac si vniuersus hereditarius esset: vt pro dimidia parte & vxor & filius agrum vt hereditarium habeant.

Non est verisimile testatorem heredem grauari voluisse duplici praestatione. Bart.

¶ In testamento ita scriptum fuit, DOMVM MEAM CVM HORTO APPLICITO LIBERTIS MEIS CONCEDI VOLO. & alio capite, FORTVNIO LIBERTO MEO EX DOMV MEA QVAM LIBERTIS DEDI, DIAETAM IN QVA HABITABAM, ITEM CELLARIVM IVNCTVM EIDEM DIAETAE AB HEREDE MEO CONCEDI VOLO. *questum est, an heres testatoris oneratus videatur in praestando legato Fortunio, quamuis domus vniuersa libertis sit praelegata. respondit, non esse oneratum.*

Legato generali per minus generale derogatur. Bart.

¶ Codicillis confirmatis ita cauit, OMNIBVS AVTEM LIBERTIS MEIS, ET QVOS VIVS ET QVOS HIS CODICILLIS MANVMISI, VEL POSTEA MANVMISERO: CONTVERNALES SVASⁿ ITEM FILIOS FILIAS LEGO, NISI SI QVOS QVASVE AD VXOREM MEAM TESTAMENTO PERTINERE VOLVI, VEL EI NOMINATIVM LEGAVI, LEGAVERO. *idem postea petijt ab heredibus suis, vt regionem Vmbria,*

ⁿ i. vxores. male Ha-
loander,
suos. Ant.
Aug. lib.
l. c. 2.

Tusc

Tuscia, Piceno coheredes uxori suae restituerent cum omnibus quae ibi erunt, & mancipijs rusticis vel urbanis, & actoribus, exceptis manumissis. quaesitum est cum Eros & Stichus serui in diem vitae testatoris in Umbria in Piceno actum administrauerint, sint autem Dama, quem testator uiuus manumiserat, filij naturales: utrum eidem Dama ex verbis codicilli ab heredibus praestandi sint: an vero ad Seiam uxorem ex verbis epistulae pertineant. respondit, ex codicillis ad patrem eos naturalem pietatis intuitu pertinere.

Generi per speciem derogatur. Bart.

3. Felicissimo & Felicissima, quibus libertatem dederat, fundum Gargibanum legauit cum casa. & alio capite Tiuo filio, quem ex parte quarta heredem scripserat, praelegauerat in haec uerba, TITI FILI HOC AMPLIUS DE MEDIO SUMITO LEGATA MEA, QUAE MIHI TAM PATER TVVS PRAESENS, QUAM COELIVS IVSTVS FRATER PATRIS RELIQUERVNT. quaesitum est, cum fundus Gargibanus testatrici à marito eius, id est à patre Titij filij legatus sit, cui fundus ex causa fideicommissi debeat: utrum Tiuo filio tamen, an Felicissimo & Felicissima, an tribus. respondit, non esse uerisimile eam quae nihil aliud Felicissimo & Felicissima, nisi haec quae specialiter, lega-

uit : ad filium , cui & hereditatis sua partem reliquit , legatum generalis sermone transferre voluisse.

Verba ad tempus testamenti referuntur. Bart.

¶ Testamento pueros ita legauerat , PVBLIO 4
MAEVIO DOMINVLO MEO AB HEREDI-
BVS MEIS DARI VOLO PVEROS QVIN-
QVE EX MEIS, DVMT AXAT INTRA
ANNOS SEPTEM. post annos cōplures quàm
fecit testamentum, moritur. quæsitum est , cu-
ius ætatis Mævio mancipia debeantur: vtrūm-
ne quæ testamenti facti tempore intra septem
annos fuerunt , an quæ mortis tempore intra
eam ætatem inueniantur. respondit , eam vi-
deri ætatem designatam, quæ esset, cum à te-
statore relinquerentur. ¶ Concupina inter ce- 5
tera his verbis legauerat, FVNDVM IN AP-
PIA CVM VILICO SVO ET CONTVBER-
NALI EIVS ET FILIIS DARI VOLO.
quæsitum est, an nepotes quoque vilici, & con-
tubernalis eius testator ad concubinam per-
tinere voluit. respondit , nihil proponi cur non
deberentur. ¶ Legauerat per fideicommissum 6
Mæuijs ita , ET QVID QVID IN PATRIA
GADIBVS POSSIDEO. quæsitum est , an si
quam suburbanam adiacentem possessionem
haberet , hæc quoque ex causa fideicommissi
Mæuijs debeat. respondit , posse ad banc
quoque

¶ i. vxoris.
Ant. Aug.
lib. 3. c. 2.

quoque verborū significationem extendi. Item
 quaesitum est, calendarij, quod in patria sua vel
 intra fines eius defunctus exercuit, instrumen-
 ta in domo, quam in patria sua habebat, reli-
 quit. an id quoq; Kalendarium propter verba
 supra scripta Mauius ex causa fideicommissi
 deberetur. respondit, non deberi. Item quaesi-
 tum est, an pecunia quae in arca domi Gadi-
 bus inuenta esset, vel ex diuersis nominibus
 exacta, et ibi deposita, ex fideicommissio de-
 beatur. respondit, supra responsum.

Ex legato reuocato, vel cui renuntiatum
 est, nihil petitur Bart.

7 ¶ Testamento, quo filium et uxorem heredes
 instituerat, filiae per fideicommissum centum,
 cum in familia nuberet, legauit: et adiecit ita.
 FIDEI TVAE FILIA COMMITTO, VT
 CVM IN FAMILIA NVBAS, ET QVO-
 TIENSCVMQVE NVBES, PATIARIS EX
 DOTE TVA QVAM DABIS, PARTEM
 DIMIDIAM STIPVLARI FRATREM TVVM
 ET SEIAM MATREM TVAM PRO PAR-
 TIBVS DIMIDIIS DARI SIBI, SI IN
 MATRIMONIO EIVS, CUI NVBES, SIVE
 DIVORTIO FACTO, PRIVSQVAM DOS
 TVA REDDATVR EOVE NOMINE SA-
 TISFACTVM ERIT, MORIERIS NVL-
 LO FILIO FILIAVE EX EO RELICTO.
 pater virginem filiam nupturū collocavit, eiusq;

que nomine dotem dedit: & post diuortium eandem recepit, & alij in matrimonium cum dote dedit, & stipulatus est eam dotē sibi aut filie suae reddi. manente filia in matrimonio secundo mortuus est eodem testamento relicto. ei que heredes exstiterūt filius & vxor. postea marito defuncto puella dote recepta nupsit alij presentibus & consentientibus fratre & matre, quae etiam dotem eius auxit. & neuter eorum stipulati sunt dotem. mox matri filius & filia heredes exstiterunt. deinde in matrimonio filia deceffit marito herede relicto. quaesitum est, cum puella non ex causa legati pecuniam in dotem ab heredibus patris acceperat, sed mortuo secundo marito materfamilias facta dotem recipere poterat: an heres eius ex causa fideicommissi fratri defunctae teneatur in eam pecuniam, quam percipere posset, si dotem stipulatus esset. respondit, secundū ea, quae proponerentur, non teneri. ¶ Eius heres, vel legatarius rogatus est ut quendā adoptet, his, verbis adiectis, SI ALIAS FECERIT, EXHERES ESTO, vel PERDAT LEGATVM. quaesitum est, si nō adoptauerit, an ei qui adoptatus non est, actio quaedam ex fideicommissum competit. respondit fideicommissum, quo quis rogatur ut adoptet, ratum non esse.

Vno ex his cui heres iussus est vendere, parato vendere, cōpetit vendicatio partis, Bart.

9 **AGRI PLAGAM, QUAE EST IN REGIONE ILLA, MAEVIUS PVBLIO ET GAIIO TRANSCRIBI VOLO, PRETIO FACTO VIRI VONI ARBITRATV, ET HEREDITATI ILLATO, DVPIAE EVICTIONE EXPROMISSARELIQVIS HEREDIBVS, ITA VT SVB POENA CENTVM PROMITTANT EAM AGRI PLAGAM, PARTEMVE EIVS, AD SEIAM POSTEROSVE EIVS NON PERVENTVRAM QVAQVA RATIONE.** *quæsitum est an legatum valeat, cum Publius emere vellet, Gaius nollet. respondit, eum, qui fideicommissum præstari sibi vellet, posse partem dimidiam eius agri qui legatus est petere, quamvis alter persequi nollet. Item quæsitum est, cautio quæ interponi debeat secundum voluntatem, pro quota parte cuique heredum præstanda sit. respondit, pro ea portione quæ ex fideicommissio*

10 **so præstat. Sorori legavit homines quos nominavit testamento, eiusque fidei commisit, vt eadem mancipia filiis suis cum obiret restitueret.** *quæsitum est, adgnata ex his an defuncti filij heredibus restituenda sint post mortem legatarie, an remaneant ad heredes eius.* *† apud* **respondit, ea quæ postea agnata essent, verbis fideicommissi non contineri.**

Pater debitor filia: dotem ei dans, non videtur facere animo donandi. Bart.

¶ Pater naturalis filiae suae ex testamento ma- 11
riti eius fideicommissi debitor, cum ea mulier
alij nuberet, non mandatu mulieris dotem mari-
to eius dedit, & sibi reddi eam stipulatus est,
si sine liberis filia moreretur. mulier filiam susce-
pit. quaesitum est an fideicommissum à patre
exigere possit. respondit. si nec ratam habuis-
set dotem datam, superesse fideicommissi peti-
tionem. Idem quaesit, an si pater accepto face-
re stipulationem velit, mulieri persecutio fidei-
commissorum deneganda sit. respondit, supra
responsum. eumque patrem, de quo quaerere-
tur, si ita dedisset ut mulier ratum haberet,
posse condicere.

Restitutio fideicommissi facta ante diem, alij
non praedudicat. Barr.

¶ Seium maritum scripsit heredem, eiq; sub- 12
stituit Appiam alumnam, fideiq; heredis com-
misit, ut post mortem suam hereditatem eidem
alumnae restitueret. aut si quid ante contigisset
alumnae, tunc Valeriano fratris filio restitueret
eandem hereditatem. quaesitum est, si Seius vi-
uus, quidquid ad eum ex hereditate peruenis-
set, alumnae restituisset: an secundum volunta-
tem defunctae id fecisse videretur: praesertim
cum haec eidem substituta esset. respondit, si
vivo Seio Appia decepsisset: non esse liberatum
à fideicommissio Valeriano relicto.

Rogatus restituere cum volet, post mortem
rogatus videtur. Barr.

- 13 ¶ *Scauola* respondit, cum heres scriptus rogatus esset, cum uolet, alij restituere hereditatem: interim non est compellendus ad fideicommissum. *Claudius*: post mortem enim utiq; creditur datum. ¶ *Heredis scripti fidei commiserat*, ut *Seia* uxori uniuersam restitueret hereditatem. & uxoris fidei commisit in hac uerba: A TE SEIA PETO, UT QUID QUID AD TE EX HEREDITATE MEA PERVENERIT: EXCEPTIS HIS SI QUA TIBI SUPRA LEGAUI, RELIQUVM OMNE REDDAS RESTITVAS MAEUIAE INFANTI DVLCISSIMAE. A QUA SEIA SATIS EXIGI VETO: CVM SCIAM, EAM POTIUS REM AVCTVRAM, QVAM DETRIMENTO FUTVRAM. *quasitum est, an statim Maeria fideicommissum à Seia petere possit. respondit, nihil proponi cur non possit.*

Is cui cura monumenti committitur, ad expensas in solidum non tenetur. *Bart.*

XLII. IDEM libro trigelimo tertio

Digestorum.

Titus heredes instituit *Seiam* uxorem ex parte duodecima, *Maeriam* ex reliquis partibus. & de monumento quod sibi exstrui uolebat, ita cecidit: CORPVS MEVM UXORI

MEAE VOLO TRADI SEPELIENDVM
 IN FVNDO I L L O, ET MONVMENTVM
 EXSTRVI VSQVE AD QVADRIGEN-
 TOS AVREOS. *quæro cum in duodecima par-
 te non amplius quàm centum quinquaginta
 aurei ex bonis mariti ad vxorem perveniant:
 an hac scriptura ab ea sola monumentum sibi
 testator exstrui voluerit. respondi, ab vtraque
 herede monumentum pro hereditariis portio-
 nibus instruendum.*

XLIII. CELSVS libro quintodecimo
 Digestorum.

SI filia pater dotem arbitrato tutorum dari
*siu sisset, Tubero perinde hoc habendum ait,
 ac si viri boni arbitrato legatum sit. Labeo
 querit, quemadmodum apparet, quantam do-
 tem cuiusque filia boni viri arbitrato consti-
 tui oportet. ait, id non esse difficile ex dignita-
 te, ex facultatibus, ex numero liberorum testa-
 mentum facientis æstimare.*

XLIIII. POMPONIVS libro secundo
 ad Sabinum.

IBI E-
 RVNT
 quid sig.

SI fundus legatus sit cū his quæ ibi erunt:
*quæ ad tempus ibi sunt, non videntur lega-
 ta. & ideo pecuniæ quæ fenerandi causa ibi
 fuerunt, non sunt legata.*

XLV. VLPIANVS libro vicensimo secundo
 ad Sabinum.

HOc legatum VXORIS CAUSA PA-
 RATA generale est, & continet eā vestē
 quam

quàm argentum, aurum, ornamenta, ceteraq;
 quæ uxoris gratia parantur. sed quæ videan-
 tur uxoris causa parari? Sabinus libro ad Vi-
 tellium ita scripsit: quod in vsu frequentissimè
 versatur, vt in legatis uxoris adiciatur, quod
 eius causa parata sint, hanc interpretationem
 optinuit, quod magis uxoris causa, quàm com-
 muni promiscuiq; vsus causa paratum foret.
 neque interesse visum est, ante ductam uxo-
 rem id paterfamilias parauisset, an postea. an
 etiam ex his rebus, quibus ipse vti soletet, uxo-
 ri aliquid adsignauisset: dum id mulieris vsi-
 bus propriè adtributum esset.

XLVI. PAVLVS libro secundo
 ad Vitellium.

Et tamen adiectio legatum aliàs exi-
 guius aliàs plenius efficiat. augetur, cum
 sic scriptum est, QVAEQVE EIVS CAUSA
 PARATA SVNT. id enim significat, & si
 quid præter ea quæ dicta sunt, eius causa pa-
 ratū est. minuitur, detracta coniunctione: quia
 ex omnibus supra comprehensis ea sola defi-
 niuntur, quæ eius causa parata sunt.

XLVII. ULPIANVS libro vicessimo secundo
 ad Sabinum.

Si quid earum rerū ante comparabit, quàm
 uxorem duxit, si id ei vt vteretur tradi-
 dit: perinde est, quasi postea parauisset. ex eo
 autem legato ea pertinent ad uxore, quæ eius
 causa emptæ, comparatæ, quæq; retenta sunt.

in quibus etiam quæ prioris vxoris, quæq; filie, neptis, vel nurus fuerunt, continentur.

Ad positionem speciei sequitur positio generis, non econuerso. Bart.

¶ Inter emptum & paratum quid interest, queritur. & responsum est, in empto paratum inesse. in parato non continuo emptum contineri. veluti si quis quæ prioris vxoris causa emisset, posteriori vxori tradidisset, eas res cum posterioris vxoris causa parauisset, non emisse constat. ideoque quamuis maritus posterioris vxoris causa nihil emerit, tamen tradendo quæ prior habuerit, eius causa parata sunt: & si ei adsignata non sunt, legato cedunt. at quæ prioris vxoris causa parata sunt, ita posteriori debentur, si ei adsignata sint. quia non est ita de posteriore vxore cogitatum, cum compararentur.

XLVIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

Nam ne id quidem quod traditum est, si postea ademptum sit, legato cedit.

XLVIII. VLPIANVS libro vicelimo secundo ad Sabinum.

Item legato continentur mancipia, puta lecticarij qui solam matrem familias portabant. item iumenta, vel lectica, vel sella, vel burdones. item mancipia alia: puella fortassis, quas sibi comatas mulieres exornant. sed & si forte virilia ei quædam donauerit, quodammodo

modo eius causa parata videbuntur. proinde
 & si quaedam promiscui usus sint, solutus ta-
 men fuerit ab ea quasi usum mutuari: dicen-
 dum erit, ipsius causa videri parata. ¶ Itē in-
 terest, ipsius causa parata sint ei legata, an
 ipsius causa emptā. paratis enim omnia conti-
 nentur, quae ipsius vsibus fuerunt destinata.
 emptā verò eo sola, quae propter eam emptā
 fecit maritus. vnde non continebuntur empti
 soli legatis, quae alia ratione paterfamilias ad-
 quisita ei destinavit. utroq; autem legato, con-
 tinebuntur & quae maritus emi mandave-
 rat, vel quae emerat, necdum autem ei adsi-
 gnauerat, adsignaturus si viuisset. Parui au-
 tem refert, uxori, an concubinae quis legat quae
 eius causa emptā parata sunt: sanè enim nisi
 dignitate nihil interest. ¶ Si uxori aurū quod
 eius causa paratum est legatum sit, & postea
 sit constat, materia tamen maneat: ea ei de-
 betur. sed ut legatum valeat, mortis tempore
 uxorem esse debere Proculus scripsit: & ve-
 rum est. separatio enim dissoluit legatum.
 3 ¶ Hoc legatum & filio & filiae relinqui po-
 test. **QVAE EIVS GRATIA PARATA
 SVNT,** & seruo seruaeq;. & continebuntur
 quae ipsi sunt adtributa vel destinata.

IN TUTELAM SVAM quid significet.

L. IDEM libro vicesimo tertio

ad Sabinum.

CVM filiofamilias ita legatur, CVM IS IN TUTELAM SVAM PERVENERIT: pu-
bertatis tempus significatur. & sanè si impu-
beri filiofamilias legatum sit, plerūq; sentien-
dum est quod Sabinus ait, ut non & paterfa-
miliias fiat: sed ut pubes. ceterū si mater, qua
suspectam habuit mariti à quo diuorterat vi-
tam, filio suo quāuis impuberi leget: non vide-
tur sensisse de eo tempore quo pubes est: sed eo
quo & pubes & paterfamilias est. nā & si pu-
bes fuit, multo magis dicemus de patrefamilias
eam sensisse. ac[†] si[†] dixisset, IN SVAM TUTE-
LAM ET IN SVAM POTESTATEM. Quòd si
quis patrefamilias impuberi leget, cū sue tutela
sit: de pubertate sensit. interdū & de viginti-
quinq; annis, si mēs testātis appareat. nā si iam
puberi, minori tamen viginti quinq; annis lega-
uit: procul duvio anni viginti quinq; erūt pra-
fituti. Itē si furioso vel prodigo vel ei cui pre-
tor ex causa curatorē dedit, ita sit legatū: puto
& de eo sensum casu quo cura & tutela li-
beretur. ¶ Ex his & huiusmodi apparet vo-
lūtatē quaestione Sabinū in: interpretatū. & uti-
que non dubitaret, si puberi, & multo magis
maiori viginti quinq; annis ita sit legatū: de
sua potestate testatorē sensisse. sic autē hęc scri-
ptura varia est, & volūtatē habet quaestione:
ut illa quoq; si quis ita scripserit, CVM SVI
IVRIS FVERIT FACTVS. nā aliter aliàs acci-
pia

iatur. & plerumque potestatis liberationem continet, plerumque pubertatem, vel vicesimum quintum annum. ego quidem & si quis iam puberi, minori tamen viginti quinque annis sic legauerit, CVM AD PVBERTATEM PERVENERIT: puto de aetate eum sensisse, quae caret in integris restitutione. Idem & si quis CVM SVAE AETATIS FVERIT FACTVS, vel LEGITIMAE AETATIS^r: vtrum de pubertate, an de viginti quinque annis sensum sit, disputari de voluntate potest. non minus quam si ita adscripserit, CVM IVSTAE AETATIS SIT FACTVS, vel CVM MATVRAE AETATIS, vel CVM ADOLEVERIT.

LI. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

SI filia familias ita legatum sit, CVM IN STVTELAM SVAM PERVENERIT: tunc debetur, cum viripotens facta fuerit.

LIBRI, qui dicantur.

LII. VLPIANVS libro vicesimo quarto ad Sabinum.

Librorum appellatione continentur omnia volumina: siue in charta, siue in membrana sint, siue in quavis alia materia. sed & si in philyra, aut in tilia, vt nonnulli conficiunt, aut in quo alio corio: idem erit dicendum. quod si in codicibus sint membranis, vel chartaceis, vel etiam ex oreis, vel alterius materiae, vel

in ceratis codicillis : an debeantur videamus.
 & Gaius Cassius scribit deberi & membra-
 nas libris legatis. consequenter igitur cetera
 quoque debebuntur, si non aduersatur volun-
 tas testatoris. ¶ Si cui centum libri sint legati, 1
 centum volumina ei dabimus: non centum quae
 quis ingenio suo metitus est, quae ad libri scri-
 pturam sufficerent. ut puta cum haberet Ho-
 merum totum in uno volumine, non quadra-
 ginta octo libros computamus: sed unum Ho-
 meri volumen pro libro accipiendum est. ¶ Si 2
 Homeri corpus sit legatum, & non sit plenum:
 quantaeumque partes hodie inueniantur, de-
 bentur. ¶ Libris autem legatis bibliothecae 3
 non contineri Sabinus scribit. idem & Cas-
 sius. ait enim membranas, quae scriptae sint,
 contineri. deinde adiecit neque armaria neque
 scrinia neque cetera, in quibus libri condun-
 tur, deberi. ¶ Quod tamen Cassius de membra- 4
 nis puris scripsit, verum est. nam nec chartae
 purae debentur libris legatis: nec chartis lega-
 tis libri debebuntur. nisi forte & hic nos refer-
 rit voluntas. ut puta si quis forte chartas sic re-
 liquerit, CHARTAS MEAS VNIVERSAS, quae
 nihil aliud quam libros habebat, studiosus stu-
 dioso. nemo enim dubitabit libros deberi. nam
 & in visu plerique libros chartas appellant.
 Quid ergo, si quis chartas legauerit puras, me-
 branae non continebuntur. neque ceterae ad
 scrib

*Miror
 Taur. sic
 edidisse,
 cum ipse in
 adnot. fa-
 teatur in
 arche. ho-
 die legi
 P A R S -
 HODIAE.

scribendum materia. sed nec cæpti scribi libri.
 Unde non malè queritur si libri legati sint,
 non contineantur nondum perscripti. & non
 tuto contineri, non magis quàm vestis appella-
 tione nondum detexta continetur. sed perscripti
 libri nondum malleati vel ornati continebun-
 tur. proinde & nondum conglutinati, vel
 emendati continebuntur. sed & membrana
 nondum consuta continebuntur. ¶ Char-
 tis legatis, neque papyrum ad chartas para-
 um, neque charta nondum perfecta con-
 tinebuntur. ¶ Sed si bibliothecam legauerit,
 utrum armarium solum vel armaria contine-
 buntur, an verò libri quoq; contineantur, qua-
 eritur. & eleganter Nerva ait, interesse id quod
 testator senserit. nam & locum significari bi-
 bliothecam eo, aliàs armarium, sicuti dicimus
 eboream bibliothecam emit: aliàs libros, sicuti
 dicimus bibliothecam emisse. Quod igitur scri-
 bit Sabinus, libros bibliothecam non sequi, non
 per omnia verum est. nam interdum armaria
 quoque debentur, quæ plerique bibliothecas
 appellant. Planè si mihi proponas adherentia
 esse membro armaria, vel advixa: sine dubio
 non debebuntur, cum edificiij portio sint.
 ¶ Quod in bibliotheca tractauimus, idè Pom-
 ponius libro sexto ex Sabino in dactylothecca
 legata tractat. & ait anulos quoque contineri,
 non solum thecam quæ anulorum causa para-

Colu-
mell. lib.
12. c. 9.

CHAR-
TAE.

BIBLIO-
THECA.

DACTY-
LIOTHE-
CA.

Ita fit. hoc autē ex eo conieclat, quod ita propo-
nitur qui legasse, DACTYLIO THECAM, *et*
ET SI QVOS PRAETEREA ANVLOS HA-
BEO. & isa Labronem quoq; existimasse ait.
¶ Sunt tamen quedā, quae omnimodo legatum
sequūtur. vt lectū legatū cōtineat & sulcitra.
& armarin et lvculus claustra et clauces cedūt.

LIII. PAVLVVS libro quarto
ad Sabinum.

ARGEN-
TVM.

Argento legato constat arculas ad lega-
tarium non pertinere. Item anulis lega-
tis dactyliotheca non cedunt.

LIIII. POMPONIVS libro septimo
ad Sabinum.

AMPLIVS

Si purē tibi legauero, deinde postea scripse-
ro ita, HOC AMPLIVS SI NAVIS
perperā EX ASIA VENERIT, HERES MEVS
autem in EI FVNDVM DATO: verius est eo verbo
vulg. im- AMPLIVS superiora repeti. sicuti dicimus, LV-
prellis, CIVS TITIVS PLEVI QVINA MILIA
huius- DEDIT, HOC AMPLIVS SEIVS VISCE-
cemodi RATIONEM: "quina quoque milia Seium de-
ratione. & in ma- disse intellegimus. & TITIVS ACCIPIT
nusc. hu- QVINQVE, SEIVS HOC AMPLIVS FVN-
ius rei ra- DVM: Seiu quinq; quoq; cepisse intellegimus.

Aug. lib.
4. c. i. vbi
& hoc
verbū ex-
plicat,

LV. VLPRIANVS libro vicelimo quinto
ad Sabinum.

Ligni appellatio nomē generale est. sed sic
separatur, vt sit aliquid materia, aliquid
lig

lignum. materia est, quæ ad edificandum, sul-
 ticendum necessaria est. lignum, quidquid con-
 burendi causa paratum est. sed utrum ita de-
 nũ, si concisum sit, an & si non sit? & *Quin-*
us Mucius libro secũdo refert, si cui ligna le-
 gata essent quæ in fundo erant: arbores quidẽ
 materia causa succisas non deberi. nec adiecit,
 si non comburendi gratia succisæ sunt, ad eum
 pertinere. sed sic intellegi consequens est. *Ofilius*
 quoque libro quinto iuris partiti ita scripsit,
 si ligna legata sunt, ad eum omnia ligna per-
 tinere, quæ alio nomine non appellantur: velu-
 t virgæ, carbones, nuclei oliBarum, quibus ad
 nullam aliam rem nisi ad comburendam pos-
 sit uti. sed & balani, vel si qui alij nuclei.
 Idem libro secundo negat arbores nondum
 concisas, nisi quæ minutatim conciduntur, vi-
 deri ei legatas, cui ligna legata sunt. ego autem
 arbitror hoc quoque ligni appellatione conti-
 neri, quod nondum minutatim fuit concisum,
 si iam concidendo fuit destinatum. proinde si
 siluam huic rei habebat destinatam, silua qui-
 dem non cedit. deiectæ autem arbores lignorũ
 appellatione continebuntur: nisi aliud testator
 sensit. ¶ Lignis autẽ legatis, quod comburendi
 causa paratum est continetur: siue ad balnei
 calefactionem, siue dietarum hypocaustarum,
 siue ad calcem, vel ad aliam rem coquendam
 solebat uti. *Ofilius* libro quinto iuris partiti scri-
 psit,

• Vide
quæ de
hoc ver-
bo notaui
ad l. 7. §. si
fundū. 7.
sol. matr.
& An. Au.
lib. 3. c. 7.

l. 16. 7. de
verb. sig.

psit, nec sarmenta ligni appellatione contineri.
sed si voluntas non refragatur, & virgula, &
Gremia, & sarmenta, & supereminens mate-
riarum, & vitium stirpes atque radices conti-
nebuntur. ¶ Lignoram appellatione in quibus
dam regionibus, ut in Aegypto ubi arundine
pro ligno utuntur, & arundines & papyrum
combuntur, & herbule quedam vel spina vel
repres continebuntur. quid mirum? cum ἔσται
i. lignum: hoc, & ναυες ἑυρύς i. nauēs
lignorum vestrices. appellant; quæ hæc
ἀνώ τῶν ἐνώ i. à paludibus. deducunt. in
quibusdam provinciis & edita bambum ad hæc
rem utuntur. ¶ Si lignum sit paratum ad car-
bones quoquendas atque conficiendas: ait Osi-
lius libro quinto iurū partiti, carborum appel-
latione huiusmodi materiam non contineri. sed
an lignorum? & fortassis quis dicet, nec ligno-
rum. non enim lignorum gratia hæc testator
habuit. sed & titiones, & alia ligna cocta ne
fumum faciant, utrum ligno, an carvoni. an suo
generi adnumeravimus? & magis est, ut pro-
priū genus habeatur. sulphurata quoque de li-
gno aquæ eandem habebunt de fumptione. ad faces
quoque parata non erunt lignorum appellatione com-
prehensa: nisi hæc fuit voluntas. de pinu autem
integri strobili ligni appellatione continebuntur.

LYL. PAVLVS libro quarto
ad Sabinum.

21 **P** Alii, & pertinet in numero materia redi- l. 168 j. de
22 gendi sunt, & ideo lignorum appellatione verb. sig.
23 non continentur.

LVII. POMPONIUS libro trigesimo
ad Sabinum.

S Eruius respondit, cui omnis materia lega-
ta sit, ei nec arcam nec armarium legatum
esse.

LVIII. ULPIANUS libro quarto
Disputationum.

C Vm uxori suae qui ea quae eius causa MATE-
parata sunt, legasset, deinceps viuus purpu- RIA.
ras comparasset in prouincia, nec dum tamen
aduexisset: rescriptum est, ad mulierem purpu-
ras pertinere.

LVIII. IULIANUS libro trigesimo quarto
Digestorum.

Q Vi chirographum legat, nõ tantum de CHIRO-
tabulis cogitat: sed etiã de actionibus GRA-
quarum probatio tabulis contine- PHVM.
tur, appellatione enim chirographi uti nos pro
ipsis actionibus, palam est: cum vendit chiro-
graphum intellegimus nomen venisse. quin etiã
si nomen quis legauerit, id quod in actionibus
est, legatum intellegitur.

LX. ALFENUS libro secundo. Digestorum à
Paulo epitomarum.

C Vm quæretetur agni legati quatenus Iuge! 6s.
viderentur, quidam aiebant, agni dum- s. vl. j. co.
taxat sex mensum, sed verius est eos legatos AGNI.

SERVI,
ANCIL-
LAE.

esse, qui minores anniculi essent. ¶ Seruis & ancillis urbanis legatis, agasonem, milionem legato non contineri respondi. eos enim solos in eo numero haberi, quos paterfamilias circum se ipse sui cultus causa haberet.

LANA, LINVM, PURPURA VXORIS
causa parata.

¶ Lana, lino, purpura uxori legatis, quae eius causa parata essent, cum multam lanam & omnis generis reliquisset: quae crebatur, an omnis deberetur. respondit, si nihil ex ea destinasset ad usum uxoris, sed omnis commixta esset: non dissimilem esse deliberationem cum penus legata esset, & multas res quae penus essent: reliquisset, ex quibus paterfamilias vendere solitus esset. nã si vira diffudisset, habiturus vitioni ipse, & heres eius: tamen omne in penus existimari. sed cum probaretur eum, qui testamentum fecisset, partem penus vendere solitum esse: constitutum esse, ut ex eo quod ad annum opus esset, heredes legatario darent. sic mihi placet & in lana fieri: ut ex ea quod ad usum annum mulieri satis esset, ea sumeret. non enim deducto eo quod ad viri usum opus esset, reliquum uxori legatum esset: sed quod uxoris causa paratum esset.

Prædiorum causa emptæ. quæ.

¶ Prædiis legatis, & quæ eorum prædiorum emptorum causa emptæ, paratæque essent: neque

* Verbum
antiqui.
Ant. Aug.
lib. 2. c. 2.
sic & in
manusc.
legitur.

topiarium neque saluvarium legatum videri
 ait. topiarium enim ornandi, saluvarium autem
 tuendi & custodiendi fundi magis quam ce-
 lendi paratum esse. asinum machinarium lega-
 tum videri. item oues quae stercoreandi fundi
 causa pararentur. item vphorem, si eius gene-
 rationes curaret.

* Graeci-
 mus, sub-
 audi gra-
 tia. Ant.
 Aug. lib.
 2. C. 1.

LXI. IDEM libro octavo Digestorum
 à Paulo epitomatorum.

Textoribus omnibus, qui sui essent cum
 moreretur, legatis: quæ situm est, an & is
 quæ postea ex his ostiarium fecisset, legato con-
 tineretur. respondit contineri non enim ad
 aliud artificium, sed ad alium vsum transdu-
 ctum esse.

TEXTOR-
 RES SVI.

LXII. IULIANVS libro singulari de
 Ambiguitatibus.

Quo duos mulos habebat, ita legavit,
 MVLOS DVOS, QUI MEI ERVNT
 CVM MORIAR, * SEIQ * HE-
 RES DATO. idem nullos mulos, sed duas mu-
 las reliquerat. respondit Servius deberi lega-
 tum: quia mulorum appellatione etiam mule
 continentur. quemadmodum appellatione ser-
 vorum etiam serua plerumque continentur. Id
 autem eo veniet, quod semper sexus masculi-
 nus etiam femininum sexum continet.

LXIII. IDEM libro primo ad Vrseium
 Ferozem.

ITEM. **I**N repetundis legatis haec verba quae adici
solent, ITEM DARE DAMNAS ESTO: &
ad condiciones & ad dies legatorum easdem
repetendas referri, Sabinus respondit.

Calendarium quid significet.

LYIII. AFRICANVS libro sexto
Quaestionum.

Qui filium & nepotem heredem insti-
tuerat, certa praedia, quaeque in his mor-
tis tempore sua essent, nepoti per fi-
deicommissum dederat, excepto Calendario.
mortis tempore in ea arca, in qua instrumenta
& cautiones debitorum erant, pecunia nume-
rata inuenta est. plerisque videbatur, vix ve-
rosimile esse, ut testator de pecunia numerata
sensisset. ego autem illud dignum animadu-
ersione existimabam: cum quis Calendarium
prestari alicui voluerit, virumne nomina dū-
taxat debitorum prestari voluisse intellegendus
est, an verò etiam pecuniam, si qua ab his ex-
acta, eidem tamen Calendario destinata fue-
rit. & magis puto, quemadmodum si exacta
pecuniae, & rursus collocata essent, permutatio
nominum non peremeret vel nunueret fidei-
commissum: ita ipse quoque pecuniae, si adhuc
Calendario, id est nominibus faciendi desti-
natae essent, eidem fideicommissio cedere debeant.
quin etiam illud quoque putem defendi posse:
ut nō modo à debitoribus exacta pecuniae, sed
qua

quacumque de causa redacta, eidem tamē rationi fuerint destinata, fideicommissō cedant.

LXV. MARCIANVS libro septimo
Institutionum.

NEGOTIA
TORES.

Legatis seruū exceptis negotiatoribus, Labeo scripsit eos legato exceptos videri, qui prepositi essent negotij exercitiā causa. veluti qui ad emendum, locandū, conducendū prepositi essent. cubicularios autem, vel obsonatores, vel eos qui piscatoribus prepositi sunt, non videri negotiationis appellatione contineri. **E**t puto veram esse Labeonis sententiam. **S**i ex officio quin ad artificium transferis, quidam recte putant legatum extinguī. quia officium artificio mutatur. non idem ē contrario, cū le-
²cticarius cocui postea factus est. **S**i vnus seruus plura artificia sciat, **E**t alij cocui legati fuerūt, alij textores, alij lecticarij: ei cedere seruū dicendū est, cui legati sunt, in quo artificio ple-
³rumque versatur. **O**rnatricibus legatis, **C**elsus scripsit eas que duos tantum menses apud magistrum fuerunt, legato non cedere: ne necesse sit nullam cedere. cum omnes adhuc discere possint: **E**t omne artificium incrementum recipit, quod magis optinere debet: quia
⁴humana natura congruum est. **P**ecoribus legatis **C**elsus scripsit quadrupedes contineri que gregatim pascuntur. **E**t sues autem pecorum appellatione continentur: quia **E**t hi

ORNATRI
CES.

PECORA.

gregatim pascuntur. sic deniq; & Homerus in
Odusia ait,

Δίξο τῶντ' οὐρανὸν παρὰ μὲν ἄνθρωπον, αἰ δὲ βί-
μουται

Τὰ δὲ νόθωνος πῆγῃ : καὶ τὸ νόθον ἄγεθον.

i. Vtique ad eum qui iuibus alsidet,
ri in vet. manuscr. sed hic falsus est interpres legendo
dixit, diuisum. est enim verbum quod si-
gnificat, inuenies.

quæ pascuntur secus corui petram, &
in fonte Arethusa. ¶ Iumentis legati bo-
ves non continentur : nec contra. equis autem
legatis & equa continentur. ¶ Obibus legati &
agni non continentur. quamdiu autem agno-
rum loco sunt, esse vsu cuiusque loci sumendum
est. nam in quibusdam locis omnium numero esse
videntur, cum ad consuetudinem venerint.

LXVI. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

A Vibus legati, aufres phasiani, & gal-
lina, & auararia debentur. phasianarum
autem, & pastores anserum non continentur:
nisi id testator expressit.

LXVII. MARCIANVS libro septimo
Institutionum.

Q Vi saltum aestiuum legauit, & hoc
amplius etiam eas res legauerit quæ
ibi esse solent, non videtur de illis
pecoribus sensisse, quæ hieme in hibernis: aut
estate in aestiuo esse solent. sed de illis sensit,
quæ perpetuò ibi sunt.

Qui omne dicit, nihil excipit. Bart.

LXVIII. VLIANVS libro primo respon-
sorum Iuniano respondit.

Test

Testatorum adiciendo PRAEDIVM
SEIANVM OMNE, eam quoq; partem
fundi suprascripti quasi ad se pertinetem vi-
deri per fideicommissum reliquisse, quã ex cau-
sa pignoris nactus est, salvo scilicet iure debito-
ri sui. ¶ Ex his verbis CVRARE AGROS
ATTENDERE, ET ITA FIET,
VT FILIVS MEVS FILIOS VE-
STROS VOBIS CONDONET: fideicom-
missum peti non posse. ¶ Servos communes à
Seia ita relictos, SI MEI ERVNT CVM
MORIAR: non deberi, si modo hoc sensit testa-
trix, vt ita deberentur, si in solidum eius fuis-
sent. ¶ Prædii cum his enthecis, quæ in ea
possessione sunt relictis, mancipia quoque præ-
diorum, cum illic testamenti facti tempore fue-
runt, cedent, sed quæ postea accesserunt: si
modo hoc testator manifestè expressit.

In vulg.
ed. est lex,
Iulianus
respondit.

M E I.

* I. appen-
dicis, vt
antea no-
taui in
titu. de
leg. 1. alij
vertunt
dotibus.

Significatio & proprietates verborum
servanda.

LXVIII. MARCELLVS lib. singulari
Responforum.

Non aliter à significatione verborum re-
cedi oportet, quàm cum manifestum est
aliud sensisse testatorem. ¶ Titius codicillis
suis ita cauit, PYBLIO MAEVIO OMNES
IVBENES, QVOS IN MINISTERIO HA-
BEO, DARE VOLO. quæro à qua ætate in-
venes, & in quam intellegi debeat. Marcellus

respondit. quot verbis. que proponerentur, demonstrare voluerit. testator, ad notionem eius qui de ea re cogniturus esset pertinere. nō enim in causa testamentorum ad definitionem utiq; descendendum est, cum plerumque abusivē loquantur: nec proprijs nominibus ac vocabulis semper utantur. ceterum existimari posset in-Benis si qui adolescentis excessit aetatem, quoad incipiat inter seniores numerari.

LXX. ULPIANVS libro vicefimo secundo
ad Sabinum.

LANA.

i. ita per
se nata.

Ant. Aug.

lib. 4. cap.

16. Virg.

Spō e sua

fundix

pascentes

vestiet a-

gnos.

SI cui lana legetur, id legatum videtur, quod tinctum non est, sed autopsis. siue autem facta est, siue infecta: lanae appellatione continetur. quaesitum est, utrum lanae appellatione ea sola contineatur qua neta non est: an & ea qua neta est. utputa stamen & subtemen. & Sabinus & netae contineri putat. cuius sententia utimur. ¶ Lanae appellationem eatenus extendi placet, quoad ad relā pervenisset. & sciendum, sordidam quoque contineri, & lotam: si modo tincta non sit. Lanae appellatione tomentum non continebitur, sed nec ea lana, ex qua quis quasi vestimentum fecerit valetudini vel deliciarum gratia, continebitur. ne ea quidem qua fomentationis gratia parata sunt vel medicinae, lanarū appellatione contineantur. sed & pelles lanatae contineantur.

2 & hoc lana cedere manifestum est. ¶ Lana legata, etiam leporinam lanam & anserinam & caprinam credo contineri, & de ligno, quam *γινεφυρον* appellant. ¶ Linum autem lana legata utiq; non continebitur. lino autem legato tam factū quàm infectum continetur, quodque netum, quodq; in tela est, quod est nodum detextū. ergo aliud in lino quàm in lana est. & quidem si tinctū linum sit, credo lino continebitur. ¶ Versicoloribus videndū est. & constabat apud veteres lana appellatione versicoloria non contineri. sed ea omnia videri legata, quæ tincta sunt & neta, quæ neq; detexta neque cōtexta sunt. proinde quaritur, an pura appellatione versicolorum contineatur. & ego arbitror ea quæ tincta non sunt, versicoloribus non adnumerari. & ideo neq; album neque naturaliter nigrum contineri, nec alterius coloris naturalis. purpuram autē & coccum, quoniam nihil nativi coloris sunt, contineri arbitror. nisi aliud sensit testator. ¶ Purpura autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto. sed coccum non continebitur. *fucinum*. & *ianthinum* continebitur. Purpura appellatione etiam subtemen factum contineri, nemo dubitat. lana tinguenda purpura causa destinata non continebitur.

¶ i. lanam ligneam, quæ gossipinis & similibus arboribus depeñtatur. Vide Alcia. lib. 6. parerg. c. 16.

¶ Alciat. lib. 1. prætormis.

LXXI. IDEM libro vicesimo ad Sabinum.

MEAE
SYAZ.

CVM sua ancilla siue serui in testamento scribuntur, hi designari videntur, quos paterfamilias suorum numero habuit.

LXXII. TAVLVS libro quarto ad Sabinum.

EAdem in omnibus rebus, quas suas quis legauerit, dicenda sunt.

LXXIII. VLPIANVS libro vicelesimo
ad Sabinum.

SVos autem seruos vel ancillas eos accipimus, qui sunt pleno iure testantis, inter quos fluctuarij non continebuntur, sed qui bona fide testatori seruiunt, suorum appellatione magis est vt contineantur: si modo suorum appellatione eos, quos suorum numero habuit, voluit contineri. ¶ Eos vero, quos quis pignori hypothecae dedit, sine dubio inter suos legasse videbitur debitor: creditor nequaquam. proinde si quis seruos habuit proprios, sed quorum operas locabat, vel pistorias, vel histronicas, vel alias similes: an seruorum appellatione etiam hos legasse videatur? quod & praesumi oportet: nisi contraria voluntas testatoris appareat. ¶ Eum qui venaliciariam vitam, exercebat, puto suorum numero non facile contineri velle eiusmodi mancipia: nisi euidentis voluntas fuit etiam de his sentientis. nam quos quis ideo comparauit, vt ilico distraheret, mercis magis loco quam suorum habuisse credendus est. vicarios autem seruorum suorum numero

non contineri Pomponius libro quinto scribit.

LXXIII. POMPONIVS libro sexto
ad Sabinum.

Si quis suos seruos legauit, communes quo-
que continentur. & in quibus r̄sus̄siuelus
alienus fuit.

LXXV. VLPIANVS libro vicesimo
ad Sabinum.

Nomis̄ indistincte legati, hoc receptum NVMMI.
est, vt exiguiore legati videantur, si
neque ex consuetudine patrisfamilia, neque
ex regionis vnde fuit, neque ex contextu te-
stamenti possit apparere.

LXXVI. IDEM libro secundo ad Edictum.

Charis̄ legatis, nemo dicet † scriptas & CHAR-
libros iam factos legato cedere. hoc idem TAE.
& in tabulis est. † scriptu-
ras

LXXVII. IAVOLENVS libro primo
ex Plautio.

Cum in substitutione legata repetuntur,
libertates etiam continentur.

Qui studiorum causa abest, abesse non
videtur. Bart.

LXXVIII. PAVLVS libro secundo ad
Vitellium.

Questum est, Stichum seruum ex eo
fundo ante annū mortis testatoris ab-
ductum, & disciplina traditum, postea in eum
fundum non reuersum: an deberetur respon-
sura

sum est, si standendo causa misisset, non quo de fundo eum aliorum transferret: debere.

Genus in medio positum ex præcedentibus & sequentibus restringitur. Bart.

¶ MAEVI FILII, QVOD IAM TIBI MA-
XIMAM PARTEM FACVLTATIVM DE-
DERIM, CONTENTVS ESSE DE FE S
FVNDO SEMPRONIANO CVM SVIS IN-
HABITANTIBVS, ID EST FAMILIA ET
QVAE IBI ERVNT. *quesitum est de nomi-
bus debitorum & nummis. Eadem epistulam
talem emisit, ARGENTVM OMNE ET SV-
PELLECTILEM, QVODCVMQVE HABEO,
TIBI DONO, ET QVIDQVID IN PRAE-
DIO SEMPRONIANO HABEO. an supellex,
que in alijs prædijs vel domibus esset, ad
Maevium pertineret. & an servi, quos ex eo
fundo alijs legavit. responsum est, nomina &
nummos non videri debere: nisi manifestè de
hij quoq; legandis voluntas defuncte adpro-
baretur. servos ex isdem fundis alijs datos de-
minuisse filij legatum. de argento & supelle-
ctilis que alibi esset, cum cuius notio est, esti-
maturum: ut id optineat, quod testatori pla-
cuisset à legatario adprobatur. ¶ Prædia qui-
dam reliquit adiectis his verbis, VTI A ME
POSSESSA SVNT, ET QVAECVMQVE IBI
ERVNT CVM MORIAR. *quesitum est de
mancipijs, que in his prædijs mortua fuerunt
vel**

vel operis rustici causa vel alterius officij, ceterisq; rebus, quae ibi fuerunt in diem mortis: an ad legatarium pervenerent. respondit ea omnia, de quibus quaeretur, legata videri. ¶ P E T O VI FUNDVM MEVM CAPANIANVM GENESIAE ALVMNAE MEAE ADSCRIBATIS DVCENTORVM AVREORVM, ITA VTI EST. quaeritur, an fundo & rebus colonorum, & mancipia, si qua mortis tempore in eo fuerunt, debeantur. respondit, reliqua quidem colonorum non legata. cetera vero videri illis. ¶ verbis ITA VTI EST data. ¶ Illud fortasse, quaesitum sit aliquis, cur argenti appellatione, etiam factum argentum comprehendatur: cum si marmor legatum esset, nihil praeter eandem materiam demonstratum videri posse. cuius haec ratio traditur. quippe ea quae talis naturae sint, ut saepius in sua redigi possint initia, ea materiae potentia victa, numquam vires eius effugiant. ¶ Coccum quod proprio nomine appellatur, quin versicoloribus cederet, nemo dubitavit. quin minus porro coracium aut isgi num aut melinum suo nomine, quam coccum purpurae designatur.

*Vide Al-
ciat. lib.
2. parer.
cap. 1.

Res aestimatae in dotem datae non continentur in legato empti vel parati, si non fuerunt traditae ad usum. Bart.

¶ Cum vir ita legasset, QVAE VXORIS
CAUSA

CAUSA PARATA SVNT, EI DO LEGO,
 ego apud prætorem fideicommissarium pete-
 bam etiam res æstimatas, quarum pretium in
 dotem erant, nec optinui: quasi testator non
 sensisset de his rebus. atqui si in rsum eius
 datae sint, nihil interest, ab ipsa an ab alio com-
 paratae sunt. postea apud Aburnium Valen-
 tem inueni ita relatum: mulier res æstimatas
 in dotem dederat, ac deinde maritus ei legauit
 his verbis, **QVAE EIVS CAUSA COM-
 PARATA, EMPTAQVE ESSENT.**
 dixit emptorum paratarumq; appellatione non
 contineri ea quæ in dotem datae essent: nisi si
 maritus eas res postea quâ ipsius facta essent,
 in uxoris rsum conuerterisset. & Rebus, quæ in
 fundo sunt, legatis accedunt etiam ea quæ tunc
 non sunt, si esse solent. nec quæ casu ibi fue-
 runt, legata existimantur.

LXXVIII. CELSVS libro nono
 Digestorum.

Si chorus aut familia legetur, perinde est.
 Quasi singuli homines legati sint. & His
 verbis, **QVAE IBI MONILIA MEA ERVNT,**
 DO LEGO, nummos ibi repositos relinutui da-
 rentur, non esse legatos Proculus ait. ac eos
 quos praesidiij causa repositos habet, vt quilibet
 vellis civilibus factitaessent, eos legato contine-
 ri. et audisse se rusticos senes ita dicentes, pe-
 cuniam sive peculo fragilem esse. peculuum
 appel

appellantes, quod presidij causa seponeretur.

¶ Area legata si in edificata medio tempore fuerit, ac rursus area sit: quamquam tunc peti non poterat, nunc tamen debetur. ¶ Servus quoque legatus si interim manumittatur, & postea servus factus sit: postea peti potest.

¶. l. 17. §. 1. §. de adim. leg. l. cū res. §. area. §. de sol. Vi. de Anto. Aug. lib. l. c. 3.

LXXX. IDEM libro trigelimo quinto Digestorum.

Conunctim heredes institui, aut coniunctim legari, hoc est: totam hereditatem, & tota legata singulis data esse: partes autem concursu fieri.

Masculinum concipit femininum, & non e contra. Bart.

LXXXI. MODESTINVS libro nono Differentiarum.

Servis legatis, etiam ancillas quidam deberi recte putant: quasi commune nomen utrumque secum contineat. ancillius verò legatis masculos non deberi nemo dubitat. sed pueris legatis etiam puella debentur. id non aequè in puellis pueros contineri dicendum est. Mulieribus verò legatis etiam virgines debentur. sicuti viris legatis etiam pueros deberi respondetur. ¶ Pecudibus autem legatis, & boves & cetera iumenta continentur. Armenta autè legato etiam boves contineri cōvenit. non etiam greges ovium, & caprarum. Ombus legatis sequè

neque agnos neque arietes contineri quidam re-
 licti existimant. omnium vero grege legato, et
 arietes et agnos deberi nemo dubitat.

LXXXII. IDEM libro nono Regularum.

Servus, qui in fundo morari solitus erat, si
 fugerit, licet post mortem testatoris adpre-
 hendatur: fundo legato ut instructus est, etiam
 ipse legato cedit.

LXXXIII. IDEM libro decimo
 Responsorum.

Quod his verbis relictum est, QUID-
 VID EX HEREDITATE
 BONISVE MEIS AD TE PER-
 VENERIT, CVM MORILIS RESTITVAS,
 fructus quos heres vivus percepit, item que
 fructuum vice sunt, non venire placuisse. nec
 enim quicquam proponi, ex quo de his quoque
 restituendus testatricem rogasse, probari potest.
 Appellatione posterorum continentur li-
 beri, non liberti. Bart.

Et Idem testator, qui libertis fideicommissum
 relinquebat, substitutione inter eos facta ex-
 pressit, ut post mortem extremi ad posteros eo-
 rum pertinere. quero, cum nemo ab eis sit, nisi
 libertus eius qui extremo mortuus est: an is ad
 fideicommissum admitti debeat. respondit, poste-
 rorum appellatione liberos tantummodo, non
 etiam libertos eorum quibus fideicommissum
 relictum est, fideicommissum contineri, nequa-
 quam incertum est.

LXXXIII. IAVOLENVS libro secundo
ex Callio.

CVi que Rome essent, legata sunt, et
etiam que custodia causa in horren ex-
tra urbem reposita sunt, debentur.

LXXXV. POMPONIUS libro secundo
ad Quantum Macium.

Nuper constitutum est à principe, ut **MEVM.**
non adiecta hoc **MEVM**, si quis corpus
aliqui leget, et ita sentiat, ut ita demum pre-
stetur, si suum sit: ita valere legatum, ut appa-
reat magis sententiam legati, non hoc verbum
MEVM, respiciendum esse. et ideo elegans est
illa distinctio, ut quotiens certum corpus lega-
tur, ad pre sens tempus adiectum hoc verbum eum
non faciat conditionem. si vero incertum cor-
pus legetur, veluti ita, **VINA MEA, VESTEM**
MEAM: videatur pro conditione hoc verbum
esse **MEA**: ut ea demum, que illius sint, videan-
tur legata. quod non puto fortiter posse defen-
di. sed potius et hic **vestem**, vel **vinum** quod
suorum numero habuerit, hoc legatum esse. sic
enim responsum est, etiam quod coa^{que}ris vi-
num legato cedere, si id vini numero testator
habuisset. Plautus in mortis tempore collatum
hunc sermonem, **VESTEM QUAE MEA ERIT,**
sine dubio pro conditione accipiendum puto. sed
et **STICHVM QUI MEVS ERIT**, puto pro
conditione accipiendum. nec interesse virum-
ita, **QUI MEVS ERIT, an ita, SI MEVS**

ERIT. vtrubiq; condicionem eam esse. Labeo tamen scribit, etiam in futurum tempus collatum hunc sermonem QVI MEVS ERIT, pro demonstratione accipiendum. sed abo iure vtimur.

Inspici debet vbi res esse solent perpetuo, non vbi casuant vel absunt. Bart.

LXXXVI. PROCVLVS libro quinto
Epistularum.

SIta legatum est, DOMVM, QVAEQVE MEA IBI ERVNT CVM MORIAR: nummos ad diem exactos à debitoribus, vt alii nominibus collocarentur, non pmo legatos esse. & Labeonis distinctionem valde probō, qui scripsit nec quod casu abesset, minus esse legatam: nec quod casu ibi sit, magis esse legatum.

LXXXVII. PAVLVVS libro quarto
ad Legem Iuliam & Papiam.

ET fideicommissum & mortis causa donatio appellatione legati continetur.

LXXXVIII. IDEM libro quinto
ad Legem Iuliam & Papiam.

LAna legata, vestem que ex ea facta sit, deberi non placet. sed & materna legata, nauis, armariumue ex ea factum non vindicetur. naue autem legata dissoluta, neq; materia neque nauis debetur. massa autem legata, si phi ex ea facti exigi possint.

LXXXVIII. IDEM libro sexto ad
Legem Iuliam & Papiam.

RE coniuncti videtur, non etiam verbis, lunge l.
cum duobus separatim eadem res lega- Triplici.
tur. item verbis, non etiam re, TITIO ET J de verb.
SEIO FVNDVM AEQVIS PARTIBVS significat.
DO LEGO: quoniam semper partes ha-
bent legatarij, praefertur igitur omnimodo ce-
teris, qui & re & verbis coniunctus est.
quod si re tantum coniunctus sit, constat non
esse potiozem. si vero verbis quidem coniunctus
sit, re autem non: questionis est, an coniunctus
potior sit. & magis est, ut & ipse praeferatur.

LXXX. IDEM libro septimo
ad legem Iuliam & Papiam.

Nominatim legatum accipiendum est,
quod à quo legatum sit intellegitur: li-
cet nomen pronuntiatum non sit.
Verba generalia accessorie appolita ad suam
principale restringuntur. Bart.

XCI. PAPINIANVS libro septimo
Responsorum.

PRædij per præceptionem filia datu cum
reliquis actorum & colonorū, ea reliqua
videntur legata, quæ de reditu prædiorum in
eadem causa manserunt. alioquin pecuniam à
coloni exactam, & in Kalendarium in ea-
dem regione versam, reliquis non contineri
neque colonorum neque actorum, facile consta-
vit. tametsi nominatim actores ad filia perti-

aere voluit. ¶ Ex his verbis, LVCIO TITIO I
 PRAEDIA MEA ILLA CVM PRAETO-
 RIO, SICVT A ME IN DIEM MORTIS
 MEAE POSSESSA SVNT, DO; instru-
 mentum rusticum, & omnia quae ibi fuerunt,
 quo dominus fuisset instructor, deberi conue-
 nis. colonorum reliqua non debentur. ¶ Pater 2
 filio tabernam purpurariam cum seruis insti-
 toribus & purpuris, quae in diem mortis eius
 ibi fuerunt, legauit, neq; pretia purpurae cõdita,
 neq; debita, neq; reliqua legato contineri pla-
 ceuit. ¶ TITIO SEIANA PRAEDIA, SICV- 3
 TI COMPARATA SVNT, DO. LEGO. cum
 essent Gaviniãna quoq; simul uno pretio com-
 parata, non sufficere solum argumentum em-
 ptionis responde. sed inspiciendum, an litteris &
 rationibus appellatione Seianorum Gavinia-
 na quoque continentur, & vtriusque possessio-
 nis confusi reditus titulo Seianorum accepto
 lati essent. ¶ Balneas legata domus esse portio- 4
 nem constabat: quod si eas puõ licẽ præbuit,
 ita domus esse portionem balneas, si per do-
 mum quoq; intrinsecus adirentur, & in vsu
 patrifamiliae vel vxoris nonnumquam fue-
 runt, & mercedes eius inter ceteras meritorio-
 rum domus rationibus accepto ferebantur, &
 uno pretio comparate, vel instruetia commu-
 ni coniuncta fuissent. ¶ Qui domum posside- 5
 bat: hertum vicinum adibus comparauit, ac
 postea

postea domum legauit. si hortum domus cau-
sa comparauit, ut am ienorem domum ac sa-
lubriorem possideret, adiungit in eum per do-
mum habuit, &edium hortos additamentum
fuit: domus legato continebitur. Appellatione
domus insulam quoq; iunctam domus vide-
ri, si vno pretio cum domu fuisset comparata,
& utriusque pensiones simul ser accepto latus
rationibus ostenderetur.

In legato generali non continentur
instrumenta. Bart.

XCII. PAVLVS libro tertiodecimo
Responsorum.

SI MIHI MAEVIA ET NEGIDIA
FILLIAE MEAE HEREDES ERVNT,
TUNC MAEVIA E MEDIO SVMITO,
PRAECEPTO, SIBIQVE HABETO FVN-
DOS MEOS ILLVM ET ILLVM CVM
CASVLIS ET CVSTODIBVS OMNIVM
HORVM FVNDORVM, ET CVM HIS
OMNIBVS AGRIS QVI AD CONIUN-
CTIONEM CVIVSQVE EORVM FVNDO-
RVM EMPTIONE, VEL QVOLIBET ALIO
CASV OPTIGERINT. ITEM CVM OM-
NIBVS MANCIPIIS: PECORIBVS, IV-
MENTIS, CETERISQVE VNIVERSIS
SPECIEBVS, QVAE IN ISDEM FVN-
DIS, QVOVE EORVM, CVM MORIAR
ERVNT: VTI OPTIMI MAXIMIQVE

SVNT, VTIQVE EOS IN DIEM MOR-
TIS MEAE POSSEDI, ET VT PLENIVS
DICAM, ITA VTI CLVDVNTVR. in fundo
autem vno ex his qui prelegati sunt, tabula-
rium est, in quo sunt & complurium mancipio-
rum emptiones, sed & fundorum & variorum
contractuum instrumenta. praterea & nomi-
na debitorum. quæro, an instrumenta com-
munia sint. responsi, secundum ea quæ propo-
nuntur, instrumenta emptionum, item debito-
rum, quæ in fundo prelegato remanserunt, non
videri legato contineri. ¶ His verbis domibus
legatis, FIDEI HEREDVM MEORVM COM-
MITTO, VTI SINANT EVM HABERE DO-
MVS MLAS, IN QVIBVS HABITO,
NYLLO OMNINO EXCEPTO, CVM OM-
NI INSTRVMENTO, ET REPOSITIS
OMNIBVS, non videri testatorem de pecu-
nia numerata, aut instrumentis debitorum
sensisse.

Nudum præceptum testatoris non
valet. Bart.

XCIII. SCAEVOLA libro tertio
Responsorum.

Repetitur
in l. 38 §.
4. s. cod.

* **L**ucius Titius testamento suo cauit, nec
nyllo modo prædium suburbanum aut
domum heres alienaret. filia eius heres scripta
heredem reliquit filiam suam: quæ easdem res
du possedit, & decedens extraneos heredes
inst

27 instituit. *quæ situm est, an prædia pertinerent*
 28 *ad Iuliam, quæ Lucium Titium testatorem pa-*
 29 *truum maiorem habuit. respondit, nihil propo-*
 30 *ni contra voluntatem defuncti factum, quo*
 31 *minus ad heredem pertineret, cum hoc nudum*
 32 *præceptum est. * SEMPRONIAE MULIERI*
 33 *MEAE REDDI IVBEO AB HEREDIBVS*
 34 *MEIS CENTVM AVREOS, QVOS MV-*
 35 *TVOS ACCEPERAM. quæ situm est, si hanc*
 36 *pecuniam vt debitam Sempronia petens vi-*
 37 *ta sit: an fideicommissum peti possit. respon-*
 38 *dit, secundum ea quæ proponerentur, posse ex*
 39 *causa fideicommissi peti quod apparuisset non*
 40 *fuisse ex alia causa debitum. ¶ Quidam præ-*
 41 *dia legauit libertis, adiectis his verbis: VTI A*
 42 *ME POSSESSA SVNT, ET QVAECVM-*
 43 *QVE IBI ERVNT CVM MORIAR.*
 44 *quæ situm est, an mancipia, quæ in his prædiis*
 45 *morata in diem mortui patrisfamilias fuerunt*
 46 *operis rustici causa, vel alterius officij, cete-*
 47 *raq; res quæ ibi fuerunt, ad legatarios perti-*
 48 *neant. respondit pertinere.*

i. vxori,
 cæco mo
 re. Augu.
 lib. 2. c. 1.

Appellatione fratrum continentur,
 sorores Bart.

2 ¶ *Quæ situm est, an quod heredes fratribus ro-*
 3 *gati essent restituere, etiam ad sorores perti-*
 4 *neret. respondit pertinere: nisi aliud sensisse te-*
 5 *statozem probetur. ¶ Collegio fabrorum fun-*
 6 *dum cum filius quæ ei cadere solent, vti opti-*

mus maximusque esset, legauit. quero, an ea quoque quae in diem mortis ibi fuissent, id est fenum, pabulum, paleam: item macina, Basa Binaria, * id est cuppe & dolia quae in cella defixa sunt, item granaria & legata essent, respondit, non recte peti quod legatum non esset.

¶ Ex parte dimidia herede instituto, per pre-
ceptionem fundum legauit, & ab eo ita petit:

*De hoc
genere lo-
quendi vi-
de Vlp. in
fragm. ti.
24.

PETO VTI VELIS COHEREDEM TIBI
RECIPERE IN FVNDO IVLIANO MEO:
QVEM AMPLIVS TE RECIPERE IVSSI.
CLODIVM VERVM, NEPOTEM MEVM.
COGNATVM TVVM. quero an pars fundi ex
causa fideicommissi nepoti deberetur. respon-
dit deberi.

Appellatione familiae continentur etiam qui
non sunt nominati. Bart.

XCIIT. VALEN S libro secundo
Fideicommissorum.

IS qui complures liberos relinquebat, tri-
bus ex his fundum legauerat: & petierat
ut curarent ne de nomine suo exires. quere-
bat ex tribus qui primus moriebatur, vtrum
vtrique, vel alteri ex his qui sibi in legato con-
iuncti essent, relinquere partem suam deberet.
an possit vel alij conliberto suo eam relinque-
re. placuit, etsi voluntatis questio esset sibi il-
lum facturum & si alij relinquisset, quod sibi
nulli

nulli dedisset: occupantis, an omnium conliber-
torum: & num eorum tantum, quibus pariter
legatum esset, petitio fideicommissi esset, dubi-
tabatur. & Iulianus re Etē omnibus debere
putabit.

Verba, quantas summas, referri etiam ad
corpora. Bart.

xcv. MARCIANVS libro secundo
Fideicommissorum.

QVISQVIS MIHI HIRES ERIT,
DAMNAS ESTO DARE, FIDEI-
QVE IIVS COMMITTO, VTI
DET QVANTAS SVMMAS DICIAVE-
RO, DEDERO. *Aristo res quoq; corporales
contineri ait: ut prædia, mancipia, vestem, ar-
gētum. quia & hoc verbum QVANTAS non
ad numeratam dumtaxat pecuniam referri, ex
dotis relegatione & stipulationibus emptæ he-
reditatis apparet. & SVMMAE appellatio si-
militer accipi deberet, ut in his argumentis,
quæ relata essent, ostenditur. voluntatem præ-
terea defuncti, quæ maximè in fideicommissis
valeret, ei sententia suffragari. neq; enim post
eam præfationem adiecit: urum testatorem fuisse
res corporales, si dumtaxat pecuniam nu-
meratam præstari voluisset.*

Appellatione hereditatis non continentur le-
gata, nec fideicommissa. Bart.

x cvi. GATV libro secundo
Fideicommissorum.

Am s

S Titius ex parte heres rogatus sit Ma-
 uio hereditatem restituere, & rursus Titio
 coheres eius rogatus sit partem suam, aut partis
 partem restituere: an hæc quoque partem, quam à
 coherede ex fideicommissio recipit, Titius resti-
 tuere Mauio debeat, Dnus Antoninus con-
 sultus rescripsit non debere restituere, quia
 hereditatis appellatione neque legata neque
 fideicommissa continentur.

Appellatione reliquorum non continetur
 pecunia iam ex. & a. Bart.

XCVII. PAVLVS libro secundo

Decretorum.

O Sidius quidam instituta filia Valeria-
 na herede, auctori suo Antiocho data
 libertate, prædia certa, & peculium, & reli-
 qua relegauerat, tam sua quam colonorum. le-
 gatarus proferebat manu patrisfamilia reli-
 quatum, & tam suo quam colonorum nomine.
 item in eadem scriptura adiectum in hunc mo-
 dum: ITEM QUORVM RATIONEM RED-
 DERE DEBEAT, SCILICET QUAE IN
 CONDITO HABERAT PATERFAMI-
 LIAE FRUMENTI, VINI, ET CETERA-
 RVM RERVM. quae & ipsa libertus petebat,
 & ex reliquis esse dicebat, & apud praesidem
 optinuerat. ex diuerso cum diceretur, reliqua
 colonorum ab eo non peti, nec propria: diuer-
 sam autem causam esse eorum, quae in condito
 essent: Imperator interrogauit partem legata-

riꝝ, querēdi causa. pone, inquit, in condito centies aureorum esse, qua in vsum sumi solerent. dices totum, quod esset relictum in arca, daberis? & placuit recte appellasse. A parte legatarij suggestum est, quodam à colonis post mortem patrisfamilia exacta. respondis, hoc quod post mortem exactum fuisset, reddendum esse legatario.

Indefinita æquipollet vniuersali. Bart.

XCVIII. IDEM libro singulari de forma testamenti.

SI plures gradus sint heredum, & scriptum sit HERES MEVS DATO: ad omnes gradus hic sermo pertinet, sicuti hæc verba, QVISQVIS MIHI HERES ERIT. itaque si quis velis non omnes heredes legatorū præstatione onerare, sed aliquos ex his: nominatim dammare debet.

XCVIII. IDEM libro singulari de instrumenti significatione.

Seruis vrbani legatis, quidam vrbana mancipia non loco sed opere separant. vbi licet in prædijs rusticis sint, tamen si opus rusticum non faciant, vrbani videntur. dicendum autem est, quod vrbani intellegēdi sunt, quos paterfamilias inter vrbanos adnumerare solitus sit. quod maximè ex libellis familia item civariis deprehēdi poterit. Venatores & aucupes vtrum in vrbani, an in rusticis contineantur, potest dubitari. sed dicendum est, vbi pater-

* Sic Flor. vbi tamē inter vrsiculos ad dita est N litera, vt sit CEN TIENS. Ant. Aug. lib. 2. c. 6. Re ad autem Haloader ait intelligi centies cē tena milia, secundū Bud. & Portiū & Anton, Aug.

familias moraretur, & hos alebat, ibi eos numerari. ¶ Muliones de urbano ministerio sunt: nisi propter opus rustre testator eos destinatos habebat. ¶ Eum qui natus est ex ancilla urbana, & missus in villam nutriendus, interim in neutri esse quidam putant. videamus ne in urbano esse intellegatur. quod magis placet. ¶ Servus lecliaris legatus, si idem lecliaris sit & cocus: accedet legato.

Generi per speciem derogatur. Bart.

¶ Si alij verba, alij cursores legati sunt, si quidam & verba et cursores sint: cursoribus cedent. semper enim species generi derogat. si in specie, aut in genere utriusque sint: plerumque communicantur.

Verbum reddendi habet significationem per se dandi. Bart.

c. IAVOLENVS libro secundo ex Posterioribus Labeonis.

HERES MEVS DAMNAS ESTO LV-
 CIO TITIO STICHVM SERVVM
 MEVM REDDERE. velis, ILLVM SER-
 VVM MEVM ILLI REDDITO. Cascellius
 ait deberi. neq; id Labeo improbat. quia quod
 reddere iubetur, simul & dare iubetur. ¶ Duae
 staturae marmoreae cuidam nominatim, item
 omne marmor erat legatum. nullam statuam
 marmoream praeter duas, Cascellius potest de-
 beri. Osius, Trebatius contra. Labeo Cascellij
 sententiam probat. quod verum puto. quia duas
 staturas

statuas legando, potest videri non putasse in
a marmore se statuas legare. UXORI MEAE
* VESTEM, * MVNDVM MVLTIBREM, OR-
NAMENTA OMNIA, AVRVM, ARGENTVM,
QVOD EIVS CAUSA FACTVM PARA-
TVMQVE ESSET, OMNE DO LEGO. Tre-
batius haec verba. QVOD EIVS CAUSA FA-
CTVM PARATVMQVE EST, ad aurum &

argentum dumtaxat referri putat. Proculus
3 ad omnia. quod & verum est. Cui Corin-
thia vasa legata essent, & Baevus quoque eo-
rum vasorum collocandorum causa paratas de-
beri Trebatius respondit. Labeo autem id non
probat, si eas Baevus testator numero vasorum
habuit. Proculus verò rectè ait si aenea quidè
4 sint, non autem Corinthia: non deberi. Cui
testudinea legata essent, ei lectos testudineos
pedibus inargentatos deberi, Labeo, Trebatius
responderunt. quod verum est.

Legatis praedius, quae quis habet, praedia
pignoratà non debentur. Bart.

ci. SCAEVOLA lib. sextodecimo Digestorù.

Qui habebat in provincia, ex qua oriun-
dus erat, propria praedia, & alia pigno-
ri sibi data ob debita, codicillis ita
scripsit. Τὴ γλυκυστήκη μὴ παρὰ γὰρ τὴν ἑξῆς
τὰ μίση ἀντ' Ἀθῆναι. ἀπορίσθαι ἀντὶ Χορῆς
πάντα, ἵσα ἢ ὑπὲρ τῶν κληθέντων ὅντων τοῖς
ἐν ἑοικυβασίαις μου, Ἀδελφῶν, καὶ τοῖς ἀποδότης.
κατασκευαῖς τῶν αὐτῶν. i. Dulcissimae patrie

* i. bases
seu pedes
vasorum.
hinc Cale-
pinus pro-
bat orbi-
culos qui
bus in me-
sa utimur
rectè vo-
cari ba-
ses. Vide
Alc. lib.
14. parer.
c. 2. Aug.
li. 4. c. 16.

* i. ad con-
servanda
sua confi-
nia.

* i. recon-
ditis, in-
strumen-
tis.

* i. appa-
ratibus.

meæ volo ad partes suas dari. determi-
no ei prædia omnia quæcumque in Sy-
ria habeo, cum omnibus quæ insunt
pecoribus, feruis, fructibus, depositis
& constructionibus omnibus. *quæ situm*
est, an etiam prædia quæ pignori habuit testa-
tor, patriæ suæ reliquisse videatur. respondit,
secundum ea quæ proponerentur, non videri
relicta: si modo in proprium patrimonium, quod
ferè cessante deuitore fit, non sint redacta.

¶ PETO FVNDVM MEVM ITA VTI EST, &
ALVMNAE MEAE DARI. *quæ situm est, an*
fundo & reliqua colonorum, & mancipia si quæ
mortis tempore in eo fundo fuerint, debeantur.
respondit reliqua quidem colonorum non
esse legata. cetera verò videri illi verbis ITA
VTI EST data.

CII. IDEM libro septimodecimo
Digestorum.

His verbis legauit: VXORI MEAE LA-
TERARIA MEA VIATORIA, ET
QVODQVOD IN HIS CONDITVM ERIT,
QVAE MEMBRANVLIS MEA MANV
SCRIBTIS CONTINERVNTVR, NEC EA
SINT EXACTA CVM MORIAR, LICET IN
RATIONES MEAS TRANSLATA SINT, ET
CAV IONES AD ACTOREM MEVM TRANS-
TVLERIM. *hic chirographa debitorum & pe-*
suniam, cum esset profecturus in urbem, in la-

teralibus condidit: & chirographis exactis, quam pecunia erogata, reuersus in patriam post biennium alia chirographa praediorum, quae postea comparauerat, & pecuniam in lateralia condidit. quaesitum est, an ea tantum videatur nomina ei legasse, quae postea reuersus in hisdem lateralibus condidit. respondit, secundum ea quae proponerentur, non deberi quae mortis tempore in his lateralibus essent, & membranarum manu eius scriptis continerentur. Idem quaesit, an cum emptiones praediorum in hisdem lateralibus considerat, praedia quoque legato cedant. respondit, non quidem manifeste apparere quid de praediis sensisset. verum si ea mente emptiones ibi haberet, ut hi legatarie datus proprietates praediorum praestaretur: posse defendi, praedia quoque deberi.

^oSic Flor. & manu-
scr. sunt
qui legen-
dum coten-
dunt, nisi
quae.

Falsa demonstratio legatum non
vitiat. Bart.

¶ Paterfamilias ita legauit, LANCES NUMERO DVAS LEVES, QVAS DE SIGILLARIBVS EMI, DARI VOLO. *us de sigillaribus leues quidem non emerat, lances autem emptas habebat. & dictauerat testamentum ante triduum quam moreretur. quaesitum est, an ha lances, quas emptas de sigillaribus habuit, legato cederent, cum nullas abas de sigillaribus emerit, nec legauerit. respondit, secundum ea quae proponeretur, deberi eas quas de sigillaribus emisser.*

set. *Alumno præcipit militiam his verbis, 2*
 SEMPRONIO ALUMNO MEO ILLVD ET
 ILLVD: ET CVM PER AETATEM LICEBIT,
 MILITIAM ILLAM CVM INTROITV COM-
 PARARI VOLO: HIC QVOQVE OMNIA
 INTEGRA. *quæ situm est, si Sempronius cam*
militiam si in cõparauerit, an pretium eius, sed
& id quod pro introitu erogari solet, ex causa
fideicommissi ab heredibus consequi possit. re-
spondit, secundum ea quæ proponerentur, pos-
se. Idem testator liberto militiam his verbis le-
 ganit, SEIO LIBERTO MEO MILITIAM DO-
 LEGO ILLAM. *quam militiam & testator ha-*
buit. quæ situm est, an onera omnia & introi-
tus militie ab herede fiat danda, respõdit danda.

Legata ab exheredati substituto non va-
 lent, etiam si ad eum bona defuncti
 perueniant per mediam
 personam. Bart.

ciii. IDEM libro singulari Quæstionum.
 publice tractatarum.

*Sic Flor.
 & omni-
 bus scri-
 ptis & im-
 pressis.
 quidã ta-
 mē emen-
 dā iusti-
 tiis

SI pater exheredato filio substituit heredem
 extraneum, deinde ille extraneus hunc fi-
 lium heredem instituit, & heres factus intra
 pubertatem decedat: puta à substituto ei filio
 omnino legata præstari non debere. quia non
 directo sed per successionem ad filium heredi-
 tas patri peruenit. plus ego in iure, qui cum
 heres existisset patri, exheredatum fratrem he-
 redem instituit, accepi substitutum eius legatõ.

non debere. ac ne quidē si intestato fratre successeris: quia nō principaliter, sed per successionem bona fratris ad eum pervenerunt. & Si filius ex vncia heres institutus sit, & ab eo legata data sint, habeat & substitutum, deinde commisso edicto per alium filium accepit partem dimidie bonorum possessionem: substitutus eius utrum ex vncia legata praestat, an verò ex semisse? & verius est ex semisse. sed ex vncia, omnibus ex reliquis, liberis & paribus. contra quoque si ex dodrante institutus commisso edicto semissem accepit bonorum possessionem: ex semisse tantum legata substitutus debet. quomodo enim argentur vbi amplius est in bonorum possessione: sic & vbi minus est, deducitur.

Quidam hoc incisum superiorum putant praeterdū. hanc vsq; ad verbū cōtra, quidā delēda putant, ut quae sint inepti interpretis: ego aliter censeo.

In indice
eius sic
in scribi-
tur, Inci-
pit liber
quartus
de legatis
de fideico
missis ex
ordine
trigenti-
mus ter-
tius.

LIBER TRIGE- SIMVSTERTIVS.

DE ANNVIS LEGATIS
ET FIDEICOMMISSIS.
POMPONIUS libro quinto ad Sabinum.

*VM IN ANNOS SINGV-
los quid legatum sit, neque
adscriptum quo loco de-
tur: quocumque loco pe-
tur, dari debet. sicuti ex
stipulatu, aut nomino facto*

petatur.

Mora heredis.

II. IDEM libro sexto ad Sabinum.

IN annos singulos heres dānatus sinere me
sui fundo, si initio anni quo colere debe-
rem, moram fecerit: licet postea patiatur, quia
cultura sim exclusus: tamen totius anni nomi-
ne mihi tenebitur. quemadmodum si diurnas
operas Stichī dare dānatus, non à mane sed
à sexta diei hora det: totius diei nomine te-
netur.

Annua bima trima die legatum, debet
praestari per annuos praestatio-
nes aequales. Bart.

BIL. VLPIANVS libro vicesimo. quarto
ad Sabinum.

Si legatum sit relictum annua vima trima die, triginta sortis dena per singulos debentur annos, licet non fuerit adiectum AEQVIS PENSIONIBVS. proinde & si adiectum fuerit PENSIONIBVS, licet non sit insertum AEQVIS: item si scriptum fuerit AEQVIS, licet non sit adiectum PENSIONIBVS: dicendum erit a quas fieri. Sed si adiectum PENSIONIBVS INAEQVIS, inaequales debebuntur. quae ergo debeantur, videamus. & puto eas deberi, nisi specialiter testator electionem heredi dedit, † qui † quae vir bonus fuerit arbitratus. ut pro facultatibus defuncti & depositione patrimonij debeantur. sed & si fuerit adiectum VIRI BONI ARBITRATV, hoc sequemur, ut pro positione patrimonij sine vexatione & incommodo heredis fiat. quid si ita, PENSIONIBVS QVAS PVTAVERIT LEGATARIVS? an totum petere possit, videamus. & puto totum non petendum. simul, sicut & in heredis electione. fieri enim pensiones debere testator voluit. quantitates dumtaxat pensionum in arbitrio heredi aut legatarij cōtulit. sed si ita sit legatum, HERES MEVS TIŢIO DECEM TRIMA DIE DATO: vtrum pensionibus, an verò post triennium debeatur? & puto sic accipiendum, quasi paterfamilias de annua bima trima die sensisse.

proponatur. ¶ Si cui certa quantitas legatur, & quoad præstetur, in singulos annos certum aliquid velut usuras iusserit testator præstari: legatum valet sed in usuris hæc tenus debet valere, quatenus modum probabilem usurarum non excedit.

III. PAVLVS libro sexagesimo secundo ad Edictum.

S In singulos annos alicui legatum sit, Sabinus, cuius sententia vera est, plura legata esse ait. & primi anni purum, sequentium condicionalè. videri enim hanc inesse conditionem, SI VIVAT. & ideo mortuo eo ad heredem legatum non transire.

Sufficit vltimum annum esse ceptum, vt legatum illius transmittatur hæc.

V. MODESTINVS libro decimo Responsorum.

A VOBIS QVOQVE CETERI HEREDES PETO, VT VXORI MEAE PRÆSTETIS QVOAD VIVERET, AN NVOS DECEM AVREOS. vxor superuixit marito quinquennio & quattuor mensibus. quero an heredibus eius sexti anni legatum integrum debeat. Modestinus respondit, integri sexti anni legatum deberi.

VI. IDEM libro vndecimo Responsorum.

A Nnuam pecuniam ad ludos civitati reliquit, quibus præsidere heredes voluit.

suc

successores heredum negat se debere: quasi testator tamdiu praestari voluisset, quoadiu praesiderent heredes. quæro igitur, an cum praesidendi mentionem fecerit, ad tempus fideicommissum, an perpetuò praestari voluerit. Modestinus respondit, fideicommissum quotannis in perpetuum reipublica præstandum esse.

Cum autoritas sola est testatoris sine obligatione, interuentu iudicis ad effectum perducitur.

VII. POMPONIVS libro octavo ad Quintum Mucium.

Quintus Mucius ait, si quis in testamento ita scripserit, FILII FILIAEQVE MEAE IBI SVNTO, VBI EOS MATER SVA ESSE VOLET: EIS QVE HERES MEVS IN ANNOS SINGVLOS, INQVE PVEROS PVELLASQVE SINGVLAS, DAMNAS ESTO DARE CIBARIJ NOMINE AVREOS DECEM: si tutores eam pecuniam dare nolunt ei, apud quem pueri, atque puella sunt: nihil est, quod ex testamento agere possit. nam ea res eo pertinet, uti tutores sciant quæ voluntas testatoris fuit. uti possint eam pecuniam sine periculo dare. Pomponius: in testamento quædam scribitur, qua ad auctoritatem dumtaxat scribentis referuntur, nec obligationem pariunt. hæc autem talia sunt, si te heredem solum instituas, & scribam uti monumentum mihi certa pecunia facias: nulla

enim obligationem ea scriptura recipit. sed ad auctoritatem meam conseruandam poteris, si velis, facere. aliter atque si coherede tibi dato idem scripsero. nam siue te solum damnauero, vti monumentum facias: coheres tuus agere tecum poterit familia heriscunde, vti facias: quoniam interest illius. quin etiam si vtrique iussu estis hoc facere, inuicem actionem habebitis. Ad auctoritatem scribentis hoc quoque pertinet, cum quis iussit in municipio imagines poni. nam si non honoris municipij gratia id fecisset, sed sua: actio eo nomine nulli competit. Itaque haec Quinti Mucij scriptura LIBERI MEI IBI SVNT, VBI EOS MATER SVA ESSE VOLET, nullam obligationem parit: sed ad auctoritatem defuncti conseruandam id pertinebit, vt vbi iusserit, ibi sint. Nec tamen semper voluntas eius aut iussum conseruari debet. veluis si praetor doctus sit, non expedire pupillum eo morari, vbi pater iusserit, propter vitium quod pater forte ignorauit in eis personis esse, apud quas morari iussit. Si autem pro ciuibus eorum in annos singulos aurei decem relicti sint: siue hoc sermone significantur apud quos morari mater pupillos voluerit: siue ita acceperimus hunc sermonem, vt ipsis filiis id legatum debeatur: vtile erit. & magis enim est, vt prouidentia filiorum suorum hoc fecisse videatur. & in omnibus, vbi aucto-

*Alma-
ter.

ritas sola testatoris est, neque omnimodo spernenda, neque omnimodo observanda est. sed intermentu iudicis hec omnia debent, si non ad turpem causam feruntur, ad effectum per duci.

Legatum in annos singulos est simile legato ususfructus, paucis exceptis. Bart.

VIII. GAIUS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

IN singulos annos relictum legatum simile est ususfructui, cum morte finitur. sanè capitis deminutione non finitur, cum ususfructus finitur. & ususfructus ita legari potest, TITIO VSUMFRUCTVM FVNDI LEGO: ET QVOTIENSQVE CAPITE MINVTVS ERIT, EVNDEM VSUMFRUCTVM E I D O. illud certè amplius est in hoc legato, quòd ingressu cuiuslibet anni, si decesserit legatarius, eius anni legatum heredi suo relinquit. quod in ususfructu non ita est: cum fructuarius, etiam si maturis fructibus, nondum tamen perceptis decesserit, heredi suo eos fructus non relinquet.

Etiam res pignerata potest capi ex primo decreto. Bart.

VIII. PAPINIANVS libro septimo Responforum.

FVndus, quem paterfamilias libertis legatorum nomine, que in annos singulos relinquit, pignus esse voluit: ex causa fideicomiss

rei seruanda gratia rectè petetur. Paulus no-
tat: hoc admittendum est & in alijs rebus he-
reditarijs: ut & in eas legatarius mittatur.

Legatum relictum ob causam, determina-
tur secundum causam sibi an-
nexam. Bart.

X. IDEM libro octauo Responsorum.

SEIO A M I C O F I D E L I S S I M O , S I V O -
LVERIT, SICVT MEIS NEGOTIIS IN-
TERVENIEBAT, EODEM M O D O F I L I O -
RVM MEORVM INTERVENIRE: ANNVS
S E N O S AVREOS ET HABITATIONEM
QVA VIITVR, PRAESTARI VOLO. non
ideo minus annua Seio pro parte hereditaria
viventis filie deberi placuit, quod ex tribus fi-
lijs Titia duo alijs heredibus institutis vita de-
cesserunt: cum tam labor quam pecunia divi-
sionem reciperent. ¶ MEDICO SEMPRONIO
QVAE VIVA PRAESTABAM, DARI VO-
LO. ea videntur relicta, quae certam formam
erogationis annuae, non incertam liberalitatis
voluntatem habuerunt. ¶ VXORI PRAETER
ID QVOD A ME VIVO ANNI NOMINE
ACCIPIEBAT, AVREOS CENTVM DARI
VOLO. annum videtur, & semel ceterum au-
reos reliquisse. ¶ LIBERTIS DARI VOLO
QVAE VIVA PRAESTABAM. & habitatio
praestabitur. sumptus iumentorum non debebitur,
quem aetori domina prestare solita fuit
utilitatis

utilitatis sua causa. ideo nec sumptum medicamentorum medicus libertus recte petet. quem, ut patronam eiusque familiam curaret, acceptabat.

XI. PAVLVS libro vicesimo primo
Quaestionum.

Cum in annos singulos legatur, plura legata esse placet: & per singula legata ius capiendi inspicitur. idem in seruo inspicendum est ex persona dominorum.

Annua praestatio quae fieri debet ex re-
ditu certae rei, finitur morte lega-
tarij. Bart.

XII. IDEM lib. trigesimo Responsorum.

Cuius Seius praedia diuersis pagis Ma-
guia & Seia legauit, & ita cauit.

PRAESTARI AUTEM VOLO EX PRAE-
DIIS POTITIANIS PRAEDIIS LUTATIA-
NIS ANNUA HARVNDINIS MILIA TRE-
CENTA, ET SALICIS MVNDAE ANNUA
LIBRARVM SINGVLA MILIA. quaro an id
legatum defuncta legataria extinctum sit.
Paulus respondit, seruitutem iure constitutam
non videri neque in personam neque in rem. sed
fideicommissi petitionem competisse ei cui praed-
ia Lutatiana legata sunt. & ideo cum annua
legata fuerint, mortua legataria finitum lega-
tum videri.

Conditio quae habetur pro impleta.

XIII. SCAEVOLA libro quarto
Responsorum.

M Aeuia nepotem ex Manio puberè he-
 redem instituit, & Lucio Titio ita le-
 gauit: LVCIO TITIO VIRO BONO, CUIVS
 OBSEQVIO GRATIAS AGO, DARI VOLO
 ANNVS QVAMDIU VIVAT AVREOS DE-
 CEM, SI REBVS NEPOTIS MEI INIER-
 VENIAT, OMNEMQVE ADMINISTRA-
 TIONEM RERV M NEPOTIS MEI AD-
 SOLLICITVDINEM SVAM REVOCAVE-
 RIT. *quero, cum Lucius Titius aliquo tem-
 pore Manij negotia gesserit, & per eum non
 stet, quo minus gerat: Publius autem Manius
 nolle eum administrare: an fideicommissum
 prestari debeat. respondi, si non propter frau-
 dem, aliamue quam iustam causam improban-
 de opere causa remotus esset à negotijs, quæ
 administrare secundum defuncti voluntatem
 vellet: percepturum legatum. ¶ Vxore herede
 scripta ita cauit: LIBERTIS MEIS OMNI-
 BVS ALIMENTORVM NOMINE SINGV-
 LIS ANNVS DENARIOS DVODECIM AB
 HEREDE DARI VOLO, SI AB VXORE
 MEA NON RECESSERINT. *quero, cum pa-
 ter familias sua voluntate de ciuitate difficile
 profectus sit, ea autem adsidue profisciscatur:
 an liberti cum ea profiscisci debeant. respondi,
 non posse absolute responderi: cum multa eriri
 possint, quæ pro bono sint estimanda, ideoque
 huiusmodi varietas viri boni arbitrio animèda
 est.**

est. Item quaritur, cum proficiscens eis nihil amplius optulerit, ac per hoc eam secuti non sint, an legatum debeat. respondit, & hoc ex longinquis breuib; excursionibus, & modo legati estimandum esse.

Fauore alimentorum valet legatum incertum. Bart.

XIII. VLPPIANVS libro secundo Fideicommissorum.

Sicuti annuum fuerit relictum sine adiectione summa: nihil videri huic adscriptio Mela ait. sed est verior Nerva sententia, quod testator prestare solitus fuerat, id videri relictum. si minus, ex dignitate persone status oportebit.

Si dilatio apponitur gratia legatarij, non potest ei solui ante: secus si gratia heredis. Bart.

XV. VALENS libro septimo Fideicommissorum.

Iuolenus eum, qui rogatus post decem annos restituere pecuniam, ante diem restituerat, respondit si propter capientis personam, quod rem familiarem tueri non posset, in diem fideicommissum relictum probetur, & perdituro ei id heres ante diem restituisset: nullo modo liberatum esse. quod si tempus heredis causa prorogatum esset, ut commodum medij temporis ipse sentiret: liberatum eum intellegi. nam & plus eum prestisise quam debuisset.

XVI. PAVLVS libro tertio
ad Neratium.

Seruus post decem annos liber esse iussus
si, legatumque ei ex die mortis domini in
annos singulos relictum est. eorum quidam an-
norum, quibus iam liber erit, legatum debebi-
tur. interim autem heres ei alimenta præstare
compellitur.

Legatum donec nubat, intelligitur
annuum. Bart.

XVII. LABEO libro secundo Posteriorum
Iuuleno epitomatorum.

LEGATVM ita est, ATTIAE DONEC NY-
BAT, QVINQVAGINTA DAMNAS
ESTO HERES MEVS DARE: neq; adscriptio
est IN ANNOS SINGVLOS. Labeo, Treba-
tius præsens legatum deberi putat. sed rectius
dicitur, id legatum in annos singulos deberi.
QVINI FALERNI, QVOD DOMI NASCE-
RETVR, QVOTANNIS IN ANNO SING-
VLOS BINOS CVLEOS HERES MEVS
ATTIO DATO. etiam pro eo anno quo nihil
vini natum est, deberi duos culcos, si modo ex
vindemia ceterorum annorum dari possit.

Adiectio temporis in dubio, non refertur
ad tempus ætatis. Bart.

XVIII. SCAEVOLA libro quartodecimo
Digestorum.

Codicillis testamento confirmatis, fundum
libertis legauit, cumque alienari vetuit.

sed

sed persinere voluit & ad filios libertorū, vel ex his natos. deinde hæc verba adiecit. A QVI-
 BVSPRAESTARI VOLO HEREDI EX RE-
 DITV EIVS FVNDI DECEM PER ANNOS
 SINGVLOS VSQVE AD ANNOS TRIGIN-
 TAQVINOVE A DIE MORTIS MEAE. qua-
 situm est, cum heres à Titio institutus intra
 trigessimūquintum annum etatū decesserit:
 an residui temporis fideicommissum ex verbis
 superscriptis heredi quoq; heredi debeat. re-
 spondit deberi nisi ostendatur à liberti, testa-
 torem ad heredis trig-
 simūquintum annum
 respexisse. ¶ Sticho alumno suo centū, & men-
 struos decem, & annuos centum dari voluit.
 & Semproniam, quam heredem ex triente in-
 stituerat, rogavit in hæc verba: FIDEI TVAE
 COMMITTO SEMPRONIA SOROR, VTI
 LEGATA, QVAE ALVMNIS MEIS RELIN-
 QVI, EX MEDIO RECIPIAS, ET APVD
 TE HABEAS QVOAD VSQVE COMMEN-
 DATOS HABEAS. quasitum est, cum Sem-
 pronia, cuius fidei commissum sit, abstinerat
 se hereditate antequam secundum voluntatem
 defuncti periret pecuniā alumni relicta, an
 Sticho de legato actio etiam ante vicesimum
 quintum annum competat. respondit com-
 petere.

Legatum relatum ab usufructuario,
 morte eius finitur.

Titia herede Seia scripta, usufructum
fundi Mæno legavit, eiusque fidei com-
misit in hæc verba: A TE MÆVI EX RE-
DITV FVNDI SPERATIANI PRAESTARI
VOLO ARRIO PAMPHILO ET A R R I O
STICHO EX DIE MORTIS MEAE AN-
NVO.S SEXCINTOS QVOTANNIS QVO
AD VEVENT. *quesitum est, cū Mænius an-
nua alimenta præstiterit, post mortem autem
eius fundus ad heredē Titia pleno iure redie-
rit: an alimenta ex fideicommissio Pamphilo
& Sticho debeantur. respondit, nihil proponi
cur debeant præstari ab heredibus Titia: cum
ab usufructuario alimenta relicta sunt. Idem
quesit, an ab heredibus Mæni legatarij præ-
standa sint. respondit, nihil ab herede legata-
rii, nisi testatorem manifesta probetur voluisse
etiā finiro usufructu, præstari, si modo id quod
ex usufructu receptū esset, ei rei paranda suffi-
ceret. Qui Marco homini docto certa annua
præstabat, testamento cauit: DOMINA SAN-
CTISSIMA SCIÒ TE DE AMICIS MEIS
CVRATVRAM, NE QVID HIS DESIT:
VERVNTAMEN ET MARCO DARIOCTIN-
CINTA. *quesitum est, an Marcus præstitis
sibi ex causa legati octingentiis, annua quoque
consequi debeat. respondit, nihil proponi cur**

non secundum ea quae in consulatione collata
 essent, debeantur. ¶ LVCIO TITIO AVRI
 PONDO TRIA, QVAE VIVA PRAESTA-
 RAM. quæro, cum testatrix quadraginta Titio
 quoad viueret, salarij nomine certâ summam,
 & amplius festorum dierum nomine certum
 pondus argenti, aut pro eo pretium præstiterit:
 an eadem ex causa legati vel fideicommissi ab
 heredibus eius Titio præstari debeant, respon-
 dit, nihil proponi cur præstanda non sunt.

XX. IDEM libro octauodecimo
 Digestorum.

ANNUA HIS VERBIS LEGAVIT, SI MORA-
 RENTUR CUM MATRE MEA, QVAM
 HEREDEM EX PARTE INSTITVI. quæsi-
 tum est, an mortua matre condicio adposita
 defecisse videatur: ac per hoc neque cibaria ne-
 que vestiaria his debeantur. respondit, secun-
 dum ea quae proponerentur, deberi. ¶ ATTIA
 FIDEICOMMISSUM HIS VERBIS RELIQUIT, QVIS-
 QVIS MIHI HERES ERIT, FIDEI
 EIVS COMMITTO, VTI DET EX
 REDITV CENACVLI MEL ET HOR-
 REI POST OBLTVM SACERDO-
 TI ET HIEROPHYLACO ET LI-
 BERTIS, QVI IN ILLO TEMPLO
 ERVNT, DENARIA DECEM DIE
 NVNDINARVM QVAS IBI POSVI.
 quæro, utrum his duntaxat, qui eo tempore

quo legabatur, in rebus humanis & in eo officio fuerint, debitum sit: an etiam his qui in locum eorum successerunt, respondit, secundum ea quae proponerentur, ministerium nominatorum designatum, ceterum datum templo. Item quaro, virum vno dumtaxat anno decem fideicommissi nomine debeantur: an etiam in perpetuum decem annua praestanda sint, respondit, in perpetuum.

Alienatio hereditatis non extinguit legatum praestandum ex reu-
certe rei Bart

XXI. IDEM libro vicesimo secundo
Digestorum.

LIBERTO suo ita legauit, PRAESTARE
VULO PHILONI, VSQVE DV M VI-
VET, QVINQVAGESIMAM OMNIS RE-
DITVS, QVAE PRAEDIIS A COLONIS
VEL EMPTORIBVS FRVCTVS, EX CON-
SVLTVOINE DOMVS MEAE PRAESTAN-
TUR. heredes praedia vendiderunt, ex quorum
reditu quinquagesima relicta est, quaesitum est
an pretij usura, quae ex consuetudine in pro-
uincia praestarentur, quinquagesima debeat
respondit, reditus dumtaxat quinquagesimas
legatas, licet praedia vendita sunt. *¶* A liber-
to, cui fundum legauerat ferentem annua sexa-
ginta, per fideicommissum dederat Pamphila
annua dena, quaesitum est, si lex Falcidia li-
berto legatum minuerit, an Pamphila quoque
annuum

^a Eadē spe-
cies tra-
ctatura-
pud eun-
dem Scæ-
uolam l.
25. §. j. j.
ad l. falc.
vide l. 77.
§. j. de
leg. 2.

annuum fideicommissum minutum videatur: cum ex relictu legata sint, qui largitur, etiam si Falcidia parte dimidiam fundi abstulerit, annuam Pamphile praeestationem. respondit, secundum ea quae proponerentur, non videri minutum, nisi si alia mens testatoris probaretur. ¶ Filium ex dodrante, uxorem ex quadrante instituit heredes: & filij fidei commissit, ut nouerca restitueret hereditatem, ab ea autem petit, ut infirmitatem filij commendatam haberet. eiq; mensuros aureos denos praestaret donec ad vicesimum quintum annum aetatis peruenerit. cum autem impleisset eam aetatem, partem dimidiam hereditatis ei restitueret. filius deducta dodrantis parte quarta, ex qua institutus erat, nouerca hereditatem restituit: & postea impleuit vicesimum quintum annum aetatis. quae sita est, cum nouerca uniuersae hereditatis haberet dodrantem, semunciam, & sicilicum, an eius partem dimidiam priuigno suo restitueret. respondi, secundum ea quae proponeretur, tantum restituendum quantum cum eo quod Falcidia nomine filius deduxisset, semissem faceret. Idem quaesit, an quod infirmitati filij pater consulere voluerit, fructus quoq; medij temporis nouerca ei restituere deberet. respondit, secundum ea quae proponerentur, debere. ¶ Lucius Titius testamento patrie suae ciuitati Sebastenorum centum lega-

uit, uti alternis annis ex rursus eiusdem certamina sub nomine ipsius celebrarentur: & adiecit hæc verba. QVOD SI CONDICIONE SVPRASCRIPTA RECIPERE LEGATAM SIBI PECVNIAM CIVITAS SEBASTENORVM NOLVERIT, NVLLO MODO HEREDES MEOS OBLIGATOS EI ESSE VOLO. SED HABERE SIBI PECVNIAM. postea præses prouinciae ex nominibus debitorum hereditariorum elegit idonea nomina, & in causam legati reipublicae adiudicauit. post cuius SENTENTIAM reipublica à plerisque adiudicatis sibi pecunias percepit. quæ situm est, an si reipublica condicionibus testamento adscriptis postea non paruerit, legatum ad filios heredes pertineat. respōdit, reipublicam voluntati testatoris parere compellendam, ac nisi faciat, in his quidem summus, quæ per numerationem vel nouationem soluta sunt, uti repetitione heredes adiudicandos ab his verò nominibus, quæ neque soluerunt reipublica neque nouatione abscesserunt à pristina obligatione, non prohibendos, quo minus debitum petant.

Minister electus ad distribuendum satis dare non debet, nisi pauper fiat testatore ignorante. Bart.

¶ Lægius Eurippianus consuluit, alumno certam pecuniam patronum testamento legasse, de qua ea re testamento ita causse, PECVNIAM

NIAM QUAM TITIO LIBERTO ET ALUMNO MEO LEGAVI, ESSE VOLO PENES PUBLIUM MAEVIUM USQUE AD ANNUM VICESIMUMQUINTUM AETATIS EIVS, PROQUE EA COMPUTARI CUM EO USURAS QUADRANTES. QUANTUM AUTEM IN SUMPTUM EI STATUENDUM SIT, TU PUBLI MAEVI, CUM PATRIS AFFECTUM EI PRAESTARE DEBEAS, AESTIMABIS. *questum est, an heredes à Publio Manio satù accipere debuerint, soluentes eam pecuniam. respondit, cum testamento nulla exigenda satisfactionis commemoratio fiat, satù habuisse heredes, secundum voluntatem defuncti Publio Manio pecuniam numerare. Et ideo nec Titius alumnus, vel heredes eius audiri debeant, adversus heredes patroni agentes, quòd satis non exegerunt. Ex ea enim numeratione etiam à Titio, ac proinde etiam ab heredibus eius liberatos esse superscriptos heredes, nisi vivente testatore Publius Manius solvendo esse desierit. tunc enim cautio ab eo exigenda est.*

Dispositio collata ad tempus quo tutela finitur, pubertate sortitur effectum, etiam si tutela finiatur morte. Barr.

¶ Pater duos filios aequi ex partibus instituit heredes, maiorem, & minorem qui etiam im-

pubes erat: & in partem eius certa prædia reliquit. & cum quattuordecim annos impleuerit, certam pecuniam ei legauit, idque fratri eius fidei commisit. à quo petit in hac verba. A TE PETO SEL, VT AB ANNIS DVODECIM AETATIS AD STVDIA LIBERALIA FRATRIS TVI INFERAS MATRI EIVS ANNA TOTVSQVE AD ANNOS QVATTVORDECIM. EO AMPLIVS TRIBVTA FRATRIS TVI PRO CENSV EIVS DEPENDAS DONEC BONA RESTITVAS. ET AD TE REDITVS PRÆDIORVM ILLORVM PERTINEANT, QVO AD PERVENIAT FRATER TVVS AD ANNOS QVATTVORDECIM. *quisitum est, defuncto maiore fratre, herede alio relicto, vtrum annis condicio percipiendi redditus fundorum, anniversaria præstetur: alia, quæ præstaturus esset si viveret Seius, ad heredem eius transierint: an verò id omne protinus ad pupillum & tutores transferri debeas. respondit, secundum ea quæ proponerentur, intellegitur testator quasi cum tutore locutus: vt tempore quo tutela restituenda est, hæc quæ pro annis præstari iussisset, percipiendisque fructibus, finiatur. sed cum maior frater morte præuentus est, omnia quæ relicta sunt, ad pupillum & tutores eius confestim post mortem fratris transisse.*

Nihil hic mutandum, sed ita pûgendû put. ut post verbû pro. ren. tur.

DE ANNIS LEGAT. ET FIDEIC. 581

Sufficit anni initium esse ceceptum. Bart.
XXII. ALFENVS VARVS libro secundo
Digestorum à Paulo epitomatotum.

FILIAE MEAE, QUOTIENSCVMQVE
VIDVA ERIT, IN ANNOS SINGV-
LOS CENTVM HERES MEVS DATO.
queritur, si filia minus annui temporis vidua
fuisse, numquid minus ei centum deberentur.
respondit, sibi videri, tametsi totus annus non-
dum fuisset, tamen deberi.

Legatum relictum in diem iterabilem,
intelligitur esse annuum & per-
petuum. Bart.

XXIII. MARCIANVS libro sexto
Institutionum.

CVM quidam decurionibus diuisiones da-
cri voluisset die natalis sui: Diui Severus
& Antoninus rescripserunt, non esse verifi-
mile, testatorem de vno anno sensisse, sed de
perpetuo legato.

XXIII. IDEM libro octauo Institutionum.

CVM erat certa pecunia, idest centū rei-
publice Sardanorum relicta per qua-
driennium certaminis Chrysanthiani: Diui
Severus & Antoninus rescripserunt, videri
perpetuam pensitationem reliquisse testatorem
per quadrienniu. non in primum quadrienniu.

XXV. VALENS libro secundo
Fideicommissorum.

FILIOS familias, quoad in potestate patris sit,
in annos singulos dena dari possunt.

Inclusum
deest in in
dice titu.

DE VSV ET VSVFRVCTV
[ET REDITV] ET HABITA-
tione & operis per legatum
vel fideicommissum
datis. TIT. II.

Vsus fructus seruitutis realis non potest lega-
ri, vt proprie præstetur, sed præstabitur
prout potest. Bart.

PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

NEC VSVS nec vsusfructus itine-
ris, actus, vie, aqueductus legari
potest: quia seruitus seruitutis esse
non potest. nec erit utile ex senatusconsulto,
quo cauetur vt omnium, qua in bonis sint,
vsusfructus legari possit. quia id neq; ex bonis
neq; extra bona sit. sed incerti actio erit cū he-
rede, vt legatario quādiu vixerit, eundi, agen-
di, ducendo facultatem præstet. aut ea seruitus
constituatur sub hac cautione, vt si decesserit
legatarius, vel capite deminutus ex magna
causa fuerit, restituatur.

• Addita à
Tribonia
no, quib.
significetur
maxima tatum
& media
capitis mi-
nutio.

II. PAPINIANVS libro septimodecimo
Quæstionum.

Hominis opera legate, capitis deminu-
tione vel non vtendo non amittuntur.
Quoniam ex operis mercedem percipere le-
gatarius potest, etiam, operas eius ipse locare
potest.

poterit. quas si prohibeat heres capi, tenebitur. Idem est, & si seruus se locauerit. & quia legatarius fructuarius non est, ad heredem suum operarum legatum transmittit. sed seruo vsu-
capto legatum perit.

III. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

Hominis quoq; liberi opera legari possunt. sicut locari, & in stipulationem deduci.

IIII. VLPIANVS libro octauodeclimo ad Sabinum.

Si purè proprietas legata erit, ea ad legatarium perueniet, quamuis fructuarius heres sit institutus.

V. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

Vsum fructum cum moriar inutiliter stipulor. idem est in legato. quia & constitutus vsusfructus morte intercidere solet.

In obligationibus faciendi quando desit posse fieri, petitur id quod interest. Bart.

VI. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

Si vsusfructus mihi in bienniū continuū à morte testatoris legatus sit, & per heredem steterit, quo minus eum mihi daret: praeteritō biennio nihilo minus tenetur, quemadmodum teneretur, si res legata in rerum natura esse desisset, quam quis deberet, moratusq; esset in ea danda. ut peti quidem iam vsusfructus, qui legatus sit, non possit: quia alius su-

i. biēn-
lis.

turus sit, quān qui legatus fuerit, sed estima-
tio eius bima duntaxat faciēda sit.

VII. VLP IANVS libro vicelimo sexto
ad Edictum.

Opera testamenti relicta quando cede-
re debeant: vtrum ex quo petit eas le-
gatus, an ex quo adita hereditas est? & cui
pereant dies, quibus ager seruus fuit? & puto
ex de petitionis eas cedere. quare si post petitas
ager esse seruus cōperit: legatario peribunt.

VIII. GAIVS libro tertio de legatis
ad Edictum pratoris.

Repetitur
in l. 56. 7.
de vsufr.

Si vsusfructus municipibus legatus erit,
queritur quousq; in eo vsusfructu tuendo
sint, nam si quis eos perpetuò tuetur, nulla vti-
litas erit nuda proprietatis, semper abscedente
vsusfructu. vnde centum annos obseruandos

*Hac de re esse constat: qui finis vitā longissimus esset.
Plin. libr. Legatum caducum, vel quali, remanet apud
heredem cum onere suo. Bart.
7. c. 48.

VIII. VLP IANVS libro octauo
Disputationum.

Sab eo, cui legatus esset vsusfructus, fidei-
commissum fuerit relictum: licet vsusfructus
ad legatarium non peruenerit: heres ta-
men, penes quem vsusfructus remanet, fidei-
commissum praestat, quod & in militis testa-
mento erit dicendum, si legatarius, à quo fidei-
commissum relictū est, repudauerit legatum,
vel viuo testatore decesserit.

Con

Coniunctio posita inter incompatibilia, resolutur in disiunctiuam. Bart.

X. IULIANVS libro septuagesimo octauo Digestorum.

SI Titio fundus, & eiusdem fundi vsusfructus legatus fuerit: erit in potestate eius fundum an vsusfructum vindicare malit. & si fundum elegerit, necessario plenam proprietatem habebit, licet vsusfructum à se reppulerit. si vero vsusfructum habere maluerit, & proprietatem fundi reppulerit: solum vsusfructum habebit.

XI. IDEM libro primo ex Minicio.

Habitationis legatum in singulos annos ab initio anni deberi constat.

Non potest heres tollere ædificium positum in re, cuius vsusfructus est alterius. Bart.

XII. ALFENVS VARVS libro secundo Digestorum à Paulo Epitomatorum.

Heres in fundo, cuius vsusfructus legatus est, villam posuit. eam inuito fructuario demolire nõ potest: nihilo magis, quam si quam arborem posuisset, ex fundo u euellere uellet. sed si antequam vsusfructuarius prohiberit demolerit: impune facturum.

XIII. IDEM libro teritiodecimo ad Plautium.

Cum vsusfructus alternis annis legatur, non unum, sed plura legata sunt. aliud

est in seruitute aquæ & viæ. viæ enim seruitus vna est: quia natura sui habet intermisionem.

XIIII. CELSVS libro octauodecimo
Digestorum.

DVos separatim usufrui sinere damnatus heres, cõmuniter usufrui passus est. quaerebatur, an vtriq; ex testamento teneretur. dixi teneri, si testator vtrumq; solidum habere voluit. nam ipsius onus est, vt solidum singulis legatum præstaret. qua parte igitur alterum usufrui sineret heres, ea parte cum non sinere alterum usufrui, idèoque per estimationem vnicuique quod deest, replere debet.

XV. MARCELLVS lib. tertiodecimo Digestorũ.

DAMNAS ESTO HERES TITIVM
SINERE IN ILLA DOMO HABITARE QVO AD VIVET. vnum videtur esse legatum.

Ei cui legatur fructus fundi, debetur via per alium fundum testatoris etiam alteri legatum Bart.

Qui duos fundos habebat, vnum legauit, & alterius fundi usufructũ alij legauit. quero, si fructuarius ad fundum abunde viam non habeat, quàm per illũ fundum qui legatus est: an fructuario seruius debeat. respondet, quemadmodum si in hereditate esset fundus, per quem fructuario potest præstari via, secundum voluntatẽ defuncti videtur id exigere

ab hereditate & in hac specie nõ aliter cõcedendum esse legatario fundum vindicare, nisi prius ius transeundi vsusfructuario præstet. & hac forma in agris seruetur, quæ vno iustatore optimuerit; sine donec vsusfructus permanet, sine dum ad suam proprietatem redierit.

Relictum ad opus illicitum, debet conuerti ad opus licitum de consensu partium. Bart.

XVI. MODESTINVS libro nono
Responforum.

Legatum ciuitati relicum est, vt ex re-
dribus quotannis in ea ciuitate memorie
conseruande defuncti gratia spectaculum cele-
bretur, quod illi celebrari non licet. quæro quid
de legato existimes. * Modestinus * respondit,
cum testator spectaculum edi voluerit in ciui-
tate, sed tale, quod ibi celebrari nõ licet; iniquũ
esse hanc quantitatem, quam in spectaculum
defunctus destinauerit, lucro heredum cedere.
igitur adhibitis heredibus & primoribus ciui-
tatis, dispiciendum est in quam rem conuerti
debeat fideicommissum, vt memoria testatoris
alio & licito genere celebretur.

XVII. SCAEVOLA libro tertio
Responforum.

Quidam prædæ rei publicæ legauit, de
quorum redditu quotanni ludus edi vo-
luit, & adiecit: QVÆ LEGATA
PETO DECVRIONES, ET ROGO, NE IN
ALIAM

Alciat. li.
i. parerg.
c. 22.

ALIAM SPECIEM AUT ALIOS VSVS
 CONVERTERE VELITIS. *respublica per qua-*
driennium continuum ludos non edidit. quæro
an reditus, quos quadriennio respublica perce-
pit, heredibus restituere debeat, vel compensa-
re in aliam speciem legati ex eodem testamen-
to, respondit, & inuiti heredibus possessione
adprehensa perceptos fructus restituendos esse.
& non erogatum secundum defuncti volunta-
tem, in alia quæ deberentur, compensari.

Si non apparet persona legatarij, lega-
 tum redditur nullum. Bart.

XVII. MODESTINVS libro nono
 Responsorum.

l. 1. § 6. 7.
 de hered.
 instit.

Qui plures habebat libertos, testamento
 suo dixit, se habitationem relinquere iis
 quos codicillis designasset. cum nul-
 los postea designauerit, quæro an omnes ad-
 mitti debeant. respondit, si patronus, qui se de-
 signaturum personas libertorum pollicitus est,
 nullum postea designauit: legatum habitationis
 perfectum esse non videtur, non existente cui
 datum intellegi possit.

In dubio debet stari scripturæ, etiam si de
 alio actum sit, dummodo de illo
 non constet. Bart.

XVIII. IDEM libro singulari de
 Euermaticis.

Si alij fundum, alij vsu fructum eiusdem
 fundi testator legauerit: si eo proposito fe-
 cit,

cit, vt alter nudam proprietatem haberet: erro-
re labitur. nam detracto vsufructu, proprietate
eum legare oportet eo modo, TITIO FVN-
DVM DETRACTO VSVFRVCTV LEGO,
vel SEIO EIVSDEM FVNDI VSVFRV-
CTVM HERES DATO. quod nisi fecerit,
vsufructus inter eos communicabitur: quod
interdū plus valet scriptura, quàm peractū sit.

XX. POMPONIUS libro octauo
ad Quintum Mucium.

SI seruum sub condicione liberum esse in-
beam, & vsufructū eius tibi legauero: C. l. i. C.
comm. de
legat.
valet legatum.

XXI. PAVLVS libro septimo ad Legem
Iuliam & Papiam.

Titio vsufructus Stichi, aut si nauis ex
Asia venerit, decem legata sunt. nō pe-
des vsufructum antequam condicio decem
existat, vel deficiat: ne potestas heredi vtrum
velit dandi auferatur.

XXII. VLPIANVS libro quintodecimo ad
Legem Iuliam & Papiam.

PATRIMONII MEI REDITVM
OMNIBVS ANNIS VXORI MEAE
DARI VOLO. Aristo respondit, ad heredem
vxoꝝ nō transire. quia aut vsufructus simi-
le esset, aut huic legatio IN ANNOS SINGV-
LOS.

XXIII. IVNIVS MAVRICIANVS lib. secundo,
ad Legem Iuliam & Papiam.

Licit

Licet testatori repetere legatum *vsufructus*, ut etiam post capitis deminutionem deberetur. Et hoc nuper Imperator Antoninus ad libellum rescripsit, tunc tantum esse huic constitutioni locum, cum in annos singulos relegaretur.

Quæ *vsuræ* debeantur fructuario.

XXIII. PABINIANVS libro septimo
Responsorum.

Vxori fructu honoru legato, ferens quoque sortium, quas defunctus collocavit, post impletam ex senatusconsulto cautionem prestabitur. igitur *vsuras* nominum in hereditate relictorum ante cautionem interpositam debitas, velut sortes in cautionem deduci necesse est. nõ idem seruabitur nominibus ab herede facti. tunc enim sortes dumtaxat legatario dabuntur, aut quod propter moram *vsuras* quoque reddi placuit, super his non casebitur.

SCORPVM SERVVM MEVM SEMPRO
NIAE CONCVBINÆ MEÆ SERVIRE
VOLO. non videtur proprietas serui relictæ,
sed *vsufructus*.

XXV. IDEM libro octavo
Responsorum.

Qui fructus prædiorum vxori reliquit, post mortem eius prædia cum redditibus ad heredes suos redire voluit, imperitia lapsus, nullum fideicommissum dominus neque proprietatem neque fructus ad eos reuert

reverti dedit, etenim reditus futuri, non præteriti temporis demonstrati videbantur.

Sicut morte finitur spes ususfructus iam constituti, ita & constituendi. Bart.

XXVI. PAVLVS libro decimo
Quæstionum.

S Empronius Aitalus ab herede suo fundum in Italiam Gaio post decennium, deducto ususfructu dari iussit. quæro, cum medio hoc decennij spatio heres vita sanctus sit, an post tempus decennij plenus fundus ad legatarium pertineat. mouet enim me, quòd dies legati huius sine fideicommissi cessarit, ac per hoc & ad heredem legatarij pertinere potuerit: & ideo quasi circa debitum iam legatum mortuo herede ususfructus extinctus sit, nec ad heredem heredis pertinere possit. respondi, dies quidem fideicommissi vel legati cedit statim, cum post tempus certum heres dare rogatur, siue iubetur. sed ususfructus nondum est heredis, nisi cum dominum deducto ususfructu præstitit. & ideo capitis deminutione vel morte perire non potest quod nondum habuit. Idem euenit, si proprietas deducto ususfructu sub conditione legata sit, & pendente conditione heres decesserit. tunc enim ab heredis herede incipit ususfructus, qui ex persona eius finietur. sed hiis casibus de sententia testatoris querendum est, qui utique de eo ususfructu detrahendo sentit,

fit, qui coniunctus esset heredis persona. quo
extincto, solidam proprietatem ad legatarium
voluit pertinere. nec plus transmitti ad succes-
sorem suum, qui nondum habere cepit & sum-
fructum, quam si iam habere cepisset.

Plures coniuncti ad vnā portionem, vo-
cantur cum alio diiuncto. Bart.

¶ Si fundus duobus, alij & usufructus legatus
sit: non trientes in usufructu, sed semisses con-
stituuntur. idemque est ex contrario, si duo sint
fructuarij. & alij proprietatis legata est. & in-
ter eos tantum ad crescendum est.

Quod postea apparet indebitè solutum.
repetitur. Bart.

XXVII. SCAEVOLA libro primo.
Responsorum.

Vxor maritus per fideicommissum & sum-
fructum, & alia, & dotem prelegauit.
heredes & usufructu ei concesserunt. post bien-
nium illicitum matrimonium fuisse pronun-
tatum est. quæ situm est, an id quod præterito
tempore possedit, ab ea repeti possit. respondit,
id quod fructus nomine percepisset, repeti posse.

XXVIII. PAVLVS libro tertio decimo.
Responsorum.

Q Vero, si & usufructus fundi legatus est,
& eidem fundo indictiones reפורarie
indictæ sint: quid iuris sit. Paulus
respondit, idè iuris esse & in his speciebus quæ
post

postea indicuntur, quod in rethgalibus dependendis responsum est. ideoque hoc onus ad fructuarium pertinet.

Vsufrectu legato & per fideicom. relicto, inspicitur potius persona fideicommissarii, quam legatarii. Bart.

XXVIII. CAIVS libro primo
Fideicommissorum.

SI quis vsufructum legatum sibi alij restitueret rogatus sit, cumque in fundum induxerit fruendi causa: licet iure civili morte, & capitis deminutione ex persona legatarii pereat vsufructus, quod huic ipso iure adquisitus est: tamen prator iurisdictione sua id agere debet, vt idem seruetur, quod futurum esset, si ei, cui ex fideicommissio restitutus esset, legatus iure adquisitus fuisset.

Conditione, sub qua legatum diuiduum debet resolui, impleta pro parte, legatum pro parte resoluitur. Bart.

XXX. IAVOLENVS libro secundo ex
Posterioribus Labeonis.

CVI vsufructus legatus esset, donec ei totius doti satis fieret: cum ei heres pro sua parte satisfecisset, quamuis reliqui satis non darent, tamen pro ea parte vsufructum desinere habere mulierem, ait Labeo. idem fieri, & si per mulierem mora fieret, quo minus satis acciperet. ¶ Colono suo dominus vsufructum fundi, quem is colebat, legauerat. agat colonus cum herede ita, vt iudex cogat heredem

ex locationis actione eum liberare.

Diuisio facta cum proprietario, non praeiudicat fructuario. Bart.

XXXI. LAEO libro secundo Posteriorum à lauoleno epitomatorum.

IS qui fundum tecum communem habebat, vsufructum fundi uxori legauerat. post mortem eius tecum heres arbitrum communi diuidendo petierat. Blasus ait Trebatium respondisse, si arbiter certis regionibus fundum diuisisset: eius partem, quae tibi obtigerit, vsufructum mulieri nulla ex parte deberi, sed eius quod heredi optigisset, totius vsufructum eam habituram. ego hoc falsum puto. nam cum ante arbitrum communi diuidendo coniunctus pro indiuiso ex parte dimidia totius fundi vsufructus mulieri fuisset: non potuisse arbitrum inter alios iudicando alterius ius mutare. quod et receptum est.

Verba adulatoria ad honoratum directa, non inducunt dispositionem Bart.

XXXII. SCAEVOLA libro quintodecimo. Digestorum.

Generalis capite praeposito quidam in testamento, non uia adiecit: FELICI QVEM LIBERVM ESSE IVSSI, VSVMFRVCTVVM FVNDI VESTIGIANI LEGO: CVIVS PROPRIETATEM PVTO TE CONSECVRVM, SI NON CONTEN- DERIS CVM HEREDE MEO, SED POT

POTIUS CONCORDAVERIS. SED ET
 TV HERES OMNIA FAC, VT AMICI
 SITIS. HOC ENIM VOBIS EXPEDIT.
*quaesitum est, an vivente herede exigere possit
 Felix fundi proprietatem. respondit, nihil pro-
 poni, cur Felici proprietas fundi legata vide-
 retur.*

Verba à testatore prolata, debent intelligi
 vt aliquid operentur. Bart.

¶ *Filius ex Seio, & filiam ex alio marito he-
 redes instituit aequi portionibus, & matris
 legauerat: AELIAE DORCADI MATRI
 MEAE DARI VOLO QUOD VIVAT
 VSUMFRUCTUM BONORVM MEORVM,
 ITA VT POST OBITVM EIVS, AD LI-
 BEROS MEOS, AVT AD EVM QVE
 EX HIS VIVET, PERTINEAT. filij post
 aditam hereditatem decesserant. quaesitum est,
 mortua matre, superstitie filia testatrix, & sus-
 fructus vtrum ad solam filiam, an vero pro
 portione hereditatis pertineret. respondit, ad eos
 redire, apud quos proprietates esset. Claudius
 non credidit ipsum usufructum in vicem
 portionum hereditariarum post mortem auctoris
 inter ipsos datum: eo magis, quod aequi par-
 tibus heredes erant scripti. Vxor usufructum
 domuum & omnium rerum quae in
 his domibus erant, excepto argento, legauerat.
 item usufructum fundorum, & salinarum.*

1. In præ-
diis in
quib. cau-
pign. vel
hypoth.

quæsitum est, an lana cuiusque coloris mercis
causa parata, item purpura quæ in domibus
erant, ususfructus ei deberetur. respondit, ex-
cepto argento, et his quæ mercis causa compa-
rata sunt, ceterorum omnium ususfructum le-
gatariam habere. ¶ Idem quæsit, cum in sali-
nis, quarum ususfructus legatus esset, salis in-
uentus sit non minimus modus, an ad uxorem
ex causa fideicommissi ususfructus pertineat.
respondit, de huiusmodi legatu quæ venalis ibi essent,
non sensisse testatorem. ¶ Idem quæsit, cum
eodem testamento ita cauerit, A TE PËTO
VXOR VTI EX VSVFRVCTV, QVEM TI-
BI PRAESTARI VOLO IN ANNUM
QVINTVMDECIMVM, CONTENTA SIS AN-
NVIS QVADRINGENTIS: QVOD A M-
PLIVS FVERIT, RATIONIBVS HERE-
DIS HEREDVMVE MEORVM INFERA-
TUR: an recessum videatur à superiore capi-
te: ideòque vxor non amplius habeat ex usu-
fructu, quàm annuos quadringentos. respondit
satis id, quod quæreretur, aperte verba quæ
proponerentur declarare.

Ad expensas factas pro fructibus colligen-
dis, fructuarius tenetur pro
rata. Bart.

¶ Lucius Titius testamento suo Publio Ma-
nio fundum Tusculanum reliquit, eiusque fi-
dei commissit, uti eiusdem fundi partem dimi-
dians

diam vsusfructus Titia praeſtaret. Publius
 Mauius villam vetuſtate corruptam, cogendis
 & conſeruandis fructibus neceſſariam aedifi-
 cavit. quæro, an ſumptus partem proportionẽ
 vsusfructus Titia adgnoscere debeat. reſpõdit,
 ſi prius quàm vsusfructum præſtaret, neceſſa-
 rio aedificauit: non aliàs cogendum reſtituere,
 quàm eius ſumptus ratio habeatur. ¶ Duas
 filias & filium mente captum heredes ſcripſit.
 filij portionis mente capti data vsusfructum
 legauit in hæc verba, HOC AMPLIUS PV-
 BLIA CLEMENTIAMA PRAECIPIET SI-
 BI QVARTAE PARTIS HEREDITATIS
 MEAE, EX QVA IVLIVM IVSTVM FI-
 LIVM MEVM HEREDEM INSTITVI: PE-
 TIT QVE A TE PVBLIA CLEMENTIA-
 NA, VTI FRATREM TVVM IVLIVM IV-
 STVM ALAS, TVEARIS, DEPENDAS PRO
 EO, PRO QVO TIBI VSVFRVCTVM
 PORTIONI S EIVS RELIQVI, DONEC
 MENTIS COMPOS FIAT, ET CONVALE-
 SCAT. quaesitum est, cum filius in eodem su-
 rore in diem mortis suæ perſeuerans deceſſerit:
 an vsusfructus intercederet. reſpondit, verbis
 quæ proponerentur, perſeuerare legatum:
 niſi maniſeſtiſſimè probetur, aliud teſtato-
 rem ſenſiſſe.

Vsusfructus subrogatus in locum annui le-
 gati, debet ſequi naturam ipſius. Bart.

¶ Heredus institutus fidei commisit, filio suo annua decem prestare; aut ea praedia emere, & assignare ut usufructum haberet, redditum efficientia annua decem. filius fundos sibi ab herede secundum matris voluntatem traditos locavit. & quaesitum est, defuncto eo reliqua colonorum utrumne ad heredem filij usufructuarij, an verò ad heredem Seie testamenti pertineant. respondit, nihil propius cur ad heredem Seie pertineant.

Cui relinquitur usufructus partis bonorum, potest heres solvere aestimationem vel rem.

¶ Usufructum tertiae partis bonorum suorum & vni ex heredibus legavit. quaesitum est an pecuniae, quae ex rebus diuisis secundum aestimationem efflata est, tertia prestanda sit. respondit, heredis esse electionem, utrum rerum an aestimationis usufructum prestare vellet. Item quaesitum est, tributa, praeter ea quae vel pro praedijs aut mouentibus deberi & reddi necesse est, an eximenda sint ex quantitate, ut reliquae dumtaxat pecuniae. si hoc heres eligerit, reddi debeat. respondit, reliqua pecuniae tertiam prestandam.

XXXIII. IDEM libro septimodecimo
Digestorum.

SEMPRONIO EA QVAE VIVVS PRAESTABAM, DARI VOLO. is etiam habitabat in testatoris domo, quae vni ex heredibus

*prælegata erat. quæsitum est, an habitatio quoque
 debeatur. respondit, nihil, proponi cur non de-
 beatur. ¶ Ex his verbis testamenti, LIBERTIS
 MEIS, QUIBUS NOMINATIM NIHIL
 RELIQUI, QUAE VIVVS PRAESTABAM,
 DARI VOLO : quæsitum est, an libertis, qui
 cum patrono suo in diem mortis habitabant,
 etiam habitatio relicta videatur. respondit vi-
 deri. ¶ Codicillis ita scripsit, NEGIDIVM, TI-
 TIVM, DIONEM LIBERTOS ME OS SE-
 NES ET INFIRMOS, PETIO IN LOCIS, IN
 QUIBUS NUNC AGVNT, SENESCERE PA-
 TIAMINI. quæro, an ex hoc capite liberti su-
 præscripti ex fideicommissio fructus locorum,
 quibus morantur, recipere debeant : cum alia,
 quæ eis specialiter legata sunt, sine controuer-
 sia consecuti sunt. respondit, verbis, quæ propo-
 nerentur, id petitur, vs ad eum modum pate-
 rentur heredes ibi eos esse, ad quem modum
 ipsa patiebatur.*

*Fideicommissum relictum post mortem om-
 nium, ab ultimo decedente videtur
 esse relictum. Bart.*

XXXIIII. IDEM libro octauodecimo
 Digestorum.

Codicillis fideicommissa in hæc verba de-
 dit: LIBERTIS LIBERTABVSQVE
 MEIS, ET QVOS IN CODICILLIS MA-
 NVMISI, FVNDVM, VBI ME HV MARI
 VOLVI, DARI VOLO, VT QVI AB HIS

DECESSERIT, PORTIO EIUS RELIQUIS
 ADCRESCAT, ITA UT AD NOVISSI-
 MVM PERTINEAT. POST CUIVS NOVIS-
 SIMI DECESSVM AD REMPUBLICAM A-
 RELATENSIVM PERTINERE VOLO. HOC
 AMPLIVS LIBERTIS LIBERTA-
 BVSQVE MEIS HABITATIONES IN DO-
 MO, QVAMDIV VIVENT. PACTIAE ET
 TROPHIMAE DIAETAS OMNES, QVI-
 EVS, VTI CONSVEVI, HABITET. QVAM
 DOMVM POST MORTEM EORVM AD
 REMPUBLICAM PERTINERE VOLO. *quaesitum est, reipublica fideicommissum utrū ab
 herede an à libertis datum sit. respondit, secun-
 dum ea quae proponerentur, posse ita verba ac-
 cipi, ut eius legatarij, qui novissimus decede-
 ret, fidei commissum videatur. Idem quae sit,
 defunctis quibusdam ex libertis, quibus habi-
 tatio relicta erat, an portiones domus, in qui-
 bus hi habitauerāt, iam ad rempublicam per-
 tineant. respondit, quoad aliquis eorum vivat,
 fideicommissum reipublicae non deberi. ¶ Qui
 Semproniam ex parte decima, & Matiam
 ex parte decima, alumnum ex reliquis parti-
 bus instituerat heredes curatorem alumno de-
 dit, cum iure facere putaret. & curatoris fidei
 commissis, ne pateretur fundum venire: sed cum
 Semproniam & Matiam nutricibus suis frueretur
 redditu eius. & ima parte testamenti ita
 adiecit.*

*¶ Ima ce-
 ra, ut di-
 xit Sueto.
 in Iulio,
 c. 83.*

adiicit, OMNEM VOLVNTATEM MEAM FIDEI HEREDVM MEORVM COMMITTO. *quæsitum est, an tertias partes vsusfructus fundi nutrices ex fideicommissio petere possint, quamuis curator ei receptus sit, quæns iure dare non poterit alumno. respondit, secundum ea quæ proponerentur, vtiliter fideicommissio voluntatem suam confirmasse. id igitur cuique dedisse, vt & nutrices vna cum alumno reditu fundi viderentur.*

Quidam putat iungendas has duas voces, vt sit curator, pro curatori, vt veteres scribebāt.

Licet extiterit conditio, tamen expectanda est dies quæ superest. Bart.

XXXV. IDEM libro vicesimo secundo Digestorum.

VXori vsusfructum villa legauit in quinquennium à die mortis suæ. deinde hæc verba adiecit, ET PERACTO QVINQUENNIO CVM EIVS VSVFRUCTVS ESSE DESIERIT, TUNC EVM FVNDVM ILLI ET ILLI LIBERTIS DARI VOLO. *quæsitum est, cum vxor intra quinquennium decesserit, an libertis proprietatis petitio iam, an verò impleto quinquennio competat, quia peracto quinquennio testator proprietatem legauerat. respondit, post completum quinquennium fundum ad libertos pertinere.*

Qui habet ius in re, in dubio videtur legare rem respectu iuxta quod habet, licet morte finiatur. Bart.

XXXVI. IDEM libro quintociesimo Digestorum.

Stricho testamento manumisso fundi vsus-
 fructus erat legatus. & cum vsu fructuque
 desisset, fides heredum testator comisit, vsu cum
 fundum darent Lucio Titio, sed Strichus testa-
 mento suo eiusdem fundi proprietatem nepoti-
 bus suis legauit. & heredes Strichi ex testa-
 mento eius legatarijs nepotibus eum fundum
 tradiderunt, quaesitum est, cum nepotes legatarij
 ignorauerint condicionem fundi superscripti
 priore testamento datam, & plus quam tempore
 si uero possederint, an eum fundum sibi adqui-
 sierint, respondit, secundum ea quae propone-
 rentur, legatarios sibi adquisisse. & Idem quaesitum
 est, si aliquo casu legatarijs auferri possit: an
 repetitionem ab heredibus Strichi eius nepotes
 habere possint, respondit, supra quidem de ad-
 quisitione responsurum, verum si ex alia causa
 adquisitio cessasset, uideri Strichum, si post mor-
 tem eorum quibus proprietatem legata esset, te-
 stamentum fecisset, potius quod habere se cre-
 deret, quam quod onerare heredes uellet, le-
 gasse.

XXXVII. IDEM libro trigesimo tertio
 Digestorum.

VXORI MEAE USUMFRUCTUM LE-
 GO BONORVM MEORVM, VSQUE
 DVM FILIA MEA ANNOS IMPLIAT
 OCTODECIM. quaesitum est, an praediorum
 tam rusticorum quam urbanorum, & mancipiorum

Et suppellectilibus itemque calendarij vsusfructus ad uxorem pertineat. respondit, secundum ea quae proponerentur, omnium pertinere.

XXVIII. IDEM libro tertio

Responsorum.

FUNDI AEBVITANI REDITVS VXORI MEAE QVOAD VIVAT DARI VOLO. quæro, an possit tutor heredi fundum redere, & legatario offerre quantitatem annuam, quam vno patrefamilias ex locatione fundi redigere consueverat. respondit, posse. Item quæro, an habitare imponere prohiberi possit. respondit, non esse obstrictum heredem ad habitationem præstandam, item quæro, an compellendus sit heres reficere prædium. respondit, si heredi facti minores reditus facti essent: legatarium rectè desiderare quod ob eam rem demeritum sit. Item quæro, quo distat hoc legatū ab vsufructu. respondit, ex his quae supra responsa essent, intellegi differentiam.

XXXVIII. IDEM libro sexto

Responsorum.

Flios heredes insituit. uxori vestē, mundum muliebrem, lanam, lnum, & alias res legauit, & adiecit: PROPRIETATEM AVTEM EORVM, QVAE SVPRASCRIPTA SVNT, REVERTI VOLO AD FILLIAS MEAS, QVAEVE EX HIS TVNC VIVENT. quæ sit ista est, utrius vsusfructus, an proprietates earū rerum data sit. respondit, proprietatem legatam videri.

XL. ALFENVS VARVS libro octauo dige-
storum à Paulo epitomatorum.

ILLI CVM ILLO HABITATIONEM LE-
GO. perinde est, ac si ita ILLI ET ILLI
legasset.

Legatum annuum propria manu percipi
debet instar vsusfructus, si verba
congruunt. Bart.

XLI. IAVOLENVS libro secundo ex
Posterioribus Labeonis.

CVm ita legatum esset, FRVCTVS A N-
CVOS FVNDI CORNELIANI PVBLIO
MEAE VIO DO LEGO: perinde putat acci-
piendum esse Labeo, ac si vsusfructus fundi
similiter esset legatus, quia hac mens fuisse te-
statoris videatur.

XLII. IDEM libro quinto ex Poste-
rioribus Labeonis.

IN fructu id esse intellegitur, quod ad vsu-
m hominis inductum est. neque enim matu-
ritas naturalis hic spectanda est, sed id tempus,
quo magis colono dominone eum fructum tol-
lere expedit. itaque cum olea immatura plus
habeat redditus, quam si matura legatur: non
potest videri, si immatura lecta est, in fructu
non esse.

Multa in
hanc sen-
tentiam
Cic. 1. de
legib.

XLIII. VENULEIVS libro decimo
Actionum.

Nihil interest, virum honoru quis, an re-
rum tertia pars vsusfructu legaueris.
nam si honorum vsusfructus legabitur, etiam

as alienum ex bonis deducetur: & quod in actionibus eris, computabitur. At si certarum rerum & usufructus legatus erit, non idem observabitur.

DE SERVITUTE LEGATA.

T. A. TIT. III.

IULIANVS libro primo ex Minicio.

VI duas tabernas coniunctas habebat, eas singulas duobus legavit. quaesitum est, si quid ex superiore taberna in inferiorem inaedificatum esset: num

inferior oneri ferundo in superioris taberna loco contineretur. respondit, servitutem impositam videri. Iulianus notat: videamus, ne hoc ita verum sit, si aut nominatim haec servitus imposita est, aut ita legatum datum est, TABERNAM MEAM VTI NUNC EST DO LFGO. II. MARCELLVS lib. tertio decimo Digestorū.

Fundum communē habentibus legari potest via: cum & communis servus recte viam stipulatur: & cum duo ei, qui ipse viam stipulatus fuerit, heredes exstiterint, non corrumpitur stipulatio.

Ut valeat legatum viae, legatarius tempore mortis testatoris dominus praedij dominantis esse debet, alias extinguitur. Bart.

III. IDEM libro vicelimo nono Digestorum.

Si

S fundū Mavio, & ad eū viā per alium fundū, & eundē fundū sine via Titio legasset: si vicq; fundū iudicasset, sine via legato fundū cessurū. quia neq; adquiri per partū firmus possit. Et si prius Mavius fundū vin dicaret, altero deliberante, posse dubitari an si postea Titius omisisset, vie legatum saluum esset. & hoc magis videbatur. Quamquam si sub condicione quis fundū legasset, viam pure: aut pro parte fundū pure, pro parte sub condicione, & viā sine condicione: si pendente ea legati dies cessisset, interitum fore via legatum. ut responsum est, cum alteri ex vicinis, qui fundum communem habebant, viam sub condicione, alteri pure legasset, pendente condicione decessisset: quia alicuius legatarij persona impedimento esset, quo minus solidus fundus cum via vindicaretur.

¶ Sic Flo. & manu-
fieri sunt
qui legat,
dies ces-
sisset.

LIII. IAVOLENVS libro nono Epistularum.
S i in quo duns aedes habebat, duas mihi, al-
teras tibi legavit: & medius paries, qui
utraq; aedes distinguat, interuenit: eo iure eas
communem notū esse existimo, quo si paries
tantū duobus nobis communiter esset lega-
tus, idē que ne que me ne que te agere posse, ius
non esse alteri ita immixtas habere, nam quod
communiter socius habet, & in iure eū habere
constitit, ita, que de ea re arbiter communi di-
uidendo sumendus est.

ET si maxime testamenti factio cum seruis alienis ex persona dominorum est: ea tamen quæ seruis relinquuntur, ita valent, si liberis relicta possent valere. sic ad fundum domini via seruo frustra legatur.

Si seruitus legata sit, an ius personale iudicetur ex coniecturis. Bart.

VI. IDEM libro septimo Responsorum.

Pater filia domum legauit, eique per domus hereditarias ius transeundi præstari voluit. si filia domum suam habitet, viro quoque ius transeundi præstabitur. alioquin filia præstari non videbitur. quod si qui non usum transeundi persona datum, sed legatum seruitutis esse plenum intellegat: tantundem iuris ad heredem quoque transmittetur. quod hic nequam admittendum est: ne quod affectu filie datum est, hoc & ad exteros eius heredes transire videatur.

VII. PAULVS libro vicesimo primo

Quæstionum.

Cum à pluribus heredibus institutis via legata est, quis partem non recipit, singuli heredes in solidum conueniuntur. quia & uno ex heredibus adeunte vindicari potest.

• Sic Flo.
& in om-
nib. ma-
nuser. &
vulg. im-
pres. ma-
lè igitur
Haloader
ediderat,
relegata.

DE DOTE PRAELEGATA.

TIT. IIII.

Dotis legato continet id quod actio de
dote contineret. Bart.

VLPIANVS libro nonodecimo
ad Sabinum.

Cum dos relegatur, verum est id
dotis legato inesse, quod actione de
dote inerat. & ideo si inter virum
& uxorem conuenerat, ut morte
viri soluto matrimonio, filio communi interue-
niente, dos apud mariti heredem remaneret, &
maritus decedens dotem relegauerit: stari pacto
non debet ob hoc quod dos relegata est. verum
& citra relegationem hoc probari debet. nam
quod est admissum, posse deteriorē conditionem
dotis fieri interuenientibus liberis: toties locum
habet, quotiens ipsa in matrimonio decedit: vel
diuortium interuenit. Et verum est cōmodum
in dote relegata esse representationis, quāuis
annua die dos praestaretur. * est & illud, quod
ob res donatas hodie post senatusconsultū nul-
la fit exactio: si modo voluntatem non muta-
uit testator. Impensa autem ipso iure dotem
minuunt, sed quod duximus, ipso iure dotem
impensis minus, non ad singula corpora, sed ad
vniuersitatem erit referendū. ¶ Alio autem
dotis actionē cōtinet dotis relegatio, ut si virum

Stellulis
inclusa
fuerunt à
Tribon.
addita, cū
vetus ius
aliter ef-
set, ut li-
quet ex
fragmen-
t. l. p. tit. 6.

eam uxori, scilicet quibus licet casibus soluerit,
 cesset legatum. sed & si mancipia fuerint in dote
 non aestimata, & haec demortua sint: legatum
 dotis in his euanescit. sed & si dotem promise-
 rit mulier, neque dederit, & decedens maritus
 uxori dote praelegauerit: mulier nihil amplius,
 quam liberationem habebit. nam & si quis ita
 legauerit, CENTVM QVAE IN ARCA HA-
 BEO, aut QVAE ILLE APVD ME DEPO-
 SVIT: si nulla sint, nihil deberi constat. quia
 nulla corpora sint. ¶ Si quis uxori fundum,
 Titianum his verbis legasset, IS ENIM FUN-
 DVS PROPTER ILLAM AD ME PER-
 YENIT: omnimodo debetur fundus. nam quid-
 quid demonstrata rei additur satis demonstra-
 te, frustra est.

Socero praelegante nurui ius actionis ad do-
 tem repetendam, non potest agere nurus
 contra maritum. Bart.

3 ¶ Celsus libro vicesimo digestorum scribit, si
 socer nurui dotem relegauit, si quidem ius a- * In vul. e-
 ctionis de dote voluit relegare: nullius momen dit. est l. 1.
 ti esse legatum. quippe nupta est. sed si voluit Si socer.
 eam recipere dotali pecuniam, inquit, utile
 erit legatum. si tamen haec dotem receperit, ni-
 hilo minus maritus dotis persecutionem habe-
 bit: siue heres institutus est: si familia heredis
 de iudicio: siue non, vili actione. ego puto,
 quoniam non hoc voluit socer, ut bis dotem.

heres praestet: & mulierem agentem ex testa-
 mento cauere debere, defensu iri heredem ad-
 uersus maritum. ergo & maritus idem debe-
 bit cauere, aduersus mulierem defensu iri, si
 prior agat. ¶ Per contrarium apud Iulianum 4
 libro trigensimo septimo queritur, si socer filio
 suo exheredato dotem nurus legasset. & ait,
 agi quidem cum marito exheredato de dote
 non posse. verum tamen ipsum dotem persecutu-
 rum ex causa legati, sed non alius eum legatum
 consecuturum, quam si cauerit heredes aduer-
 sus mulierem defensu iri, et differentiam facit
 inter eum cui dos relegata est, & orcinum li-
 bertum, cui peculium legatum est. namque eum
 de peculio posse conueniri ait, heredem non posse
 quia peculium desuit penes se habere. at dotis
 actio nihilo minus competit, et si dotem desie-
 rit habere. ¶ Idem Iulianus querit, si dotem 5
 marito relegauerit socer, an dote solata mulie-
 ri legatum mariti extinguatur. & dicit ex-
 stinguui: quia nihil esset iam quod marito posset
 praestari. ¶ Idem querit, si dos alij legata esset, 6
 eamque rogatus sit mulieri restituere: an lex
 Falcidia in legato locum haberet. & dicit ha-
 bere. sed quod minus est in fideicommissio, mu-
 lierem dotis actione consecuturam. ego quaero,
 an commoda representationis in hoc legato sic
 obseruentur, ut si dos ipsi mulieri fuisset re-
 legata. & puto habere. ¶ Idem Iulianus querit, 7
 si mu

si mulieri dos sit relegata, eaq; rogata dotem restituere, an Falcidia locum habeat. & negat habere: quoniam fideicommissum quoque negat valere. quod si praeterea quid uxori legatum sit, putat ex residuo fideicommissum praestari. quod utiq; habita ratione Falcidiae mulieri praestabitur. Sed & marito ex parte herede instituto, à socero dote praelegata, legatum dotis Falcidiam passurum. videlicet, quia adhuc constante matrimonio indebita dos videtur relegata. verum quod Falcidia recidit, in familia heriscunda iudicio maritum praecipiturum. quemadmodum totam dotem praeciperet, si non esset relegata. ¶ Mela scripsit si fundus in dote sit, & specialiter sit legatus, mox generaliter dos relegata: non bis, sed semel deberi fundum. ¶ Ibidem Mela coniungit, si fundus in dote fuit locatus à marito ad certum tempus: uxorem non aliàs fundum ex relegatione consequi, quam si cauerit se passuram colonum frui. dummodo ipsa pensiones percipiat.

Siue legetur dos mulieri, siue aliud pro ea, ea tenus potest onere fideicommissi gravari, quatenus relictum dotis quantitatem excedit. Bart.

II. ULPIANVS libro quinto Disputationum:
Cum quis uxori suae dotem relegat, fideicommissum ab ea relinquit hoc fit

deicommissum ex commodo quod ex relega-
 tione mulier sentit aestimabitur. Et ita Celsus
 quoque libro vicesimo digestorum scripsit. quod
 si necessaria fuerunt impense, quae ipso iure do-
 tem minuunt, amplius dici potest, si tanta quan-
 titas dotis, quam maritus accepit, ei relegata
 est: oportere dici, etiam eam quantitatem posse
 fideicommissum erogare, quae ipso iure dotem
 minuit. esse enim mulierem legatariam nemo
 est qui dubitet. sed et si non dos, sed pro dote
 aliquid uxori fuerit legatum: adhuc quasi dos
 relegata accipitur. Hoc amplius Iulianus scri-
 bit, et si non fuerit adiectum, pro dote esse le-
 gatum, hoc tamen animo relictum: adhuc eius
 esse conditionis. uxor igitur, si rogetur, vel do-
 tem, vel quod pro dote legatum est, vel quod
 in vicem dotis sibi adscriptum est, restituere:
 non cogetur, nisi eatenus quatenus diximus,
 restituere. Et ideo heres instituta, rogataeque
 quantitatem hereditatis restituere: id demum re-
 stituet, quod quantitatem dotis excedit, idque
 quod ex representationis comodo sentit, nam
 et si quis, cum à nuru dotem accepisset, filium
 suum heredem instituerit: eumque rogauerit,
 quid quid ad eum ex hereditate peruenisset, re-
 restituere: mox morte uxoris dotem fuerit lucratus:
 id non restitueret, quod ex dote percepit,
 quia matrimonij causa id lucratus est, non ex
 patris iudicio. ¶ Mulier dotem promissis qua-

drigentorum, & dedit fundos duos in ducenta: praeterea nomina debitorum in residua ducenta: mox maritus eius decedens pro dote fundos ei duos, non eos quos in dotem acceperat, reliquit: & praeterea duos illos dotales, quos aestimatos acceperat, reliquit, fidei que eius commisit, ut quidquid ad se ex hereditate eius pervenisset, id restitueret. Scio cum moreretur, quaerebatur, quantum esset in fideicommissio, muliere defuncta. dicebam uxorem hanc, quae rogata est quidquid ad se pervenerit ex testamento restitueret, in ea esse conditione, ut id demum restitueret rogetur, quod deducta dotis quantitate ad eam pervenit: dotem enim recepisse eam magis quam accepisse: salvo eo quod ex commodo representationis ab ea fideicommissi potuit. proinde id quidem, quod pro dote maritus ei reliquit, non cogetur restitueret: nisi plus fuit in eo, quam in quantitate dotis residuum vero, quod praeterea illi relictum est, cum fructibus cogetur restitueret. habebit igitur praecipuam dotem cum suis fructibus, id vero quod extrinsecus ei relictum est, cum fructibus, qui ad eam pervenerint, restituet.

III. IULIANVS' libro trigesimoquarto
Digestorum.

Qui ita legat uxori suae, TITIAE AMPLIVS QUAM DOTE, AVREOS TOT HERES MEVS DAMNAS

ἀλλ' ὅτι ἴσ' ἔστι, ESTO DARE: manifestus est dotem quosque
 &c. figura relegasse.

Græca. IIII. AFRICANVS lib. quinto Quæstionum.

¶ I. talis
 scriptura.

7. de leg. 1.

cc. l. 84. 7.

de leg. 2.

CVM VOLGARI modo dies legatorum pro-
 fertur, nihil eam rem ad dotis relegationē
 pertinere ait. quia suum diem habeat.

Propter vitiles impensas in dotem aut dona-
 tiones in vxorem factas, solutio dotis
 prelegata non differtur.

V. MARCIANVS libro tertio Regularum.

DOte relegata, non est heres audiendus,
 si velis ob donationes in mulierem fa-
 ctas solutionem differre, vel ob impensas alias,
 quam que ipso inre dotem minuunt. aliud est
 enim minorem esse factam dotem, quod per
 necessarius impensas accidit: aliud pignoris
 nomine retineri dotem ob ea, que mulierem
 iniuicem prestare æquum est.

VI. Labeo libro secundo Posteriorum

à lauoleno epitomatorum.

CVM scriptum esses, QV AE PECVNIA
 PROPTER VXOREM MEAM AD
 ME VENIT QVINQVAGINTA, TANTVN-
 DEM PRO EA DOTE HERES MEVS
 DATO: quāuis quadraginta doti fuissent, ta-
 men quin magna debere, Afenus Varus Ser-
 nium respondisse scribit. quia proposita summa
 quinquaginta adiecta sit. Itē ei, que dotē nul-
 lā habebat, vir sic legauerat. QVANTA PECV-
 NIA DOTIS NOMINE, ET RELIQVA: PRO

EA QVINQVAGINTA HERES DATO.
 deberi ei legatum O filius, Cascellus, item &
 Seruū auditores ^{re}rettulerunt, perinde habendū esse, ac si seruus alicui mortuus, aut pro eo centum legata essent. quod verū est: quia his verbis non dos ipsa, sed pro dote pecunia legata videtur.

^{Qui enu-}
^{merantur}
 in. 2. 7. de
 orig. iur.

VII. FABINIANS LIBRO OCTAUIDECIMO

Quæstionum.

Pater dotem à nuru acceptam filio exheredato legauit. heres patris opposita doli exceptione non ante soluere legatum cogendus est, quàm ei tantum fuerit de indemnitate soluto matrimonio. sed si prius quàm legatū filio solueretur, mulier dotem suam recipere aui: frustra filius de legato aget. Sed si lex Falcidia locum in legato dotis aduersus filium exheredatum habuerit, & mulier solutionem ratam fecerit: propter eam quantitatem, quam heres retinuerit, vtilis actio dotis ei dabitur. quòd si ratum non habeat, defendi quidem debet heres à viro qui se defensurum promissit. sed si totam litem vir solus subierit, actio iudicati, si tantum non erit, pro ea quantitate, qua iure Falcidia petenda est, aduersus heredem dabitur. sed si prius quàm legatum filio solueretur, mulier diuertit, quamquàm ipsi nondum precipere dotem possit, non ideo tamen actio filij differtur. quia tunc isdem diebus fi-

lio solui dotem responsum est. Cum patri pro parte heres exstiterit, & ad praeceptionem dotis soluto matrimonio, postquã heres exstiterit, admissus est, si fortè per errorem cautio defensionis omissa sit, & ex causa fideicommissi filius dotem acceperit: vt indebitum fideicommissum non repeteretur. cautionis enim præstandæ necessitas solutionem moratur: nõ indebitum facit quod fuit debitum, sed non erit iniquum, heredi subueniri. Quid ergo si patris heres solvendo non sit? nonne iuste mulieri dabitur adversus virum vtilis actio dotis? cui dos perire non debet: quia non interposuit per errorem heres cautionem.

Licet mancipia moriantur, æstimatio eorum certa legita debetur. Bart.

VIII. IDEM libro septimo Responforum.

Vir uxori, quæ dotem in mancipiis habebat, pecuniam pro dote legaverat. viro viro mancipiis mortuis, vxor post virum vita decessit. ad heredem eius actio legati rectè transmittitur: quoniam mariti voluntas servanda est.

IX. IDEM libro octavo Responforum.

VXORI MEAE FVNDVM CORNELIANVM, ET QVAE NVPTVRA OPTVLIT AESTIMATA IN SPECIEBVS RESTITVI VOLO. respondi non æstimatum prædium in dotem datum exceptum non videri. sed

ri, sed vniuersa dote praelegata, rerum aestimatarum pretium non relictum, verum ipsae res, quales inuenirentur.

X. SCAEVOLA lib. octauo Quaestionum.

SI Scia pro dote centum fundus legatus sit, Sidemq; Manio: quod Manio Falcidia auferit, pro eo quasi concursus non fuerit, mulier plus vindicet, quia amplius sit in dote mulieris.

Adhibitus ad stipulandum totam dotem, in dubio non videtur adhibitus animo donandi. Bart.

XI. PAVLVS libro septimo Responsorum.

Scia cum nuberet Lucio Titio, dedit dotis nomine centum aureos, et adhibuit Quintum Mucium, qui nihil numerauit, sed dotem stipulatus est, si morte mulieris solutum fuerit matrimonium. Scia moriens testamento suo ita cauit, LVCIO TITIO MARI TO MEO, CUI MAXIMAS GRATIAS AGO, DARI VOLO SUPER DOTE M QUAM EI DEDI, TOT AVREOS, quero cum instituit Lucium Titium conuenire Quintus Mucius ex stipulatu actionem: an repellere eum maritus possit ex verbis testamenti. respondit, si Quintus Mucius mandante Scia non donationis causa stipulatus est: heredibus mulieris eum tenere. Et ideo Quintum Mucium exceptione repellendum esse, quod si donationis causa Scia stipulari permisisset, videri eum in eum casum.

qui morte mulieris exstitit, mortis causa stipu-
latum. & ideo fidei eius committi potuisse in
eum casum, dicendum fore.

Si condicio pro parte est possibilis, sufficit si
ei pareatur in eo quod fieri potest. Bart.

XII. SCAEVOLA libratertia r. sponforum,

Qui dotem in pecunia numerata, &
estimatis rebus acceperat, uxori ita
legavit: SEIAE VXORI MEAE,
SI OMNES RES QVAE TABVLIS DO-
TALIBVS CONTINEANTVR HEREDI
MEO EXHIBVERIT, ET TRADIDERIT
SYMAM DOTIS, QVAM MIHI PRO
EA PATER EIVS INTVLIT, DARI
VOLO HOC AMPLIVS DENARIOS DE-
CEM. *quaesitum est, cum res in dotem datae
plures ipso vsu finitae essent, nec moriente ma-
rito fuerant, an quasi sub impossibili con-
dicione legatum datum debeat. respondi, vi-
deri conditioni paritum, si quod ex rebus in
dotem datum supererat, in potestatem heredis
paruenit.*

XIII. LABEO libro primo Pithanorum
à Paulo epitom. torum.

*In vul-
dit. est lex,
Si filius
familias.

Paterfamilias: si filius familias, uxorem cum
haberet, dotem ab ea acceperat, deinde
paterfamilias factus dotem ei, ut solet, lega-
uit: quamvis patri heres non erit, amen id le-
gatum debebitur.

Di

Dicto vnius testis statur ex voluntate & dispositione defuncti, cuius solius dispositioni staretur. Bart.

XIIII. SCAEVOLA libro quintodecimo Digestorum.

Theopompus testamento facto duas filias & filium aequis partibus instituit heredes, & codicillis ita cauit. *τὸν θυγατέρα μου Κρισπιναν ἢ τὸν υἱόν μου Πόλλιανον, ἢ ἂν ἐν τῶνδε τῶν ἡμετέρων συνγγενῶν ἀνομιλάσῃ, ἡγορούσῃ ἢ ἰδοῦναι πονηροῦς, εἰδὸς μου τὸν γράμμου τῆν τοῖς τοῖς, ἢ τῶν ἄλλων ἂν ἴδῃσαν.*
Id est, Crispinam filiam meam quam vellem collocari nuptū ei quemcumque amici & cognati mei probauerint, prouidebit collocari Pollianus, sciens mentem meam, cum tanta dote, quāta & sororem eius collocaui. Pollianus à marito puella iuratus, scripsit voluisse patrem eandem quantitatem in dotem accipere etiam minorem filiam, quam maior accepisset. quaero, an eandem summam dotis nomine coheredes extra partem hereditatis minori filiae prestare debeant. respondit eum, cuius notio est, aestimaturum, ut eadem quantitas ex communi praecipua minori filiae dotis nomine detur.

XV. GAIUS libro secundo de legatis ad edictum praetoris.

Licet placeat pigneras res vel in publicum obligatas, heredem, qui dare iussus est.

Alciat.
hac legē
& hac
Graeca in
terpretatus
est li.
2. parerg.
c. 19.

est liberare debere: tamen si is qui tales res in dotem accepit, dotem prælegauerit: non cogetur heres liberare eas, nisi aliud specialiter testator dixerit.

Non est verisimile testatorem velle grauarè heredem duplici præstatione. Bart.

XVI. PAVLVS libro secundo ad Vitellium.

QUOD si dotem à matre vxoris acceperat, & stipulanti ei promiserat, testamèto vxori dotem legauit. cū quaesitū esset, an vxor dotis summam consequi posset, respondit Scaeuola, non videri dari vxori quod necesse sit matri reddi. aliàs sic respondit, non videri, nisi manifestè vxor docuisset, eam testantis voluntatem fuisse, vt onerare heredes duplici præstatione dotis vellet.

XVII. SCAEVOLA lib. tertio Responsorum.

VXORI ita legauit, Vxor mea Quid Quid ei comparavi, et quod mihi dedit, e medio sibi sumat. quæro an dos prælegata videatur. respondit, verbis quæ proponerentur, videri & de dote legata loqui: nisi aliud testatorè voluisse probaretur. **TITIAE Vxori meae quanta pecunia ad me, in vè stipulationem dotis eius nomine peruenit: quæ dos est dotalibus duobus consignatis instrumentis centum aureorum.** quaesitum est, an vtramq; summam consequi possit. respondit, nihil proponi cur non possit.

DE

DE OPTIONE VEL ELE-
CTIONE LEGATA.

TIT. V.

ULPIANVS libro secundo,
ad Sabinum.

IVVS Pius Cecilio Procuro rescri-
psit, eum cui seruorū legata sit ele-
ctio, tres posse eligere.

II. IDEM libro vicesimo ad Sabinum.

Quotiens serui electio vel optio datur,
legatarius optabit quē velit. sed &
homine generaliter legato, arbitriū
eligendi quem acciperet, ad legatarium perti-
net. data igitur optione si quis optauerit alie-
num seruum, vel hominem liberum: videndū
est, an consumpserit optionē. & puto non con-
sumi. ¶ Eum, cui centum amphorarum electio,
data sit, acetum eligentem non consumere o-
ptionem, si id acetum elegerit, quod vni no-
mero paterfamilias non habuit.

III. IDEM libro vicesimo tertio ad Sabinū.

Scilicet si ante exhibitionem, hoc est ante
degustrationem acetum elegerit.

Ante exhibitionem rerum electio non tenet,
nisi legatarius fuerit sciens. Bart.

LI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

Scyphi electione data, si non omnibus si-
cphus exhibitus legatarius elegisset: integram

ei optionem manere placet. nisi ex his dumtaxat eligere voluisset, cum sciret & alios esse.

V. AFRICANVS libro quinto Quaestionum.

Nec solum si si aude heredi: sed etiam si alia qualibet causa id euenerit.

Legatario optionis dies ad eligendum statuitur, quo elapso eligere non potest, si res non est integra. Bart.

VI. POMPONIUS libro sexto ad Sabinum.

Medietio quandoque eligente legatario interpellatur, decernere debet praetor, nisi intra tempus ab ipso praesinitum elegerit, actionem legatariorum ei non competere. quid ergo si die praeterito, sed antequam venderet heres, vindicare legataris velis? quia non est damnus subiturus heres, propter quod decernere praetor id solet. & quid si die praeterito, quem finieuit praetor, heres aliquos ex seruis, vel omnes manumiserit? nonne praetor eorum tuebatur libertatem? ergo totiens actio deneganda non est, si omnia in integro sint. idem est, & si pignori aliquos ex his seruis heres dederit post diem, vel vendiderit.

VII. PAVELVS libro decimo Quaestionum.

Immo & si quosdam seruos distraxit, quosdam retinuit non est audiendus legatarius, si velit optare ex retentis ab herede, cum iam disposuerit familiam heres.

VIII. POMPONIUS libro sexto ad Sabinum.

* Perperā
Haloand.
addebat
legatio-
nem con-
tra om-
niū exem-
plariū fi-
dē. Aug.
lib. 4. c. 17

SI tibi electio serui, & mihi reliqui legati sunt: decernendum est à præatore, nisi intra certum tempus optaueris, petitionem tibi non daturum iri. ¶ Si ex quattuor virioli dua quas elegissem, mihi legata sint: siue dua sole relicta sint, siue ab initio dua sole fuerint: valet legatum. ¶ Vnius hominis mihi & tibi optio data est, cum ego optassem, si non mutassem voluntatem, deinde tu eundem optaueris: vtriusq; nostrum seruum futurum, quòd si ante deceissem, vel furiosus factus essem: non futurum communem, quia non videor consentire qui sentire non possim, humanius autè erit, ut & in hoc casu, quasi semel electione facta, fiat commune. ¶ Si rerum depositarum electio mihi relicta sit: & ad exhibendum cum eo, apud quem deposita sint, agere potero: & cum herede agere, ut is depositi agendo, facultatem mihi eligendi præstet.

VIII. IULIANVS libro trigesimo secundo
Digestorum.

Cum ita legatur, TITIO STICHVM DO
LEGO, SI PAMPHILVM NON ELE-
GERIT: simile est, atque si ita legatum fuis-
set, TITIO STICHVM AVT PAMPHILVM
VTRVM EORVM VOLET DO LEGO.

Cui est legata optio, non potest eligere
seruum purè vel sub conditione
manumissum, nisi conditio
defecerit. Bart.

¶ Quest

Quæsitum est, si Stichus sub conditione liber esse iussus sit, & mihi optio serui data esset, vel seruus generaliter legatus esset: quid iuris esset, dicitur, commodus constitutus, eum qui sub conditione libertatem Stichus det, & optionem seruorum: non cogitare de Stichus. sicuti constat non cogitare eum de eo, cui presentem libertatem dederit, secundum quod si Stichus optauero vel elegero: nihil agam. & ex ceteris nihil minus optaui. In eodem casu quæsitum est, si optione seruorum data, antequam optarem, condicio statuta libertatis defecisset: an Stichus optare possim. puto Mucianæ sententiæ adseruendum, quæ placet, ipsa libertate legatum permi, non datione statuta libertatis, quare siue uiuo testatore, siue post mortem eius & ante aditam hereditatem condicio statuta libertatis defecerit: legatum eris & ille, nam sicut pura libertas, ita statuta libertas aditæ hereditatis tempore vires accipit, ideoque Stichum optare possum.

x. IDEM LIBRO trigesimo quarto.
Digestorum.

SI Pamphilo serua Lucij Titij seruus generaliter legatus sit, deinde dominus Pamphili, postquam dies legati cesserit, eum manumississet: si quidem Titius seruum vindicauerit, extinguatur Pamphili legatum: quia non esset in hereditate qui possit optari. si verò
Titius

Titius legatum à se repudiasset, Pamphilum optare posse legatum constat. licet enim manumissione Pamphili dua persona constituerentur, Titij & Pamphili; unius tamen rei legatum inter eas veritur. & Titio vindicante optio exstinguitur: repudiante, Pamphilus optare potest.

XI. IDEM libro trigesimo sexto
Digestorum.

SI Eros Seio legatus sit, & Eroti fundus, deinde optio serui Menio data fuerit, isq; Erotem optauerit: fundus ad solum Seium pertinebit. quoniam adita hereditatis tempore is solus erit, et quem posset legatum pertinere. nam & cum seruo communi alter ex sociis legat: idcirco ad solum socium totum legatum pertinet. quoniam die legati cedente solus est, cui per eum seruum possit adquirere.

XII. IDEM libro primo
ex Minicio.

SERVO generaliter legato, verius est omnes heredes, si eis electio data est, eundem dare debere. si non consentiant heredes, ex testamento eos teneri.

Legatum factum seruo proprio sine libertate, licet sit inutile, potest tamen conualescere herede voluntario instituto. Bart.

XIII. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

SI optio serui data mihi fuerit, & Stichus aliquid testator sine libertate legasset: tunc

sequens legatum confisset, cum tota familia
ad unum iacet Stichum reciderit. ut quasi
purè legato nihil ter sit legatum. nec aduersa-
tur Catoniana, si voluntarius heres institutus
sit. quia potest ante aditam hereditatem, etiã
si statim decesserit, familia minui. quòd si ne-
cessarius heres institutus sit, sequens legatum
propter Catonianam inutile est. ¶ Pomponius
scribit, emptore hereditatis postulante, ut si cui
serui optio legata sit, optet: videndum esse, an
prator, ut id faciat, cogere debeat legatariũ,
quemadmodum si heres institutus id postula-
ret: quia potest per heredem id emptor confes-

¶ Sic rectè
in veter.
perperam
in arch.
Flor. erat
tèpus, in-
quit T u
rell. in
adnotat.

XIIII. IAVOLENVS libro secundo
ex Callio.

SI cū optio serui ex vniuersa familia lega-
ta esset, heres aliquem prius quàm opta-
retur, manumisit: ad libertatem eum iurim
non perducit. seruum tamen, quem ita manu-
miserit, amittit. quia si aut electus legato ce-
dit, aut relictus tunc liber ostenditur.

XV. IDEM libro secundo
Epistularum.

SERVO sine libertate legami, deinde optione
seruorum Marcia dedi. si eundem seruum
optauit. quæro, an id quoque quod legatum
est, ei deberetur. respondit, non puto lega-
tum huius serui nomine ad dominum perti-
nere.

XVI.

XVI. TERENCE CLEMENS libro quinto-
decimo ad legem Iuliam & Papiam.

Optione legata placet non posse ante ad-
tam hereditatem optari. & nihil agi, si
optaretur.

XVII. IDEM libro septimodecimo ad Le-
gem Iuliam & Papiam.

Cum optio duorum servorum Titio data
sit, reliqui Maevio legati sint: cessante pri-
mo in electione, reliquorum appellatione om-
nes ad Maevium pertinent.

XVIII. SCAEVOLA libro tertiodecimo
Questionum.

Homine legato, Neratius ait nihil agi
repudiato Pamphilo, itaque eum ipsum
eligi posse.

Facultas eligendi quae competit alicui iure
suo, transmittitur ad heredes. Bart.

XVIII. PAVIVS libro tertio
Sententiarum.

ILLVD AVT ILLVD, VIRVM ELEGE-
RIT LEGATARIVS: nullo à legatario ele-
cto, decedente eo post diem legati cedentem,
ad heredem transmitti placuit.

XX. LABEO libro secundo Posteriorum à
Lauoleno epitomatorum.

A pud Aufidium libro primo rescriptum
est, cum ita legatum est, VESTIMENTA,
QVAE VOLET, TRICLINARIA SVMI-
TO, SIBIQUE HABETO: si is dixisset quae

vellet, deinde antequam ea sumeret, alia se velle dixisset: mutare voluntatem eum non posse, ut alia sumeret. quia omne ius legati prima testatione, qua sumere se dixisset, consumpsit. quoniam res continuo eius fit, simul ac si dixerit eam sumere.

Fructus pendente conditione ex re legata percepti, legatario non debentur. Bart.

XXI. SCAEVOLA libro vicesimo secundo Digestorum.

Fillum & uxorem heredes scripsit, filiam exheredavit, & ei legatum dedit, cum in familia nuberet, centum, [& cum in familia nupserit,] his verbis: IN SUPER ARBITRATV SEMPRONIAE MATRIS EIVS MANCIPIA DECEM, QVAE CONFESTIM POST ADITAM HEREDITATEM MEAM A SEMPRONIA VXORE MEA ELIGI VOLO. QVAE MANCIPIA, CVM IN FAMILIAM NVPSERIT, DARI VOLO. ET SI ANTEQVAM NVPSERIT, ALIQVOD EX MANCIPIIS DECESSERIT: TVNC IN LOCVM EIVS ARBITRATV SEMPRONIAE MATRIS EIVS DARI VOLO, DVM AD EAM PLENVS NVMERVS PERVENIAT. QVOD SI SEMPRONIA MATER EIVS NON ELEGERIT: TVNC IPSA SIBI QVAE VOLET ELIGAT. *quaesitum est, cum mater elegerit, an ea, quae ex his mancipiis ante nuptias adigna-*

Inclusa
perperam
Haloand.
detraxerat.

ta sunt, ad puellam supra numerū decē man-
cipiorum pertineant. respondit, cum manci-
piorum legatum in tempus nuptiarum testa-
tor transtulit, id quod medio tempore ancilla
enixa sunt, ad filiam non pertinere. Idē que-
sit, ante nuptias, eorundem mancipiorum fru-
ctus & usus an ad Semproniam matrē per-
tineant. respondit, nihil proponi cur ad ma-
trem pro solido pertineant.

XXII. IDEM libro septimodecimo
Digestorum.

M Aritus uxori suae cothyllis per fidei-
commissum dedit praedia, item lances
quas elegerit quattuor. questum est, an ex
his lancibus quae mortis tempore sint, eligere
possit. respondit posse.

DE TRITICO VINO VEL

OLEO LEGATO.

TIT. VI.

VLP IANVS libro vicesimo
ad Sabinum.

VINO legato, acetum quoque cōtine-
tur quod paterfamilias vini nume-
ro habuit.

Generi per speciem derogatur. Bart.

II. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

Cum alij penum, alij vinum legatum es-
set: excepto vino omne penum ad a-
lium legatarium pertinebit. ¶ Si centum am-

phora, quas velles, tibi legata sint: ex testamento agendo cōsequi potes, ut degustare tibi liceat. aut quanti interfuerit licere tibi degustare, ad exhibendum agere potes.

III. ULPIANVS libro vicefimo tertio ad Sabinum.

SI cui vinum sit legatum centum amphorarum, cum nullum vinum reliquisset: vinum heredem empturum, & praestaturum: non acetū quod vini numero fuit. ¶ Si vinum legatum sit, videamus an cum vasis debeatur. ¶ Celsus inquit, vino legato, etiam si non sit legatū cum vasis, vasa quoq; legata videri. non quia pars sunt vini vasa, quemadmodum emblemata argenti, scyphorum forte, vel speculi: sed quia credibile est, mentem testatoris eam esse, ut voluerit accessioni esse vino amphoras. ¶ Et sic, inquit, loquimur, habere nos amphoras mille, ad mensurā vini referētes. In dolijs non puto verum, ut vino legato & dolia debeantur. maxime si depressa in cella vinaria fuerint, aut ea sunt, quae per magnitudinē difficile mouentur. In cuppis autem siue cuppulis puto admittendum & ea deberi: nisi pari modo immobili in agro velut instrumentum agri erant. Vino legato vires non debebuntur. nec culleos quidem deberi dico.

Quantitate legata simplicitet, electio est heredis quale soluat. Bart.

III. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

Cum

Cum certū pondus olei non adiecta qua-
litate legatur, non solet queri cuius ge-
neris oleo uti solitus fuerit testator: aut cuius
generis oleum istius regionis homines in usu
habeāt. & ideo liberum est heredi, cuius vel-
let generis oleum legatario soluere.

V. IULIANVS libro quintodecimo
Digestorum.

Cum certus numerus amphorarum vini
legatus esset ex eo quod in fundo Sem-
proniano natum esset, & minus natum esset:
non amplius debet placuit. & quasi taxatio-
nis vicem optinere hac verba QVOD NA-
TVM ERIT.

VI. PROCVLVS libro quinto Epistularum.

Cum vinum heres dare dānatus est, quod
in amphoris & cadis diffusum est, dari
debet: etiam si vasorum mentio facta non est.
Item quamuis cum vasis, cadis legatum est:
tamen id quoque quod in dolijs, legatum esse vi-
detur, sicuti si seruos omnes cum peculio cuius-
que eorum legasset: etiam eos, quibus peculij
nihil esset, legasse videretur.

In vulg.
edit. est
lex, cum
vinum.

Verbum indefinitum refertur ad
omnia. Bart.

VII. IAVOLENVS libro secundo ex Poste-
rioribus Labeonis.

Quidam heredem dānauerat dare uxori
sue vinum, oleum, frumentum, ace-

tum, mella, salsamenta. Trebatius aiebat, ex
 singulis rebus nō amplius deberi, quā quan-
 tum heres multe i dare voluisset. quoniam non
 adiectum esset, quantum ex quaque re daretur.
 Ofilius, Cascellius, Tubero, omne quantum
 paterfamilias reliquisset, legatum putant. La-
 beo id probat: idque verum est. **¶ LVCIO TI-
 TIO TRITICI MODIOS CENTVM, QVI
 SINGVLI PONDO CENTVM PENDEANT,
 HERES DATO.** Ofilius nihil legatum esse.
 quod & Labeo probat: quoniam eiusmodi tri-
 ticum in rerum natura non esset, quod verum
 puto.

VIII. POMPONIUS libro sexto
 Epistularum.

SI heres damnatus sit dare vinum quod in
 doleis esset, & per legatarium stetit, quo-
 minus accipiat: periculose heredem facturum,
 si id vinum effundet. sed legatarium petentem
 vinum ab herede doli mali exceptione placuit
 summoneri, si non praestet id quod propter mo-
 ram eius damnatum passus sit heres.

Vini appellatione quid contineatur.

VIII. VLPIANVS libro vicesimotertio.
 ad Sabinum.

SI quis vinum legauerit, omne continetur
 quod ex vinea natum vinum permansit.
 sed si mustum sit factum, vini appellatione non
 continebitur proprie, nisi forte paterfamilias
 etiam de hoc sensit. certe xythum, quod in
 quibus

De variis
 vini ge-
 neribus
 vide Plin.
 lib. 4. ca. 6
 7. & 8. &
 Athen. in
 Dypno-
 soph.

quibusdam provincijs ex tritico vel ex hordeo vel ex pane conficitur: non continebitur. simili modo nec camu, nec ceruesia continebitur, nec hydromeli. quid conditum? nec hoc puro, nisi alia mens testantis fuit. Anomeli planè, id est dulcissimum vinum continebitur. Et passum, nisi contraria sit mens, continebitur. defrutum non continebitur, quod potius conditura loco fuit. acinaticium planè vino continebitur. cydoneum. Et si qua alia sunt qua non ex vinea sunt, vini appellatione non continebuntur. item acetum vini appellatione non continebitur. haec omnia ita demum vini nomine non continentur, si modo vini numero à testatore non sunt habita. alioquin Sabinus scribit, omnia vini appellatione contineri, qua vini numero paterfamilias habuit. igitur Et acetum quod vini numero paterfamilias habuit, Et zythum. Et camum, Et cetera qua pro hominum affectione atque visu vini numero habentur. quod si totum vinum, quod paterfamilias habuit, coacuit: non exstinguitur legatum. Et Si acetum qui legauerit, non continebitur legato acetum, quod vini numero testator habuit. embamma autem continebitur: quia aceti numero fuit. Item si quis vinum quod habuit legauit, deinde hoc coacuit: licet postea in aceti locum translatus sit à paterfamilias, vino legato continebitur. quia id quod

Quod tempore vindemiae conficitur, addita sexta parte mellis. Alcia. lib. 9. pater g. c. 2.

testamenti tempore vinum fuit, demonstratum
est. & est hoc verum, nisi voluntas aduersetur.

¶ VINO autem paterno legato, id demum lega-
tum videtur, quod testator vini numero ha-
buit, non quod pater. Item si peculiare vinum
legatum sit, id continebitur, quod serui habue-
runt. cur tam diuersa? quod paternum vinum
iam cepit vsus ipsius testatoris esse: at pecu-
liare in vsu seruorum remansit. Item si vi-
num vetus sit legatum,

X. HERMOGENIANVS libro secundo
Iuris epitomarum.

EX vsu testatorum legatum estimabitur.
id est quot annorum vino pro vetere vte-
batur, quod si non appareat,

XI. VLPIANVS libro vicesimo tertio
ad Sabinum.

Vetus accipitur, quod non est nouum:
id est & anni prioris vinum appella-
tione veteris continebitur.

XII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

Nam aliter obseruantibus, qui finis, aut
quod initium veteris vini sumeretur?
si legatum non potest s. l. i. ex fructibus fun-
di vnius anni, supplebitur de fructibus
alterius anni. Bart.

XIII. VLPIANVS libro vicesimo tertio
ad Sabinum.

EX EO VINO, QVOD IN ILLO
FVNDO NASCETVR, HERES MEVS
AMP

AMPHORAS DECEM QUOTANNIS IN
ANNOS SINGVLOS DATO. quo anno na-
tum non fuisset, ex superiore anno eius fundi
cum numerum amphorarum heredem datu-
rum Sabinus existimat. quae sententia, si vo-
luntas non aduersetur, mihi quoque placet.

XIIII. POMPONIVS libro sexto
ad Sabinum.

VIno legato ea demum vasa sequuntur,
quae ita diffusa sunt, vt non ad perpetuum
vsu vasa reseruarentur. veluti am-
phorae & cadi.

XV. PROCVLVS libro secundo Epistularum.

VInum cum vasis legauit. negat Treba-
tius quod in dolo sit deberi. & sensum
testatoris alium putat esse, verborum alium.
ceterum dolca in vasis vinaris non essent. ego
etsi dolia in vasis vinaris non sunt, tamen non
concederem Trebatio vinum quod in dolo esset,
id est quod in vasis non esset, non esse legatum.
Illud verum esse puto, cui vinum cum vasis
legatum erit, ei amphoras, cados, in quibus vi-
na diffusa seruamus, legatos esse. vinum enim in
amphoras & cados hac mente diffundimus, vt
in his sit donec vsus causa probetur. & scili-
cet id vendimus cum his amphoris & cado. in
dolia autem alia mente coicimus: scilicet vt ex
his postea vel in amphoras & cados diffuda-
mus, vel sine ipsis dolois veniat.

In hoc
caput vi-
de Tur-
neb. lib. i.
aduers. c.
i. de vino
doliari &
diffuso. &
eorum in-
ter se dif-
ferentia.

Sic Flo.
& manus.
sunt qui
emendat,
prom-
tut.

XVI. IDEM libro tertio ex Posterioribus Labeonis.

Qui vinum Surrentinum in urnalibus habebat diffusum, si tibi vinum legauerat in amphora. omne illud quoque vinum, quod in urnalibus fuisset, legatum esse Labeo & Trebatius responderunt. ¶ Cui dulcia legata essent, si nihil aliud restamento significetur, omnia haec esse legata, mulsum, passum, desitum, & similes potiones: item uvas, ficos, palmas, caricas. quod si ita esset legatum, VINUM AMPHORARIVM, AMINAEVM, GRAECVM, ET DVLCIA OMNIA: nihil inter dulcia, nisi quod potioni fuisset, legatum putat Labeo ex collatione vini amphorarij, quod non improbo.

* Sic Fló-
in manus.
quibusdã
additur
fundo. vi-
de Anto.
Aug. lib.
2. c. 4.

Verba
Sabini.
Verba
Pauli.

DE INSTRVCTO VEL
INSTRVMENTO LEGA-
TO TIT. VII.

PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

SIVE cum instrumento fundus legatus est, siue instructus: duo legata intelliguntur. ¶ Fundo cum instrumento legato, & alienato, instrumentum non vindicabitur ex sententia defuncti.

II. PAPINIANVS libro septimo
Responsorum.

CVM pater pluribus filijs heredibus scriptis, duobus praceptionem bonarum avia
praeter

præter partes hereditarias dedisset, pro partibus coheredum viriles habituros legatarios placuit. ¶ Dotes prædiorum, quæ Græco vocabulo *ισθηνα*. i. impositiones. appellantur, cum non instructa legantur, legatario non præstantur.

• Vide
Alcia. lib.
2. prætermis-
siss.

Talia sunt subiecta, qualia prædicata demonstrant, & e contra. Bart.

III. IDEM libro octavo Responsorum.

Fundum instructum liberti patronus testamento legavit. postea codicillis petit, ut morientes partes suas fundi superstitibus restituerent, nec instructi mentionem habuit. talem in causam fideicommissi deductum videri placuit, qualis fuerat legatus. sed mediæ temporis augmenta fetuum & partuum, item detrimenta fatalium fideicommissio contineri. ¶ Minor viginti annis instructa prædia consobrina sue dari voluit, & quosdam seruos prædiorum viuis manumisit. non idcirco serui manumisi præstabuntur, quod ad libertatem peruenire non possunt. idem iuris est, cum ex quavis alia causa libertas non competit.

Magis inspicitur fundus in quo quis operatur, quàm in quo moratur. Bart.

III. IAVOLENVS libro secundo ex Posterioribus Labeonis.

Cum quidam duos fundos iunctos haberet, & ex altero boues, cum opus fecissent, in alterum reuertentur: utrumque fundum

cum instrumento legauerat. Labeo, Trebatius boues ei fundo cessuras putant, ubi opus fecissent, non ubi manere consueuissent. Casellius contra. Labeonis sententiam probat.

V. LABEO libro primo *liber* à Paulo epitomatorum.

Verba
Labeo-
nis.

SI cui fundum & instrumentum eius lega-
re vis, nihil interest quomodo leges: FVN-
DVM CVM INSTRUMENTO, * an FVN-
DVM ET INSTRUMENTVM, * an FVN-
DVM INSTRVCTVM. ¶ Paulus: immo con-
tra. nam inter ea legata hoc interest, quod si
fundo alienato mortuus fuerit qui ita legauit:
ex hac scriptura FVNDVM CVM INSTRV-
MENTO nihil erit legatum. ex ceteris poterit
instrumentum esse legatum.

Verba
Pauli re-
prehen-
dētis La-
beonem.

Per solam sententiam non fit renouatio ut
legatum extinguatur. Barr.

VI. SCAEVOLA libro sextodecimo
Digestorum.

Nepoti legauerat quae certa regione
praedia habuerat, ut instructa sunt cum
vino, grano, calendario: & adiecerat haec ver-
ba, QUID QUID ERIT CVM MORI AR,
IN ILLA REGIONE: ET QUID QUID IN
QVACVMQVE SPECIE ERIT IN ILLA
REGIONE, VEL QVOD MEVM ERIT. vi-
ua testatrice vnus ex debitoribus condemnatus,
viuente testatrice satis non fecit, quae sita est, an
quod ex sententia iudicis deberetur, ad nepo-

tem pertineret. respondit, nihil proponi cur non deberetur.

VII. IDEM libro vicelimo secundo
Digestorum.

TAbernam cum cenaculo Pardula manumisso testamento legauerat cum mercibus & instrumentis & suppellectili quæ ibi esset: item horreum vinarium cum vino & vasis & instrumento & institutoribus quos secum habere cõsueuerat. qua situm est, & cum vino testatore insula, in qua cenaculum fuit quod ei legatum erat, exusta sit, & post biennium eodem loco cõstituta noua: est horreum, quod eidem legatum erat, à testatore venierit: vini autem venditio dilata sit, vt ex eo commode venirent: an vniersa legata Pardula consequi possit. respondit, ea, in quibus voluntas mutata esset, non deberi.

Instrumenta fundi dicuntur, quæ gratia colligendorum & conseruandorum fructuum sunt parata. Bart.

VIII. VLIANVS libro vicelimo
ad Sabinum.

In instrumento fundi ea esse, quæ fructus In vulg. edit. est lex, Instrumenta. querendi, cogendi, conseruandi gratia parata sunt, Sabinus libro ad Titellium euidenter enumerat. Querendi, veluti homines qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpositiue sunt his, quorum in numero sunt vilici, & monitores, præterea boves domiti, & pecora
step.

stercorandi causa parata. vasaq; vtilia culturae, quae sunt aratra, ligones, sarculi, falces putatoriae, bidetes, & si qua similia dici possunt. Cogendi, quemadmodum torcularia, corbes, falcesque messoriae, falces fenariae, quali vindemiatorij, exceptorijque, in quibus vineae comportantur. Conseruandi, quasi dolia, licet defossa non sint, & cupae. quibusdam in regionibus accedunt instrumento, si villa cultior est, veluti atrienses, scoparij. si etiam viridaria sint, topiarij. si fundus saltus pastionesque habet, greges pecorum, pastores, saltuarij.

VIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

DE grege ouium ita distinguendum est, ut si ideo comparatus sit, ut ex eo fructus caperetur: non debeat. si vero ideo, quia non aliter ex saltu fructus percipi poterit: contra erit, quia per greges fructus ex saltu percipiuntur.

X. VLPIANVS libro vicelimo ad Sabinum.

SI creditus etiam ex melle constat, alibi Sapēsque continentur.

XI. IAVOLENVS libro secundo ex Cassio.

Eadem ratio est in auibus, quae in insulis maritimis aluntur.

XII. VLPIANVS libro vicelimo ad Sabinum.

Questum est, an frumentum, quod cibaribus cultorum paratum foret, instrumento

mento cederet. & plurimis non placet: quia consumeretur. quippe instrumentum est apparatus rerum diutius mansurarum, sine quibus exerceri nequiret possessio. accedit eo, quod cibaria victus magis quam colendi causa parantur. sed ego puto & frumentum & vinum ad cibaria paratum instrumento contineri. & ita Seruium respondisse auditores eius referunt.

1. Item nonnulli visum est frumentum, quod ferendi causa sepositum est, instrumento contineri. puto quia & instar cultura esset, & ita consumitur, ut semper reponeretur. sed causa
2. seminis nihil à cibariis differt. ¶ Conseruandi fructus causa, veluti granaria. quia in his fructus custodiuntur, ut ceos, capsellas, in quibus fructus componuntur. sed & ea, quae exportandorum fructuum causa parantur, instrumenti esse constat: veluti iumenta, & vehicula, & naues, & cupae, & culei. Alfenus autem si quosdam ex hominibus alius legauerit, ceteros qui in fundo fuerunt, non contineri instrumento ait, quia nihil animalis instrumenti esse opinabatur. quod non est verum. constat enim eos, qui agri gratia ibi sunt, instrumento contineri.
3. Queritur an seruus, qui quasi colonus in agro erat, instrumento legato contineatur. & Labeo & Pegasus rectè negauerunt, quia non pro instrumento in fundo fuerat, etiam si
4. solus fuerat & familie imperare. ¶ Salua-

rium autem Labeo quidem putat eum demum
 contineri, qui fructuum seruandorum gratia
 paratus sit. eum non, qui finium custodiendorum
 causa. sed Neratius etiam hunc. & hoc iure
 ritur, ut omnes saluarum contineantur. ¶ Tre-
 batius amplius etiam pistorem & tonsorem, qui
 familiae rustice causa parati sunt, putat conti-
 neri. item fabrum, qui villa reficienda causa
 paratus sit. & mulieres quae panem coquant,
 quaeque villam seruent. item molitores. si ad usum
 rusticum parati sunt. item focariae, & vilicam:
 si modo aliquo officio virum adiuuet. item la-
 nificas, quae familiam rusticam vestiunt, &
 quae pulmentaria rusticis coquant. ¶ Sed an
 instrumenti instrumentum legato instrumento
 continetur, queritur. haec enim quae rusticorum
 causa parantur. lanifica, & lanae, & tonsores,
 & fullones, & focariae, non agri sunt instru-
 mentum, sed instrumenti. puto igitur etiam fo-
 cariam contineri. sed & lanificas, & ceteros
 qui supra numerati sunt. & ita Seruium re-
 spondisse auditores eius referunt. Vxoribus quo-
 que & infantibus eorum qui supra enumerati
 sunt, credendum est in eadem villa agere vo-
 luisse testatorem legato contineri. neque enim
 duram separationem iniunxisse credendus est.
 ¶ Si aliqua parte agrum in fundo pascantur peco-
 ra, aliqua parte his pabulum conducitur: vel
 seruis si aliqua parte anni per eos ager colitur,
 aliqua

aliqua parte in mercedē mittuntur: nihilo mi-
 nus instrumento continentur. cellararium quo-
 que, idest ideo praepositum, ut rationes salua
 sint: item ostiarium, mulionemq; instrumenti
 esse constat. Et molas, & machinas, fenū, sti-
 pulas, asinum machinarium, machinam fru-
 mentariam, vas aeneum, in quo sapa^a coquere-
 tur, & desutum fiat, & aqua ad bibendum
 lebendamq; familiam paratur, instrumenti
 esse. & cribra, & plaustra, quibus sterco eue-
 hatur. ea verò, quae solo continentur, instru-
 menti fundi non esse Cassius scribit. veluti
 arundineta & salicta antequam casa sint:
 quia fundus fundi instrumentum esse non po-
 test. sed si casa sint, puto contineri: quia qua-
 rendo fructus deseruiunt. idem & in palu erit
 dicendum. ¶ Si in agro venationes sint, puto
 venatores quoq; & vestigatores, & canes, &
 cetera quae ad venationem sunt necessaria, in-
 strumēto contineri. maximè si ager & ex hoc
 redditum habuit. ¶ Et si ad aucupio reditus
 fuit, aucupes, & plaga, & huius rei instrumen-
 tum agri instrumēto continebitur. nec mirum:
 cum & aues instrumento exemplo apiū con-
 tineri, Sabinus & Cassius putauerunt. ¶ Si
 qui eodem instrumento in plurimis agris utat-
 tur, cuius agri sit instrumentum, queritur. &
 ego arbitror si quidem apparet voluntas pa-
 trisfamiliae, cui potius agro destinauerat: eius

sic Flor.
 & manus.
 recte.

esse instrumentum. ceteri enim agri ab hoc agro veluti mutantur. si non appareat, nullius instrumento cedit. neque enim pro parte dividimus instrumentum. ¶ Supellex, ceteraque si qua in agro fuerunt, quo instructor esset pater familias, instrumento fundi non continentur. ¶ Si domus sit instrumentum legati, videndum quid contineatur. ¶ Pegasus ait, instrumentum domus id esse, quod tempestatibus arcende aut incendiij causa paratur: non quod voluptatis gratia. itaque neque specularia neque vela, quae frigoris causa vel umbræ in domo sunt, debent. quæ sententia Casij fuit, qui dicebat, inter instrumentum et ornamentum multum interesse: instrumenti enim ea esse quæ ad tutelam domus pertinent. ornamentis, quæ ad voluptatem: sicuti tabulas pictas. Vela autem Cilicis instrumenti esse Casius. quæ ideo parantur, ne aedificia vento vel pluvia laborent. Acetum quoque quod extinguendi incendiij causa paratur. item centones, sifones, pertica quoque, et scale, et formiones, et spongas, et amas, et scopas contineri plerique et Pegasus aiunt. Tegulam autem et signum eius rei causa paratum, instrumento contineri, si ad huiusmodi causam habeas tigna parata, ad alios usus non deservientia. proinde et sulcimenta, si qua habebat huic rei necessaria: etiam ea instrumenti domus con-

tinebuntur. De velis quæ in hypæthru extenduntur, item de his quæ sunt circa columnas, Celsus scribit, magis suppellectilis adnumeranda. & ita Sabinum & Cassium putare. Canales autem, & arpagones, & amia instrumento contineri constat. Item pertica, quibus araneæ detergantur: item spongia, quibus columnæ, pavimenta, podia extergantur: scilicet quæ ad lucanaria admoveantur, instrumenti sunt: quia mundiore domum reddunt.

¹³ ¶ Papinianus quoque libro septimo responsorū ait, sigilla, & statua adfixa instrumento domus non continentur: sed domus portio sunt. quæ verò non sunt adfixa, instrumento non continentur, inquit: suppellectilibus enim adnumerantur: excepto horologio æreo, quod non est adfixum. nam & hoc instrumenti domus putat contineri. sicut prothyrum domus, si velamen est, inquit, instrumento domus continetur.

¹⁴ ¶ Fistula autem, & canales, & crateres, & si quæ sunt alia ad aquas salientes necessaria: item ferræ, & clauæ, magis domus portio quam domus instrumentum sunt. Specularia quoque adfixa magis puto domus esse partem. nam & in emptione domus & specularia, & pignora cedere, siue in edificio sunt posita, siue ad tempus detracta. sed si non sint reposita, ad hoc tamen sint, ut suppleantur si quæ desint: instrumento potius continebuntur. cancellos

quoque instrumento* contineri puto. ¶ Sed si
 fundus non sit cum instrumento legatus, sed
 ita ut instructus sit: quaesitum est, an plus con-
 tineatur quam si cum instrumento legatus esset.
 ¶ Sabinus libro ad Vitellium scribit, faten-
 dum esse, plus esse cum instructus fundus lege-
 tur, quam si cum instrumento, quam senten-
 tiam cottidie increfcere ¶ inualescere vide-
 mus, quanto igitur hoc legatum verius est,
 videndum est. ¶ Sabinus definit, ¶ Cassius
 apud Vitellium notat, omnia qua eo colloca-
 ta sunt, ut instructor esset paterfamilias, in-
 structio, inquit, continebuntur, id est qua ibi ha-
 buit ut instructor esset. hoc ergo legato non
 agri instrumentum, sed proprium suum instru-
 tantū. An. mentum reliquisse videtur. proinde si fundus
 Aug. libr. sit instructus legatus, ¶ suppellex continebi-
 2. c. 4. tur, qua illic fuit vsus ipsius gratia. ¶ vestis
 non solum stragula, sed ¶ qua ibi uti solebat.
 mensa quoq; eborae, vel si qua alia, item vi-
 trea, ¶ aurum, ¶ argentum. vna quoq; si
 qua ibi fuerint vsus ipsius causa, continentur.
 ¶ si quid aliud vtēsilium. Sed si qua eo con-
 gesserat non vsus sui causa, sed custodiae gra-
 tia: non continebuntur. vna etiam, qua in a-
 potheci sunt, non cedent. ¶ hoc iure ritimur,
 ut qua ibi paterfamilias quasi in horreo ha-
 buit, haec non contineantur. Celsus quoq; libro
 vonodecimo digestorum scribit, fructus ibi re-
 posi

* Subaudi
 tantū. An.
 Aug. libr.
 2. c. 4.

positos ut venirent, vel in alium usum quam
 fundi conuerterentur: instructo fundo non con-
 tineri. Idem Celsus eodem libro ait, etiā sup-
 pellecticarios, & ceteros hoc genus seruos con-
 tineri: id est ministeria quibus instructus erat
 in eo fundo, extra ea quae libertatem accepe-
 runt: & qui rure morari solebant. ¶ Si instru-
 ctum fundum legasset, ea paedagogia, quae ibi
 habebat, ut cum ibi venisset praesto essent in
 triclinio, legato continentur. Contubernales
 quoque seruorum, id est vxeres & natos instru-
 ctō fundo contineri verū est. ¶ Instructo au-
 tem fundo & bibliothecam & libros, qui illic
 erant ut quotiens venisset vteretur, contineri
 constat, sed si quasi apotheca librorum vteba-
 tur, contra erit dicendum. ¶ Neratius quoque
 libro quarto epistularū Rufino respondit, in-
 structo fundo & suppellectilem, & vina, &
 mancipia non solum ad cultum custodiamue
 villa, sed etiam quae ut ipsi patrifamilias in
 ministerio ibi essent, legato cedere. Imagines
 quoque haec sole legata videntur, quae in aliquo
 ornatu villa fuerūt. ¶ Papinianus quoque pre-
 dis instructis legatis, mancipia non contineri,
 quae temporis causa illic fuerūt, ac non eo ani-
 mo transtulit paterfamilias, ut aut fundi aut
 suum instrumentum faceret. Idem respondit,
 praedis instructis legatis, actorem ex his in
 prouinciam missum, ut ordinatis negotiis ad

Non ser-
 uantur hic
 canones
 gramati-
 corum,
 quia non
 sunt per-
 petui.

pristinum actum rediret, legato prædiorum cedere, quamuis nondum redierit. ¶ Idem respondit, 20
 in instructis hortis legatis, etiam vina quæ ibi fuerunt, quo dominus esset instructior, contineri. aliud esse, si horrea ibi habuit, unde instruebatur vel in vrbe vel in aliis prædiis.

¶ Idem respondit, domo per fideicommissum 21
 relicta cum suppellectili Claudio Hieroniano clarissimo viro ab Umbrio Primo, & mensas & ceteram suppellectilem, quam in hortis paterfamilias in proconsulatum prefecturus contulerat, ut tutiore loco essent: contineri. Idem respondit, theriacam quoque, & cetera medicamenta quæ secessus causa dominus ibi habuit, & vestem propter secessum ibi depositam instructo fundo legato inesse. ¶ Idem respondit, 22
 domo ita ut instructa est cum omni iure suo legata: urbanam familiam, item artifices, quorum opera ceteris quoque prædiis exhibebantur, legato non contineri. hostiarum autem, inquit, vel topiarum, diatarum, aquarum domui tantum deseruientes continebuntur. sed quod de artificibus ait, falsum est, si eius domus causa parati sunt: licet alius quoque prædiis commodabantur. ¶ Idem respondit, domo instructa le- 23
 gata, mensas eboreas, & libros non contineri. sed hoc falsum est. nam omne quicquid in domo fuit, quo instructior ibi esset paterfamilias, continebitur. suppellectilem autem patrifam

familia instrumentum esse, nemo dubitat. de-
 niq; Neratius libro quarto epistularum Mur-
 cello fratri suo respondit, & vestem domus
 instructa legato contineri, maxime, inquit, in
 proposita specie, proponebatur enim qui lega-
 uerat, argentum & rationes excepisse, nam
 qui hæc, inquit, excepit, non potest non videri
 24 de ceteris rebus, quæ in ea essent, sensisse. & Sed
 & ipse Papinianus eodem libro responsorum
 ait, patrem mercatorem ac feneratorum, qui
 duos filios totidemq; filias heredes instituerat,
 ita legasset: **FILLIS MARIBVS DOMVM**
MEAM INSTRVCTAM DO LEGO, DA-
RIQVE IVBEO: merces & pignora an con-
 tineantur, queri posse, sed facilem iudici vo-
 luntatis coniecturam fore, ceteris patri facul-
 25 tibus examinatis. & Celsus scribit, seruis qui
 in fundo morarentur legatis, vicarios eorum
 non contineri: nisi appareat & de vicariis eum
 26 sensisse. & Papinianus quoq; libro septimo re-
 sponsum, uxori, cui vir omnia quæ in domo
 erant, ab herede filia præstari voluit, cautiones
 debitorum emptionesque seruorum non
 videri legatas, respondit, nisi, inquit, ex alia
 parte & de seruis eum cogitasse apparuerit,
 scilicet ut eorum seruorum ei legasse videatur
 emptiones, quos & ipsos voluit ad eam per-
 27 tinere. & Si quis fundum ita ut instructus est
 legauerit, & adiecerit cum suppellectili, vel

mancipii, vel vna aliqua re quæ nominatim expressa non erat: vtrum minus legatum adiciendo speciem, an verò non, queritur. & Papinianus respondit, non videri minutum: sed potius ex abundanti adiectum. ¶ Idem 28 Papinianus libro septimo responsorum ait, instructis hortis filio legato, mater argentum muliebri filie legauerat. respondit, etiam id argentum muliebri, quod in hortis habuit, vt ibi esset instructior, ad filiam pertinere.

Taberna nomen est loci, caupona nomen negotiationis. Part.

XIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

Ant. Aug.
lib. 2. c. vi.

Taberne cauponia instrumento legato etiam institores contineri Neratius existimat. sed videndum, ne inter instrumentum taberne cauponiae, & instrumentum cauponiae sit discrimen, vt taberne, non nisi loci instrumenta sint, vt dolia, vasa, ancones, calices, trulle, qua circa cenam solent trahi: item vrne aereae, & congraria, sextaria, & similia. cauponia autem, cum negotiationis nomen sit, etiam institores. ¶ Instrumento balneario legato, etiam balneatorem contineri Neratius respondit.

*Redè sic
Flo. & ma
nifer. per
perà Alci.
legebat a
henū lib.
7 parerg.
c. 3.

XIII. IDEM libro secundo ad Vitellium.

Continetur autem & fornicator.

XV. POMPONIUS libro sexto ad Sabinum:

SIta testamento scriptam sit, QUAE TABERNARVM EXERCENDARVM, INSTRVNDARVM, PISTRINI, CAUPONAE CAUSA FACTA PARATAQVE SVNT, DO LEGO: huius verbis Servius respondit & caballos qui in pistrinis essent, & pistores, & in cauponio institores, & focariam, mercesq; quae in huius tabernis essent, legatas videri. & Domo instructa, respossum est suppellectilem legatam, non etiam vinam. quia domus vinis instructa² intellegi non potest. & Mulier villa custos perpetua fundo, qui cum instrumento legatus esset, aut instructo continetur, sicuti saluarius: par enim ratio est. nam desiderant tam villa quam agri custodiam. illis, ne quid vicini aut agri aut fructuum occupent: hic, ne quid ceterarum rerum quae in villa continentur. villa autem sine villa habitatione pars fundi habetur.

Villae instrumento non continetur
supellex. Bart.

XVI. ALFENVS libro secundo Digestorum à Paulo epitomatorum.

Villae instrumento legato, suppellectilem non contineri verius est. & Vineae instrumento eius legato, instrumentum vineae nihil esse Servius respondit, qui cum consulabat, Cornelium respondisse aiebat, palos, pertucas, rastras, legones instrumentum vineae esse. quod

verius est. ¶ Quidam uxori fundum vti in-
 structus esset, in quo ipse habitabat, legauit.
 consultus de mulieribus lanificis an instru-
 mento continerentur, respondit, non quidem
 esse instrumenti fundi: sed quoniam ipse pa-
 terfamilias qui legasset, in eo fundo habi-
 tasset: dubitari non oportere, quin & ancilla
 & cetera res, quibus paterfamilias in eo fun-
 do esset instructus, omnes legata viderentur.
 Pictoris vel balneatoris vel lanionis instru-
 mento legato, omnia necessaria ad suum
 ministerium continentur. Bart.

XVII. MARCIANVS libro septimo
 Institutionum.

Item pictoris instrumento legato, cere, colo-
 res, similiaque horum legato cedunt. item
 peniculi, & cauteria, & concha. ¶ Instru-
 mento piscatorio contineri Aristo ait naucel-
 las, quae piscium capiendorum causa compara-
 tae sunt, sed & piscatores contineri, verius est.
 ¶ Instrumento balneatorio legato, dictum est
 balneatorem sic instrumento contineri balnea-
 rio, quomodo instrumento* fundi saluarium,
 & topiarios: & instrumento* cauponio insti-
 torem, cum balnea sine balneatoribus vsum
 suum praebere non possint.

XVIII. PAVLVS libro secundo
 ad Vitellium.

Cum de lanionis instrumento queritur:
 semota carne, menses, pondera, ferramen-

tâque lanianda carnis causa preparata: item
 trusinas, cultros, dolabras instrumento relin-
 quimus. ¶ Instrumento legato, aliquando etiâ
 personas legantium necesse est inspicere. ut ecce
 pistorio instrumento legato * ita ipsi pistores
 inesse videri possunt, si paterfamilias pistrinâ
 exercuit, nam plurimum interest, instrumen-
 tum pistoribus, an pistrino paratum sit.

2 ¶ Asinam molédariam & molam negat Ne-
 ratius instrumento fundi contineri. item cac-
 cabos & patinas in instrumento fundi esse di-
 cimus: quia sine his pulmentarium coqui non
 potest. nec multum refert inter caccabos &
 ænium quod supra focû pendet, hic aqua ad
 potandum calefit: in illi pulmentarium co-
 quitur. quòd si ænium instrumento contine-
 tur: vrces quoque, quibus aqua in ænium in-
 funditur, in idem genus rediguntur: ac dein-
 cept in infinitum primis quibusque proxima
 copulata procedunt. optimum ergo esse Pedius
 ait, non propriam verborum significationem
 scrutari: sed in primis quid testator demonstrare
 voluerit. deinde in qua præsumptione sunt,

3 qui in quaevergiane commorantur. ¶ Cum
 de vilico quaeretur, & an instrumento in-
 esset, & dubitaretur: Scævola cõsultus respon-
 dit, si non pensionis certa quantitate, sed fide
 dominica coleretur: deberi. Idem cõsultus de
 meta molédaria respondit, si rusticis eius fun-
 di

di operarius moleretur: eam quoque deberi. est autem meta inferior pars mola, catillus superior. De bubulco quoque ita respondit: sine de eo qui bubus ibi araret, siue de eo qui boues eius fundi aratores pasceret, quaereretur: deberi. De putatoribus quoque ita respondit, si eius fundi causa haberentur, inesse. Pastores quoque, & fossores ad legatarium pertinere. ¶ Itē cum fundus ita legatus esset, MAEVIQ FVNDVM SEIANVM, ITA VT OPTIMVS MAXIMVS-QUE EST, CVM OMNI INSTRVMENTO RVSTICO, ET VRBANO, ET MANCIPIIS QV AE IBI SVNT: & quaereretur, an semina deberentur, respondit, verius esse deberi: nisi aliud testatorem sensisse heres probaret. Idem respondit de frumento reposito ad mancipiorum exhibitionem. ¶ In instrumēto medicū esse collyria, & emplastra, & cetera eius generis Casius scribit. ¶ Cui fundum instruetum legauerat, nominatim mancipia legauit. quaesitum est, an reliqua mancipia, quae non nominasset, instrumēto cederent. Casius ait, responsum esse, tamen si mancipia instructi fundi sint, tamen videri eos solos legatos esse, qui nominati essent: quod apparet non intellexisse patrem familius, instrumēto quoque seruos adnumeratos esse.

In dubio ea videntur esse in fundo, quae maiori parte anni ibi sunt. Bart.

Sabinus

7 ¶ Sabinus: cui fundus, quæq; ibi sint, legata
 sunt: ei fundus & omnia, quæ in eo solita sũt
 esse, quæq; ibi maiore parte anni morari, &
 hi qui in eum manendi causa recipere se con-
 sũuerunt, legati videntur. at si qua consulto
 in fundo congesta, contractũe sunt, quo lega-
 tum cumularetur: ea non videntur legata ef-
 se. ¶ Quidam cum ita legasset, VILLAM
 MEAM ITA VT IPSE POSSEDI,
 CVM SVPPELLECTILE, MENSIS,
 MANCIPIIIS QVÆ IBI DEPVTA-
 BVTVR VRBANIS ET RVSTICIS,
 VINIS QVÆ IN DIEM MORTIS
 MEAE IBI ERVNT, ET DECEM AVREIS:
 & quereretur, cum in diem mortis ibi libros,
 & vitreamina, & vesticulam habuerit: an
 eadem omnia legato cederent, quoniam qua-
 dam enumerasset. Scævola respondit, speciali-
 9 ter expressa qua legato cederent. ¶ Domum
 instructam legavit cũ omnibus adfixis. qua-
 ritur de instrumentis debitorum, an ea legata-
 rius habere potest. respondit, secundum ea que
 proponerentur, non posse.

Legatum instrumenti est vniuersale, ideo
 recipit augmentum vsque ad mor-
 tem testatoris. Bart.

XVIII. PAVLVS libro tertiodécimo
 Responforum.

S I mancipia, qua post testamentum fa-
 ctum in fundum Scie relictum à testato-

re inducta fundi colendi gratia in eodē fundo fuerint: ea quoque instrumento fundi contineri respondit. quamuis enim ea mancipia testator demonstrasset, quae tūc ibi essent cum legaret: tamen non minuendi legati, sed augendi causa, mancipiorum quoque se. ii mentionem. ceterum instrumento fundi mancipia quoque colendi agri causa inducta contineri non ambigitur. ¶ Paulus respondit, villa instrumento neque fructus repositos neque equitium contineri. suppellectile autem legato cedere. Seruum verò arte fabrica peritum, qui annuam mercedem praestabat, instrumento villa non contineri.

XX SCAEVOLA libro tertio
Responsorum.

SEIAE ex parte heredi instituta, si heres erit, fundos per praecceptionē dederat instructos cum suis vilis, & reliquis colonorum. & codicillis ita scripsit. POSTEA MIHI VENIT IN MENTEM, SEIAE FUNDOS QVOS RELIQVI, ITA VT SVNT INSTRVCTI RVSTICO INSTRVMENTO, SVPPELLECTILE, PECORE, ET VILLICIS, CVM RELIQVIS COLONORVM ET APOTHECA HABERE VOLO. quae situm est, an etiam ea, quae patris familias vsus cottidiani causa in fundo fuerunt, legato continerentur. respondit, testamento quidem, vt propo-

neretur, Scie in super fundum legatum. verum non amplius deberi, quam in codicillis, quos sane post obliBionem testamentariae scripturae fecisset: instructi appellatione contineri velle se, manifeste ostendisset.

Legato fundi instructi non cedit seruus qui colit data mercede. Bart.

¶ **Liberto suo quidam praedia legauit his verbis: SEIO LIBERTO MEO FVNDOS ILLVM ET ILLVM DO LEGO ITA VT INSTRVCTI SVNT, CVM DOTIBVS ET RELIQVIS COLONORVM ET SALTVA-RIIS, CVM CONTVBERNALIBVS SVIS ET FILIIS ET FILIABVS. quaesitum est, an Stichus seruus, qui praedium vnum ex his coluit, et reliquatus est amplam summam, ex causa fideicommissi Seio debeatur. respondit, si non fide dominica, sed mercede, vt extranei coloni solent, fundum coluisset: non deberi.**

¶ **GAIO SEIO ALVMNO MEO FVNDOS MEOS ILLVM ET ILLVM, ITA VT INSTRVCTI SVNT, ET DOMVM SVPERIOREM DARI VOLO. quaesitum est, an etiam domum instructam dari voluerit. respondit, secundum ea quae proponerentur, ita videri dedisse, nisi is a quo peteretur, aliud testatorem sensisse manifeste doceret. at si habitationis, id est aedificij instrumentum legasset: non cedere seruos opera, aliene rei paratos.**

Debita in nouationem deducta, legato
instrumenti non cedunt. Bart.

¶ Prædia vt instructa sunt cum dotibus, &
reliquis colonorum & villicorum, & manci-
pium, & pecore omni legauit, & peculium, &
cum actore. quæsitum est, an reliqua colonorum,
qui finita conductione interposita cau-
tione de colonia discesserant, ex verbis supra-
scriptis legato cedant, respondit, non videri de
his reliquis esse cogitatum. ¶ Idem quæsitum in
actore legato, an vxor & filia legato cedant:
cum actor non in prædiis, sed in ciuitate mora-
tus sit, respondit, nihil proponi cur cedant.

¶ Idem quæsitum, cum testator facto testamento
in provinciam sit profectus: an ea mancipia,
quæ post profectionem eius aut mortem sine
cuiusquam auctoritate sponte sua ad paren-
tes & notos sibi homines in fundos legatos
transfere, legato cedant, respondit, non legatos
eos, qui forte veluti commeantes transissent.

¶ PAMPHILAE LIBERTAE MEAE DA-
RI VOLO FVNDVM TITIANVM, CVM
INSTRUMENTO ET HIS QVAE IN
EODEM ERVNT CVM MORIAR. quæsi-
tum est, si Stichus seruus ex eo fundo ante an-
num mortis testatoris abductus, & in disci-
plinam traditus, postea in eum fundum non
reuersus sit: an debeat. respondit si studendi
causa missus sit, non quo à fundo eum aliorum

sum transferat : deberi. ¶ TYRANNAE SO-
RORI MEAE FVNDVM MEVM GRAE-
CIANVM CVM STABVLO ET INSTRV-
MENTO RVSTICO OMNI RELINQVO.
queritur, an fundi appellatione etiam pascua
que ad eum simul cum fundo peruenerint, &
que semper in vsibus huius possessionu ha-
buerat, legato cederent. respondit si prata fun-
do Graciano ita cõiunxisset, uti sub vna fun-
di appellatione haberentur: ea quoque deberi.

¶ Instructus domibus legatus, crabatius argen-
to inaurato testis mortu Titii tempore in do-
mibus non est repertus, sed in horreo tantisper
conditus. quero an in quoque prestandus sit.
respondit, si in domo esse soleret, & quo tutio-
re loco haberetur, interim in horreo allatus ef-
set: nihilo minus prestandum. ¶ Quod aduecis
testator VTI POSSEDI, an hoc significet, si-
cut instructa in diem mortu habuit, id est cum
mancipiu, pecoribus, instrumento rustico ? re-
spondit, non de iure queritur.

XXI. POMPONIUS libro primo
Fideicommissorum.

¶ Cum fundus sine instrumento legatus
sit: dolia, mola oliuaria, & prelum, &
quæcumque infixæ in edificatæque sunt, fun-
do legato continentur, nulla autem ex his re-
bus, quæ moueri possunt, pauci exceptis, fun-

di appellatione continentur. de molis tū queri solet, cum ita adfixe, ita ve in edificata sint, vt partes edificiorum esse videantur.

XXII. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

*tit. 9. vbi plura quā hic leguntur de fructibus.

FVndo legato vt optimus maximusque est, retia apraria, et cetera venationis instrumenta continebuntur. quod etiam ad instrumenta pertinet, si questus fundi ex maxima parte in venationibus consistat. ¶ **F**undo legato cum mancipiis & pecoribus & omni instrumento rustico & urbano, peculium actoris ante testatorem defuncti, si ex eodem fundo fuerit, magis placet ad legatarium pertinere.

XXIII. NERATIVS libro secundo Responsorum.

CVm queratur quod sit taberne instrumentum: interesse, quod genus negotiationis in ea exerceri solitum sit.

XXIII. PAVLVS libro tertio ad Neratium.

*Nō rectè hoc caput in duo separabatur ab Ha-loandro. Aug lib. 1. c. 6. & lib. 3. c. 1.

FVndus, qui locatus erat, legatus est cum instrumento. instrumentū, quod colonus in eo habuit, legato cedit. Paulus: an quod coloni fuit, an tantū id quod testatoris fuit? & hoc magis dicendum est: nisi nullum domini fuit.

Instrumentum quod est in fundo inspicitur, non quod fundus sustinere potest. Bart.

F Vndi instrumento legato, id pecus cedere putabat Tubero, quod si fundus sustinere potuisset. Labeo contra, quid enim fiet, inquit, si cum mille oves fundus sustinere potuisset, duo milia ovium in eo fundo fuerint? quas oves potissimum legato cessuras existimavimus? nec querendum esse, quid debuisset parari pecoris instrumenti fundi causa, sed quid paratum esset, non enim ex numero aut multitudine legata estimandum esse. Labeonis sententiam probo. ¶ Quidam cum in fundo figlinas haberet, figulorū opera maiore parte annō ad opus rusticum utebatur. deinde eius fundi instrumentum legauerat. Labeo, Trebatius, non videri figulos in instrumento fundi esse. Item cum instrumentum omne legatum esset, excepto pecore: pastores ouiliones, ouilia quoque legato contineri, Ofilius non recte putat.

XXVI. IDEM libro quinto ex Posterioribus Labeonis.

D Olia fictilia, item plumbea, quibus terra adgesta est, & in his viridaria posita adium esse Labeo, Trebatius putant, ita id verum puto, si ita illigata sint adibus, ut ibi perpetuo posita sint. ¶ Molas manuaris quidem suppellectili, inmentarias autem instrumenti esse Ofilius ait. Labeo, Cascellius, Trebatius neutras suppellectili, sed potius in-

o Sic re-
Aius se
edidisse
ait Taur.
quā quod
in arch.
legebatur
figullas.

strumenti putant esse. quod verum puto.

Instrumento fundi maritimi non cedunt
serui piscatores dominum
sequentes, Bart.

XXVII. SCAEVOLA libro sexto Digestorum.

Vide
Paul. lib.
3. sent. tit.
2.

Predia maritima cum seruis qui ibi erunt,
& omni instrumento, & fructibus qui
ibi erunt, & rebus colonorum nutritori suo
legavit. quaesitum est, an serui piscatores, qui
solebant in ministerio testatoris esse, & ubi-
cumque eum sequi, & vicinis rationibus ex-
pungebantur, nec mortis testatoris tempore
in praedii legatis deprehensi fuerint: legatis esse
videantur, respondit, secundum ea quae pro-
ponerentur, non esse legatos. ¶ Adhuc suo ita
legavit, FUNDVM CORNELIANVM TITIO
ITA VT EST INSTRVCTVS, CVM OMNI-
BVS REBVS ET MANCIPIIS ET RE-
LIQVIS COLONORVM DARI VOLO.
hac testatrix Roma liti causa ex Africa
veniens, mancipia quaedam ex fundo supra-
scripto, quo citius per hiemem operam elegeret
secum abduxit. quaesitum est, an ea man-
cipia fideicommissio cedant, cum quaedam ex
his rusticis officii ad tempus peregrinationis
abducta sunt, relicta conseruabuntur & filiis
suis, & quaedam matribus & patribus. respondit
mancipia, de quibus quaereretur secundum ea
quae proponerentur, ex causa fideicommissi de-
beri. Idem quaesitum, an fructus eiusdem fundi,
qui

* Sic in ar-
che. ut ait
Taur. &
manufer.
ut ipse de
prehendi.
forte vi-
detur le-
ge lū, ora
legeret,
nō inele-
ganti, in-
quit, lo-
quendi
modo.

qui ibi in diem mortis coacti manserint, fidei-
 commisso cedant. cum plenissima testatoris er-
 ga ad finem voluntas ab eo quoque manifesta-
 tur, quo reliqua colonorum eiusdem possessionis
 ad eum pertinere voluerit. respondit, in hu-
 iusmodi scriptura posse responderi, hoc solum
 querendum, an manifeste appareat defuncta
 id, de quo quæretur, dari noluisse.

Generali legato eorum quæ in fundo erant,
 cedunt omnia, nisi aliud de mente te-
 statoris appareat. Bart.

¶ **Liberto, quem heredem ex parte rescripsit,**
 fundum per præceptionem dedit in hæc verba.

PAMPHILE LIBERTE PRAECIPITO, TI-
 BIQUE HABETO FVNDVM ME VM TI-
 TIANVM ET AGELLVM SEMPRONIA-
 NYM CVM INSTRVMENTO ET HIS QVÆ
 IN EODEM ERVNT CVM MORIAR, FA-
 MILIAQVE QVÆ IN EO FVNDO MO-
 RATVR: EXCEPTIS QVOS MANVMISE-
 RO. *quæsitum est, cum testator in eo fundo
 aliquantum vini in dolis habuerit, quod vi-
 nus totum vendiderat: & partem tertiã pretij
 pro eo acceperat, an vinum in dolis remanens
 ad libertum ex causa præceptionis pertineat.*
 respondit, verbis, quæ proponerentur, cõtineri:
 nisi manifestè contrariam voluntatem cohe-
 redes approbant. In eo fundo instrumenta ca-
 lendarij, & nummos reliquit. responsum est.

¶ Sic Flo-
 & qui-
 buldam
 manuscr-
 at in aliis
 est, vo-
 luisse, quæ
 lect. se-
 quutus
 est Acc.

de nummis quoque ut supra responsum. ¶ Ita s
legatum est, SEPTICIAE SORORI MEAE
FUNDI PATERNI MEI SEIANI PARTEM
DARI VOLO SICUT EST: ET ALIÆRAM
PARTEM ITA UT IN DIEM MORTIS
FVERIT. *quæsitum est, an ex verbis supra*

*scriptis afferes? ¶ prela iam posita paratag,
ut immittentur ædificio: item instrumentum
urbanum & rusticum cum mancipijs, quæ
fundi causa erant, ad legatarios pertineant. re-
spondit, possunt hæc verba SICUT EST, ad
instructum referri. ¶ Fundos legavit in hæc
verba, SEMPRONIO FRATRI MEO HOC
AMPLIUS FUNDOS MEOS ITA UT IN-
STRUCTI SUNT, CASSIANVM, NONIA-
NVM CVM SVIS SALICTIS ET SILVIS.
quæsitum est, cum silvæ & salicta nõ in fun-
di superscriptis, sed in adiectis agellis, & quos
simul testator comparavit, nec sine his fundis
colis possint: an legato cederent. respondit id
tantum cedere legato, quod verbis compre-
hendisset.*

In legato fundi instructi inspicitur tem-
pus mortis. Bart.

XXVIII. IDEM libro vice simo tertio
Digestorum.

Lucius Titius fundum, uti erat instru-
ctus, legaverat. *quæsitum est, fundus in-
structus*

structus quemadmodum dari debeat: utrum sicut instructus fuit mortis patrisfamilia tempore, ut quæ medio tempore adgnata, aut in fundum illata sunt, heredi sint: an verò instructus fundus eo tempore inspicere debeat, quo factum est testamentum: an verò eo tempore, quo fundus peti cœperit: ut quidquid eo tempore instrumēti deprehendatur, legatario proficiat, respondit, ea quibus instructus sit fundus, secundum verba legati, quæ sint in eadem causa cum dies legati cedat, instrumento contineri.

XXVIII. LABEO libro primo *de heredi.*

SI nauem cum instrumento emisti, præstari tibi debet scapha nauis. Paulus: immo contra. Etenim scapha nauis non est instrumentum nauis. etenim mediocritate, non genere ab ea differt. instrumentum autem cuiusque rei necesse est alterius generis esse, atque ea quæque sit. quod Pomponio libro septimo epistularum placuit.

DE PECVLIO LEGATO.

TIT. VIII.

Extincto principali extinguitur accessorium. Barr.

PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

SERVO legato cum peculio, & alienato vel manumisso vel mortuo: legatum etiam peculij extinguitur.

II. GAIUS libro octauodecimo ad Edictum
prouinciale.

Nam quæ accessionum locum optinent,
exstinguuntur, cum principales res per-
emptæ fuerint.

III. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

In vulg.
edit. est
lex, Et si.

At si ancilla cum suis nati legata sit:
Actiam mortua ea vel alienata vel ma-
numissa, nati ad legatarium pertinebunt: quia
duo legata sunt separata.

III. GAIUS libro octauodecimo ad Edi-
ctum prouinciale.

Sed & si cum vicarius sui legatus sit ser-
uus: durat vicariorum legatum & mor-
tuo eo, aut alienato, aut manumisso.

V. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

Peculio legato, constat heredem nomina pe-
culiaria persequi posse, & insuper ipsum,
si quid debeat seruo, reddere legatario debere.

VI. VLPIANVS libro vicelimo quinto
ad Sabinum.

Si peculium legetur, & sit in corporibus,
sputa fundi vel ædes, si quidem nihil sit
quod seruus domino vel conserui liberis sue do-
mini debeat: integra corpora vindicabuntur.
sin vero sit, quod domino vel superscriptis
personis debeat: deminus singula corpora pro-
rata debebunt. & ita & Iulianus & Cel-
sus putant.

Peculium non potest legari non dedu-
cto are alieno.

¶ E

¶ Et si fuerit legatum peculium, non deducit
 ere alieno: verendum, ne inutile legatum sit.
 quia quod adicitur, contra naturam legati sit.
 sed puto verum { ad } hanc adiectionem non
 vitare legatum, sed nihil ei adicere, nec enim
 potest crescere vindicatio peculij per hanc ad-
 iectionem. Planè si proponas legatarium na-
 ctum possessionem rerum: exceptione doli ad-
 uersus heredem vindicantem uti potest, habet
 enim in solidis rebus voluntatem ari alieni
 non deducendi. Sed & si dominus remittere se
 seruo quod debet, vel nihil sibi seruum debere
 significauerit: valet hæc adiectio, quia nuda
 voluntate potest dominus seruo remittere quod
 ei debet. ¶ Vicario autem meo nihil legato, an
 & vicarij mei peculium ad me pertineat, qua-
 ritur. & putamus conineri legato vicarij
 eius peculium, nisi aduersa sit voluntas te-
 3 statoris. ¶ Si seruus & vicarius eius liberi esse
 iussi sint, eisque pecula sua legata sint: verba
 secundum voluntatem testatoris exaudienda,
 tamquam de duobus separatisque peculij te-
 4 statore locuto. & secundum hæc vicarius vi-
 carij non communicabitur: nisi hæc mens fuit
 ¶ Sicut autem es alienum, hoc est
 quod debetur domino, minui legatum pecu-
 lum: ita per contrarium id quod dominus de-
 bet seruo, augere debet, sed huic sententiæ ad-
 uersatur rescriptum Imperatoris nostri & patris
 eius,

eius, quod ita est. Cum peculium seruo legatur, non etiam id conceditur, ut petitionem habeat pecunia, quam se in rationem domini impendisse dicit. Quid tamen si hæc voluntas fuit testatoris? cur non possit consequi? certe compensari debet hoc quod impendit cum eo quod domino debetur. *As* & quod dominus scripsisset se seruo debere, peculio legato cederet? *Pegasus* negat. idē *Nerva*. & cum *Gnaeus Domitius* filia sua peculium quod eius esset legasset: & annuum, quod ei solitus erat dare, biennio non dedisset, sed in rationibus suis retulisset, filia se debere quinquaginta: *Atlicinus* existimauit, legato nō cedere, quod verum est: quia consonat rescripto. ¶ Non solū autem quod domino debetur, peculio legato deducitur: sed & si quid heredi debitum fuit.

VII. POMPONIUS libro septimo
ad Sabinum.

SI quis creditori suo adrogandum se dederit, & agatur de peculio cum adrogatore: idem puto dicendum, quod de here de dicitur.

VIII. ULPIANUS libro vicesimo quinto
ad Sabinum.

DEnique *Pegasus* respondit, si statulibero, cui peculium legatum sit, heres interim crediderit: id ipso iure detrahi, & corpora singula etiam per hoc a alienum deminui.

nūi. Proinde si purè libertatem accipiet, & heres vel viuo domino vel ante aditam hereditatem seruo crediderit: legatum peculij minuatur secundum Iuliani sententiam, licet dominus serui numquam fuerit. ¶ Qui Stichum & Pamphilum seruos habebat, testamēto eos manumisit, & vnicuique peculium suum legauit. placet, quod alteri debet, de peculio eius decedere, & alterius accedere legato. ¶ Item quæritur, si seruo libertas data sit, si decē dedisset heredi, peculiumq; ei legatū sit: an decemque dedisset heredi, debeant de peculio decedere. & est verum quod Sabino placuit, hoc minus esse in peculio legato. plus ait Sabinus, si statuliber seruum heredi vendiderit, perinde desinere eum in peculio esse, atque si extraneo vendidisset. ¶ Hic consequenter quæritur, si seruus cum domino de libertate pactus fuerit, & partem pecunia dederit, & ante quam residuum dederit, dominus decesserit, liberumq; esse testamento iusserit cum peculio legato: an quod domino dederit, in peculio sit imputandum. & ait Labeo, de peculio decedere. planè si nondum dederat, sed donec totum traderet, pro deposito apud eum fuerit: id in peculio esse placuit. ¶ Item si seruo peculium sit legatum, & à debitore eius peculiari heres vetitus sit petere: verum est, hoc minus esse in legato peculio. hoc est, detrahendum id quod debitori legatum

legatum est. ¶ Inter lum & si non sit lega-
 tum peculium, velut legatum sic accipitur. id
 est in huiusmodi specie. quidam seruo libera-
 tem, si rationes reddisset, dederat: & si here-
 dibus centum intulisset. Imperator igitur no-
 ster cum patre rescripsit, peculium quidem non
 nisi legatum deberi, verum, inquit, si condi-
 tionibus prescriptis paruit seruus: testatorem
 voluisse cum retinere peculium interpretamur.
 videlicet ex eo, quod ex peculio eum iusserat
 centum inferre. ¶ Vtrum autem id demum pe-
 culium accipimus, quod mortis tempore fuit:
 an verò & quod postea accessit, applicamus:
 vel quod decessit detrahimus? ¶ Iulianus
 aliàs accipiendum legatum peculij ait, si ipsi
 seruo legatur: aliàs, si alij nam si ipsi, id tem-
 pus in legato spectandum, quo dies legati ce-
 dit. si verò extraneo, mortis tempus. sic ta-
 men, ut incrementa ex rebus peculiaribus ad
 eum perueniant. ut puta partus ancillarum, vel
 fetus pecorum. quod autem ex operis suis, vel
 ex alia re accedit, id, si alij quam ipsi legatur
 peculium, non debebitur. hoc verumque Iulia-
 nus secundum voluntatem testatoris scribit.
 cum enim ipsi suum peculium legatur, verisi-
 mile est, eum omne augmentum ad ipsum per-
 tinere voluisse, cui patrimonium manumisso fu-
 turum est. cum alij non sic. tamè ut si in al-
 rius persona hoc eum sensisse appareat, idè dicat.

Non minuitur peculium serui ordinarij,
cui relicta est libertas, propter
delictum quo tenetur ser-
uo vicario. Bart.

VIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

ID quod seruo, qui in ipsius peculio est, de-
betur, non deducitur ex legato peculio,
quãvis conseruus eius sit. ¶ Si cõseruum suum
vulnerauerit seruus, & viliozem fecerit: Mar-
cellus, non esse dubitandum, deduci ex peculio,
quod domino interesset. nã quid interest, con-
seruum vulneret, an scindat aliquid, vel fran-
gat, an subripiat? quo casu sine dubio minuitur
peculium. sed non vltra simplum. sed si se vul-
nerauit, vel etiam occidit: nihil est deducendum
hoc nomine: alioquin dicemus, & si fugerit,
deducendum id quanto vilior sit factus pro-
pter fugam.

X. POMPONIVS libro septimo
ad Sabinum.

SI peculium seruo vel filio prelegare ve-
lu: ne deducatur id quod tibi debetur,
specialiter ea quæ in peculio erunt, leganda
sunt.

XI. VLPIANVS libro vicesimo nono
ad Edictum.

EI quoque, qui nihil in peculio habet, po-
test peculium legari. non enim tantum
praesens, sed etiam futurum peculium legari
potest.

XII. IULIANVS libro trigesimo septimo
Digestorum.

Tunc inutile legatum peculij fit, cū ser-
uus vivo testatore decedit. ceterum si
mortis tempore seruus vixerit, peculium lega-
to cedit.

XIII. CELSVS libro nonodecimo
Digestorum.

ALiter atque si seruus vestitus legatus
foret.

Transpositio verborum legatum non
vitiat. Bart.

XIII. ALFENVS VARVS libro quinto
Digestorum.

Quidam in testamento ita scripserat,
PAMPHILVS SERVVS MEVS PE-
CVLIUM SVVM CVM MORIAR
SIBI HABETO, LIBER QVE ESTO. cōsule-
batur, recte ne Pamphilo peculium legatū vi-
deretur, quòd prius quàm liber esset, peculium
sibi habere iussus esset. respondit in cōiunctio-
nibus ordinem nullum esse, neque quicquam
interesse, vtrum eorum primum diceretur, aut
scriberetur. quare recte peculium legatum vi-
deritac si prius liber esse, deinde peculium sibi
habere iussus est.

XV. IDEM libro secundo Digestorum à
Paulo epitomatorum.

Servo manumisso peculium legatum erat:
alio capite omnes ancillias suas uxori le-
gauerat:

gauerat in peculio serui ancilla fuit. serui eā esse respondit. neq; referre, utri prius legatū esset.

XVI. AFRICANVS lib. quinto Quaestionum.

Stichus habet in peculio Pamphilū: huic dominus noxam iudicio defendit: & damnatus litis aestimationem soluit. deinde Stichus testamento manumisit: ei que peculium legauit. quaesitum est, an quod Pamphili nomine praestitum sit, ex peculio vel ipsius Pamphili vel Stichī deducendum sit. respondit, Pamphili quidem de peculio utique deducendū quantumque ea summa esset, id est, etiam si eum noxa dedere expedisset. quidquid enim pro capite serui praestitum sit, in eo debitorem eum domini constituit. quod si Pamphili peculium non sufficiat: tunc ex peculio Stichī non ultra pretium Pamphili deduci debere. Quaesitum est, si ex alia qua causa Pamphilus pecuniam domino debuisset, nec ea ex peculio eius seruari posset: an usque ad pretium eius ex peculio Stichī possit deducere. negauit. neque enim simile id superiori esse. ibi enim propterea pretium vicarij deducendum, quod eo nomine ipse Stichus ob defensionem vicarij sui domino debitor constituitur. at in proposito, quia Stichus nihil debeat, ex eius peculio nihil esse deducendum. sed ex Pamphili dumtaxat, qui certe ipse in suo peculio esse intellegi non potest.

Quod si peculium serui legauerat, iudicium eo nomine acceperat: deinde decefferat. placuit non aliter peculium ex causa legati praestari, quam si de accepto iudicio heredi caueretur.

XVIII. MARCIANVS libro sexto
Institutionum.

Si seruo manumisso peculium legatum fuerit, in eum sine dubio creditoribus peculiarium actiones non competunt. sed non aliàs heres peculium praestare debet, nisi ei caueatur, defensa iri aduersus creditores peculiarios.

XVIII. PAPINIANVS libro septimo
Responforum.

Cum dominus seruum velle manumittere, professionem eib sibi peculij inssit. atque ita seruus libertatem accepit. res peculij professioni subtrahitas non videri manumisso tacite concessas, apparuit. ¶ Testamento data libertate peculium legauerat: eundemq; postea manumiserat. libertus, ut & nominam peculij actiones ei praestarentur, ex testamento consequetur.

Inutilis dispositio circa speciem facta inter vivos, derogat generi. Barr.

¶ Filius familias, cui pater peculium legauit, ser

seruum peculij viuo patre manumisit. seruus communis omnium heredum est exemptus peculio propter filij destinationem: quia id peculium ad legatarium pertinet, quod in ea causa moriente patre inueniatur.

XX. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

Nihilque interest, ante legatus deinde inutiliter manumisus sit, an contra.

XXI. SCAEVOLA libro octauo Quaestionum.

Si Stichus manumisso peculium legatum sit, & Titio seruus peculiaris: quantum peculio detractum erit ob id quod domino debetur, tantum ei accedere cui vicarius legatus est, Iulianus ait.

XXII. LABEO libro secundo Posteriorum à Iuuleno epitomatorum.

Dominus seruum testamento manumisit, & ei peculium legauerat. si seruus mille nummos domino debuerat, & eos heredi soluit. respondi omnes eas res deberi orcinis, si pecuniam orcinus quam debuerat soluisset. Dominus seruum, qui cum eo vicarium communem habebat, testamento manumisit, & peculium ei legauerat. deinde ipsum vicarium, qui communis erat, nominatim & ipsi & liberta sua legauerat. respondi, partem quartam liberta, reliquam partem quartam liberti futuram, quod & Trebatius.

XXIII. SCAEVOLA libro quintodecimo
Digestorum.

Dominus Stichus seruo suo, qui bona liberti eius gessit, cui pro parte dimidia testamento heres extiterat, in quibus negotiis gessit & Kalendaria fuerunt, testamento suo libertatem dederat, si rationem reddidisset: eique peculium suum per fideicommissum dedit. Stichus summas, quibus reliquatus erat tam ex Kalendario quam ex variis causis, reddit, manentibus debitoribus pro quibus ipse pecuniam heredibus patroni refuderat: libertatemque adeptus decessit. quaesitum est, an heredibus Stichi aduersus nomina debitorum, pro quibus Stichus pecuniam heredibus patroni intulit, heredes patroni ex causa fideicommissi compellendi sint actiones prestare, cum nihil aliud à Sticho patrono debitum fuerit. respondit, praestandum. ¶ Testamento condicillibus seruos manumisit, & peculia legauit, & de Sticho ita cavit, STICHVM SERVVM MEVM LIBERVVM ESSE VOLO, EIQVE VOLO DARI DECEM AVREOS, ET QVIDQVID EX RATIONE LOCVLORVM MEORVM HABET. RATIONES AVTEM HEREDIBVS MEIS DARI VOLO. HIS OMNIBVS, QVOS HOC TESTAMENTO MANVMISI, PECVNTIA SVA CONCEDI VOLO. *quaesitum est, an quod*

quod amplius rationi loculorum in diem mor-
 tu erogavit Stichus ex peculio suo, ab he-
 redibus recipere debeat: cum ex consuetudi-
 ne domus esset, ut quidquid amplius ex suo
 in ratione loculorum erogasset, dominica ra-
 tio ei deberet, atque exsolueret. respondit, se-
 cundum ea quae propter consuetudinem pro-
 ponerentur, id quoque peculio legato contine-
 ri, quod & dominica ratio deberet, & soli-
 ta erat reddere. ¶ Servis libertates, lega-
 taque dederat, & condicionem ita scripserat,
 ὅσους κατέλιπον ἐλευθέρους καὶ τὰ λήγαια
 αὐτοῖς, τούτους βούλομαι ἄναι ἀνέξιστατους.
 Id est, Quotquot dereliqui liberos &
 legata eis, hos volo inexcussos, & sine
 rationum discussione esse. *quæsitum est,*
an peculia quoque legata his videbuntur. respon-
dit, secundum ea quae proponerentur, non vi-
deri legata. ¶ Item quæsitum est, an ex isdem
verbis reliqua rationum quasi legata retinere
possint. aut si res dominicas apud se habue-
rint, aut si qui eorum coloni prædiorum fue-
runt, pensiones. respondit, supra responsum.
 XXIII. VLP IANVS lib. quadragesimo tertio
 ad Sabinum.

S I legatus fuerit servus, peculium excipere
 non est necesse. quia non sequitur, nisi le-
 getur.

XXV. CELSVS lib. nonodecimo Digestorum.

SI seruus liber esse iussus sit, eius peculium
 legatum sit: vicariorum eius vicarij lega-
 to continentur.

Quod pater pro filio stipulatur in pro-
 fectio peculio, in dubio ei conce-
 dere videtur. Bart.

XXVI. SCAEVOLA libro tertio
 Responsorum.

TITI FILI E MEDIO PRAE-
 CIPITO, SVMITO, TIBI.
 QVE HABITO DOMVM ILLAM:
 ITEM AVREOS CENTVM. alio
 deinde capite peculia filijs praelegavit. que-
 situm est, an peculo praelegato & centum
 aurei & usura eorum debentur: cum ratio-
 nibus breuiarii in are alieno & sortem &
 usuras inter ceteros creditores complexus sit.
 respondit, si id fenus nomine filij exercuisset,
 & usuras ita vt proponeretur, filio adscri-
 psisset id quoque peculio legato deberi.

DE PENY LEGATA.

TIT. VIII.

Mora potest purgari vsque ad litis contesta-
 tionem, vel diem a testatore statu-
 tum. Bart.

VLPIANVS libro vicesimo quarto
 ad Sabinum.

*Putoleg.
 tertio. ar.
 §. vi. §. eo.
 vbi cita-
 tur l. §.
 de vino &
 ol. quae est
 ex lib. 23.
 ad Sabin.

VXORI sua in annos singulos penoris aliquid heres dare iussus est: si non dedisset, nummos dare damnatus est. queritur, an penus legata peti possit an vero solummodo sit in praestatione: & si non praestetur, tunc quantitas petatur. & si quidem semel penus sit legata, non per singulos annos: certo iure videtur, ut & Marcellus libro trigesimo nono digestorum apud Iulianum notat, in praestatione esse dumtaxat penum: quantitate vero & peti posse. habebit igitur heres oblivionem tandem, quamdiu licet cum eo de pecunia contestetur nisi forte aliud tempus vel mens vel verbis testator praestitit. quod si in annos singulos penus legata sit: per singulos annos penus adhuc poterit praestari, si minus, summa per singulos annos petentur. quid ergo si una summa legata sit, & primo penus non sit praestita? utrum tota summa deleatur, quasi toto penoris legato transfuso: an vero quantitas primi anni aestimationis sola sit translata. dubitari potest. puto tamen sic voluntatem sequendam testatoris, ut tota summa illico, postquam cessauerit heres dare penum vxori, praestetur, heredi in demotione coercenda.

II. MARCIANVS libro tertio Regularum.

PENUS certa cum vasis certis legata & consumpta, ne vasa quidem cedunt lega-

Cum alio quo tempore spatii l. r. §. 6. j. ad l. Falc.

to, exemplo peculij.

Penoris appellatione quid contineatur.

III. VLP IANVS libro vicelino secundo
ad Sabinum.

Gel. li. 4.
c. 1. hęc fe
re Quinti
Mutij ver
ba citat
eadem.

Qui penum legat, quid legato comple-
ctatur, videamus. *Quintus Mutius*
scribit libro secundo iuris ciuili,
pena legata contineri quę esui potuiq; sunt.
Idem Sabinus libris ad Vitellium scribit, quę
harũ, inquit, patrisfamilie, vxoris, liberorum-
ue eius, vel familie quę circa eos esse solet:
item iumentorum quę dominici vsus causa
parata sunt. Sed *Aristo* notat, etiam quę esui
potuiq; non sunt, contineri legato. videntur es
in quibus esse solemus: oleum fortę, garum, mu-
ria, mel, ceteraq; his similia. *Planus*, inquit, si
penis esculenta legatur, *Labeo* libro nono po-
steriorum scribit, nihil eorum cedere, quia non
hęc esse, sed per ea solemus. *Trebatius* in mel-
le cõtra scribit, merito: quia mel esse solemus.
Sed *Proculus* omnia hęc contineri rectę scri-
bit: nisi contraria mens testatoris appareat,
Esculenta vtrum ea quę esse, an & ea per
quę esse solemus, legauerit? & ea quoq; lega-
to contineri credendum: nisi contraria mens
patrisfamilias doceatur. mella certę semper
esculenta peni cedere. lacertas quoq; cũ mu-
ria sua contineri, nec *Labeo* negauit. *Poc-
lenta* peni ea quę vini loco patrisfamilias ha-
buit, continebuntur. * *supra scripta* verò non
con

continebuntur. * Penori acetum quoque cedere nemo dubitat : nisi extinguendi ignis causa fuit * paratum. tunc enim esui potuique non fuit. * Et ita Osius libro sextodecimo actionum scribit. ¶ Sed quod diximus, VSVS SVI GRATIA PARATVM : accipiendum erit, et amicorum eius, et clientium, et universorum quos circa se habet : non etiam eius familiae, quam neque circa se neque circa suos habet. puta si qui sunt in villis deputati: quos Quintus Mucius sic definebat, ut eorum civaria contineri putet, qui opus non facerent. sed materiam praeiit Servio notandi, ut textorum, et textricum civaria adiceret contineri. sed Mucius eos voluit significare, qui circa patrem familias sunt. Simili modo et iumentorum civaria penae continentur. sed eorum iumentorum, quae vasis ipsius et amicorum deseruiunt. ceterum si qua iumenta agris deserviebant, vel locabantur: legato non cedere civaria eorum. ¶ Siue autem frumentum, siue quid leguminis in cella penaria habuit: penori legato continebitur. Sed et hordeum siue familiae siue iumentorum gratia : et Osius scribit libro sextodecimo actionum. ¶ Ligna, et carbones, ceteraque per quae penae conficeretur, an penori legato contineantur, quaeritur. et Quintus Mucius et Osius negaverunt: non magis quam mola, inquiunt, conti-

In repre
hensis for
te Scruo-
lae capiti-
bus, de
quibus
Gel. ibid.
libr. 4. c. 1.

nentur. Idem & tus & ceras contineri negaverunt. Sed Rutilius & ligna & carbones, quæ non vendendi causa parata sunt, contineri ait. Sextus autem Cæcilius etiam tus, & ceras in domesticum usum paratas, contineri legato scribit. & Servius apud Melam & vnguentum & chartas epistolares penoris esse scribit. & est verius hæc omnia, odores quoque contineri. sed & chartas ad ratiunculam vel ad logarium paratas contineri. & Vasa quoque penuraria quæ contineantur, nulla dubitatio est. Aristo autem scribit, dolia non contineri. & est verum secundum illam distinctionem, quam supra in vino fecimus. Nec sium enim nec leguminum thecæ, arcule fortè, vel sportæ, vel si quæ alia sunt, quæ horrei penurarij vel cella penurarie instruende gratia habentur, non continebuntur. sed ea sola continentur, sine quibus penus haberi non rectè potest.

III. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

Nam quod liquide materia sit, quia per se esse non potest, rapit secum in accessionis locum id, sine quo esse non potest. Vasa autè, accessio legatæ penus, non legata sunt. denique penus consumpta, vasa non debentur. sed et si penus cum vasis specialiter sit legatum: vasa non debentur vel consumpta penus vel adeptæ. & Si cui quæ in promptuario sint, legata fuerint: non omnis penus legata est. Item

si quia

3. ratiunculam.
1.3. & 1.
13. de ol. leg. sunt enim verba hæc Iustitiani nomine exaudienda.

si quis solitus fructus suos vendere, penum legaverit: non omnia, quae & promercij causa habuit, legasse videtur: sed ea sola quae in penum sibi separabat. quod si promiscue uti solebat: tunc quantum ad annum usum ei sufficeret, familiaeque eius, ceterorumque qui circa eum sunt, legato cedet. quod fere, inquit Sabinus, evenit in personis mercatorum, aut quotiens cella est olei & vini, quae venire solebant, in hereditate relicta. ¶ Nomen autem PENVS mihi traditum est omnibus generibus dictum.

Idem fere
Gell. d. li.
4. c. i. ex
Sabino
refert.

Vrbis seu civitatis appellatio muris finitur. Bart.

3 ¶ Si ita legetur, PENVM QVAE ROMAE SIT: utrum quae est intra continentia, legata videtur: an vero ea sola, quae est intra murum? & quidem vrbes fere omnes muro tenentur finiri, Romanam continentibus, & urbem Romam eque continentibus. Quod si urbana penus sit legata: omnem quae ubique est, legatam videri Labeo ait: etiam si in villa sit urbico vsui destinata, sicuti urbica ministeria dicimus & quae extra urbem nobis ministrare consueverunt. Si autem extra urbem, Roma tamen sit, sed & si in hortis sit urbi iunctis: idem erit dicendum. ¶ Si cui penus legata sit praeter vinum: omnis penus legata videtur, excepto vino. sed si ita scriptum sit, OMNEM PENVM

PRAETER

PRAETER VINVM QVOD ROMAE ERIT:
*sola penu, quae Roma est, legata videtur. &
 ita P. Pöponius libro sexto ad Sabinũ scribit.*

V. IDEM libro quarto ad Sabinum.

Non omne quod bibetur, in penu habe-
 tur. aliqui necesse est, vt omnia medi-
 camenta quae biberentur, contineantur. itaque
 ea demum penoris esse, quae alendi causa bi-
 berentur. quo in numero antidotum non est.
*& sanè verè Cassius sensit. sed quod quidam
 negauerunt, piper, & ligusticum, & careũ,
 & laser, & cetera huiusmodi in penu non es-
 se, improbatum est.*

VI. IDEM libro decimo ad Sabinum.

Instrumentum pistrini, item vniuersa vasa
 Icocitatoriaⁿ penu non continentur.

VII. SCAEVOLA libro tertio
 Responsorum.

° De ligu-
 stico vide
 Diosco-
 ridè li. 2.
 c. 53. sic
 autè legi-
 tur Flor.
 & in ma-
 nus. Alci.
 omnia fe-
 rè antea
 depraua-
 rat.

° Sic Flor.
 Variè au-
 té legitur
 in manus.
 legendũ
 cocina-
 toria, vt
 in l. cũ au-
 rum j. de
 aur. leg.

PENVM MEAM OMNEM AD MATREM
 LIBEROSQVE MEOS, QVI CVM MA-
 TRE SVNT, PERTINERE VOLO. *quero,*
si tutores pupilli eam solummodo penum debe-
ri, quae in cenaculo esset, dicant, sint autem
& in horreis anphorae: an haec quoque debe-
rentur. respondit quidquid penoris vsus causa
vbicumque habuisset, deberi.

IDE

DE SUPPELLECTILE

LEGATA. TIT. X.

POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

Vide Var.

lib. 7. de

ling. l. at.

SUPPELLEX est domesticum patri-
familie instrumentum, quod
neque argento aurove facto
vel vesti adnumeretur.

II. FLORENTINVS libro undecimo
Institutionum.

ID est res mouentes non animales.

III. PAVLVVS libro quarto ad Sabinum.

Suppellectili legata hæc continentur, men-
sa, trapeza, zophora, delphice, sulcellia, scæna,
lecti etiam inargentati, culcitæ, toralia, impe-
ria, vasa aquaria, pelbes, & aquiminales, can-
delabra, lucerne, trulla. item vasa ænea vul-
garia, id est que non proprie essent loco adtri-
buta, præterea capsæ, armaria, sed sunt qui re-
cte putant capsas, & armaria, si librorum aut
vestium aut armanentorum gratia parata
sint, non esse in suppellectili, quia ne hæc quidē
ipse res, quibus adtributæ essent, suppellectilis
instrumento cedant. Quæ uero escaria, & po-
toria in suppellectili sunt, sicut scilicet, nec so-
lum vulgaria, sed etiam que in pretio magno
sunt, nam & pelbes argenteas, & aquimina-
lia argentea, & mensæ, & lectos inargentatos
vel inauratos atque gemmatos in suppellectili es-
se.

in arche.
erat surse-
lia, sed ita
emendatū
ex l. 5. j. e.

Græci
interpre-
tantur

προουτε

λαϊα. i.

puluina

ria.

& aquimi-

naria

& aquimi-

naria.

se, non dubitatur. vsq; adeo, ut idem iuris sit,
 & si tota argentea vel aurea sint. ¶ De mur-
 rino & crystallino dubitari potest, an debeant
 adnumerari suppellectili, propter eximium usum
 & pretium. sed & de his idem dicendum est.
 nec interest, cuius materiae sunt res, quae sunt
 in suppellectilib. sed craterem argenteum non
 esse in suppellectilib. nec vllum vas argenteum,
 secundum seculi severitatem nondum admit-
 tentis suppellectilem argenteam. hodie propter
 usum imperitorum, si in argento relatum sit
 candelabrum argenteum, argenti esse videtur:
 & errorius facit.

III. IDEM libro singulari de instru-
 menti significatione.

¶ Perperi
 hae ver-
 ba in vul-
 gat, com-
 miscetur
 cu' princi-
 pio h. l.
 Au. lib. 1.
 c. 4. vbi
 etiã inter
 pretur
 sedularia,
 ea que se-
 denti in
 rheda sub-
 iacebantur.

Rede & sedularia suppellectili adnu-
 merari solent.

V. IDEM libro quarto ad Sabinum.

DE tapetis queri potest, subsellia cashe-
 draria quibus inserti solent, utrum in
 veste sint, sicut stragula, an in suppellecti, si-
 cut toralia quae propria stragulorum non sunt.
 & hoc magis placuit, ea suppellectili contine-
 ri. de tapetis autem vel buncis, quibus inser-
 untur vehicula, dubitari potest, an sint in
 suppellectili. sed dicendum est, potius instru-
 menti viatorum ea esse: sicut pelles quibus in-
 voluntur vestimenta. lora quoque quibus ha-
 pelles constringi solent.

VL ALFENVS libro tertio Digestorum
à Paulo epitomatorum.

Suppellectilis eas esse res puto, quæ ad vsum
communem patrisfamilias parata essent,
quæ nomē sui generis separatim non haberēt.
quare quæ ad artificij genus aliquod pertine-
rent, neq; ad communem vsum patrisfamilias
accommodata essent, suppellectilis non esse. sed
nec pugillares & codices in suppellectili sunt.

VII. CELSVS libro nonodecimo Digestorū.

Labeo ait originem fuisse suppellectilis,
quod olim his, qui in legatione proficis-
cerentur, locari solerent quæ sub pellibus vsum
forent. Tubero hoc modo demonstrare suppel-
lectilem temptat, instrumentum quoddam pa-
trisfamilie rerum ad cottidianum vsum pa-
ratarum, quod in aliam speciem non caderet.
vt, verbi gratia, penum, argentum, vestem,
ornamenta, instrumenta agri, aut domus. nec
mirum est moribus ciuitatis & vsum rerū ap-
pellationem eius mutatam esse. nam fictili aut
lignea aut vitrea aut ærea denique supelle-
ctili utebantur. nunc ex ebore, atque testudi-
ne, & argento, iam ex auro etiam atq; gem-
mis suppellectili vtuntur. quare speciem potius
rerum, quàm materiam intueri oportet, supel-
lectilis potius, an argenti, an vestis sint. Seruius
fatetur sententiam eius, qui legauerit, aspici
oportere, in quam ratione ea solutus sit referre.

Alc. lib. 1.
disp. c. 5.

verum

verum si ea, de quibus non ambigeretur, quis
 in alieno genere essent, ut puta escarium argen-
 tum, aut penulas & togas suppellectilis quis ad-
 scribere solitus sit: non ideo existimari oportere,
 suppellectilis legata ea quoque contineri. non
 enim ex opinionibus singulorum, sed ex com-
 muni usu nomina exaudiri debent. Id Tubero
 parum sibi liquere ait. nam quorsum nomina,
 inquit, nisi ut demonstrarent voluntatem di-
 centis? equidem non arbitror quemquam dice-
 re quod non sentiret, ut maxime nomine usus
 sit, quod id appellari solet. nam vocis ministerio
 utimur. ceterum nemo existimandus est dixisse
 quod non mente agitaerit. sed et si magnope-
 re me Tuberonis & ratio & auctoritas mo-
 net, non tamen a Servio dissentio, non videri
 quemquam dixisse, cuius non suo nomine usus
 sit. nam et si prior atque potior est quam vox,
 mens dicentis: tamen nemo sine voce dixisse
 existimatur. nisi forte & eos, qui loqui non
 possunt, conato ipso & sono quodam uerbi
 aut a quoque dicere existimamus.

i. inar-
 ticulata
 voce. Al.
 lib. 1. pro-
 ter.

VIII. MODESTINVS libro nono
 Responsurum.

Cum quidam uxori suae legauerat domum
 cum iure suo omni, & instrumento &
 suppellectilis: querebatur, an uideretur & ar-
 gentum escale & potorium legato contineri.
 respondit, si quid in suppellectilis argentum est,
 deb.

deberi, escale autem vel pitorium argentum non deberi, nisi hoc quoque testatorem sensisse legatarius doceat.

Argentum escarium & pitorium appellatione supellectilis non continetur, si non in usu testatoris id fuerit. Bart.

VIII. PAPINIANVS libro septimo
Responsorum.

Legata supellectilib, cum species ex abundantanti per imperitiam enumerentur, generali legato non derogatur. si tamen species certi numeri demonstrata fuerint, modus generi datus in his speciebus intellegitur. idem servabitur instructo pradio legato, si quedam species numerum certum acceperint. ¶ Supellectilis mensas esse cuiuscumque materia, scilicet vel argenteas vel argento inclusas, placet. nam & argenteos lectos, item argentea candelabra supellectili cedere, posterior etas recepit. cum & Fluxem ex auro & argento lectum viventi^a arboris truncis a dificatum ornasse: quem Penelopa recognoscendi viri signum accepit, ut voluit Homerus. ¶ Supellectili sua omni legata, acceptum argentum pignori non continebitur: quin supellectilē suam legavit. vti que si non in usu creditoris id argentum voluntate debitoris fuit, sed propositū propter contractus fidem, ac restituenda rei vinculum.

^a Ταυ-
φύλλω. i.
virētis &
fortè sic
legendū
est hīc.
Locus
Homer.
est Odyf.
ψ. Vide
Alc. lib. 2.
pizter.

X. LAVOLENVS libro tertio ex Posterioribus Labeonis.

Perperā
addebat
Hal. ver-
bum, no-
mine.

Qui vestem omnem, & res plurium generum suppellectilis expenso ferre solutus erat, si uxori suppellectilem legauerat. rectè negabant vestem legato cessuram Labeo, Ofilius, Cascellius. quia non posset videri vestis appellatione suppellectilis contineri.

XI. IDEM libro decimo ex Posterioribus Labeonis.

Vasa aenea salientis aquae posita, item si quid aliud magis deliciarum quam usus causa paratum esset, non esse suppellectilis, Labeo, Trebatius putant. Murrae autem vasa & vitrea, quae ad usum edendi & bibendi causa parata essent, in suppellectilis dicuntur esse.

XII. LABEO libro quarto Pithanon à Paulo epitomatorum.

Quemadmodum urbanus servus & rusticus distinguitur non loco, sed genere usus: ita urbana penus & suppellex ad usum urbanum, non ad locum urbanum aut peregrinum dirigenda est. multumque interest penus & suppellex ea quae in vrbe sit, an urbana, legetur, vel promittatur.

XIII. MODESTINVS libro nono Responsorum respondit.

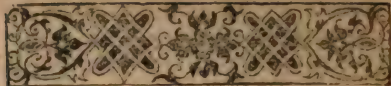
Non inquam ex eo, quod suppellectilem le-

gavit maritus testamento, habitationē, in qua
supellex fuit, legasse videtur. quare contra de-
functi voluntatē habitationem sibi mulierem
vindicare, procul dubio est.

XIII. CALLISTRATVS libro tertio
de Cognitionibus.

Fundo legato, infirmum eius non ali-
ter legato cedit, nisi specialiter id expres-
sum sit. nam & domo legata, neque instru-
mentum eius, neque supellex aliter legato ce-
dit, quàm si ill ipsum nominatim expressum
à testatore fuerit.

X x 2

LIBER TRIGESIMVS QVARTVS.

DE ALIMENTIS VEL CVMARIIS LEGATIS.

Legato alimentorum cedit aqua quæ est venalis. Barr.

VLPPIANVS libro quinto de omnibus tribunalibus.

SI ALIMENTA FVERINT legata, dici potest etiam aquam legato inesse, si in ea regione fuerint legata, vbi venundari aqua solent.

Ut in Africa & Egypto l. 14 §. 2. infra.

II. MARCIANVS libro octavo Institutionum.

SI quis libertis alimenta reliquerit: et si legati fuerint serui, et rogati legatarij manumittere: ad fideicommissum admittuntur. Et Diui quoque Severus et Antoninus rescipserunt. Et licet ad fiscum bona fuerint deuoluta, ex quibus alimenta debeantur, prestanda sunt, sicuti si ad quemlibet successorem transfissent.

III. VLPPIANVS libro secundo de officio Consulis.

Solent iudices ex causa alimentorū liber-
 tos diuidere, quatiens plures sunt heredes:
 ne à singulis heredibus minutatim alimenta
 petētes† distribuantur, quam diuisionem per † distribu-
 inde tueri oportet, atq; si paterfamilias ipse li- gantur
 bertos diuisisset. ¶ Solent & vnum eligere,
 per quem alimenta praestentur, aut ex volun-
 tate defuncti, aut arbitrio suo. vt rescripta
 subiecta ostendunt. Exemplū libelli dati mihi
 à libertis Siliij misi vobis, sciens ad exemplum
 istam rem pertinere: quia multi testamentis
 suis praestari libertis iubent necessaria, qua
 quia minimi aris sunt, ad nihilū perducuntur,
 cum plures heredes cōperunt per successiones
 existere. qua de causa puto vos recte factu-
 ros, si conuocatis Familla heredibus procura-
 toribusue eorū, constitueritis cui à ceteris dari
 debeat pecunia, ex cuius vsuris alimenta pra-
 stentur. debobit autem is qui accipiet, cauere
 eis qui dabunt, redditurum se vt quisq; ex li-
 bertis decesserit, alioue quo modo in ciuitate
 esse desierit, tantum ex sorte, quantum efficiet
 pro portione computatio. Diuus Pius Rubrio
 cuidam Telephoro rescripsit, Consules vocatis
 his, à quibus vobis alimenta deberi ex causa
 fideicommissi cōstriterit, vel omnes ab vno, vel
 facta pro rata distributione, quis & à quibus
 percipiatis, decernent. fiscus enim, si eo nomine
 quid ab eo vobis deberetur, exemplū sequetur.

iam nunc sciatis, partes eorum, qui solvendo esse desierint, non pertinere ad onus reliquorum heredum.

Causa que respicit favorem legatarij non ardet legatum. Bart.

III. MODESTINVS libro decimo

Responsorum.

Tois τε ἀπελευθέρωις, ταῖς τε ἀπελευθέρωις μὲν, οὐκ ἴσως, ἐν τῇ διαθήκῃ, ἐν τῇ τε καὶ ἀντιλήθῃ ἀπελευθέρωσι ἢ κληρονομίῃ. ἡ δὲ ἴσως ἴσως μὲν ἰσχυρῶς, ἐπιπέσει ἀντιλήθῃ καὶ βουλομένη ἰσχυρῶς. i. Libertis libertabusque meis, quos viues in testamento & in codicillo manumisi, vel manumittam, dari volo mea que in Chiis sunt prædia. Adhæc, & quæcumque viuente me acceperunt, constituantur eis cibarij & vestiarij nomine. quæro quam habeant significationem: utram ut ex prædiis alimenta ipsi copiant: an verò ut præter prædia, & civaria & vestiaria ab herede percipiant. & utrum proprietatis, an ususfructus relictus est. & si proprietatis relictæ sit, aliquid tamen superfluum inueniatur in redditibus, quam est in quantitate civariorum, & vestiariorum: an ad heredem patroni pertinet. & si mortui aliqui ex libertis sint, an pars eorum ad fideicommissarios superfites pertinet. et

ego mal-
leam ips-
χῆρας.

in die cedere, fideicommissi, morietium libertorū
 portiones ad heredes eorum, an testatoris de-
 currant. Modestinus respondit, videntur mihi
 ipsa pradia esse liberti relicta, vt pleno domi-
 nio hæc habeant, & non per solum rsumfui-
 etum. & ideo & si quid superflui in reditu-
 bus, quàm in civariis erit: hoc ad libertos per-
 tineat. Sed etsi decesserit fideicommissarius ante
 diem fideicommissi cedentem pars eius ad cete-
 ros fideicommissarios pertinet. post diem autem
 cedentem si qui mortui sint, ad suos heredes hæc
 transmittet. & Lucius Titius testamento suo liber-
 ti libertabusq; civaria & vestiaria à liberis
 suis eisdemq; heredibus præstari iussit, nulla cõ-
 ditione addita. quero, an si sine patroni libe-
 ri idẽ liberti agant, civaria & vestiaria acci-
 pere possint. Modestinus respondit, nihil pro-
 poni, propter quod petitio eorum, quæ testã-
 mento pure legata sunt, non competat.

Enumeratio quorundam indiuiduorum le-
 gatum generale non vitiat. Barr.

V. I D E M libro vn. decimo
 Responsorum.

Verba testamenti: OMNIBVS LIBER-
 TIS NOSTRIS CIBARIA PRAE-
 STABITIS PRO ARBITRIO VESTRO: NON
 IGNORANTES QVOT EX HIS CAROS
 HABVERIM. item, alio loco: PROTHVMVM,
 POLYCHRONIVM, HYPATIVM COM-

MENDO, UT ET VOBISCVM SINT, ET CIVARIA PRAESTETIS PETO. *quaro, an omnibus civaria debent dari: an his quos commendavit, & cum heredibus esse iussit. Modestinus respondit, omnibus libertis civaria relicta proponi. quorum modum viri boni arbitrio statuendum esse*

VI. IAVOLENVS libro secundo
ex Callio.

Legatis alimentis, civaria & vestitus & habitatio debebitur, quia sine his ali corpus non potest. cetera, quae ad disciplinam pertinent, legato non continentur:

VII. PAVLVVS libro quartodecimo
Responforum.

Nisi aliud testatorem sensisse probetur.

Heres, cui est aliquid praelegatum cum onere alimentorum, non tenetur cauere, vel reddere coheredibus deficientium portionem.

Bart.

VIII. PAPINIANVS libro septimo
Responforum.

Pecuniae sortem alimentis libertorum destinatam, vnum ex heredibus secundum voluntatem defuncti praecipientem, cauere non esse cogendum ex persona deficientium partes coheredibus vestitus, placuit. ob eam igitur speciem post mortem omnium libertorum indebiti non competit actio: nec utilis dabitur. *Di-*
uersa

uersa causa est eius, cui legatorum diuisio mandatur. nam ea res presentem ac momentariam curam iniungit. alimentorum vero prebendorum necessitas in scribis mensuum atque annuis, verecundiam quoque pulcherrimis, adstringitur.

Nudus minister non potest bona defuncti distrahere, sed actionem habet pro relictis in causam alimentorum usque ad Falcidiam. Bart.

VIII. I DEM libro octauo
Responsorum.

A Lio herede instituto ita scripsit: A T E
PETO GAI SEI QUID QUID EX
HEREDITATE MEA REDEGERIS,
ILLIS ALUMNIS MEIS DES
SINGVLIS DENOS AVREOS, EAN-
DEMQUE SYMMAM PENE S TE ESSE
VOLO, CVIVS EX INCREMENTO EOS
ALERE TE VOLO: RELIQVVM RESTITVES
NVMERO CONLIBERTO NOSTRO.
respondi, quoniam distrahere bona Gaius Seius
alio scripto herede non possit: tamen eum, alum-
nis relictam pecuniam ut seruet ac restituat
intra Falcidiam, recte petiturum. quod de su-
persuo probari non potest. Eum quoque li-
bertum inter eos, quibus civaria item. vestia-
rium patrona, qua viua prestabat, reliquit.
recte fideicommissum petiturum existimari,
qui annuos viginti aureos & menstruum fru-

mentum atque vinum acceptavit.

Prælegatum cum onere alimentorum
transit ad heredes heredis, licet
sint plures. Bart.

X. IDEM libro nono Re-
sponſorum.

Cum vnus ex heredibus certam pecu-
niam præcipere iussus esset, de cuius for-
te liberti alimenta præstaret: heredem quoque
heredu ad præceptionem admitti placuit, si
tamen plures heredes heres haberet, intentionem
quidem defuncti prima facie respiciamus:
sed aliud præbæri nõ oportere. quid enim si ce-
teros heredes suos euitauit, & quietam ac re-
secundam atque etiam idoneam, liberti con-
sulens, domum sequi maluit? & ideo ab omni-
bus heredibus heredis alimenta præstabuntur.

¶ Verbi fideicommissi pure manumisso, præ-
teriti quoque tẽpori alimenta reddenda sunt,
quamuis tardius libertatem reciperauerit: nec
heres moram libertati fecerit, tunc enim ex-
plorari moram oportet, cum de vsuri fideicom-
missi queritur: non de ipsis fideicommissis.

¶ Alimentis viri boni arbitratu filie relictis, 2
ab herede filio pro modo legatæ dotis, quam
solum pater exheredatæ filie nubenti dari vo-
luit, atque pro incrementis etatis eam ex-
hibendam esse respondi, non pro viribus he-
reditatis.

XI. PAVLVS libro decimo
Quaestionum.

IS, cui annua alimenta relicta fuerant, in metallum damnatus, indulgentia principie restitutus est. respondit, eum & precedentium annorum recte cepisse alimenta, & sequentium deberi ei.

Si praedia pro alimentis relictis obligentur, ex hoc legatum alimentorum non augeatur, vel minuitur. Bart.

XII. IDEM libro quartodecimo
Responforum.

Lucius Titius libertis suis civaria & vestiaria annua certorum nummorum reliquit, & posteriore parte testamenti ita cauit. OBLIGATOS IIS OB CAUSAM FIDEI-COMMISSI FUNDOS M F OS ILLVM ET ILLVM, VT EX REDITV FORVM ALIMENTA SVPRASCRIPTA PERCIPIANT. *quaesitum est, an si quanto minores reditus peruenierint, quam est quantitas civariorum & vestiariorum, heredes ad supplendam eam onerari non debeant, vel si alio anno excefferint, an supplendum sit quod superiore anno minus perceperint. Paulus respondit, civaria & vestiaria libertis defuncti integra deberi. neque ex eo quod postea praedia hu pignoris iure testator obligare voluit, ut ex reditu eorum*

rum alimenta perciperent, minuisse eum, vel
auxisse ea quæ reliquerat, videri.

In dubiis legatum videtur translatum in
alium cum onere suo.

XIII. SCAEVOLA libro quarto
Responforum.

Gaius Seio trecentos aureos legavit, ut
ex usuris eius summae libertus civaria
& vestiarum præstaret, quæ si statuerat, codicillis
autem eandem summam vetuit dari Gaius Seio,
sed dari Publio Maevio voluit. quæro, an li-
bertus fideicommissum debeat Maevius. respon-
di Maevium, nisi aliud, de quo non deliberaretur,
doceat sibi à testatore iniunctum, videri
secundum voluntatem testatoris recepisse ea
onera, quæ adscripta erant ei summa quæ

Hæc ver-
ba & hæc
cōstitutio
eodem ex
emplo re-
peditur in
l. j. C. de
legatus.

in eum codicillis transferebatur. ¶ Imperator
Antoninus Pius libertis Sextie Basilæ.
Quamvis verba testamenti ita se habeant, ut
quod ad cum Claudio Insto morati essetis, ali-
menta & vestiarum legata sint: tamen hanc
fuisse desuntæ cogitationem interpretor, ut
& post mortem Insti eadem vobis præstari
voluerit. respondit, eiusmodi scripturam ita
accipi, ut necessitas alimentis præstandi per-
petuo maneat. ¶ Item cōsilius de tali scriptu-
ra, ET TERTIUM SINT SEMPER
Volo: quæro, cum manumissi ab herede.

CUM.

cum eo morati diu sint, sed ob grauiorem seruitutem ab eo discesserint: an alimenta hi debeantur. quæ negat se prestare, nisi vice seruitutis is vteretur. respondit, secundum ea quæ proponerentur, deberi.

Alimentorum fauore pubertas in masculis intelligitur vsque ad 18. annos: in feminis vsque ad 14. Bart.

XIIII. VLPPIANVS libro secundo
Fideicommissorum.

MEla ait, si puero vel puella alimenta relinquantur, vsq; ad pubertatem deberi. sed hoc verum non est. tamdiu enim debetur, donec testator voluit. aut si non parat quid sentiat, per totum tempus vite debebuntur. certe si vsque ad pubertatem alimenta relinquantur, si quis exemplum alimentorum, quæ dudum pueris & puellis dabantur, velit sequi: sciat Hadrianum constituisse, vt pueri vsque ad decimum octauum, puellis vsque ad quartumdecimum annum alantur. & hanc formam ab Hadriano datam obseruandam esse, Imperator noster rescripsit. sed etsi generaliter pubertas non sic definiatur: tamen pietatis intuitu in sola specie alimentorum hoc tempus ætatis esse obseruandum, non est incivile. ¶ Sed si alimenta, quæ viuis prestabat, reliquerit: ea demum prestabuntur, quæ mortuis tempore prestare solitus erat. quare si forte
varie

Balsamon
Nomocanonis tit.
4. c. 13. ex
lib. 44. tit.
14. ca. 14.
β. c. 11. d. n.
recitat.

Cœlius
Rhodiginus li. 10.
lec. antiq.
cap. 61. &
62.

varie præstitit: eius tamen temporis præstatio spectabitur, quod proximum mortis eius fuit. quid ergo, si cum testaretur, minus præstabat, plus mortis tempore, vel contra? adhuc erit dicendum, eam præstationem sequendam que nouissima fuit. ¶ Quidam liberis suis et aliis menta, ita aquam quoque per fideicommissum relinquerat. consulebar de fideicommissio: cum in ea regione Africa, vel forte Aegypti res agri proponeretur, ubi aqua venalis est. dicebam igitur esse emolumentum fideicommissi: siue quis habens cisternas id relinquerit, siue non: ut sit in fideicommissio quanto qui aquam sibi esset comparaturus, nec videri inutile esse fideicommissum, quasi seruitute prædij non possessori vicina possessionis relicta. nam et haustus aquæ, et pecora ad aquam avulsus, est seruitus personæ. tamen ei, qui vicinus non est, inutiliter relinquitur. in eadem causa erunt gestandi, vel in tuo vbas premendi, vel arcæ tuæ ad frumenta ceteraque legumina exprimenda utendi. hæc enim aqua personæ relinquitur.

Mulier potest esse executrix in testamento. Bart.

XV. SCAEVOLA libro septimodecimo Digestorum.

A Filio herede codicillis Scia decem reliquis, et alumno his verbis, MAEVI
INEANTE

INFANTI A LVMNO MEO QVADRIN-
 GENTA DARI VOLO, QVAE PETO A
 TE SE I A SVSCIPIAS, ET VSVRAS EE
 QVINCTNCES IN ANNUM VSQVE VI-
 CENSIMVM AETATIS PRAESTES, EYM-
 QVE SVSCIPIAS, ET TVEARIS. *quesitum*
est, an Seia postquam legatum suum accepe-
rit, si nolit pecuniam alumno relictam susci-
pere, vel in suscipienda ea cessauerit:onus ali-
mentorum ex die mortis testatoris compellenda
sit ad noscere. respondit, secundum ea qua pro-
ponerentur, compellendam praestare, cum fidei-
commissum sit. Idem quesitum, an heres quoque
Seia in annos viginti alimenta praestare de-
beat. respondit debere. ¶ Testator concubinae
mancipia rustica numero octo legauit, & his
cibaria praestari iussit in haec verba: EISQVE
 MANCIPIIS, QVAE SVpra. LEGAVI,
 CIBARI NOMINE AB HEREDIBVS MEIS.
 PRAESTARI VOLO QVAE ME VIVD AC-
 CIPIEBANT. *quesitum est, cum vivo testatore*
semper mancipia rustica tempore messium &
arearum delegata fuerint: & ea tempore co-
baria ex ratione domini sui numquam accepe-
rint, excepto custode praedij, an heres eius quo-
que temporis, id est messium & arearum, & ci-
baria concubinae pro mancipijs rusticis praesta-
re deberet. respondit cum, cuius notio est, esti-
maturum. Claudius: merito. nam si eodem mor-
do.

do quo apud testatorem fuerunt, & apud concubinam futura legauit: non debebantur eius temporis, de quo questum est, cibaria. Verum si velut in ministerium urbanum ab his transferentur: debebuntur. ¶ Titia decedens testamento ita cauit, OMNIBVS LIBERTIS LIBERTABVSQVE MEIS CIBARIA ET VESTIARIA, QV AE VIVA PRAESTABAM, DARI PRAESTARIQVE VOLO. questum est, cum tribus solus eo tempore quo ea vixit, sicut rationibus continebatur, cibaria & vestiaria praestiterit: an heres eius à ceteris quoque libertis conueniri possit: an vero tribus tantum sit obnoxius, qui rationibus ipsius cibaria & vestiaria accepisse reperiantur. respondit, ab omnibus.

Legata relicta ab herede, debentur ab herede heredis. Bart.

XVI. IDEM libro octauodecimo Digestorum.

Alimenta & vestiaria libertis suis dedit. questum est, an quia nominatim à Moderato uno ex heredibus dari iussit testator: solus Moderatus debeat, non etiam post mortem Moderati heredes eius. respondit & heredes teneri. ¶ Libertis libertabusq; ite quos, quasque testamento codicillisue manumiserat, alimenta Commoia, quae vixit praestabat, dari iusserat. ne omnibus libertis libertabusque

libique fundos. *quesitum est, an ad ea legata admitteretur liberti paterni libertus, cui scribere solebat ita ἀπὸ Παιπίου ἰμάρτου ἀπὸ τῶν οὐβίω :* id est, Ex Rufina liberto nostro. vel sic, liberta pro nato nostro liberto. epistula etiam emissa ad ordinem civitatis, unde oriunda erat, petierat uti publice, quod medicus erat, salaria ei praestarentur, manifestando litteris suis, eum suum esse libertum. respondit, eum, cuius notio est, estimaturum: ut si quidem vicia ea ei praestabat: nihil minus ad fideicommissum admitteretur: aliter vero non.

Vide Alc.
lib. 2. p. 2.
termiff.

Dispositio generalis non refertur ad ea, de quibus specialiter est cautum. Bart.

27 Basilice liberta decem dedit, quam apud Epictetum & Callistum libertos esse voluit: ut cum fuerit Basilice annorum vigintique, eum & suri quincuncibus restituerentur: ita ut ex suri aleretur, prout etatem amplauerit. *quesitum est, an ex alio capite, quo generaliter libertis libertabusque civaria & vestiaria & habitationem reliquit, etiam Basilice deberetur.* respondit, secundum ea que proponerentur, non deberi: nisi hoc quoque ei datum probaretur. Claudius: quia destinaverat alimentum eius & suras pecunia, quas specialiter ei preleguerat.

Appellatione suorum libertorum continentur communes. Bart.

¶ Qui societatem omnium bonorum suorum cum uxore sua per annos amplius quadraginta habuit, testamento eandem uxorem & nepotem ex filio equis partibus heredes reliquit, & ita canit. ITEM LIBERTIS MEIS, QVOS VIVVS MANVMISI, IA QVAE PRAESTABAM. *quasitum est, an & qui eo tempore, quo societas inter eos permansit, manumissi ab utrisque, & communes liberti facti sunt, ea qua à vivente percipiebant, solida ex fideicommissio petere possint. respondit, non amplius, quam quod vir pro sua parte praestabat deberi.*

Scruis propriis potest relinqui legatum in causa alimentorum. Barr.

XVII. IDEM libro nonodecimo Digestorum.

Servos ad custodiam templi reliquerat, & his ab herede legauerat his verbis: PETIQ FIDEIQVE TVAE COMMITTEO VT DES, PRAESTES IN MEMORIAM MEAM PEDISEQVIS MEIS, QVOS AD CYRAM TEMPLI RELIQVI, SINGVLIS MENSURVA CIMARIA, ET ANNUA VESTIARIA CERTA. *quasitum est, cum templum nondum*

¶. l. 19. §. seruo. 7. fa. mil. ercif. *esset constructum, ex die mortis, an vero ex eo tempore quo templum explicitum fuerit, perciperent serui debeant legatum. respondit, officio iudicis heredes*

heredem compellendum seruis relicta prestare
donec scriptum extrueretur..

XVII. IDEM libro VI. cen.
simo Digestarum.

Libertis, quos testamento manumiserat,
alimentorum nomine menstruos decem le-
gauerat. deinde codicillis generaliter omnibus
libertis menstruos septem, & annuos vestiarij
uonime denos legauit. quæsitum est, an & ex
testamento & ex codicillis libertis fideicom-
missum heredes prestare debeant. respondit, nihil
proponi, cur non ea, quæ codicillis data propo-
nerentur, prestari deberent. nam ab his, quæ testat-
mento ciuiciorum nomine legata essent, recess-
sum est propter ea, quæ codicillis relicta sunt.

Alimenta debita non soluta possunt
peti tam præterita quam
futura. Bart.

Manumissis testamento ciuicia annua, si-
cum matre morabuntur, per fideicommissum
dedit: mater filio triennio superuixit: neque ci-
uicia neque vestiaria eis præstitit, cum in pe-
titione fideicommissi liberti cessarent. Sed &
filia, posteaquam matri heres extitit, quoad vi-
xit, annis quattuordecim interpellata de isdem
soluendis non est. quæsitum est, an post mor-
tem filia à nouissimo herede petere possint, &
tam præteriti temporis quam futuri, id quod
ciuiciorum uonime & vestiarij relicti est. re-
spondit, si conditio extitisset: nihil proponi cur

non possent. ¶ Ab heredibus Stichum manumitti voluit, eique si cum Seio moraretur, civaria & vestitaria praestari à Seio. deinde haec verba adiecit: TE AUTEM SEI PETO, UT CVM AD ANNUM VICENSIMUM QVINTVM PERVENERIS, MILITIAM EI COMPARES: SI TAMEN TE ANTE NON RELIQUERIT. *questum est, Sticho statim libertate consecuto, prius autem defuncto Seio, quã ad annum vicensimumquintum pervenire: an ab his, ad quos bona sui pervenerunt, militia Sticho comparari debet. et si placet deberi, utrum statim militia comparanda sit, an eo tempore quo Seius annum vicensimumquintum expleturus fuisset, si supermixisset. respondit, cum placeat comparandam: non ante deberi, quã id tempus cessisset.* ¶ Postumi heredibus instituti & patre & matre, & substitutione facta, actores manumisit, & pecunia eum legavit, & annua: & ceteris libertis suis legata: & alii exteris plura. deinde post testamentum factum nata filia codicillis ita cavuit: SI QVOD TESTAMENTO, QVOD ANTE HOC TEMPVS FE CI, LEGAVI CVI, DARI VOLVI: PETO AB HIS, VTI TERTIAM PARTEM PETINAE FILIAE MEAE REDDANT. *secundis autem tabulis facta pupillari substitutione, impuberibus libertis, quibus à parentibus libertates dedit, eo*

amplius

amplius alterum tantum, quantum in num-
 mo, præter civaria & vestiaria dari voluit.
 quæsitum est, cum superuixisset filia testamen-
 to aperto & codicillis, postea autem decesserit,
 & fideicommissum datum ei de restituenda
 parte tertia ad heredes suos transfuserat: an
 etiam civariorum & vestiariorum tertia par-
 tes ei per fideicommissum date esse videantur.
 respondit non videri. Idem quæsit, an eorum,
 quæ codicillis per fideicommissum relicta sunt,
 tertia partes ad filiã pertinere deberet. respon-
 dit non debere. Idem quæsit, an alterũ tantum
 à substitutione legatum, deducta tertia parte
 quantitatis legatorũ testamento datorum, com-
 putari debeat: ut duæ partes quantitatis de-
 beantur præter codicillos, quibus tertiam par-
 tem codicillis legatorum ad filiam suam perti-
 nere voluit. respondit integrum ex tabulis sub-
 4 stitutionis debere. ¶ Civaria & vestiaria per
 fideicommissum dederat, & ita adiecerat.
 QVOS LIBERTOS MEOS, VBI CORPVS
 MEVM POSITVM FVERIT, IBI EOS
 MORARI IVBEO, VT PER ABSEN-
 TIAM FILLIARVM MEARVM AD SAR-
 COPAGVM MEVM MEMORIAM MEAM
 QVOTANNIS CELEBRENT. quæsitum est
 vni ex libertis, qui à die mortis neque ad here-
 des accesserit, neque ad sepulchrum morari vo-
 luerit, an alimenta præstanda sint. respondit,

Sic ap-
 pellant Plu-
 li. 36. c. 17.
 monumẽ-
 tum factũ
 ex lapide
 sarcopha-
 go carnes
 edente.

non praestanda.

Absens propter negotia testatoris, ut
praesens debet alimenta per-
cipere. Bart.

XVIII. I. IDEM libro vicensimo
secundo Digestorum.

Testamento ita cautum fuit, LIBERTIS
MEIS CIVARIA, QVAEQVE ALIA
PRAESTABAM, AB HEREDIBVS MEIS
PRAESTARI VOLO, vnus ex libertis ex vo-
luntate patroni negotij sui gratia quadriennio
ante diem mortis asuit. ex hac causa civaria,
qua ante acceperat, mortis tempore non acce-
pit. cui tamen liberto eodem testamento patro-
nus, sicut & alius quos vnus manumiserat, le-
gatum quinque dederat. quaesitum est, an isti
quoque civaria, & reliqua qua ceteris libertis
legata sunt, debeantur. respondit cur non?

Legatorum praestatione grauari potest
legatarius singularis. Bart.

XX. IDEM libro tertio
Responsorum.

STICIVS NVTRICIS MEAE NEPOS
LIBER EST O. CVI DECEM AV-
REOS ANNVS DARI VOLO. qui deinde
interpositis nominibus eidem Sticho consu-
bernalem eius & liberos legauit: usque qua
vnus praestabat. deinde alio capite libertis
omnibus qua vnus praestabat, dari iussit.
quero an Stichus praeter suum legatum, &
alim

Hisque
legit Au-
gust. lib.
3. c. 7. alios
scriptum
esse in ar-
che. isque
pro his-
que, sed
malo ut
sit isque
pro hisq.

alimenta percipere possit. respondit, secundum ea quae proponerentur, non posse. Item cum alimenta libertis utriusque sexus reliquerit et republica, et ex praedius, quae ei legauit, dari voluisset: quero, Stichum contubernali et liberti utrum ab herede instituto, an à republica diaria et vestiaria, quae viuis dabit, praestari deberent. respondit posse benigna voluntatis interpretatione dici, is quoque à republica praestanda.

Cum finitur legatum, finitur et onus legato adiectum. Bart.

¶ Titia usufructum fundi legauit Mevio, eiusque fidei commisit, ut ex reditu fundi praestaret Pamphile et Sticho annuos centenos nummos quoad viuent. quero, an mortuo Mevio heres alimenta debeat. respondit, nihil proponi, cur debeat praestari ab herede Titiae. sed nec ab herede legatarij: nisi id testator manifeste probetur voluisse etiam finito usufructu praestari. si modo id quod ex usufructu receptum esset, ei rei praestanda sufficeret. ¶ Mater filio herede instituto, per fideicommissum libertatem Pamphilo seruo dedit. eidem ciuiciorum nomine legauit quinos aureos, et vestiarij in singulos annos quinquagenos, si cum filio eius moretur. quero filio defuncto, an alimenta debentur. respondit, si conditioni paruisset, deberi et post mortem.

¶ Quia scilicet libertatem eis videbatur reliquisse eos Sticho relinquendo. Ant. Aug. li. 3. c. 2. post Bart. & Iacob. Rau.

Darius vel civarius relicti, neque habitationem neque vestiarium neque calciarium debere, palam est. quoniam de cibo tantum testator sensit.

XXII. VALENS. libro primo
Fideicommissorum.

Cum alimenta per fideicommissum relicta sunt non adiecta quantitate: ante omnia inspiciendum est, quae defunctus solitus fuerat ei praestare. deinde quid ceteris eiusdem ordinis reliqueris. si neutrum apparuerit, tum ex facultatibus defuncti, & caritate eius cui fideicommissum datum erit, modus statui debet. ¶ Qui fratris sui liberti alimenta debebat, si testamento vineas cum hac adiectione reliquerat, UT HABEANT VNDE SE PASCANT. si pro alimentis vineas reliquisset: non aliter eis ex fideicommissi causa eas praestari debere, quam si testamenti obligatione heredes liberassent. aut si id omissum fuisset, & postea ex testamento agerent: doli mali exceptione tutum heredem futurum. scilicet si non minus valeat vinea, quam alimentorum aestimatio. illam autem adiectionem, UT HABEANT VNDE SE PASCANT, magis ad easam praelegandi, quam ad usum fructum constituendum pertinere.

XXIII. PAVLVS libro quarto ad Neratium.

Rogatus es ut quendam educes. ad vi-
 Etum necessarius ei prestare cogendus es.
 Paulus: cur plenus est alimmentorum legatum,
 ubi dictum est & vestiarius & habitatione
 contineri? immo ambo exaquanda sunt.

DE AVRO ARGENTO

MYNDO ORNAMENTIS *VN-
 guētis veste vel vestimen-
 tis* & statuis legatis.

TIT. II.

Legato generis derogatur per lega-
 tum speciei. Bart.

POMPONIUS libro sexto ad Sabinum.

SI alij vestimenta, alij vestiu-
 muliebris separatim legata sit:
 detractis muliebris, & ei
 assignatis, cui specialiter lega-
 ta sunt: reliquum alteri debe-
 tur. idem est, cum alteri mundus muliebris,
 alteri argentum omne legatum esset. de argen-
 to quod in mundo esset. item si duae statuae mar-
 moreae tibi, & deinde omne marmor legatum
 esset: praeter duas, nulla statua marmorea lega-
 ta est tibi. idem. urbanus seruis tibi legatus, si
 mihi dispensator legatus sit. Cui certum pon-
 dus argenti dare heres iussus sit, ei pecunia nu-
 meratam dando iure ipse liberatur si in ea

In Indice
 adduntur
 hi asteris-
 ci, non au-
 tē in ipso
 hoc tit.
 Vide in
 hunc tit.
 libellum
 Baifj.

De mudo
 muliebri
 lege Op-
 pia repres-
 so, vide
 Liuium
 lib. 37.

† ipse

pecunia eadem aestimatio fuerit. quod ita verum est. si non certum genus argenti legatum sit.

Verba futuri temporis restringuntur ad tempus mortis, & ulterius non extenduntur. Bart.

II. AFRICANVS libro secundo
Questionum.

Qui tibi mandauerat, ut ornamenta in usum vxoris sue emeret, eadem vxori tui adsolet, legauit qua eius causa parata erunt. tu deinde post mortem mandatoris ignorans eum decepsisse, emisisti. non debentur mulieri. quoniam ea verba ad mortis tempus referuntur. at si viuente testatore, muliere autem mortua emerit: non ineleganter dicitur, inefficax hoc legatum esse. quando non possit vere dici, eius causa paratum videri, quae prius decepsit. eadem dicenda erunt, & si viuat quidem mulier, sed diuerterit: & quaratur, an postempta ei debeantur, quasi non videantur vxoris causa parata.

III. CELSVS libro nonodecimo
Digestorum.

Vxori legauit qua eius causa parata sunt, & ante mortem diuortii. non debent, quia adempta videantur, Proculus ait. nimirum facti questio est. nam potest nec repudiate adimere voluisse.

IIII. PAVLVS libro quinquagesimo
quarto ad Edictum.

Cum

Cum quidam libertum suum in *Asiam* misisset ad purpuras emendas, & testamento uxori suae lanam purpuream legasset: pertinere ad eam si quam purpuram vivo eo libertus emisset, *Servius* respondit.

V. AFRICANVS libro secundo Quaestionum.

A pud *Phuphidium* quaestio in libro secundo ita scriptum est: si mulier mandauerit tibi, ut sibi uniones vsus sui causa emeris: si tu post mortem eius, cum putares eam vivere, emeris: *Aillicinus* negat esse legatos ei cui mulier ita legauerit, ORNAMENTA, QVAE MEA CAUSA PARATA SVNT, ERVNTVE. non enim eius causa videri parata esse, quae iam mortua ea emptae fuerint.

Solutio legati, & translatio in aliam speciem facta à testatore, legatum extinguit. *Bart.*

VI. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

Sei a ab herede *Publio Manio* ita legauit, S ANTONIAE TERTYLLAE * DO * LEGO AVRI PONDO TOT, ET VNIONEM CVM HYACINTHIS. postea unio- nem soluit, neque vllum mortis tempore inter ornamenta sua unio- nem reliquit. quero, an heres ex causa fideicommissi aestimatione rei, quae in hereditate non est, praestare debeat. *Marcellus* respondit, non debere. Item quero, si probari possit, Se iam uniones & hyacinthos quosdam

Sunt qui emendant *Fufidiu*, ut in l. *Fu fidius. j.* de bon. auct. iud. poss.

acetore, aut forte, aut alio liquore diluit, exemplo *Cleopatrae* & *Aesopi* filio. *Plin.* li. 9. ca. 35. *Plutarch.* in *Ant.*

quosdam in aliam speciem ornamenti, quod postea pretiosius fecit additis aliis gemmis & margaritis, conuertisse: an hos uniones vel iacintos petere possit, & heres compellatur ornamento posteriori eximere, & prestare. Marcellus respondit: petere non posse. nam quid fieri potest, ut legatum vel fideicommissum durare existimetur cum id quod testamento dabatur, in sua specie non permanferit? nam quodammodo extinctum sit: ut interim omittam, quod etiam dissolutione ac permutatione tali voluntas quoque videatur mutata.

Legatum, per quod ciuitati quaeritur aliquod ornamentum, valet. Bart.

In vulg.
edit. est
lex Lu-
cius Ti-
tius.

¶ **Lucius Titius testamento ita scripsit, HE-
REDEM MEVM VOLO, FIDEIQVE
EIVS COMMITTO, VT IN PATRIAM
MEAM FACIAT PORTICVM PVBLI-
CAM, IN QVA PONI VOLO IMA-
GINES ARGENTEAS, ITEM MARMO-
REAS. quaro, an legatū valeat. Marcellus re-
spondit valere: & operi ceterorumque, quae ibi
testator poni voluerit, legatum ad patriam per-
tinere. intellegi enim potuit aliquod ciuitati
accedere ornamentum.**

Nomina possessiua, meum, tuum, suum, prae-
sens tempus significant. Bart.

VII. PAVLVS libro octauo ad Plautum.

S **Ita esset legatum, VESTEM MEAM,
S ARGENTVM MEVM DAMNAS**

ESTO DARE: id legatum videtur, quod testamenti tempore fuisse. quia praesens tempus semper intellegeretur, si aliud comprehensum non esset. nam cum dicit, VESTEM MEAM, ARGENTVM MEVM: hac demonstracione MEVM praesens, non futurum tempus ostendit. idē est. Et si quis ita legauerit, SERVOS MEOS.

VIII. IDEM libro nono ad Plautium.

Plautius: mulier ita legauit, QVISQVIS
 MIHI HERES ERIT, TITIAE VESTEM
 MEAM, MVNDVM, ORNAMENTA QVE
 MVLIEBRIA DAMNAS ESTO DARE. Cas-
 sius ait, si non appareret quid sensisset: om-
 nem vestem secundum verba testamenti lega-
 tam videri. Paulus: idem Ianolenus scribit,
 quia verisimile est, inquit, testatricem tantum
 ornamentorum vniuersitatis derogasse, quibus
 significacionem muliebrium accommodasset.
 accedere eo, quod illa demonstratio MVLIE-
 BRIA neque vesti neque mundo applicari sal-
 ua ratione recte sermonis potest.

VIII. L. MODESTINVS Libro nono
 Regularum.

Cum certum auri vel argenti pondus le-
 gatum est, si non species designata sit: non
 materia, sed pretium praesentis temporis pra-
 stari debet.

Non intelligitur vxoris causa paratum,
 quod ipsius & alterius causa
 paratur. Bart.

X. POMPONIVS libro quinto
ad Quintum Mucium.

Quintus Mucius ait, si paterfamilias uxori vas, aut vestimentum, aut quidpiam aliud ita legavit, QUOD EIVS CAUSA EMPTVM PARATVMVE ESSET: id videtur legasse, quod magis illius, quàm communis usus causa paratum esset. Pomponius: sed hoc verum est, non solum si ipsius viri & uxoris communis usus, sed etiam si liberorum eius, aut alterius alicuius communis usus fuerit. id enim videtur demonstrasse, quod proprio usui uxoris comparatum sit. sed quod Quintus Mucius demonstrat, vas, aut vestimentum, aut quid aliud: officis ut falsa sint quae subiecit. multum enim interest, generaliter an specialiter legentur haec, nam si generaliter, veluti ita, QVAE UXORIS CAUSA COMPARATA SVNT, vera est illius definitio. si vero ita scriptum fuerit, VESTEM ILLAM PURPURAM, ut certa demonstraret: licet adiectum sit, QVAE EIVS CAUSA EMPTA PARATAVE ESSENT, licet neque empti neque parati neque in usum ei data sint, legatum omnimodo valet, quia certo corpore legato, demonstratio falsa posita non peremissio legatum, veluti si ita sit scriptum, STICHVM, QVEM EX VENDITIONE TITII EMI. nam si neque emit, aut ex alia venditione emit: legatum nihilo minus valet. Planè
si ita

si ita legatum fuerit, VAS, aut VESTIMENTA, aut QVAE VXORIS CAUSA PARATA SVNT: tunc aequè erit vera *Quinti Muci* sententia. quo casu sciendum est, etiam si alienae res ha fuerint, quas putavit testator suas esse: heredem teneri, ut eas det.

Relatum quis vel qui, restringit antecedens ad quod refertur. *Bart.*

X I. PROCVLVS libro quinto.

Epistolarum.

SI quis legauerit aurum, gemmas, margaritas que in eo auro essent: etià id aurum, cui neque gemma neque margarita inessent, legasse videtur.

X II. PAPINIANVS. libro septimodecimo.

Quaestionum.

SI imaginem legatam heres derastit, & tabulam soluit: potest dici, actionem ex testamento durare. quia legatum imaginis, non tabulae fuit.

X III. SCAEVOLA lib. quatuordecimo.

Digestorum.

VXORI quis legatis his verbis, MVNDYM MVLIBREM OMNEM, ORNAMENTA, ET QVIDQVID VIVVS DE DI, DONAVI, EIUS CAUSA COMPARAVI, CONFECI: ID OMNE DARI VOLO. *questum est an carrucha dormitoria cum mulis, cum semper vxor vsq̄ sit, ei debeat*

Hic est. vulgaris modus de quo in L. 109. §. de legat. j. Pau. li. 3. sen. tit. 9.

debeat. respondit, si eius usus causa habita
esset: deberi. Idem quaesit, an ex eadem clausu-
la vestis, quam ancillis, vel lecticariis eiusdem
uxoris suae comparauerat, vel fecerat, praestan-
da esset. respondit, praestandam.

XIIII. POMPONIVS libro quinto
ad Sabinum.

SI statum legauero, & postea ex alia sta-
tua braccium ei adiecero: omnimodo sta-
tus à legatario vindicari potest.

Qui legat rem, videtur legare proprie-
tatem. Bart.

XV. SCAEVOLA libro quinde-
cimo Digestorum.

SPecies auri & argenti Seia legauit, &
Sab ea petit in hac verba, A TE SEIA
PETO, VI QUID QUID TIBI SPECIA-
LITER IN AVRO, ARGENTO LEGAVI,
ID CVM MORIERIS REDDAS, RE-
STITVAS ILLI ET ILLI VERNIS
MEIS: QVARVM RERVM VSVSFRVCTVS
DV M VIVES TIBI SUFFICIENT.
quaesitum est, an ususfructus auri & argenti
solus legataria debeat. respondit, verbum, qua
proponerentur, proprietatem legatam additis
onere fideicommissi.

A patre potest legari filio, cum sui iura
fuerit. Bart.

XVI. IDEM libro octauodecimo
Digestorum.

Filium

Flliam in potestate patris manentem mater scripsit heredem, eiq; partem Manium substituit. & ita scripsit: **QV ISQV IS MIHI HERES ERIT, FIDEL EIYS COMMITTO, VTL ORNAMENTA MEA OMNIA, AVRVM, ARGENTVM, VESTIMENTA, QVIBVS EGO VSA SVM, NE VENEANT, ET FILIAE MEAE RESERVENTVR.** *questum est, cum filia recusante pater ex substitutione heres extitisset, & intestato decessisset, filia autem bonis eius abstinerat: an fideicommissum petere possit. respondit, secundum ea. que proponerentur, videri patris utiliter fidei commissum. Claudius: quoniam verbo seruandi, quod scriptum est, videri in id tempus dilatum fideicommissum, quo sui iuris futurus esset. si cui datur.*

XVII. VLP IANVS libro vicentesimo primo ad Sabinum.

Si gemma ex anulo legetur, vel alia materie iuncta, vel emblemata: recte legantur, & separantur, & praestanda sunt.

Quod alicui legatur vt proprium, si proprium non est, iure legati capitur. Barr.

XVIII. SCAEVOLA libro vicentesimo secundo Digestorum.

Qui uxori suae legauerat bonorum suorum decimam, & mancipia, & species

quam ea
pete inter
se vir &
vxor poterat. Vlp.
in frag.

argenti quas expresserat: eidem annulos & vestem reddi ab heredibus petit, quasi propria vxoris fuissent. *quesitum est, si vxoris non fuerint: an præstari ex causa legati deberent. respondit, legandi animo dedisse ea videri: nisi contrarium ab herede approbetur.* ¶ Idem testator fidei commisit vxoris, ut quidquid ad eam ex testamento eius peruenisset, alumno communi restitueret. *quesitum est, an etiam eas res quas proprias vxoris suas fuisse testator sciat, eiq; reddi præcepit, alumno præstare debeat. respondit si propria fuissent, non debere. si legato acquirerentur, debere.* ¶ Mulier testamento, & postea codicillis multas species vestis, argenti, quas vel ipsa se confecisse, vel habere significauit, specialiter per fideicommissum reliquit. *quesitum est, an non alia legataris cederent, quam quæ in hereditate inuenta essent. respondit eas cedere, quæ inuenta essent.* ¶ Auri appellatio factum continet & infectum, quamuis signatam pecuniam non comprehendat. Bart.

XVIII. VLP IANVS libro vicenimo ad Sabinum.

Vide Cic.
Topic. in
loco ad
vbi vide-
tur cõtra
putare.

CV M aurum vel argentum legatum est. Quidquid auri argentiq; relictum sit, legato continetur: siue factum siue infectum. pecuniam autem signatam placet eo legato non contineri. proinde si certum pondus auri sit legatum, vel argenti: magis quantitas legata vide-

tur, nec ex vasis tanget. sed si argenti facti pon-
do centum sint legata: ex facto argento debe-
bitur legatum. unde est quaesitum apud Celsum,
an & vascula possit separare. & scripsit, va-
scula non separaturum, licet ei optio fuerit reli-
cta. idem Celsus libro nonodecimo quaestionum
quirit, si centum pondo argenti fuerint relicta,
an replumbari debeant, ut sic appendantur. &
Proculus & Celsus aiunt, exempto plumbo ap-
pendi debere. nam & emptoribus replumbate
adsignantur, & in rationes argenti pondus sic
defertur, quae sententia habet rationem. ¶ Pla-
ne si cui vascula argentea, ut puta lances qua-
dratae sint legata: etiam plumbum, quo conti-
nentur, cum sequetur. Simili modo queritur, si
cui argentum legetur, an emblemata aurea, quae
in eo sunt, cum sequantur. & Pomponius libro
quinto ex Sabino distinguit multum interesse,
certum pondus ei argenti facti legetur, an vero
argentum factum, si pondus, non contineri, si ar-
gentum factum, contineri: quonia argenteo cedit
quod ad speciem argenti iunctum est. quemad-
modum clavi aurei & purpura pars sunt ve-
stimentorum. idem Pomponius libris epistula-
rum, etsi non sunt clavi vestimentis consuti: ta-
men veste legata contineri. ¶ Idem Celsus libro
nonodecimo digestorum, commentariorum septi-
mo scribit, auro legato ea quae inaurata sunt,
non deberi. nec aurea emblemata, quae in absi-

^oIn vulga-
ta editio-
ne est lex,
Eti non.

dibus argenteis sint. an autē auri appellatione
 anuli aurei contineantur, queritur. & Quintus
 Saturninus libro decimo ad edictum scri-
 bit contineri. lectum plane argenteum, vel si
 qua alia supellex argentea fuit, argenti appel-
 latione non continetur, si numero argenti ha-
 bita non est. ut in iunctura argentea scio me di-
 xisse quod non in argentario paterfamilias re-
 ponebat. sed nec candelabra, nec lucerna ar-
 gentea, vel sigilla qua in domo reposita sunt,
 vel imagines argenteae argenti appellatione
 continebuntur. nec speculum vel parieti adhi-
 xum, vel etiam quod mulier mundi causa ha-
 buit. si modo non in argenti numero habita
 sunt. ¶ Argento facto legato, Quintus Mu-
 cius ait, vasa argentea contineri. veluti para-
 psidas, acetabula, cryllas, pelues, & his similia.
 non tamen que supellectilis sunt. Sed etiam vasa
 sint legata, non solum ea continentur, que ali-
 quid in se recipiunt edendi, bibendiq; causa pa-
 ratum, sed & que aliquid sustineant. & inde
 scutellas vel promulsidaria contineri. Reposi-
 toria quoque continebuntur. nam vasorum ap-
 pellatio generalis est. dicimus vasa vinaria &
 naualia. ¶ Insecli autem argenti appellatio ru-
 dum materiam continet, id est non factam. quid
 ergo si ceptum sit argentum fabricari, nondum
 perfectum? vnum facti an insecli appellatione
 contineatur, dubitari potest. sed puto magis fa-
 cti.

Eli. certe si iam erat factum, sed celabatur: fa-
 Eli appellatione continebitur. an & celari con-
 tinebitur quod celari cepit? & puto contineri
 si si cui forte celatum sit argentum legatum. & si
 cui escarium argentum legatum sit: id solum
 debebitur, quod ad epulandum in ministerio
 habuit: id est ad esum & potum. unde de a-
 quiminario dubitatum est. & puto contineri.
 nam & hoc propter escam paratur. certe si cac-
 tavos argenteos habebat, vel miliarum^a ar-
 genteum, vel sartagine, vel aliud v. ad co-
 quendum: dubitari poterit, an escario continea-
 tur. & haec magis cocinatorij instrumenti sunt.

Cum quid est propter aliud, consideratur
 id cuius gratia est. bart.

¶ Perueniamus & ad gemmas inclusas. ar-
 gento auroq. & ait Sabius auro argenteo
 cedere. ei enim cedit, cuius maior est species.
 quod recte expressum. semper enim, cum que-
 rimus quid cui cedat, illud spectamus, quid cu-
 ius rei ornanda causa adhibetur: ut accessio
 cedat principali. cedent igitur gemma fialis vel
 lancibus, inclusa auro argenteo. sed & in co-
 ronae mensurarum gemmae coronae cedent, & ha-
 mēss. in margaritis quoque & auro idem est.
 nam si margaritae auri ornandi gratia adhi-
 bite sunt, auro cedunt. si contra, aurum mar-
 garitis cedit. idem & in gemmis anulis inclusis.
 Gemma autem sunt perlucida materia, quas,

^a Vas ad
 aquae cali-
 dae opus
 prepara-
 tum. Arhe-
 neus lib.
 3. c. 10

De gem-
 mis vide
 Plin. li. 37
 c. 1. & 103.

vt refert Sabinus libris ad Vitellium, Seruius à lapillis eo distinguebat, quod gemma essent perlucida materia, velut smaragdi, chrysolithi, amethysti. lapilli autem contraria superioribus natura, vt obsidani, venientiani. margaritas autem nec gemmis nec lapillis contineris factus constituisse, ibidem Sabinus ait. quia concha apud rubrum mare & crescit & coalescit. murina autem vasa in gemmis non esse Cassius scribit. ¶ Auro legato, vasa aurea continentur: & gemmis, gemmea vasa. secundum hæc siue gemma sint in aureis vasis, siue in argenteis: auro argenteæ cedent. quoniam hoc spectamus, quæ res cuius rei ornanda causa fuerit adhibita, non quæ sit pretiosior.

XX. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI vt habiliter gemma geri possint, inclusa auro fuerint: tum aurum gemmis dicimus cedere.

XXI. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

IN argento potorio verum id duntaxat sit, in quo bibi possit: an etiam id quod ad preparationem bibendi comparatum est, veluti colum nuxarium, &orceoli: dubitari potest. sed propius est, vt hæc quoque insint. ¶ Unguentis legatis, non tantum ea legata videntur, quibus unguimur voluptatis causa, sed & valerudinis. qualia sunt, commagena, glaucina, crina, rosa, mura, colum, nardum purum. hoc quidem

¶ Sic in archet. & plerisque inanusc. De hoc vide Pl. ¶ Sunt hic qui putent legedum Nuxariū, quibus ad stipulor. in veter. aptatū est colūnariū.

¶ crina, ex liliis confectū vnguentum, rosa ex rosis &c.

¶ perperā quidā diuināe hic legendū costum, quamuis eius mentio sit apud Plin. lib. 12. c. 12

quidem etiam quo elegantiores sunt & mundaiores, vnguntur femine. Sed de aquiminario Cassius ait, consultum se respondisse, cum alteri argentum potorium, alteri escarium legatum esset: scario cedere.

XXII. VLP IANVS libro vicentesimo secundo ad Sabinum.

Vestimentum id est, quod detextum est, etsi defectu non sit: id est si sit consummatum, quod in tela est nondum pertextu vel detextum, contextum appellatur. quisquis igitur vestem legauerit: neque stamen neque subtemen legato continebitur.

XXIII. IDEM libro quadragesimo quarto ad Sabinum.

Vestis, an vestimenta legentur, nihil refert. Vestimentorum sunt omnia lanae, lineaeque vel sericae, vel bombucinae, quae inluendi, praeingendi, amiccendi, insternendi, inciendi, incubandus causa parata sunt: & quae his accessioni vice cedunt, quae sunt insue picturae clauisque qui vestibus insuntur. Vestimenta omnia aut virilia sunt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, aut familiarica. Virilia sunt, quae ipsius patrisfamiliae causa parata sunt: veluti toga, tunica, pallio, vestimenta stragula, amictapa, & saga, reliquaque similia. Puerilia sunt, quae ad nullum alium usum pertinent, nisi puerilem, veluti toga praetexta,

Nullam inter haec statuitur differentiam. defectum à textore intelligo, quamuis Aug. li. 3. c. 7. dubitet.

Recta scriptura l. 70. f. de leg. 3. primam texti cepta in orbe Romae non sub Iuliano Zonarum ex Procopio in Iustina. not.

alicula, chlamydes, pallia que filiis nostris comparamus. Muliebria sunt, que matris familia causa sunt comparata, quibus vir non facile vis

ut apparet ex synodo Salgrensi in Politico & Platone in conuiuio Dion.

potest sine vitio operatione. veluti stola, pallia, tunica, capillia, zone, mitra, que magis capitis tegendi quam ornandi causa sunt comparata, plagule, penula. Communia sunt, quibus promiscue vitur mulier cum viro. veluti si eiusmodi penula, palliumve est, & reliqua huiusmodi, quibus sine reprehensione vel vir vel uxor utatur. Familiarica sunt, que ad familiam vestendam parata sunt, sicuti saga, tunica, penula, lintea, vestimenta stragula, & consimilia. Vestis etiam ex pellibus constabit.

XXIII. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

Cum & tunicas & stragula pellicea nonnulli habeant.

XXV. VLPIANVS libro quadragenimo quarto ad Sabinum.

Argumeto sunt etiam nationes quedam, veluti Sarmatarum, que pellibus teguntur. Aristoteles etiam coactilia vestire cedere ait, & tegimenta suppelliciorum huic legato cedere. Vitta margaritarum, item fibula, ornamentorum magis quam vestis sunt. Tapeta vestis cedunt, que aut sterni aut imici solent, sed stragulas & babilonica, que equis inferri solent, non putantur vestis esse. fasciæ cruales, pedulæque, & in piliis vestis loco sunt: quia partem corporis vestiunt. alia causa est odorum: quia sum calicamen

^oPlin. lib. 19 c. 2.

ciamentorum præstāt. cervicalia quoque vestis
 nomine continentur. ¶ Si quis adulteris VE-
 STEM SVAM, apparet de ea eū sensisse, quam
 ipse in vsus suos habuit. Culcita etiam vestis
 erunt. ¶ item pelles caprine & agnina vestis
 erunt. ¶ Muliebri veste legata, & infantilem
 contineri & puellarum & virginum, Pompo-
 nius libro vicensimo secūdo ad Sabinum rectè
 scribit. mulieres enim omnes dici, quæcumque
 sexus feminini sunt. ¶ Ornamenta muliebricia
 sunt, quibus mulier ornatur. veluti in aures, ar-
 mille, viriole, anuli, præter signatorios, & om-
 nia que ad aliam rem nullam parantur, nisi
 corporis ornandi causa. quo ex numero etiam
 hæc sunt, aurum, gemma, lapilli, quia aliam
 nullā in se vtilitatē habent. Mundus mulieris
 est, quo mulier mundior fit. continetur eo specu-
 la, matula, vnguenta, vasa vnguentaria, & si
 qua similia dici possunt. veluti lavatio, riscus.
 Ornamentorum hæc, vitte, mitra, semimitra,
 calautica, acus cum margarita quam mulie-
 res habere solent. reticula, crocus fatia. sicut et
 mulier potest esse munda, non tamen ornata, vt
 solet contingere in his que se emundaverint
 lote in balneo, neque se ornaverint: & contra
 est aliqua ex somno statim ornata, non tamen
 commundata. Margarita, si non soluta sunt, vel
 qui alij lapides, siquidem exemptiles sint: di-
 cendum est ornamentorum loco haberi. sed essi

Recta
 scr ptura
 vt & l. 3. 7.
 de supel.
 lega.

Tertul-
 lianus de
 virginib.
 velandis
 id multis
 argumen-
 tis pro-
 bat.

Ornamē
 tum capi-
 tis. vt di-
 citur in
 Etymolo-
 gico Græ-
 co. depra-
 uavit hęc
 multa Al-
 ciatius.

in hoc sunt resoluti ut componantur: ornamentorum loco sunt. Quod si adhuc sunt rudes lapilli vel margarite vel gemme, ornamentorum loco non erunt: nisi alia mens fuit testantis, qui hac quoque, quæ ad ornamenta parauerat, ornamentorum loco & appellatione comprehendit voluit. Vnguentis, quibus valetudinis causa vngimur, mundo non continentur.

XXVI. PAVLVS libro vdecimo ad Sabinum.

Quamuis quædam ex veste magis ornatus gratia, quam quo corpus regant, comparentur: tamen quod eo nomine sunt reperta, potius habenda esse vestis numero, quam ornamentorum. Similiter ornamentorum esse constat, quibus et mulieres venustatis & ornatus causa cæperunt. neque referre, si quedam eorum alium quoque usum præbeant, sicuti mitra & anademata. Quamuis enim corpus regant, tamè ornamentorum, non vestis esse.

Alciat.
li. 2. præteriti.

XXVII. VLPIANVS libro quadragensimo quarto ad Sabinum.

Quintus Mucius libro secundo iuris civilis ita definit, argentum factum vas argenteum videri esse.

Illi cui legatur omne argentum, non debetur pecunia signata. Bart.

Ad cui argentum omne legatum est, ei numeri quoque legati esse videantur, queritur. Ego puto non contineri. non facie enim quisquam

quam argenti numero nummos computat: item
 argento facto legato, puto, nisi evidenter contra
 sensisse testatorem appareat, nummos nō conti-
 2 neri. ¶ Argento omni legato, quod suum esset:
 siue dubio non debetur id quod in credito esset.
 hoc ideo, quia non videtur suum esse, quod riri
 3 dicari non possit. ¶ Cui aurum, vel argentum
 factum legatum est, si fractum aut collisum sit:
 non continetur. Servius enim existimat, aurum
 vel argentum factum id videri, quo commode
 vti possumus. argentum autem fractum & col-
 lisum non incidere in eam definitionem, sed in-
 4fecto contineri. ¶ Cui legatum est aurum om-
 ne, quod suum esse cum moveretur vindicare pa-
 tuit: suum esse. sed si qua distributio eius rei fa-
 cta est, tunc interest quomodo sit legatum. si fr-
 actum aurum legatum est, omne ad eum perti-
 net cui legatum est, ex quo auro aliquid est ef-
 fectū: siue id sua, siue alterius vsus causa pa-
 ratū esset. veluti vasa aurea, emblemata, signa,
 aurum muliebre, & cetera quae his rebus sunt
 similia. sed si infectum legatum est, quod eius
 ita factum est, ut eo quod ad rem comparatum
 est, non possit vti sine refectione, quodque ab eo
 paterfamilias infecti numero fuerat: id videtur
 legatum esse. si autem aurum vel argentum si-
 gnatum legatum est, id paterfamilias videtur
 testamento legasse, quod eius aliqua forma est
 expressum: veluti quae Philippi sunt, utemque

¶ Sic Flor.
 & in ma-
 nus. hoc
 verbo vti
 tur & Ca
 to de re
 rustica. et
 Gell. li. 4.
 c. 1. vide
 Ant. Aug.
 li. 2. c. 2.
 ¶ Alciat.
 li. 6. pa-
 terg. c. 16

X. POMPONIUS libro quinto
ad Quintum Mucium.

Quintus Mucius ait, si paterfamilias uxori vas, aut vestimentum, aut quidpiam aliud ita legauit, QUOD EIUS CAUSA EMPTVM PARATVMVE ESSET: id videtur legasse, quod magis illius, quam communis vsus causa paratum esset. Pomponius: sed hoc verum est, non solum si ipsius viri & uxoris communis vsus, sed etiam si liberorum eius, aut alterius alicuius communis vsus fuerit. id enim videtur demonstrasse, quod proprio vsui uxoris comparatum sit. sed quod Quinius Mucius demonstrat, vas, aut vestimentum, aut quid aliud: officit ut falsa sint qua subiicimus. multum enim interest, generaliter an specialiter legentur haec, nam si generaliter, veluti ita, QVAE UXORIS CAUSA COMPARATA SVNT, vera est illius definitio. si vero ita scriptum fuerit, VESTEM ILLAM PURPURAM, ut certa demonstraret: licet adiectus sit, QVAE EIUS CAUSA EMPTA PARATAVE ESSENT, licet neque empti neque parati neque in vsu sui si data sint, legatum omnimodo valet, quia certo corpore legato, demonstratio falsa posita non peremit legatum, veluti si ita sit scriptum, STICHVM, QVEM EX VENDITIONE TITII EMI. nam si neque emit, aut ex alia venditione emit: legatum nihilo minus valet. Plane si ita

si ita legatum fuerit, VAS, aut VESTIMEN-
TA, aut QVAE VXORIS CAUSA PARA-
TA SVNT: tunc aequè erit vera Quinti Muci
sententia. quo casu sciendum est, etiam si alie-
ne res ha fuerint, quas putavit testator suas
esse: heredem teneri, et eas det.

Relativum quis vel qui, restringit ante-
cedens ad quod refertur. Barr.

XI. PROCVLVS libro quinto.
Epistolarum.

SI quis legaverit aurum, gemmas, marga-
ritas qua in eo auro essent: etià id aurum,
cui neque gemma neque margaritae inessent,
legasse videtur.

XII. PAPINIANVS. libro septimodecimo.
Questionum.

SI imaginem legatam heres derasit, et ta-
bulam solvit: potest dici, actionem ex testa-
mento durare. quia legatum imaginis, non ta-
bulae fuit.

XIII. SCAEVOLA lib. quintodecimo.
Digestorum.

VXORI quis legavit his verbis, MVN-
DVM MVLTIEBREM OMNEM, OR-
NAMENTA, ET QVIDQVID VIVVS DE-
DI, DONAVI, EIVS CAUSA COMPARA-
VI, CONFECTI: ID OMNE DARI
VOLO. *questum est an carrucha dormi-
toria cum mulis, cum semper vxor vsq[ue] sit, et
debea*

Hic est
vulgaris-
modus de
quo in L.
109.7. de
legat. 2.
Pau. li 3.
sen. tit. 9.

debeatur. respondit, si eius usus causa habita
esset: deberi. Idem quesit, an ex eadem clausu-
la vestis, quam ancillis, vel lecticariis eiusdem
uxoris sue comparauerat, vel fecerat, prestan-
da esset. respondit, praestandam.

XIIII. POMPONIVS libro quinto
ad Sabinum.

SI statuum legauero, & postea ex alia sta-
tua braccium ei adiecero: omnimodo sta-
tua à legatario vindicari potest.

Qui legat rem, videtur legare proprie-
tatem. Bart.

XV. SCAEVOLA libro quindode-
cimo Digestorum.

Species auri & argenti seia legauit, &
Sab ea petit in hac verba, A TE SEIA
PETO, VI QUID QUID TIBI SPECIA-
LITER IN AVRO, ARGENTO LEGAUI.
ID CVM MORIERIS REDDAS, RE-
STITVAS ILLI ET ILLI VERNIS
MEIS: QVARVM RERVM VVSFRVCTVS
DVM VIVES TIBI SVFFICIENT.
quesitum est, an vsusfructus auri & argenti
solus legatarie debeatur. respondit, verbum, qua
proponeremur, proprietatem legatam addito
onere fideicommissi.

A patre potest legari filio, cum sui iuria
fuerit. Bart.

XVI. IDEM libro octauodecimo
Digestorum.

Filiam

Filiam in potestate patris manentem mater scripsit heredem, eiq; patrem Manium substituit. & ita scripsit: QVISOVIS MIHI HERES ERIT, FIDELI EIVS COMMITTO, VTL ORNAMENTA MEA OMNIA, AVRVM, ARGENTVM, VESTIMENTA, QVIBVS EGO VSA SVM, NE VENEANT, ET FILIAE MEAE RESERVENTVR. *quæsitum est, cum filia recusante pater ex substitutione heres exiisset, & intestato decessisset, filia autem bonis eius abstinerat: an fideicommissum petere possit.* respondit, secundum ea, quæ proponerentur, videri patris vtiliter fidei commissum. Claudius: quoniam verbo seruandi, quod scriptum est, videri in id tempus dilatum fideicommissum, quo sui iuris futurus esset. is cui datur.

XVII. VLPPIANVS libro vicenimo primo ad Sabinum.

Si gemma ex anulo legetur, vel alia materie iuncta, vel emblemata, recte legantur, & separantur, & præstanda sunt.

Quod alicui legatur vt proprium, si proprium non est, iure legati accipitur. Bart.

XVIII. SCAEVOLA libro vicenimo secundo Digestorum.

Qui uxori suæ legauerat bonorū suorū decimam, & mancipia, & species

quam capere inter se vir & vxor poterat. Vlp. in frag. tit.

argenti quas expresserat: eidem annulos & vestem reddi ab heredibus peti, quasi propria vxoris fuissent. *quesitum est, si vxoris non fuerint: an præstari ex causa legati deberent. respondit, legandi animo dedisse ea videri: nisi contrarium ab herede approbetur.* Idem testator fidei commissi vxoris, ut quidquid ad eam ex testamento eius peruenisset, alumno communi restitueret. *quesitum est, an etiam eius res quas proprias vxoris sue fuisse testator sciat, ei; reddi præcepit, alumno præstare debeat. respondit si propria fuissent, non debere. si legato acquirerentur, debere.* Mulier testamento, & postea codicillis multas species vestis, argenti, quas vel ipsa se confecisset, vel habere significauit, specialiter per fideicommissum reliquit. *quesitum est, an non alie legataris cederent, quam qua in hereditate inuenta essent, respondit eas cedere, qua inuenta essent.*

Auri appellatio factum continet & infectum, quamuis signatam pecuniam non comprehendat. Bart.

XVIII. VLP IANVS libro vicenésimo ad Sabinum.

Vide Cic. Topic. in loco ad. l. i. voi videtur cetera putare.

CVM aurum vel argentum legatum est. quidquid auri argentiq; relictum sit, legato committetur: siue factum siue infectum. pecuniam autem signatam placet eo legato non committi. proinde si certum pondus auri sit legatum, vel argentum: magis quantitas legata vide-

tur, nec ex vasis tanget. sed si argenti facti pon-
 do centum sint legata: ex facto argento debe-
 bitur legatum. unde est quasitum apud Celsum,
 an & vascula possit separare. & scripsit, va-
 scula non separaturum, licet ei optio fuerit reli-
 cta. idem Celsus libro nonodecimo questionum
 querit, si centum pondo argenti fuerint relicta,
 an replumbari debeant, ut sic appendantur. &
 Proculus & Celsus aiunt, exempto plumbo ap-
 pendi debere. nam & emptoribus replumbata
 assignantur, & in rationes argenti pondus sic
 deferretur. que sententia habet rationem. ¶ Pla-
 ne si cui vascula argentea, ut puta lances qua-
 drata sint legata: etiam plumbum, quo conti-
 nentur, cum sequetur. Simili modo queritur, si
 cui argentum legetur, an emblemata aurea, que
 in eo sunt, eum sequantur. & Pomponius libro
 quinto ex Sabino distinguit multum interesse,
 certum pondus ei argenti facti legetur, an vero
 argentum factum, si pondus, non contineri, si ar-
 gentum factum, contineri: quonia argenteo cedit
 quod ad speciem argenti iunctum est. quemad-
 modum clavi aurei & purpure pars sunt ve-
 stimentorum. idem Pomponius libris epistula-
 rum, et si non sunt clavi vestimentis consuti: ta-
 2 men veste legata contineri. ¶ Idem Celsus libro
 nonodecimo digestorum, commentariorum septi-
 mo scribit, auro legato ea que inaurata sunt,
 non deberi. nec aurea emblemata, que in absi-

¶ In vulga-
 ta editio-
 ne est lex,
 Etli non.

Est. certe si iam erat factum, sed celabatur: facti appellatione continebitur. an & celati continebitur quod celari cepit? & puto contineri si cui forte celatum sit argentum legatum. & si cui escarium argentum legatum sit: id solum debetur, quod ad epulandum in ministerio habuit: id est ad esum & potum. unde de aquiminario dubitatum est. & puto contineri. nam & hoc propter escam paratur. certe si cacavos argenteos habebat, vel miliarum argenteum, vel sartagine, vel aliud vas ad coquendum: dubitari poterit, an escario contineatur. & haec magis cocinatorij instrumenti sunt.

Cum quid est propter aliud, consideratur id cuius gratia est. Bart.

^a Vas ad aquae calidae opus preparatum. A theaenus lib. 3. c. 10

¶ Perueniamus & ad gemmas inclusas, argento auroque. & ait Sabinus auro argenteo cedere, ei enim cedit, cuius maior est species. quod recte expressum. semper enim, cum querimus quid cui cedat, illud spectamus, quid cuius rei ornanda causa adhibetur: ut accessio cedat principali. cedent igitur gemma fialis vel lancibus, incluse auro argentoque. sed & in coronis mensarum gemmae coronis cedent, & haec mensis, in margaritis quoque & auro idem est. nam si margarite auri ornandi gratia adhibita sunt, auro cedunt. si contra, aurum margaritis, cedit. idem & in gemmis amulis inclusis. Gemma autem sunt perlucida materiae, quas,

De gemmis vide Plin. li. 37. c. 1. & seq.

ut refert Sabinus libris ad Vitellium, Serius à lapillis eo distinguebat, quòd gemmæ essent per lucida materie, velut smaragdi, chrysolithi, ametisti. lapilli autem contraria superioribus nature, ut obsiani, venientani. margaritas autem nec gemmis nec lapillis contineris factis constituisse, ibidem Sabinus ait. quia concha apud rubrū mare & crescit & coalescit. murina autem vasa in gemmis non esse Cassius scribit. ¶ Auro legato, vasa aurea continentur: & gemmis, gemmea vasa. secundum hæc siue gemma sint in aureis vasis, siue in argenteis: auro argentœue cedent. quoniam hoc spectamus, quæ res cuius rei ornanda causa fuerit adhibita, non quæ sit pretiosior.

XX. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI ut habiliter gemma geri possint, inclusa auro fuerint. tum aurum gemmis dicimus cedere.

XXI. POMPONIUS libro sexto ad Sabinum.

IN argento potorio vitrum id dimittaxat sit, in quo bibi possit: an etiam id quod ad preparationem bibendi comparatum est, velut colum nixarium, & vrceoli: dubitari potest. sed propius est, ut hæc quoque insint. ¶ Vnguentis legatis, non tantum ea legata videntur, quibus vnguimur voluptatis causa, sed & valerianis. qualia sunt, commagena, glaucina, criana, rosa, mura, colum, nardum purum. hoc quidem

¶ Sic in archety. & plerisque manu sc. De hoc vide Pl. ¶ Sunt hic qui putent legedum Niuariū, quibus ad stipulor. in veter. aptatū est colūna, rium.

¶ crina, ex liliis confectū vnguetum, rosa ex rosis &c.

¶ perperā quidā dicitur vnguetum hic legendū costum, quamuis eius mentio sit apud Plin. l. 12. c. 12

quidem etiam quo elegantiores sint & muni-
 2 diores, vnguntur semina. ¶ Sed de aquimina-
 rio Caspius ait, consultum se respondisse, cum
 alteri argentum potorium, alteri escarium lega-
 tum esset: scario cedere.

XXII. VLP IANVS libro vicenisimo
 secundo ad Sabinum.

V Estimentum id est, quod detextum est,
 est defectu non sicut est si sit consum-
 matum. quod in tela est nondum pertextu vel
 detextum, contextum appellatur. quisquis igitur
 vestem legauerit: neque stumen neque sub-
 temen legato continebitur.

XXIII. IDEM libro quadragesimo
 quarto ad Sabinum.

V Estu, an vestimenta legentur, nihil re-
 fert. ¶ Vestimentorum sunt omnia la-
 1 nea, lineaque vel serica, vel bombucina, que
 induendi, pracingendi, amiccendi, insternendi,
 inticiendi, incubandine causa parata sunt: &
 2 que his accessionis vice cedunt. que sunt insite
 pictura clauique qui vestibus insuntur. ¶ Ve-
 scimenta omnia aut virilia sunt, aut puerilia,
 aut muliebricia, aut communia, aut familiarica.
 Virilia sunt, que ipsius patrisfamilia causa pa-
 rata sunt: veluti toga, tunica, palliolo, vestimen-
 ta stragula, amfitapa, & saga, reliqua que simi-
 lia. Puerilia sunt, que ad nullum alium usum
 pertinent, nisi puerilem. veluti toga pretexta,

Nullam
 inter hæc
 strauit dif-
 ferentiam.
 defectum
 à textore
 intelligo,
 quamuis
 Aug. li. 3.
 c. 7. dubi-
 ter.

Recta
 scriptura
 l. 70. f. de
 leg. 3.

primam
 texti cœ-
 pta in or-
 be Roma
 no sub Iu-
 stin. Zona
 ras ex Pro-
 copio in
 Iustinia-
 no.

aliqua, chlamydes, pallia que filii nostris comparamus. Muliebria sunt, que matris familia causa sunt comparata, quibus vir non facile vi potest sine vituperatione. veluti stola, pallia, tunica, capita, zone, mitra, que magis capitis tegendi quam ornandi causa sunt comparata, plagula, penule. Communia sunt, quibus promiscue vitur mulier cum viro. veluti si eiusmodi penula, palliumve est, & reliqua huiusmodi, quibus sine reprehensione vel vir vel vxor vtatur. Familiarica sunt, que ad familiam vestendam parata sunt. sicuti saga, tunica, penule, limea, vestimenta stragula, & consimilia. Vestis etiam ex pellibus constabit.

XXIII. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

Cum & tunicas & stragula pellicea nonnulli habeant.

XXV. VLPIANVS libro quadragesimo quarto ad Sabinum.

Arumero sunt etiam nationes quedam, veluti Sarmatarum, que pellibus teguntur. Aristoteles etiam coactilia vesti cedere ait. & tegimenta suppelliciorum huic legato cedere. Vitte margaritarum, item fibula, ornamentorum magis quam vestis sunt. Tapeta vesti cedunt, que aut sterni aut in ci solent, sed stragulas & babilonica, que equis insterni solent, non puto vestis esse. fascie curiales, pedulesque, & in-pilia vestis loco sunt: quia partem corporis vestiant. alia causa est olonum: quia vsus calciamen

Ut apparet ex Synodo Salgrensi. Arist. in Politic. & Platone in conuiuio Dion.

ciamentorum præstat. cervicalia quoque vestis
 nomine continentur. ¶ Si quis addiderit VE-
 STEM SVAM, apparet de ea eū sensisse, quam
 ipse in vsus suos habuit. Culcite etiam vestis
 erunt. * item pelles caprine & agnina vestis
 erunt. * ¶ Muliebri veste legata, & infantilem
 contineri & puellarum & virginum, Pompo-
 nius libro vicensimo secūdo ad Sabinum rectè
 scribit. mulieres enim omnes dici, quacumque
 sexus feminini sunt. ¶ Ornamenta muliebria
 sunt, quibus mulier ornatur: veluti in aures, ar-
 mille, viriolo, anuli, præter signatorios, & om-
 nia que ad aliam rem nullam parantur, nisi
 corporis ornandi causa. quo ex numero etiam
 hæc sunt, aurum, gemma, lapilli, quia aliam
 nullā in se vtilitatē habent. Mundus mulieris
 est, quo mulier mundior fit. continetur eo specu-
 la, matula, vnguenta, vasa vnguentaria, & si
 qua similia dici possunt: veluti labatio, riscus.
 Ornamentorum hæc, vitte, mitra, semimitra,
 calautica, acus cum margarita quam mulie-
 res habere solent: reticula, crocusatia. sicut &
 mulier potest esse munda, non tamen ornata: vt
 solet contingere in his que se emundauerint
 lotæ in balneo, neque se ornaverint: & contra
 est aliqua ex somno statim ornata, non tamen
 commundata. Margarita, si non soluta sunt, vel
 qui alij lapides, siquidem exemptiles sint: di-
 cendum est ornamentorum loco haberi. sed et si

Recta
 scrptura
 vt & l. 3. 7.
 de supel.
 lega.

Tertul-
 lianus de
 virginib.
 velandis
 id multis
 argumen-
 tis pro-
 bat.

Ornamē
 tum capi-
 tis. vt di-
 citur in
 Etymolo-
 gico Græ-
 co. deprau-
 auit hîc
 multa Al-
 ciatu.

in hoc sunt resoluti ut componantur: ornamentorum loco sunt. Quod si adhuc sunt rudes lapilli vel margarite vel gemme, ornamentorum loco non erunt: nisi alia mens fuit testantis, qui hac quoque, que ad ornamenta parauerat, ornamentorum loco & appellatione comprehendere voluit. Vnguenta, quibus valetudinis causa vnguimur, mundo non continentur.

XXVI. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

Quamuis quedam ex veste magis ornatus gratia, quam quo corpus tegant, comparentur: tamen quod eo nomine sunt reperta, potius habenda esse vestis numero, quam ornamentorum. Similiter ornamentorum esse constat, quibus vii mulieres venustatis & ornatus causa ceperunt. neque referre, si quedam eorum alium quoque usum praebeant, sicuti mitra & anademata. quamuis enim corpus tegant, tamen ornamentorum, non vestis esse.

* Alciat.
li. 2. pra-
teriti.

XXVII. VLPIANVS libro quadragensimo quarto ad Sabinum.

Quintus Mucius libro secundo iuris civilis ita definit, argentum factum vas argenteum videri esse.

Illi cui legatur omne argentum, non debetur pecunia signata. Bart.

* **Ad** cui argentum omne legatum est, ei numeri quoque legati esse videantur, queritur. & ego puto non conueniri. non facile enim quis-

quam argenti numero nummos computat: item
 argento facto legato, puto, nisi euidenter contra
 sensisse testatorem appareat, nummos nō conti-
 2 neri. ¶ Argento omni legato, quod suum esset:
 sine dubio non debetur id quod in credito esset.
 hoc ideo, quia non videtur suum esse, quod vin
 3 dicari non possit. ¶ Cui aurum, vel argentum
 factum legatum est, si fractum aut collisum sit:
 non continetur. Seruius enim existimat, aurum
 vel argentum factum id videri, quo commode
 vti possumus. argentum autem fractum & col-
 lisum non incidere in eam definitionem, sed in-
 4fecto contineri. ¶ Cui legatum est aurum om-
 ne, quod suum esse cum moreretur vindicare po-
 tuit: suum esse. sed si qua distributio eius rei fa-
 cta est, tunc interest quomodo sit legatum. si fra-
 ctum aurum legatum est, omne ad eum perti-
 net cui legatum est, ex quo auro aliquid est ef-
 fectū: siue id suū, siue alterius vsus causa pa-
 ratū esset. veluti vasa aurea, emblemata, signa,
 aurum muliebte, & cetera que his rebus sunt
 familia. sed si infectum legatum est, quod eius
 ita factum est, vt eo quod ad rem comparatum
 est, non possit vti siue refectione, quodque ab eo
 patre familias infecti numero fuerat: id videtur
 legatum esse. si autem aurum vel argentum si-
 gnatum legatum est, id pater familias videtur
 testamento legasse, quod eius aliqua forma est
 expressum: veluti que Filippi sunt, itēque

¶ Sic Flor.
 & in ma-
 nus. hoc
 verbo vti
 tur & Ca
 to de re
 rustica. et
 Gell. li. 4.
 c. 1. vide
 Ant. Aug.
 li. 2. c. 2.
 ¶ Alciat.
 li. 6. pa-
 terg. c. 16

nomisno

quibus
ventris il
luuies ex
cipitur.

nomismata, & similia. ¶ *Argento legato, non s
puto ventris causa habita scasia contineri. quia
argenti numero non habentur. ¶ Argentum &
factum recte quis ita definerit, quod neque in
massa neque in lamina neque in signato ne
que in suppellectili neque in mundo neque in
ornamentis insit.*

Non videtur alicuius causa paratum,
quod gratia commodandi
habetur. Bart.

XXVIII. ALFENVS VARVS libro
Septimo Digestorum.

Cum in testamento alicui argentum, quod
usus sui causa paratum esset, legaretur,
itemque vestis aut suppellex: quassum est, quid
cuiusque usus causa videretur paratum esse:
vtrum ne id argentum, quod victus sui causa
paratum paterfamilias ad cotidianum usum
parasset: an & si eas mensas argenteas, & eius
generis argentum haberet, quo ipse non temere
vteretur: sed commodare ad ludos & ad ceteras
apparationes soleret. & magis placet, quod
victus sui causa paratum est, tantum contineri.

Accessorium cedit principali. Bart.

XXVIII. FLORENTINVS libro vn-
decimo Institutionum.

Si quando alterius generis materia auro ar
gentove iniecta sit: si factum aurum vel argen-
tum legatur, & id quod iniectum est, debetur. vira
autem vtriusque materiae sit accessio, vtrumque
rei,

rei, cōsuetudinis patris familias estimādum est.

XXX. PAVLVS libro singulari de
assignatione libertorum.

SI quis ita legauerit, VXORI MEAE MVN-
DVM, ORNAMENTA, SEV QVAE
EIVS CAUSA. PARAVLDO LEGO: placet
omnia deberi. sicuti cum ita legatur, TITIO
VINA, QVAE IN VRBE HABEO SEV
IN PORTV, DO LEGO: omnia deberi. hoc
enim verbum SEV ampliandi legati gratia
positum est.

XXXI. LABEO libro secundo Posterio-
rum Iaboleno epitomatorum.

Qui lancem maximam, minorem, mi-
nimam relinquebat, ita legauerat:
LANCEM MINOREM ILLI
LEGO. mediae magnitudinis videri legatā lan-
cem responsum est. si non appareret, quam lan-
cem ex his pater familias demonstrare voluisset.

XXXII. PAVLVS libro secundo
ad Vitellium.

Pediculis argenteis adiuncta sigilla aenea,
ceteraque omnia quae ad eādem similitu-
dinem redigi possunt, argento facto cedant.

In legato auri facti veniunt gemmae, &
omnia quae testator auri nu-
mero habuit, Bart.

¶ Auto facto adnumerantur gemmae anulis
incluse, quippe anulorum sunt: cymbia argen-
tea crustis aureis illigata, margarita, quae ita
ornis

ornamentis muliebribus contexta sunt, ut in
 his aspectus auri potentior sit, auro facto adnu-
 merantur aurea emblemata, quae in lapidibus,
 opsidibus argenteis essent, & creplum ari
 possent, deberi Gallus ait. sed Labeo improbat.
 Tubero autem, quod testator auri numero ha-
 buisset, legatum deberi ait. alioquin aurata &
 inclusa vasa alterius materia auri numero non
 habenda. ¶ Argento potorio vel escario lega- 2
 to, in his quae dubium est cuius generis sint, con-
 suetudinem patrisfamilias spectandam: non etiã
 in his quae certum est eius generis nõ esse. Qui-
 dam primipilaris uxori suae argenti escarium
 legauerat. quaesitum est, cum paterfamilias in
 argento suo vasa habuerit, quibus & potabat
 & edebat: an legato haec quoque vasa contine-
 rentur. Scaeuola respondit, contineri. ¶ Idem cum 3
 quaereretur de tali legato, HOC AMPLIUS
 FILIA MEA DVLCISSIMA E MEDIO SV-
 MITO, TIBI QVE HABEJO ORNAMEN-
 TVM OMNE MEVM MVLIBRE CVM
 AVRO, ET SI QVA ALIA MVLIBRIA
 APPARVERIT: cum testatrix negotiatrix fue-
 rit, an non solum argentum, quod in domo vel
 intra horreum vsibus eius fuit, legato cedit: sed
 etiam quod in basilica fuit muliebre: respondit,
 si testatrix habuit proprium argentũ ad vsu-
 sum paratum, non videri id legatũ, quod nego-
 cium causa venale proponi soleret: nisi de eo

4 quoque sensisse is qui petat probet. ¶ Neratius Proculus refert ita respondisse, vasis electricis legitis, nihil interesse quantum ea vasa, de quibus queritur, argenti aut electri habebant: sed utrum argentum electro, an electrum argenteo cedat, id ex aspectu vasorum facilius intellegi posse. quod si in obscuro sit, inspiciendum est, in utro numero ea vasa is qui testamentum fecit habuerit.

Enumeratio specierum non restringit genus præcedens. Bart.

5 ¶ Labeo testamento suo Neratia uxori suæ nominatim legavit, VESTEM, MVNDVM MV-LIEBREM OMNEM, ORNAMENTAQVE MV-LIEBRIA OMNIA, LANAM, LINVM, PVRPVRAM, VERSICOLORIA, FACTA INFECTAQVE OMNIA, & cetera. sed non mutat substantiam rerum non necessaria verborum multiplicatio, quia Labeo testamento lavam ac deinde versicoloria scripsit, quasi de sit lana tincta lana esse: detractoque verbo VERSICOLORIO, nihilo minus etiam versicoloria debebuntur, si non appareat aliam defuncti voluntatem fuisse. ¶ Titia mundum muliebrem Septicia legavit, ea putabat sibi legata & ornamenta & monilia in quibus gemæ & margarite insunt, & anulos, & vestem tam coloriam quam versicoloriam. quesitum est, an hæc omnia mundo continentur. Scaevola respondit, ex his quæ proponerentur, dumtaxat argumen-

targenti-
sum

- tum valere mudo muliebri contineri. Item ?
 cum in aures, in quibus dua margarita e lenchi,
 Plin. li. 9. & smaragdi duo, legasset, & postea elenchos
 c. 35. eiusdem detraxisset: & quareretur, an nihilo mi-
 nus detractis elenchis in aureis, deberentur: re-
 spondit, deberi si maneant in aures, quamuis
 margarita eis detracta sint. De alio idem re-
 spondit, cum quedam ornamentum mamilla-
 tum ex cylindris triginta quattuor, & iv mpa-
 ni margaritis triginta quattuor legasset, &
 c. 5. & 8. postea quattuor ex cylindris, etiam sex de mar-
 garitis detraxisset.

XXXIII. POMPONIVS libro quarto
 ad Quintum Mucium.

Inter vestem virilem & vestimenta virilia
 nihil interest, sed difficultate facit mens le-
 gantis, si & ipse solitus fuerit uti quadam veste,
 que etiam mulieribus conveniens est, atque ante
 omnia dicendum est, eam legatam esse, de qua sen-
 serit testator, non que reuera aut muliebris aut
 virilis sit, nam & Quintus Titius ait, scire se
 quandam senatorum muliebribus cenatorum uti so-
 litum, qui si legaret muliebre vestem, non videretur
 de ea sensisse, qua ipse quasi virilis utebatur.

Qui legat aurum suum, intelligitur de eo
 quod potest vindicari. Bart.

XXXIII. IDEM libro nono
 ad Quintum Mucium.

Verba
 Mucij. **S**cribit Quintus Mucius, si aurum suum,
 Somne paterfamilias uxori sua legasset: id

aurum, quod aurifici faciendum dedisset, aus
 quod ei deberetur, si ab aurifice ei repēssum non
 esset, mulieri non debetur. Pomponius: hoc ex
 parte verū est, ex parte falsum. nam de eo quod
 debetur sine dubio, ut puta si auri libras stipu-
 latus fuerit, hoc aurū quod ei deberetur ex sti-
 pulatu, non pertinet ad vxorem: cum illius fa-
 ctum adhuc non sit, id enim quod suum esset,
 non quod in actione haberet, legauit. in aurifice
 falsum est, si aurum dederit ita ut ex eo auro
 aliquid sibi faceret. nam tunc licet apud auri-
 ficem sit aurum, dominium tamen non muta-
 bit: manet tamen eius qui dedit: & tantum vi-
 detur mercedem prestaturus pro opera aurifi-
 ci, per quod eo perducimur, ut nihilo minus
 vxori debeatur. quod si aurum dedit aurifici,
 ut non tamen ex eo auro fieret sibi aliquod cor-
 pusculum, sed ex alio: tunc quatenus dominium
 transit eius auri ad aurificē, quippe quasi per-
 mutationem fecisse videatur, & hoc aurum nō
 transibit ad vxorem.

Verba
 Pēponij.

An alienatione rei legatum extin-
 guatur. Bart.

Item scribit Quintus Mucius, si maritus vxo-
 ri, cum haberet quinque pondo auri, legasset
 ita, aurum quodcumque vxoris causa paratum
 esset, uti heres vxori daret: etiam si libra auri
 inde venisset, & mortu tempore amplius quam
 quattuor libras non deprehenduntur, in totis

Verba
 Mucij.

quinque libris heredem esse obligatū. quoniam articulus EST presentis temporis demonstrationem in se continens. quod ipsum, quantum ad ipsam iuris obligationem pertineat, recte dicitur: id est ut ipso iure heres sit obligatus. verum sciendum, si in hoc alienauerit testator inde libram, quod deminueret vellet ex legato uxoris suae: tunc mutata voluntas defuncti locum faciet doli mali exceptioni. ut si perseuerauerit mulier in petendis quinque libris, exceptione doli mali submoveatur. sed si ex necessitate aliqua compulsus testator, non quod vellet deminueret ex legato: tunc mulieri ipso iure quinque libra auri debebuntur, nec doli mali exceptio nocebit aduersus petentem. quod si ita legasset uxori, AVRYM, QVOD EIVS CAUSA PARATVM ERIT: tunc rectissime scribit Quintus Mucius ut haec scriptura habeat in se & demonstrationem legati, & argumentum. ideoque ipso iure, alienata libra auri, amplius quattuor pondo non remanebunt in obligatione. nec erit utendum distinctioni, qua ex causa alienauerit testator.

Quando legatur certum pondus auri, liberatur debitor aestimationem soluendo. Bart.

XXXV. PAVLVS libro quarto de cimo Responsorum.

TITIAE AMICAE MEAE, CVM QVA
SINE MENDACIO VIXI, AVRI PON-
DO

DO QVINQVE DARI VOLO. *quero, an heredes ad praestationem integra materia auri, an ad pretium, & quantum praestandum compellendi sint. Paulus respondit, aut aurum ei, de qua queritur, praestari oportere: aut pretium auri, quâti comparari potest. Item quero, si lite contestata praetor ita pronuntianit, ut materia praestetur: an tutores audiendi sint, ab hac sententia pupillum, aduersus quem pronuntiatum est, apud successorem eius in integrum restituere volentes. Paulus respondit, praetorem, qui auro legata certi ponderis materiam praestari iussit, recte pronuntiasse videri.*

XXXVI. SCAEVOLA libro tertio Responsorum.

SEIAE DVLCISSIMAE POCVLVM AVREVM QVOD ELEGERIT, FIDEI HEREDVM COMMITTO, VT DARENT. *quero, cum in hereditate non sint nisi truelle, scyphi, modioli, phiale: an Seia de his speciebus eligere possit. respondit, cum omnia potui parata potacula dicuntur: posse eam ex his eligere.*

XXXVII. PAVLVS libro vicentimo primo Responsorum.

ORNAMENTORUM appellatione vestem mihi liebrem non contineri, nec errorem heredis ius mutasse respondi.

Sic in archety. inquit Tauri. sic etiam in vno manuscripto reperitur. putat Tauriell. pro trulle scriptum. vide Alcia. lib. 7. parerg. c. 3.

Tertia testamento, item codicillis multas species tam argenti quam vestis specialiter per fideicommissum reliquit. quaro an non alia species legato cedant quam qua in hereditate inuenta essent. respondit, eas cedere, qua inuenta essent. de ceteris cauendum, ut si inuenta essent, praesentur. ¶ SEMPRONIAE PIAE HOC AMPLIUS COPERTORIA TABIANA ET TUNICAS TRES CVM PALLIOLIS QVAE ELEGERIT, DARI VOLO. quaro an ex vniuersa veste, id est an ex synthesi tunicas singulas & palliola Sempronia eligere possit. respondit, si essent tunica singulares cum pallioli relicta: ex his dumtaxat eligi posse. quod si non est, heredem vel tunicas & palliola, set ex synthesi praestaturum, vel veram estimationem earum.

† essent
 • Pro lin
 minus,
 vt Græci
 tāp Ab.
 Bud. Au-
 gusti. in-
 ter Græ-
 cimos
 numerat.
 lib. 1. c. 1.
 • Græci
 pro cruce
 exaudiūt.
 Balsam.
 Nomo-
 canon. II.
 3. c. 1.

In fauorem religionis in dubio intelli-
 gitur quod est maius. Bart.
 ¶ Scia testamento ita cauit, SI MIHI PER
 CONDICIONEM HYMANAM CONTIGE-
 RIT, IPSA FACIAM. SIN AVTEM, AB
 HEREDIÛVS MEIS FIERI VOIO: IV-
 BEOQVE SIGNVM DEI EX LIBRIS
 CENTVM IN ILLA SACRA AEDĒ ET
 IN PATRIA STATVI SVBSCRIP-
 TIONE NOMINIS MEI: *quæ situm
 est, cum*

est, cum in eo templo non nisi aut aerea aut argentea tantum sine dona: heredes Scia utrum ex argento an ex auro signum ponere compellendi sunt, an aereum. respondit secundum ea qua proponerentur, argenteum ponendum.

Mundo muliebri legato cedunt, solùm ea qua vtendi causa vxori sunt tradita. Bart.

XXXVIII. IAVOLENVS Libro secundo ex Posterioribus Labeonis.

SI vxori mundus muliebris legatus esset, ea stantummodo deberi, Ofilius, Labeo responderunt, qua ex his tradita vtendi causa vxori viro fuissent. aliter enim interpretatibus summam fore captionem, si vascularius, aut faber argentarius vxori ita legasset. ¶ Cum ita legatum esset, ARGENTVM, QVOD DOMO MEAE ERIT CVM MORIAR: Ofilius nec quod depositum à se, nec quod commodatum reliquisset, argentum legatum videri, respondit. idem Cascellius de commodato. Labeo quod depositum esset, ita deberi, si praesentis custodia causa, non perpetua, veluti thesauro, depositum esset: quia illa verba QVOD DOMO MEAE ERIT sic accipi debere, ESSE SOLEBAT. ¶ hoc probo. Ateius Seruium respondisse scribit, cui argentum, quod in Tusculano fundo cum moreretur habuisset, legatum esset, & quod antequam moreretur, ex vrbe in Tusculanum iussu testatoris translatum esset,

deberi .contra fore , si iniussu translatum esset.

Oratio indefinita restringitur ad presens tempus. Bart.

XXXX. SCAEVOLA libro septimodécimo Digestorum.

Medico suo cōubernali & communium expeditionum comiti inter cetera ita legauerat : ARGENTVM VIATORIVM MEVM DARI VOLO. *quaesitum est , cum paterfamilias in diuersis temporibus reipublice causa afuerat ; quod viatorium argentum hoc legato comprehensum esse videtur. respondit, quod habuisset argentum viatorium eo tempore cum testamētum faciebat. deberi. ¶ Vxorī suae testamento ita legatum est, SEMPRONIAE DOMINAE MEAE. HOC AMPLIUS ARGENTVM BALNEARE. quaesitum est, an etiam id argentū, quo diebus festis in balneo uti consuevit, legato cedat. respondit, omne legatum videri.*

Legato generis non derogatur per legatum speciei inuibile. Bart.

Mulier decedens, ornamenta legauerat ita, SEIAE AMICAE MEAE ORNAMENTA VNIVERSA DARI VOLO. eodem testamento ita scripserat, FVNERARI ME ARBITRIO VIRI MEI VOLO, ET INFERRI MIHI QVAECVMQVE SEPULTVRAE MEAE CAUSA FERAM EX ORNAMENTIS

TIS

TIS, LINEAS DVAS EX MARGARITIS,
 ET VIRIOLAS EX SMARAGDIS. sed ne-
 que heredes neque maritus, cum huius corpus
 daret, ea ornamenta, quae torpori iussus erat
 adici, dederunt. *quæsitum est, utrum ad eam
 cui ornamenta vniversa reliquerat pertineant,
 an ad heredes. respondit, non ad heredes, sed
 ad legatariam pertinere.*

DE LIBERATIONE

LEGATA. TIT. III.

Potest alicui legari res sua quam
 debet alteri.

VLPIANVS libro vicensimopri-
 mo ad Sabinum.

QUONIAM DEBITORIBVS ea que de-
 bent, rectè legantur: licet domini co-
 rum sint. Iulianus scripsit, si res pi-
 gnori data legatur. debitori à creditore, valere
 legatum, haberè que eum actionem, ut pignus
 recipiat prius quam pecuniam soluat. sic autem
 loquitur Iulianus, quasi debitum non debeat
 lucrari. sed si alia testantis voluntas fuit, & ad
 hoc peruenietur exemplo luitionis.

II. POMPONIVS libro sexto
 ad Sabinum.

HEREDEM damnatum à fideiussore non
 petere, an reo petere posse. sed à reo pe-
 tere vetitum, si à fideiussore petat. reo ex testa-

mento teneri Celsus putat. idem Celsus ait, nullam dubitationem habere, quin herede petere à debitore vetito, nec heres heredis petere possit.

Qui dat vel dari mandat instrumentum, videtur liberationem relinquere. Bart.

III. VLPIANVS lib. vicenimo tertio ad Sabinum.

Liberationem debitori posse legari iam certum est. sed etsi chirographum quis decedens debitori suo dederit, exceptionem ei competere puto, quasi pro fideicommissio huiusmodi datione valitura. ¶ Iulianus etiam libro quadragesimo digestorum scripsit, si quis decedens chirographum Seij Titio dederit, ut post mortem suam Seio det, aut si cōualuisset, sibi redderet: deinde Titius defuncto donatore Seio dederit, & heres eius petat debitum: Seius doli exceptionem habet.

Effectus legati liberationis.

¶ Nunc de effectu legati videamus. & si quidem mihi liberatio sit relicta, cum solus sim debitor: siue à me petatur, exceptione usi possim: siue non petatur, possim agere, ut liberer per acceptilationem. sed & si cum alio sim debitor, puta duo rei fuimus promittendi, & mihi soli testator consultum voluit: agendo consequar, non ut accepto liberer, ne etiā conuers meus liberetur contra testatoris voluntatē: sed pacto liberabor. sed quid si socij fuimus? videamus ne

pet

*Repetitur in l. 18. j. de dona. cau. sa mortis.

per acceptilationem debeam liberari. alioquin
dam à conreo meo petitur, ego inquietor. & ita
Iulianus libro trigensimo secundo digestorum
scripsit: si quidem socij non simus, pacto me de-
bere liberari. si socij, per acceptilationem.

Etiam non nominatus in testamento habetur
pro legatario, si & eius contemplatio-
ne liberatio relicta sit. Bart.

3 ¶ Consequenter quaritur, an & ille socius pro
legatario habeatur, cuius nomen in testamento
scriptum non est: licet commodum ex testamen-
to ad utrumque pertineat, si socij sunt. & est
verum, non solum eum, cuius nomen in te-
stamento scriptum est, legatarium habendum:
verum eum quoque qui non est scriptus, si &
eius contemplatione liberatio relicta esset. vtri-
que autem legatarij habentur & in hoc casu.
nam & si quod ego debeo Titio, sit ei legatum
mei gratia, ut ego liberer: nemo me negabit le-
gatarium, ut & Iulianus eodem libro scribit,
& Marcellus notat, vtriusque legatum esse,
ita meum quam creditoris mei, & si solvendo fue-
ro. interesse enim creditoris, duos reos habere.

III. POMPONIVS libro septimo

ex Plautio.

Quid ergo est, cum agere poterit credi-
tor ex testamento? non aliter heres con-
demnari debet, quam si cauea-
tur ei aduersus debitorem defensu iri. item
agente debitore, nihil amplius heres prestare

debet, quàm ut eum aduersus creditorem defendat.

Si liberatio relinquitur reo, debet liberari per acceptilationem, ut fideiusfori proficiit. Bart.

V. VLTIANVS libro vicensimotertio ad Sabinum.

SI quis reum habeat & fideiussorem, & reo liberationem leget: Iulianus ibidē scripsit, reum per acceptilationem liberandum, alioquin si fideiussorem coeperit conuenire, alia ratione reus conuenitur. quid tamen si donationis causa fideiussor interuenit, nec habet aduersus reum regressum? vel quid si ad fideiussorem pecunia peruenit, & ipse reum dederit vice sua, ipseque fideiusserit? pacto est reus liberandus, atque solemus dicere, pacti exceptionem fideiussori dandam, quae reo competit, sed cum alia sit mens legamus, alia paciscemur, nequaquam hoc dicimus. Quod si fideiussori sit liberatio legata, sine dubio, ut & Iulianus scripsit, pacto erit fideiussor liberandus, sed & hic putio interdum acceptilatione liberandum, si vel reus ipse vere fuit, aut in eam rem socius reus.

¶ Idem Iulianus eodem libro scripsit, si filiusfamilias debitor fuerit, & patri eius fuerit liberatio relicta: patrem pacto liberandum esse, ut etiam filius liberetur. & parum, inquit, refert, si sit aliquid in peculio die legati cedente, necne, securitatem enim pater per hoc legatum consequitur.

sequitur. maxime, inquit, cum rei iudicanda
 tempus circa peculium spectetur. huic patri si-
 milis facit Iulianus maritum, cui vxor post
 diuortium liberationem dotis legauit. nam &
 hunc, licet die legati cedente soluendo non sit,
 legatarium esse: & utrumque ait solutum re-
 petere non posse, sed est verius quod Marcellus
 notat, patrem petere posse. nondum enim erat
 debitor, cum solueret. maritum non posse, quod
 debitum soluit. patrem enim etsi quis debito-
 rem existimauerit, attamen loco esse condi-
 tionalis debitoris: quem solutum repetere posse
 non ambigitur: sed si damnatus sit heres fi-
 lium liberare, non adicit Iulianus, verum ac-
 ceptilatione filius, an pacto sit liberandus.
 sed videtur hoc sentire, quasi acceptilatio-
 ne debeat liberari. que res patri quoque pro-
 derit. quod opimendum est, nisi euidenter ap-
 probetur, contrarium sensisse testatorem. id est
 ne filius inquietetur, non ne pater. tunc enim
 acceptilatione eum non liberandum, sed pacto.

Si liberatio relinquatur ei, qui duobus
 iuribus tenetur, ab utroque liberan-
 dus est in dubio, nili aliter
 sit actum. Bart.

2 Idem Iulianus scripsit, si pro filio pater fide-
 iusserit, ei que liberatio sit legatariam pacto li-
 berandum, quasi fideiussorem, non quasi pa-
 trem. & ideo de pecunia posse conueniri. hoc

ita demum putat, si dumtaxat quasi fideiussorem cum voluit testator liberari. ceterum si quasi patrem: & de peculio erit liberandus.

VI. IAVOLENVS libro sexto Epistularum.

Post emancipationem vero filij eadem pater actionem habebit, quatenus aliquid ex peculio, aut in rem verso praestaturus est. id enim legatorum nomine ad patrem pertinebit, quod eius intererit. ¶ Illud queri potest, an eo quoque nomine pater ex testamento agere possit, ut etiam filius actione liberetur. quibusdam consueque extendi actionem placebat. quia patris interesse videatur, si peculium filio post emancipationem concessisset, integrum ius eius permanere. ego contra sentio: nihil quicquam amplius patri praestandum ex eiusmodi scriptura testamenti puto, quam ut nihil ex eo, quod praestaturus heredi fuerit, praestet.

VII. VLBIANVS libro vicchimo tertio ad Sabinum.

Non solum autem quod debetur, remitti potest: verum etiam pars eius, vel pars obligationis: ut est apud Iulianum tractatum libro trigesimo tertio digesterum.

Liberatione legata ab vna ex rebus alternatiue debitis, per acceptilationem liberatio sequitur ab altera. Bart.

¶ Si is, qui stipulatus Stichum aut decem, dam-

uauerit heredem Stichum non petere: legatum
 ualere constat. sed quid contineat uideamus.
 Et Iulianus scribit actionem ex testamento in
 hoc esse uideri, ut debitor accepto liberetur,
 quae res utique debitorem et in decem libera-
 uit: quia acceptilatio solutioni comparatur. Et
 quemadmodum si Stichum soluisset debitor,
 liberaretur: ita et acceptilatione Stichi libe-
 rari. Sed si debitorem decem damnatus sit he-
 res uiginti liberare: idem Iulianus scripsit li-
 bro trigesimo tertio, nihilo minus esse liberan-
 dum decem. nam et si ei uiginti accepto seran-
 tur, in decem liberabitur. sed si duobus heredi-
 bus institutis, alterum ex his damnauerit cre-
 ditori soluere, uales legatum propter cohere-
 dem: eumque ex testamento acturum, ut credi-
 tori soluat. Liberatio autem debitori le-
 gata ita demum effectum habet, si non fue-
 rit exactum id a debitore dum uiuat testator.
 ceterum si exactum est, euanescit legatum. un-
 de querit Iulianus, si ab impubere substituto
 sit liberatio relicta, deinde impubes exegerit
 quod debetur: an euanescat legatum. Et cum
 constet pupillum in his, quae a substituto relin-
 quuntur, personam sustinere eius, a quo sub-
 stitutum. a legatur: consequens est, substitui-
 tum. a legatur ex testamento teneri: si pupillus a
 debitore exegerit. idemque est: si pupillus non
 exegerit, sed solummodo licet sit contestatus:

teneri

teneri eum ut remittat actionem. nam & si debitori liberatio sub conditione legata fuisset, & vel is fuisset cōtestata, vel etiam exactam pendente conditione: ex testamento actio maneret, liberatione relicta.

Debitori cuiusque potest liberatio relinqui. Bart.

VIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum:

Non solum nostrum debitorem, sed & heredis, & cuiuslibet alterius, ut liberetur, legare possumus. ¶ Potest heres damnari, ut ad certum tempus non petat à debitore. sed sine dubio nec liberare eum intra id tempus debet. & si debitor decesserit, ab herede eius intra id tempus peti non poterit. ¶ Illud videndum est, an eius temporis, intra quod petere heres vetitus sit, vel usuras vel penas petere possit. ¶ Priscus Neratius existimabat, committere eum aduersus testamentum, si petisset. quod verum est. ¶ Tale legalum HERES MEVS A SOLO LUCIO TITIO NE PETITO, ad heredem Lucij Titij non transit, si nihil vivo Lucio Titio aduersus testamentum ab herede, eo quod ab eo exigere debitum temptauit, sit commissum. quoniam enim coheret persona id quod legatur, veluti personalis seruitus, ad heredem eius non transit. si non coheret, transit. ¶ Si verba liberationis in rem sine collata, pro eo est, quasi heres ab eo debitore,

debitore, heredeq; eius petere vetitus sit, ut ad-
 iectio heredis perinde nihil valeat, atque non
 esset valitura, ipsius debitoris persona non com-
 prehensa. ¶ Is qui reddere rationes iussus sit,
 non videtur satisfacere si reliquum reddat, non
 & editis rationibus. ¶ Si heres vetitus sit agere
 cum eo qui negotia defuncti gesserit, non vide-
 tur obligatio ei prelegata, que dolo, vel ex
 fraude eius qui negotia gesserit, commissã sit:
 & testator id videtur sensisse. ideo si heres ne-
 gotiorum gestorum egisset, agens procura-
 tor ex testamento incerti doli mali exceptio-
 7 ne excludi potest. ¶ Et ei liberatio recte le-
 gatur, apud quem deposuero, vel cui commo-
 dauero, pignoriue dederò, vel ei quem ex fur-
 tiva causa mihi dare oportet.

VIII. VLP IANVS libro vicesimo quarto
 ad Sabinum.

SI quis rationes exigere vetetur, ut est se-
 piissime rescriptum, non impeditur reli-
 quas exigere, quas quis se reliquavit, & si
 quid dolo fecit qui rationes gessit. quod si quis
 & hac velit remittere, ita debet legare: DAM-
 NAS ESTO HERES MEVS QUID-
 QUID AB EO EXEGERIT ILLA VEL
 ILLA ACTIONE, ID EI RESTITVE-
 RE, VEL ACTIONEM EI REMITTERE.

X. IULIANVS libro trigesimo tertio
 Digestorum.

Si damn

SI dānatus heres fuerit à fideiussore quidē non petere: quod autem reus debet, Titio dare: pacisci debet ne à fideiussore petat: & aduersus reum actiones suas præstare legatario. quemadmodum damnatus heres ne à reo petat, & damnatus dare quod fideiussor debet: & reo acceptum facere, & legatario litis æstimationem sufferre cogatur.

XI. IDEM libro trigenlimosexto
Digestorum.

SI debitor fideiussorē suū ab herede suo liberari iusserit, an fideiussor liberari debeat? respondit debere. Item quaesitum est, an quia mandati actione heredes tenerentur, inutile legatum est, quod debitor creditori suo legat. respondit, quotiens debitor creditori suo legaret, ita inutile esse legatum, si nihil interesset creditori, ex testamento potius agere quam ex pristina obligatione. nam & si Titius mandauerit Mauiō, ut pecuniam promitteret, deinde liberari eum iusserit à stipulatore: manifestum est, quantum interesset promissoris liberari potius, quam præstare ex stipulato, deinde mandati agere.

Liberatio ab onere reddendarum rationum ad reliqua non porrigitur, nisi exprimatur. Bart.

XII. IDEM libro trigenlimonono
Digestorum.

LUCIUS

Lucius Titius cum Erotē aētorē haberet,
 Codicillis ita cauit: EROTEM LIBERVM
 ESSE VOLO, QVEM RATIONES REDDE-
 RE VOLO EIVS TEMPORIS, QVOD ERIT
 POST NOVISSIMAM MEAM SVBSCRI-
 PTIONEM. Postea viuus Erotē manumisit, in
 eodē aētu habuit. rationesq; subscripsit vsque
 in eum diē qui fuit ante paucissimos dies quam
 moreretur. heredes Lucij Titij dicunt quas-
 dam summas & seruum adhuc Erotē &
 postea liberum accepisse: neque in eas ratio-
 nes, que à Lucio Titio subscriptæ sunt, intu-
 lisse. quero, an heredes ab Erotē nihil exige-
 re debent eius temporis, quo Lucius Titius
 subscripsit. respondi, Erotē ex ea causa, qua
 proponeretur, liberationem petere non posse:
 nisi & hoc specialiter ei remissum est.

Non valet legatum liberationis ei relictum,
 qui se potest exceptione tueri. Barr.

XIII. IDEM libro octagesimoprimo
 Digestorum.

Si creditor debitori, qui se exceptione per-
 petua tueri poterat, legauerit quod sibi
 deberet: nullius momenti legatum erit. at si
 idem debitor creditori legauerit, intelligen-
 dum erit exceptionem eum remitti creditori
 voluisse.

XIIII. VLPIANVS libro primo
 Fideicommissorum.

Pars V.

BB

Idem est, & si in diem debitor fuit, vel sub
condicione.

XV. IDEM libro sexagesimo quarto
ad Edictum.

Si quis in testamento damnatus est, ne a
Stilio debitore exigat: neque ipsum neque
heredem eius potest convenire. nam neque he-
redis heres agere, neque ab heredis herede po-
test peti. Heredis autem heres potest damnari,
ne exigat debitorem.

Si legatur liberatio conductori, omnis
ad videtur remissum, ad quod pra-
standum act. personali re-
nectur. Bart.

XVI. PAULVS libro nono ad Plautium.

In vulga-
ta edit. est
lex, si ei
cui.

Et, cui fundum in quinquensium locave-
ram, legavi quidquid eum mihi dare fa-
cere oportet, oportet tunc, ut sineret heres sibi
habere. Nerua. Atlicinus, si heres prohiberet
eum frui, ex conducto: si iure locationis quid
retineret, ex testamento fore obligatum aiunt:
quia nihil interesset, peteretur, an retineret: to-
tam enim locationem legatam videri.

XVII. IAVOLENVS libro secundo La-
beonis Posteriorum.

Reliqua quoque in iudicio locationis ve-
nire.

XVIII. PAULVS libro nono ad Plautium.

Cassius etiam si habitatio eo modo legata
esset, gratuitam habitationem heres pra-
stare

stare deberet. & praterea placuit, agere posse colonum cum herede ex testamento, vt liberetur conductione. quod rectissime dicitur.

XVIII. MODESTINVS libro nono Regularum.

CVM ita testemur, HERES MEVS DAMNAS ESTO LIBERARE ILLVM, QVOD IS NEGOTIA MEA GESSIT: ET SI QVID EVM MIHI DARE FACERE OPORTET, AB EO NON EXIGERE, damnatur heres: nec creditas ab eo quoque pecunias exiget. in simili autem legato vix est, vt de eo quoque legando paterfamilias senserit, quod seruis eius periculi nomine debetur.

Legatum liberationis est personale, & ad heredes non transit. Bart.

XX. IDEM libro decimo Responsorum.

AVRELIO SEMPRONIO FRATRI ME O. NEMINEM MOLESTARI VOLO NOMINE DEBITI, NEQVE EXIGERE ALIQVID AB EO QVAMDIU VIVERET NEQVE DE SORTI AVT VSURA NOMINE DEBITI: ET ABSOLVO EI ET LIBERO EX PIGNORIBVS EIVS DOMVM ET POSSESSIONEM CAPERLATHAM, Modestinus respondit, ipsum debitorem, si conueniatur, exceptione tutum esse. diuersum in persona heredis eius. ¶ Gaius Scius cum ado-

Aug. lib. 3. ca. 7. ait in archet. esse Caperlatam & ita in manu scriptis repeti. praterquam in vno. in quo erat Caperlatam. Alc. & ceteri hunc locum iuxta deprauarant.

lenisset, accepit curatores Publium Manium
 & Lucium Sempronium. sed enim idem
 Gaius Seius intra legitimam aetatem consti-
 tutus cum in fatum † concideret, testamento
 † conce- suo de curatoribus suis ita cauit: QVAESTIO-
 deret NEM CVRATORIBVS MEIS NEMO
 FACIAT. REM ENIM IPSE TRA-
 CTAVI. quæro, an rationem cura heredes
 adulti à curatoribus petere possint: cum defun-
 ctus, ut ex verbis testamenti apparet, confes-
 sus sit, se omnem rem suam administrasse. Mo-
 destinus respondit, si quid dolo curatores fece-
 runt, aut si qua res testatoris penes eos sunt: et
 nomine conueniri eos posse.

Legarum liberationis vel nominis extin-
 guitur solutione viuo testatore
 contingente. Bart.

XXI. TERENCEVS Clemens libro duode-
 cimo ad legem Iuliam & Papiam.

SI id quod mihi (deberes, vel tibi vel aliq̄
 legauero, idqua mihi) solueris, vel qualibet
 alia ratione liberatus à me fueris: extingui-
 tur legatum. vnde Iuliano placuit, & si debi-
 tori heres exstiterit creditor, posteaq; ipse cre-
 ditor decesserit: legatum extingui. & hoc ve-
 rum est. quia confusione perinde extinguitur
 obligatio, ac solutione. sed si sub condicione da-
 to legato heres præoccupauerit, & exegerit
 debitum: aliud dici oportet. quia in arbitrio here-
 dis esse non debet, ut quandoque condicione
 existente

existente neque ipsi legatario debeat legatum, si tum viuat, & capere possit, neque ei ad quem hoc commodum peruenit, si legatarius capere non possit.

XXII. PAPINIANVS libro nonodecimo
Questionum.

QUOD MIHI SEMPRONIUS DEBET, PETI NOLO. non tantum exceptionem habere debitorem: sed & fideicommissum ut liberetur petere posse, responsum est.

XXIII. IDEM lib. septimo Responsorum.

PROCURATOR, à quo rationem heres exigere prohibitus, eoq; nomine procuratorem liberare damnatus est, pecuniam ab argentario debitam ex contractu, quem ut procurator fecit, iure mandati cogetur restituere, vel actiones prestare.

XXIII. IDEM lib. octauo Responsorum.

CUM heres rogatur debitorem suum liberare, de eo tantum cogitatum videtur, quod in obligatione manserit. itaque si quid ante tabulas apertas fuerit solutum, ad causam fideicommissi non pertinebit. quod autem post tabulas apertas ante aditam hereditatem ab eo, qui voluntatem defuncti non ignorauit, fuerit exactum, dolo proximum erit: ideoq; repeti potest.

Debitum quomodo utiliter legetur.

XXV. PAVLVS libro decimo Questionum.

Legavi Titio quod mihi debetur, vel ad-
 iecta certa quantitate siue speciei, vel non
 adiecta, aut ex contrario, aequo cum distinctione,
 veluti **TITIO QVOD EI DEBEO. vel**
ita, TITIO CENTVM QVAE EI DEBEO.
 quero, an per omnia requirendum putes, an
 debitum sit. & plenius rogo, quae ad haec spe-
 ctant attingas. cotidiana enim sunt. respondi,
 si is cui Titius debebat, debitum ei remittere
 voluit: nihil interest, heredem suum iussit, vt
 eum liberaret, an prohibeat eum exigere. vtro-
 que enim modo liberandus est debitor, & vtro-
 que casu competit vltro ad liberandum debi-
 tori actio. quod si etiam centum aureorum, vel
 fundi debiti mentionem fecit, si quidem debitor
 fuisse probetur, liberandus est. quod si nihil de-
 beat, poterit dici, quasi falsa demonstratione
 adiecta, etiam peti quod comprehensum est
 posse. sed poterit hoc dici, si ita legauit, **CEN-**
TVM AVREOS QVOS MIHI DEBET:
 vel **STICHVM QVEM DEBET, HERES**
MEVS DAMNAS ESTO NON PETRE.
 quod si sic dixit, **HERES MEVS CENTVM**
AVREOS, QVOS MIHI TITIVS DEBET,
DAMNAS ESTO EI DARE: etiam illud
 temptari poterit, vt petere possit, quasi falsa
 demonstratione adiecta. quod mihi nequaquam
 placeat: cum damni verbum ad debitum referre
 se testator existimauerit. Contra autem, si de-
 bitor

bitor creditori leget, nullam utilitatem video, si sine quantitate leget, sed & si id demonstraret, quod debere se consuetur: nulla utilitas est, nisi in his speciebus, in quibus emolumentum debiti ampliat. quod si centum aurcos, quos se debere dixit, legauit: si quidem debet, inutile est legatum. quod si non fuit debitor, placuit utile esse legatum. certa enim nummorum quantitas similis est Stichio legato cum demonstratione falsa. idq; & Diuus Pius rescripsit, certa pecunia dotis acceptæ nomine legata.

Allegatario potest relinqui liberatio hereditibus, qui agnito legato repellitur exceptione, nisi beneficio

statuti iuuetur. Bart.

XXVI. SCAEVOLA libro quarto
Responforum.

Tutor decedens alii hereditibus scriptis, pupillo suo, cuius tutelam gessit, tertiam partem bonorum dari voluit, si hereditibus suis tutela causa controuersiam non fecerit, sed eo nomine omnes liberauerit. pupillus legatum petulit, & postea nihil minus peti quidquid ex distractione aliaue causa ad tutorem suum ex tutela peruenerit. quero, an verbis testamenti ab his exactionibus excludatur. respondit, si prius quam conditioni pareret, fideicommissum percepisset, & pergeret petere id in quo contra conditionem faceret, doli mali exceptione obstat: nisi paratus esset, quod ex causa fidei-

commisi percepisset reddere. quod ei atatu be
nescio indulgendum est.

XXVII. TRYPHONINVS libro
octauo Disputationum.

VIdemus, si ei, cum quo de peculio actio
erit, liberatio testamento legata sit: an
si die, quo legata cedere solent, nihil in peculio
sit, legatarij loco habetur, atquin nondum debitor
fuit, nec procedit, ut emolumentum aliquid ex
legato ad eum perueniat, nisi propter spem su-
turi peculij, nunquid ergo in pendenti sit, an
legatarius fuerit: perinde atque si qua alia cau-
sa spem legati dubiam faceret?

Effectus liberationis relictæ pupillis, non
extenditur ad tutorem. Bart.

XXVIII. SCAEVOLA libro sexto-
decimo Digestorum.

Arelius Symphorus fideiusserat pro tuto-
re quodam, & decedens eisdem pupillis
legauit in hac verba: ARELLIO LATINO
IT ARELLIO FELICI SINGVLIS QVINA,
CVM QVIS EORVM QVATTVORDECIM
ANNORVM FVERIT: AD QVOD TEMPVS
PRAESTARI EIS VOLO, SINGVLIS
ALIMENTORVM NOMINE MENSTRVOS
DENARIOS SENOS, ET VESTIARIJ
NOMINE ANNVS DENARIOS VIGINTI
QVINQVE. QVO LEGATO CONTENTI
ESSI DEBETIS, QVANDO TVTELA
VEST

VESTRA NON MINIMO DAMNO RATIONEM MEAM ADFLIXERIT. A VOBIS AUTEM HEREDES MEI PETO, NE QUID EX RATIONE TUTELAE AB HIS EXIGERE, VEL AB HOC LEGATO EORVM RETINERE VELITIS. *quesitum est, si heres eius ex causa fideiussionis aliquid praestiterit: an herede filiorum eius, pro quo fideiusserat, repetere possit. respondit, verbis quae proponerentur, id solum videri heredum fidei commissum, ne exigere quod ex ratione tutela, quam ipse Symphorus administraverat, ab Arellius sibi deberetur.*

Legatum liberationis ad debitum tempore testamenti restringitur. Bart.

¶ *Testamento facto debitoribus liberationem reliquerat, post inciso lino & recognito testamento, aliud testamentum fecit, in quo repetit legatum his verbis: QVIBVSQVE LEGATA IN EO TESTAMENTO, QVOD INCIDERAM; DEDI: OMNIA RATA ESSE, ET QVAEQVAE SCRIPTA SVNT, VOLO.* *quesitum est, adita ex sequente testamento hereditate, an debitores, quibus priori testamento liberatio relicta erat, consequi possint, ut etiam eius quantitatibus nomine, quam post prius testamentum debere coeperant, liberarentur. & si ab his heredes petere coeperint, an doli mali*

exceptione summonerentur. respondit, non li-
 berari. ¶ Titius Seio debitori suo ita legavit,
 DO LEGO SEIO DENARIOS DECEM.
 ITEM DONO ILLE QUIDQVID SORTIS
 ET VSVRARVM NOMINA MIHI DE-
 BEBAT. praterea generaliter damnauit here-
 des fidei que eorum commisit, vti darent, resti-
 tuerent vnicuique quidquid ei legasset. postea
 Seius aliam praterea pecuniam a Titio mu-
 tuatus est. quero, an hec quoque pecunia, qua
 post testamentum factum data esset Seio, le-
 gata intellegitur. respondit, cum in prateritum
 tempus verba collata proponerentur: non esse
 posterius credendum legatum.

Generalis liberatio patri relicta, con-
 tinet liberationem reliquo-
 rum, secus in extra-
 neo. Bart.

¶ Titius testamento facto, & filii heredibus
 instituit, de patre tutore suo quondam facto
 ita locutus est: SEIVM PATREM MEVM
 LIBERATVM ESSE VOLO AB ACTIONE
 TVTELAE. quero, hec verba quatenus accipi
 debent. id est, an pecuniis, quas vel ex ven-
 ditionibus rerum factis, aut ex nominibus ex-
 actis in suos vsus conuertit, vel nomine suo fa-
 nerant: filii & heredibus testatoris nepotibus
 suis debeat reddere. respondit, eum cuius notio
 est estimaturum. presumpcio enim propter na-
 turalem

iuralem affectum facit, omnia patri videri
 concessa: nisi aliud sensisse testatorem ab here-
 4. dibus eius aprobeatur. ¶ Mævia testamento
 suo alterum ex heredibus suis actione tutela
 voluit liberari his verbis: RATIONEM TU-
 TELAE QVAM EGIT † IULIANVS PAV-
 LVVS CVM ANTISTIO CICERONE, POSCI
 AB EO NOLO: EOQVE NOMINE CAV-
 SA OMNI LIBERATVM ESSE VOLO.
 quero, an si qua pecunia ex tutela apud eum
 remansu: peti ab eo possit. respondit, nihil pro-
 poni, cur pecunia qua pupille est, & apud tu-
 5. torem posita maneret, legata videretur. ¶ Te-
 stamento ita scripserat. TITIO ADFINI MEO
 QVICQVID MIHI QVACVNQVE EX
 CAUSA DEBEAT, REMITTI VOLO,
 EOQVE AMPLIVS DECEM DO. codicil-
 lis ita scripsit, TITIO HOC AMPLIVS
 ADFINI ET DEBITORI MEO VSVRAM
 PECVNIAE, QVAM MIHI DEBEAT,
 AB HEREDE MEO DONEC ADVIVET.
 QVOD SI EXIGERE VLTIA VOLVN-
 TATEM MEAM PVTAVERIT, EIVS
 SORTIS VSVRAM EIDEM TITIO AB
 HEREDIBVS MEIS DONEC VIVIT PRAE-
 STARI VOLO. *quesitum est, cum augendi po-
 tius, quam minuendi testator voluntatem ha-
 buerit: an heredes ex causa fideicommissi Ti-
 tio teneantur, vt cum omni debito liberent.*

Ad hanc
 sententii
 pertinent
 memorabi-
 lia exē-
 pla apud
 Valerium
 lib. 5. c. 4.
 † *Inlius*

respons

respondit, secundum ea que proponerentur,
videri minutum legatum quod primo de-
derat.

Legatum liberationis extenditur ad de-
bitum accessorium post testa-
mentū contractum. Barr.

¶ Legatum est testamento hoc modo, SEIO
CONCEDI VOLO QVICQVID MIHI AB
EO DEBITVM EST, VEL FIDEM MEAM
PRO EO OBLIGAVI. quero, vtrum id so-
lum, quod testamenti facti tempore debeba-
tur, legatum sit: an etiam si quid ex ea sum-
ma usurarum nomine postea accessit, legato
cedat. respondit, videri omnem obligationem
eius debiti per fideicommissum solui voluisse.

¶ Stichus testamento manumisso fundum in-
structum & alia legavit, & hec verba adie-
cit: QVEM RATIONEM REDDERE VETO,
QVIA INSTRUMENTA PENES SE HABET.
quaesitum est, an Stichus reliqua, que ex ade
ministratoe actus debuerat, reddere de-
buerit. respondi Stichum eo nomine non tene-
ri. Claudius: nemo enim ex servitutis actu
post libertatem tenetur. & consultatio ad ius
debiti relata fuerat. retineri ergo reliqua pos-
sunt cum peculio, aut ex eo deduci, si lega-
tum est. CENTVM, QVAE APVD APRO-
NIANVM DEPOSITA HABEO, APVD
IPSVM ESSE VOLO DONEC FILIVS
MEVS

MEVS AD ANNOS VIGINTI PERVE-
NERIT: EIVSQUE PECVNIAE VSVRAM
EXIGI VETO. *quasitum est, an ex causa fidei-
commissi Apronianus consequi possit, na-
ante tempus à testatore praescriptum ea sum-
ma ab eo exigatur. respondit, secundum ea
qua proponerentur, consequi posse.*

Legatum ne rationes exigantur, impor-
tat quantum testatorem vo-
luisse probabitur.

Bart.

3 ¶ *Filias heredes scripserat, quarum fidei com-
misi in haec verba: NE A GAIO SEIO RA-
TIONES ACTVS REI MEAE, QVAE
PER MENSAM EIVS SILVE EXTRA
MENSAM IN DIEM MORTIS MEAE
GESTA EST, EXIGATIS. EOQUE
NOMINE EVM LIBERETIS. quasitum
est, cum vniversas rationes in diem mortis isto
administraverit & per mensam suam & qua
extra administrabantur: an ad rationes red-
dendas heredibus teneatur. respondit libera-
tionem quidem secundum ea qua proponeren-
tur, legatam esse. sed quatenus praestanda
sit, ex qualitate disceptationis iudicem esti-
maturum. ¶ Eum qui tutelam ipsius admi-
nistraverat, & fratrem suum, & alios quos-
dam scripsit heredes: & tutori legavit qua
impenderat in se & fratrem ipsius, decem.
quasitum*

quasitum est an vile esset in persona eius fideicommissum. respondit, si id dederit per fideicommissum, quod debebatur: peti non posse. idem quasit, si in tutoris persona inuile esset: an in persona fratris vile videretur: quoniam illi proficeret, cuius & ipsius tutelam administrasset. respondit, fratri vtiliter esse legatum: cum suo debito liberetur.

Potest quis vni scripturae pro parte stare, pro parte non, probando contrarium. Bart.

hic g. mul-
tis mortē
attulit
præcipi-
tē ex ni-
miū abs-
cilla in
crimina-
libus Ita-
lorū in-
terpreta-
tione.

¶ Idem quasit, si tutor amplecteretur fideicommissum ita, ut quibusdam stari vellet verbis testamenti, in quibusdam autem recedat, quod minorem quantitatem sumptuum dicat fideicommissio contineri, quam ipse erogauerat: an audiri deberet. respondit, non impediri eum scriptura testamenti, quo minus omne, quod sibi deberi probasset, petere posset. ¶ Quidam ita legauit, SEMPRONIAE VXORI MEAE REDDI IVBEO AB HEREDIBUS MEIS QVINQVAGINTA EA QVAE MYTVA ACCEPERAM CHIROGRAPHO PARTICVLATIM IN NEGOTIA MEA. quasitū est, an si vere vxoris debitor fuerit fideicommissum constituerit. respondit, si debita fuisset nullum esse fideicommissum. Idem quasit an si hanc pecuniam vt debitam apud iudicem puerit, & victa fuerit: an fideicommissum peti

peti possit. respondit, secundum ea que proponuntur, posse ex causa fideicommissi peti, quod apparuisset non fuisse ex alia causa debitum.

Inter duos reos quibus est relicta liberatio, est locus iuri accrescendi. Bart.

XXVIII. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

SI is qui duos reos promittendi habet, damnauerit heredem ut utrosque liberet: si alter ex his capere non possit, nec socij sunt: deligari debet is qui nihil capit, ei cui hoc commodum lege competit. cuius petitione utrumque accidit: ut & hoc commodum ad eum perueniat, & is qui capit, liberetur. quod si socij sunt, propter eum qui capax est, & ille capit per consequentiam; liberato illo per acceptilationem. id enim eueniret etiam si solum capax liberare iussus esset.

Si legatum non valet propter rem principalem, non valet propter sumptus litis. Bart.

XXX. IDEM libro decimo Questionum.

Petitor vel possessor damnauit heredem suum, ne centumuirale iudicium exerceat. de effectu legati queritur. & dictum, in demum rite videri legatum esse, si malam causam aduersarius testatori habuit, ut litigato herede vinci debuisset. tunc enim non tantum litis emolumentum, sed etiam sumptus heres

Quidam addunt negationem contra hanc Florentinam scripturam & manuscriptorum librorum.

heres legatario prestare cogitur. nam in bona causa nihil videtur esse in legato nec propter sumptus: quod quidam existimauerunt.

Legatum liberationis non extenditur ad debitum post testamentum testatori solutum. Bart.

XXXI. SCAEVOLA libro tertio
Responforum.

Creditor debitori legavit ita: GAI
SEIO QVICQVID MIHI SVB PI
GNORE HORTORVM SVORVM DEBVI
T, AB HEREDIBVS MEIS DARI VOLO.
quero, cum testator nūus à Seio aliquid re
cepit, an id ex causa legati peti possit. respon
dit, secundum ea quae proponerentur, non posse.
Idem repetiit, & ait item testatorem ante fa
ctos codicillos, quibus legavit, pene omnem pec
cuniam sortis & usurarum recepit, ita ut
modicum sortis & usurarū debeatur. & qua
sit, an ei ꝑ petiitio competere propter verba

ꝑpetiitio

ad prateritum relata QVIDQVID MIHI
DEBVI. respondit, prius quidem secundum
ea quae proponerentur, recte responsum est. ve
rum posterius propter ea, quae in tempore ad
derentur, ita ab indice estimandum, ut inspi
ceret oblivione pecunia soluta, aut quòd eo in
seio numerata esset, id fecisset: an còsulto, quòd
quantitatem quondam debitam, non ius libe
rationis dare voluisset. ¶ Inter caetera liberto

ita legavit, ET SI QUID ME VIVO GES-
 SIT, RATIONIS AB EO EXIGI VETO.
queritur, an chartas in quibus rationes con-
scripte sunt, item reliquas secundū accepta &
expensa heredibus reddere debeat. respondit, ea
de quibus quereretur, posse heredē vindicare.
id autem quod conseruus, qui remanens in he-
reditate, crediderit, & in rem domini versum
esset, desisse in reliquis esse.

In generali legato liberationis non venit
 id quod potest vindicari. Bart.

2 ¶ Titia que duos tutores habuerat, ita cavit:
 RATIONEM TUTELAE MEAE, QVAM
 EGIT PVBLIVS MAEVIVS CVM LVCIQ
 TITIO, REPOSCI AB EO NOLO. *queri-*
tur, an si qua pecunia apud eum ex tutela re-
mansit, peti ab eo possit. respondit, nihil propo-
ni, cur non pecunia qua pupille esset, & apud
tutorem remaneret, legata videretur. Itē que-
ritur, an contutor liberatus videretur. respon-

3 dit, contutorem non liberari. ¶ GAIQ SEIQ
 OPTIME MERITO HOC AMPLIVS LÉ-
 GO, CONCEDIQVE VOLO, NEQVE
 AB EO PETI NEQVE AB HERE-
 DIBVS EIVS QVIBQVID MIHI AVT
 CHIROGRAPHIS AVT RATIO-
 NIBVS DEBITOR EST, VEL QVID-
 QVID A ME MVTVVM ACCEPIT,
 VEL FIDEM MEAM PRO EO OBLI-

GAVI. quæro, utrum id solum, quod eo tempore quo testamentum fiebat debebatur, legatum sit: an & si quid ex ea summa usurarum nomine postea accessit, legato cedat. respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri omnem obligationem seio eius debiti per fideicommissum solui voluisse. ¶ Item queritur, si postea novatione facta, & ampliata summa, ceperit debere: an id, quod ex vetere contractu debebatur, nihilo minus in causa legati duret. ¶ an verò novatione facta quasi novus debitor ampliata summa possit conveniri. respondit, id dumtaxat legatum videri, quod tunc debuisset. si tamen mansit in ea voluntate testator, quæ tunc fuisset.

DE ADIMENDIS VEL
TRANSFERENDIS LEGA-
TIS VEL FIDEICOMMISSIS.

TIT. IIII.

PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

VI actus legato iter adimat,
nihil adimit: quia numquam
actus sine itinere esse potest.

II. POMPONIVS libro
quinto ad Sabinum.

FVndo legato adimi ita potest, FVNDVM
ILLI PRÆTER VSYMFRVCTVM NE-

QVE

QUE DO NEQUE LEGO, *ut ususfructus in legato relinquatur. sed & fructus adimi potest, ut proprietates relinquatur. Item pars fundi legati adimi potest.*

Interpretatio voluntatis contra subtilitatem verborum.

III. ULPIANVS libro vicesimo quarto ad Sabinum.

SI quis ita legauerit, TITIO FVNDVM DO
LEGO. SI TITIVS DECESSERIT,
SEFO HERES MEVS DARE DAMNAS
ESTO: recte translatum legatum videtur. sed
etsi iam mortuo eo cui legatum erat, easdem
res transfulerit, Sempronio debetur. ¶ Si quis
Titio legauerit sic, TITIO DATO, AVT SI
TITIVS ANTE DECESSERIT QVAM
ACCIPIAT, SEMPRONIO DATO: secun-
dum meram subtilitatem vtrique obligatum
videri heredem, id est & Sempronio & heredi
Titij. sed si quidem mora Titio ab herede fa-
cta est, ad heredes eius legati exactio transmi-
tatur, Sempronio repellendo. sin autem nulla
mora intercesserit, tunc Sempronius legatum
accipit, & non Titij heredes. sed si ante diem
legati cedentem decesserit Titius, soli Sempro-
nio debetur legatum. Idem dicendum est & fi-
deicommissa hereditate puero data, aut si ante
resistentiam decessisset, matri eius relicta: ut si
puer ante diem legati cedentem decessisset, ma-

tri debetur. si postea, ad pupilli heredes fideicommissum transmittatur, utpote re ipsa mora subsecuta. sed & cum quis ita legasset, HERES MEVS TITIO DATO: SI NON DEDERIT, SEMPRONIO DATO: ita demum Sempronio debetur, si dies eius in persona Titii non cesserit. ¶ Si quis ita legauerit, HERES MEVS TITIO FVNDVM DATO, ET SI TITIVS EVM FVNDVM ALIENAVERIT, HERES MEVS EVNDEM FVNDVM SEIO DATO: oneratus est heres. non enim à Titio fideicommissum relictum est, si alienasset fundum, sed ab herede ei legatum est. heres igitur debebit doli exceptione posita, prospicere sibi cautione à Titio de fundo non alienando. ¶ Si quis plus quam dedit, ademerit: ademptio valet. veluti si quis viginti legauerit, & quadraginta ademerit. ¶ Si loci ususfructum leget testator, & iter adimat: non valet ademptio. ne vitietur legatum. sicuti qui proprietatem fundi leget, iter adimendo legatum non minuit. ¶ Si duobus Titius separatim legauerit, & vni ademerit, nec appareat cui ademptum sit: utriusque legatum debetur. quemadmodum & in dando, si non appareat cui datum sit, dicemus neutri legatum.

Si ademptio referatur ad rem, videtur adimi onanis dispositio facta circa illam. Bart.

Et. l. ro. 7.
de reb. du
bit.

* Quidam
utique, a-
lij neutri.
* Vide
Quinti.

Ha. lib. 7.
cap. 10. de
ambiguo.

6 ¶ Si Titio fundus pure, eidemque sub condicione legatus sit, deinde postea ademptum sit sic, TITIO FVNDVM, QVEM SVB CONDI-
TIONE LEGAVI, HERES MEVS NE DA-
TO: ex nulla datione debetur: nisi specialiter dixerit, pure enim legatum velle accipere.

7 ¶ Condicio legati an adimi possit vel hereditatis vel statulibero, videndum. & Iulianus scribit, in statulibero detractam condicionem non representare libertatem. Papinianus quoque libro septimodecimo questionum scribit generaliter condicionem adimi non posse. nec enim datur, inquit, condicio, sed adscribitur. quod autem adscribitur, non potest adimi, sed quod datur. sed melius est, sensum magis quam verba amplecti. & conditiones sicut adscribi, ita & adimi posse.

8 ¶ Cum Titio centum testamento legasset, & eidem codicillis ita legasset, TITIO QVIN-
QVAGINTA DVMTAXAT, NEC AM-
PLIVS HERES MEVS DATO: non amplius quinquaginta legatarium petiturum.

Nuda voluntate, vel tacita, & grauissimis inimicitis legata & fideicommissa reuocantur. Bart.

9 ¶ Non solum autem legata, sed & fideicommissa adimi possunt: & quidem nuda voluntate. vnde queritur, an etiam inimicitis inter-

positis fideicommissum non debeat. & si quidem capitales vel grauissime inimicitie intercesserint, ademptum videri quod relictum est. Sin autem leuis offensa, manet fideicommissum. secundum hæc & in legato tractamus, doli exceptione opposita.

III. IDEM libro trigesimo tertio ad Sabinum.

Quod si iterum in amicitiam redierunt, & parituit testatorem prioris offensa, legatum vel fideicommissum relictum redintegratur. ambulatoria enim est voluntas defuncti vsq; ad rite supremum exitum.

V. GAIUS libro secundo ad Edictum vrbicum.

Aleat. li.
7. parerg.
c. 8.

Sicut adimi legatum potest, ita & ad alium transferri: veluti hoc modo, **QVOD TITIO LEGAVI, ID SEIO DO LEGO.** quæ res in personam Titij tacitam ademptionem continet.

VI. PAVLVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

Translatio legati fit quattuor modis. aut enim à persona in personam transfertur: aut ab eo qui dare iussus est, trãsfertur, vi alius det: aut cum res pro re datur, vi pro fundo decem aurei: aut quod pure datum est, transfertur sub conditione. sed si id quod à Titio dedit, à Memio dem: quamuis soleant esse duo eiusdem rei debitores, tamen verius est, hoc casu ademptum

ptum esse legatum nam cū dico, QVOD TITIVM DARE DAMNAVI, SEIVS DAMNAS ESTO DARE: videor dicere, ne Titius det. Item si pro fundo decē legentur, quidam putant nō esse ademptū prius legatū, sed verius est ademptū esse, nouissima enim volūtas seruetur.

VII. VLP IANVS libro vicenlimo-
quarto ad Sabinum.

Quod si alij legatur sub conditione, quod alij pure datum est: non plene recessum videtur à primo, sed ita demum, si condicio sequentis exstiterit. ceterum si hoc animo fuerit testator, vt omnimodo recessum à primo putauerit: dicendum erit, à primo ademptum legatum.

VIII. IULIANVS libro trigenlimo
secundo Digestorum.

Et ideo si viuo testatore mortuus fuerit is, in quem translatus legatus fuerit: nihilo magis ad eum, à quo translatus fuerit, pertinebit. Si quantitas bis relinquatur, bis debetur, nisi animo adimendi secunda voluntas fuit expressa. Bart.

VIII. VLP IANVS libro quinto
Disputationum.

Cum centum, que quis pure reliquit, conditione adiecta iterum eidem legauit, si quidem quasi aliam hanc summam esse voluit: & quod pure relictum est, statim debebitur: & quod sub conditione adscriptum est, si

condicio extiterit. quod si eadem summam mutata voluntate sub condicione reliquit, pura datio condicionalis effecta videbitur. quare si in eodem testamento, in quo centum adscripserat, postea quinquaginta reliquerit: si quidem alia voluit esse hac quinquaginta, centum quinquaginta debebuntur. sin verò quinquaginta tantum deberi voluit, quinquaginta tantum debebuntur. idem est & si in codicillis id fuerit factum.

X. IULIANVS libro trigelimo septimo Digestorum.

Si legatum pure datum Titio adimatur sub condicione, & pendente condicione Titius decesserit: quamuis condicio defecerit, ad heredem Titij legatum nō pertinebit. nam legatio cū sub condicione adimatur, perinde est ac si sub contraria condicione datum fuisset. **¶ Quod si ita legatum est, TITIO DECEM HERES MEVS DATO: SI TITIO NON DEDERIT, EADEM DECEM SEMPRONIO DATO: si moriatur Titius ante diem legati, Sempronius legatum utiliter petet. translatum enim legatum intellegi debebit.**

XI. IDEM libro quinquagesimo quarto Digestorum.

Qui hominem legat, & Stichum adimit, non peremit legatum, sed extenuat:

XII. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Sabinum.

VI STICHVM legatarius eligere non possit.
 XIII. MARCIANVS libro sexto
 Institutionum.

Dui Seuerus & Antoninus rescripserūt,
 cum testator postrema scriptura quaqua
 ratione motus pessimum libertum esse adiecisset,
 ea qua priori scriptura ei relicta fuerant,
 adempta videri.

Quæ inducuntur ad deminutionem, non
 important augmentum. Bart.

XIII. FLORENTINVS libro 7° vñ
 decimo Institutionum.

† primo

Legata inutiliter data ademptione non
 confirmantur: veluti si domino herede in-
 stituto, seruo pure legatum sub condicione adi-
 matur. nã pure legatum si sub condicione adi-
 matur, sub contraria condicione datum intel-
 legitur. & ideo confirmatur. ademptio autem
 quo minus, non quo magis legatum debeatur,
 interuenit. ¶ Quibus ex causis datio legati in-
 utilis est, ex isdem causis etiam ademptio inef-
 ficax habetur. veluti si viã pro parte adimas,
 aut pro parte liberum esse vetes.

XV. PAVLVS libro singulari de assi-
 gnatione libertorum.

Cvm seruus legatus à testatore & aliena-
 tus, rursus redēptus sit à testatore: non
 debetur legatario, opposita exceptione doli ma-
 li. sanè si probet legatarius nouam volunta-
 tem testatoris, non submouebitur.

XVI. IDEM ex libro singulari de
iure Codicillorum.

Nihil interest, inducatur quod scriptum
est, an adimatur.

XVII. CELSVS libro vicesimose-
cundo Digestorum.

Nihil prohibet priorem scripturam po-
steriore corrigere, commutare, rescin-
dere.

Alienatione voluntaria extinguitur
legatum. Bart.

XVIII. MODESTINVS libro octavo
Differentiarum.

Rem legatam si testator viuis alij dona-
uerit, omnimodo extinguitur legatum.
nec distinguimus, vtram propter necessitatem
rei familiaris, an mera voluntate donauerit.
vt si necessitate donauerit, legatum debeat:
si nuda voluntate, non debeat. hæc enim
distinctio in donauit munificencia non cadit:
cum nemo in necessitatibus liberalis existat.

XVIII. IDEM libro vndecimo
Responsorum.

In vulga-
ta edit. est
lex. Si adi-
mendo.

Modestinus respondit, si adimendo le-
gatum quod Mauius relicum sit, fi-
deicommissum ab eo datum defunctus reuoca-
re noluit: heredes ex causa fideicommissi conue-
niri posse, rellè probari.

XX. POMPONIVS libro primo
ad Quintum Mucium.

Licet

Licet trāsferam legatum in eum, cum quo nobis testamenti factio non est, siue in seruum proprium, cui sine libertate legauero: licet eis non debeat, nec illi tamen debetur, cui fuerit ademptum.

XXI. LICINNIVS RVFINVS libro quarto Regularum.

Legatum nulli alij adimi potest, quam cui datum est. quapropter si filio aut seruo alieno legatum fuerit, domino aut patri legatum adimi non potest.

XXII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

Ex parte heres institutus etiam legatum acceperat: eum testator inimicitus grauissimis persecutus, cum testamentum aliud facere instituisset, neque perficere potuisset, praeteriit. hereditaria quidem actiones ei non denegabuntur. sed legatum si petat, exceptione doli mali submouebitur.

Si ex pecunia legata per testatorem aliquid ematur, legatum non extinguitur, sed ex re emptā pra-

stabitur. Bar.

XXIII. IDEM libro septimo Responsorum.

Pater inter filios facultatibus diuisis, filiam ex ratione primipili commodorum trecentos aureos accipere voluit, ac postea de pecunia commodorum possessionem parauit. nihilominus fratres & coheredes sorori fidei commissum

¶ i. admini-
stratione
militaris
annonae.
Alciatus
perperit
hunc lo-
cum ex-
plicat.

commissum præstabunt. non enim absumptum videtur quod in corpus patrimonij versum est. cum autem inter filios diuiso patrimonio res indiuisas ad omnes coheredes pertinere voluisset, ita possessionem ex commodis comparatam diuidi placuit, vt in eam superflui pretij filia portione hereditariam accipiat. hoc enim eueniret in bonis pecunia relicta.

Legatum videtur transferri cum conditionibus suis, nisi conditio personæ cohæreat.

XXIIII. IDEM lib. c. 8. auo Responsorum.

l. 95. §. de
cond. &
demonst.

Legatum sub conditione datum cum transfertur, sub eadem conditione transferri videtur, si non conditio priori personæ cohæreat. nam si quis uxori sublatis liberis legauerit, repetita conditio non videbitur, quæ fuit in persona mulieris necessaria. Pater hos in instructos filie legauit: postea quedam ex mancipiis hortorum uxori donauit. siue donationes confirmauit, siue non confirmauit, posterior voluntas filie legato potior erit. sed etsi non valeat donatio, tamen minuisse filie legatum pater intellegitur.

XXV. IDEM libro nono Responsorum.

Alteri ex heredibus præceptionem prædij dedit: mox alteri præstari aduersus debitorem actiones ad eum finem mandauit, quo prædium fuerat comparatum. cum postea prædio

pradio distracto citra ullam offensam eius qui praeceptionem acceperat, pretium in corpus patrimonij redisset: non esse praestandas actiones coheredi respondi.

XXVI. PAVLVS libro nono
Quaestionum.

SI seruo cum libertate dato legato & alienato adimatur libertas, quamvis alieno inutiliter adimatur, tamen legatum ad emptorem non peruenturum. & merito: constat enim ademptio, quia possit redimi. sicut datio, cum in eum confertur, qui testamenti faciendi tempore fuit testatoris, deinde alienato codicillis libertas datur. quid ergo si eum, quem liberum esse quis iusserat, manumiserat viuis, deinde codicillis libertatem ei ademerit? videamus an perdidit legatum vana ademptio libertatis. quod quidam putant. sed superuacua scriptura non nocet legato.

XXVII. IDEM libro vicesimo primo
Quaestionum.

Seruus legatus est; & ei aliquid. si alienato eo adimatur quod ei legatum est, valet ademptio: quia & legatum potest procedere, si redimatur. ¶ Seruo legato, & inter viuos manumisso si legatum adimatur: nullius momenti ademptio est. igitur legatum, quod ipsi datum est, capiet. nam etsi rursus in seruitutem ceciderit, non tamen legatum eius rescissabitur.

¶. l. 79. §.
de leg. 3. l.
qui res. §.
are. j. de
solut.

scitabitur. nouus enim videtur homo esse.

Translatio legati facta de vno in eundem, non videtur facta cum onere. Bart.

XXVIII. VALENS libro quinto
Fideicommissorum.

SI tibi certam rem legauero, & rogauero te ut eam Titio restitueres: deinde eandem rem tibi fideicommissero, nec rogauero te ut alij eam prestares: queritur, an in sua potestate sit, ex causa fideicommissi eligere ut fideicommissum non prestes. & magis posteriorem scripturam testamenti placuit spectari.

XXVIII. PAULVS libro tertio
Sententiarum.

Libertus, qui in priore parte testamenti legatum acceperat, & ingratus postea eadem scriptura à testatore appellatus est: commutata voluntate actionem ex testamento habere non potest.

Fideicommissum ab vno in alium transfertur cum onere speciali. Bart.

XXX. SCAEVOLA libro vicésimo
Digestorum.

Alumnae suae plura legauerat. quaedam ex his abstulit: quaedam ut prestarentur ab herede suo petiit: in quibus & viginti dari voluit his verbis: HOC AMPLIUS DO
LEGO DARIQUE VOLO VIGINTI
AVRI LIBRAS: & adiecit, FIDEIQUE

TVAB

TVAE ATTI COMMITTO, VT IN
 PRIMIS SEMPRONIAM SOROREM
 TVAM PRO TVA PIETATE ET RE-
 GERE ET TVERI VELIS. ET SI
 PVTAVERIS EAM AD BONAM VITAE
 CONSVEVDINEM REVERSAM, ITA
 VIGINTI AVRI LIBRAS EI REDDERE,
 CVM MORIERIS: INTERIM TAMEN
 REDITVS EIVS, ID EST VSVRAS SE-
 MISSES EI PRAESTES. *postea codicillis*
ad Maevium legatarium easdem viginti libras
auri transtulit, & fidei eius commisit in hac
verba: VIGINTI LIBRAS AVRI,
 QVAS TESTAMENTO SEMPRONIAE
 ALVMNAE MEAE RELIQVI, EAS
 DARI VOLO MAEVIQ, CAUTIONIBVS
 INTERPOSITIS VT EX EA SVMMA
 EIDEM SEMPRONIAE QVAMDIV AD-
 VIXERIT, PRAESTET MENSTRVOS
 DENARIOS QVINQVE, ET VESTIARI
 NOMINE DENARIOS CENTENOS VI-
 CENOS QVINOS, IDQVE FIDEI VE-
 STRAE COMMITTO. CERTA SVM AV-
 TEM TE MAEVI PRO TVA PIETATE
 PETITVRVM AB HEREDE TVO, VT
 VOLVNTAS MEA IN PERSONA
 ALVMNAE MEAE DVRET. *quasitum*
est, an Maevius legatarius cogendus sit post
mortem suam viginti libras auri Semproniae
restit.

restituere, sicut rogatus fuerat *Titius* heres. respondit, secundum ea quae proponerentur, viginti quidem auri libras non cogendum praestare, sed alia quae ab eo alumnae relicta sunt, deberi & à *Menio* & ab herede eius donec viuit alumna. ¶ *Titia* testamento *Seiam* libertam, eandemque collactaneam ex parte duodecima heredem instituerat. *Pamphilo* liberto suo pradia per fideicommissum dedit, in quibus ei *ὄγκτωσι*, id est, vniuersam possessionem, massam praediorum, quae appellatur circa *Colonen*, eidem liberto postea per epistolam alia etiam res donauit, in quibus de *Seia* & *Pamphilo* ita est locuta.

• Sic dispungendum, non vt *Taur.* dispunxerat.

Hęc *Græca* *Rogeri* non habuit, reperi tamē interpretata, & partim *Græcè* scripta in antiquis; vt infra scripti.

Τίτια τοῖς κληρονομοῖς μὲ καίριον. βόλομαι βέβαια εἶναι τὰ κληρονομία, ὅσα ἐρθεῖν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ *Παμφίλου* πεποιμένην ἴσθι *Seia* ἡ σύτροφις μὲ κληρονομία μὴ γίνεσθαι, ἀλλ' ἐν γήραφαι ἀντὶ τῶν μίθων, βόλομαι ἀντὶ δεδωῖται τῶν ὄγκτωσι τῶν περὶ *Colωνῶν*. Id est, *Titia* heredibus meis salutem. Volo firma esse quae inferius ordinata sunt: quaecunque praueui in nomine *Pamphili* fecisse, si *Seia* collactanea mea heres non fiet, ex ea ex qua scripsi eam parte, volo ei dari omnem possessionem quae est circa *Colonen*. quae sic est, cum *Seia* liberta omnia parte hereditati ei testamento adscripta, ex codicillis fideicommissum est.

id est *ὄντων* circa Colonē eligat: an si Pā-
 philus ex causa fideicommissi eadem pradia vin-
 dicet, doli mali exceptione summoveri debeat.
 respondit translātū videri fideicommissum pra-
 diorū, id est *ὄντων* quae est circa Colonen,
 in Sciam libertam. ¶ Ab heredibus petierat,
 ut si in provincia decessisset, sexaginta Lucio
 Titio darentur, ut is corpus eius curaret in pa-
 triam reportari: & adiecerat haec verba, CUI
 CONCEDI VOLO SI QUID EX EA PECU-
 NIA SUPERERIT. eadem die codicillos ad he-
 redes suos ita scripserat, PETO A BOBIS, UT
 SIVE IN PROVINCIA SIVE IN VIA ALI-
 QUID MIHI HUMANITVS ACCIDERIT:
 CORPVS MEVM CVRETIS ET IN CAM-
 PANIA ET IN MONVMENTVM FILIO-
 RVN MEORVM RI PORTARE. *questū est,*
an id quod super fuerit ex sexaginta, a Lucio
Titio tacite ademerit. respondit, ademptum vi-
deri. ¶ Qui filias ex disparibus portionibus te-
stamento heredes instituerat, pene omnium bono-
rum suorum eodem testamento diuisionem fe-
cit. deinde haec verba adiecit: τὰ δὲ λοιπὰ πά-
ρα τῶν ἀρχόντων μου, ὁμοίως καὶ τὰ τῶν ἐκκλησια-
στικῶν βίβλων ἵστα μόνων τῶν δύο μου θυγατέρων
Πρίμης καὶ Στεφάνης, ἢ τῶν αὐτῶν πατρῶν.
 Id est, Reliqua autem omnia existen-
 tium mihi similiter, & hereditatis one-
 ra erunt solum duarum mearum filiarum.

i. vniuer-
 sitate pos-
 sessorum,
 quam pos-
 teriores
 massam
 appella-
 runt. Neo-
 terici per
 peram la-
 tifundium
 interpre-
 tantur, ni-
 fallor.

Primæ & Secundæ, vel eius quæ ex his
 superstes erit. postea codicillis longe aliam
 diuisionem fecit bonorum inter easdem, inter
 quas & testamento diuiserat: quedam tamen
 nulli nominatim dedit. quesitum est, an Prima
 & Secunda filia ex verbis testamenti conse-
 qui possint, ut sola habeant ea quæ nominatim
 nulli relicta sunt in diuisione, quæ nouissima à
 patre facta est. respondit, non à tota voluntate
 recessisse videri, sed his tantum rebus quas re-
 formasset. ¶ Cum post apertas tabulas testa-
 menti Priscillianus vixerit, de cuius legato por-
 tioneque hereditatis mater epistula ita caue-
 rat, **QVONIAM COGNOVI PRISCILLIA-
 NYM FILIVM M FVM IN EXTREMIS
 ESSE: IVSTITISSVM ET PISSIMVM
 DVXI, PORTIONEM EIVS HEREDITA-
 TIS, QVAM EI TESTAMENTO, DEDE-
 RAM, LEGARE MARIANO FRATRI
 MEO ET IANVARIO MARITO
 MEO AEQVIS PORTIONIBVS. ET SI
 QVID EI AMPLIVS LEGAVERAM, VT
 SI QVID EI HVMANITVSⁿ CON-
 TIGERIT, DO LEGO, DARIQVE EIS
 VOLO:** postea ex eadem infirmitate Prif-
 cillianus decessit. quesitum est, an legatum
 quoque eius ad Ianuarium & Marianum ex
 casu fuleicommissi pertineat. respondit, pos-
 se videri, si decessisset ex ea infirmitate, om-
 nimodo

ⁿ Elegans
 loquendi
 figura,
 qua signi-
 ficatur
 mors. In-
 sit. de do-
 mt. l. 161.
 j. de verb.
 lign.

nimodo & legatum ad eos de quibus quere-
retur transtulisse.

Si seruus legatus transferatur in fun-
dum, ut ibi perpetuo sit, legatum de
eo factum videtur ex-
tinctum. Bart.

XXXI. IDEM libro quartodecimo
Digestorum.

Filio ex parte heredi instituto duos fundos
cum mancipiis & instrumento omni le-
gauit. idem uxori plura legata, & seruos Sti-
chum & Damam legauit. sed cum in altero
ex fundis filio prælegatis cognouisset vilicum
non esse, Stichum misit: & tam rei rusticæ
quàm rationibus fundi præfecit. quesitum est,
Stichus utrum ad uxorem, an ad filium perti-
neret. respondit, cum memor erat eorum que
testamento cauisset: Stichum his prædiis, in que
translatus est, auctorem cedere: nec uxorem posse
1 Stichum ex fideicommissi causa petere. ¶ Ma-
tri sue heredi ex parte instituta quattuor præ-
dia legauit, & fidei eius comisit, ut ex his duo
socero restitueret. deinde codicillis socero ade-
mit fideicommissum. quesitum est, an nihilo mi-
nus ex prælegatione ad matrem pertineret. re-
spondi, nihil proponi, cur ad matrem pertine-
rent. ¶ Seia testamento suo legauit auri pondo
2 quinque. Titius accusabit eam, quod patrem
suum mandasset interficiendum. Seia post instituta
tam accusatione codicillos confecit, nec ademit

Titio priuigno legatus, & ante finem accusa-
tionis decessit. acta causa prenuntiatur est pa-
trem Titii scelere Scia non interceptum. qua-
ro, cum codicillis legatum, quod testamento Ti-
tio dederat, non ademerit: an ab heredibus
Scia Titio debeatur. respondit, secundum ea
quae proponerentur non deberi.

Per exactionem debiti, legatum de eo fa-
ctum videtur extinctum, nisi
aliud appareat. Bart.

¶ Filia, quam in potestate habebat, inter cete-
ra legauit peculium. idem post factum testa-
mentum pecuniam à debitore filia exegit, &
in suam rationem conuertit. quero, an filia eo
nomine cum heredibus patris agere possit. re-
spondit, si probaret, non adimendi animo su-
ctum: agere posse.

XXXII. VENVLEIVS libro decimo.
Actionum.

¶ **D**etrabero legatum vel adicere, si nihil
præter numeratam pecuniam legatum
sit, promptum est. cum verò res corporales in-
teruenient: & scriptura difficilior sit, & obse-
ra portio. Cum libertas admittitur, legata seruis
relicta nihil attinet adimi.

¶ Confer
tractatus
Rhetorū
de ambi-
guo. vt
Quintil.
lib. 7. Cic.
2. de In-
uent. Her-
mog. &
Græcor
ceteros.

DE REBUS DVBIIS.

TIT. V.

PAPINIANVS lib. septimo Responsorum.

Fund. 113.

Fundum Meuianū aut Scia-
num Titio legauerat. cū vni-
uersa possessio plurium præ-
diorum sub appellatione fun-
di Meuiani rationibus demon-
straretur, respondi, non videri cetera prædia
legato voluisse defunctū cedere, si fundi Scia-
ni pretium a fundi Meuiani pretio non ma-
gna pecunia distingueretur.

Quod relinquitur administratoribus alicuius
vniuersitatis, videtur relictum ipsi
vniuersitati. Bart.

II. IDEM libro nono Responsorum.

Cuius civitatis legatum vel fideicom-
missum datum, civitati relictum videtur.

III. PAVLVS libro quartodecimo
Quæstionum.

IN ambiguo sermone non vtrumque dici-
mus, sed id dūtaxat quod volumus. itaque
qui aliud dicit quàm vult, neq; id dicit quod
vox significat, quia non vult: neque id quod
vult, quia id non loquitur.

III. IDEM libro nonodecimo
Responsorum.

Paulus respondit, cum nomen fideicom-
missarij testamento adscriptum non sit:
nulli personæ neque certæ neque incertæ datū
fideicommissum videri, indubitatum est.

Valet legatum factum incertæ personæ, si in-
certitudo declarari potest ex aliquo
certo euentu. Bart.

In ple-
risque ma-
nusc. &
antiquiss.
additur
hîc l. 4.
huius tit.
his ver-
bis, Pau-
lus respō-
dit: Id
quod con-
ditionis
implendę
causa dan-
dum est,
sine du-
bio & cer-
tis & in-
certis per-
sonis dari
debere, vt
fideicom-
missi peti-
tio possit
cōpetere.
& puto
perperam
deesse, cō-
tra Aug.
lib. 3. ca. 1.

V. GAIUS lib. primo Fideicommissorum.

Quidam relegatus facto testamento post heredis institutionem & post legata quibusdam data ita subiicit: SI

QUIS EX HEREDIBVS CETERISVE AMICIS, QUORVM HOC TESTAMENTO MENTIONEM HABVI, SIVE QVIS ALIVS RESTITVTIONEM MIHI IMPETRAVERIT AB IMPERATORE, ET ANTE DECESSERO QVAM EI GRATIAS AGEREM: VOLO DARI EI QVI ID EGERIT, A CETERIS HEREDIBVS AVREOS TOT. vnus ex his, quos heredes scripserat, impetrauit ei restitutionem, & antequam id sciret, decessit. cum de fideicommissio quereretur an deberetur, consultus Iulianus respondit deberi. sed etiam si non heres vel legatarius, sed alius ex amicis curauit eum restituui: & ei fideicommissum praestari.

Posthumus qui non nascitur, non facit partem. Si vero plures nascuntur, quilibet cum sibi coniuncto admittitur in virilem. Bart.

¶ Si tibi & postumo suo vel alieno hereditatem restituere quis rogauerit.

VI. MAECIANVS libro tertio
Fideicommissorum.

VEL ex parte* te, & ex parte* postumum heredem instituisse, legatumve similiter vel fideicommissum dedisset:

VII. CAIVS libro primo
Fideicommissorum.

Vtrum ita posthumus partem faciat, si natus sit: an & si natus non sit, quaritur. ego commodius dici puto, si quidem natus non est: minime cum partem facere, sed totum ad te pertinere, quasi ab initio tibi solido relicto. sin autem natus fuerit, utrosque accipere quantum cuique relictum est: ut uno nato, pars tibi dimidia debeat, duobus natis, tertia tibi debeat, tribus natis, quia trigemini quoque nascuntur, quarta debeat. & nostra quidem aetate Serapias Alexandrina mulier ad Divum Hadrianum perducta est cum quinque liberis, quos uno fetu enixa est, sed tamen quod ultra tres nascitur, ferè portentosum videtur. ¶ Cum quidam pluribus heredibus institutus, unus fidei commississet, ut cum moretetur, uni ex coheredibus cui ipse vellet restitueret eam partem hereditatis que ad eum pervenisset: verissimum est, utile esse fideicommissum. nec enim in arbitrio eius, qui rogatus est, positum est, an omnino velit restituere: sed cui potius restituat, plurimum enim interest, utrum in potestate eius, quem testator obligari cogitat, faciat si velit dare: an post necessitatem dandi, solius distribuendi liberum arbitrium concedit. ¶ Quæsitum est, si coheredes ex disparibus partibus scripti sint: utrum partem

lege 3. §. 6
pars he-
red. pet.

¶ Fuit sub
Adriano
Iuliani cō
tempora-
neus. arg.
l. 59. §. sol.
matr.

suam in viriles partes restituere singulis debeat, an pro portionibus hereditarius ex quibus heredes scripti sunt. & placuit, si testator ita restitui iussisset partē, si aliquam pecuniā dedissent: si quidē æquas partes iussi fuerint dare, conueniens videri esse, etiam ex fideicommissis æquas partes eis restitui oportere. si verò disparēs in ea pecunia distribuenda significauit testator: vt videātur hereditarius portionibus congruere, consentaneum esse, etiam fideicommissum pro hereditarius partibus eis restitui debere.

Ad confirmationem donationis sufficit coniugem donantem donatario non superuixisse. Bart.
 ¶ III. PAVLV S libro secundo Sententiarum^o.

*tit. 14. ho
 die.

SI inter virum & uxorem donatio facta fuerit: priore defuncto cui donatum est, ad eū res redit qui donauerat. quid si simul tam is cui donatum est, quā is qui donauerit: questionis decidenda gratia magis placuit valere donationem. eo maximē, quod donator non superuiuat, qui rem condicere possit.

Idem potest esse primus & vltimus. Bart.
 VIII. TRYPHONIVS libro vicesimo primo Disputationum.

QVI duos impuberes filios habebat, ei qui supremus moritur, Titium substituit: duo impuberes simul in naue perierunt. questum est, an substituto, & cuius hereditas deferatur.

feratur. dixi, si ordine vita deceſſiſſent: priori mortuo frater ab inteſtato heres erit, poſteriori ſubſtitutus. in ea tamen hereditate etiam ante defuncti filij habebit hereditatem. in propoſita autem quaſtione, vbi ſimul perierūt: quia cum neutri frater ſuperſtes fuit, quaſi vtrique vltimi deceſſiſſe ſibi videantur? an verò neutri, quia comparatio poſterioris decedentis ex fa- cto prioris mortui ſumitur? ſed ſuperior ſenten- tia magis admittenda eſt, vt vtrique heres ſit. nam & qui vnicum filium habet, ſi ſuppre- mum morienti ſubſtituit, non videtur inutili- ter ſubſtituiſſe. & proximus adgnatus intelle- gitur etiam qui ſolus eſt, quiſque neminem an- tecedat. & hic vtrique, quia neutri eorum alter
 1 ſuperſtes fuit, vltimi primique obierūt. ¶ Cum bello pater cum filio periſſet, materque filij quaſi poſtea mortui bona vindicaret, adgnati vero patris quaſi filius ante periſſet: Diuus Ha-
 2 drianus credidit patrem prius mortuum. ¶ Si cum filio ſuo libertus ſimul perierit, inteſtati patrono legitima deſertur hereditas, ſi non pro- batur ſuperuiſſe patri filius, hoc enim reue- rentia patronatus ſuggerente dicimus.

Stipulatio de dote reddenda, habet locum viro & vxore ſimul decedētibus. Bart.

3 ¶ Si maritus & vxor ſimul perierint, ſtipula- tio de dote ex capitulo SI IN MATRIMO- NIO MVLIER DECEſſIſſET habebit locū,

si non probatur illa superstes viro fuisse. ¶ Si Lucius Titius cum filio pubere, quæ solum testamento scriptum heredem habebat, perierit: intelligitur supervixisse filius patri, & ex testamento heres fuisse, & filij hereditas successoribus eius defertur, nisi contrarium approbetur. quod si impubes cum patre filius perierit, creditur pater supervixisse, nisi & hic contrarium approbetur.

Relictum incertæ personæ, vel ademptum. Bart.

X. ULPIANVS libro sexto Disputationum.

SI fuerit legatum relictum ex cognatis meis qui primus capitolium ascenderit: si simul duo venisse dicantur, nec apparet quis prior venerit: an impediatur legatum? vel ei qui monumentum fecerit, & plures fecerint. vel ei qui maximus natus est, & duo pares ætate sint. sed & si legatum Sempronio amico fuerit relictum, & duo sint æqua caritate coniuncti. sed & si duobus hominibus eiusdem nominis fuerit legatum, puta Sempronij, mox Sempronio ademptum sit, nec appareat cui ademptum sit: utrum datio in vniuersum personam infringitur, an ademptio nulla est, quæri potest. Item si ex pluribus seruis eiusdem nominis vni, vel quibusdam libertas relicta est. & verius est, in his omnibus etiam legata & libertates impediri. ademptio- nem autem in vtrunque valere.

¶ l. 1. §. si duobus. ff. de adim. legat.

Si

Si de natiuitatis ordine non apparet, prius
natus præsumitur ille, ex quo ma-
ter libertatem consequi-
tur. Bart.

¶ *Planè si ita libertatem acceperit ancilla, SI
PRIMUM MAREM PEPERERIT, LIBERA
ESTO, & hæc uno vtero matrem & feminam
peperisset: si quidem certum est quid prius edi-
disset, non debet de ipsius statu ambigi, vtrum
libera esset, necne. sed nec filia. nam si postea
edita est, erit ingenua. sin autem hoc incertum
est, nec potest nec per subtilitatem iudicalem
manifestari: in ambiguis rebus humaniorem
sententiam sequi oportet. vt tam ipsa liberta-
tem consequatur, quam filia eius ingenuitatem:
quasi per præsumptione priore masculo edito.*

XI. IULIANVS libro trigelimo
sexto Digestorum.

Quotiens libertis vsusfructus legatur, &
ei qui nouissimus superuixerit, proprie-
tas: vtile est legatum. existimo enim omnibus
libertis proprietatem sub hac condicione SI
NOVISSIMVS SUPERVIXERIT dari.

XII. IDEM libro quinquagen-
simo Digestorum.

Quotiens in actionibus aut in exceptio-
nibus ambigua oratio est, commodissi-
mum est id accipi, quo res, de qua agitur, ma-
gis valeat quam pereat.

Dictio, cum, in dubio dicitur cadere
inter diuersa. Bart.

SI is, qui ducenta deposuit, ita leget: SEIO
 CVM DVCENTIS, QVAE APVD EVM
 DEPOSVI, TRECENTA LEGO: *singula
 summa separate quidem tertam habent de-
 monstrationem, coniunctione vero tali inci-
 dunt in ambiguitatem. sed dicendum est, non
 trecenta, sed quingenta deberi. quia dua
 summa iunguntur.* ¶ Si quis leget, FVNDVM
 SEIANVM HERES MEVS ATTIO CVM
 DIONE MAEVII SERVO DATO: *du-
 bitatur quidem, Dioni quoque fundus legatus
 sit, an Dio cum fundo legatus sit. sed magis di-
 cendum est, non solum fundum, sed etiam ser-
 vum Dionem esse legatum: maxime si nullas
 iustas causas habuit Dioni legandi.* ¶ Cum
 ita stipulationem concipimus, SI HOMINEM
 AVT FVNDVM NON DEDERIS, CINTVM
 DARI SPONDES? *utrumque est faciendum,
 ne stipulatio committatur. id est, siue alteru siue
 neutrum factum sit, tenebit stipulatio. idemque
 est evidenter, cum propositis specialiter pluri-
 bus rebus quas fieri volumus, ita stipulamur,
 SI QVID EORVM FACTVM NON ERIT?
 veluti STICHVM ET DAMAM ET HERO-
 TEM SISTI? SI QVIS EORVM NON STE-
 TERIT, DECEM DARI? necesse est enim
 omnes esse sciendos, ut stipulationi satisfiat.*
 vel,

vel, ut propius accedamus, fingamus ita stipu-
 lationem factam, SI STICHVM ET DA-
 MAM ET HEROTEM NON SI-
 STERIS, DECEM DARI? neque
 anim dubitavimus, quin aequae omnes sisti o-
 3 porteat. ¶ Virum ita concipias stipulatio-
 nem, SI ILLVD AVT ILLVD FA-
 CTVM NON ERIT, an hoc modo, SI
 QVID EORVM FACTVM NON ERIT,
 QVAE VT FIERENT, COMPREHENSA
 SVNT, hoc interest, quod quamvis altero
 facto verum sit, hoc aut illud vere factum esse:
 non ideo tamen verum erit, hoc aut illud fa-
 ctum non esse. nam simul ea possunt esse vera,
 quamvis inter se contraria sunt. quia cum si-
 gnificatio non ex uniuerso, sed ex aliquo su-
 mitur, si veri aliquid inde sit, veram efficit
 totam orationem. sicut est contrario duae oratio-
 nes pugnantia continentibus simul false sunt. ve-
 luti. SI QVI LIBERORVM PAR-
 TIM PVBERES PARTIM IM-
 PVBERES DECESSERINT. nam
 hoc falsum erit, omnes impuberes decef-
 sisse: & illud, omnes puberes decef-
 sisse. id accidit, quia significatio sumitur ex uniuerso. in
 quo si aliquid falsum est, totam orationem fal-
 sam efficit. animaduertendum igitur est, quid
 sit de quo queritur: nam cum ita concipio, SI
 ILLVD AVT ILLVD NON FVERIT:
 queri

puto de-
 esse nega-
 tionem &
 leg. verū
 non erit.
 aut vt vo-
 luit Roge-
 rius, qui
 ad hunc
 locū sic
 notat.

Hic de-
 esse M r.
 NVS, sub
 iecta ostē-
 dūt, NAM
 SIMVL
 &c. vult
 igitur Ro-
 ger. legi
 Non ideo
 tamē mi-
 nus verū
 erit.

quari debet, an aliquid factum non sit. illius effectus hic est, ut neutrum fiat. huius autem ut utrumque fiat, nec in illo prodest aliquid non fecisse, si aliquid factum sit: neque in hoc aliquid fecisse, si aliquid factum non sit. proinde si quis ita interroget, EORVM QUID, QVAE OBICIUNTUR TIBI, FECISTI? ille neget: hoc exprimat, eorum quid, quae obiciuntur, non feci. id est nihil horum feci. ¶ Si quis autem 4 plura in stipulatum deducat, quorum unum fieri velit, ita comprehendere debet: ILLVD AVT ILLVD FIERI SPONDES? SI NIHIL EORVM FACTVM ERIT, TANTVM DABIS?

Si substitutio directa sit filiis disjuncta,

autem, disiuncta accipitur pro coniuncta.

Bart.

¶ Item si pater familias in testamento ita scripserit, SI QVIS MIHI FILIUS AVT FILIA GENITVR, HERES MIHI ESTO: SI MIHI FILIUS AVT FILIA HERES NON ERIT, SEIVS HERES ESTO: non satis voluntatem suam declaravit, si non aliter extraneum heredem esse volet, quam si neque filius neque filia heres sit. hoc enim modo concipi oportet, SI MIHI NEQVE FILIUS NEQVE FILIA HERES ERIT. potest autem interdum superior scriptura esse necessaria, si quis cum filium & filiam habeat, utrumque hered

* Sic Flor. & manu-script. ab antiquo verb. Græco, ut & in l. 17. §. de leg. 1. Ant. Aug. li. 2. c. 2.

heredem instituere velit. sed sine alter heres futurus sit, extraneum miscere: sine neuter, extraneum substituere. sed proclivior est sententia testatoris sic esse interpretanda, ut sine filius sine filia nati ei fuerint, extraneus non admittatur, nisi specialiter hoc testator expresserit.

XIII. MARCIANVS libro sexto Institutionum.

SI quis ita scripserit, ILLIS QUI TESTAMENTVM MEVM SIGNAVERINT, HERES MEVS DECEM DATO: Trebatius utile legatum esse putat. quod Pomponius verius esse existimat. quia ipsum testamentum confirmatur testibus adhibitis. quod verum esse existimo.

Legatario repudiante fingitur res nunquam fuisse legatarij, sed semper heredis. Bart.

XV. IDEM libro secundo Regularum.

Quadam sunt, in quibus res dubia est, sed ex post facto retroducitur, & apparet quid actum est. ut ecce si res legata fuerit, & deliberante legatario eam rem heres alij tradiderit. nam si quidem voluerit legatarius habere legatum, traditio nulla est. si verò repudiauerit, valet. Tantundem est, et si pecuniã hereditariam legatam crediderit heres. nam si quidem non repudiauerit legatarius, alienã pecuniã credidit. si verò repudiauerit, suã pecuniã credidisse videtur. quid ergo si consumpta fuerit pecuniã?

pecunia? utique idē erit ex euentu dicendum.

XVI. IDEM libro tertio Regularum.

Quod de pariter mortuis tractamus, & in aliu agitatum est. ut ecce si mater stipulata est dotem à marito mortua filia in matrimonio sibi reddi, & simul cum filia perit: an ad heredem matris actio ex stipulatu competeret? & Diuus Pius rescripsit. non esse commissam stipulationem. quia mater filia non superuixit. & Item queritur. si extraneus, qui dotem stipulatus est, simul cum marito decesserit, vel cum ea propter quam stipulatus esset: an ad heredem suum actionem transmittat.

XVII. PAVLVS libro duodecimo ad Plautiam.

Idem est. si dos uxori praelegata sit, & simul cum marito perierit.

XVIII. MARCIANVS libro tertio Regularum.

Sed & in illo queritur. si pariter pupillus, & qui ei substitutus erat frater necessarius decesserit: an frater fratri existat heres, an contra. vel si duo inuicē necessarij substituti sunt, & vna perierit: an heredes extitisse videantur. vel alter alteri, hoc est si inuicem hereditatem rogati fuerint restituere. in quibus casibus si pariter decesserint, nec appareat quis ante spiritus emisit: non videtur alter alteri superuixisse. Sed & circa legē Fulcidiā. si dominus cū seruis simul vita suuētus sit: seruis quasi in bonis

eius mortis tempore fuerint, non computantur.

Qui legat cognatis, videtur legare his qui sunt cognati tempore testamenti, vel tempore mortis. Bart.

XVIII. ULPIANVS libro viceſimo quinto ad Sabinum.

SI cognati legatum ſit, & hi cognati quidem eſſe deſierunt, in ciuitate autem maneat: dicendum deberi legatum. cognati enim teſtamenti facti tempore fuerunt. certe ſi quis teſtamenti facti tempore cognatus non fuit, mortis tempore factus eſt per adrogationem: facilius legatum conſequitur. Si quis cognationi leget, idem eſt atque ſi cognatus legaffet.

Collegio licito legari poteſt, illicito non, niſi ſingulis legetur. Bart.

XX. PAVLVS libro duodecimo ad Plautium.

CVM ſenatus temporibus Diui Marci permiferit collegiis legare: nulla dubitatio eſt, quod ſi corpori cui licet coire legatum ſit: debeatur. cui autem non licet, ſi legetur: non valebit, niſi ſingulis legetur. hi enim non quaſi collegium, ſed quaſi certi homines admittentur ad legatum.

XXI. IDEM lib. quartodecimo ad Plautium.

VBi eſt verborum ambiguitas, valet quod acti eſt. veluti cum Stichum ſtipuler, &

Vna in A. sint plures Stichit: vel hominem: vel Cartharica, altera in Hispania. Strab lib. 17. & 3. Plin. li. 3. c. 3. & li. 5. c. 4. & 7.

XXII. IAVOLENVS libro quinto
ex Callio.

Cum pūbere filio mater naufragio perit, cum explorari non possit, vter prior extinctus sit, humanius est credere filium diutius vixisse.

XXIII. GAIVS libro quinto
ad legem Iuliam & Papiam.

Si mulier cum filio impubere naufragio perit, priorem filium necatum esse intelligitur.

XXIII. MARCELLVS libro undecimo
Digestorum.

Cum in testamento ambiguit, aut etiam perperam scriptum est: benigne interpretari, & secundum id quod credibile est cogitatum, credendum est.

XXV. CELSVS libro vicelimesecundo
Digestorum.

QUEM HEREDI MEO DIXERO
VELLE ME LIBERVM ESSE, LI-
BER ESTO. CUI VT DARE
DAMNATA SIT HERES MEVS DIXE-
RO, EI HERES MEVS DARE DAMNA-
ESTO. testatoris voluntas, si quibusdam argu-
mentis apparebit de quo dixit, adimpleta est

XXVI.

XVI. IDEM libro vicesimosexto
Digestorum.

Cum queritur in stipulatione quid acti
sit, ambiguitas contra stipulatorem est.

XVII. MODESTINVS libro primo
Regularum.

Si quis de pluribus vnum manumitti vo-
luerit, nec appareat de quo manumitten-
do testator sensit: nulli eorum fideicommissa
competit libertas.

XVIII. IAVOLENVS libro tertio
ex Posterioribus Labeonis.

Qui habet Flaccum fullonem &
Philonicum pistorem, vxori Flaccum
pistorem legauerat. qui eorum,
& num vterq; deberetur? placuit primo eum
legatum esse, quem testator legare sensisset.
quod si non appareret, primum inspiciendum
esse, an nomina seruorum domus nota ha-
buisset. quod si habuisset, eum deberi qui no-
minatus esset, tamen si in artificio erratum es-
set, sin autem ignota nomina seruorum essent,
pistorem legatum videri perinde ac si nomen
ei adiectum non esset.

Clausula in fine posita, ad omnia preceden-
tia refertur. Bart.

XVIII. SCAEVOLA libro octauodecimo
Digestorum.

Pueris testamento manumiserat, in qui-
bus Sabinam & Cypregiam, cum quisq;
eorum ad trigesimum annum aetatis peruenis-

sent: & cum liber quisq; eorum esset, certam
 summam dari voluerat, & coniuncta scriptu-
 ra ita cauerat: SABINAE ET CYPROGE-
 NIAE DARI VOLO CVM AD STATV-
 TAM AETATEM PERVENERINT, SIN-
 GVLIS DECEM. ET HOC AMPLIVS A-
 LIMENTORVM NOMINE IN ANNOS
 SINGVLOS QVO AD VIVENT, SINGV-
 LIS DECEM. *que situm est, vtrum omnibus
 manumissis alimenta debeantur, an verò Sa-
 bine & Cyprogenie solis respondit, secundum
 ea qua proponerentur, videri omnibus al-
 imenta legata.*

Vide Ca-
 pitolinū
 in Antoni
 no Pio.

DE HIS QVAE POENAE

CAUSA RELINQVNTVR.

TIT. VI.

Si praecedat dispositio illicita vel probrosa,
 relictae nomine poenae à quocunque
 non valet. Bart.

AFRICANVS libro Quaestionum.

HILIOFAMILIAS vel ser-
 uo herede instituto, etiā si in pa-
 tris dominus poenam illicite
 vel probrose datū est: nullius mo-
 menti legatum esse respondit. non enim id so-
 lum quod in heredes, sed omne quod in cuiusq;
 lucrum aliquid ex ultima voluntate sentien-
 tis, talem poenam in testamento scriptum sit,
 nullius momenti habendum.

Adita à
 Tribonia
 no ex l. i.
 C. eodem.

II. MARCIANVS libro sexto Institutionum.

Poenam à condicione voluntas testatoris separat. & an poena an condicio an trāslatio sit, ex voluntate defuncti apparet. idque Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

DE REGVLA CATONIANA. TIT. VII.

Legata pura quæ testamenti tempore non valerent, non confirmantur impedimento cessante. Bart.

CELSVS libro trigesimoquinto
Digestorum.

CATONIANA regula sic definit: quod si testamenti facti tempore decessisset testator, inutile foret: id legatum quandocumque decesserit non valere. quæ definitio in quibusdam falsa est. quid enim si quis ita legauerit, SI POST KALENDAS MORTVVS FVERO, TITIO DATO? an cauillamur? nam hoc modo, si statim mortuus fuerit, non esse datum legatū verius est, quàm inutiliter datum: item si tibi legatus est fundus, qui scribendi testamenti tempore tuus est: si eum viuo testatore alienaueris, legatum tibi debetur: quod non deberetur, si testator statim decessisset.

II. PAVLVVS libro quarto ad Plautium.

Sed & si sic legauerit, SI FILIA MEA TITIO NVPTA ERIT: sufficere visum

est, si mortis tempore nupta inueniatur, licet testamenti facti tempore fuerit impubes.

III. PAPIANVS libro quindodecimo
Quæstionum.

Catoniana regula non pertinet ad hereditates neq; ad ea legata, quorum dies non mortis tempore, sed post aditam cedit hereditatem.

III. VLPIANVS lib. decimo ad Sabinum.

l. 41. §. 1.
7. de leg. 1.

Placet Catonis regulam ad condicionales institutiones non pertinere.

V. IDEM libro vicetimo secundo
ad Sabinum.

Regula Catoniana ad nouas leges non pertinet.

DE HIS QUAE PRO NON

SCRIPTIS HABENTUR.

TIT. VIII.

*In indice
ti. est, scri
pto.

Licet institutio & legatum sit pro non scripto facto heredis, substituitur, tamen & fideicommi. remanent in suo robore. Bart.

IULIANVS libro septuagesimo octauo
Digestorum.

SI QVIS hereditatem vel legatum adscripserit, quaeritur, an hereditas vel legatum pro non scripto habeatur. Et quid si substitutum habeat huiusmodi institutio, respicit pars hereditatis.

reditati, de qua me consulisti, ad substitutū
 pertinet. nam senatus, cum pœnas legi Cor-
 nelia constitueret aduersus eum qui sibi here-
 ditatem vel legatum scripsisset, eodem modo
 improbasse videtur, quo improbatæ sunt illæ,
 QVA EX PARTE ME TITIVS HERE-
 DEM SCRIPŒVM IN TABVLIS SVIS
 RECITAVERT, EX EA PARTE HERES
 ESTO. vt perinde haberentur, ac si inserta te-
 stamento non fuissent.

Intelli-
 git Sena-
 tus consul-
 tum Li-
 bonianū,
 de quo in
 titul. ad l.
 Corne. de
 fals. j.

LII. AFRICANVS libro quinto
 Digestorum.

QVA in testamento scripta essent, neque
 intellexerentur quid significarent: ea
 perinde sunt ac si scripta non es-
 sent, reliqua autem per seipsa valent.
 Quilibet est capax legati alimentorum. Bart.

LIII. MARCIANVS libro undecimo
 Institutionum.

SI in metallum damnato quid extra cau-
 sam alimentorum relictum fuerit: pro non
 scripto est, nec ad fiscum pertinet. nam pœna
 seruus est, non Caesaris. Et ita Diuus Pius re-
 scripsit. Sed etsi post testamentum factum he-
 res institutus vel legatarius in metallum da-
 tus sit, ad fiscū non pertinet. Item si seruo alie-
 no quid legatum fuerit, et postea a testatore
 redemptus sit: legatum extinguitur. nā quæ
 in eam causam peruenerunt, a qua incipere
 non poterant, pro non scriptis habentur.

III. ULPIAN VS libro tertio decimo
ad Legem Iuliam & Papiam.

SI eo tempore, quo alicui legatum adscribebatur, in rebus humanis non erat: pro non scripto hoc habebitur. sed & si in hostium potestate erat, quo testamentum fiebat, neque ab hostibus rediit, pro non scripto erit. & ita Iulianus scribit.

V. PAVLVS libro duodecimo Quaestionum.

QUOD quis sibi adscripserit, si alij restituere à testatore iussus est: cum onere fideicommissum id apud heredem remanet, quamuis pro non scripto esset. idem est & in testamento militum.

DE HIS QUAE VT INDIGNIS AUFERVNTVR.

TIT. VIII.

Qui post mortem defuncti ingratitude causam committit, perdit legatum. Bart.

MARCIVS libro sexto Institutionum.

DIVI Senerus & Antoninus rescripserunt, quasi indignum carcere legato seu fideicommisso libertum,

Hac de

re vide l.

que ei testamento patroni relicta erant, cum

coté. 7. de

patronum suum post mortem eius quasi illiciti-

publi. l. 4.

de itin.

cust.

ta mercis negotiatorem detulerat, quamuis & premium meruit.

II. IDEM lib. vndecimo Institutionum.

A pertinet, si emancipatus filius contra tabularum bonorum possessionem patris ut preteritus petierit, & ex substitutione impuberis adierit hereditatem. Item si qui contra mandata duxerit uxorem ex ea provincia in qua officium aliquod gerit: quod ei ex testamento uxoris adquisitionem est, Divi Severus & Antoninus rescripserunt, retinere eum non posse: tamquam si tutor pupillam contra decretum amplissimi ordinis in domum suam duxisset. utroque ergo casu, etsi ex asse heres institutus adierit hereditatem, fisco locus fit. nam quasi indigno ei aufertur hereditas. per contrarium autem ducta tam ab eo qui officium in provincia gerebat, quam à tutore illicite: magis est, ut dicatur capere illam ex testamento: nec quasi indignam esse repellendam. idem erit, si quis viui ignorantis bona, vel partem bonorum alicuius cognati donaverit. nam quasi indigno aufertur.

III. IDEM libro quinto Regularum.

Indignum esse Divus Pius illum decrevit, ut & Marcellus libro duodecimo digestorum refert, qui manifestissime comprobatus est id egisse, ut per negligentiam & culpam suam mulier, à qua heres institutus erat, moreretur.

IIII. VLPPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

et. l. s. s.
vit. & l. c.
dicto. §. pe
nulj. de
iur. fisc.

P Apinianus libro quinto quaestionum ait, si quis unum heredem quasi per falsum adscriptum accusavit: legatum ei non auferri: & cohæredem relictum, quem non inquietavit.

V. PAVLVS libro primo de Iure Fisci .

Post legatum acceptum non tantum licet falsum arguere testamentum: sed & non iure factum contendere. inofficiosum autem dicere non permittitur. & ille, qui non iure factum contendet, nec optinuit, non repellitur ab eo quo l. meruit, ergo qui legatum secutus, postea falsum dixit, amittere debet quod consecutus est. De eo vero, qui legatum accepit, si neget iure factum esse testamentum, Divus Pius ita rescripsit, cognati Sophronii licet ab herede instituto acceperant legata, tamen si in eius conditionis fuerit visus, ut optinere hereditatem non possit, & iure intestati ad eos cognatos pertinet: petere hereditatem, ipso iure poterunt. Prohibendi autem sint, ante non rex cuiusque persona, conditione, & aetate, cognita causa à iudice constituendum erit.

Qui se excusat à tutela testamentaria, indignus est omni commo-
damento.

Quamvis id quod testamento meruit, & eum placuit, qui tutor datus excusavit se à tutela, sed si consecutus fuerit, non admittitur ad excusationem. diuersum puto in eo qui lo-

gatum tantum meruit, & à matre pupilli tu-
 tor petitus, excusatus se maluit. hic enim nihil
 contra iudicium defuncti fecit. sed hoc legatum,
 quod tutori denegatur, non ad fiscum trans-
 fertur, sed filio relinquitur, cuius utilitates de-
 3 fensa sunt. ¶ Si pater accusauerit testamen-
 tum, vel dominus: denegabitur ei actio etiam
 eius, quod filio eius vel seruo legatum est, si
 ad ipsos emolumentum rei peruenturum est,
 quod si personam illorum spectet, diuersum
 4 dicendum est. ¶ Si seruū suum rogatus sit ma-
 numittere, qui legatum meruit, vel etiam ipse
 seruo utrumque datum sit: dicendum est, non
 debere obesse seruo factum domini. sed à fisco
 redimendum, vt manumittatur. si tamen ve-
 lit seruum vendere. quia non potest cogi, qui
 iudicium spreuit defuncti. ¶ Si filiusfamilias
 falsum accusauerit testamentum, videndum
 est, an denegari debeat actio patri. & puto, si
 inuito patre accusauit, non esse denegandam pa-
 tri actionem. Si uero, cui rogatus sum legatum re-
 stituere, falsum dixit: restituere id fisco debet-
 bo. Qui accusauit falsum, heres legatario existi-
 tit, vel heredi scripto. nihil huic nocere dicen-
 dum est. similis est ei et qui inofficiosum dicit.
 6 ¶ Actati eius, qui accusauit, ignoscitur, &
 maxime si tutor vel curator dicere falsum
 vel inofficiosum velit. & ita imperatores
 Severus & Antoninus, rescripserunt.

¶ His vero qui testimonio suo intentionem accusatoris adiunauerunt, deneganda est actio. idque Diuus Severus decreuit. Sunt qui putant, & rectè, & ei denegandam, qui accusatori adfuit, vel fideiussor pro eo exstitit.

¶ Quidam & praesidem indignū putant, qui testamentū falsum pronuntiauit, si appellatione intercedente heres scriptus optinuit. ¶ Ad 9 vocatum fisci, qui intentionē delatoris exsequitur, in omnibus officij necessitas satū excusat.

¶ Qui principale testamentum accusat, repellitur ab omni commodo quod sibi defertur ex eo. Bart.

¶ Qui principale testamentum arguit, & à 10 secundis tabulis repellendus est. item à codicillis ad testamentum factis, licet non confirmatis. non idem sequendum est si secundas tabulas vel codicillos coarguit, quia non utrumque hoc casu improbasse videtur. ¶ An liber 11 tas ei seruo data, qui testimonio suo infringere voluerit testamentum, auferri debeat, videndum est. fidei commissum utique non est dignus consequi. & de libertate Diuus Pius iudicauit, esse ea prinandū. ¶ Ei qui tutor datus est, 12 nō prodest ad excusationē quod falsum dixit, sed à legato remouetur. ¶ Qui mortū causa donationem accepit à testatore. non est similis in hac causa legatario. alia causa est eius qui propter testamentū à legatario vel à statulibero acci

accipere iussus est. hic enim vt indignus repellatur. & Falcidia beneficium heredi scripto auferri debere, Diuus Pius & Diuus Mar-
 14 cus putauerunt. & Omnes, qui vt indigni re- l. edicto. 3.
 pellentur, summouendi sunt à premio, quod de iure
 secundum edictum Diui Traiani datur his fisci.
 qui se deserunt.

Pœna non debet egredi delictum. Bart.

VI. MARCELLVS libro vicelimo secundo
 Digestorum.

Rescriptum est à principe, heredem rei, quam amouisset, quartam non retinere. & ideo si is qui quadringenta habebat, vniuersa quadringenta legauit, & heres centum subtraxisset: trecentorum quartam retinebit, septuagintaquinque scilicet: & ducenta viginti quinque dabit legatarij. ex centum qua subripuit, legatarij quidē dabit septuagintaquinque. reliqua, id est viginti quinque, ad fiscum venient.

VII. MODESTINVS libro sexto
 Differentiarum.

Qui Titij testamētum falsum dixit, nec optinuit, heredi eius heres existens prohibēdus non est. quia non principaliter in Titij hereditatem succedit.

VIII. IDEM libro nono Regularum.

Indigno herede pronūtiato, adempta hereditate, confusae actiones restitui non oportet.

Propter inimicitias videtur tacite reuocatum legatum. Bart.

VIII. ULPIANVS libro quattodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

Si inimicitie capitales interueniunt inter legatarium & testatorem, & verisimile esse ceperit, testatorem noluisse legatum siue fideicommissum praestari ei cui adscriptum relictum est: magis est, ut legatum ab eo peti non possit, sed & si palam & aperte testatori maledixerit, & infestas voces aduersus eum intulerit: idem erit dicendum. si autem status eius controversiam mouit, denegatur eius, quod testamento accepit, persecutio, ex qua specie statim fisco deferetur.

X. CAIUS libro quattodecimo ad Legem Iuliam & Papiam.

In fraudem iuris fidem accommodat, qui vel id quod relinquitur, vel alud tacite promittit restitutum se persone, qua legibus ex testamento capere prohibetur: siue chiographum eo nomine dederit, siue uerba pollicitatione repromiserit. ¶ Si quis ei, qui capere possit, rogatus fuerit restituere, & in mortis tempore prohibetur legibus hoc capere: non dubito quin, etsi deficit fideicommissum, apud eum tamen, qui rogatus est restituere, manere debet, quia nulla fraus eius interuenisse videtur: nisi si in futurum casum fide accommodauit, id est ut licet capere legibus prohiberi ceperit, restituat.

¶ Recte

cc. l. 3. de iure fict.

Recte dictum est, si pater filij, quem in potestate habebat, tacitam fidem interposuerit, non debere id filio nocere: quia parendi necessitatem habuerit.

XI. PAPINIANVS libro quintodecimo
Quaestionum.

Heres, qui tacitam fidem cōtra leges accommodauit, in ea parte, quae fraudem adhibuit, Falcidia nō vitur. & ita senatus censuit, sed si maior modus institutionis quam fraudis fuerit: quod ad Falcidiam attinet, de superfluo quarta retinebitur.

Senatus-consultū Plautianum.

XII. IDEM libro sextodecimo Quaestionum.

Cum quidam scripsisset heredes, quos instituere non potuerat: quamuis institutio non valeret, neque superius testamentum ruptum esset: heredibus tamen vt indignis, qui non habuerunt supremam voluntatem, abstulit iam pridem senatus hereditatem, quod Diuus Marcus in eius persona iudicauit, cuius nomen per alio testamento testator induxerat. causam enim ad praefectos erarij misit. verum ab eo legata relicta salva manserunt. de praeciputionibus eidem datis voluntatis erit quaestio. & legatum ei non denegabitur: nisi hoc euidenter testatorem voluisse appareat.

XIII. IDEM libro trigesimo secundo
Quaestionum.

Claudius Seleucus Papiniano suo salutem. Mavius in adulterio Sempronie dam

damnatus, eandem Semproniam non damnatam duxit uxorem: qui moriens heredem eam reliquit. quæro, an iustum matrimonium fuerit, & an mulier ad hereditatem admittatur. respondit, neque tale matrimonium stare, neque hereditatis lucrum ad mulierem pertinere. sed quod relictum est, ad fiscum peruenire. sed etsi talis mulier virum heredem instituerit, & ab eo quasi ab indigno hereditatem auferri dicimus. Quod relinquitur à milite ei quam stupro cognouit, à fisco vindicabitur. Bart.

XIII. IDEM libro trigesimo tertio

Questionum.

Mulierem, quæ stupro cognita in contubernio militis fuit, etsi sacramento miles solutus intra annum mortem obierit, non admitti ad testamentum iure militiæ factum: & id quod relictum est, ad fiscum pertinere, proxime tibi respondi.

XV. IDEM libro sexto Responsorum.

Heredi, qui falsos codicillos esse dixit, neque optinuit, hereditas non auferitur. si tamen aliquid à coherede codicillis acceperit, eius actio denegabitur. itaque: si bonorum inter heredes divisionem defunctus codicillis fecerit: partes quidem hereditarias, in quibus legatum consistere non potuit, tenebit. sed Falcidia beneficio non utetur, si tantum in amissa portionibus erit, quod Falcidiam equitate compensationis recusaret.

Qui

Qui dicit pupillum fuisse suppositum, videtur secundas tabulas impugnare. Bart.

XVI. IDEM libro octauo Responsorum.

Cum tabulis secundis pater impuberi filio fratris filios coheredibus datu substituisset, ac substituti fratris filij post mortem pueri matrem eius partus subiecti ream postulassent, vt hereditatem patris legitimam optinerent: victis auferendam esse partem hereditatis ex causa substitutionis respondi. quia ex testamento sententiam secundum se dictam non haberent. ¶ Quoniam stuprum in ea contrahi non placuit, quae se non patroni concubinam esse patitur: eius, qui concubinam habuit, quod testamento relictum est, actio non denegabitur. idque in testamento Coccei Caspiani clarissimi viri, qui Rufinam ingenuam honore pleno dilexerat, optimi maximiq; principes nostri iudicauerunt. cuius filia, qua alumna testamento Caspianus nepti coheredem datam appellauerat, vulgo quaesitam apparuit. ¶ Cum heredis nomen mutata voluntate paterfamilias incisus tabulis induxisset, atque ideo fisco portionis emolumentum adiudicatum fuisset: eam rem legatarius non obesse, qui retinuerant voluntatem, Diuo Marco placuit. & ideo cum suo onere fiscum succedere.

XVII. IDEM libro tertiodecimo Responsorum.

Pars V.

FF

* Id est,
neglexit.

Heredem, qui sciens defuncti vindictam
inseperitabat, fructus omnes restituere
cogendum existimavi. nec probe desideratum,
actionem confusam restitui. deceptum
autem ignoracione facti, bona fidei possessoris
defensionem habiturum, ante motam scilicet
controversiam, si ratio fructuum subducatur: nec
improbe confusam actionem reddi postulatuum.
Qui tacitam fidem accommodavit de restituendo
fideicommissio, teneretur ad fructus. Bart.

XVIII. IDEM lib. quindecimo Responford.

Eum, qui tacitam fideicommissum in fraudem
legis suscepit, eos quoque fructus, quas
ante litem motam percepit, restituere cogendis
respondi: quod bone fidei possessor fuisse non
videtur. exemplo bonorum fisco vindicatarum.
post motam de tacito fideicommissio controversiam,
ante pretia fructuum percepta cum usuris
esse restituenda respondi, sed omnium fructuum
quorum pretia percepta fuerant, quod si fructus
in usu habuit, eorum pretia tantum restitu-
turi futuri erit, sed Divus Severus bonorum ta-
cite relictorum, citra distinctionem temporis,
fructus dumtaxat debere, non etiam usurarum
torum benigne decrevit, quo iure vivimus.

A quo uniuersa bona auferuntur, apud eum
onera eris alieni non remanent. Bart.

¶ Bonis uniuersis ex causa taciti fideicommissi
si fisco restitutus, heredem omnis eris alieni non
specta

sp. Etare conuenit. nec aliud seruetur morte nō
 defensa. si quid tamen ob adnam hereditatem
 actionibus aut seruitutibus confusus amiserit.
 2 auxilio restitutionis nō merebitur. ¶ Pro par-
 te heres institutus, prædij legatum acceperat.
 ¶ in hereditate non capienti restituendi taci-
 tum ministerium susceperat. quamquam le-
 gatum pro ipsius parte non constitisset, ideo-
 que portionem istam pro herede possideret: ta-
 men ei prædium integrum esse relinquendum
 respondit. neque enim rationem iuri ac posses-
 sionis varietatē inducere diuisionē voluntatis.

XVIII. PAVLVS libro sextodecimo
 Responsorum.

SI scriptis heredibus idco hereditas ablata
 est, quod testator aliud testamentum mu-
 tata voluntate facere voluit, ¶ impeditus ab
 ipsis est: ab vniuerso iudicio priore recessisse
 eum videri.

XX. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris
 Epitomarum.

EI qui mortem vxoris non defendit, vt
 indigno dos auferatur.

XXI. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

Portiones † que eorum fisco vindicantur, † quorum
 qui mortem libertorum suspecto deceden-
 tium non defenderunt. omnes enim heredes.
 vel eos qui loco heredi sunt, officiose agere.

circa defuncti vindictam conuenit.

Qui ex necessitate officij testamentum accusat, ab eo quod proprio nomine meruit, non repellitur. Bart.

XXII. TRYPHONINVS libro quinto
Disputationum.

l.vi.f.de
postul.

Tutorem, qui pupilli sui nomine falsum vel inofficiosum testamentum dixit, non perdere sua legata, si non optinuerit, optima ratione defenditur. Et si libertum patris pupilli suo nomine capitis accusauerit, non repellitur à bonorum possessione contra tabulas: quia officij necessitas, et tutoris fides excusata esse debet. nec quisquam iudicum calumnia notabit tutorem, qui non suis simultatibus accusationem sub nomine pupilli instituit, sed cogente fortè matre pupilli, vel libertis patris instantibus. Et si tutor reum aliquem postulauerit pupilli nomine, et ideo non sit executus, quod interim ad pubertatem pupillus peruenerit: non oportet dici in Turpilianum eum senatusconsultum incidisse. discreta sunt enim iura, quamuis plura in eandem personam conueniant, aliud tutoris, aliud legatarij. Et cum non sua persona iure, sed pupilli accusauerit: propriam penam mereri non debet. denique pupillo relicta in eo testamento, nisi à principe conseruata sint, pereunt. adeo ille est accusatoris defensor, et quasi patronus. item et Sabinus libri ad Vitellium scripsit.

XXIII. GAIUS libro singulari de tacitis
fideicommissis.

SI quilibet heres ex cuiuscumque testa-
mento tacite rogatus fuerit, vt quadrantē,
quem legis Falcidia beneficio retinuit, nō ca-
piendi restituat: aequē locus erit senatusconsul-
to. neque enim multum intererit inter tale fi-
deicommissum; & cū quis id, quod ad se ex
hereditate peruenerit, restituere rogatus sit.

Vide VI.
fragm. ti.
15. & 16.
qui ait v-
xorem ex
testamēto
viri soli-
dū cape-
re nō po-
tuisse.

XXIII. PAPINIANVS libro octauodecimo
Quæstionum.

SI testamentum patris iure factum filius
negauit, quoniam de iure disputauit, non
iudicium impugnavit, aut accusauit: retinet
defuncti voluntatem.

Sola ratio coniunctionis, non inducit
præsumptionem fraudis. Bart.

XXV. IDEM libro quartodecimo
Responsorum.

SI gener socerum heredem reliquerit, taciti
fideicommissi suspicionem sola ratio pater-
nae affectionis non admittit. Apud Scauo-
lam libro trigesimo digestorum Claudius vo-
tat: Si viuo testatore decesserit is, cui illicite
legatum relictum erat, non fisco hoc vindica-
tur, sed apud eum, à quo relictum est, rema-
net.

LIBER TRIGESIMVS QVINTVS.

DE CONDICIONIBVS ET
DEMONSTRATIONIBVS ET CAU-
SIS & MODIS EORVM QVAE
IN TESTAMENTO SCRIBV-
NTUR.

POMFONIVS libro tertio ad Quin-
tum Marcium.

IEGATIS quae relin-
quuntur, aut dies incertus,
aut condicio adscribitur,
aut si nihil horum factum
sit, praesentia sunt: nisi si
in ipsa eedicio insit. Cum
dies certus adscriptus est, quamuis dies nondum
venerit, solus tamen possunt: quia certum est
eis debui iri. ¶ Dies autem incertus est, et me-
ita scribitur. HERES MEVS CVM MO-
RIETVR, DECEM DATO. nam diem incer-
tum mors habet eius. et ideo si legatarius
ante decesserit, ad heredem eius legatum non
transit:

* Sic Flo.
reale &
in opti-
mis ma-
nuser.

transit: quia non cessit dies vius eo, quamvis
 a certum fuerit morturum heredem. ¶ Inest
 autem condicio legati, veluti cum ita legamus,
 QVOD EX ARECVSA NATVM FVERIT,
 HERES DATO: aut TRVCTVS, QVI EX
 EO FVND O PERCEPTI FVERINT, HE-
 RES DATO: aut SERVVM, QVEM ALII
 NON LEGAVERO, SEIO DATO.

Conditionum diuſie.

II. VIPIANVS libro quinto ad Sabinum.

Condicionum quaedam sunt, quae quan-
 doque impleri possunt etiam vivo testa-
 tore. ut puta SI NAVIS EX A SIA VENE-
 RIT. nam quandoque venerit navis, condi-
 tionis paritum videtur: quaedam, quae non nisi
 post mortem testatoris: SI DECEM DEDE-
 RIT: SI CAPITOLIUM ASCENDERIT.
 nam ut paruisse quis conditioni videatur,
 etiam scire debet hanc conditionem insertam.
 nam si factu fecerit, non videtur obtemperasse
 voluntati.

III. IDEM libro sexto ad Sabinum.

Omnino impossibiles condiciones testa-
 mento adscriptas pro nullis habendas.

Sicut fingitur legati praestatio, ita & con-
 ditionis implementum. Bart.

IIII. POMPONIVS libro tertio
 ad Sabinum.

SI his legatum est, quibus patronus legata
 praestat, temperare debet praetor condi-

cionem: *vt & patrono & heredibus scriptis pro portione dentur conditionis explenda gratia. Si ita scriptum sit, S I I N Q V I N Q V E N N I O P R O X I M O T I T I O F I L I V S N A T V S N O N E R I T , T V M D E C E M S E I A E H E R E S D A T O : si Titius ante mortuus sit, non statim Seia decem debet: quia hic articulus TVM extremi quinquennij tempus significat & Pupillus, seruus, &c filius possunt implere conditionem. Bart.*

V. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

Conditionibus pupillus & sine tutoris auctoritate parere potest, nec quam moueri, quod expleta conditione necessarius heres aliquando esse potest. nam hoc iure potestatis fieri, non conditionis explet. Item seruus vel filiusfamilias sine iussu patris vel domini conditionem implere possunt, quia eo facto nemo fraudatur.

§. l. 29. 7.
de condi.
insti.

VI. POMPONIUS libro tertio ad Sabinum.

Multa testamento non committitur ab herede, vel legatario, vel eo qui ex ultima voluntate aliquid lucratur, qui alicuius arbitratus monumentum facere iussus sit, si is, cuius arbitrium est, non uiuat, vel adesse non possit, aut rei arbitrari uelit.

Pro ea parte pro qua conditio est impossibilis, remouetur: pro alia, firma remanet. Bart.

Si seruos certos quis manumississet, heres esse

esse iussus erat. quibusdam ex his ante mortuis, Neratius respondit deseri eum conditione. nec estimabat, parere posset conditioni, nec ne. sed Seruius respondit, cum ita esset scriptum, SI FILIA ET MATER MEA VIVENT, altera iam mortua, non deseri conditione. idem est & apud Labeonem scriptum. Sabinus quoque & Cassius, quasi impossibiles eas condiciones in testamento positas pro non scriptis esse. quae sententia admittenda est.

cc. l. cum
in secun-
do. 7. de
iniusto
rupt. l. 2.
§. totiens.
7. de bon.
libert.

VII. VLPPIANVS libro octauodecimo
ad Sabinum.

Muciana cautionis utilitas consistit in condicionibus, quae in non faciendum sunt conceptae. ut puta SI IN CAPITOLIVM NON ASCENDERIT. SI STICHVM NON MANVMISERIT, & in similibus. & ita Aristoni, & Neratio, & Iubano visum est. quae sententia & constitutione Divi Pij comprobata est. Nec solum in legatis placuit: verum in hereditatibus quoque idem remedium admissum est. unde si uxor maritum suum, cui dotem promiserat, ita heredem scriberet ex parte, SI DOTE, QVAM EI PROMISI, NEQVE PETIERIT NEQVE EXEGERIT: denunciare eum posse coheredi, paratum se accepto facere dotem, vel cauere. & ita adire posse hereditatem. sed si ex asse sit institutus maritus sub ea conditione: quoniam non est ius

et aeat, non impediri eum, quo minus adeat hereditatem. nam iure ipso videtur impleta condicio, eo quod non est, quem possit de dote convenire ipse adveniendo hereditatem.

Qui debet cum aliquo esse, non tenetur cum eo omni momento morari. Bart.

VIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI quis ita legaverit, DVM VXOR MEA SCVM FILIO ERIT, HERES MEVS ET TANTVM DATO: si ea laetitans patronum, de medio discessit, ut tamen consilium retineret habendi secum liberos: deberi ei legatum Tribonius et Labeo aiunt, quia non omne momentum exigendum sit, ut cum liberis sit: sed si eam mentem, et id propositum habeat, ne filium a seimet dimittat, neque per eam stet, quo minus cum ea filius educetur.

VIII. ULPIANVS libro vicesimo ad Sabinum.

SOlemus dicere eum, qui in tempus liberorum uxori legat, de his non sensisse, quos iam tunc uxor habuit, cum testaretur maritus.

Conditio non facillimè potest quancumque impleri, dummodo implementum de iure consistat. Bart.

X. IDEM lib. vicesimotertio ad Sabinum.

HAEC condicio FILIAE MEAE CVM NVBSERIT talis est, ut qui testatus est, impleri

impleri solummodo condicionem voluerit: non satis egerit, quando. & ideo & si viuo testatore nupsit post testamentum factum, impleta condicio videtur. praesertim cum condicio haec talis est, vt semel impleri debeat. Sed enim non omnes coniunctiones implent conditionem. puta enim nondum nubilis etate in domum mariti deducta, non paruit conditioni. sed et si ei coniuncta sit, cuius nuptijs ei interdictum sit: idem dicemus. an tamen nubendo postea parere conditioni possit, quasi non nupsit, dubitari potest. & si testator de primo nuptiali iugo sensit, puto defectam conditione. benigne tamen dicendum est, nondum impletam conditionem defectam. & Si sic legatum sit, SI NAVIS EX ASIA VENERIT, & ignorante testatore navis venerit testamēti facti tempore: dicendum, pro impleta haberi. Et si cui sic legatum est, CVM PVBES ERIT, simili modo hoc erit dicendum.

XI. PAVLVVS libro quarto ad Sabinum.

Siam facta sint quae conditionis loco ponuntur, & sciat testator: quae iterum fieri possunt, expectentur vt fiant. si vero nesciat, praesenti debeantur. & Item sciendum est, promiscuas condiciones post mortem impleri oportere, si in hoc fiant, vt testamēto pareatur: veluti, SI CAPITOLIVM ASCENDERIT, & similia. non promiscuas, etiam viuo testatore existere

CVI fuerit sub hac condicione legatum, **SI INFAMILIA NVB SIS-SET**, videtur impleta conditio statim atque ducta est vxor: quamuis nondum in cubiculum mariti venerit. nuptias enim non concubitus, sed consensus facit.

XVI. GAIVS libro primo de testamentis ad Edictum Prætoris.

IN his, que extra testamētum incurrerent, possunt res ex bono & a quo interpretationem capere. ea verò, que ex ipso testamento orerentur, necesse est secundum scripti iuris rationem expediiri.

Falsa demonstratio non vitiat legatum, si de corpore constat. Bart.

XVII. IDEM libro secundo de legatis ad Edictum Prætoris.

Demonstratio falsa est, veluti si ita scriptum sit, **SERVVM STICHVM, QVEM DE TITIO EMI. FVNDVM TVSCVIANVM, QVI MIHI A SEIO DONATVS EST.** nam si constat de quo homine, de quo fundo senserit testator: ad rem non pertinet, si is, quem emisse significavit, donatus esset, aut quem donatum sibi esse significauerat, emerit. Igitur & si ita servus legatus sit, **STICHVM COCVM, STICHVM SVTOREM TITIO LEGO:** licet neque cocus neque sutor sit, ad legatarium pertinebit, si de

l. 30. j. de reg. iur. vbi ex hoc loco videtur commendada inscriptio. Vide Harmenop. lib. 4. tit. 2. & Plutarch. in præcept. conubial.

eo sensisse testatorem conveniat. nam & si in
 persona legatarij designanda aliquid erratum
 fuerit, constat autem cui legare voluerit: per-
 sonae valde legatarij, ac si nullus error interveni-
 ret. ¶ Quod autem iuris est in falsa demonstra-
 tione, hoc vel magis est in falsa causa. veluti
 ista, TITIO FVNDVM DO, QVIA NEGO-
 TIA MEA CVRAVIT. item FVNDVM TI-
 TIVS FILIVS MEVS PRAECIPITO, QVIA
 FRATER EIVS IPSE EX ARCA TOT
 AVREOS SVMPST. licet enim frater huius
 pecuniam ex arca non sumpsit, vtile legatum
 est. at si conditionaliter concepta sit causa, ve-
 luti hoc modo, TITIO, SI NEGOTIA MEA
 CVRAVIT, FVNDVM DO: TITIVS FILIVS
 MEVS, SI FRATER EIVS CENTVM
 EX ARCA SVMPST, FVNDVM PRAE-
 CIPITO: ita vtile erit legatum, si & illa ne-
 gotia curavit, & huius frater centum ex ar-
 ca sumpsit. ¶ Quod si cui in hoc legatum sit,
 ut ex ea aliquid faceret, veluti monumentum
 testatori, vel opus, aut opulum municipibus
 faceret, vel ex eo ut partem alij restitueret: sub
 modo legatum videtur.

CAutio Muciana praestatur his quorum
 interest Bart.

XVIII. IDEM libro octavo decimo ad
 Edictum prouinciale.

IS cui sub condicione non faciendi aliquid
 iudicatum est, et scilicet cauere debet Mu-
 ciana.

ciana cautione, ad quem iure civili deficiente
condicione hoc legatum, eaque hereditas perti-
nere potest.

In conditionibus primum locum vo-
luntas defuncti obtinet.

Barr.

XVIII. VERIANVS libro quinto
Disputationum.

IN conditionibus primum locum voluntas
defuncti optinet, eaque regit condiciones.
denique & in ea condicione, SI FILIA MEA
CVM TITIO NVPTA ERIT, placuit non
semper mortis tempus obseruari, sed voluntate
patrocinate tardius produci. & Haec scriptu-
ra, SI PRIMVS HERES ERIT,
DAMNAS ESTO DARE, pro con-
dicione nõ est accipienda, magis enim demon-
strauit testator quando legatũ debeatur, quã
condicionem inseruit, nisi fortè hoc animo fae-
rat testator, vt faceret condicionem, proinde
nec illud dicendum erit facere condicionem,
QV D QV D MIHI EPHESI
O P O R I E T D A R I, H O C D O
L E G O. Sed si sic legat, SI PRIMVS
MIHI HERES NON ERIT, DAM-
NAS ESTO SECVNDVS DARE, & Pri-
mus heres exstiterit: legatum non debebitur, si
Primus adierit cum secũdo, non exstiterit con-
dicionem, nequaquam ambigendum est.

Com.

Conditio, si aliquis heres non erit, de-
 scit illo existente herede pro
 parte. Bart.

* ¶ Si patronus contra tabulas bonorum pos-
 sessione accepta debitam portionem occupet:
 legata, quæ sic data sunt, SI PATRONVS
 HERES NON ERIT, non debet coheres pa-
 troni prestare. ¶ Si à Primo ita legatum est, S
 SI SECVNDVS HERES NON ERIT, VI-
 GINTI TITIO DATO: simili modo à Secun-
 do eidem Titio ita legatum est, S I PRIMVS
 HERES NON ERIT, & ambo heredes existi-
 terint: legati condicio deficiet: si alter heres ex-
 stitit, alter heres non existitit: legatum debe-
 bitur.

Conditio turpis habetur pro non adie-
 cta. Bart.

XX. MARCELLVS apud Iulianum libro vi-
 cesimoseptimo Digestorum notat.

Non dubitamus quin turpes condicio-
 nes remittende sunt. quo in numero
 plerumque sunt etiam iurifurandi.

Differentia conditionum iuris & facti.

XXI. IVLIANVS libro trigésimoprimo
 Digestorum.

Multum interest, condicio facti an iuris
 esset. nam huiusmodi condiciones, SI
 NAVIS EX ASIA VENERIT, SI TITIVS
 CONSVL FACTVS ERIT, quamuis impletæ
 essent, impedient heredem circa aduendam
 hered

hereditatem, quamdiu ignoraret eas impletas esse. quæ verò ex iure venient, in his nihil amplius exigendum, quàm ut impletæ sint. veluti si quis se filium familias existimat, cum sit pater familias: poterit adquirere hereditatem. quare & ex parte heres scriptus, qui ignorat an tabula testamenti aperta sint, adire hereditatem poterit.

Fideicommissum relictum in defectum conditionis quæ à iure remittitur, non debetur. Bart.

XXII. IDEM libro trigésimo quinto
Digestorum.

Quotiens sub conditione mulieri legatur, si non nupsit, & eiusdem fidei commissum sit, ut Titio restituat, si nubat: commode statuitur, & si nupsit, legatum eam petere posse, & non esse cogendam fideicommissum præstare.

Conditio non potest scindi, si pro solido potest impleri. Bart.

XXIII. IDEM libro quadragesimotertio
Digestorum.

Qui duobus heredibus decem dare iussus est, & fundum sibi habere, verius est, ut conditionem scindere non possit: ne etiam legatum scindatur. igitur quamvis alteri quinque dederit, nullam partem fundi vindicabit: nisi alteri quoque aduenti hereditatem reliqua quinque numerauerit:

aut illo omittente hereditatem, ei, qui solus ad-
derit hereditatem, tota decem dederit.

XXIIII. IDEM libro quinquagesimo quinto
Digestorum.

Repetitur hifdē ver-
bis in l. Iu-
re civili. §.
de reg. iu.
vbi Vlp.
tamē tri-
buitur ex
libro eius
77. Augu.
ll. 4. c. 17.

Iure civili receptum est, quotiens per eum, in
cuius interest. condicionem impleri, fit quo-
minus impleatur: ut perinde habeatur, ac si im-
pleta condicio fuisset. quod pleriq; & ad lega-
ta & ad heredum institutiones perduxerunt. in
quibus exemplis stipulationes quoq; committi,
quidam recte putauerunt, cū per promissorem
factam esset, quo minus stipulator condicioni
pareret.

Si inter virum & uxorem sit mentio de libe-
ris, intelligitur de natis ex eis. Bart.

XXV. IDEM libro sexagesimo nono
Digestorum.

Cum vir uxori, quandoq; liberos habe-
bit, fundum legat: si mulier duortio faclo
liberos ex alio procreauerit, deinde soluto se-
cundo matrimonio ad priorem maritum redie-
rit: non intelligitur expleta condicio. quod te-
statorum verisimile non est de his liberis sen-
sisse, qui se vivo ex alio suscepti fuissent.

Condicio alternatiua dicitur illa, que
potest duobus modis impleri. Bart.

XXVI. IDEM libro octogesimo secundo
Digestorum.

Hec scriptura, SI VIGINTI DE-
DERIT, AVI IVRAVERIT SE ALI-

QVID

QVID FACTVRVM, vnam condicionem exprimit habentem duas partes. quare si quicumque heres scriptus erit sub condicione, si iurauerit se decem daturum, aut monumentum facturum: quamuis verbis edicti ad hereditatem vel legatum admittatur, tamen compellitur facere id quod facturum se iurare iussus est. solo iureiurando remisso.

Ius accrescendi transmittitur ad heredes. Bart.

¶ Cum eadem res alteri pure alteri sub condicione legatur, aut cum alter pure alter sub condicione heres scriptus est: pars legati vel hereditatis deficiente condicione adcrefcit etiã heredi eius, cui pure legatum vel hereditas data est. si tamen hereditas eius adita fuerit.

Si deficit exemplar, deficit & quod ad exemplum eius fieri iussum est Bart.

XXVII. ALFENVS VARVS libro quinto Digestorum.

IN testamento quidam scribserat, vt sibi monumentum ad exemplum eius, quod in via Salaria esset Publij Septimij Demetrii, fieret: nisi factum esset, heredes magna pecunia multare. & cum id monumentum Publij Septimij Demetrii nullum repperiebatur, sed Publij Septimij Dame erat, ad quod exemplum suspicabatur eum qui testamentum fecerat, monumentum sibi fieri voluisse: quarebant heredes, cuiusmodi monumentum se fa-

cere oporteret. Et si ob eam rem nullum monumentum fecissent, quia non repperissent ad quod exemplum facerent, num pœna tenerentur. respondit, si intellexeretur quod monumentum demonstrare voluisset is qui testamentum fecisset: tamen si in scriptura notum esset: tamen ad id, quod ille se demonstrare animo fecisset, fieri debere. sin autē voluntas eius ignoraretur, pœnam quidem nullam vim habere: quoniam ad quod exemplum fieri iussisset, id nusquam exsisteret. monumentum tamen omnimodo secundum substantiam et dignitatem defuncti extruere debere.

XXVII. PAVLVS libro secundo
Epitomarum Alfeni Digestorum.

FILIA SVA ITA QUI LEGAVIT, SI ATTIA
FILIA MEA ARBITRATV LVCII
TITII NVBSEKIT, EI TOT HERES MEVS
DATO. Titio ante testatorem mortuo Attia
nubserat. quærebatur, an legatum ei debere-
tur. respondit, deberi.

Vna species loco alterius succedit ex voluntate defuncti. Bart.

**ATTIA VXOR MEA OPTATO PHI-
LARGYRV PVERVM, AGATHEAM
ANCILLAM, QVI MEI ERVNT CVM
MORIAL. is qui testamentum fecit. Agatheam
quam testamenti tempore habuit vendidit: et
postea ancillas emit: ex his vni Agatheæ no-**

meis

men imposuit. *quesitum est, an hæc legata videretur. respondit, legatam videri.*

XXVIII. IULIANVS libro primo
ad Vrseium Ferocem.

Hæc condicio, SI IN CAPITOLIVM
ASCENDERIT, sic recipienda est, si cum
primùm potuerit capitolium ascendere.

Coniunctis re portio accrescit sine
onere. Bart.

XXX. IDEM libro primo ex Minicio.

Si separatim mihi totus fundus pure, tibi
sub condicione legatus fuerit, & tu deces-
seris antequam condicio exstiterit: non habebō
necessitatem implere condicionem: utpote cum
etiam si condicio defecerit, pars, quam vindicaturus eras, mihi adcreseat.

Si conditio mixta deficit casu, deficit reli-
ctum: secus si per alium in cuius
personam confertur. Bart.

XXXI. AFRICANVS libro secundo
Quæstionum.

In testamēto ita erat scriptum, STICHVS
ET PAMPHILA LIBERI SVNTO. ET
SI IN MATRIMONIVM COIERINT, HE-
RES MEVS HIS CENTVM DARE
DAMNAS ESTO. Stichus ante apertas tabu-
las decessit. respondit, partem Stichi defectam
esse. sed & Pamphilam defectam condicione
videri. ideòque partem eius apud heredem re-
mansuram. sed etsi vterq; viueret, & Stichus.

nollet eam uxorem ducere, cum mulier parata
esset nubere: illi quidem legatum deberetur,
Stichi autem portio inutilis fiebat. nam cum
vni ita legatum sit, TITIO, SI SEIAM Vxo-
REM DVXERIT, HERES MEVS CEN-
TVM DATO: si quidem Seia moriatur, defe-
ctus condicione intellegitur. at si ipse deci-
dat, nihil ad heredem suum eum transmitti-
re: quia morte eius condicio defecisse intellegi-
tur. vtroque autem viuente, si quidem ipse
nolit uxorem ducere: quia ipsius facta condi-
cio deficit, nihil ex legato consequitur. mulie-
re autem nolente nubere, cum ipse paratus es-
set: legatum ei debetur.

Error calculi in reddenda ratione & re-
liquorum restitutione, non fa-
cit deficere condicio-
nem. Bart.

IXVII. IDEM libro nono *Questionum.*

Quamuis rationes reddere nihil aliud
sit, quam reliqua soluere: tamen si &
statuliberi & heredi culpa, sine
frande tamen serui, minus solutum sit, & bo-
na fide redditas esse rationes existimatum fue-
rit, liberum fore. & nisi ita obseruetur, nemi-
nem qui sub condicione ita manumissus esset,
vniquam ad libertatem perueniturum, si per
inprudenciam minus solutum esset. hac ita
accipienda ait, si quando is qui rationes red-
dere iussus sit, per aliquem errorem sine dolo
malo

malo ita rationes ediderit, vt dominus quoque circa computationem erraret.

XXXIII. MARCIANVS libro sexto
Institutionum.

Falsa demonstratio neq; legatario neq; fideicommissario nocet, neq; heredi instituto. veluti si fratrem dixerit vel sororem vel nepotem vel quodlibet aliud. & hoc ita iuris ciuili ratione & constitutionibus Diuorum Seueri & Antonini cautum est. Sed si controuersia sit de nomine inter plures: qui probauerit sensisse de se defunctū, ille admittetur.

Augmentum dignitatis non extinguit
legatum. Bart.

I Sed si cui quasi liberto, id est, inter libertos legatum fuerit: non idcirco legatum amittit, quia postea annulos ab Imperatore acceperit. nam honor eius auctus est, non condicio mutata. & ita Diui Seuerus & Antoninus rescriberunt. ¶ Si quis legauerit rem ita, si mortis tempore eius erit, nec tunc eius inuenitur: nec aestimatio eius legari videbitur. quid ergo si quis ita scriberit, STICHVM ET PALPHILVM TITIO DO LEGO, SI MEI FRVNT CVM MORIAR, & vnum ex his alienauerit? an vel alter possit à legatario vindicari? placet vindicari. nam hunc sermonem, licet pluralis sit, pro eo oportet accipi, atque si separatim dixisset, STICHVM SI MEVS ERIT CVM MORIAR.

Demonstratio fit per expressionem qualita-
tum rei demonstrata. Bart.

XXXIII. FLORENTINVS libro vdecimo
Institutionum.

Nominatim alicui legatur ita, LVCTO
TITIO. an per demonstrationem corpo-
ris vel artificij vel officij vel necessitudinis vel
adfinitatis, nihil interest. nam demonstratio
plerumq; vice nominis fungitur. nec interest,
falsa an vera sit, si certum sit, quem testator
demonstrauerit. ¶ Inter demonstrationem & i
conditionem hoc interest: quod demonstratio
plerumque factam rem ostendit, condicio fu-
suram.

XXXV. POMPONI VS libro singulari
Regularum.

Leuissima libertatis condicio ea intelle-
genda est, quae ad libertatem perducit,
quamuis natura grauior & durior sit.
Condicio casualis potest quandocumque
impleri. Bart.

XXXVI. MARCELLVS libro singulari.
Responforum.

Publius Manius testamento suo ita ca-
uit, QVISQVIS MIHI HERES HE-
REDESVE ERVNT DO LEGO, FIDU-
QVE EORVM COMMITTO, VTI DENT
GAIO SEIO SORORIS MEAE FILIO IN
HONOREM CONSVLATVS QVADRIN-
GENTA. viuo Manio Seius consul designa-
tus

ius est, & munus edidit. deinde ex calendis Ianuariis consulatum ingressus est. atque ita Mauius decessit. quero, an quadringenta Scio debeantur. Marcellus respondit, deberi.

Non potest prius conueniri heres, quam defuncta poterat. Bart.

¶ Titia codicillis de prædii, quæ testamento Septicia reliquerat, ita cavit, A TE PETO SEPTICIA, VT FILIO MEO, CVM AN-
NORVM SEDECIM ESSET, EADEM PRAEDIA RESTITVERES. QVOD SI FILIUS MEVS SEDECIM ANNOS NON IMPLEVERIT, PETO VTI REDDAS EA, RESTITVAS PVBLIO MAEVIQ ET GAIQ CORNELIO. quero, cum Septicia decesserit, deinde filius quintumdecimum annum agens defunctus sit: an representetur fideicommissum quintodecimo anno impleto: & heredes Septicia restituere id Publico Mauiio & Gaio Cornelio debeant. Marcellus respondit, Septiciam ius, quod in his prædiis habuisset, heredi suo reliquisse. etenim videri contra voluntatē testatrix representationem fideicommissi desiderari, vt amplius ad substitutos perueniat, quam ad puerū peruenire vel à Septicia vel ab heredibus potuisset. & verba quidem videntur representare fideicommissum. sed non est verisimile, vt maturius voluerit testatrix ad substitutos id transferre. nec quicquā mu-

rat. quod Septicia ante decepsit. nam etsi puer
viueret, non prius Septicia heredes quam Se-
pticia possent conueniri.

Licet deficiat onus legatario iniunctum,
legatum non deficit. Bart.

XXXVII. PAVLVVS libro singulari
ad Legem Fufiam Caniniam.

Et si quis
eum quos.
7. de leg. 2.

Siquis eum, quem ipse manumittere non
poterat, legauerit ita, ut eum legatarius
manumitteret: etsi à legato non repellatur, non
est compellendus ut manumittat. quoniam to-
tiens secundum voluntatem testatoris facere
compellitur, quotiens contra legem nihil sit
futurum. idque Neratius scripsit. Et tamen
à legato non esse eum repellendum: quoniam
magis legatarium aliquid commodum testator
in hoc seruo: quam heredem habere voluisset.

XXXVIII. IDEM libro singulari
de iure Codicillorum.

Sita scribsero, QUANTVM CODICIL-
LIS TITIO LEGAVERO: licet codicillis
legatum explicetur, tamen ex testamento
valet. solusq; quantum in codicillo delata est.
nam et apud veteres legata talia fuerunt,
QUANTVM FI PER EPISTV-
LAM SCRIBSERO: QUANTVM EX
ILLA ACTIONE DETRAXERO, HERES
DATO.

XXXVIII. IAVOLENVS libro primo
ex Posterioribus Libonis.

Qua

QUAE condicio ad genus personarum, non ad certas & notas personas pertineat, eam existimamus totius esse testamenti, & ad omnes heredes institutos pertinere. at quae condicio ad certas personas accommodata fuerit, eam referre debemus ad eum dumtaxat gradum, quo haec persona instituta fuerunt. ¶ Cum ita in testamento scriptum erat, UT ALIQUID IN FORO FIAT, neque adscriptum erat, in quo foro: Labeo ait, si non appareat quid mortuus senserit: in eius municipij foro faciendum, in quo is qui testamentum fecerit, domicilium habuerit. quam sententiam ego quoque probe.

Dies impedimenti conditioni non imputantur. Bart.

XL. IDEM Libro secundo ex Posterioribus Labeonis.

QUIBUS diebus vicinus tuus te via publica, cum ad parendum conditioni ire velles, ire prohibuerit, nec per te stare, quo minus agendo ob calumnias eius summoveas: hi dies conditioni non imputabuntur.

Appellatione expensarum rei pretium non continetur. Bart.

¶ Quidam ita legauerat, SI PVBЛИVS CORNELIVS IMPENSAM, QVAM IN FVNDVM SEIANVM FECI, HEREDI MEO DEDERIT: TVM HERES MEVS PVBЛIO CORNELIO FVNDVM SHIA

SEIANVM DATO. Cascellius aiebat, etiam pretium fundi dari debere. Ofilius impensa verbo negat pretium significari: sed eos dumtaxat sumptus, quos in eum posteaquam emptus esset fecit. idem Cinna scribit: adiecto eo, quod non deductis fructibus impensarum ratio haberi debeat. & hoc magis verum puto.

Conditio apposita in quacumque parte testamenti, redditu conditionale legatum. Bart.

¶ Quidam Titio centum legauerat, deinde in sua iusserat, QVAS PECUNIAS CVIQVE LEGAVI, EAS HERES MEVS, SI MATER MEA MORITVR, DATO. mortuo patrefamilias Titius vixerat: & vixit matrefamilias decesserat. mortua matre heredibus Titij legatum deberi Ofilius respondit: quoniam non sub condicione esset legatum, sed ante legatum pure, deinde dies solueñli adiecta. videamus, inquit Labeo, ne id falsum sit: quia nihil interfit, utrum ita scribatur, QVAS PECUNIAS CVIQVE LEGAVI, EAS HERES MEVS, SI MATER MEA MORITVR, DATO: an ita, NISI MATER MEA MORITVR, NE DATO. vtrubique enim sub condicione vel datum vel ademptum esse legatum. Labeoni responsum probo.

Appellatione debiti continetur naturale tantum, si aliud reperiri non potest. Bart.

¶ Dominus

3 ¶ Dominus seruo aureos quinq; sic legauerat, HERES MEVS STICHO SERVO MEO, QVEM TESTAMENTO LIBERVM ESSE IVSSI, AVREOS QVINQVE, QVOS IN TABVLIS DEBEO, DATO. nihil seruo legatum esse, Namusa Seruium respondisse scribit: quia dominus seruo nihil debere potuisset. ego puto secundum mentem testatoris naturale magis quàm civile debitum spectandum esse: & eo iure utimur.

Falsa demonstratio certæ rei legatum non vitiat. Bart.

4 ¶ Qui dotalem fundum nullum habebat, ita legauerat, FVNDVM CORNELIANVM, QVEM ILLA MIHI DOTI DEDIT, EI HERES DATO. * Labeo, † Ofilius, Trebatius responderunt, fundum nihilo minus legatum esse: quia cum fundus Cornelianus in rerum natura sit, demonstratio falsa legatum nõ speremit. ¶ Thermus Minor, quorum arbitratus monumentum sibi fieri vellet, testamento scriberat: deinde ita legauerat: LVCIIS, PVBLIIS, CORNELIIS AD MONVMENTVM MEVM AEDIFICANDVM MILLE HERES MEVS DATO. Trebatius respondit, pro eo habendum, ac si ita legatum esset, si satisdedissent se ita id monumētum ex ea pecunia facturos. Labeo Trebatij sententiam probat: quia hæc mens testantis fuisset.

ut ea pecunia in monumentum consumeretur. idem & ego & Proculus probamus.

XLI. VLPPIANVS libro trigesimo quarto
ad Edictum.

Legata sub condicione relicta non statim, sed cum condicio exstiterit, deberi incipiunt. ideoque intersum delegari non potuerunt.

XLII. AFRICANVS libro secundo
Quaestionum.

Filiofamilias legatum est sub hac condicione, si in potestate patris mansisset. magis patri legatum videri ait, & patre suo nomine legatum petere. Idem iuris esse, & si seruo similiter legetur. argumentum rei est, quod et si cibaria seruis Titij legentur, procul dubio domini est, non seruorum legatum.

Si legatum scinditur per contra tabulas, scinditur onus conditioni iniunctum. Bart.

XLIII. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

Verba
Plautij.
Ant. Aug.
lib. l. c. 6.

Plantius rogatus est heres à liberto testatore, ut perceptis sibi decem totam hereditatem reuenderet. postea patronus defuncti bonorum possessionem contra tabulas petierat, & partem hereditatis qua debebatur, abstulerat. Proculus, Castus, fideicommissarij pro rata quod soluis repetere debere aiunt. Paulus. hoc iure utimur. nam quemadmodum praestatione fideicommissorum & legatorum he-

Verba
Pauli.

res exoneratur per prætorem : ita etiam ipse partem consequi debet. Diverſum eſt, ſi Falcidia interueniat, et minuat legatum. nam hiſ casibus nihil repetetur : quia in ſolidum conditioni paretur. Idem ſciuntur ius dandi, ſi is, cui legatum eſt, non poteſt partem hereditatis ſibi relictam totam capere. nam verius eſt, partem eum præſtare debere, partem illos, qui auferunt ab eo quod plus relictum eſt, quàm à lege conceditur. ¶ Neratius libro primo reſponſorum ſcribit, ex duobus ſcriptis hereditibus ſi vnus rogatus ſit tibi hereditatem reſtituere, tu Titio certam ſummam dare. & beneficio legi Falcidie in reſtituendo heres utatur: quanto minus tibi præſtiterit, tanto minus te Titio præſtare non eſſe iniquum.

Iuſſus dare domino, non implet conditionem ſi dat ſeruo. Bart.

XLIIII. IDEM libro nono ad Plautium.

Qui heredi dare iuſſus eſt, ſeruo alieno cc. l. 95. §. 4. j. de iol. iſtituto, non domino dare debet. nam & ſi alio herede iſtituto iuſſus eſt ſeruo Titij dare, ipſi ſeruo datur. quia que facti ſunt, non tranſeunt ad dominum. quemadmodum ſi mihi aut ſeruo Titij ſtipulatus ſim: nõ Titio, ſed ſeruo eius dari poteſt. & hæc vera ſunt. Sed cum heredi dare iuſſus eſt, videamus ne domino dandum ſit. & conſequens eſt, & hic ſeruo dari. Certe ſtatim liber, quin do
mino

mino dare debeat, non est dubium. contra qui domino debet dare, non implet condicionem dando seruo eius: nisi si dominus consenserit. nemo enim in tali specie condicionem nesciente me vel nolente implere potest. ¶ Cum hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est, heredi dandum est, ut impleatur condicio. nec hoc restituendum est ex causa fideicommissi. sed cum suspectam adiit, & restituitur dubitabatur, an ei auferendum sit. & benignius est, & in hoc casu nihil ei auferri. Si autem me herede instituto controuersia mihi fiet hereditatis, si cauet legatarius euicta hereditate reddi legatum: & ipsi cauendum est reddi quod dedit. sed si iussus sis mihi decem dare, & accipere hereditatem ex senatusconsulto: decem tibi ex causa fideicommissi non restituam. ¶ Si duorum seruo legatum sit sub condicione dandi, non posse per partes condicioni pareri quidam aiunt: sed semel dandum pecuniam. sed ego contra puto.

Deminuto legato per vsucapionem. deminuitur conditio. Bart.

¶ Si pars rei legata vsucapta sit, an in solidum parendum sit dubito. & potest dici, pro parte parendum ex sententia testatoris. ¶ Plautius: 4. ¶ mi ex heredibus fundum legauit, si centum heredibus dedisset. deducet suam partem hereditariam: & reliquam summam heredibus pro port

portione eorum dabit. At si heres ex parte ita institutus esset, si heredibus decem dedisset: nõ aliter esset heres, quàm si tota decem coheredibus dedisset. quia non ante ad hereditatem admitteretur, quàm si omnem summam dedisset. nam cum & seruus testamẽto liber, & ex parte heres ita scriptus esset, si heredibus decem dedisset: constitit non aliter eum liberum heredemque futurum, quàm si tota decem coheredibus dedisset. Paulus: hoc iure utimur.

XLV. IDEM libro sextodecimo ad Plautiũ.

IVhanus ait, si heredi legatarius, cui sub condicione legatum erat SI HEREDI DECEM DEDERIT, id quod ei deberet, heres accepto tulisset: non quidem videri condicioni paruisse quasi dederit. sed quasi per heredem stet quominus pareat, posse petere legatum, quasi exstiterit condicio.

Dies apposita ad implendam condicionem, cedit ab adita hereditate. Bart.

XLVI. IDEM libro tertio ad Vitellium.

SI in diem exempli gratia centensimum Imperatum est statulibero, ut pecuniam solueret, neque initium temporis eius quod futurum esset, adscriptum est: adita hereditate cedere dies incipit. quia absurdum visum est, ante diem præterire, quàm si existeret, quem oportet accipere. & hoc in omnibus, qui heredi dare iussi sunt, dicendum est. igitur & le-

gatario ex adita hereditate ad parendū conditioni tempus computabitur.

XLVII. MARCELLVS libro quattodecimo Digestorum.

In vulg. edit. est. §. seruo legis superioris.

SERUO LIBERTATEM ITA DEDIT: ILLE SI MEVS ERIT, LIBER ESTO. legatum vel hereditatem sine conditione ei dedit: deinde eū alienauit. debetur domino eius legatum vel hereditas: & iussu eius adiri poterit. nam id expressit, si meus erit in libertate danda. quo futurum erat, vt impeditur libertas etiam si expressum non esset. Sepenumero tamen mutatur rei effectus: quamquam id expresserit testator, quod, etsi non fecisset, inesset tamen.

Annus inceptus non habetur pro completo. Bart.

XLVIII. IDEM libro quintodecimo Digestorum.

NON PUTABAM DIEM FIDEICOMMISSI VENISSE, cum sextumdecimum annum ingressus fuisset, cui erat relictum cum ad annum sextumdecimum peruenisset. & ita etiā Aurelius imperator Antoninus ad appellationem ex Germania iudicauit.

XLVIII. CELSVS libro vicesimosecundo Digestorum.

SI IN ANOS DECEM HERES DARE DAMNATUS, aut quis liber esse iussus est: nouissimo eius temporis die legatum debetur, & libertas optingit.

L. VLPIANVS libro primo de officiis Cōsulis.

* Sic Flor. & in manu sc. & vulg. perperā Baro post Haloandru emendabat Intra.

SI cui libertas data sit directo sub hac conditione, si rationes reddidisset arbitram à consulibus Divus Pius dari permisit his verbis. Aditi à vobis amplissima consules arbitrum dabūt, qui excusbu rationibus, non tantum quæ reliqua sunt Epaphroditi constituēt, verum etiam quæ rationes, quæq; instrumenta tradere aut exhibere dominis suis debeat. cuius sententia cum fuerit atisactura, non impeditur Epaphroditi libertas.

In libertatibus leuissima, in legatis nouissima spectatur conditio. Bart.

LI. MODESTINVS lib. quinto Differentiarū.

Sub diuersis condicionibus disunctim positus liber esse iussus, eā condicionem eligere potest, quæ sibi lenior esse videbitur. legato vero eo modo relicto, legatariū nouissime conditioni parere oportet. Heredi decem dare iussus, & liber esse, & heredi heredi dando perueniet ad libertatem. quod non similiter in legatarij persona custodiri Publicius scribit.

Iūge l. 86.
87. 88. 89.
j. cod.

Legatum potest conferri in alterius voluntatem velatam, non explicitam. Bare.

III. IDEM libro septimo Differentiarum.

Nonnumquam cōtingit, vt quædam nominatim expressa officiant, quamuis omissa tacite intellegi potuissent, nec esset offensa. quod euenit, si alicui ita legatur: TITIO DECEM DO LEGO, SI MAEVIUS CAPITOLIVM ASCENDERIT. nam quamuis in ar-

bitrio Meuij sit, an capitolium ascendat, & velit efficere vt Titio legatum debeat: non tamen poterit alijs verbis vtiliter legari, SI MAEVIUS VOLVERIT, TITIO DECEM DO. nam in alienam voluntatem conferru legatum non potest. inde dictum est, expressa nocent, non expressa non nocent.

. . de
verb. fig.

LIII. IDEM libro singulari de cystematicis.

Aug. li. 4.
c. 15. in fi.

SI quis seruum liberu esse iusserit, si heredes rationes reddidisset, posteaque eum rationes reddere viderit, quasi puram facturus libertatem: competit ex testamento libertas.

LIIII. IAVOLENVS libro secundo ex Cassio.

SI quis legata, quibus dies adposita non esset, annua, bima, trima die dari iussit: & alicui, cum pubes esset, pecuniam legavit, id quoque legatum annua, bima, trima die post pubertatem praestandum esse, in commentarijs Gaij scriptum est: quia magis condicio quam dies legato adiecta esset. contra ego sentio, quia ferre dies ponitur ad proroganda ea quae ad praesens tempus, non etiam quae in futurum legata sunt. diesque pubertatis habet aliquam temporis demonstrationem. ¶ Duobus eadem res, si heredi centum dedissent, legata est. si alter ex his quinquaginta dederit, partem legati consequetur. & pars eius qui non dederit, alteri cum sua conditione adcrefcit.

Conditio debet impleri in forma
specifica. Bart.

LV. IDEM libro tertiodecimo
Epistularum.

MAcuius, cui fundus legatus est, si Cal-
limacho, cum quo testamēti factionem
non habebat, ducenta dedisset: condicioni pa-
rere debet, & ducenta dare, vt ad eum lega-
tus fundus pertineat: licet nummos non faciat
accipientis. quid enim interest, vtrum tali per-
sonae dare iubeatur, an aliquo loco ponere, vel
in mare deicere? neq; enim illud, quod ad ta-
lem personam peruenturum est, testamēti no-
mine, sed mortis causa capitur.

Conditio dandi adiecta vni, non scinditur: se-
cus si pluribus adiiciatur. Bart.

LVI. IDEM libro quartodecimo
Epistularum.

CVi fundus legatus est, si decem dederit,
partem fundi consequi non potest, nisi to-
tam pecuniam numerasset. dissimilis est causa,
cum duobus eadem res sub condicione legata
est. in hac enim questione statim à testamēto,
quo pluribus condicio adposita est, diuisa quo-
que in singulas personas videri potest. & ideo
singuli † cum sua parte & condicioni parere,
& legatum capere possunt. nam quamuis
summa vniuersae cōdicionis sit adscripta, enu-
meratione personarum potest videri esse diui-
sa. in eo verò, quod vni sub condicione legatū
est, scindi ex accidenti condicio non debet: &
omnis numerus eorum, qui in locum eius sub-

† pro
l. Si pro-
curator.
j. ré rat.
haber.

stituantur, pro singulari persona est habendum.

LVII. POMPONIVS libro nono
ad Quintum Mucium.

Questitum est, an si iussus fuerit seruus
quinque operas extraneo dare, ut liber
sit, condicio talis sit recipienda: ut
quemadmodum circa pecunie dationem dicitur,
ita & circa prestationem operarum dicimus.
sed hoc iure utimur, ut quemadmodum
dictum est, si pecuniam ex peculio suo det
extraneo, admitti eum ad libertatem: ita & si
operam presterit, necesse sit eum admitti ad
libertatem. itaque & in proposito sapienter faciet
heres, si impederit eum, quo minus pre-
stet & operas. hac enim ratione seruus perueniet
quidem ad libertatem, sed operis eius extraneus
non utetur.

LVIII. IDEM libro decimo ex
Variis lectionibus.

SI ancilla aliena, cum ea nubisset, legatum
sit, Proculus ait utile legatum esse: quia
possit manumissa nubere.

Legatario mortuo pendente condicione,
legatum extinguitur. Bart.

LVIII. VLPPIANVS libro tertiodecimo
ad legem Iuliam & Papiam.

Intercidit legatum, si ea persona decesserit,
cui legatum est sub condicione. quid
ergo si non decesserit, sed in ciuitate esse desierit?
puta alicui legatum, si consul fuerit, &

is in insulam deportatus est. numquid non interim extinguitur legatum, quia restitui in civitate potest. quod probabilius esse arbitror. non idem erit dicendum, si ea pœna in eum statuta fuerit, quæ irrogat servitutem: quis servitus mortis adsimulatur.

l. 109. j. de reguliur.

Diuisio conditionum.

LX. PAVLVS libro septimo ad legem Iuliam & Papiam.

IN factis consistentes condiciones varietatem habent, & quasi tripertitam recipiunt diuisionem: vt quid detur, vt quid fiat, vt quid optingat. vel retro, ne detur, ne fiat, ne optingat, ex his, dandi faciendique condiciones in personas collocantur aut ipsorum quibus quid relinquitur, aut aliorum. tertia species in euentu ponetur. ¶ Fiscus iisdem condicionibus parere debet, quibus persona, à qua ad ipsum quod relictum est peruenit. sicut etiam cum suo onere hoc ipsum vindicat.

¶ Sic veteres diuixisse, non autem adsimilatur, Diomedes scribit, citans Ciceronem & Virg.

Relictum in tempus liberorum, intelligitur de procreandis post testamentum. Bart.

LXI. VLPPIANVS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

SI vir uxori ad tempus liberorum legauerit, dubitari potest, an de his dumtaxat filiis sensisset testator, qui post mortem eius nati fuissent. an et de his, qui vno eo ab eo suscepti fuissent post testamentum factum, cum ma-

nente matrimonio decessisset. verum æquum est proficere, siue vivo marito siue post mortem nascatur.

LXII. TERENTIUS Clemens libro quarto ad Legem Iuliam & Papiam.

Sed si hoc specialiter expressit testator, etiam si ex alio post mortem suam liberos procreauerit: nihilo minus eam ad legatum admitti.

Tantum quis videtur capere, quantum sibi remanet, deducto eo quod soluerit causa conditionis implendæ. Bart.

¶ Cuidam non solum capienti amplius legi concessæ portionis relicta est, si heredi aliquid dedisset. queritur, an id quod conditionis implendæ causa dederat, consequi ex causa legati possit, quasi non capiat id quod deroget: an verò id extra sit, nec ideo magis ex bonis testatoris amplius capiat, quàm capturus esset, si sine conditione legatum esset. ¶ Iulianus relictissime scribit, tanto amplius eum capturum, quantum conditionis implendæ causa dare eum oportet. nec interesse, heredi, an extra neo dare iussus sit: quia computatione facta, quæ semper in persona eius introduceretur, non amplius legi concessæ portionis ad eum subsideret.

Improbatur conditio quæ viduitatem inducit.

¶ Cum

2 ¶ *Cum vir uxori, si a liberis ne nub-* Alciat.
serit, in annos singulos aliquid legauit, lib. 7. pa-
quid iuri sit? Iulianus respondit, posse mulie- rerg. c. 21.
rem nubere, & legatum capere. quod si ita
scriptum esset, si a liberis impuberi-
bvs ne nubserit, legem locum non ha-
bere: quia magis cura liberorum, quam vidui-
tas iniungeretur.

LXIII. GAIUS libro tertio ad legem
 Iuliam & Papiam.

Cum ita legatum sit, si Titio non
 nubserit, vel ita, si neque Ti-
 tio neque Seio neque Maevio
 nubserit, & denique si plures persona
 comprehense fuerint: magis placuit, cuiuslibet
 eorum si nubserit, amissuram legatum. nec vi-
 deri tali conditione viduitatem iniunctam,
 cum alij cuiuslibet satis commode possit nubere.
 videamus & si ita legatum sit, si Titio
 nubserit. & quidem si honeste Titio possit
 nubere, dubium non erit, quin nisi paruerit
 conditioni, excludatur à legato. si verò indi-
 gnus sit nuptijs eius iste Titius, dicendum est,
 posse eam beneficio legis cuiuslibet nubere. quæ
 enim Titio nubere iubetur, ceteris omnibus
 nubere prohibetur. itaq; si Titius indignus sit,
 tale est, quale si generaliter scriptum esset, si
 non nubserit. immo, si verum amamus,
 durior hæc condicio est, quam illa si non

NUBSEKIT. nam & ceteris omnibus nubere prohibetur : & Titio , cui in honeste nuptura sit, { cum) nubere iubetur.

LXIII. TERENCEVS Clemens libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam.

Tulie Mi scella sci licet. l 3. C. de in dict. vi. duit.

HOC modo legato dicitur, SI LVCIO TITIO NON NUBSERIT : non esse legi locum Iulianus aiebat. quod si ita scriptum esset, SI ARICIAE NON NUBSERIT: interesse, an fraus legi facta esset. nam si ea esset, quae alibi nuptias non facere possit inuenire : interpretandum, ipso iure rescindi quod fraudande legis gratia esset adscriptum. legem enim vtilitem reipublicae. s. vobis scilicet procreande causa latam, adiuvandam interpretatione.

Morte grauari non extinguitur legatum conditionale. Bart.

LXV. PAVLVS libro sexagesimo secundo ad Edictum.

LEGATO sub condicione relicto, si heres, a quo sub condicione legatum est, pendente condicione moriatur : heredem suum obligatum relinquit.

Licet libertas repraesentetur, conditio fideicommissi debet expectati. Bart.

LXVI. MODESTINVS libro decimo Responforum.

HERES statuliberum, cui in euentum condicionis fideicommissum restituere rogatus erat, manumisit. quae ro an fideicommissum ei prestare debeat. Herenius Modestinus respon

respondit, quamquam statuliberum heres manumiserit, tamen fideicommissum, quod sub iisdem condicionibus relictū ei debet, ita prestare cogitur, si condiciones impletas esse prestabit, aut per eū stetit, quo minus impleantur.

LXVII. IAVOLENVS libro vndecimo

Epistularum.

CVM sub hac conditione fundus alicui legatus esset, SI SERVVM NON MANVMISERIT, & si manumiserit, legatum fundi ad Manium translatum esset: legatarius de non liberando satisfecit, & legatum accepit, & postea liberauit. quero, an aliquid Manio detur. respondit, si cui ita legatū erit, SI SERVVM NON MANVMISERIT: satisfactione interposita accipere ab herede legatum poterit. & si postea seruum manumiserit, commissā stipulatione, heredi vel fundum vel quanti ea res est restituet, eoque casu heres ei, cui ex sequenti conditione legatum debuerit restituet.

LXVIII. IDEM libro secundo ex Cassio.

SI ita legatum esset, CVM NUBSERIT: si nupta fuerit, & hoc testator scisset, alterum matrimonium erit expectandum. nihilque intererit, vtrum vivo testatore, an post mortem ea iterum nubserit.

LXVIII. GAIVS libro tertiodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

SI ita expressum erit, TITIO, SI VOLVERIT, DO LEGO: apud Labeonem
Proculus

Proculus notat, non aliter ad heredem legatarij pertinere, quàm si ipse legatarius voluerit ad se pertinere, quia condicio personæ in iuncta videtur.

Conditio tacita ex testamento proueniens, impedit ne dies legati cedat quoad acquisitionem. Barr.

LXX. PAPINIANVS libro sextodecimo
Quæstionum.

DVos mater filios sub condicione emancipationis ex partibus heredes instituit, eisq; plurium rerum præceptiones pure dedit: hereditatem adierunt. patrem à legatorum commo illa quoq; ratio debet summonere, quòd emancipando filios, obsecutus voluntati, supremum iudicium vxoris suæ custodiri voluit.

De modo adiecto legatis.

LXXI. IDEM libro septimodecimo
Quæstionum.

Titio centum ita vt fundum emat, legata sunt. non esse cogendum Titium cauere Sextus Cælius existimat. quoniã ad ipsum dumtaxat emolumentum legauit. Sed si filio, fratri, alumno minus industrio prospectum esse voluit, interesse heredis credendum est. atq; ideo cautionem interponendam, vt fundus comparatur: ac postea non alienaretur.

¶ Titio centum relicta sunt, ita vt Maniam vxorem quæ vidua est ducat. condicio non remittetur. ¶ ideo nec cautio remittenda est.

Huic

Huic sententiae non refragatur, quòd si quis pecuniam promittat, si Meuiam uxorem non ducat, prætor actionem denegat. aliud est enim eligendi matrimonij pœna metus libertatem auferri, aliud ad testamentum certa lege inuitari.

cc. l. pen.
C. de ope.
libert.

Conditio vel modus per quem libertas in-
fringitur, non seruator, præter
quàm in libertis. Bart.

2 ¶ *Titio centum relicta sunt ita, ut à monu-
mento meo non recedat, vel uti in illa ciuitate
domicilium habeat. potest dici non esse locum
cautioni, per quam ius libertatis infringitur.
sed in defuncti libertis alio iure utimur.*

De dote legata.

3 ¶ *TITIO GENERO MEO HERES
MEVS DOTIS SEIAE FILIAE
MEAE NOMINE CENTVM DA-
TO. legati quidem emolumentum ad Seiam,
quæ dotem habere incipit, pertinebit. sed quia
non tantum mulieri, sed Titio quoque, cui pec-
uniam legauit, consultum videtur: prope est,
ut ipse legatarius intellegatur: & legatum pe-
tere debeat. Si post diuortium genero pecu-
niam heres soluerit, eque liberabitur: quoniam
in dotem solutio conuertitur. constante autem
matrimonio, etiam prohibente muliere Titio
recte soluetur. hoc enim & mulieris interest,*

cc. l. fidei-
cõmissa.
§. pen. 5.
de leg. 3.

vt

cc. l. j. C.
de instit.
& subst.

ut incipiat esse dotata. nam & si quis ipsam
quaque petitionem habere responderit, eaque
pecuniam petat, neque doti fieri velit: non
dubie doli summonebitur exceptione. ante nu-
ptias vero Titio vel muliere defunctis, lega-
tum apud heredem manet. quod si nolit eam
uxorem ducere, causa legati, quod ad mulieris
personam attinet, satisfactum intellegitur. sed
Titio legatum petenti nocebit exceptio doli.
Sabinus autem existimabat, nupta muliere
Titio, sine cautione legatum deberi: quoniam
pecunia dotis efficeretur. sed cum ante nuptias,
quia purum legatum est, peti potest: cautio
MULIERI PECUNIAM REDDI necessaria
erit. quod si maritus vitio suo causa ceciderit,
neque soluendo sit: numquid aduersus here-
dem mulieri, quæ nihil deliquit, succurri de-
beat ob eam pecuniam quæ doti fuerat desti-
nata? sed quoniam ambo legati petitionem
habuerunt, saluam habebit non soluta pecunia
viro mulier actionem.

Conditio quæ non potest impleri viuo
legatario sine expectatione tristis
euentus, impletur præstita
cautione Mutiana.

Bart.

XXXII. IDEM libro octauodecimo
Questionum.

Cum tale legatum esset relicto, TITIAE,
SI A LIBERIS NON DISCESSERIT:
negauer

negauerunt eam recte cauere : quia vel mortuis liberis legati condicio potest existere. sed disciplinuit sententia. non enim volo matris opponi tam ominosa non interponenda cautionis interpretatio debuit. Et cum patronus liberto certam pecuniam legasset, si à liberis eius non discessisset : permisit Imperator velut Mucianam cautionem offerri. fuit enim periculosum ac triste, libertum coniunctum patroni liberis eorundem mortem expectare. Titius heredem institutum rogauit post mortem suam hereditatem restituere, si fideicommissi cautio non fuisset petita. Muciana cautionis exemplum ante constitutionem remissa cautionis locum habere non potuit. quoniam uiuo eo, cui relictum est, impleri condicio potuit. Quid ergo si ita scriptum sit? PETO POST MORTEM TVAM RESTITVAS HEREDITATEM, ITA NE SATIS FIDEICOMMISSI PETATUR, NEVE RATIO EXIGATUR. sine dubio per huiusmodi verba non interponenda quidem cautionis condicio videbitur adscripta : rationi uero non exigende modus adhibitus, scilicet ut culpa, non etiam dolus remissus intellegatur. idque in eius persona, qui negotia gessit, cuique rationis reddenda necessitas fuerat testamento remissa, rescriptum est.

Conditio deficiens non extinguit, quæ pendens non suspendit legatum, Bart.

Sic rectè
Flor. per-
peram in-
vulgat.
onerosa.
Ant. Aug.
lib. 4. cap.
vlti.

¶ SI ARBITRATV TITII SEIA NVBSE-
 RIT, HERES MEVS EI FVNDVM DATO.
vno Titio etiam sine arbitrio Titij eam nu-
bentem legatum accipere respondendum est.
eamque legi sententiam videri, ne quod om-
nino nuptijs impedimentum inferatur. Sed si
Titius vno testatore decedat, licet condicio de-
ficit, quia tamen suspensa quoq; pro nihilo fo-
ret, mulieri succurratur. ¶ MAE VIAE SI NON
 NVBSE-
 RIT, FVNDVM CVM MORIETVR
 LEGO. pot: st dici, & si nubserit, eam cōfestim
 ad legatum admitti. Non idem probatur si
 certus dies, incertusue alius legato fuerit ad-
 scriptus.

Falsa causa non vitiat legatum, nisi de
 voluntate testatoris doceatur.
 Bart.

¶ Falsam causam legato nō obesse, verius est: ¶
 quia ratio legandi legato non coheret, sed ple-
 rumq; doli exceptio locum habebit, si probetur
 aliàs legaturus non fuisse. ¶ Falsam condicio-
 nem Cassius & Caelius Sabinus impossibilem
 esse dixerunt: veluti PAMPHILVS, SI
 QVOD TITIO DEBEO SOLVERIT, LI-
 BER ESTO: si modo nihil Titio fuit de-
 bitum. quòd si post testamentum factum te-
 stator pecuniam exsoluit, defecisse condicio-
 nem intellegi.

Quæ adiciuntur ad deminutionem, non
 operantur augmentam. Bart.

Falsam

6 **F**alsam legati demonstrationē non facere legatum, Sabinus respōdit: veluti si quis, cū Titio nihil legasset, ita scriptum relinquerit, **EX CENIVM, QVAE TITIO LEGAVI, QVINQVAGINTA HERES SEIO DATO.** id quo sumpsit ex defuncti voluntate, quia non animo legandi, sed deminuendi legatum, quod falso datum existimaret, ita scriberet. propter falsam tamen demonstrationem legati non plus Seius adsequetur, quā si vere demonstratum fuisset.

LXXIII. IDEM libro nonodecimo
Quaestionum.

Titio fundus, si in *Asiam* non venerit: idem, si peruenerit, Sempronio legatus est. cum in omnibus condicionibus, quae morte legatariorum finiuntur, receptum est ut *Muciana cautio* interponatur: heres cautionem à Titio accepit, & fundum ei dedit. si postea in *Asiam* peruenerit, Sempronio heres, quod ex stipulatu cautionis interposita consequi potest, utili actione praestare cogitur. sed si cautio medio tēpore defecerit, quae solícite fuerat exacta, non de suo praestabit heres. sed quia nihil ei potest obici, satis erit actiones praestari. si tamen Titius cum *Asiam* venisset, Sempronius prius quā legatum accipiat, decesserit: heredi eius deberetur quod defunctus petere potuit.

Qui admittitur ad legatum de iure speciali contra voluntatem defuncti, non habet ius accrescendi. Bart.

LXXIIII. IDEM libro trigesimo secundo Quæstionum.

Mulier & Titio ususfructus, si nõ nubserit mulier, relictus est. si mulier nubserit, quamdiu Titius & in eodem statu erit, partem ususfructus habebit. tantum enim beneficio legis ex legato concessum esse mulieri intellegendum est, quantum haberet, si conditioni paruisset. nec si Titius, qui conditione defectus est, legatum repudiet, ea res mulieri proderit.

LXXV. IDEM libro trigesimo quarto Quæstionum.

Dies incertus condicionem in testamento facit.

LXXVI. IDEM libro sexto Responsorum.

Fideicommissum à filiis relictum, SI QVIS EX HIS SINE LIBERIS DIEM SVVM OBIERIT, adoptionis commento non excluditur.

Conditio apposita in institutione, in legato eidem facto intelligitur repetita. Bart.

LXXVII. IDEM libro septimo Responsorum.

A Via, qua nepotem sub conditione emancipationis pro parte heredem instituerat, ita postea codicillis scripsit: HOC AMPLIUS

PLIUS NEPOTI MEO, QVAM QVOD
 EVM HEREDEM INSTITVI, LEGO
 PRAEDIA ILLA. *condicionem emancipa-
 tionis repetitam videri placet: quamvis auia
 nullam in legatis, vt in hereditate, substitu-
 tionem fecisset. nam & cum seruus pure qui-
 dem liber, heres autem sub condicione scriptus,
 & si heres non extiterit, legatum accipere ius-
 sus est: in legato repetitam videri libertatem,*
 1 *Diuus Pius rescripsit. ¶ Muciana cautio
 locum non habet, si per aliam cōdicionem actio
 legati differri possit. TITIO, SI MYLIER
 NON NVBSEKIT, HERES CENTVM DA-
 TO. quam pecuniam eidem mulieri Titius re-
 stituere rogatus est. si nubserit mulier, die lega-
 ti cedente fideicommissum petet. remoto autem
 fideicommissio, legatarius exemplum Muciana
 cautionis non habebit.*

Conditio appositā administrationi,
 non suspendit dationem
 tutelæ. Bart.

2 ¶ *Pater exheredate filiae tutores dedit, eosque,
 si mater eius impubere filia constituta vita de-
 cessisset, ad rem gerendam accidere iussit. cum
 uxori mandatum esset, vt moriens filiae commu-
 ni deciesⁿ restitueret: non sub condicione tu-
 tores videbuntur dati, nec si quid aliud in-
 terea puella quasisset, eius administratione
 prohiberi. cautio verò fideicommissi matri*

ⁿ Quid
 hoc sit, vñ
 de Augu.
 lib. 2. c. 6.

remissa. Quocumque indicio voluntatis cautio legatorum, vel fideicommissorum remitti potest. itaque si cautionis non petenda condicio legato vel fideicommisso præscribatur, conditionem ea res non faciet: non enim deficiet, si quis cauere desiderauerit, onere cautionis non secuto. quod aduersus inuitum hodie iure publico sequi non potest; postquam remitti posse cautionem placuit.

Pupillus potest impedire conditionem impleri. Bart.

LXXVII. IDEM libro nono
Responforum.

CVM pupillus aut tutor eius conditionem in personam pupilli collatam impedit, tam legati quàm libertatis iure communi condicio impleta esse videtur. ¶ Disiunctiuo modo condicionibus adscriptis, alteram defecisse non oberit, altera vel postea impleta, nec interest, in potestate fuerint accipientis conditiones, an in euentum collate.

LXXVIII. IDEM libro primo
Definitionum.

HERES MEVS, CVM MORIETVR TITIVS, CENTVM EI DATO. *purum legatum est: quia non condicione, sed mora suspenditur. non potest enim condicio non exsistere.*
¶ HERES MEVS, CVM IPSE MORIETVR, CENTVM TITIO DATO. *legatum sub*

sub condicione relictum est, quamuis enim heredem moriturum certum sit, tamen incertum est, an legatario viuo dies legati non cedit. & non est certum ad eum legatum peruenturum.

- 2 ¶ Qui post Mucianam cautionem interpositam legatum accepit, si contra cautionem aliquid fecerit, stipulatione commissa etiam fructus heredi restituet. hoc enim legatarius & in exordio cauere cogitur. ¶ Quamuis vsusfructus, cum morietur legatarius, inutiliter legetur: tamen cautionis Mucianae remedium vsusfructu quoque sub condicionem alicuius non facienti legato locum habet.

Conditio si non nupserit, reiicitur in extraneo, propter quam verisimiliter mulier non nuberet. Bart.

- 4 ¶ Quod in fraudem legis ad impediendas nuptias scriptum est, nullam vim habet. veluti, TITIO PATRI CENTVM, SI FILIA, QVAM HABET IS IN POTESTATE, NON NVBSEIT, HERES DATO, vel FILIOFAMILIAS, SI PATER EIVS VXOREM NON DVXERIT, HERES DATO.

LXXX. SCAEVOLA libro octavo
Questionum.

EAS causas, quae protinus agentem repellunt, in fideicommissis non pro condicionalibus observari oportet. eas vero, quae habent moram cum sumptu, admitteremus cautio-

*Sic recte
Flor. vn-
de tolli-
tur Ac-
curusij du-
bitatio.
Aug. lib.
4. c. vlt.

ne oblata. nec enim parem dicemus eum, cui ita datum sit, si monumentum fecerit: & eum, cui datum est, ut monumentum faciat.

^oSic rectè Flor. perperâ autè in vulg. edit. additur negatio, quæ deerat etiâ in antiquis manuscr.

Conditio appositâ vni in persona alterius sibi coniuncti per hanc dictam, de æquitate non intelligitur repetita. Bart.

LXXXI. PAVLVS libro vicessimo-primo Quæstionum.

Iulius Paulus Nymphidio: quæstisti, si ita in testamento cautum esset, STICHVVS SI RATIONES REDDIDERIT, CVM CONTVBERNALI SVA LIBER ESTO: EISQVE DECEM HÆRES DATO: an Sticho mortuo antequam rationes redderet, vel pariatore vel reliqua habente, libera esset mulier: & an de legato idem accipiamus. Libertate data si rationes reddiderit, hanc condicionem rationum reddendarum, ut iussus videatur reliqua reddere, si qua habet, cum fide actus sui, quæ si nulla sunt, pure accepisse libertatem videbuntur. & si post aditam hereditatem decessit, competente libertate etiam legatum eos secutum est. quod si cum adhuc reliqua haberet, decessit: sub eadem condicione & contubernalis eius libertatem accepisse videtur, & defecta videbitur condicione. Sed non ineleganter illud dicitur, Stichum quidem sub condicione manumissum

^oVide Ant. Augu. lib. 4. c. 12. emendat. Alciat. li. 2. parerg. c. 14.

sum, contubernalem autem eius pure. & illam coniunctionem non ad coniungendam conditionem, sed ad necessitudinem demonstrandam pertinere. Tunc demum pro impleta habetur condicio, cum per eum stat, qui si impleta esset, debiturus erat.

De rationibus reddendis.

IX XXII. CALLISTRATVS libro secundo Quaestionum.

CVM seruus ita liber esse iussus sit, si rationes reddiderit: eique fundum heres dare damnas sit: videamus utrum condicio libertati praeposita sit, an verò & legato. & quidem si libertati soli accipiamus praepositam, nullus tractatus amplius superest: nam legatum purum inuenitur, & ideo inutile fit. quod si condicio etiam legato insita sit, quod quidam recte putant, simul cum libertate dies quoque legati utiliter cedit. quid ergo continetur his verbis, SI RATIONES REDDIDERIT? quidam hoc aiunt, si reliqua reddiderit. quasi nihil intersit, utrum sub hac condicione SI RELIQUA, vel si hac, * SI RATIONES REDDIDERIT. sed nos neque condicionem meram putamus esse, quae in datione existit: neque meram condicionem, quae in facto sit: sed eam condicionem, quae ex mixtura quadam consistit. nam non utique si ille in folle reliqua optulerit, li-

* Sic Flo.
& in vno
manusc.
sed in 2-
liis & vul-
ga. edit.;
additur
negatio;
nō inuti-
le fit.
quod &
Ant. Aug.
notauit
lib. 1. ca. 3.

ber erit. non enim testator hoc sensit : sed illud, ut rationes reddat quomodo seruus reddere solet. id est legendas offerre rationes primum, deinde computandas, ut explorari possit, imputationes probe an improbe referantur : accepta recte relata, an non recte. ita enim incipit quidem res à facto, peruenit autem ad pecuniam. inest his verbis etiam heredes notitia instrui rationum, ut sciant quid in quaque ratione scriptum sit. nam quod ipse viuus facturus erat, ab heredibus suis fieri iussisse intellegitur. ille autem utique non sic solebat seruo suo ostendenti reliqua rationes subscribere : sed ita, ut legeret, examinaret, exciperet. itaque cum seruo sub hac conditione testamento libertas datur, SI RATIONES REDDIDERIT : non hanc solam habet significationem, si cautiones instrumentaque omnia actus sui exhibueris heredi : sed & si reliqua soluerit.

LXXXIII. PAVLVS libro duodecimo Responsorum.

Lucius Titius ita testamentum fecit, LAURELIUS CLAVDIUS NATVS EX ILLA MVLIERE, SI FILIVM MEVM SE ESSE IVDICI PROBAVERIT, HERES MIHI ESTO. Paulus respondit, filium de quo quereretur, non sub ea conditione institutum videri, quæ in potestate eius est. & ideo testamentum nullius esse momenti.

Si conditio mixta deficit casu, non deficit relictum alimentorum. Bart.

LXXXIIII. IDEM libro quartodecimo Responsorum.

ILLIS LIBERTIS ALIMENTORVM NOMINE, SI CVM FILIO MEO MORATI FVERINT, MENSTRVOS DENARIOS CENTENOS, ET VESTIARIA DARI VOLO. *liberti in obsequio fuerunt quamdiu adulescens ad militiam promoueretur. qua causa effectum est, vt quibusdam Roma relictis proficisceretur, & apud castra defunctus est. questum est, an ab heredibus eius alimenta debeantur. Paulus respondit, condicionem quidem in persona libertorum, qui cum filio defuncti morati sunt, aut per eos non stetit, quo minus morarentur, mortuo filio testatoris deficisse non videri. sed si testator propter filij utilitatem his, qui cum eo morati fuissent, alimenta praestari voluit: contra voluntatem defuncti petentes audiri non oportere.*

Legatum factum alicui, cum perierit, non est conditio. *nale. Bart.*

LXXXV. SCARVOLA libro tertio Responsorum.

Titia heredis instituti liberos habentis filij fidei commisit, vti rem eius vniuersam restitueret filiis eius liberisve eorum, cum

ipsi petissent, sine vlla iuris cauillatione. quero, an his verbis, CVM ILLI A TE PETIERINT, condicio fideicommissio adscripta videatur. respondit, non videri.

Reg. Caton. non impedit legata, quorum dies cedit ab adita hereditate, nisi heres necessarius existat. Bart.

LXXXVI. MAECIANVS libro tertio
Fideicommissorum.

Iulianus noster eum, qui decem dare & ita liber esse iussus esset, si à viuente manumissus esset, non aliter legatum, quod ei cum libertate datum esset, habiturum, quam si conditioni libertatis paruisset. item in emptorem si alienatus esset. sed id tunc locum habet, cum omnimodo simul cum libertate legatum adquiri potuit, licet legato imposta non sit, veluti cum in tempus libertatis legatum collatum esset. ¶ Cum vero libertas sub conditione, legatum autem presenti die datum est: in hoc quaestio est, an constiterit legatum. etenim nec Catoniana sententia locum in proposito esse. quia etsi statim testator decessisset, non tamen omnimodo inutile esset legatum: cum posset condicio libertatis ante aditam hereditatem impleri, & legatum manumisso deberi. nisi forte necessarius heres existisset. tunc enim omnimodo inutile erit legatum iure ipso: quia sub conditione acceperit libertatem.

LXXXVII. VALENS libro primo
Fideicommissorum.

Quod traditum est, in legatis nouissimam, in libertatibus leuissimam conditionem spectandam esse,

LXXXVIII. GAIUS libro primo
Fideicommissorum.

IDE EST que ipsi seruo commodior sit,

LXXXVIII. VALENS libro primo
Fideicommissorum.

Non ad ea dumtaxat pertinet, quae sepius sub diuersis conditionibus: sed etiam quae primo pure, deinde sub conditione dantur. itaque quod heres pure dare iussus est, quodue pure legatum est, cum id ex interuallo sub conditione legatum est, posterius valet. si prius sub conditione, deinde pure legatum est: praesens debetur. quod si pure legatum, ex continenti heres sub conditione donatus aut rogatus est dare: perinde est, ac si iuncta subiecta scriptura idem legatum esset: vel ut praesens vindicari, si hoc voluerit legatarius, vel cum condicio exsiterit, ab herede peti possit. nisi commemoratione superioris legati posterius scriptum fuerit. velut, STICHVM, QVEM ILLI LEGAVI, HERES MEVS EI, SI ILLVD FACTVM ERIT, DATO. tunc enim reuocandi animo praesens legatum, & sub conditione dandi ita scripsisse videbitur. & si ante conditionem rem vindicet, doli exceptio locum habere poterit.

XC. GAIUS libro primo Fideicommissorum.

PER fideicommissum varie data libertate, non leuissima spectanda est, sed nouissima: quia posterior voluntas potior haberi debet. cui consonat etiam rescriptum Dini Antonini.

Conditionum diuisio.

XCI. MAECIANVS libro secundo Fideicommissorum.

Condicionum, que in futurum conferuntur, triplex natura est: ut quedam ad id tempus, quo testator uiuat: quedam ad id, quod post mortem eius futurum sit: quedam alterutrum pertineant. tempus autem vel certum, vel infinitum comprehendatur. que omnia non minus in fideicommissis, quam in institutionibus ac legatis incidere solent. ut hac condicio, TITIAE, SI MIHI NUBSERIT, non dubie, nisi uiuente testatore: illa autem, SI AD EXEQVIAS FVNERIS MEI VENERIT, nisi post mortem, impleri non possit. illa uero, SI FILIO MEO NUBSERIT, vel uiuente vel mortuo testatore impleri possit. & prima quidem ac tertia ex relatis condicionibus, infinitum tempus habent: quandoque enim nubserit, impletur condicio. secunda ad certum tempus adscripta est.

Rogatus emancipare filios, non potest cogi iure actionis, sed officio iudicis.

SI cui legatum fuerit relictum, usque rogatus sit liberos suos emancipare: an cogi debeat manumittere? Et retineo me dixisse, defici eos a petitione fideicommissi. neque enim praetor fideicommissarius eos ad libertatem tuetur ut seruos. Papinianum quoque libro nono responsorum scribere referebam, non esse cogendum emancipare filios suos. Arbitror tamen extra ordinem debere constitui, eum qui adgnouit id quod sibi relictum est hac contemplatione ut liberos suos emanciparet, cogendum emancipare. neque enim debet circumueniri testantium voluntas. sic deinde hoc accipiendum, quemadmodum si sub conditione liberorum emancipandorum ei fuisset legatum, vel ita relictum, ut eos emanciparet. Cui rei consequens est quod Diuus Seuerus rescripsit. nam cum quaedam mulier nepotes suos heredes instituisset, et ipsum filium coheredem filius suis dedisset, eosque inuicem substituisset, rogassetque filium ut filios emanciparet, non autem rogasset ut hereditatem eis restitueret: ex auctoritate Diui Seueri emancipare eos compulsus est, hisque restituere hereditatem. et adiectum est, ut si tardius id faceret, quasi ex mora usuras praestaturum. videri enim eum, qui moram faceret emancipationi, moram restitutioni fideicommissi eam facere.

Paul lib.
4. Sentent. t.
tit. 12.

XCIII. PAPINIANVS libro octavo
Responforum.

Mater filio suo coheredes sine vlla cõdici-
one filias ipsius dedit, ac petit, vt fi-
lias suas emanciparet, ita vt curatores à præ-
tore acciperent. filij videri fidei commississe pla-
cuit, vt eas sui iuris constitutas, ad heredita-
tem auia peruenire pateretur. nec ad rem per-
tinere, si portionem filiarum iure substitutio-
nis quasisset.

XCIIII. HERMOGENIANVS libro primo
iuris Epitomarum.

CVM ita datur libertas, SI TITIO, QUI
NON EST HERES, DECEM DEDE-
RIT, certa persona demonstratur: ac propterea
in personam eius tantum condicio impleri po-
test. sanè si cum cesserit dies, pecuniam condi-
cioni comprehensam statuliber habuerit: iure
constituto nulli dando consequitur libertatem.
Diuersa causa est legatarij, in cuius persona
placuit condicionem deficere, si antequam de-
derit legatarius pecuniam, Titius moriatur.
¶ Ex his verbis, SI HEREDI, vel SI HE-
REDI TITIO DECEM DEDERIT, LIBER
ESTO: non tantum heredi, sed etiam heredis
heredi dando, peruenit ad libertatem. at si
nullus heredi successerit, iure constituto nulli
dando ad libertatem perueniet.

Legati translatio in dubio videtur fieri
sub eadem condicione. Bart.

XCV. IDEM libro quarto iuris
Epitomarum.

- ” Legatum sub condicione relictum, & ad l. 24. 5. de
” alium translatum, si non condicio perso- adim. leg.
” ne cohereat, sub eadem condicione translatum
” videtur.

Non dicitur delinere quod esse
non cepit. Bart.

XCVI. PAVLVS libro primo ad Neratium.

Titio vsusfructus serui legatus est, & si ad
eum pertinere desisset, libertas seruo data
est. Titius viuo testatore decessit. libertas non
valet: quia condicio nec initium accepit. Pau-
lus: ergo & si viueret Titius, & capere non po-
test: idem dicendum est. desisse enim non vide-
tur, quod nec incipit. ¶ Serui vsusfructus mu-
lieri, quoad vidua esset, legatus: idē seruus, si ea
nubisset, liber esse iussus est. si mulier nubse-
rit, liber erit: quia potior est legato libertas.

Municipes possunt iurare per eos qui re-
gunt municipium. Bart.

XCVII. IDEM libro secundo ad Neratium.

Municipibus si iurassent, legatum est.
Hæc condicio non est impossibilis. Pau-
lus: quemadmodum ergo pareri potest? per
eos itaque iurabunt per quos municipij res
geruntur.

XCVIII. IDEM libro tertio ad Neratium.

MEa res sub condicione legari mihi po-
test: quia in huiusmodi legatis non te-
stamenti

” Sic emē
dandum
fuisse &
dispūgen-
dam lect.
Florent.
notaba-
tur ad cal-
cem edit.
Flor,

stamenti facti tempus, sed conditionis expletæ spectari oportet.

XCVIII. PAPINIANVS libro octauodecimo *Questionum*.

Condiciones extrinsecus, non ex testamento venientes, id est quæ tacite inesse videantur, non faciunt legata conditionalia.

Allegans contraria non auditur. Bart.

c. IDEM libro septimo *Responsorum*.

Titia, si non nubserit, ducenta: si nubserit, centum legauit. nubsit mulier. ducenta, non etiam centum residua petat. ridiculum est enim eandem & vt viduam & vt nuptam admitti.

Non dicitur nolle, quæ non potest velle Bart.

ci. IDEM libro octauo *Responsorum*.

Ratio legis repetenda est ex l. 74. §. co. Anto. Augu. lib. 1. c. 2.

Pater Severianæ Proculam Aelio Philippo cognato nuptius testamento designauit. eidem filie prædium, si Aelio Philippo nubisset, verbis fideicommissi reliquit. quod si non nubisset, idem prædium Philippo dari voluit. nondum viripotens puella diem suum obiit. respondi, cum in condicionibus testamentorum voluntatem potius, quam verba considerari oporteat, Aelio Philippo fideicommissum ita datum videri, si ei Procula defuncti filia nubere nolisset. quare cum ea prius quam viripotens fieret, vita decesserit: condicionem existisse non videri.

In multis libris scriptum est, voluisset, perperam. Ant. Augu. lib. 1. c. 3.

1 ¶ Ita fideicommissum dato, VOLO RESTITUTAS, SI SINE LIBERIS DECEDAS: condicio deficit ex voluntate, vel vno filio superstitite relicto. ¶ *Conditionum verba, quae testamento praescribuntur, pro voluntate considerantur. & ideo cum tutores testamento dati, quoniam interea puer adoleuerat, id egerint, ut curatores ipsi constituerentur, condicio fideicommissi talis praescripta, SI TUTELAM IN ANNUM OCTAVVM DECIMVM GESSERINT, defecisse non videbitur.*

Conditio quae potest impleri in vita legatarij, expectatur, nec est locus Mucianae cautioni. Barr.

3 ¶ Socrus nurui fideicommissum ita reliquerat, SI CVM FILIO MEO IN MATRIMONIO PERSEVERAVERIT. diuortio sine culpa viri post mortem socrus facto defecisse conditionem respondi. nec ante diem fideicommissi cedere, quam mori ceperit nupta, vel maritus. & ideo nec Mucianam cautionem locum habere: quia morte viri condicio possit existere. ¶ *Fideicommissa menstrua & annua sub ea conditione liberto relicta, QVAM DIV RES PATRONI FILIAE GESSERIT, & si praestari necesse est filia prohibente res suas administrari: tamen voluntate*

cc. 1. 66.
i. cod.

tem filia mutante, condicionem resumit: quoniam plura sunt.

In fideicommissio vniuersali relicto à filio post mortem, intelligitur si decesserit sine filiis.

CII. IDEM libro nono Responsorum.

CVM auus filium ac nepotem ex altero filio heredes instituisset, à nepote petit, et si intra annum trigesimum moreretur, hereditatem patruo suo restitueret. nepos liberis relicto intra aetatem superscriptam vita decessit. fideicommissi condicionem coniectura pietatis respondi defecisse: quòd minus scriptum, quàm dictum fuerat, inueniretur.

CIII. PAVLVS libro quartodecimo
Questionum.

Et. l. 66.
7. co.

SI ita legatum sit, TITIO POST DECEM ANNOS DATO, SI SATIS AB HEREDE NON EXEGERIT, & Titius intra decimum annum decesserit, ad heredem suum transmittat legatum: quia moriente eo condicio existit.

CIIII. IDEM libro quartodecimo
Responsorum.

EVM, qui post apertum testamentum deportatus & restitutus est, fideicommissum petere posse, cuius condicio postea existit, quàm civitatem Romanam recipiat.

Alienatio rei legate sub conditione, vel impositio seruitutis infirmatur conditione adueniente. Bart.

CV. POMPONIUS libro quinto

Epistularum.

SI fundum à testatore sub conditione legatum heres alijs pendente conditione legavit: post existentem condicionem, qua priori testamento preposita fuerat, neque proprietas à priore legatario recedit, nec locum religiosum in eo fundi heres facere, nec seruitutem imponere poterit. sed & imposita seruitus finietur existente conditione.

CVI. IULIANVS lib. vicessimo quinto
Digestorum.

HOc genus legati, SI TITIO NON NUBSERIT, perinde habendum est, ac si post mortem Titij legatum fuisset. & ideo nec Muciana satisfactione interposita capere legatum potest. sed & alijs nubendo, nihilo minus legatum consequitur.

Expressio eorum qua tacite insunt, nihil operatur. Bart.

CVII. GAIVS libro singulari de
Calibus.

ALiquando accidit, vt sub conditione datum legatum purum intellegatur. veluti quod sub eadem conditione relictum est, sub qua etiam heres alius institutus est. item quod sub hac conditione relictum est, SI HEREDITATEM ADIERIT. ex diuerso quoque purum datum legatum conditionale videtur. veluti quod sub conditione adem-

ptum est. quia sub contraria condicione datum intellegitur.

C VIII. SCAEVOLA libro nonodecimo Digestorum.

Libertis omnibus legavit domum, & haec verba adiecit, VI IN EA HABITENT LIBERTI, NE DE NOMINE EXEAT, ET VT AD VNVM, QVI NOVISSIMVS EXSTITERIT, PERVENIAT. ET EO AMPLIUS EISDEM LIBERTIS MEIS DARI VOLO FVNDVM SOSIANVM. *quesitum est, an condicio adposita, ne de nomine exiret, ad sequens quoque legatum pertineret. respondit pertinere.*

Ad heredem ius implendae condicionis non transit, vt fideicommissum perficiat. Bart.

C VIII. IDEM libro vicesimo Digestorum.

A Testatore rogatus, vt acceptis centum nummis restitueret hereditatem Titiae coheredi sua, adita hereditate decessit. similiter & Titia, antequam daret centum. *quesitum est, an heres Titiae offerendo centum fideicommissio partem hereditatis consequi possit. respondit heredem condicioni parere non posse. Claudius: magno ingenio de iure aperto respondit. cum potest dubitari, an in proposita condicio esset.*

ETIAM si inuitis heredibus ex peculio statuliber pecuniã Titio det, liber quidem fit: sed Titius, qui inuitis heredibus sciens accepit, pro possessore videtur eam pecuniam possidere: vt auocare eam hi, qui inuiti fuerunt, possint.

Paupertas debitorum superueniens, gestori non imputatur.

QVI sub condicione rationum reddendarũ liber esse iussus est, docere debet, constare fidẽ omnibus quæ ab eo gesta sunt: vt neq; subtraxerit quid ex his quæ acceperit, neq; expensum rationibus præscripserit, quod nõ dederat. sed & quod reliquum per contextũ scriptum est remanere apud eum, soluere debet. neque enim aliter liber esse potest, quàm si hoc modo condicioni, sub quam data est libertas, satisfecerit. Ceterum debitores, cum quibus ipse contraxit, non vtique in diem mortis domini sui fuisse idoneos præstare cogendus est. sed eo tempore, quo his creditum est, eius condicionis fuisse, vt diligens paterfamilias his crediturus fuerit.

[¶]In arche typo erat præscripserat, teste Aug. libro 3. c. 7. ego malẽ præscripserat.

Conditio indiuidua pluribus appolita, non potest ab omnibus impleri:

indiuidua verò ex causa diuiditur. Bart.

Tales cōditiones, SI MONUMENTVM,
 puta, FECERINT, pluribus proposita,
 non possunt nisi in omnibus simul personis ex-
 sistere. Item SI SYMPHORO ET IANVA-
 RIO CENTVM TITIVS PRAESTITERIT,
 FVNDVM EI LEGO. Symphoro mortuo,
 an legatum perisset? sed hoc quoque sic puto
 interpretandum, vt si dum quisque eorum vi-
 uet, praestitisset. sed benigna interpretatione di-
 cendum, si non post moram Titij Symphorus
 decessit, debere partem dimidiam Ianuario
 dantem, partem fundi dimidiam legatarium
 esse consecuturum. ¶ De illo quoque quari-
 tur, fundus quibusdam legatus est, si pecuniam
 certam in funus, impensamque perferendi cor-
 poris in aliam regionem dedissent. nam nisi
 vterque dederit, neutri sit legatum: quoniā con-
 dicio nisi per vtrumque expleri non potest. sed
 hac humanius interpretari solemus, vt cum
 duobus fundus legatus sit, si decem dedissent:
 & alteri, dando partem, legatum quoque de-
 beatur. ¶ Priscus respondit, statuliberum non
 vtiue ibi vbi paterfamilias decessit, aut vbi
 ipse relictus sit, aut vbi velit, rationes reddere
 debere. sed interim proficisci ad eum, cui red-
 dere debeat. vtiue si is reipublica causa ab-
 erit. verissimum est autem, vt alias aliud ex
 persona

persona locoque sit estimandam.

Non dicitur quis posse administrare res
suas ante 25. annum. Bart.

CXIII. PAVLVS Imperialium senten-
tiarum in cognitionibus prolatarum
ex libris sex libro secundo.

Cum filius rogatus fuisset à patre, si ante-
quam res suas administrare posset, dece-
sisset, hereditatem Titio restituere: & egressus
viginti annos decepsisset: rescriptum est fidei-
commissum deberi.

AD LEGEM FALCIDIAM.

TIT. II.

PAVLVS libro singulari ad
legem Falcidiam.

IEX Falcidia lata est, que primo
capite liberam legandi faculta-
tem dedit vsque ad dodrantem
his verbis, **QVI CIVES ROMA-
NI SVNT, QVI EORVM POST HANC
LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM FA-
CERE VOLET, VT EAM PECVNIAM
EASQVE RES QVIBVSQVE DARE LE-
GARE VOLET, IVS POTESTASQVE ESTO,
VT HAC LEGE SEQVENTI LICEBIT.**
Secundo capite modum legatorum constituit
his verbis, **QVICVMQVE CIVIS ROMA-**

Dion lib.
48. c. 4. ait
hanc legē
latā fuisse
à Falci-
dio Tri-
bunople.
anno vrb.
Ro. 713.

^aBaro hęc
verba per
perā con-
tra fidē li-
brorū pu-
tat delenda.

NVS POST HANC LEGEM ROGATAM
 TESTAMENTVM FACIET, IS QVANTAM
 CVIQVE CIVI ROMANO PECVNIAM
 IVRE PVBLICO DARE LEGARE VOLET,
 IVS POTESTASQVE ESTO: DVM ITA
 DETVR LEGATVM, NE MINVS QVAM
 PARTEM QVARTAM HEREDITATIS EO
 TESTAMENTO HEREDES CAPIANT. EIS,
 QVIBVS QVID ITA DATVM LEGATVM-
 VE ERIT, EAM PECVNIAM SINE FRAVDE
 SVA CAPERE LICETO. ISQVE HERES,
 QVI EAM PECVNIAM DARE IVSSVS
 DAMNATVS ERIT, EAM PECVNIAM
 DEBETO DARE, QVAM DAMNATVS
 EST.

Ad testamenta confirmata per fictionem
 legis Corneliae, pertinet lex Fal-
 cidia. Bart.

*¶ Lex Falcidia etiam ad eos, qui apud hostes
 moriuntur, propter legem Cornelianam pertinere
 videtur. quod ea lex perinde eorum testamen-
 ta confirmat, atq; si in ciuitate decessissent. pro-
 pter quam fictionem lex Falcidia, & omnes
 testamentariae pertinent. quae tamen possint lo-
 cum habere.*

Lex Falcidia locum habet in legatis, quae
 de iure Praetorio tantum de-
 bentur. Bart.

*¶ Ad eos, qui omiſſa cauſa teſtamenti poſſi-
 dent*

dent hereditatem, non pertinet lex Falcidia. sed per edictum prætoris inducitur potestas legis. idemque est, si iurifurandi condicio remissa sit. Sed & si seruo suo testator data libertate legauerit: quia differtur in id tempus, quo liber futurus est: item ei qui apud hostes est, aut ei qui nondum natus est, datum sit aliquid: hæc lex locum habebit. Ad municipum quoque legata, vel etiam ea quæ Deo relinquuntur, lex Falcidia pertinet.

Ad omnia legata quæ debent ex bonis testatoris proficisci, pertinet lex Falcidia. Bart.

Quidam emendat non, pro vel, aduersus Flor. editione & scripturâ vulgata, & omnium lib. mancriptorum.

3 ¶ Non solum autem ad res proprias testatoris legata, sed & alienas lex pertinet. & omne quod ex bonis defuncti erogatur, refertur ad hæc legem: siue in corpore constet. certo, incertoque, siue pondere, numero, mensura valeat: aut etiam si ius legatum sit, ut ususfructus, aut

4 quod in nominibus est. ¶ Item si ita legatum sit, HERES MEVS SEIO PENVM DATO: SI NON DEDERIT, DECEM DATO: quidam putant, omnimodo in legato decem esse. penum autem mortis causa capi, nec in Falcidiam imputare id heredem posse. ego autem didici, si in continenti heres penum soluerit, videri hoc legatum esse, & in legem Falcidiam imputari posse. & quod dixi in continenti, ita accipiendum: cum aliquo spatio. quod si iam

mora facta soluerit heres penum, tunc nec legatum eum accepisse, nec in Falcidiam imputari posse. iam enim transfusum legatum esse, & decem deberi. Idemque erit, & si ab initio ita legatum datum sit, SI PENVM NON DEDERIT, DECEM DATO. quia hic penus non est legata. & penus si datur, mortis causa capitur: quia deficit legati condicio.

Si aliquod diuiduum sit legatum, de ipso detrahitur Falcidia, non de aestimatione ipsius.

Bart.

¶ Si ususfructus legatus sit, qui & diuidi potest, non sicut ceterae seruitutes indiuidue sunt: veteres quidem aestimandum totum ususfructum putabant, & ita constituendum quantum sit in legato. sed Aristoteli à veterum opinione recessit. ait enim posse quartam partem ex eo, sicut ex corporibus, retineri. idque Iulianus recte probat. Sed operis serui legatis, cum neque usus neque ususfructus in eo legato esse videtur: necessaria est veterum sententia, ut sciamus quantum est in legato. quia necessario ex omnibus, quae sunt facti, pars decedere debet, nec pars operae intellegi potest. immo & in ususfructu, si queratur quantum hic capiat, cui ususfructus datus est: quantum ad ceterorum legatorum aestimationem, aut etiam huius ipsius, ne dodrantem excedat, legatum, necessario ad

veterum

6 *veterum sententiam reuertendum est. ¶ Si quis creditori suo quod debet legauerit: aut inutile legatum erit, si nullum commodum in eo versabitur: aut si propter representationis, puta, commodum utile erit, lex quoque Falcidia in eo commodo locum habebit. Si legatarius possessionem nactus est, & non potest auocari ei res, quia voluntate heredis erratis nactus est possessionem: dabitur actio heredi, vt id quod supra dodrantem est offeratur.*

Quando aliqua legata debentur ex substitutione, vel in conditionis euentum, legata prima præstantur cautione recepta. Bart.

7 *¶ Interdum omnimodo necessarium est solidum solui legatario interposita stipulatione. QUANTO AMPLIUS, QUAM PER LEGEM FALCIDIAM CEPERIT, REDDI. veluti si que à pupillo legata sint, non excedat modum legis Falcidiae: veremur autem, ne impubere eo mortuo alia legata inueniantur, que contributione facta excedat dodrantem. idem dicitur, & si principali testamento quedam sub conditione legata sunt, que an debeantur incertum est. & ideo si heres sine indice solvere paratus sit, prospiciet sibi per hanc stipulationem. ¶ Id quod ex substitutione coheredis ad coheredem peruenit, proficit legatariis.*
is enim

is enim similis est heres ex parte pure, ex parte sub condicione heredi instituto. sed ea, quae ab eo legata sunt, si omiserit hereditatem, non au-
 gebuntur. scilicet si ab eo nominatim data sunt, non **QVISQVIS MIHI HERES ERIT.** ¶ Si
 cohæredis mei portio exausta sit, mea inter-
 gra, & illam vindicauero: Cassius confundend-
 as esse partes existimat. Proculus contra. in
 qua specie & Iulianus Proculo ad sensu, quam
 sententiam probabiliorē esse puto. Sed &
 Diuus Antoninus iudicasse dicitur, commi-
 scendas esse utrasque partes in computatione
 legis Falcidiae.

Si portio accedit portioni postquam lega-
 ta cœperunt ab utroque cohærede
 deberi, non est locus con-
 tributioni. Bart.

¶ Si cohæredem meum post aditam heredita- 10
 tem adrogauero: nõ dubitabitur, quin separan-
 da sint portiones perinde atque si cohæredi meo
 heres extitisssem. ¶ Si in annos singulos lega- 11
 tum sit Titio: quia multa legata & condicio-
 nalia sunt, cautioni locus est, quae in edicto pro-
 ponitur, **QUANTO AMPLIUS ACCIPIT,**
REDDI. ¶ Id quod natura hereditati debe- 12
 tur, & peti quidem non potest; solutum verò
 non repetitur, non esse computandum in here-
 ditate quidam putant. sed Iulianus & hæc ex
 euentu augere patrimonium, aut non augere
 existim

existimat. & hereditario iure id quoque capi,
ideoque & in restitutionem hereditatis ven-
13 turum. ¶ Si debitor creditori heres existat,
quamvis confusione liberetur, tamē locupletio-
rem hereditatē percipere videtur, vt compute-
tur ei quod debet, quāvis aditione cōfusum sit.

Impensa facta in funus ab herede detra-
hitur, vt æs alienum.

14 ¶ De impensa monumēti nomine facta queri-
tur, an deduci debeat. ¶ Sabinus ita dedu-
cendum putat, si necessarium fuerit monumen-
tum extruere. Marcellus consultus an funeris
monumentique impensa, quam testator fie-
ri iussit, in ære alieno deduci debeat, respondit,
nō amplius eo nomine, quān quod funeris cau-
sa consumptum est, deducendum. nam eius,
quod in extruccionem monumenti erogatum
est, diuersam esse causam. nec enim ita monu-
menti edificationem necessariam esse, vt sit fu-
nus ac sepultura. idcirco eum, cui pecunia ad
faciendum monumentum legata sit, Falci-
diam passurum.

I. I. MARCELLVS libro vicelimo
secundo Digestorum.

Nec amplius concedendum erit, quān Plato lib.
quod sufficiat ad speciem modicam 22. l. g.
monumenti.

Quod heres acquirit ex sua diligentia, vel
alterius stultitia, non computa-
tur in hereditate.

SI heres institutus eam hereditatem, que soluendo non est, vendiderit: rix quidem poterit persuaderi, non fuisse eam hereditatem soluendo, que emptorem inuenerit. vera autem ratione nihil legatariis debetur: quia magis ex stultitia emptoris habere videtur heres institutus, quam ex bonis defuncti. nam & e con- trario, si male vendiderit res hereditarias, non erit hoc legatariorum detrimentum. ita ergo commodum debet esse heredis, si bene res ad- ministrauerit. Sed & si is, qui soluendo non est, legauerit, & heres cum creditoribus deciderit ne solidum solueret, & ob eam decisionem fa- ctum sit vt aliquid retineret, nihil tamen lega- tariis debeturum: quia eam pecuniam non ex hereditate, sed ex decisione habet. & Item si reipublica in annos singulos legatum sit: cum de lege Falcidia queratur, Marcellus putat tantum videri legatum, quantum sufficiat sorti ad vsuras trientes eius summa, que legata est, colligendas.

IIII. P A P I N I A N V S libro sexto-
decimo Quaestionum.

FVndo legato mihi sub condicione, penden- te legati condicione heres me heredem in- stituit, ac postea legati condicio existit. in Fal- cidia ratione fundus non iure hereditario, sed legati, meus esse intellegitur.

V. IDEM libro octauo Responsorum.

Verbis legati vel fideicommissi non necessarie ciuitati relinquitur quod ex causa pollicitationis præstari necesse est. itaque si debiti modum testamento dominus excessit, sis perfluum dumtaxat Falcidia minuetur. quare nec fidei committi legatarij poterit. Quòd si dies aut condicio legatum fecerit, non utilitatis æstimatio, sed totum petetur quod datum est. nec si viuo testatore dies venerit, aut condicio fuerit impleta: fiet irritum quod semel competit.

VI. VENVLEIVS libro tertiodécimo Stipulationum.

Si vir uxori heres exstiterit, & in funus eius inpedierit: non videbitur totum quasi heres inpedere. sed deducto eo, quod quasi dotis nomine, quam lucrifacit, conferre debuerit.

VII. PAPINIANSVS libro septimo Quæstionum.

Lege Falcidia interueniente legata seruitus, quoniam diuidi non potest, non aliter in solidum restituetur, nisi partis offeratur æstimatio.

VIII. IDEM libro quartodécimo Quæstionum.

In legem Falcidiam æris alieni rationem in hereditate relictæ, quod vnus ex heredibus soluere damnatus sit, ipse solus habebit.

Fruct

Fructus pendentes dicuntur pars rei, & ipsam reddunt pretiosorem. Bart.

VIII. IDEM libro nonodecimo
Quæstionum.

In vulga.
editio. est
lex, In le-
ge Falc.

IN Falcidia placuit, ut fructus postea percepti, qui maturi mortis tempore fuerunt, augeant hereditatis estimationem fundi nomine, qui videtur illo in tempore fuisse pretiosior. Circa ventrem ancilla nulla temporis admissa distinctio est. nec immerito: quia partus nondum editus, homo non rectè fuisse dicitur.

X. IDEM libro vicesimo Quæstionum.

Quidāpu-
rant legē-
dum, lega-
ram.

Quod supra quadrantem apud heredem potest pervenire, supra dodrantem in pecuniam legatum non onerat heredem. veluti hereditas pupilli, si forte substitutus sit exheredato, qui patri pupilli heres existit.

XI. IDEM libro vigesimonono
Quæstionum.

IN ratione legis Falcidie retentiones omnis temporis heredi in quadrantem imputantur. Si servus sub conditione libertate data, vita decessit: si quidem impleta condicio quandoque fuerit, heredi non videbitur perisse. quòd si defecerit, in contrarium ratio trahit. sed quanti statum liber, moriens fuisse videbitur. Imperator Marcus Antoninus decrevit heredes, quibus pars bonorum ablata est, non in ampliorem partem, quàm pro ea parte
qua

quæ relicta est, legatorum nomine teneri.

3 ¶ Cum quidam parte dimidia bonorū adempta fuisset relegatus, idemq; provocacione interposita testamento postea facto obisset, atque post mortem eius nō iuste appellatū esset pronuntiatum: quaesitum est, utrum eris alieni loco pars dimidia abscederet, ut residua sola videretur fuisse in bonis: an verò succurri heredi necessarium esse videbitur. sed videtur succurri debere: cum animus litigantis & optimendi votum hanc opinionem admittit.

Res perempta non æstimatur, quæ si extaret non æstimaretur. Bart.

4 ¶ Si servus testamento manumissus ante aditam hereditatem decedat, heredi qui tē perisse intellegitur. sed cuius pretij erit, qui si viveret, non æstimaretur? nam & eos, qui moriente domino ea valitudine affecti fuerant, ut eos non posse vivere certum esset, tamen si postea moriātur, hereditati perisse responsum est. nec aliud in hijs, qui sub eodem tecto fuerunt cum

5 dominus à familia necaretur. ¶ Quod vulgo dicitur, in tabulis patris & filij vnam Falcidiam servari, quam potestatem habeat, videntum est. quamvis enim substitutus quæ à pupillo relicta sunt, cum filius heres existit, ut res alienum quodlibet debeat: tamen propter ea, quæ data sunt tabulis secundis, contributio locus est. secundum quæ poterit evenire, ne

substitutus quicquam retineat, velut longa plus habeat quarta paterna hereditatis. quid ergo si non sufficiat pupilli hereditas legatis, cum patris sufficisset de suo quadrante nimirum dabit substitutus: quoniam pater legavit de suo. nec ad rem pertinet, quod ex nullo testamento praestatur ultra vires patrimonij: cum in hac parte iuris legata, quae tabula secundum relinquuntur, quasi primis sub conditione relicta intellegantur. Si filio suo duas substituerit, & alterius portionem oneraverit: tractari solet, an ex persona sua Falciam possit inducere substitutus, quam pupillus non haberet, vel unus pupilli substitutus. & facile quis dixerit consequenter prioribus quae de patrimonij ratione ducta sunt, non esse Falcidiae locum: & ultra vires portionis conveniendum alterum substitutum. Sed verior est diversa sententia perinde huc quartam relin-

• Perperam quendam existimantium. at quia si patri heres
 Rancon- extitisset. ut enim opes patris & contributio
 netus som legatorum inde capiunt & formam & origi-
 niabat ex nom, ita plures substituti subducta persona pu-
 vestigiis pilli revocandi sunt ad intellectum institutio-
 scripturae nis. Quid tamen dicemus de altero substituto,
 aliquorū qui non est oneratus? si forte nudum legata
 librorū le pupillus à se relicta solvit, & aliquid ultra do-
 gendū hic esse, con- drantem sit: in omnibus & ipsum Falcidiam
 fulio patri habiturum? At quin quartam habet. neq; idem
 monij. patris

patiatur instituti comparatio. rursus si negemus, aliud aperte quam quod vulgo probatum est, respondetur. Itaque varietas existet, ut is quidem, qui proprio nomine oneratus est, velut institutus desideret quartam. alter autem, qui non est oneratus, ut substitutus licet portio largiatur eius, non in solidum conveniatur propter calculi confusionem. Huic consequens est, ut si pupillo de Falcidia cautum sit, duobus committatur stipulatio: videlicet in eam quantitatem, quam unusquisque sibi retinere potuisset.

Legata relicta à pupillo in primis tabulis, & à coherede sibi substituto in secundis, debent contribui. Barr.

7 **Q**uestum est, si quis pupillo coheredem substituisset: quemadmodum legis Falcidiae ratio inquirei debeat. & quale est quod vulgo diceretur, legatorum rationem separandam. dixi, quantum ad legata, quae pater à filio, item à substituto reliquit, nullam fieri posse separationem: cum communi calculo subiciantur, & invicem inducant contributionem. sed legata, quae ab instituto extero data sunt, permisceri ceteris non oportere. ideoque quartam pupillo datae portionis habere substitutum, quamvis suam portionem habeat, ut institutus. & aliam causam esse eius qui ex variis portionibus heres scriberetur. ibi enim legatorum confundi

rationē non minus quàm si semel fuisset nuncupatus ex ea portione, quæ conficeretur ex pluribus. neq; referre, pure saepe, an sub diuersis condicionibus sit heres institutus. ¶ Si quis exheredato filio substituit heredē institutum, & ab eo tabulis quoq; secundis legauerit: necessario ratio confundetur. cum ideo legata valere dixerit Iulianus à substituto relictā, quòd idem patri heres exstiterit.

Potest heres grauari vt Falcidiam sibi compenset in debito Bart.

XII. IDEM lib. trigésimo Quæstionum.

SI debitor creditore herede instituto petisset, ne in ratione legis Falcidie ponenda creditum suum legatarius reputaret: sine dubio ratione doli mali exceptionis apud arbitrum Falcidie defuncti voluntas seruetur.

XIII. IDEM libro trigésimo septimo Quæstionum.

SI tacitum fideicommissum seruus iniungente domino suscepit, habiturum eum legis Falcidie beneficium, quia parere domino debuit; constitutum est. idemq; placuit in filio qui fuit in patris potestate.

Quod extra causa testamenti capitur, in Falcidia seu Trebellianica non imputatur. Bart.

XIIII. IDEM libro nono Responsorum.

Pater filiam, quæ à viro diuerterat, heredem pro parte instituit. & ab ea petit, ut fratri & coheredi suo portionem hereditatis acceptam deducta sexta restitueret, admissa compensatione dotis in Falcidia ratione. si pater dotem consentiente filia non petisset, Falcidiam quidem iure hereditario, dotem autem iure proprio filiam habituram respondi. quia dos in hereditate patris nõ inueniretur. ¶ Auiam nepotibus heredibus institutis fideicommissit, ut omissa retentione, quæ per legem Falcidiam ex alio testamento competebat, solida legata fratribus & coheredibus soluerent. recte datum fideicommissum respondi. sed huius quoque donus in contributionem venire. ¶ Duobus impuberibus substitutum, utriusque heredem existentem, in alterius hereditate Falcidia non rite conuenit, si de bonis alterius impuberis quartam partem hereditatis patris, quæ ad filios peruenerit, retineat. Quod si frater fratri legitimus heres existit, & impuberi supremo substitutus: portio quidem paternorum bonorum, quam intestatus puer accepit, rationi Falcidie non confundetur. sed quartam eius tantum portionem substitutus retinebit, quam impubes accepit, qui substitutum habuit.

XV. IDEM lib. tertio decimo Responsorum.

Quod bonis iure Falcidie contribuendum est à debitore, cui mortis causa pa-

In vul. edit. est flex,
Quod de bonis.

Et debitum remissum est, in factum concepta replicatione retinebitur.

Factum factum in vita defuncti de Falcidia non repetenda, non valet. Bart.

¶ *Frater cum heredē sororem scriberet, alium ab ea, cui donatum volebat, stipulari curavit ne Falcidia vteretur, & ut certā pecuniam, si cōtra fecisset, prestaret. privatorum cautione legibus non esse refragandum constituit: & ideo sororem iure publico retentionem habituram, & actionem ex stipulatu denegandam.*

¶ *Non idcirco minus Falcidie rationem in ceteris annuis legatis admitti visum est, quòd primo ac secundo anno sine ulla detractione fuissent legatario soluta.*

Quod defunctus debet heredi, ut res alienum deducitur, nisi testator prohibuerit. Bart.

¶ *Quod avus ex causa tutela nepoti debuit, cū avo nepos solus heres exstiuisset: ratio Falcidie si poneretur, in are alieno bonis deducendum respondi. nec ad rem pertinere, quòd heredem avus, idemq; tutor rogaverat, ut si siue liberis ante certam etatem decederet, tam hereditaria quàm propria bona restitueret. non enim ex hoc hereditatem debito compensam videri: cum vel ideo maxime declaratur non esse compensationem factam, quoniam heredem suum habere propria bona defunctus ostendit. Plane si condicio fideicommissi fuerit*

rit impleta, fructus hereditatis post mortem aui percepti, pari pecunia debito tutela compensantur. sed quartam heres nepotis de bonis duntaxat, quae moriens avus reliquit, retinebit.

In filiis primi gradus debitum cum Falcidia non compensatur, etiamsi hoc testator expreflit. Bart.

4 ¶ Cum fideicommissum ex voluntate matris à patre moriente debitum filio pater hereditate sua, quam in filium conferebat, compensari voluit: quod filio debetur, si ratio Falcidia poni cœperit, fini quadrantis, quem ex bonis patris cum effectu percepit, compensabitur. atque ita superfluum arii alieni dedranti tantum detrahatur. ¶ Ex donationibus in uxorem collatis, quod heres eius reddere viro cogitur, in bonis mulieris non erit. nam ita fit locupletior, ut tanto pauperior esse videatur. quod autem heres inde minuit, viro non perit.

Quod ex re legata percipitur, in Falcidia computatur. Bart.

6 ¶ Fructus praediorum sub condicione verbis fideicommissi relictos, in causam fideicommissi non deductos, heres in ratione Falcidiae sic accepto facere sibi cogitur, ut quartam et quartae fructus ex die mortis, bonorum, quae mortis tempore fuerunt, habeat. nec ad rem pertinet, quando Falcidia lex admissa sit. nam

et si maxime post impletam condicionem fideicommissum locum habere cœpit: tamen ex die mortis fructus quadrantis apud heredem relinquere necesse est. ¶ Fideicommissum portionis 7 supplende gratia, pro qua matrem filius heredem instituit, eidem matri datum ratione Falcidie minuitur. & eam pecuniam mater supra quartam portionis suae percipiet. ¶ Quarta, quae per legem Falcidiam retinetur, estimatione, quam testator fecit, non magis minui potest, quam auferri.

Falcidia non deducta ex vna re vel parte soluta, potest deduci ex alia re vel parte soluenda. Bart.

XVI. SCAEVOLA libro tertio
Quaestionum.

Correctã ait Accur. & post eũ Barto. per Nouel. l. i. §. nõ dabitur, ex parte vltima parte huius legis.

SI ex pluribus rebus legatus heres quasdam soluerit, ex reliquis Falcidiam plenam pro doli exceptionem retinere potest etiam pro his quae iam data sunt. Sed et si vna res sit legata, cuius pars soluta sit: ex reliquo potest plena Falcidia retineri.

XVII. IDEM libro sexto Quaestionum.

SI post missionem faciat codicillos miles, & intra annum decedat: ex testamento, quod in militia iure militari fecit, plena legata ex codicillis, habita Falcidia ratione, praestari debere dicitur. sed res ita expediatur, si cum
qua

quadringenta haberet, testamento quadringenta, codicillis centum legauerit: ex quinta parte, id est octoginta quæ ad legatarium ex codicillis peruenirent, si Falcidiam non pateretur, quartam, id est viginti heres retinebit.

Filiusfam. miles potest grauare patrem ab intestato vt peculium restituat. Bart.

XVIII. PAVLVS libro vndecimo

Quæstionum.

Filiusfamilias, qui militauerat, decedens patris sui fidei commisit codicillis, vt peculium suum castrense Titio post mortem restitueret. quærebatur, an vt heres quartam deducere possit. dixi legem Falcidiam inductam esse à Diuo Pio etiam in intestatorum successibus propter fideicommissa. sed in preposito nec hereditatem esse: quamuis placeret mihi, extraneo herede instituto, fieri hereditatem aditione eius. nam cum apud patrem remanet, ius pristinum durat, & peculium est. nec huic contrarium est, quod in testamento eius qui apud hostes deceßit, exercetur Falcidia. nam fictio legis Corneliae & hereditatem & heredem facit. Sed me non dubitare quin debeat id quoque indulgeri legis beneficium, si quidem quasi patrisfamilias bona restituere cogitur. & heres scriptus, ommissa ex testamento aditione, exemplo edicti legatorum nomine conuenietur.

Per restitutionem peculium efficitur hereditarium. Bart.

¶ **H**ic consequens erit, ut si ex fructibus medio tempore quartam & quartæ fructus habuerit pater, etiam Trebellianum senatusconsultum inducamus, & utiles actiones exerceri possint, fiatque hereditas post restitutionem.

Pretium rei dicitur capi iure hereditario, & ideo computatur in quarta. Bart.

LVIII. SCAEVOLA libro octavo
Quæstionum.

Si dignum decem fundum damnatur heres
Quinq; vendere, sine dubio quinq; erunt
imputanda Falcidie.

Legatum inutile Falcidiam non
inducit. Bart.

XX. IDEM libro nono Quæstionum.

Si à seruo meo herede instituto mihi lege-
tur, & mihi adquiratur hereditas, negat
Macianus id legatum in Falcidia computari,
quia non debeat.

Quod heredi soluitur à pupillo, ut naturali-
ter debitum, imputatur in Fal-
cidiam. Bart.

XXI. PAVLVS libro duodecimo
Quæstionum.

Si pupillus, cui sine tutore auctore decem
milia data sunt, legatum à creditore me-
ruerit

ruerit sub hac conditione, si decem, quæ acceperit, heredi reddiderit: una numeratione et implet conditionem, et liberatur naturali obligatione: ut etiam in Falcidia heredi imputentur: quamuis non imputarentur, si tantum conditionis implenda causa data fuissent. adeo autem et solvere videtur, ut repudiato legato, vel Stichus qui legatus est mortuo, nihil repetere possit. ¶ Si ego et seruus meus heredes instituti simus ex diuersis partibus, nec à seruo erogatus dodrans his quibus à me legatum est: contra Falcidiam proderit quod ex portione serui ad me peruenit supra Falcidiam eius portione. ex contrario si seruo meo seruus, et mihi decem legata fuerint: serui Falcidia ex decem mihi legatis non tenetur, exemplo eodè Falcidia. nam quartam retineo ex persona serui, quamuis de mea portione nihil em-
haustum sit.

Id quod iure prælegati percipitur, in quartam non imputatur, nisi respectu eius à quo percipitur. Bart.

XXII. IDEM libro septimodecimo
Questionum.

Nesennius Apollinaris Iulio Paulo. ex facto domine species eiusmodi incidit. Titia filias suas tres numero equis ex partibus scripsit heredes, et à singulis legata inuicem dedit. ab una tamen ita legauit tam co-
her

*Sunt qui
putet hic
legendum
Falcidia
nā quar-
tam,

heredibus eius quàm extraneis, ut Falcidia sit locus. quero an aduersus coheredes suas, à quibus legata & ipsa accepit, uti possit Falcidia: & si nò possit, vel doli exceptione summouenda est, quemadmodum aduersus extraneos computatio Falcidia iniri possit. respondi, id quidem, quod à coherede legatorum nomine percipitur, non solet legatarius proficere, quo minus Falcidiam patiantur. sed cum is, qui legatum præstaturus est, ab eodem aliquid ex testamento petit: non est audiendus, desiderans uti aduersus eum Falcidia beneficio, si id quod percepturus est, ex voluntate testatoris suppleat, quod deducere desiderat. Plane ceteris legatariis non vniuersum quod coheredi præstat, imputabit: sed quantum daturus esset, si nihil ab eo perciperet. ¶ Seruo herede instituto, si à domino fideicommissa, à seruo legata data sunt, prius ratio legatorum habenda est: deinde ex eo quod superest, fideicommissorum. dominus enim ideo tenetur, quòd ad eum peruenit. peruenit autem quod deductis legatis superest. planè Falcidiã exercet. Sed & si dominus omiſsa hereditatis aditione seruum sibi substitutum adire iussit, prius erogantur quæ ab ipso domino data sunt. tunc eorũ, quæ à seruo relicta sunt, ratio initur, si patitur Falcidia.

cc. l. Iulianus. 26 §. Si quis omiſsa causa.

Si liberatio relinquitur debitori, in ratione legis Falc. pro locupletiore habetur. Bart.

2 ¶ Si debitori liberatio legata sit, quamvis solvendo non sit, totum legatum computetur: licet nomen hoc non augeat hereditatem, nisi ex eventu. Igitur si Falcidia locum habeat, hoc plus videbitur legatum, quod huic legatum esset. cetera quoque minuentur legata per hoc, & ipsum hoc per alia. capere enim videtur eod quod liberatur. Sed si alij hoc nomen legetur, nullum legatum erit: nec ceteris contribuetur.

Ne legatum pereat, vna res pro alia Falcidia nomine capitur. Bart.

XXIII. SCAEVOLA libro quintodecimo
Questionum.

SI fundus mihi legetur & via, in Falcidia ratione si tantum sit in via, quantum amplius est in Falcidia, integer fundus capietur, & via perit. sed si via legetur, nec solvendo sit hereditas, non debebitur. videndum etiam, si fundo & via legato, minus ex utroque desideret, quam sit via pretium. potest coacta ratione dici, non tantum fundum solidum capi: sed etiam ut doli exceptio tantum sarciat, quantum deest. ne plus habeat, quam Falcidia desiderat. ut tunc solum via intercidat, quotiens plus Falcidia desiderat, quam est via pretii.

De

De re quam heres subtraxit, Falcidiam
detrahere non potest. Bart.

XXIII. PAVLVS libro quattodecimo
Responsorum respondit.

In vulg.
edit. est
lex, Pau-
lus respō-
dit.

Falcidia legis rationem, si haberi oportet,
ita habendam, ac si he res, quæ ab here-
de subtracta sunt, in hereditate relicta non
fuisent. ¶ Idem respondit, partus ancillarum
ante diem fideicommissi editos ad heredes eius,
qui rogatus est, pertinere: eosque in quartam
et quartæ fructus cōputandos, si de lege Fal-
cidia quaestio intercedat. ¶ Idem respōdit, fru-
ctus ex propriate heredis, quæ legata est, post
diem fideicommissi cedentem perceptos, et si nō
sint restituendi fideicommissario, heredi in quar-
tam imputari non solere.

Si portio non grauata accedit grauata,
iure patriæ potestatis fit con-
tributio. Bart.

XXV. SCAEVOLA libro quarto
Responsorum.

Maritum suum et filium communem
æqui partibus heredes instituit. quæ si
tum est, an in ratione legis Falcidie imputan-
dum sit marito, quod ad eum ex eadem here-
ditate per filium peruenit. respondit, si ex in-
stitutione filij tantum retineat, quantum ad
Falcidiam satis sit: nihil quartæ nomine de-
ducendum. ¶ A liberto, cui fundum legane-
rat, per fideicommissum Sciz annua decem
dedit.

dedit. *quæsitum est, si lex Falcidia liberti legatum minuerit, an Seia quoque annum fideicommissum minutum videatur, cum reditus largiatur annuam præstationem. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non videri minutum: nisi alia mens testatoris probetur.*

XXVI. IDEM libro quinto Responsoꝝ.

Lineam margaritarum trigintaquinque legauit. *quæ linea apud legatarium fuerat mortis tempore. quæro, an ea linea heredi restitui deberet propter legem Falcidiam. respondit, posse heredem consequi, ut ei restituatur. ac si malit, posse vindicare partem in ea linea, quæ propter legis Falcidie rationem deberet remanere. Quæsitum est, an pretium statuarum Falcidiam pati debeat. respondit, debere.*

Conditio in fraudem legis adiecta, pro non adiecta habetur. *Bart.*

XXVII. IDEM libro sexto Responsoꝝ.

SEIVS ET AGERIVS SI INTRA
DIEM TRIGESIMVM MORTIS
MEAE REIPUBLICAE NOSTRAE CAVE-
RINT, CONTENTOS SE FUTVROS TOT
AVREIS LEGIS FALCIDIAE BENEFI-
CIO OMISSO, HEREDES MIHI SVN-
TO. QVOS INVICEM SVBSTITVO.
QVOD SI VOLVNTATI MEAE NON
CONSENSEPVNT, EXHEREDES SVNTO.

quæsitum

quæ situm est, an heredes instituti hereditatem adire possint, si conditioni parere nolunt, cum habeant substitutos eadem conditione præscripta. respondit, Seium & Azerium primo loco institutos perinde adire posse, ac si ea condicio, quæ fraudis causa adscripta est, adscripta non esset.

XXVIII. MAECIANVS libro primo
Fideicommissorum.

Pater quoque in legatis, quæ filius ei dedit, alio herede instituto, legis Falcidie rationem patitur.

Quod heres habiturus est non iure hereditatis, non imputatur in Falcidiam. Bart.

XXVIII. PAVLVS libro secundo
Fideicommissorum.

Si à me tibi fideicommissum vel legatum est, tuque id post tempus rogatus sis mihi restituere, non puto hoc imputandum esse in Falcidiam: quia incipio postea quasi fideicommissarius id recipere.

Damna post mortem testatoris contingentia, sine culpa legatarii, imputantur heredi. Bart.

XXX. MAECIANVS libro octavo
Fideicommissorum.

In ratione legis Falcidie mortes seruorum ceterorumque animalium, furta, rapina, incendia, ruina, naufragia, vis hostium, præ do-

rum, latronum, debitorum facta peiora nomina, in summa quodcumque damnum, si modo culpa legatarij careant, heredi pereunt. quemadmodum ad heredis lucrum pertinet fructus, partus ancillarum, & quae per seruos adquisita sunt. ut stipulationes, rerum traditiones, legata, hereditatesve his data, cetera donationes, item seruitutes, quibus liberata praedia pretiosiora fierent: actionesque adquisita, ut furti, damni iniuria: similesque, quorum nihil in rationem legis Falcidiae cadit.

Vendere vel emere iussus catenus computat in legato, quatenus est excessus in re vel in pretio. Bart.

¶ Vendere autem vel emere iussus certo pretio fundum, aliamve quampiam rem, in legis Falcidiae ratione, cum quantum sit legatum, requiratur, tantum eo nomine inducetur, quanto plus minorisve sit res ea quantitate, quam quo pretio testator accipi, darive iussit. sed ut ei quidem portioni, quae legatus deductis facienda erit, amplius deducetur. quippe non nostri causa capi id pretium: sed eo deducto pretium reliquum legatum esse intellectum est. ¶ Rorsus diligenter animaduertendum est, ne quod dicitur, damna post mortem testatoris illata ad solum heredem respicere, vs.que quaque & sine ulla distinctione recipiatur. quod enim re-

mota lege Falcidia in totum iuris foret, hoc
 idem fore in ea parte, quæ lege Falcidia con-
 stitueretur. hoc enim attinet, damna postea fa-
 cta non deduci, ne amota portio legatis fidei-
 commissis detrahatur. ¶ Verum est autem hiis
 solis, quæ pondere, numero, mensura constant,
 nec damno postea incidente, ex portione, quæ
 fieri ad æstimationem eorum bonorum quæ
 mortis tempore fuerunt, quicquam detrahi.
 Certis verò corporibus, & his ipsis ita relictis,
 PECUNIAM, QUAM IN ILLA ARCA: VI-
 NYM, QVOD IN ILLIS DOLEIS: PON-
 DVS ARGENTI, QVOD IN ILLIS HOR-
 REIS HABEO: sine culpa heredis deperierunt,
 vel deteriora sunt facta: procul dubio aut ni-
 hil debetur, aut eorum, quæ existant, qua-
 lia erunt, ea portio debetur, quæ per legem
 Falcidiam efficiatur ex æstimatione bonorū,
 quæ mortis testatoris tempore fuerint. ¶ Incer-
 ta autem res relicta distinctionem recipiunt.
 nam si ex suis rebus incertam rem testator
 reliquisset, veluti ARGENTVM QVOD ELE-
 GERIT, & omne argentum testatoris interis-
 set sine culpa heredis: nihil deberetur. si vero
 argenti pondus pure relictum esset, quamuis
 omne argentum testatoris deperisset, admissa
 lege Falcidia, portio eius quantitatis sumetur,
 quæ fuit in bonis eo tempore quo testator de-
 cessit. nec ad imminuendam eam quicquam

*damna postea incaluita proficiunt, res tamen
quæ interierint, pro nulla parte, ac ne aestima-
tio quidem debeat, non magis quam si om-
nes res per speciem enumeratae relictae essent.*

Licet datum causa conditionis imple-
nda in Falcidiam non impute-
tur, tamen datum vt
pretium imputa-
tur. Bart.

¶ *Tametsi autem legi Falcidiae ratione, quæ
condicionis implende causa heredi sunt data,
in quartam non computantur: tamen id quod
non figura condicionis accipere iussus est ab eo,
cui hereditatem restituere rogatus est, Celfo
& Iuliano nostro placuit computari, quem-
admodum si ea summa heres vendere eæ res
iussus esset, quia non condicionis implende cau-
sa, sed quodammodo pro pretio inferre sunt
iussi. Quo loco amplius quæ situm est, an fidei-
commissarius quoque inuitus cogatur dare eam
summam, & recipere hereditatem, quasi &
ipsius fideicommissum esset, sed id verisimile
non est, cum talis oratio magis ipsius causa,
quam contra ipsum posita videatur.*

Legata quæ non valent, non veniunt
in computationem legis
Falcidiae. Bart.

¶ *Cum lex Falcidiae interuenit, non veniunt
in contributionem quæ ipsi heredi à semetipso
vel seruo eius legata fideiuss commissæ sunt.*

alia causa est eorum quæ in die certa dantur. nam si libertatis dies cœpit cedere, ei debentur: & in contributionem veniunt. ac ne ea quidem, quæ quis seruis suis inutiliter sine libertate legauit, fideiuse cômisit, in computationem eius legis cedunt. ¶ Res, quas neq; per fideicommissum relinqui posse certum est, in legis Falcidie computationem non veniunt.

XXXI. TOMPONIUS libro secundo
Fideicommissorum.

IS cui fideicommissum soluitur, sicut is cui legatum est, satisdare debet, quod amplius ceperit, quàm per legem Falcidiam ei licuerit, reddi. veluti cum propter condicionem aliorum fideicommissorum vel legatorum Legis Falcidie causa pendebit. Sed & secundum Castij & veterum opinionem, si à pupilio fideicommissa capiuntur, propter ea, quæ à substituto erunt relicta, cauere debebit is cui soluatur. nã quamuis repetitio sit eorum, quæ fideicommissi nomine non debita soluentur: tamen satisfato cautum debet esse ei à quo pecunia profisceretur: ne damnum sentiat deficiente eo, cui solutum erit.

Actiones quæ in heredes transeunt, etiamsi à persona heredis incipiunt, augmentum vel deminutionem inducunt. Bart.

XXXII. MAECIANVS libro nono
Fideicommissorum.

Poenales actiones, siue legitima siue honoraria, exceptis popularibus, in bonis actoris non ideo minus computandæ sunt, quia morte reorum intercidere possunt. è contrario autem eadem actiones nihil bonis rei defuncto eo detrahunt. sed ne in actoris quidem bonis defuncto eo iniuriarum actio poterit computari: quia & ipsa simul cum eo intercidit, ut ususfructus: & id quod in dies, menses, annosue singulos aliqui quoad uiuat debeat. etenim ea demum obligatio rei bonis deminutionem præstat, quæ in heredem transit. nec contrarium est, quod uiuente reo eo minus in bonis eius intellegebatur. nam etsi ita stipulatus esset, ut cum moreretur, debere ei inciperet: tamen auferentur bona eius, quemadmodum si ipse sub eadem conditione promississet, defuncto eo minuerentur. honoraria quoque actiones, quæ intra certum tempus à prætore promittuntur, cum bonis actoris defuncto eo augmentum rei decessionemue, si tales erunt, ut in heredem quoque transeant, præstabunt.

Stipulatio interposita ab vno ex heredibus, ad alios non porrigitur. Bart.

Iulianus scribit, si vtriusque heredis pars exhausta est legati, & alter ex heredibus cautionem prætoriam accepit à legatarijs: non equaliter, sed pro suo modo legis Falcidie rationem, & actionem ex stipulatu habiturum.

Ve pro
& accipi
debere
constat.
Græci
quoque
hanc par-
ticulam
conuer-
terunt in
sua. nige.

omnes enim pratorias stipulationes eiusdem interpretationis esse. nam constare, ex iudicatum solui stipulatione, siue à parte actoris siue à rei plures heredes extitissent, non omnibus, nec aduersus omnes actionem contingere: sed distaxat his qui vicissent, & aduersus viclos. hisque, aduersus quos res defensa non esset, aduersus eos qui rem nõ defendissent. ¶ Annua, & bima, trima de aureis centenis legatis, ex omnibus summis, non tantum ex posterioribus, portionem legis Falcidie detrahi placuit. ¶ Si Titio viginti legati portio per legem Falcidiam detracta esset, cum ipse quoque quinque Scio rogatus esset restituere: Vndius noster tantum Scio pro portione ex quinque detrahendum ait, quantum Titio ex viginti detractum esset. que sententia & equitatem & rationem magis habet: quia exemplo heredis legatarius ad fideicommissa prestantia obligatur. nec quia ex sua persona legatarius inducere legem Falcidiam non possit, idcirco quod passus esset, non imputaturum. nisi forte testator ita fidei eius commississet, vt totum quidquid ex testamento cepisset, restitueret. si autem manumittere seruum vel suum vel alienum rogatus sit, omnimodo prestare debet libertatem. nec hoc contrarium est superiori: quia favor libertatis saepe et aliis benigniores sententias exprimit.

l. 1. 15. 3.
 c. 5. vlt. 1.
 77. §. 3. de
 de leg. 2. l.
 97. de le-
 gat. 1.

Legato seruo vt manumittatur, an Fal-
cidia locum habeat.

XXXIII. PAVLVS libro tertio Fi-
deicommissorum.

SI seruus tibi legatus sit, eumque rogatus
sis manumittere, nec praterea capias vn-
de quartam, qua per Falcidiam retinetur,
recipere possis: senatus censuit cessare Fal-
cidiam.

XXXIII. MARCELLVS libro quadragesimo-
secundo Digestorum Iuliani^o notat

^oIn vulg.
edit. est
lex, Iulia-
nus no-
tat.

IN testatoris seruo non erit Falcidia locus.
Si verò pecuniam, aliudue quid legauerit,
fideique legatarij commiserit, vt alienum ser-
uum vel legatarij manumitteret: locus erit.

XXXV. VLPIANVS libro sexto
Disputationum.

PLane si quid sit praterea legatū ipsi ser-
uo, Falcidia locum fore senatus declara-
uit. vnde Scaeuola ait in eo, quod praterea
seruo legatum est, ita Falcidiam admittendam,
vt inde & quod pro seruo prestandum est,
sumatur.

XXXVI. PAVLVS libro tertio Fidel-
commissorum.

SEd si non seruus ipse legatus sit, sed pe-
cunia, rogatusque sit legatarius seruum
suum manumittere, Falcidiam patietur: &
nihilominus cogetur manumittere, quia tant

estimasse videbitur seruum suum. quid si alienus seruus fuerit? in eo non plus quam accepit, ad redimendum cogitur impendere. si verò heres seruum rogatus sit manumittere, placet pretium eius, ut et alienum, deducendum esse. ¶ Si solus seruus legatus, & fideicommissa libertate donatus fuerit, licet Falcidia interueniente, totus vindicari petiue potest. sed et si aliud præterea capiat legatarius, adhuc seruus totus peti potest. quartam autem vtriusque ex legato retinendam, ne impediatur libertas.

Si seruus legatur purè ut manumittatur in diem vel sub conditione, hoc legatum interim Falcidiam admittit.

¶ Si incertum sit, an libertas præstari debeat, et veluti quòd sub conditione, vel post tēpus data sit, numquid incerto eo an præstetur, cum possit aut seruus mori, aut condicio deficere, interim Falcidia admittenda est? deinde cum libertas competere vel deberi cœperit, tum legatarius illam partem recipiat, quam Falcidia detraxit? Cæcilio placebat, si quid ex operis eius medio tempore consecutus fuerit heres: id in pretium eius erogare eum debere propter legis Falcidie rationem.

XXXVII. VALENS libro sexto de Fideicommissis.

EIus serui estimatio perinde ac statuli-
beri fieri debet. sed & si heres seruum
alien

alienum rogatus est manumittere, placuit ut etiam huius pretium ex aestimatione hereditatis deduci debeat.

XXXVIII. HERMOGENIANVS libro iuris Epitomarum.

STatuliber heredis non auget familiam. Communes serui in utriusque patrimonio connumerantur. Cuius ususfructus alienus est, in dominio proprietatis connumeratur: pignori dati, in debitoris: sub lege commissoria distracti, item ad diem addicti, in venditoris.

XXXVIII. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

Aeris alieni loco deducuntur, non solum pretia eorum quibus libertas data est, & eorum qui supplicio sunt affecti: sed & eius quem praetor propter iudicium prodita mortis, vel detecta earum coniurationis, libertate donauit.

Testamentum veterani etiam intra annum missionis, Falcidiam patitur. Bart.

XL. HERMOGENIANVS libro quarto iuris Epitomarum.

AD veterani testamentum, siue paterfamilias siue filiusfamilias sit, licet intra annum missionis decedat, lex Falcidia pertinet. Si cui, si decem dedisset, viginti fundus fuisset legatus: is in toto fundo legatarius habebitur.

• Exemplum huiusmodi rei memorabile est apud Liuium lib.

2. Vide Paulum in recept. sent.

XL I. PAVLVS libro nono ad Edictum.

DOlo carere non videtur, si iam motus
quis controuersia hereditatis legatus sine
cautionibus det.

Hæc lex
in vulg.
perperam
collocata
est post
legem quæ
sequitur
cam. cau-
sa erro-
ris fuit,
quod ad
marginem
libri Flo.
erat sub
obelo scri-
pta. Anto.
Aug. lib.
§. c. n.

XLII. VIPIANVS libro quartodecimo
ad Edictum.

IN Falcidia et Stimatio pretij rerum ex ve-
ritate facienda est.

XLIII. IDEM libro nonodecimo
ad Edictum.

Serui, qui apud hostes sunt, post mortem
Stestatoris reuersi, quæ ad Falcidiam per-
tinet, locupletiores faciunt hereditatem.

XLIII. IDEM libro viciesimo primo
ad Edictum.

Falcidia interuenire non potest, si statuli-
ber de alieno dedit, non de bonis defun-
cti: vel aliàs est homo liber, qui condicionem
implexit.

XLV. PAVLVS libro sexagesimo
ad Edictum.

IN lege Falcidia non habetur pro puro quod
in diem relictum est: medijs enim temporis
commodum computatur. In his legatis, quæ
sub conditione relicta sunt, Proculus putabat,
cum queritur de lege Falcidia, tantum esse in
legato quanti venire possunt. quod si est, et
deductio sic potest fieri, ut tantum videatur
vi deberi, quanti nomen venire potest. sed hæc
sententia non probatur. cautionibus ergo me-
lius res temperabitur.

XLVI.

XLVI. ULPIANVS libro septuagesimo
sexto ad Edictum.

Qui quod per Falcidiam retinere poterat, voluntatem testatoris secutus spondit se daturum, cogendus est soluere.

Si legatum annuum relinquitur, non ante Falcidiam est obnoxium, quam dies soluendi cueniat.

XLVII. IDEM libro septuagesimo nono
ad Edictum.

Lex Falcidia si interueniat, in omnibus pensionibus locum habet, sed hoc ex post facto apparebit. reputa in annos singulos legatum relictum est. quamdiu Falcidia nondum locum habet, integra pensiones annue dabuntur. sed enim si annus uenerit, quo fit ut contra legem Falcidiam ultra dodrantem aliquid debeatur, eueniet ut retro omnia legata singulorum annorum imminuantur. ¶ Numquam legatarius vel fideicommissarius, licet ex Trebelliano senatusconsulto restituitur ei hereditas, utitur legis Falcidiae beneficio.

XLVIII. PAVLVS libro secundo ad edictum Aedilium curulium.

Cum emptor venditori, vel contra heres exstitit, euicto homine utrum duplum in aes alienum deducere vel computare debeat, an simplum? duplum enim esset, si alius heres exstitisset. ¶ benignius est, eodem herede existente simplum ei imputari.

Quod

Quod legatur seruo communi, eis acquiritur quibus potest. Bart.

XLVIII. IDEM libro duodecimo ad Plautium.

Verba
Plautij.

Plautius: seruo, quem tibi legaueram, fundum legavi, Atilicinus, Nerva, Sabinus, primum in seruo rationem legis Falcidiae habendam, & quota pars ex eo decederet, eam partem in fundo legato inutilem futuram: deinde ex reliquis partibus fundi legis Falcidiae portionem decessuram, sicut ex omnibus legatis. Cassius: quod seruo pars lege Falcidia decedat, incipere seruum fieri communem heredis & legatarij. communi autem seruo cum legatum sit, totum pertinere ad socium: quia in eam personam legatum consistere possit. qua ratione semel ex fundo partem legis Falcidiae decessuram. Paulus: Cassij sententia vitimur. nam & Diuus Pius rescripsit, seruo communi fideicommissum datum totum ad socium pertinere. ¶ Interdum euenit, ut propter rationem legis Falcidiae sequens legatum exstinguatur. veluti si fundus, & ad eum via legata sit per alium fundum. nam si pars fundi remanserit in hereditate, non potest procedere via legatum: quia per partem seruitus adquiri non potest.

L. CELSVS libro quartodecimo Digestorum.

Non est dubium, quin ea legata, à quibus heres summouere exceptione peti-

torem

torem potest, in quartam ei imputentur, nec ceterorum legata minuant.

L I. IVLIANVS libro sexagesimoprimo
Digestorum.

NEc interest, utrum ab initio quasi inutile fuerit, an ex accidenti postea in eum casum peruenisset legatum, ut actio eius denegaretur.

Legatum inutile propter incapacitatem legatarij, prodest aliis legatariis. Bart.

L II. MARCELLVS libro nono
Digestorum.

EX asse patronum heredem instituit libertus, cum ducentos aureos in bonis haberet: & legauit filio centum viginti, extraneo reliqua. deminutio legati, quod extraneo prestat legatum, proficit filio ad consequenda solida quae ei legata sunt. Quaecumque ex causa legata non praestantur, imputantur heredi in quartam partem, quae propter legem Falcidiam remanere apud eum debet.

L III. CELSVS libro septimodecimo
Digestorum.

SI propter ea, quae sub conditione legata sunt, pendet legis Falcidae ratio: praesenti die data non tota vindicabuntur.

A defuncto heredibus debitum, ut res alienum detrahitur. Bart.

L IIII. MARCELLVS libro quintodecimo
Digestorum.

*Sunt qui ita dispungat. Filio centum, viginti extraneo, reliqua ademptio legati, &c. in meis manufcri. legitur constanter, extraneo reliquit, deminutio, &c.

Pater filium, ex quo tres habebat nepotes, heredem instituit, fidei que eius commisit, ne suum alienaret, & ut in familia eum relinqueret. filius decedens tres filios scripsit heredes, quærendum est, an omnino quasi creditores unusquisque in ratione legi Falcidie aliquid possit deducere: quia in potestate sua habuit pater, cui ex his potius relinqueret. sed hac ratione nemo in Falcidia ratione quicquam deducet. quod videndum, ne dure constituarur. utiq; enim in alieno ere habuit fundum: necessitate quippe obstrictus fuisset filius eum relinquendi.

Legatum annum pendente dubio tanti æstimatur, quanti venire potest. Bart.

LV. IDEM libro vicelimo Digestorum.

Cum Titio in annos singulos dena legata sunt, & iudex legis Falcidie rationem inter heredem & alios legatarios habeat: vivo quidem Titio tanti litem æstimare debeat, quanti venire id legatum potest, in incerto posito quamdiu victurus sit Titius. mortuo autem Titio non aliud spectari debet, quam quid heres ex ea causa debuerit.

Augmentum facultatum hereditarij debitoris, quando cunque contingens, prodest legatariis in Falcidia detrahenda. Bart.

LVI. IDEM libro vicelimosecundo Digestorum.

Cum quo de peculio agi poterat, heres
 creditori existit. quatenus cum temporis
 peculium computari oporteat in Falcidia lege.
 Plerique putant, quod tunc in peculio fuerit
 cum adiretur hereditas, inspiciendum, ego dis-
 bito: quoniam mortis tempus in ratione legis
 Falcidie inuenda placuit obseruari. quid enim
 interest, peculium serui post mortem creditoris
 deminutum sit, an debitor pauperior factus
 sit? Aliquis dicet, quid ex contrario, si ante
 aditam hereditatem adquisierit seruus: & ego
 quæram, si debitoris, qui tunc non erat soluen-
 do, ampliatæ facultates fuerunt? & cum in isto
 placuerit, ex post facto vberiores videri fuisse
 hereditatem, sicuti cum condicio crediti existi-
 tit post mortem, ita etiam peculij incrementum
 pleniores faciet hereditatem. Scauola notat:
 quid ergo si idem seruus defuncto & alij deus
 debuit, & vna decem habuit? augetur scilicet
 & his hereditas, decem, quæ defuncto natura-
 liter debebantur, in hereditate manentibus.

¶ Is qui in bonis vnus duntaxat seruum ha-
 bebatur, legauit eum Titio, & fidei eius commi-
 sit, ut post triennium manumitteret. debet ex
 eo, quod interim ex operis serui ad Titium per-
 venire potest, quarta apud heredem remanere.
 quemadmodum si directo post triennium ser-
 uo libertatem dedisset, eiusque usum fructum ei
 legasset: aut ei proprietatem per fideicommissum

¶ Eius, e-
 mendan-
 dum ait:
 Gouea-
 nus ex
 vete. in o-
 manibus
 tamé meis
 manuscri-
 constâter
 scriptum
 reperi, et

sum relinquit. ¶ Stichum tibi, seruo tuo decem 2
legauit, vel contra, tibi decem, seruo tuo Sti-
chum, libertatēq; Stichi fidei eius commisit.
lex Falcidia minuit legata, redimere ab herede
partem debes, quemadmodum si tibi utrum-
que legasset.

Quarta in heredem testatore uiuo colla-
ta, facit cessare Falcidiam. Bart.

¶ Sapius euenit, ne emolumentum eius legis 3
heres consequatur. nam si centum aureorū do-
minus viginti quinque alicui dedisset, & eum
instituerit heredem, & dodrantem legauerit:
nihil aliud sub occasione legis Falcidiae inter-
uenire potest. quia uiuus uidetur heredi fusu-
ro providere.

LVII. IDEM libro vicelimosexto
Digestorum.

Cum dotem maritus alicui legauerit, ut
uxori restituatur, nō habere legem Fal-
cidiam locum, dicendum est. & sanē in plerisq;
ita obseruatur, ut omissa interpositi, capientis
persona spectetur.

LVIII. MODESTINVS libro nono
Regularum.

Legis Falcidiae beneficium heres etiam
post longum tempus mortis testatoris im-
plorare non prohibetur.

Heres qui agit ut legatum intercidat, pri-
uatur Falcidia. Bart.

LVIII.

LVIIII. IDEM libro nono
Pandectarum.

Beneficio legi Falcidia indignus esse videtur qui id egerit, ut fideicommissum intercidat. præterea qui non capienti rogatus est restituere hereditatē, senatusconsulto Planciano non conceditur quartam retinere. sed ea quarta, quam non retinuit, ad fiscum pertinet ex rescripto Diui Pij.

LX. IAVOLENVS libro quartodecimo
ex Cassio.

Cum pater impuberi filie heredem substituit, id quod ei legatorū nomine à patre obuenit, cum hereditas ad substitutos pertinet, in computationē legi Falcidie non venit. Legato petito, cum in litem iuratum est, ratio legi Falcidie, non eius summa in quam legatarius iuravit, haberi debet: sed eius, quanti re vera id fuit quod petitum est. nā id quod pæne causa adcreuit, in legem Falcidiam non incidit.

Si heres propter suam stultitiam plus soluit, non nocet legatariis. Bart.

LXI. IDEM libro quarto Epistularum.

Alienus fundus tibi legatus est. hunc heres cum emere nisi infinito pretio non posset, emit multo pluris, quam quanti erat. quæ emptione effectum est, ut legatarij ad legem Falcidiam reuocarentur. quæro, cum si fundus tanti, quanti re vera, emptus esset, legata non

foerant excessura ius legis Falcidia : an hoc ipso heres institutus partem reuocandi à legatariis ius habeat, quòd ex voluntate defuncti plus emerit fundum, quàm quanti erat. respondit, quod amplius heres, quàm pretium fundi, legatario soluit, id lege Falcidia impu-
tari non potest. quia negligentia eius nocere legatariis non debet. utpote cum is consistendo veram estimationem prestare poterat.

In duobus reis sociis debitum utrique pro parte videtur actum & passum: in non sociis, eius videtur debitum, qui occupauerit. Bart.

LXII. ULPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

IN lege Falcidia hoc esse seruandum Iulianus ait, ut si duo rei promittendi fuerint, vel duo rei stipulandi, si quidem socij sunt, in ea re diuidi inter eos debere obligationem, atq; si singuli partem pecunie stipulati essent, vel promississent. quòd si societas inter eos nulla fuisset, in pendenti esse, in utrius bonis computari oporteat id quod debetur: vel ex cuius bonis detrahi. Corpora, si qua sunt in bonis defuncti, secundum rei veritatem aestimanda erunt, hoc est secundum presens pretium. nec quicquam eorum formali pretio aestimandum esse sciendum est.

Res debet estimari communi aestimatione, non ex affectione singulari. Bart.

Pretia rerum non ex affectu nec utilitate
 singularum, sed communiter funguntur.
 nec enim qui filium naturalem possidet, tanto
 locupletior est, quod eum, si alius possideret,
 plurimo redempturus fuisset. sed nec ille, qui filium
 alienum possidet, tantum habet, quanti eum
 patri vendere potest. nec expectandum est, dum
 vedat: sed in presentia, non qua filius alicuius,
 sed qua homo estimatur. eadem causa est eius
 serui qui noxam nocuit. nec enim delinquendo
 quisq; pretiosior fit. Sed nec heredem post mortem
 testatoris institutum seruum tanto pluri esse,
 quo pluri venire potest, Pedius scribit. est
 enim absurdum, ipsum me heredem institutum
 non esse locupletiozem antequam ad eam: si
 autem seruus heres institutus sit, statim me lo-
 cupletiozem effectum. cum multis causis acci-
 dere possit, ne iussu nostro adeat, acquirit no-
 bis certe cum adierit. esse autem praeposterum,
 ante nos locupletes dici, quam adquisierimus.

¶ Cuius debitor soluendo non est, tantum ha-
 bet in bonis, quantum exigere potest.

Ex loco & tempore reru pretia variantur, Bart.

¶ Nonnullam tamen pretio varietatem loca,
 temporaq; adserunt. nec enim tantidem Ro-
 ma & in Hispania oleum estimabitur. nec
 continuis sterilitatibus tantidem, quanti secundis
 fructibus: dum hic quoq; non ex momenti tem-

l. 33. §. ad l.
 Aquil.

c. l. 3. §. ad
 l. Aquil.

porum, nec ex ea quæ raro accidat caritate
pretia constituentur.

LXIIII. ULPIANVS lib. terdecimo
ad Legem Iuliam & Papiam.

§. l. 17. §.
cod.

SI in testamento ita scriptum sit, HERES
MEVS LVCIO TITIO DECEM DA
RE DAMNAS ESTO: ET QVANTO QVI
DEM MINVS PER LEGEM FALCI
DIAM CAPERE POTERIT, TANTO
AMPLIVS EI DARE DAMNAS ESTO:
sententia testatoris standum est.

LXV. PAVLVS libro sexto ad
Legem Iuliam & Papiam.

§. l. 84. §.
de leg. 1.

SI fundus legatus sit quinquaginta dignus
sub hac condicione, si quinquaginta here
di dedisset, plerique putant vtile esse legatum:
quia condicionis implende causa datur. nam
constat etiam Falcidiam eum pati posse. sed si
quinquaginta aurei legati sint, si quinquagin
ta dedisset: dicendum, inutile esse legatum, &
magis ridiculum esse.

LXVI. ULPIANVS libro octauodecimo
ad legem Iuliam & Papiam.

Circa legem Falcidiam in eo, quod sub
condicione vel in diem alicui relictum est,
hoc obseruandum est, si decem sub condicione
alicui fuerint relicta, eaq; condicio post decem
nium forte exstiterit: non videntur decem
huic legata, sed minus decem. quia interval
lum temporis, & intersurium huius spatij
minor

*Y*minorem facit quantitatem decem. ¶ Sicuti legata non debentur, nisi deducto ere alieno aliquid supersit: nec mortis causa donationes debebuntur. sed infirmantur per es alienum. quare si immodicum^o es alienum interueniat, ex re mortis causa sibi donata nihil aliquis consequitur.

^oSic Flor. & in manus. perperam vul. editio habet. modicum.

LXVII. TERENCE CLEMENS libro quarto ad Legem Iuliam & Papiam.

Quotiens cuidam amplius legatum sit, quam ei capere liceret, & lex Falcidia locum haberet: prius Falcidie ratio habenda est, scilicet ut subducto eo, quod lex Falcidia exceperit, reliquum, si non excedat statutam legi portionem, debeatur.

Legatum alimentorum ad vitam, & etiam legatum vsusfructus, subiiciuntur Falcidie.

LXVIII. AEMILIUS MACER libro secundo ad legem vicesimam hereditatium.

Computationi in alimentis facienda hanc formam esse Vlpianus scribit, ut à prima etate vsq; ad annum vicesimum quantitas alimentorum triginta annorum computetur, eiusque quantitatis Falcidia prestatetur. ab annis verò viginti vsq; ad annum vicesimum quintum, annorum vigintiocto. ab annis vigintiquinq; vsq; ad annos triginta, annorum vigintiquinq; ab annis triginta vsq; ad annos

^oIn vul. edit. est lex. Hereditatum, ut & in Haloandrina, perperam, ut Ant. Aug. docet lib. 1. c. 4.

trigintaquinque; annorum viginti duo. ab annis
 trigintaquinque; vsque ad annos quadraginta,
 annorum viginti. ab annis quadraginta vsque
 ad annos quinquaginta, tot annorum compu-
 tatio fit, quot etatis eius ad annum sexagesi-
 mum deerit, remisso vno anno. ab anno verò
 quinquagesimo vsque ad annum quinquagesi-
 mum quintum, annorum nonem. ab annis quin-
 quagintaquinque; vsque ad annum sexagesimum,
 annorum septem. ab annis sexaginta, cuius-
 cumque etatis sit, annorum quinque;. eoque nos
 iure vti *Vlpianus* ait & circa computatio-
 nem vsusfructus faciendam. solitum est tamen
 à prima etate vsque ad annum trigesimum,
 computationem annorum triginta fieri. ab an-
 nis verò triginta, tot annorum computatio-
 nem inire, quot ad annum sexagesimum deesse
 videntur. numquam ergo amplius quàm tri-
 ginta annorum computatio initur. sic denique
 & si reipublice vsusfructus legetur, siue sim-
 pliciter siue ad ludos, triginta annorum com-
 putatio fit. ¶ Si quis ex heredibus rem pro-
 priam esse contendat, deinde hereditariam esse
 conuincatur: quidam putant eius quoque *Fal-*
cidiam non posse retineri. quia nihil interfit,
 subtraxerit, an hereditariam esse negauerit.
 quod *Vlpianus* rectè improbat.

LXVIII. POMPONIVS libro quinto
 ad Sabinum.

V Susceptu bonorum legato, et alienum ex omnibus rebus deducendum est. quoniam post senatusconsultum nulla res est, quae non cadit in usufructus legatum.

LXX. ULPIANVS libro sextodecimo ad Sabinum.

Falcidia stipulatio statim committitur, ubi condicio legati vel debiti existit.

LXXI. PAVLVS libro trigesimo secundo ad Edictum.

Potesť heres in vendenda hereditate cauere, ut et lege Falcidia interueniente solida legata praesertur: quia ea lex heredis causa lata est. nec fraus ei fit, si ius suum deminuat heres.

LXXII. GAIVS libro tertio de legatis ad Edictum praetoris.

Quantitas patrimonij, deducto etiam eo quidquid explicandarum venditionum causa impenditur, aestimatur.

In ratione legis Falcidiae tempus mortis inspicitur, nec consideratur deminutio sequens vel incrementum.

LXXIII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum prouinciale.

In quantitate patrimonij exquirenda, visum est mortis tempus spectari. quae de causa si quis centum in bonis habuerit, tota ea legauerit: nihil legatariis prodest, si ante adi-

*Cic. Ver.
3. Quod mihi lex mea causa dat, eo mihi uti non licebit?

tam hereditatem per seruos hereditarios, aut ex partu ancillarum hereditariarum, aut ex fetu pecorum tantum accesserit hereditati, vt centum legatorum nomine erogatis, habiturus sit heres quartam partē. sed necesse est, vt nihilo minus quarta pars legati detrahatur. & ex diuerso si ex cētum septuagintaquinque legauerit, & ante aditam hereditatem in tantum decreuerint bona, incēdis fortē aut naufragiis aut morte seruorum, vt non plus quam septuagintaquinque, vel etiam minus relinquatur: solida legata debentur. nec ea res damnosa est heredi, cui liberum est non adire hereditatem. quae res efficit, vt necesse sit legatariis, ne destituito testamēto nihil consequantur, cum herede in portionem legatorum pacisci.

De conditionali debito, vel legato.

¶ Magna dubitatio fuit de his quorum condicio mortis tempore pēdet. id est an quod sub conditione debetur, in stipulatoris bonis adnumeretur, & promissoris bonis detrahatur. sed hoc iure utimur, vt quanti ea spes obligationis venire possit, tantum stipulatoris quidem bonis accedere videatur: promissoris verò decedere. aut cautionibus res explicari potest, vt duorum alterum fiat: aut ita ratio habeatur, tamquam pure debeatur: aut ita, tamquam nihil debeatur. deinde heredes & legatarij inter se caueant, vt existēte conditione aut he-

res reddat quanto minus soluerit: aut legatarij
 restituant quanto plus consecuti sint. Sed et si
 legata quædam pure, quædam sub conditione
 relicta efficiant, ut existente conditione lex
 Falcidia locum habeat: pure legata cum cau-
 tione redduntur. quo casu magis in usu est,
 solui quidē pure legata, perinde ac si nulla alia
 sub conditione legata fuissent. cauere autē le-
 gatarios debere ex euentu conditionis, quod
 amplius accepissent, redditu iri. cuius generis
 cautio necessaria videtur & si quibusdā ser-
 uis eodem testamento sub conditione libertas
 data sit, quorum pretia conditione existente
 bonis detrahuntur. ¶ In diem relicta legata
 alterius esse iuris. palam est: cum ea omnimo-
 do tam ipsi legatario, quàm heredibus eius de-
 beri certum est. sed tanto minus erogari ex bo-
 nis intellegendum est, quantum interea donec
 dies optingit, heres lucraturus est ex fructibus
 vel usuris. ergo optimum quidem est, statim
 ab initio ita testatorem distribuere legata, ne
 ultra dodrantem relinquuntur. quòd si exces-
 serit quis dodrantem, pro rata portione per le-
 gem ipso iure minuuntur. verbi gratia, si is,
 qui quadringēta in bonis habuit, tota ea qua-
 dringenta erogauerit, quarta pars legatariis
 detrahatur. si trecenta quinquaginta legauerit,
 octaua. quòd si quingenta legauerit habens
 quadringēta, initio quinta, deinde quarta pars

detrahi debet. ante enim detrahendū est, quod extra bonorum quantitatē est: deinde quod ex bonis apud heredem remanere oportet.

Illud tantū impuratur in Falcidia, quod capitur ex iudicio testatoris iure hereditario. Bart.

LXXIII. IDEM libro tertio de legatis ad Edictum prætoris.

Quod autem dicitur, si ex iudicio defuncti quartam habeat heres, solida præstanda esse legata, ita accipere debemus, si hereditario iure habeat, itaq; quod quis legatorum nomine à coherede accepit, in quadrante ei non imputatur.

LXXV. Ex lib. quadragesimo Digestorum Iuliani MARCELLVS.

Sed si ideo legatum ei datum est, ut integra legata vel fideicommissa præstet: deneganda erit actio legati, si lege Falcidia uti mallet.

LXXVI. CAIVS libro tertio de legatis ad Edictum prætoris.

Id autem, quod conditionis implende causa vel à coherede vel à legatario vel à statulibero datur, in Falcidia nō imputatur: quia mortis causa capitur. sanè si à statulibero peculiare nummos accipiat, pro sua parte quadranti eos imputare debet: quia pro ea parte non mortis causa capere, sed hereditario iure eos habere intellegitur. qua ratione placuit legata,

gata, quæ legatarij nõ capiunt, cum apud heredes subsederint, hereditario iure apud eos remanere intellegi, & ideo quadranti impartanda. nec quicquam interesse vtrum statim ab initio legatum nõ sit, an quod legatum est, remanserit.

LXXVII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum prouinciale.

- IN singulis heredibus rationem legis Falcidie componendam esse, non dubitatur. & ideo si Titio & Seio heredibus institutis semis hereditatis Titij exhaustus est, Seio autẽ quadrans totorum bonorum relictus sit: competit Titio beneficium legis Falcidie.

Inst. e. f.
& cù quæ situm.

LXXVIII. IDEM libro tertio de legatis ad Edictum prætoris vrbanæ.

Quod si alterutro eorum deficiente, alter heres solus exstiterit: vtrum perinde ratio legis Falcidie habenda sit, ac si statim ab initio is solus heres institutus esset: an singularum portionũ separatim causa spectanda sunt? & placet, si eius pars legatis exhausta sit, qui heres exstiterit, adiuari legatarios per deficientem partem: quia ea non est legatis onerata. quia & legata, quæ apud heredem remanent, efficiunt vt ceteris legatariis aut nihil aut minus detrahatur. si vero defecta pars fuerit exhausta, perinde in ea ponendam rationem legis Falcidie, atque si ad eum ipsum pertineret, à quo defecta fieret.

LXXVIII.

LXXVIII. IDEM libro octauodecimo
ad Edictum prouinciale.

IN duplicibus testamentis siue de patrimonio quæramus, ea sola substantia spectatur, quam pater cum moreretur habuerit, nec ad rem pertinet, si post mortem patris filius vel adquisierit aliquid vel deminuerit, siue de legatis quæramus, tã ea que in primis, quàm ea que in secundis tabulis relicta sunt, in vnũ contribuuntur: tamquam si ex ea, que à filij herede relinquisset testator, à suo herede sub alia conditione legasset.

Pupillariter substitutus grauatus potest Falcidiam retinere, licet alius substitutus non sit grauatus. Bart.

LXXX. IDEM libro tertio de legatis
ad Edictum prætoris.

SI u, qui quadringenta in patrimonio habebit, filio impubere herede instituto ducenta legauerit, eiq; Titium & Seium heredes substituerit, & à Titio centum legauerit: videamus quid iuris sit, si nondum soluti legatis pupillus decesserit: & ob id ea legata utrique debent. solus heres Titius utetur lege Falcidia, cum enim ducenta ex hereditate pupilli ad eum pertineant: ducenta legato- rum nomine debet. centum, ex ducentis que pupillus debebat: centum, que ipse dare infusus est. itaque ex utraque quantitate quarta deducta, habebit quinquaginta. in persona
verò

verò Seij lex Falcidia non interuenit, cum ad eum ex hereditate pupilli ducenta pertineant, & debeat legatorum nomine centum ex ducentis, quæ à pupillo relicta sunt. quòd si pupillus soluat legata, debent curare tutores pupilli, vt caueant legatarij.

De legatis indiuiduis.

I Quædam legata diuisionem non recipiunt. vt ecce legatum via, itineris, actusve. ad nullum enim ea res pro parte potest pertinere. Sed & si opus municipibus heres facere iussus est, indiuiduum videtur legatum. neq; enim vllum balineum aut vllum theatrum aut stadium fecisse intellegitur, qui ei propriam formam, quæ ex consummatione contingit, non dederit. quorum omnium legatorum nomine, etsi plures heredes sint, singuli in solidum tenentur. hæc itaque legata, quæ diuiduitatem non recipiunt, tota ad legatarium pertinent. sed potest heredi hoc remedio succurri, vt æstimatione facta legati, denuntiet legatario, vt partem æstimationis inferat. si non inferat, vtatur aduersus eum exceptione doli mali.

LXXXI. IDEM libro octauodecimo
ad Edictum prouinciale.

SED vsusfructus legatus venit in computationem legis Falcidie. nam diuisionem recipit. adeo vt si duobus legatus fuerit, ipso iure ad singulos partes pertineant. ¶ Dos relegata.

gata extra rationem legis Falcidia est. scilicet quia suam rem mulier recipere videtur. sed & de his quoque rebus, quae mulieris causa emptae, paratae essent, ut hae quoque extra modum legis essent, nominatim ipsa Falcidia lege expressum est.

De liberatione legata.

LXXXII. ULPIANVS libro octauo

Disputationum.

Querebatur, cum is, qui solum in nomine quadringenta in bonis habebat, ipsi debitori liberationem, Scio autem quadringenta legauerit: si debitor vel soluendo non sit, vel centum facere possit: quantum quisque habeat interuentu legis Falcidia. dicebam, legem Falcidiam ex eo, quod resici ex hereditate potest, quartam heredi tribuere. residuum dodrātem inter legatarios distribuere. quare cum nomen minus soluendo est in hereditate: eius quod exigi potest, pro rata sit distributio. residui venditio facienda est, ut id demum in hereditate computetur, quanti nomen distrahi potest. Sed cum debitori liberatio relinquitur, ipse sibi soluendo videtur: & quod ad se attinet, diues est. quippe si ei mortis causa accepto feratur id quod debet, quadringenta cepisse videbitur, licet nihil facere possit. sensisse enim liberationem plenam videtur, quam nihil facere possit. si soli ei liberatio relicta

l. 22 §. vlt.
i. cod.

lecta est. & ideo Falcidia interueniente tre-
 centa accepto illis ferri debent: residua centum
 durabunt in obligationem. & si quidem face-
 re posse cœperit, exigentur ab eo duntaxat vs-
 que ad centum. idemque erit dicendum, & si
 mortis causa accepto ei quadringenta feratur.
 Unde eleganter dicitur, acceptilationē in pen-
 denti fore. vt si quidem mortis tempore qua-
 dringenta tota inueniantur, in trecenta valeat
 acceptilatio. si verò præterea aliquid inuenia-
 tur, quod quadrantem suppleat: heredi in qua-
 dringenta acceptilatio proficiet. Quòd si debi-
 tor iste quadringentorum duntaxat centum
 facere potest: quia sibi soluendo est, necesse ha-
 bebis centum refundere. Cum igitur debitor
 sibi soluendo sit, eueniet, vt si herede aliquo in-
 stituto ipsi debitori liberatio, & alij quadrin-
 genta legata sint: si quidem soluendo sit debi-
 tor, centum quinquaginta ex trecētis retineat,
 alia centum quinquaginta legatario præsten-
 tur, heres centum habeat. sin verò cētum tan-
 tum facere possit, heredi ex refecto quarta ser-
 uanda est. sic fiet, vt centum que præstari pos-
 sunt, in quattuor partes diuidantur. tres partes
 ferant legatarij: heres viginti quinque habeat:
 debitor, qui soluendo non est, secum centum
 quinquaginta compenset. de residuis centum
 quinquaginta, que exigere non possunt, venditio
 fiet nominis. idque quasi solum in bonis fuerit,

Hucusq;
 vetustiss.
 Infortia-
 tū perue-
 niebat. nā
 in verbo
 TRES
 PARTES.
 aliud vo-
 lumē, seu
 potius no-
 ui volu-
 minis ac-
 cessio in-
 choaba-
 tur, vt ap-
 paret ex
 vetustis
 codicib.
 vbi sepa-
 rata char-
 ta & ma-
 xima lite-
 ra scribū-
 tur ea ver-
 ba, quasi
 sint initiū
 noui li-
 bri.

representatur. quòd si nihil facere debitor potest, æque in centum quinquaginta accepto liberandus est. de residuo venditionem nominis faciendam Neratius ait. quod & nos probamus.

Si debitor peculiaris scribitur heres, habetur ratio quanti plurimi fuit peculium à tempore mortis testatoris, vel aditæ hered. Bart.

LXXXIII. IULIANVS libro duodecimo Digestorum.

SI creditor filij tui heredem te institueris, & legis Falcidie rationem ponas: peculiæ quãtitas, quod aditæ hereditatis tempore fuisset, in quadrantem tibi imputabitur.

LXXXIII. IDEM libro tertiodecimo Digestorum.

REpperitur casus, quo heres agere potest, quamvis testator agere nõ potuerit. veluti si tutor, cum solueret legata, non interposuerit stipulationem, quanto plus quam per legem Falcidiam capi licuerit, solutum fuerit, reddi. pupillus quidem eo nomine tutela non agit: sed heredi eius hoc quoque nomine tutor obligatus erit.

LXXXV. IDEM libro octauodecimo Digestorum.

SI dos socero data est, & solus filius heres patri existisset: dotem confestim in computatione hereditatis, & Falcidie rationem in

ere alieno deducet. aliter enim videbitur indotatam uxorem habere. quòd si filius extraneum coheredem habeat, ipse quidem semper pro qua parte patri heres erit, dotem in ere alieno deducet. & coheres eius, antequam dos à filio præcipiatur.

Prælegata non veniunt in fideicomm. quando quis primo rogat, secundo prælegat. Bart.

LXXXVI. IDEM libro quadragesimo Digestorum.

Titia testamēto suo Titium fratrem suum ex parte tertia heredem instituit, fideiq; eius commisit, ut hereditatem retenta quarta parte Secunde & Procule restituat. eadem fratri quedam prædia prælegavit. quero an Titius ex quæ prælegata sunt, etiã pro ea parte hereditatis, quam rogatus est restituere, an integra retinere debeat. respondi, Titium legata integra retinere debere. sed in partē quartā imputari oportere duodecimam partem prædiorum. sed si non esset adiectū, ut pars quarta deduceretur: totum trientem prædiorum legi Falcidie imputari oportere. quoniam contra sententiã matrisfamilie lex Falcidia induceretur.

Quod pretij nomine capitur, non videtur legatum, sed iure hereditario capi. Bart.

heredes scripti fueritis, deinde tu ex parte di-
 midia heres institutus fueris sub cōdicione, &
 legata, item libertates datæ fuerint: pendente
 condicione libertates competent, legata tota
 præstabitur. quia siue condicio exstiterit te
 herede exsistente, utraque valent: siue condi-
 cio defecerit, tu & Titius heredes eritis. Lege
 Falcidia si hoc queris, an exsistente condicio-
 ne miscetur quadrans tuus & semis, atque ita
 pro dodrante ratio ponenda est cum his quibus
 à te pure herede legatum est, respondebimus,
 2 misceri duas partes. ¶ Qui filium suum impu-
 berem & Titium æquis partibus heredes in-
 stituerat, à filio totum semissem legauerat, à
 Titio nihil: & Titium filio substituerat. qua-
 situm est, cum Titius ex institutione adisset, &
 impubere filio mortuo, ex substitutione heres
 exstitisset: quatum legatorum nomine præsta-
 re deberet. & placuit solida legata eum præ-
 stare debere. nam confusi duo semisses effice-
 rent, ut circa legem Falcidiam totius assis ra-
 tio haberetur, & solida legata præstarentur.
 sed hoc ita verum est, si filius antequam pa-
 tri heres exsisteret, decessisset. Si verò patri
 heres fuit, non ampliora legata debet substitu-
 tus, quam quibus pupillus obligatus fuerat:
 quia non suo nomine obligatur, sed defuncti
 pupilli, qui nihil amplius quam semis sis dodran-
 tem præstare necesse habuit. Quod si extranei

rit, nihilo magis substitutus legatis obligabitur. quia eo casu non hereditatis paternae portio, sed legatum ad eum pervenit. dicit aliquis, quid ergo si exheredatus filius non ex substitutione fratri suo heres existiterit: sed aut lege, aut per interpositam personam, atque ita impubes decesserit? sic quoque existimandus erit substitutus legata debere? minime. nam quantum inter sit, exheredatus filius ex substitutione fratri suo heres existat, an alio modo: vel ex eo apparet, quod aliàs ab eo legare pater potuit, aliàs non potuit. est igitur rationi congruens, ne plus iuri circa personam substituti testator habeat, quam habuerat in eo, cui eum substituebat.

De contributione legatorum.

4 § Coheres pupillo datus si pro parte sua legata habita legis Falcidiae ratione praestiterit, deinde impubere mortuo ex substitutione heres existiterit, & semis pupilli legatis exhaustus esset, ex integro legis Falcidiae ratio ponenda erit: ut contributis legatis quae ab ipso, & quae à pupillo data fuerant, pars quarta bonorum apud eum remaneat. licet enim pupillo heres existat, tamen circa legem Falcidiam perinde ratio habetur, ac si patri heres existitisset. nec aliter augebuntur legata, quae ab ipso ultra dodrantem data fuerant: quam augetur, cum ex parte heres institutus, & cohe-

* Quidam putant legedum, nec semis. contra fidem omnis scripturae.

redi suo substitutus, deliberante coherede legata habita ratione legis Falcidiae soluit, deinde ex substitutione alteram quoque partem hereditatis adquirat.

Si inexplicabile contingat ex accidenti praeter testatoris propositum, secundum mentem illius dirimitur.

LXXXVIII. AFRICANVS libro quinto
Quaestionum.

Simile In
l. 5. §. 3. j.
ad Ter-
tyl.

o i. frustra
torij.

Qui quadringenta habebat, trecenta legauit: deinde fundum tibi dignum centum aureis sub hac condicione legauit, si legi Falcidiae in testamento suo locus non esset, queritur, quid iuris est. dixi τὰ ἀπορροῦ. i. perplexorum, hanc quaestionem esse, qui tractatus apud dialecticos τοῦ ἠρωδιανῆος dicitur. etenim quidquid constituerimus verum esse, falsum repperietur, namque si legatum tibi datum valere dicamus, legi Falcidiae locus erit: ideoque deficiente condicione non debetur. rursus si, quia condicio deficiat, legatum valiturum non sit: legi Falcidiae locus non erit. porro si legi locus non sit, existente condicione legatum tibi debetur, cum autem voluntatem testatoris eam fuisse appareat, ut propter suum legatum ceterorum legata minus nolle: magis est, ut statuere debeamus tui legati condicione defecisse. Quid ergo dicemus, si ducenta legauit, et tibi similiter sub eadem condicione ducenta legata esse proponantur? nam aut existisse

stitisse aut defecisse legati tui condicionem, ut
 aut totū aut nihil tibi debeatur, & iniquum,
 & contra voluntatem testatoris existimabitur.
 rursus partem deberi, rationi non congruit.
 quando necesse est, totius legati condicionē vel
 existisse vel defecisse. ergo per exceptionē doli
 mali tota carere temperanda erit. quare cū quis
 tale quid consequi velit, si consequetur: S I
 QVO AMPLIUS LEGAVI VEL LEGAVE-
 RO, QVAM PER LEGEM FALCIDIAM
 LICEBIT, TVM QVANTVM AD SVPLEN-
 DVM QVADRANTEM DEDVCI O POR-
 TET EX EO LEGATO QVOD TITIO
 DEDI, HERES MEVS DAMNAS EST O
 DARE.

Vsuræ quæ percipiuntur de quantitate le-
 gata pendente conditione, debent
 in Falcidiam imputari.

Bart.

¶ Qui ducenta in bonis relinquebat, legavit
 mihi centum presenti die: tibi æque centū sub
 conditione. post aliquantum temporis existitit
 condicio. ita tamen, ut ex reditu eius summa,
 quæ tibi relicta est, non amplius quàm vigin-
 tiquinq; reciperet. legis Falcidie ratio ita ha-
 benda erit heredi, ut vigin-tiquinq; conferre ei
 debeamus, & amplius fructus quinquaginta
 medijs temporis, qui, verbi gratia, efficiunt
 quinque. cum igitur triginta sint conferenda,
 quidam putant quina dena ab utroq; nostrum

conferenda esse. quod minime verum est. licet enim eandem quantitatem acceperimus, manifestum tamen est, aliquanto vberius esse meum legatū. quare statuendū erit, tanto minus in tuo legato esse, quantū ex fructibus eius heres perceperit. secundum quod in proposita specie computationem ita iniri oportet, vt ex septem partibus ego quattuor, tu tres conferamus. quoniam quidem quarta pars amplius in meo, quā in tuo legato est.

LXXXVIII. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

Diuī Seuerus & Antoninus rescribserunt, pecuniam relictam ad alimenta puerorum, Falcidie subiectam esse. & vt idoneis nominibus collocetur pecunia, ad curam suam reuocaturum presidem prouinciae. Diui Seuerus & Antoninus generaliter rescribserunt Bononio Maximo, vsuras prestaturum eum qui frustrationis causa beneficium legis Falcidiae implorauit.

* Sic scribendum, non hominibus, vt in aliis libris.
Ant. Aug. lib. 3. c. 7.

Qui repudiat id quod quartam minuit, quartam non deducet. Bart.

XC. FLORENTINVS libro vndecimo Institutionum.

Si heres, cuius fidei commissum est, vt accepta certa pecunia hereditatem restituat, à voluntate eius, qui testamentū fecit, discedat, & postea legis Falcidiae beneficio vti volet: etsi non detur ei, quo accepto hereditatem restitueret

stitueret rogatus est, tamen fideicommissum restituere cogi debet. quoniam quod ei paterfamiliae dari voluit, legi Falcidae commodum praestat.

In Falcid. imputatur quod iure hereditario, in Trebellianicam, quicquid quocunque iure iudicio defuncti capitur. Bart.

XCI. MARCIANVS libro tertio decimo Institutionum.

IN quartam hereditatis, quam per legem Falcidiam heres habere debet, imputantur res, quas iure hereditario capit, non quas iure legati vel fideicommissi vel implende conditionis causa accipit. nam haec in quartam non imputantur. Sed in fideicommissaria hereditate restituenda, siue legatum vel fideicommissum datum sit heredi, siue praecipere, vel deducere, vel retinere iussus est: in quartam id ei imputatur. pro ea vero parte, quam accepit à coherede, extra quartam id est, quod à coherede accipitur. sed & si accepta pecunia hereditatem restituere rogatus sit, id quod accipit, in quartam ei imputatur, ut Diuus Pius constituit. * sed & quod implende conditionis causa fideicommissum heredi datur, in eadem causa esse admittendum, sciendum est. * si quid vero implende conditionis causa heres accipiat à legatariis, in Falcidiae computationem non prodesse. & ideo si centum praedium legauerit de-

Iungel.
93. j. co. &
11. & 76.
j. cod.

functus, si quinquaginta heredi legatarius dederit: centum legati computationem fieri, & quinquaginta extra hereditatem haberi, ne in quartam ei imputentur.

An locus sit Falcidiae in testamento militis.

XCII. MACER libro secundo de Re militari.

SI miles testamento facto partem dimidiam hereditatis suae tibi restitui iusserit, deinde post missionem factis codicillis alteram partem Titio restitui rogauerit: si quidem post annum missionis suae decesserit, & tibi & Titio heres partem quartam retinebit: quia eo tempore testator decessit, quo testamentum eius ad beneficium principale pertinere desierat. si vero intra annum missionis decesserit, solus Titius deductionem partis quartae patietur: quia eo tempore fideicommissum ei relictum est, quo testator iure militari testari non potuit.

Si heres non grauatur ut heres, sed ut alius commodum sentiens, Falcidia non deducetur. Bart.

XCIII. PAPINIANVS libro vicesimo Quaestionum.

ACCEPTIS à Maenio centum, hereditatem Maenio restituere, pecuniamque post mortem suam Titio dare rogatus est. quamquam haec centum quartam bonorum efficiant, tamen propter fideicommissum sequens quarta

retentioni locus erit. tunc enim ex constitutio-
 ne Dni Hadriani Falcidie satisfacit ea quā-
 titas, cum apud heredem remanet. sed Falci-
 diam patietur solus, cui hereditas relicta est.
 nam in centum, quae mortis causa capiuntur,
 admitti Falcidia non potest. Planè si quis ita
 scribisset, ACCEPTIS CENTVM PETO RE-
 STITVAS HEREDITATEM, neq; personam
 dantis demonstrauerit: quasi retetam & pra-
 ceptam pecuniam, si quarta sufficiat, inducere
 Trebellianum.

Prælegata non imputantur in Falcidiam, nisi
 quoad eum à quo percipiuntur. Bart.

XCIIII. SCAEVOLA libro vicesimo
 primo Digestorum.

Filio & filia scriptis heredibus, singulis
 certa prælegauit: sed longe minus filia,
 cui etiam domum obligatam prælegauit cum
 instrumentis, & quicquid ibi fuerit. & adre-
 cit hæc verba: SED EA CONDICIONE
 LEGO, VT QUIDQVID AERIS ALIENI
 IN EA DOMO ERIT, TITIVS LIBERTVS
 FILII MEI EXSOLVAT: ET SIT EIS
 VIRISQVE DOMVS COMMVNIS. quasi-
 tum est, si filia legis Falcidie veneficio vti vo-
 let ad quartam retinendam, an ex hereditate
 quae ei relicta est, deducto ere alieno, eius
 quod super fuerit, quartam cōsequi debeat. re-
 spondit, iure quidem id postulaturam. verum

non aliàs ea quæ ei data sunt accepturam, si modo ea quartam suppleant, quàm voluntati defuncti soluendum præstando pareret.

Quod ab herede debebatur defuncto, computatur in patrimonio, & cadit in fideicom. sicut cetera bona hered.

xcv. IDEM libro vicesimo primo Digestorum.

Alciat.
lib. 5. pa-
rerg. c.
25.

Maritus uxoris res extra dotem constitutas administravit: eaq; decedens ante rationem sibi redditam administrationis, ex asse eundem maritum heredem reliquit: eiusq; fidei commisit, ut decem uncias filio communi cum moreretur restitueret, duas autem uncias nepoti. Quæsitum est, an id quoque, quod ex administratione rerum apud maritum resedisse constiterit, cum ceteris bonis pro rata decem unciarum filio restitui debeat. respondit, id quod debuisset hereditati, in rationem venire debere. ¶ Filia, quam mater rogauerat, si impubes deceßisset, restituere hereditatem Titio, patris legitimus heres existit. in ratione legis Falcidie ponenda desiderat deduci sortes, ex quarum usuris alimenta impubes defuncta ex persona testatrix sua pluribus debita præstitit. quæsitum est, an si eas deduxerit, cauere debeat, defunctorum alimentariorum portiones pro modo sortium se restitutorum. respondit, debere cauere.

Rem

Reus tenetur edere actionem auctori ad replicationem formandam. Bart.

2 § Post aditam hereditatem triennio exacto, legatarijs heres legem Falcidiam opponit idcirco, quod administravit tutelam testator, quarum ratio nondum reddita sit: & quod neget tantum redigi ex nominibus posse, quantum in cautione deductum est, qua situm est, an rationes defuncti & omnium instrumentorum hereditariorum & pupillarium rationum legatarijs desiderantibus, heres describendi potestatem facere debeat: ne in potestate eius sit proferre quod velit, & per hoc in fraudem legatarij inducantur. respondit, ad iudicis officium pertinere, explorare ea, per qua probetur quanti sit in bonis.

XCVI. IDEM libro singulari Quaestionum publice tractatarum.

Miles si dum paganus erat fecerit testamentum, militiae tempore codicillos: lex Falcidia in codicillis locum non habet: in testamento locum habebit.

S I C V I ° P L V S Q V A M
PER LEGEM FALCIDIAM LI-
cuerit ° legatum esse
dicetur.

T I T. I I I.

Prat

° In indice titu.
 qui.
 ° liceret.
 in indice titu.

Prætoriam stipulatio ad legem Falcidiam pertinens.

ULPIANVS libro septuagesimo nono ad Edictum.

Sicuti cui plus quam licuerit, legatur, et dubitari iuste possit, utrum lex Falcidia locum habitura est, nec ne: subuenit prætor heredi, ut ei legatarius satisfiat: ut si apparuerit eum amplius legatorum nomine cepisse, quam è lege Falcidia capere licebit: quanti ea res erit, tantam pecuniam det, dolusque malus ab eo a futurus sit. neque interest, utrum in primis tabulis hoc fiat, an in pupillaribus, an in utrisque: etenim legem Falcidiam semel esse admittendam, etiam si duplex sit testamentum, iam conuenit: contribuitur legatis, tam his que ab ipso pupillo, quam his que à substituto impuberi relicta sunt. si non fuisset interposita stipulatio ex persona pupilli, tutelæ actio heredi pupilli aduersus tutorem competit. Sed, ut Pomponius ait, et ipsi pupillo et heredi eius poterit committi stipulatio. ipsi, quo casu vivo eo Falcidia incipit locum habere. de tutelæ quoque actione idem scribit. ¶ Marcellus ait, qui quadringenta in bonis habebat, impuberem filium heredem instituit, eique substituit Titium et Seium. nihil à pupillo testator legauit, sed à Titio trecenta. utrum ducenta, inquit, præstabuntur, an centum quinquaginta

quaginta: nam trecenta nullo modo cum pre-
 stare, mihi videtur verius, nō amplius eū parte
 sua erogare compelli. certe nec minus. secundum
 quod eueniret. vt non soli committatur stipu-
 latio. sed omnibus heredibus interponenda est.
 sed causa cognita Falcidiam locum habere, &
 legatorum modus facit, & eris alieni onus. &
 si quidem euidentis es alienum est, vel certum,
 facilis est computatio. si autē adhuc incertum
 est, quia forte vel condicio eius pendet, vel cre-
 ditor litem contestatus est, & necdum li fini-
 ta est: dubitabitur, quantum legatarijs debea-
 tur propter incertum. hodie tamen subsimile
 aliquid fit in fideicommissis. ¶ Cum dicitur
 lex Falcidia locum habere, arbiter dari solet
 ad ineundam quantitatem bonorum: tametsi
 vnus aliquid modicum fideicommissum perse-
 quatur. quæ computatio præiudicare nō debet
 ceteris qui ad arbitrum missi non sunt. Solet
 tamen ab herede etiam ceteris denuntiari fi-
 deicommissarijs, vt veniant ad arbitrum, ibique
 causam suam agant. plerumq; & creditoribus,
 vt de are alieno probent. habet tamen ratio-
 nem in legatarijs, item in fideicommissarijs: vt
 si offerat integrum quod relictum est heres, de-
 siderās canere sibi hac stipulatione, audiatur.

cō l. ii. §. si
 filio. 7. tit.
 prox.

¶ Si legata quedam presenti die relicta sint,
 quedam sub condicione: interponenda erit ista
 stipulatio propter legata condicionalia: dum-
 modo

modo ea legata quæ præfenti fînt, integra fol-
uantur. Iulianus deniq; fcribit, fi pure, & fub
condicione legata fuerint: ne exififtente condi-
cione lex Falcidia locum habeat, non aliter
legatorum, quæ pure data funt, actionem dari
debere, quàm fi cautum fuerit heredi, quanto
amplius, quàm per legem Falcidiam licuerit,
ceperit. ¶ Idem Iulianus fcribit, eum cui qua- 4
drans fub condicione, & dodrans pure legatus
eft, cauere debere, quanto amplius, quàm per
legem Falcidiam liceat, ceperit, reddi. ¶ Hac 5
ftipulatio ideo locum habet, quia etfi repeti
potest id quod folutum eft: tamen fieri potest,
vt non fit foluèdo is cui folutum eft, ac per hoc
pereat quod datum eft. ¶ In mortu causa quo- 6
que donationibus potest dici, hanc ftipulatio-
nem effe interponendam.

Verbum, amplius, quandoque totum
continet. Bart.

¶ Hæc verba ftipulationis, QVOD AMPLIUS
LEGATORVM NOMINE CEPERIS, QVAM
E LEGE FALCIDIA CAPERE LI-
CEBIT, non tantum eum comprehendunt,
qui amplius accepit, quàm ei Falcidia per-
miffit, vt reddat partem, habeat partem: ve-
rum etiam eum qui totum deberet reftituere.
etenim sciendũ eft legem Falcidiam interdum
partem eius quod datum eft, interdum totum
reuocare. cum enim habita ratione aris alieni

Falcidia ineatur, plerumque euenit, vt emergente debito, vel condicione aris alieni existente, totum quod legatum est, exhauriatur. sed & libertatum condicio. interdum existens, efficiet legatū omnino non deberi. quippe cum habita ratione libertatum, & deductis pretiis eorum, tunc demum legatorum incatur ratio. ¶ In quibusdam autem testamentis Falcidia quidem locum non habet: verumtamen ita obseruatur, vt licet quadrantē heres non retineat, tamen hactenus legata debeantur, quatenus patrimoniū vires sufficiunt, vtique deducto are alieno: item deductis pretiis eorum qui libertatem in testamento vel directam vel fideicommissariam acceperunt. ¶ Sed & legatario cauendum est, à quo fideicommissum relinquitur.

Vbi alio iure heres quartam detrahit, cessat Falcidia. Bart.

- 10 ¶ Interdum non legis Falcidie, sed etiam alterius legis in hac stipulatione ratio facienda est. vt puta si patronus ex asse heres institutus sit, & pure quincunx legatus sit. & sub condicione aliquid supra debitā patrono partem. nam in hunc casum ratio facienda est illius legis quae patronos vocat, non legis Falcidie.
- 11 ¶ Si res, quae legata sit, apud legatarium interierit: probandum est, exceptione succurri ei qui promisit.

* Scilicet
Papia.
Inst. de
suc. liber.

II. PAVLVS libro septuagesimoquinto
ad Edi&um.

ETiamsi quanti ea res sit, promisit.

III. VLPIANVS libro septuagesimonono
ad Edi&um.

Nisi si dolo ipsius aliquid factū sit. tunc
enim etiam ex doli clausula, quae in ista
stipulatione continetur, tenebitur: & replica-
tione repelli poterit. ¶ Hæc cautio, quæ pro-
pter legem Falcidiam interponitur, fidei iusso-
rum habet præstationem. Si in plures dies pe-
cunia legata est, cum certum sit legem Faldi-
diam locum habere: non stipulationi, sed com-
putationi locum esse Pedius ait: ut æstimetur
quanti sit, quod in diem legatum est, & tan-
tum credatur esse legatum. efficit æstimatio,
ut pro modo eius ex omnibus legatis statim le-
gis Falcidiae ratio habeatur. ¶ Quotiens futu-
rum est, ut palam sit & ante diem venientem
iam Falcidiam locum habere, totiens compu-
tatio eius fit. nam si condicio in mora est, ex-
spectabimus condicionem quoad existat. si
autem dies superest, iam hic inter capedinis tem-
poris habita ratione atque æstimatione, sic de
Falcidia disputabimus, & committi stipula-
tionem dicemus.

In legatis quibus minuta alimenta sunt rel-
ta, non præstat hæc cautio Bart.

¶ Quamuis autem omnes legatarij & fidei-
com

commissarij necesse habeant hac stipulatione
 cauere, tamen quibusdam remitti, Diui fratres
 rescripserunt: ut puta hi quibus minuta ali-
 menta sunt relicta. Pompeia enim Faustinae
 rescripserunt sic. non eandem causam esse de-
 cem acreorum, quos annuos tibi testamento
 Pompeia Crispiane patronae tuae relictos pro-
 ponis, atque fuit alimentorum & vestiarij li-
 bertis relictorum, quibus propterea cautionis
 onus remittendum existimabimus. ¶ Itē scien-
 dum est, si cum hanc cautionem non pati: sed
 perinde conueniri posse, ac si cauisset. ceteros
 autem cuiuscumque dignitatis sint, licet iam
 legata perceperint, compelli debere ad cauend-
 dum, Diuus Pius rescripsit. ex quo rescripto
 etiam illud accipimus, quod etiam post soluta
 legata voluit stipulationem interponi. ¶ Si le-
 gataris heredi, qui controuersiam hereditatis
 patitur iam, vel sperat, de restituendo legato
 sibi praestito cauerit: & euicta hereditas sit,
 sed negligentia vel dolo eius qui legatum pra-
 stitit: dicemus non committi stipulationem pro-
 pter viri boni arbitrium, quod inest huic stipu-
 lationi. ¶ Item si ipse, qui praestitit legatum,
 ex alia causa sibi euicerit: ut puta quia inue-
 nitur sequenti testamento heres scriptus, in quo
 legatum iste legatarius non acceperat: dice-
 mus non committi stipulationem propter viri bo-
 ni arbitrium. ¶ Et generaliter vbiq; he-

Sunt qui
 pro pro-
 pterea,
 quod legi-
 tur Flo. &
 in omnib.
 scriptis,
 emendat,
 pratoriz.
 ego nihil
 meto.

Quia sem-
 per intelli-
 gitur esse
 solvendo
 l. 2. de
 fund. dot.

reditatem, vel quantitatem, vel emolumentum
 praestitit is qui hac stipulatione sibi prospexerat,
 dicendum est ibi committi eam: si modo culpa
 abest ab eo qui stipulatus est. ¶ Quasi-
 tum est, an saepius committatur. ¶ placet, etiam
 saepius eam committi, si per partes ablata est
 hereditas. ¶ Si legatum fuerit praestitum ante
 interpositam hanc stipulationem: an condici
 possit ut cautio ista interponatur? movet qua-
 estionem, quod ea, quae per errorem omissa vel
 soluta sunt, condici possunt. ¶ hic ergo quasi
 plus solum videtur ex eo quod cautio inter-
 missa est. ¶ ait Pomponius, conditionem in-
 terponendae satisfactionis gratia competere. ¶
 puto hoc probandum, quod Pomponius, utili-
 tatis gratia.

IIII. PAVLVS libro septuagesimo quinto
 ad Edictum.

HAec autem satisfactio locum habet, si
 iusta causa esse videbitur, nam iniquus
 erat, omnimodo cauere, nondum illata contro-
 versia litis, cum possint ei lusoriae minae fieri:
 ideoque eam rem praetor ad cognitionem suam
 reuocat. ¶ Si duo ex testamento hereditatem
 in solitum sibi vindicent, forte quod eiusdem
 nominis sint: tam in possessorem, quam in peti-
 torem competunt actiones et creditoribus et
 legatariis.

Hae cautio debet praestari quando reci-
 pientis interest. Bart.

Hae

2 ¶ *Hæc cautio vtiq; necessaria est, si quis pecuniam suam soluat, vel rem tradat. si verò pecuniam hereditariam soluat, vel rē tradat, quidam non putant cauendum: quia nec tene-ri potest eo nomine victus, cum non possideat, vel dolo fecerit, quo minus possideat. hoc si ante motam cōtrouersiam soluat, quòd si postea,*
 3 *tenebitur culpa nomine. ¶ Sed cum de nomi-ne inter duos quaestio est, numquid non sit ca- uendum ei qui hereditariam rem tradat, quia omnimodo vnus liberatur: quemadmodum si es alienum hereditarium soluat? sed si peti- tor suam pecuniam soluet, aut rem suam tra- dat: non habet vnde retineat. & ideo necessa- ria est ei cautio.*

V. MARCELLVS libro vicesimo primo
 Digestorum.

V *Ideamus an stipulatio, QVA AM- PLIUS PER FALCIDIAM LICVE- RIT, CEPERIS, DARI? aduersus eum non sufficiat, qui legatū alij restituere ex fideicom- missi causa debet. sufficiet autē dici, nihil eius fidei commissum esse. cauebit scilicet legatario & is qui fideicommissum accipiet. nisi fortè mal- let legatarius circuitu sublato heredi caueri. sed & legatario præterea cauendum est, si, vt plerumq; æquum est, pro rata ex fideicom- missio retinere ei concedendū est, quamuis tan- tum ex legato apud eum erit remansurum, vt sufficere possit ad præstādum fideicommissum.*

Ei qui non potest satisfacere, remittitur
satisfactio. Bart.

VI. CALLISTRATUS libro quarto
de Cognitionibus.

Cum non facile satisfactionem offerre legatarius vel fideicommissarius possit, & futurum sit, ut propter hoc à petitione liberalitatis ex testamento submoueantur: numquid onus satisfactionis eis remittendum erit? quod videtur adiuvari rescripto Diui Commodi in hæc verba. *Is, cuius de ea re notio est, aditus si compererit ideo cautionem à te exigi, ut à fideicommissi petitione auertaris, onus satisfactionis tibi remitti curabit.*

VII. PAVLVS libro septimo
ad Legem Iuliam & Papiam.

Diuus Pius ab eo, qui annua legata præcipere ad distribuendum inssus erat, vetuit cautionem exigi CESSANTIVM PARTES REDDI: nisi aperte cauere inssus esset.

VIII. MAECIANVS libro decimo
Fideicommissorum.

Si heres partem bonorum, vel etiam vniuersa bona delata ad fiscum diceret, constaret autem de fideicommissio: decretum est, ut petitori cauenti, EVICTA HEREDITATE RESTITVIRI, solueretur.

Cautio usufructu finito rem restitui, debet interponi ei ad quem pertinet proprietas, non hereditantum. Bart.

SI non in controuersis sit proprietatis, sed
 vsusfructus: potest enim rei, cuius pro-
 prietas Titio legata est, vsusfructus alij lega-
 ri: tunc de eo restituendo non heredi, sed Titio
 caueri debeat. interdum & si ab herede lege-
 tur vsusfructus, Titio cauendum est. veluti si
 detracto vsusfructu proprietatis ei legetur, vsus-
 fructus Seio. quid enim attinebit hoc casu he-
 redi caueri, ad quem emolumentum interci-
 dentis vsusfructus non sit spectandum? verum
 si vsusfructu Seio legato, proprietatis Titio ita
 legetur, vt cum ad Seium pertinere desierit,
 habeat proprietatem: tunc heredi caueri oport-
 ebis à fructuario. ab herede autem Titio. quia
 non sit certum, vsusfructu intercepto ad Ti-
 tium proprietatem reuersuram.

LIBER TRIGESIMVS SEXTVS.

AD SENATVS CONSVLTVM TREBELLIANVM.

In indice titul. amplius additur, Et Pegasianum.

Facta restitutione fideicom. transeunt actiones & iura in fideicommissarium.

Ulpianus lib. tertio Fideicommissorum.

EXPLICITO tractatu qui ad fideicommissa singularum rerum pertinet, transeamus nunc ad interpretationem senatusconsulii Trebelliani. factum est enim senatusconsultum temporibus Neronis octauo calendas Septembris. Anno Seneca & Trebellio Maximo consulibus, cuius verba haec sunt. CVM ESSET AEQVISSIMVM IN OMNIBVS FIDEICOMMISSARIIS HEREDITATIBVS, SI QVA DE HIS BONIS IVDICIA PENDERENT, EX HIS EOS SVBIRE, IN QVOS IVS FRVCTVSQVE TRANSFERETVR, POTIVS QVAM CUIQVE

*Suffectis non ordinariis consulibus anno urbis 815. Dio meminit huius sc. & Corn. Tacit.

QVE PERICVLOSVM ESSE FIDEM SVAM: PLACET VT ACTIONES, QVAB IN HREDEM HEREDIBVSQV^B DARI SOLENT, EAS NEQVE IN EOS NEQVE HIS DARI, QVI FIDEI SVAE COMMISSVM, SICVTI ROGATI ESSENT, RESTITVISSENT: SED HIS, ET IN EOS, QVIBVS EX TETAMENTO FIDEICOMMISSVM RESTITVTVM FVVISSET: QVO MAGIS IN RELIQVVM CONFIRMENTVR SVPREMAE DEFVNCTORVM VOLVNTATES.

Sublata est hoc senatuscōsulto dubitatio eorum, qui adire hereditatem recusare si metu litiū seu prae-textu metus censuerunt. Quāquam autem senatus subuentum voluit heredibus, subuenit tamen et fideicommissario. nam in eo quòd heredes, si conueniantur, exceptione uti possunt, heredibus subuentum est. in eo verò, quòd si agant heredes, repelluntur per exceptionem, quòdque agendi facultas fideicommissariis competi: procul dubio consultum est fideicommissariis.

Senatusconsultum locum habet siue ex testamento, siue ab intestato quis sit rogatus hered. restitui.

2 *Hoc autem senatusconsultum locum habet, siue ex testamento quis heres esset, siue ab*

intestato: rogatusq; sit restituere hereditatem. In filij quoq; familias militis iudicio, qui de castrensi peculio vel quasi castrensi testari potest, senatusconsultum locum habet. Bonorum quoque possessores, * vel alij successores * ex Trebelliano restituere potuerunt hereditatem.

¶ De illo quaritur, an is, cui ex causa fidei-
3 commissi restituta est hereditas ex Trebelliano senatusconsulto, ipse quoque restituendo ex eodem senatusconsulto transferat actiones. ¶ Iulianus scribit, etiam ipsum transferre actiones. quod ¶ Macianus probat, ¶ nobis placet. ¶ Sed ¶ quotiens qui rogatus duobus 4 restituere hereditatem, alteri pure vel in diem, alteri sub condicione, suspectam dicit: ei, cui erat rogatus pure vel in diem restituere, interim vniuersam hereditatem restitui, senatus censuit. cum autem exstiterit condicio, si velit alius fideicommissarius partem suam suscipere, transire ad eum ipso iure actiones.

Sive rogetur heres siue pater, vel dominus, vel administrator heredis,
locus est Senatusconsulto. Bart.

¶ Si filio vel seruo herede instituto, rogatoque restituere hereditatem, dominus vel pater restituat: ex Trebelliano transferuntur actiones. quod est etiam si suo nomine rogati sunt restituere. * idem est ¶ si ipsi filio pater
roga

rogatus sit restituere* hereditatem. Sed & si tutor vel curator adulescentis vel furiosi rogatus sit restituere hereditatem, sine dubio Trebelliano locus erit. ¶ Fuit quaesitum, si ipsi tutori rogatus sit restituere pupillus, an ipso auctore restitutionem facere possit. & est decretum à Diuo Seuero, non posse tutori se auctore restituere hereditatem: quia in rem suam auctor esse non potest. curator tamen adulescentis ab adulescente poterit restitui hereditas. quoniam necessaria non est auctoritas ad restitutionem. ¶ Si autem collegium vel corpus sit, quod rogatum est restituere: decreto eorum qui sunt in collegio vel corpore, in singulis, inspecta eorum persona, restitutionem valere: nec enim ipse sibi videtur quis horum restituere.

Res quæ remanent apud heredem, æstimantur cum qualitatibus suis, nec cautio interponitur. Bart.

8 ¶ Si heres præcepto fundo rogatus sit hereditatem restituere, ex Trebelliano senatusconsulto restituet hereditatem. nec multum facit, si fundus pignori datus est. neq; enim arii alie in personalis actio fundum sequitur, sed eum cui hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est. sed cauendum est heredi à fideicommissario, ut si forte fundus fuerit emictus à creditore, habeat heres cautum. Iulianus autem cauendum non putat, sed æstimandum quan

quanti valet sine hac cautione: hoc est, quanti vendere potest sine cautione: & si potest tanti vendere non interposita cautione, quantum facit quarta pars bonorū: ex Trebelliano trās- ituras actiones. si minoris, retento eo quod de- est, similiter ex Trebelliano restitutionem fie- ri. quae sententia multas quæstiones dirimit.

Nemo plus legati nomine præstat, quàm ad eum peruenit.

¶ Si is, qui quadrigenta in bonis habeat, tre- centa legauerit, & deductis ducentis rogau- rit heredem Seio restituere hereditatē: an tre- centorum onus fideicommissarius subeat, an verò hæcenus quatenus ad eum ex hereditate peruenit? Iulianus ait, competere quidem ad- uersus eum trecentorum petitionem, non au- tem amplius quàm in ducentis actionem ad- uersus fideicommissarium daturum, in here- dem autem centum. & mihi videtur vera es- se Iuliani sententia: ne damnum fideicommis- sarius sentiat ultra quàm ad eum ex heredi- tate quid peruenit. neminem enim oportere plus legati nomine præstare, quàm ad eum ex hereditate peruenit, quamuis Falcidia cesset, ut rescripto Diui Pij continetur. ¶ Denique nec ex militis testamento plus legatorum no- mine præstat, quàm quantitas est heredita- tis, ære alieno deducto, nec tamen quartam re- tinere fideicommissario permittitur. Inde Ne-

ratius scribit, si heres rogatus restituere totam hereditatem, non deducta Falcidia, rogato & ipsi ut alij restituat: non utique debere eum detrudere fideicommissario secundo quartam: nisi liberalitatem tantum ad priorem fideicommissarii heres voluit pertinere. ¶ Sed si quadringenta habens ducenta legauerit Titio, & partem dimidiam hereditatis Sempronio restituere rogaerit: ex Trebelliano restitutionem faciendam Iulianus ait, & legatorum petitionem scindi: sic, ut centum quidem petatur ab herede, centum verò alia legatarius fideicommissario petat. quod idcirco dicit Iulianus, quoniam secundum hanc rationem integram quartam habet, id est centum integra.

Si heres restituit hereditatem detracta certa quantitate, quæ ad quartam tantum sufficit, legatariis non tenetur. Bart.

12 ¶ Idem Iulianus scribit, si is qui quadringenta in bonis habeat, trecenta legasset: & deductis centum rogasset heredem, ut hereditatem Sempronio restituat: debere dici, deductis centum restituta hereditate, legatorum actionem in fideicommissarium dari.

Fideicommissarius non tenetur ad legata in plus quam tenetur heres. Bart.

II. CELSVS libro vicensimoprime Digestorum.

Qui quadringenta reliquit, Titio trecenta legauit. heredis fidei cōmisit, ut tibi hereditatem restitueret. isq; suspectam iussu pratoris adit, & restituit. quaerebatur, quid legatario dare deberes. dicendum est, quia praesumptum est, voluisse testatorem cum onere legatorum fideicommissum restitui, tota trecenta te dare Titio debere. nam heres hoc rogatus intellegi debet, ut te suo loco constituat: & quod heres persunctus omnibus hereditariis muneribus, id est post legatorum dationem reliquum habiturus foret, si non esset rogatus & tibi restitueret hereditatem: id tibi restituat. quantum ergo haberet? nēpe centum. hac ut tibi daret rogatus est. itaque sic in eum da est legis Falcidae ratio, quasi heres trecenta Titio dare damnatus, tibi cētum dare damnatus sit. quo euenit, ut si hereditatem sua sponte adisset, daret Titio ducenta vigin-tiquinque, tibi septuagintaquinque. non ergo plus Titio debetur, quàm si iniussu pratoris adita hereditas foret.

III. VLP IANVS libro tertio
Fideicommissorum.

M Arcellus autem apud Iulianum in hac specie ita scribit: si ad heredis onus esse restator legata dixerit, & heres sponte adit hereditatem: ita debere computationem Falcidae iniri, ac si quadringenta per fideicommissum

sum essent relicta, trecenta verò legata: vt in septem partes trecenta diuidantur, & ferat quattuor partes fideicommissarius, tres partes legatarius. Quòd si suspecta dicta sit hereditas, & non sponte heres adit & restituit: centum quidem de quadringentis, quæ habiturus esset heres, apud fideicommissarium. in reliquis autem trecentis eadem distributio fiet, vt ex his quattuor partes habeat fideicommissarius, reliquas tres legatarius. nam iniquissimum est, plus ferre legatarium ideo quia suspecta dicta est hereditas, quam laturus esset, si sponte adita fuisset. ¶ Quod autem in suspecta hereditate dictum est, hoc idem dici potest in his testamentis, in quibus lex Falcidia locum non habet. in militis dico, & si qui sunt alij. Rogatus restituere deductis legatis, quartam detrahit tam de hereditate quam de legatis.

- 2 ¶ Item Pomponius scribit, si deductis legatis restituere quis hereditatē rogatur: quæ sitū est, vtrū solida legata præstanda sint, & quartā ex solo fideicommissio detrahere possit: an verò & ex legatis & ex fideicommissio quartam detrahere possit? & refert Aristonem respondisse, ex omnibus detrahendam, hoc est ex legatis & ex fideicommissio. ¶ Res quæ ab herede alienatæ sunt, in quartam imputantur heredi. ¶ Quidam liberis suis ex disparibus
- par

partibus institutis, datis præceptionibus, ut ipse maximam partem patrimonij inter liberos ita diuisisset, rogauit eum, qui sine liberis decederet, portionem suam fratribus restituere. Imperator noster rescripsit, præceptiones quoque fideicommisso contineri: quia non portionem hereditariam testator commemorauit, sed simpliciter portionem in portionem autem & præceptiones uideri cecidisse. ¶ Si is qui rogatus fuerit hereditatem restituere, ante quaestionem de familia habitam vel tabulas aperuerit, vel hereditatem adirit, vel quid eorum quæ senatusconsulto prohibetur fecerit, ac per hoc publicata fuerit hereditas: fiscus cum suis oneribus hereditatē adquiret. quare commodum quartæ, quod erat habiturus heres institutus, id ad fiscum pertinet: & ex Trebelliano actiones transeunt. sed & si prohibuerit testamentarium introducere, vel testes conuenire, vel mortē testatoris non defendit, vel ex alia causa hereditas fisco vindicata est, æque quartæ quidē commodum ad fiscū pertinebit: dodrans verò fideicommissario restitueretur

Heres potest cogi adire & restituere, nec est quaerenda causa quare adire recuset. Bart.

LI III. I D E M libro quarto
Fideicommissorum.

Quia:

Quia poterat fieri, ut heres institutus nolit adire hereditatē, veritus ne damno adficeretur, prospectum est, ut si fideicommissarius diceret suo periculo adire, & restitui sibi velle: cogatur heres institutus à præiore adire, & restituere hereditatē. quod si fuerit factum, transeunt actiones ex Trebelliano, nec quartæ commodo heres in restitutione utetur. nam cum alieno periculo adierit hereditatem, meritò omni commodo arcebitur. nec interest soluendo sit hereditas, nec ne. sufficit enim recusari ab herede instituto. neq; illud inquiritur, soluendo sit hereditas, an non sit. opinio enim, vel metus, vel color eius qui noluit adire hereditatem, inspicitur, non substantia hereditatis. nec immerito: non enim prescribi heredi instituto debet, cur metuat hereditatem adire, vel cur nolit: cum variæ sint hominum voluntates, quorundam negotia timentium, quorundam vexationem, quorundam æris alieni cumulum, tametsi locuples videatur hereditas, quorundam offensas, vel invidiã quorundam gratificari volētium his quibus hereditas relicta est, sine onere tamē suo.

V. MAECIANVS libro sexto
Fideicommissorum.

Sed & qui magna præditus est dignitate vel auctoritate, harenarū, vel eius mulieris quæ corpore quæstum fecerit, hereditatem

restituere cogetur.

VI. ULPIANVS libro quarto
Fideicommissorum.

Recusare autem non tantum presentes, sed etiam absentes, vel per epistolam possunt. nam etiam aduersus absentes postulatur decretum: siue certior sit eorum voluntas, recusantium adire, & restituere hereditatem, siue incerta. adeo presentia eorum non est necessaria.

Succedentes ab intestato & sui coguntur adire & restituere.

¶ Meminisse autem oportebit, de herede instituto senatum loqui. ideoque tractatum est apud Iulianum, an intestato locum habeat. sed est verius, eoque iure utimur, ut hoc senatusconsultum ad intestatos quoque pertineat: siue legitimi, siue honorarii sint successores. sed & adoptivum, qui in potestate est, hoc senatusconsultum locum habet, & in ceteris necessariis, ut a patre compellantur miscere se hereditati: sic deinde restituere. quod si fecerint, transtulisse videbuntur actiones. ¶ Si fisco vacantia bona deferantur, nec rebus bona agnoscere, & fideicommissario restituere: equissimum erit, quasi vindicauerit, sic fiscum restitutionem facere. Item si municipales hereditatem suspectam dicant heredes instituti, dicendum erit, cogi eos agnoscere hereditatem, & restituere. idemque

¶ In arch. est, ad intestatos, ut ait Taurell. in adnot. & ita quoque reperiri in omnibus scriptis.

3 erit & in collegio dicendum. ¶ Titius heres institutus, Sempronio substituto, rogatus est ipsi Sempronio hereditatem restituere. institutus suspectam dicebat hereditatem. quaeritur, an cogendus est adire, & restituere hereditatem. & deliberari potest. sed verus est, cogendum eum: quia interesse Sempronij potest, ex institutione quam ex substitutione hereditatem habere, vel legati vel libertatibus onerata substitutione. nã & si legitimus heres fuerit is, cui fideicommissaria hereditas relicta est: idem dicitur.

Gracil-
mus. sub-
auditur,
magis.

Eo loco & tempore, quo testator iussit,
debet hereditas restitui, si
fieri potest.

4 ¶ Si quis alio loco restituere hereditatẽ iussus sit, & suspectam eam dicat: Iulianus scribit cogendum eum esse. similẽmque ei qui in diem rogatus est restituere.

VII. MAECIANVS libro quarto
Fideicommissorum.

Sed sciendum est, inpendiorum quoq; quæ ad iter explicandum necessaria essent, rationem haberi debere. nam si ita institutus esset, (si) Titio decem dedisset: non aliter cogeretur, quam si ei pecunia offeratur. sed & salutis, ac dignitatis ratio habenda erit. quid enim si morbo adplicitus, Alexandria iussus fuit adire? vel nomen respellionis testatoris ferre?

DE atate quoque & iure, id est, liceat ei
eò ire necne, estimabitur.

SED & si a iò loco iussus est adire, & rei
publica causa absit: a que cogendum ad-
ire hereditatem & restituere, Iulianus ait, vbi
abest. planè si quis petierit ad deliberationem
tempus, & impetrauerit, deinde post tempus
deliberationis adierit, & restituerit hereditatē:
nō videtur coactus hoc fecisse. nec enim suspe-
ctam coactus adit: sed sponte post deliberatio-
nem. quòd si suspectam dicit, profiteri debet,
non sibi expedire adire hereditatem. neq; hoc
dici oportere, non esse soluendo. sed profiteri eò
oportet, quod non putat sibi expedire heredi-
tatem adire. ¶ Si quis sub cōdicione fuit heres
scriptus, pendente condicione nihil agit, tamen
si paratus sit restituere hereditatem.

SED etsi ante diem vel ante condicionem
restituta sit hereditas, non transferuntur
actiones: quia non ita restituitur hereditas, vt
testator rogauit. planè posteaquam exstiterit
condicio, vel dies venerit, si ratam habeat re-
stitutionem hereditati: benignius est, intellegi
tunc translatas videri actiones.

Heres non potest cogi adire, nisi omne damnum quod timet, ei sarciat, vel à prætore remittatur. Bart.

XI. VLP IANVS libro quarto.
Fideicommissorum.

A Pud Iulianum relatum est, si legatum fuit heredi instituto relicto, si heres non erit: & ob hoc suspectam dicat hereditatē, ne perdat legatum: offerri ei oportere quantitatem legati à fideicommissario: deinde cogendum. nec illud admittit Iulianus, ut quasi hereditatem non adisset, sic legatum à coherede petat. adit enim. sed magis arbitratur à fideicommissario ei præstandum. Sed & si quid aliud sua interesse dicet, non cogitur adire, nisi ei damnū vel lucrū fideicommissario sarciat, vel à prætore onus remittatur, quod recusat.

Ad confirmationem tacitæ vulgaris requiritur aditio ex testamento paterno. Bart.

Idem Iulianus ait, si duo fuerint à patre instituti cum filio eius impubere, & idem substituti filio: sufficere ei qui fideicommissum in secundis tabulis accepit, vnum ex heredibus institutis cogere adire patris hereditatem. hoc enim factis, confirmatisque patris tabulis, poterunt ex substitutione ambo cogi adire, & restituere hereditatem.

l. ita tamen. §. à patre. ver. quod si duo. j. eo.

Coactus adire & restituere, si actiones in fideicommissarium non transferantur, perinde non tenetur ac si non adiuisset.

Bart.

¶ *Utrum autem presenti, an etiam absenti restituui possit procuratore aduente prætorem, videndum est. ego puto, absenti quoque fideicommissario cogi posse heredem institutum adire, & restituere. nec vereri heredem oportere, ne fortè in damno moretur. potest enim ei per prætorem succuri, siue cautum ei fiat siue nō, & ante decesserit fideicommissarius, quàm ei restituatur hereditas. est enim huius rei exemplum capere ex rescripto Diui Pij in specie huiusmodi. Antistia decedens Titium heredem instituit, & libertatem dedit Albine directam, eique filiam per fideicommissum reliquit. rogauitque ut filiam manumitteret. sed & Titium rogauit, ut manumissa Albine filie restitueret hereditatem. cum igitur Titius suspectam diceret hereditatem, rescriptum est à Diuo Pio, compellendum eum adire hereditatem. quo aduente Albine competituram libertatē, eiq; filiam tradendam, & ab ea manumittendam, tutoremq; filie manumissa dandum: quo auctore restituatur hereditas filie statim: quàm uero sic fuisset ei rogatus restituere, cum nubilem etatē compleisset. cum autē possit, inquit, euenire, ut ante decedat ea cui*
fid

• fideicommissaria libertas & hereditas relicta
 • est: nec oporteat damno adfici eum qui rogatus
 • adit hereditatem: remedium dedit, vt si quid
 • horum cōtigerit, perinde permittatur venum-
 • dari bona *Antistie*, ac si heres ei non exti-
 • tisset. cum igitur demonstrauerit *Diuis Pius*
 succurri heredi instituto, qui compulsus adit:
 dici potest etiam in ceteris causis exemplū hoc
 sequendum, sicubi venerit, restituitur fidei-
 commissaria hereditas ei qui compulsi adire,
 & restituere sibi hereditatem.

XII. PAPINIANVS libro vicensimo
 Quæstionum.

Sed cum ab herede pro parte instituto fi-
 deicommissa hereditas sub condicione reli-
 cta esset, imperator *Titus Antoninus* re-^a *Pius*, vt
 scripsit, non esse locum constitutioni suæ, neque ^{7.} lege
 pupillum extra ordinem iubandum. præfer-^{proxima.}
 tim, si nouum beneficium cum alterius iniuria
 postularetur.

XIII. VLPIANVS libro quarto Fidei-
 commissorum.

Ille, à quo sub condicione fideicommissum
 relictum est, causari quid non poterit, ne
 condicio deficiat, & hereat actionibus: cum
 nullum damnum sit futurum secundū ea que
 ostendimus. iam igitur non desideratur heredis
 præsentia. ¶ Si de testamento aliquid quæra-
 tur, heres non debet audiri, si suspectam sibi.

hereditatem dicat. nã & si maximè dicatur, velius testandi non habuisse eum qui testatus est, vel de viribus testamenti, vel de sua conditione: non erit audiendus. quid ergo si de viribus fideicommissi tractetur? hæc questio præmittenda non erit. sed quid, si qui fideicommissarius dicat, adeat prius, & sic de hoc queratur? credo interdum audiendum fideicommissarium, si cognitio prolixiorẽ tractatum habeat. finge enim verba fideicommissi de longinquo petenda, & iustam deliberationem de quantitate fideicommissi incidere. dicendum erit, compellendum eum adire, ne prius heres decedens fideicommissarium decipiat.

Maïor minorem cogere potest, non e contra. par verò in parẽ non habet imperium.

¶ *Tempestivum est requirere, per quem quis cogatur adire & restituere hereditatem. veluti si prætor aut consul fuerit heres institutus, suspectamq; hereditatem dicat: an cogi possit adire & restituere? & dicendum est, prætorem * quidem in prætorem, * vel consulem in consulem nullum imperium habere. sed si iurisdictioni se subiciant, solet prætor in eos ius dicere. sed & si ipse prætor heres institutus suspectam dicat, ipse se cogere non poterit: quia triplici officio fungi non potest, & suspecta dicentis, & coacti, & cogentis. sed in his omnibus casib*

casibus atque similibus principale auxilium implorandum est.

Filiusfam. potest cogere patrem adire & restituere. Bart.

3 ¶ Si quis filiusfamilias sit, & magistratum gerat: patrem suum, in cuius est potestate, cogere poterit, suspectam decentem hereditatem adire, & restituere.

XIIII. HERMOGENIANVS libro quarto Fideicommissorum.

Nam quod ad ius publicum attinet, non sequitur ius potestatis. Sed & qui repudiavit hereditatem, cogetur adire & restituere ipsam hereditatem, si iusta causa allegentur. planè si bona venerint, non oportet preceptorem, ne qui. tem pupillum restituere, nisi ex causa, vt Diuus Pius rescripsit. ¶ Si quis compulsus adierit hereditatem ex testamento, quod secundas tabulas habebat: quaesitum est, an per aditionem & tabule secundae firmarentur: quod videbantur euasisse non adita patris hereditate. ¶ Iulianus libro quintodecimo scribit, & sequentes tabulas confirmari. qua sententia verissima est. nemo enim dubitat etiã legata prestari, & libertates competere, & cetera quaecumq; sint in testamento, perinde valere, ac si sua sponte heres hereditatem adisset. ¶ Qui compulsus adiit hereditatem, sicuti ceteris comodis caret, ita hoc quoq;

Valer. lib. 2. c. 1. Plutarch. apophth. Roman.

casu careat, ne possit penitendo quartam reti-
nere. & ita inuenio ab Imperatore nostro, &
Diuo patre eius rescriptum. ¶ Non omnis au- 3
tem suspectam hereditariæ repudiatione amif-
sam cogere potest adiri, & sibi restitui. sed is
demum, ad quem actiones trāsire possunt. neq;
enim æquum est, ad hoc quem compelli adire
hereditatem, vt emolumentum quidem here-
ditatis refundat: ipse verò oneribus heredita-
tis obstrictus relinquatur. quare si fideicom-
missum pecuniarium alicui fuerit relictum, cessat
compulsio, tamen si indemnitate cautio offera-
tur. proinde qui hereditatem rogatur restituere,
is demum compellitur restituere. Sed & si
quis bona rogatus sit, vel familiam, vel pe-
cuniam rogetur, vel vniuersam rem meam:

XV. PAVLVS libro secundo Fidei-
commissorum.

Vel omnia sua:

XVI. VLPPIANVS libro quarto Fi-
deicommissorum.

COgi poterit. hoc idē & si patrimonium
fuerit rogatus, & si facultates: & si
quidquid habeo, & si censum meum, & si
fortunas meas, & si substantiam meam, &
si peculium meum testator dixerit, quia ple-
rique *ἄνευ τοῦ κληρονομήσαντος*. i. diminutiue. patri-
monium suum peculium dicunt, cogēdus erit.
de

Hoc ver-
bū Græ-
cum dee-
rat in om-
nibus scri-
ptis &
impressis.

De successione enim sua & hic rogavit, nec ignoro in quibusdam ex his Macianum dubitare, & voluntatis esse dicere quaestionem, utrum de pecunia tantum, an & de successione testator sensit. in ambiguo tamen magis de successione sensum dico, ne intercidat fideicommissum. Sed & si quis ita rogaverit, QUID AD TE EX HEREDITATE NONISVE MEIS PERVENERIT, ROGO RESTITVAS: cogi poterit adire, & restituere hereditatem ex Trebelliano senatusconsulto: quamquam PERVENIRE proprie dicatur, quod deductis oneribus ad aliquem pervenit. ¶ Et generaliter autem potest dici, ita demum quem non posse cogi adire, & restituere hereditatem, si de re, vel quantitate fuerit rogatus. ceterum si de universitate sensit testatorem appareat, nulla quaestio est, quin sine suspectamⁿ dicat, cogi possit: siue sponte adit, ex Trebelliano transeant actiones. ¶ Inde quaeritur, si quis hereditatem rogatus sit restituere deducto aere alieno, vel deductis legatis: an suspectam dicens cogi possit adire, & restituere hereditatem: quia vi ipsa magis id quod superest ex hereditate, quam ipsam hereditatem restituere sit rogatus. & sunt qui putent, ut Macianus, inutilem hanc deductionem. nec enim posse ex iure deduci quantitatem. non magis quam si fundum quis deducto aere alieno, vel deductis legatis

* In archetypo erat susceptam, perpetam, ut ait Ant. Aug. lib. 4. c. 2.

legatis restituere sit rogatus. neque enim recipit fundus eris alieni, vel legati minutionem. Sed Iulianum existimare refert, Trebelliano senatus consulto locum esse. & ne dupliciter fideicommissarius oneretur, & cum heres as alienum vel legatum deducit, & cum conuenitur à creditoribus & legatarijs: restituta sibi ex Trebelliano hereditate, debere aut deductionem eum non pati ab herede, aut cauere illi heredem, defensum iri eum aduersus legatarios, ceterosque.

Fideicommissarij vnliuersales possunt cogere heredem adire, siue sit vnus, siue sint plures. Bart.

¶ Si quis heres institutus, rogatus fuerit hereditatem non totam, sed partem restituere: vel si duobus restituere sit rogatus, & alter ex his velit sibi restitui hereditatem, alter recuset: senatus censuit, utroque casu exonerari eum qui suspectam hereditatem dicit, totamque hereditatem transire ad eum qui adire cogit. ¶ Sed & si quis non hereditatis suae partem dimidiam rogauit heredem suum restituere, sed hereditatem Sciae, quae ad eum peruenerat, vel totam vel partem eius, heresque institutus suspectam dicat: cum placeat illud quod Papi- manus ait, ex Trebelliano transire actiones, dici poterit, si suspecta dicatur hereditas, cogendum

Quidam legedum putant non transire, per ea quae dicuntur in §. seq.

gendam heredem institutum adire, & restituere hereditatem, totamque hereditatem ad seum cui restituitur pertinere. ¶ Sed & si miles rogauerit quem res Italicas restituere, vel res prouinciales: dicendum est, suspectam dicentem cogi adire, & restituere. nam, vt elegāter Macianus libro sexto fideicommissorum ait, qua ratione ex certa re miles heredem instituere potest, actionesq; ei dabuntur: pari ratione etiā ex Trebelliano transibunt actiones. & quamuis placeat, cum quis hereditatem bonāque que sibi ab aliquo obuenerunt, vel que in aliqua regione habet, restituere rogat, ex Trebelliano non transeant actiones: tamen contra responderi in militis testamento ait. nam sicuti concessum est, inquit, militibus circa institutionem separare species bonorum: ita & si per fideicommissum ab institutis heredibus id fecerit, admitteretur Trebellianum senatusconsultum. ¶ Cum quidam duos heredes instituerit, eosque inuicem substituerit, & ab his petierit, siue vterque siue alter heres esset, vt hereditas sua ex parte dimidia restitueretur alicui post quinquennium: & scripti suspectam sibi hereditatem dicant, fideicommissarius autem desideret suo periculo adiri hereditatem: censuit senatus, ambos heredes alterumue cogi adire hereditatem, & fideicommissarium restituere: ita vt fideicommissario, & ad-

In arche typo erat, excepta, vt ait Taur. in adnot. atque ita maluissem edere.

versus eum actiones competant, quasi ex Trebelliano restituta hereditate.

Ad petitionem unius ex fideicommissariis, potest heres cogi adire, & restituere totum. Bart.

¶ *Macianus scribit, cum quis ex fideicommissariis abesset, & presentes desiderent suo periculo adire hereditatem, translati; in solidum actionibus in eum qui coëgit, absentes, si velint fideicommissum suscipere, à presente petent. consequenter ait, nec quartam eum retenturum aduersus fideicommissarios suos: quia nec heres potuit. ¶ Idem Macianus querit, & an is, qui duobus vel pluribus rogatus est restituere hereditatem, cogente aliquo adire possit: & in horum, qui id non desiderauerunt, portionibus Falcidia beneficio uti: siue ipsi quoque desiderent sibi restitui, siue alius in locum eorum successerit. & cum hodie hoc iure utimur, ut totum transeat ad eum qui coëgit: consequens erit dicere, quartam retentionem amisisse eum qui coactus est. quia in solidum actiones transferunt in eum qui coëgit. plane si proponas fideicommissarium non ita coëgisse, ut tota hereditas in se transferatur: cum ceperint ceteri desiderare sibi restitui hereditatem, dicendum, Falcidia eum uti posse. rectè igitur Macianus ait, multum interesse, utrum totam restitui hereditatem sibi fideicommissarius desi-*

derauerit, an suam tantummodo partem. nam si sola pars transfertur, in residuo Falcidia erit locus. si tota hereditas translata sit, cessat huius legis beneficium.

Rogatus restituere seruo plurium, perinde est ac si esset rogatus restituere pluribus. Bart.

¶ Si seruo duorum rogatus quis sit restituere hereditatem, & alter cogere velit suspectam dicentem, alter restituere sibi recuset: hoc erit dicendum, quod in duobus, quorum alter suscipere voluit hereditatem, alter non.

Ad petitionem filij in potestate potest pater cogi adire & restituere in non castrensi, & etiam in castrensi. Bart.

¶ Si pater filio, quem in potestate habet, rogetur restituere hereditatem: an filius patrem suum, si suspectam dicat hereditatem, cogere possit? & non est dubium, patrem à filio per prætorem cogi posse. Sed etsi id fideicommissum ad castrense peculium spectaturum est, & filius familias is fuit, qui munus militis sustinebat, aliòque quo officio præerat: multo magis dicendum erit, posse eum postulare, ut pater suus cogatur adire, & restituere hereditatem: quamuis contra obsequium patri debitum videtur id desideraturus. ¶ Sed si seruo suo rogatus sit cum libertate quis hereditatem restituere: siue directa data sit libertas, siue fidei-

commissaria, dici poterit, eū à seruo suo nō posse cogi adire hereditatem: quāuis si spē adisset, cogeretur prestare fideicommissariā libertatem, & hereditatem. idq; Macianus libro septimo de fideicommissis scribit. ¶ Idē querit, si quis paratus sit domino cauere de indemnitate: an possit cogi adire hereditatem, maxime & si pretium serui offeratur. & rectē ait, non oportere sub incerto cautionis committere se aditioni hereditatis. ¶ Hi qui solidum capere non possunt, ex asse heredes instituti, & rogati restituere solidum, adire hereditatem, & restituere cogentur: cum nihil oneris apud eos remansurum. ¶ Si ego heres institutus, & rogatus sim Stichum manumittere, vel alius legatarius: fidei autem mea commissum sit, vt Titio hereditatem restituam: deinde Titij fidei commisit, vt Sticho eandem redderet: Stichus cogere me possit adire, & restituere hereditatem.

* Sic Flo.
 sed in ma
 nusc. est
 honoris,
 & in vul-
 gata edi-
 tione,
 quod vi-
 detur re-
 ctius. arg.
 l. 5. §. 6. §.
 de legat.
 præstand.

Qui ab vno consecutus est libertatem, potest alium cogere adire, & restituere hereditatem. Bart.

¶ Talis quoq; casus à Diuo Pio terminatus est. nam seruo vni ex heredibus legato, per fideicommissum erat ab eo libertas data, & ab altero hereditas. Diuus etenim Pius rescripsit Caspio Dextro in hæc verba. Hermias si Mosco Theodoto ex parte herede instituto à Pam

Pamphilo testatore legatus est, eumque Theodotus, postquam adierit hereditatem prius quam à coherede eiusdem Pamphili adiretur hereditas, ad iustam libertatem perduxit, & ob hoc in eum casum res perducta est, ut is qui legauit, intestatus esse non possit, Hermia postulante { mihi } id + Euarestatus compellens + Euarestus est periculo eius adire, & ex causa fidei-
 commissi hereditatem restituere.

Verba directa quæ iure directo valere non possunt, trahuntur ad fideicommissum. Bart.

XVII. IDEM libro secundo.
 Fideicommissorum.

EX facto tractatum est, an per fideicommissum rogari quis possit, ut aliquem heredem faciat. & senatus censuit, rogari quidem quem, ut aliquem heredem faciat, non posse. verum videri per hoc rogasse, ut hereditatem suam ei restitueret: id est quidquid ex hereditate sua consecutus est, ut ei restitueret. Iulianus quoque libro quadragensimo digestorum fideicommissum tale valere ait, FIDEI TVAE COMMITTO, UT HEREDITATEM TITII RESTITVAS, cum esset is, qui rogatus est, à Titio heres institutus. Non tantum autem si heredem quem scripsero, potero rogare, ut heredem faciat aliquem: verum etiam si legatum illi vel quid aliud relinquero. nam hætenus, erunt obligati, quatenus quid ad eos

peruenit. ¶ Si quis caueret, PERTO VT ILLI SDES, aut ILLI FIDEICOMMISSVM RELINQVAS, aut ILLI LIBERTATEM AD SCRIBAS : admittenda sunt. nam cum in heredum institutione senatus censuit rtile, de ceteris quoque idem erit accipiendum.

Filij naturales in seruitute concepti, deficere faciunt condicionem fideicommissi. Bart.

¶ Si quis rogatus fuerit, vt si sine liberis decesserit, restituat hereditatē : Papinianus libro octauo responsorum scribit, etiam naturalem filium efficere. vt deficiat condicio. & in libertino, eodē conliberto hoc scribit. Mihi autem, quod ad naturales liberos attinet, voluntatis questio videbitur esse, de quibus liberis testator senserit. sed hoc ex dignitate, & ex voluntate, & ex condicione eius qui fideicommissit, accipiendum erit. ¶ Ex facto tractatum 3 memini, rogauerat quaedam mulier filiū suum vt si sine liberis decessisset, restitueret hereditatem fratri suo. noster postea deportatus, in insula liberos susceperat. quarebatur igitur, an fideicommissi cōditio defecisset. nos igitur hoc dicemus, conceptos quidē ante deportationē, licet postea edantur, efficere vt condicio deficiat. post deportationem verò susceptos, quasi ab alio, non prodesse. maxime cum etiam bona cum suis quodammodo causa fisco sint vindicanda.

Vul. edit. addit, vt fideicommissum prestet ex his. sed deest in omnibus manus. & Flo. & est glossema Rogerij glossatoris.

Per deportationem non amittitur ius eligendi fideicommissum:secus per damnationem in metallum.Bart.

4 ¶ Si quis rogatus fuerit filium suum, vel cui ex his voluerit, restituere hereditatem: Papinianus libro octavo responsorum etiam deportato ei tribuit eligendi facultatem, cui liber factus fideicommissum restitui velit. sed si servos pœnæ fuerit constitutus, nullo ante concepto filio, iam parere conditioni non poterit: decessisseque sine liberis videtur. sed cum decedit, electionem illam, quam Papinianus deportato dedit, huic dari non oportet.

Conditio si decesserit sine liberis, intelligitur superuiuentibus. Bart.

5 ¶ Si quis autem susceperit quidem filium, verum viuus amiserit: videbitur sine liberis decessisse. Sed si naufragio vel ruina vel aggressu vel quo alio modo simul cum patre perierit: an condicio defecerit videamus. & magis non defecisse arbitror. quia non est verum filium eius superuixisse. aut igitur filius superuixit patri, & extinxit condicionem fideicommissi. aut non superuixit, & extitit condicio. cum autem quis ante, & quis postea decesserit, non apparet: extitisse condicionem fideicommissi magis dicendum est.

Conditio si sine herede decesserit, intelligitur, id est sine liberis. Bart.

¶ Si quis ita fideicommissum reliquerit, FIDEI TVAE FILII COMMITTO, VT SI ALIENO HEREDE MORIARIS, RESTITVA SE IO HEREDITATEM: videri eum de liberis sensisse Diuus Pius rescripsit. & ideo cum quidam sine liberis decederet, auunculum ab intestato bonorum possessorem habens, exiisse condicionem fideicommissi rescripsit.

Fructus percepti non veniunt in restitutionem, nisi ex mora, aut nisi de eis quis fuerit specialiter rogatus. Bart.

XVIII. IDEM libro. quintodecimo. ad Sabinum.

IN fideicommissaria hereditatis restitutione constat non venire fructus, nisi ex mora facta est: aut cum quis specialiter fuerit rogatus & fructus restituere. Planè fructus in quartam imputantur, vt est & rescriptum.

¶ Quotiens quis rogatur hereditatem restituere, id videtur rogatus reddere, quod fuit hereditatis. fructus autem non hereditatis, sed ipsis rebus accepto feruntur. ¶ Si legatum sit heredi relictum, & rogatus sit portionem hereditatis restituere: id solum non debere eum restituere, quod à coherede accepit. ceterum quod à semetipso ei relictum est, in fideicommissum cadit. & id Diuus Marcus decre-

Excipitur
hodie. fi-
lius l. Iu-
bemus. C.
eod.

Dis.

Fideicommissa relicta filiofam. ut ad
eum perveniat, videtur dilatum in
tempus quo erit sui
iuris. Bart.

XVIII. PAULVS libro tertio
ad Sabinum.

Vbi purè fideicommissum datum est, si
adiectum sit, *ROGO DES FILIO TVO,*
FACIASQUE UT AD EVM PERVENIAT:
rescriptum est, videri in id tempus dari, quo
scapere potest: id est sui iuris fiat. ¶ TE ROGO
LUCI TITI HEREDITATEM MEAM
CVM ATTIO PARTIARIS. ex senatuscon-
sulto Trebelliano in eum, cui restituta est he-
reditas, actiones competere Aristo ait. quia
pro hoc accipiendum sit, ROGO HEREDI-
TATEM ILLAM RESTITVAS. nec verba
spectantur senatusconsulti, sed sententia qui-
buscumque verbis: dum testator senserit ut
hereditas sua restituatur. ¶ Qui in distraben-
dis, conservandisue rebus hereditariis sum-
ptus factus est, imputari heredi debet.

XX. VLPPIANVS libro nonodecimo
ad Sabinum.

Sed & si ad tempus liberorum fuerit le-
gatum relictum, & is vxore pregnate de-
cesserit: ad heredem suum transferat legatum.

XXI. POMPONIVS lib. vicensimo secundo
ad Sabinum.

Heres cum debuerat quartam retinere, totam hereditatem restituit, nec cauit sibi stipulatione proposita. similem eum esse Aristoteli ait illis qui retentiones, quas solas habent, omittunt. sed posse eum rerum hereditariarum possessionem vel repetere vel nancisci. & aduersus agentem doli mali exceptione uti posse eum, & debitoribus denuntiare, ne solueretur.

Fideicommissum à matre relictum filio in tempus mortis patris sui, debetur quando cumque filius sui iuris fuerit. Bart.

XXII. ULPIANVS libro quinto
D. Sputationum.

Coniuge
l. 3. quan.
di. leg. ce.

Mulier, quae duobus filiis in potestate patris relictis alij nupserat, posteriorē maritum heredem instituit, eumque rogauit liberis suis post mortem patris eorum hereditatem suam restituere, vel ei qui eorum superesset. eisdem emancipatis à patre suo vitricus restituisse hereditatem dicebatur. mox alter ex filiis viuo patre decessisse. querebatur, an is, qui supererat ex filiis, partem fratri suo restitutam petere possit, quasi prematurè datam. Scenola Diuum Marcum in auditorio de huiusmodi specie iudicasse refert. Brasidas quidam Lacedemonius vir praetorius, cum filiis suis ab uxore diuortio separata, si morte patris sui iuris fuissent effecti, fideicommissum

sum relictum esset: eos emancipauerat. post emancipationem fideicommissum petebant. decreuisse igitur Diuum Marcum refert, fideicommissum ei restandum, intellecta matris voluntate. que quia non crediderat patrem eos emancipaturum, distulerat in mortem eius fideicommissum, non dilatura id in mortalitatem, si eum emancipaturum sperasset. secundum hac dicebam, & in proposita questione decretum Diui Marci esse trahendum: & recte fideicommissum virisq; solutum. ¶ Non est dubitatum, cogi posse heredem institutum adire, & restituere hereditatem seruis, siue directa siue fideicommissaria libertas eis data fuisset: cum aspernari heres non deberet personam cogentis. habet enim hic quoque aditum: vt qui nondum petere fideicommissariam libertatem possit, nec directam sibi vindicare, propter spem tamen libertatis & hereditatis aditum ad prætorem & per se habeat.

Al. repræsentandū.

Fructus percepti negligentia non petentis, non computantur in quartam: secus si iudicio testatoris. Bart.

2 ¶ Si heres post multum temporis restituat, cum presenti die fideicommissum sit: deducta quarta restituet. fructus enim qui percepti sunt, negligentia petentis, non iudicio defuncti percepti videntur. alia causa est, si sub condicione

vel in diem rogatus fuerit. tunc enim quod
 percipitur summonet Falcidiam: si tantum
 fuerit, quātum quartam facit, & quarta fru-
 ctus. nam fructus, qui medio tempore percepti
 sunt, ex iudicio testantis percepti videtur. Sed
 enim si quis rogetur restituere hereditatē, &
 vel serui decesserint, vel alia res perierint: pla-
 cet non cogi eum reddere quod nō habet. cul-
 pa planè reddere rationem. sed eius quae dolo
 proxima est. & ita Neratius libro primo re-
 sponsorum scribit. ¶ Sed & si, cum distrahere
 deberet, non fecit lata culpa, non leui, & re-
 bus suis consueta negligentia: huiusmodi rei
 rationem reddet. sed & si ades vsu sunt cul-
 pa eius, reddet rationem. praeterea si qui par-
 tus extant, & partuum partus: quia in fructi-
 bus hi non habentur. sed & ipse, si quem sum-
 ptum fecit in res hereditarias, detrahet. quod
 si sine facto eius, prolixitate temporis ades vsu
 adquisite sint, equissimum erit nihil eū pra-
 stare, cum culpa careat. ¶ Cum proponeretur
 quidam filiam suam heredem instituisse, &
 rogassēam, vt si sine liberis decessisset, here-
 ditatem Titio restitueret: eaq; dotem marito
 dedisse certae quantitatis, mox decedens sine
 liberis heredem instituisse maritum suum, &
 quaereretur an dos detrahi possit: dixi, nō pos-
 se dici in euersionem fideicommissi factum,
 quod & mulieris pudicitiae & patris voto

congruebat. quare dicendum est, dotem decedere, ac si quod superfuisset, rogata esset restituere. quòd si tantos fructus ex hereditate mulier percepit, vt inde poterit doti satisfieri: dicendum est, potius fructibus hoc expensum ferendum, quàm fideicommissò.

Trebelliano ita demum locus est, quando quis est rogatus vt heres. Bart.

¶ *Vt Trebelliano locus esset, non sufficit de hereditate rogatum esse: sed quasi heredem rogari oportet. Deniq; si Quis portio hereditatis fuerit legata, legari enim posse etiam portionem hereditatis placet nobis, rogatusq; fuerit hanc partem restituere: dubio procul non fiet restitutio ex senatusconsulto. ideoq; nec quarta retinetur.*

XXIII. IULIANVS libro trigesimonono Digestorum.

Quotiens pater familias vnum vel duos heredes coheredibus suis restituere hereditatem iubet, intellegitur easdē partes in fideicommissis facere, quas in hereditate distribuenda fecerit. sed si iubeantur hi, quibus fideicommissum datur, pecuniam numerare, atq; ita fideicommissa recipere: ex quantitate pecunie, quam dare iubentur, voluntas colligenda est patris familias. nam si ex disparibus partibus heredes scripti a quas partes dare iubentur, propius est, vt viriles recipere

debeant. si verò summa pecunie danda congruit portionibus, hereditarias portiones accipere debent.

XXIII. PAPINIANVS lib. quintodecimo
Questionum.

Nonnumquam autem ex voluntate varie rescriptum & indicatum est: videlicet si non sub appellatione heredum, sed propriis nominibus expressis fideicommissum relinquatur.

Translatio fideicom. in dubio intelligitur esse facta, si prius fideicom. restitutio facta non fuerit. B. r.

XXV. IULIANVS libro trigesimo nono
Digestorum.

Quidam ita testamento scripserat, A TE HERES PETO, FIDEIQVE TVAE COMMITTO, VTI QUID QUID EX HEREDITATE MEA AD TE Pervenit, FILIO MEO PRIMA QUAQUE DIE, AUT SI PRIUS QUID EI ACCIDERIT, MATRI EIUS DES REDDAS. *queritur, cum antequam adeatur hereditas, puer decesserit: an fideicommissum matri debeat. respondi, si puer antequam dies fideicommissi cedat, decessisset: fideicommissum translatum esse ad matrem. postea autem quàm dies fideicommissi cessit, si decesserit: ad heredem pueri fideicommissum pertinere. Sed*

†cessit

an ea voluntas fuit patri familias, vt si ante
 restitutum fideicommissum puer decessisset,
 matri potius, quam heredibus prestaretur:
 prator estimabit ex persona matris, & ex
 persona heredis patri. Marcellus: sed testatoris
 voluntati congruum est, quancumque puer
 decesserit, siue antequam dies fideicommissi ce-
 dat, siue postea, ad matrem transferri fideicom-
 missum, si non iam puer hoc acceperit. eoque
 iure vtimur. ¶ Si seruo herede scripto dominus
 rogatus est eidem seruo restituere hereditatem,
 cum liber esset: vtile fideicommissum est. ¶ Si
 quis filium suum ex asse heredem instituit, &
 codicillis, quos post mortem filij aperiri iussit,
 fidei eius commisit, vt si sine liberis decesserit,
 hereditatem suam sorori suae restitueret: & fi-
 lius, cum sciret quod in codicillis scriptum es-
 set, Stichum seruum hereditarium testamento
 suo liberum esse iussit: heredes filij pretium eius
 serui sorori defuncti prestare debent, libertate
 fauore sui seruata. hoc amplius etsi ignorasset
 filius codicillos à patre factos, nihilo minus he-
 redes eius pretium prestare debebunt, ne fa-
 ctum cuiusquam alteri damnū adferat. ¶ Sed
 & si seruus iste à Sempronio heres institutus
 sit, eamque hereditatem, posteaquam ex testa-
 mento fratris ad libertatem peruenerat, adie-
 rit, hereditatis quoque estimationem heredes
 fratris sorori eius prestare debent: qua si ma-

numissus nõ esset, iussu mulieris adire eam potuisset. si vero viuente filio Sempronius decesserit, hereditas in causa fideicommissi non deduceretur. quippe ab ipso filio adire iussus hereditatem, ei acquireret.

XXVI. PAVLVS libro singulari de
Senatusconsultis.

OMnibus ciuitatibus, quæ sub imperio populi Romani sunt, restitui debere & posse hereditatem fideicommissam, *Apronianum* senatusconsultum iubet. sed & actiones in eas placuit ex *Trebelliano* transferri. sed *municipes* ad eas admittuntur.

¶ Citatur
in l. i. de
libertis
vniuersi-
tatum.
quod
latuit Ac-
cursum.
vide Vlp.
frag. ti. 22

XXVII. IULIANVS libro quadragensimo
Digestorum.

ITa tamẽ, vt his quibus restituetur hereditas, actorem eligant & ad agendum & ad excipiendas actiones.

Quæ sita per seruum post aditam hereditatem ab herede coacto, non veniunt in restitutionem.

Bart.

¶ Si seruum hereditarium heres, qui coactus adierit, iussisset adire hereditatẽ ab alio eidem seruo relictam, & tũc hereditatem, quam suspectam sibi esse dixerat, restituerit: an etiam eam hereditatem, quæ per seruum acquisita esset, restituere deberet, quæ situm est. dixi, non magis hanc hereditatem in restitutionem venire, quàm quod seruus hereditarius post aditam

ita[m] hereditatem stipulatus fuisset per traditionem accepisset: aut fructus qui ex rebus hereditariis percepti fuissent. vtiq[ue] si nulla mora fideicommissio facta fuisset. sed si quid ante aditam hereditatem seruus stipulatus fuisset, aut per traditionem accepisset: id restitui debet, sicut fructus ante aditam hereditatem in restitutionem venient.

Qui coactus adiit, commodum ex hereditate consequi non debet. Bart.

¶ Qui suspectam sibi hereditatem dicit, nullum commodum ex testamento consequetur, quod habiturus non esset, si heres institutus non fuisset, aut non adisset. & ideo si pupillo substitutus fuerit, itaq[ue] QVIS QVIS MIHI HERES ERIT, IDEM FILIO MEO HERES ESTO: hereditatem, quae ex substitutione ad eum peruenerit, restituere cogendus erit. si vero detracto hoc articulo, QVIS QVIS MIHI HERES ERIT, substitutus ita fuerit, TITIVS FILIO MEO HERES ESTO: tum si solus patri heres extiterit, nibilo minus cogendus erit hereditatem pupilli restituere. si vero coheredem habuerit, retinebit pupilli hereditatem: quia potuit coherede aduente, quamuis ipse patris omisisset hereditatem, ex substitutione adire.

Existencia sui heredis confirmat fideicommissum vniuersale. Bart.

¶ Si pater filium, quem in potestate habebat, heredem scripserit, & ab eo petierit, ut hereditatem Sempronio restitueret, isque suspectam sibi esse dicet: poterit ex Trebelliano senatusconsulto hereditas restitui. quare etsi non immiscuerit se hereditati, nihilo minus actiones, quae ei & in eum competebant, ad Sempronium transferentur. ¶ A patre heres scriptus, & exheredato filio substitutus, si rogatus fuerit hereditatem, quae ad eum ex substitutione peruenerit, Titio restituere: cogendus non est viuo pupillo patris hereditatem adire. primum, quia sub condicione fideicommissum datum est: deinde, quia non probe de hereditate uiuentis pueri aget. mortuo autem pupillo compelli debet hereditatem patris adire. Quod si duo heredes à patre instituti fuerint, & utriusque fidei commissum sit, ut exheredati filij hereditatem restituerent: satis erit vel unum cogi adire. hoc enim facto etiam is, qui patris hereditatem non adit, filij hereditatem adire & restituere cogetur.

Si filius petiit bonorum possessionem contra tabulas, heres institutus non potest cogi adire & restituere.

Bart.

¶ Quotiens filius emancipatus bonorum possessionem contra tabulas accipit, nulla ratio est compellendi heredis ad restituendam hereditatem

ditatem. & sicut neque legata neque fideicommissa cetera prestare cogitur, ita ne ad restitutionem quidem hereditatis compelli debet. Marcellus: planè non est compellendus adire, si iam filius bonorum possessionem: ne intercidas fideicommissum mortuo herede instituto, & ommissa à filio bonorum possessione.

6 ¶ Qui ex Trebelliano senatusconsulto hereditatem restituit, siue petat à debitoribus hereditariis, siue ab eo petatur: exceptione restituta hereditatis adiubari, vel summoueri potest. actiones autem fideicommissario competunt, quas habuit heres eo tempore quo fideicommissum restituebat. Marcellus: sed eas quoque actiones, quæ sub conditione erant, & quarum dies eo tempore nõ cesserat, fideicommissario competere placet. sed antequam restitueretur hereditas, exceptione aliqua heres adiubandus non est: cum hoc minus ex causa fideicommissi restitutus.

Quando testator rogat de sua hereditate, vel eius parte, habet locum Trebellianum.

7 ¶ Trebellianum senatusconsultum locum habet, quotiens quis suam hereditatem vel totam vel pro parte fidei heredis committit. quare si Manius te heredem instituerit, & rogauerit ut (hereditatem Titij restituas, tuq;) hereditatem Manij adieris: perinde à te fidei-

com

¶ Quidam sic transponunt, planè est compellendus adire, si non tam filius &c. & subaudiūt verbū, accepit, aut simile.

commissum petetur, ac si fundum, qui tibi à
 Titio legatus esset, restituere rogatus fuisses.
 ideóque etsi suspectam Meuij hereditatem di-
 xeris, cogi te non oportet eam adire. quòd si
 Meuius te rogauerit & suam hereditatē &
 Titianam restituere, túque sponte adieris he-
 reditatem: vteris legi Falcidie commodo. &
 partem quartam Meuianae hereditatis reti-
 nebis, dimidiā & quartam ex fideicommissio
 restitues. nec intererit, eidem vtramque here-
 ditatem, an alij Meuianam, alij Titianam ro-
 gatus fueris restituere. sed si suspectam Me-
 uianam hereditatem dixeris, cogeris eam ad-
 ire, & restituere ei Qui rogatus fueris. is au-
 tem, cui Titianam hereditatem restituere ro-
 gatus fueris, non poterit te compellere ad ad-
 eundum.

Fideicommissario datur actio contra
 heredem pro rebus indebi-
 tē retentis. Bart.

¶ Si ex Trebelliano hereditatem restituit he-
 res, & fructus praediorū retinet, vel ipsa pra-
 dia, siue etiam debitor eius, qui testamentum
 fecit, fuerit: necessarium est actionem aduersus
 eum fideicommissario dari. Marcellus: hoc idē
 necessario faciendum est, cum parte heredita-
 tis restituta, familiae erciscunde iudicium in-
 ter eum qui restituit hereditatem, & qui re-
 ceperit, accipietur. ¶ Qui rogatus est emanci-

pato filio restituere hereditatē, cogi debet adire, & restituere: quamuis filius contra tabulas honorum possessionem accipere possit.

Patronus potest cogi adire & restituere ante pœnitentiam. Bart.

10 ¶ Si patronus ex parte debita heres institutus, & rogatus restituere hereditatem, suspectam sibi esse dicat: puto rectius facturū prætorem, si coegerit eum adire hereditatē, & restituere: quamuis possit mutata voluntate eam par-

11 tem hereditatis retinere. ¶ Si præceptus quibusdam rebus heres rogatus sit restituere hereditatem, & coactus eam adierit: an præcipere debeat? respondi, eum qui iussu prætoris adit hereditatē, omni commodo prohiberi debere. Sed si eidem legatum esset sub hac conditione, si heres nō esset, & suspectam sibi hereditatem dicat: non aliter cogendus est adire, quàm vt legata, quæ sub conditione, si heres non esset, data erant, restituantur. non quidem à coheredibus, ne onerentur: sed ab eo quibus restituta fuerit hereditas. nam sicut explende fidei gratia cogendus est adire hereditatem, ita ob id ipsum damno adfici non debet.

Hæc sententia latius exponitur in l. apud Iulianum. r. cod.

Heres grauatus vltra vires hereditarias, illud quod deest supplet ex fructibus iudicio testatoris perceptis. Bart.

12 ¶ Heres ex asse erat instituta consobrina mea, & eius fideicommissum, vt partē dimidiam hereditatis statim Publio Menio resti-

tueret: alteram partem, cum ipsa moreretur,
 eidem Publio Mænio. præterea alia aliis le-
 gata data sunt. Mænius partem dimidiam
 hereditatis statim percepit, & cauit, quod am-
 plius quàm per legem Falcidiam liceret ce-
 pisset, redditu iri. sed & ceteri legata solida
 acceperant, & similiter de restituendo quod
 amplius percepissent, cauerunt. mortua conso-
 brina mea Publius Mænius desiderat sibi
 alteram partem hereditatis cum fructibus re-
 stitui. quero itaque quantum ei restituere de-
 beam, utrum quod supra quadrantem bono-
 rum penes consobrinam meam remanserat,
 nec amplius quicquam: an & ab aliis, quibus
 legata soluta sunt, repetere quid debeam, &
 quantum. item quero, si quod ab his ex stipu-
 latione percepero, & quod apud consobrinam
 meam supra quadrantem remanserat, non ef-
 ficiet partem dimidiam hereditatis: an ex in-
 cremento & fructibus eius summa, que supra
 quadrantem bonorum penes cōsobrinam meā
 remansit, supplere ei debeam dumtaxat, ne
 partem dimidiam hereditatis quantitas que
 restitueretur excedat. an verò, sicut Publius
 Mænius desiderat, quidquid seposito quadran-
 te bonorum, eius quadrantis fructibus, perce-
 ptum est, restitui ei debet. respondi, quod supra
 quadrantem penes consobrinam tuam reman-
 sit, si adiectis fructibus quantitatē partis dimi-
 dia

die hereditatis, quæ mortis tempore fuit, non
 minuet, totum Publio Manio restituendum.
 nec ex stipulatione ab his, quibus legata soluta
 sunt, repeti quicquam potest. si verò fructus
 quantitatem partis dimidiæ exsuperant, qua-
 dranti tuo & fructibus eius accedet. si verò
 fructus eius partis, quæ supra quadrantem
 apud consobrinam tuam remanserat, non im-
 plent quantitatem partis dimidiæ bonorum:
 ex stipulatione agi poterit. In summa ratio ita
 ponenda est, ut cum omni modo quadrantem
 excedit fructus in tantum excreuerit, ut quan-
 titatem partis dimidiæ bonorum excedat: etiã
 id quod excesserit retineas. ¶ Qui suos seruos
 rogatus est manumittere, & hisdem heredita-
 tem restituere: detracto pretio seruorum here-
 ditatem restituere debet.

De fructuum restitutione:

XXVIII. ABRICANVS libro sexto

Questionum.

EX asse heres institutus, partem here-
 ditatis mihi pure, (tibi) sub condicione
 restituere rogatus, cum suspecta diceret, po-
 stulante me adit, & mihi totã ex senatus con-
 sulto restituit. quandoque condicio extiterit, an
 fructus partis suæ restituere tibi debeam, non
 immerito dubitabatur. & plerisq; placet, non
 esse eos prestandos: quia nec ab herede præ-
 starentur, si sua sponte adisset. sufficiat autem

ius tuum tibi integrum conseruari, non etiam meliorem condicionem tuam fieri. idem tamē existimabant, si ex asse heres institutus mihi quadrantem pure, tibi æque quadrantem sub conditione restituere rogatus sit, & cum suspetam hereditatem diceret, cogente me adit: quandoque condicio exstiterit, semissem tibi esse restituendum. sed nec lege Falcidia in proposita specie vsurum me puto: quamuis scriptus heres, si sponte adisset, vteretur.

Valet prius testamentum iure fideicommissi, propter verba posterioris.

XXVIII. MARCIANVS libro quarto Institutionum.

Translatū in Institutiones tit. quibus mod. test. infirm.

SI quis priore facto testamento, posterius fecerit testamentum: etiam si ex certis rebus in posteriores tabulas heredes instituit, superius, tamen testamentum sublatum est, vt Diui quoque Seuerus & Antoninus rescripserunt. cuius constitutionis verba rettuli, cū alia quoque præterea in constitutione expressa sunt. Imperatores Seuerus & Antoninus Cocceio Cumpano. Testamentum secundo loco factum, licet in eo certarum rerum heres scriptus sit, iure valere perinde ac si rerū mentio facta non esset. sed teneri heredem scriptū, vt contentus rebus sibi datis, aut suppleta quarta ex lege Falcidia, hereditatē restituat his qui priore testamento scripti fuerant, propter

• pter inserta fideicommissaria verba, quibus
 • vt valeret prius testamentum expressum est,
 • dubitari non oportet. & hoc ita intellegendum
 est, si non aliquid specialiter contrarium in se-
 cundo testamento fuerit scriptum.

Etiam tempore legationis cogitur quis
 adire hereditatem, & resti-
 tuere. Bart.

XXX. IDEM libro octauo
 Institutionum.

S Legatus suspectam hereditatem dicat, &
 legationis tempore compellendus est acci-
 pere iudicium. quia hic nõ multum officio oc-
 cupatur. & licet deliberare se dicat an adeat,
 cogendus est adire. sed non vt statim restituat,
 sed vt reuersus domum, si putauerit sibi expe-
 dire, cõmodo Falcidia vel testamenti vtatur.
 vel si non putauerit, restituat totam heredita-
 tem, ne onera patiatur. ¶ Si quis bona sua, vel
 omnia sua rogauerit restituere: fideicommissa-
 riam restitutionem esse intellegendum est. nam
 meorũ & tuorum appellatione etiã actiones
 2 contineri, dicendũ est. ¶ Si filiofamilias vel ser- 1.9. j. de
 uo restituatur, & postea pater vel dominus verb. sig.
 ratũ habuerit: trãseũt ex Trebelliano senatus-
 3 consulto actiones. ¶ Multiũ interest, vtrũ qua
 pars iure hereditario retineatur, an verò in re
 vel pecunia. nam superiore casu actiones diui-
 duntur inter heredem & fideicommissarium.

posteriore verò apud fideicommissarium sunt
actiones.

Princeps rogatus restituere hereditatem,
non solet quartam reti-
nere. Bart.

¶ Et heres institutus, rogatusque hereditatem
restituere præcepta aliqua summa vel re:ctiã
si in præceptione minus quam quarta pars es-
set, nõ amplius principem pati vindicaturum.
sed & si sine vlla præceptione rogatus fuerit
hereditatem restituere, plerumque quarta do-
nata est à principibus. & ita Divus Traia-
nus, Hadrianus & Antoninus rescripse-
runt.

XXXI. IDEM libro nono
Institutionum.

SI Quis pure libertas, & per fideicommissum
sub condicione hereditas relicta est: cogitur
heres adire hereditatem, si suspectam dicat, &
restituere. & deficiente condicione libertas ei
eripi non potest. Si autem ei, qui in diem liber-
tatem accepit, hereditas per fideicommissum
relicta fuerit: suspectam eam interim nõ posse
adiri, Divus Pius Cassio Hadriano rescripsit:
cum non potest nondum libero hereditas resti-
tui. nec rursus contra voluntatem defuncti li-
bertatem esse præstandam. ¶ Si sub condicio-
ne heres institutus, rogatusque hereditatem re-
stituere, non vult condicioni parere, & adire
hereditatem: si facti est condicio, debet parere,
& ad

Et adire, & restituere. vel si in dando sit, offerente fideicommissario, recusante autem herede factum adimplere, licentia dabitur fideicommissario secundum imitationem dationis factum implere. Et tunc necessitas imponitur (adire) hereditatem. ceterae conditiones, quae non sunt in potestate heredis, ad officium praetoris non pertinent.

Si fideicom. relinquitur sub nomine geminato, & sub nomine appellatio, in restitutione veniunt fructus iudicio testatoris percepti. Bart.

XXXII. CELSVS libro vicensimo Digestorum.

B Allista filium familias heredem instituit *et*. l. quod
 ita, REBELLIANVS SI CAVERIT his ver-
 COLONIAE PHILIPPENSIVM, SI SINE bis. 7. de
 LIBERIS MORIETVR, QVANTAVMQUE leg 3.
 PECVNIA EX HEREDITATE DE BO-
 NIS MEIS AD EVM PERVENIT, EAM
 PECVNIAM OMNEM AD COLONIAM
 PHILIPPENSIVM PERVENTVRAM.
 respondi, ex his verbis quae proponis, id est
 PECVNIAM, existimo etiam fructus, quos
 ex hereditate percepit, restituere eum debe-
 re: perinde quasi specialiter hoc testator ex-
 pressisset.

Sic Flo-
 sed quidam
 putat esse
 verba ma-
 li inter-
 pretis.

XXXIII. MARCIANVS libro octavo Institutionum.

Scribit Celsus libro vicensimo digestorum, si qui quadrigenta in bonis habebat, petiit ab herede suo, ut si sine liberis moreretur, quanta pecunia ex hereditate sua ad eum peruenisset, *M* auio restitueretur: si ex fructibus medio tempore quadrigenta perceperit, & sine liberis decesserit: heredem eius *M* auio quadrigenta debiturum. & cum du multumque tractauit, an cum augmentum heres sensit, & periculum sustineat, an per contrarium: nouissime ait, iniquum esse ad fideicommissarium damnum pertinere, ad quem augmentum non pertinet. & an ad supplendum, inquit, quodcumque ex quadrigentis defuerit, etiam augmentum ad eum pertinebit: hoc est ut vsq; ad summam quadrigentorum damna & fructus computentur. quod verius esse arbitror.

Succumbit actor, si non probat id quod est suae intentionis. Bart.

XXXIII. IDEM libro secundo
Regularum.

" In vulgata editione est lex Eum qui.

Sic eius, " qui nouissimus ex filiis mortuus est, partem hereditatis propinquo voluit pater restitui, & simul fratres diem suum obissent: propinquum, si non ostenderit qui nouissimus obisset, ad partem hereditatis non admitti: sed matrem ex Tertylliano senatusconsulto ad vtriusque hereditatem admitti constat.

AD SENATVS C. TREBELL.
XXXV. VLP IANVS libro sexto de offi-
cio Proconsulis.

Cum heres instituta furiosa hereditatem
cesset rogata restituere: curatorem eius
secundum tabulas bonorum possessione acce-
pta posse transferre actiones Diuus Pius de-
creuit.

Per Trebellianum non tenetur heres in
obligationibus per eum con-
tractis. Bart.

XXXVI. PAVLVS libro tertiodeci-
mo ad Edictum.

Cum hereditas ex fideicommissi causa
restituta est, si ante cum herede compro-
missum est, pato fideicommissarium cauere de-
bere heredi, sicut cum heres multa antequam
restitueret, administravit. nam quod dicitur,
retinere eum oportere, non est perpetuum. quid
enim si nihil est, quod retineat? veluti cum om-
nia in nominibus sunt, aut in corporibus que
non possideat. nempe enim is, qui restituta est,
omnia persequitur. & tamen heres iudiciis
quibus conuentus est, aut stipulationibus qui-
bus necesse habuit promittere, ommittere obstri-
ctus manebit. ergo non aliàs cogetur restituere,
quàm ei caveatur.

In arche
typo erat
in omni-
bus, vt
ait Tau-
rel. in ad-
not.

Restitutio fieri potest re & verbis: item fit
tradendo vel patiendo. Bart.

XXXVII. VLP IANVS libro sextode-
cimo ad Edictum.

Restituta hereditas videtur, aut re ipsa, si forte passus est heres possideri res hereditarias vel totas vel aliquas earum hac mente, ut vellet restituere ille suscipere: non si ex alia causa putavit te possidere. sed & si postea ratum habuit, idem erit dicendum. sed & si verbo dixit se restituere, vel per epistolam, vel per nuntium restituat, audietur. sed & si voluntate tua alij restituerit, in te transibunt actiones. item si alius in suo meo restituit, vel ratam habuit restitutionem, transisse actiones videtur. ¶ **P**upillus autem ipse debet restituere tutore auctore, non tutor sine pupillo, nisi infans est. quia nec mandare actiones tutor pupilli sui potest, ne se quidem auctore pupillum restituere potuisse hereditatem, **D**ivus Severus in persona **A**rii Honorati pupilli decrebit, qui **A**rrio Antonino patruo & tutori suo restituerat. Sed etsi pupillo sit restituenda, non posse pupillo sine tutoris auctoritate restitui constat.

XXXVIII. PAVLVS libro vicentimo
ad Edictum.

Non enim solutio est hereditatis restitutio, sed & successio, cum obligetur.

XXXVIII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

Sed nec ipsi tutori indistincte restitui potest. Etiam actiones prætoria transferuntur per Trebellianum ab heredibus, & his qui ius heredum succedunt. Bart.

• **G**raecifimus, subaudi tantum. Augu. lib. 2. c. 1.

XL. PAVLVS libro vicentimo ad Edictum.

Quamuis senatus de his actionibus transferendis loquatur, qua iure civili heredi & in heredem competunt: tamen honorarie actiones transeunt. nulla enim separatio est. immo & causa naturalium obligationum transit. persona autem heredis instituti Trebelliano continetur. verum hoc iure utimur, ut & successor heredis recte ex Trebelliano restituat: veluti heres, bonorumue possessor, vel pater, dominusue, quibus acquisita est hereditas. omnes enim quod iuris habent, ex Trebelliano senatusconsulto restituere debent. nec interest, is qui institutus est, an pater dominusue rogatus est restituere. Nihil interest, Qui nostro nomine restituitur paterfamilias sit, an is qui in aliena potestate est.

XLI. GAIVS libro secundo Fidei-
commissorum.

Mulier, an masculus. & ideo seruo quoque voluntate nostra, vel si ratum habuerimus, restitui potest.

XLII. IDEM libro vicentimo
ad Edictum.

Quia perinde est, atque si mihi restituta esset hereditas. Restituta hereditate iura sepulchrorum apud heredem remanent.

Quod iure accrescendi acquiritur, ad fideicommissarium pertinet. Bart.

XLIII. ULPIANVS libro vicenſimo ſe-
cundo ad Ediſtum.

P Apinianus tractat, ſi quis heres inſtitu-
tus ex ſemiſſe rogatus ſit reſtituere here-
ditatem, & eam ſuſpectam dicens compulſus
adit, deinde fideiſcommiſſarius ignarus ſit ad-
creuiſſe portionem hereditatis poſt reſtitutio-
nem ſcripto heredi: an opus ſit ei alia actione.
& ait, ſecurum eſſe eum poſſe. de illo plane { lo-
co } ſolo quaerendum ait, an ei opus ſit noua
reſtitutione poſteaquam portio adcreuit.

Ad idem compelli poteſt heres defuncti, ad
quod defunctus poterat. Bart.

XLIIII. MARCELLVS libro quinto de-
cimo Digeforum.

P Oſtulante Sticho, qui eodem teſtamento
libertatem & fideiſcommiſſam heredita-
tem acceperat, heres ſuſpectam adijt. mox Sti-
chus, antequam moram in recipienda heredi-
tate faceret, deceſſit relicto herede Titio. que-
ro an in Titium, ſi nolit recipere fideiſcomiſ-
ſam hereditatem, actiones ex ſenatusconſulto
competant. reſpondi, quoniam fere is qui com-
pulſus eſt adire hereditatem, conſeſtim ei re-
ſtituet, de manu miſſo dumtaxat ſenatuscon-
ſulto comprehenſum eſt, nec heredis facta eſt
mentio. poteſt tamen euenire vt reſtitutionem
diſtulerit heres. veluti ſi pecuniam ei debuerit
defunctus, quam retinere maluit, quam petere.
ceterum exiſtimo idem in herede eius conſti-
tuendum,

tuendum, quod in illo constitutum est. cur enim recusaret, quam recusare non potuit is, cuius hereditatem suscepit? Quod si forte ante hereditatis restitutionem sine herede decesserit libertus, perinde bona eius creditoribus hereditarijs vendere permittendum est, ac si restituta hereditate decesserit.

Actiones quæ quærentur ex prouisione defuncti, veniunt in restitutionem. Bart.

¶ **S**ET in huiusmodi questione rogo respõdeas, an rectè senserim. rogata est filia ex asse heres restituere hereditati partem dimidiã deductis legatis minimis, & ere alieno non magno: vt legi Falidia locus non sit. mora facta non est restitutioni fideicommissi. desidero verbotenus mihi restitui hereditatem, vt ex Trebelliano senatusconsulto agenti: & ex eo cõpetentibus actionibus etiam vsuras debitas ex mortis die in tempus restitutionis, persequar. item quero & de pensionibus: quia locationum obligatio in hereditate fuit. ab herede fructus nullos peto. sed illa desiderat refundere me, aut concedere ei actiones vsurarum, & pensionum. non possum persuadere hereditatis appellatione, quam rogata erat mihi restituere, etiam hanc stipulationem vsurarum ad me pertinere. respondi, omnia ea hereditatis appellatione continentur, quantum enim, quod ad hoc refert,

inter

inter hæc cetera (que), quæ sub cōdicione sunt promissa, aut in annos singulos, vel menses? nihil interest. sanè pro fructu rei, quæ hereditate continetur, hæc cedunt. nec fructus fideicommissarium sequitur, si mora non intercessit. sed quia non ut heres fideicommissum, ut sic dixerim, suppleat, postulet: sed qualis nunc est hereditas, desideret restitui sibi: nequaquam id debet heres recusare. nam & quodammodo in partem hereditatis senatus recipi voluit fideicommissarium, & haberi heredis loco pro qua parte ei restituta esset hereditas. Sed cum hereditarios nammos fenerauerit, aut ex fundis fructus percepit: nihil eo nomine prestat ei, cui hereditas per fideicommissum relicta est, si non intercessit mora. scilicet qua suo periculo fenerauit, colendõve fundo, vel in cogendis fructibus insumpsit operam. nec æquum erat alterius, ut sic dixeris, procuratorem constitui. Nullum autem impendium vel opera intercedit heredi, cum his modis, de quibus est questum, augmentum* heredis) recepit.

* Sic in Pand sci- licet augmentum per heredem factum recepit fideicommissarius. aut loco heredis, debuit scribi in archetypo, hereditas.

XLV. MODESTINVS libro singulari de Eurenaticis.

Qui totam hereditatem restituere rogatus, quartam retinere non vult. fidumque obsequium defuncti precibus præbere desiderat, sua sponte adire debet hereditatẽ, quasi ex Trebelliano eã restitutus.

suasce.

suaserim tamen suspectam potius dicat hereditatem, coactusque à pratore restituat. hoc enim casu ex ipso Trebelliano restituere videtur, expositoque hereditario metu vniuersas actiones in eum transferri, qui recepit hereditatem.

Fideicommissario ante restitutionem postquam dies cessit, mortuo, fideicom. ad heredem transit.

XLVI. IAVOLENVS libro vndecimo
Epistularum.

Scius Saturninus archicubernus ex classe Britanica testamento fiduciarium reliquit heredem Valerium Maximum trierar-
chum. à quo petit, vt filio suo Seio Oceano, cum ad annos sedecim peruenisset, hereditatem restitueret. Seius Oceanus antequam imple-
ret annos, defunctus est. nunc Mallius Seneca, qui so-
auunculum Seij Oceani dicit, proximitatis no-
mine hac bona petit. Maximus autē trierar-
chus sibi ea vindicat ideo, quia defunctus est
is, quij restituere iussus erat. quero ergo vtrū
hac bona ad Valerium Maximum trierar-
chum heredem fiduciarium pertineant, an ad
Mallium Senecā, qui se pueri defuncti auun-
culum esse dixit. respondi, si Seius Oceanus, cui
fidei commissa hereditas ex testamento Scij
Saturnini, cum annos sedecim haberet, à Va-
lerio Maximo fiduciario herede restitui de-
beat, priusquam presinitum tempus etatis im-
pleret.

pleret, decessit: fiduciaria hereditas ad eum pertinet, ad quem cetera bona Oceani pertinuerint: quoniam dies fideicommissi viuo Oceano cessit. scilicet si prorogando tempus solutionis, tutelam magis heredi fiduciario permisisset, quam incertum diem fideicommissi constituisse videatur.

XLVII. POMPONIVS libro primo variarum lectionum.

SI heredi eius, cui natura debuerit aliquis soluerit, ei Quis fideicommissa hereditas relictas sit, id reddendum.

XLVIII. PAVLVS libro quartodecimo Responsorum.

PAulus respondit, si certa portio hereditatis aliqui relictas proponitur, & is res hereditarias quasdam furatus sit: in his rebus quas subtraxit, denegari ei petitionem oportere, recte respondetur.

Qui aliàs non cogitur suscipere iudicium, cogitur tunc quando actiones sunt tempore peritura. Bart.

XLVIII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

CVM hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituitur, si res urgeat, & metus erit, ne per absentiam forte fideicommissarij dies actionis exeat: heres iudicium suscipere cogitur. similique modo filio de possessione

contra

contra tabulas deliberante, scriptus heres à creditoribus hereditariis conuenitur.

Pater dissipans fideicommissum, cogitur filio existenti in potestate restituere, etiam ante conditionis euentum. Bart.

L. IDEM libro vndecimo Quæstionum.

Imperator Hadrianus, cum vius Cerialis filio suo Viui Simonidi si in potestate sua esse desisset, hereditatem restituere rogatus esset, ac multa in fraudem fideicommissi fieri probaretur: restitui hereditatem filio iussit, ita ne quid ea pecunia, quamdiu filius eius viveret, iuris haberet. nam quia cautiones non poterant interponi conseruata patria potestate: damnū conditionis propter fraudem inflixit. post decreti autem auctoritatem in ea hereditate filio militi comparari debuit, si res à possessoribus peti, vel etiam cum debitoribus agi oporteret, sed paternæ reuerentiæ congruum est, egenti fortè patri officio iudicis ex accessibus hereditariis emolumentum præstari.

Plato lib.
4. legū.
Valer. lib.
5. c. 4.

LL. IDEM libro septimodecimo
Quæstionum.

Cum heres deductis legatis hereditatem per fideicommissum restituere rogatur, non placet ea legata deduci, quæ peti non poterant. sed cum uxori pro parte heredi scriptæ dos prælegatur, eaque deductis legatis hereditatem restituere rogatur: etiam si quartam

quam per legem Falcidiam retinet, tantum efficiat, quantum in dote est, tamen pro sua portione dotis prælegat, & partem deducit. cum enim utrumq; consequitur, nihil interest inter hanc mulierem & quemvis alium creditorem heredem institutum, & hereditatem restituere rogatum. idem probatur, & si non deductis legatis fideicommissum ab ea relatum sit.

Heres non cogitur restituere id quod ad eum peruenit, non ut ad heredem. Bart.

LII. IDEM libro nonodecimo
Quæstionum.

SI res aliena Titio legata fuerit, isque domino rei herede instituto petierit ut hereditatem Maenio restituat: Maenius legatum inutiliter petet. non enim poterit consequi quod ad institutum, id est rei dominum peruenire non poterat. ¶ Servus ab altero ex heredibus libertatem, ab altero fideicommissum hereditatis accepit. si neuter adire velit, nullæ prætoris partes erunt. quia neq; propter solam libertatem compellitur adire: neq; is à quo libertas data non est, propter eum qui nondum liber est, ut adeat, compellitur. & senatusconsulto locus est, cum ab omnibus directa, vel fideicommissa libertas ab eo datur, à quo hereditas quoque relinquitur. sed si fortè is, à quo libertas data est, portionem suam repudiavit, vel
condi

condicione exclusus est: cum portio eius ad alterum peruenerit, defendi poterit, adire cogendum. quid enim interest, quo iure debitor libertatis & hereditatis idem esse cœperit?

Si ab vno debetur hereditas, ab alio libertas, non est locus coactioni. Bart.

LIII. IDEM libro vicensimo
Quæstionum.

Non est cogendus heres suspectam adire hereditatem ab eo, qui libertas à legatario, hereditas ab herede relicta est: cum status hominis ex legato pendeat, & nemo se cogatur adstringere hereditariis actionibus propter legatū. quid enim si inter moras non manumittente legatario seruus decesserit? si autem viuo testatore legatarius decesserit, benigne respondetur, cogendum adire, cum in ipsius sit potestate manumisso restituere hereditatem.

Rogatus restituere quicquid ex hereditate supererit, potest bona fide deminuere. Bart.

LIIII. IDEM libro nonodecimo
Quæstionum.

Titius rogatus est, quod ex hereditate superfuisset, Manio restituere. quod medio tempore abenatum, vel deminutum est, ita quandoque peti non poterit, si non interuerti fideicommissi gratia tale aliquid factum probetur. verbis enim fideicommissi bo-

nam fidem inesse constat. *Diuus autem Marcus cum de fideicommissaria hereditate cognosceret, his verbis, QUID QUID EX HEREDITATE MEA SUPERFVERIT, ROGO. RESTITVAS, & viri boni arbitrium inesse credidit, iudicavit enim erogationes, quae hereditate facta dicebantur, non ad so lam fideicommissi deminutionem pertinere: sed pro rata patrimonij, quod heres proprium habuit, distribui oportere. quod mihi videtur non tantum aequitatis ratione, verum exemplo quoque motus fecisse. eum enim de conferendis bonis fratribus ab emancipato filio quaereretur, praecipuum autem quod in castris fuerat adquisitum militi, relinqui placeret: consultus Imperator, sumptus quos miles fecerat, non ex eo tantummodo patrimonio, quod munus collationis pati debuit: sed pro rata etiam castrensis pecuniae decedere oportere constituit. Propter huiusmodi tractatus *Maeius* fideicommissi namine cautionem exigere debet. quod eo pertinet, non ut ex stipulatione petatur quod ex fideicommissio peti non poterit: sed ut habeat fideiussores eius quantitatis, quam ex fideicommissio petere potuit.*

Quod ad heredem heredis non transit,
non transfertur in fideicommissarium per Trebellianum. *Bart.*

IV. IDEM lib. vicensimo. Quaestionum.

SI patroni filius extrario restituerit ex Trebelliano hereditatem, operarum actio, quæ transferri non potuit, apud heredem manebit. nec ei nocebit exceptio, cum eadem prodesse non posset ei qui fideicommissum accepit. & generatim ita respondendum est, non summoveri heredem, neque liberari ex his causis quæ non pertinent ad restitutionem. Imperator Titus Antoninus rescripsit, in tempus directo data libertate, non esse representandam hereditatis restitutionem, quando persona non est, quæ restitui potest.

Fideicommissarius licet cogat heredem, à secundo fideicommissario quartam non detrahit. Bart.

¶ Qui fideicommissam hereditatem ex Trebelliano, cum suspecta diceretur, totam recepit, si ipse quoque rogatus sit alij restituere: totum restituere cogetur. & erit in hac quoque restitutione Trebelliano locus. quartam enim Falcidiam in re fideicommissarius retinere non potuit. nec ad rem pertinet, quod nisi prior, ut adiretur hereditas, desiderasset: fideicommissum secundo loco datum intercidisset. cum enim semel adita est hereditas, omnis defuncti voluntas rata constituitur. non est contrarium, quod legata cetera non ultra de drantem prestat. aliud est enim ex persona heredis conveniri, aliud proprio nomine defuncti precibus

adstringi. secundum quae potest dici, non esse priore tantum desiderante cogendum institutum adire, ubi nulla portio remansura sit apud eum: utique si confestim, vel post tempus cum fructibus rogatus est reddere. sed & si sine fructibus rogatus est reddere, non erit idonea quantitas ad inferendam adeundi necessitatem. nec ad rem pertinebit, si prior etiam libertatem accepit. ut enim pecuniam, ita nec libertatem ad cogendum institutum accepisse, satis est. quod si prior recusauerit, placuit, ut recta vii secundus possit postulare, ut heres adeat, & sibi restituat. quid ergo si non alij, sed ipsi heredi rogatus sit restituere? quia non debet eidem quandoq; quarta reddi, quam perdidit. propter huius portionis retentionem erit audiendus. Sed nec illud translatiue omittendum est, instituto, qui coactus est adire. fideicommissi petitionem denegandam esse. cur enim non videatur indignus, ut qui destituit supremae defuncti preces, consequatur aliquid ex voluntate? quod fortius probabitur, si post impletam condicionem coactus est adire. nam si pendente condicione, durum erit idem probare, cum & Falcidiam penitendo potuit inducere. Nec ignoro posse dici, nullo modo fideicommissi petitionem denegandam eis qui iura sepulchrorum adquiri insequuntur. adeo senatus nihil apud eum ex ea parte, quam derelinquit, voluit

*i. perfusorie & defuorie.
Ant. Aug. ad Modestinum.

luit relinquere, vt nec Falcidiam exercere possit, nec præceptio apud eum relinquatur, nec substitutio quoq; secundarum tabularum ita facta, QVISQVIS MIHI HERES ERIT.

FILIO MEO HERES ESTO, eidem daretur.

3 ¶ Cui Titiana hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est. Manianam hereditatem, quam Titius defunctus ex Trebelliano Sempronio restituere debuit, & ipse restituere poterit, sicut alius quilibet successor.

Actiones quæ transferuntur ex Trebelliano, si fideicommissum declaretur indebitum, competere definunt. Bart.

4 ¶ Actiones temporaria Trebelliani solent esse. euicta hereditate ab eo, qui posteaquam fideicommissam restituit hereditatem, victus est: scilicet ante restitutionem lite cum eo contestata. potestas enim euictionis tollit intellectum restitutionis, indebito fideicommissum constituto. planè si fideicommissum ab eo quoque, qui postea vicit, relictum est: quia possessor in ratione reddenda hereditatis partem, quam fideicommissario restituit, heredi reputat, defendi potest actiones Trebelliani durare.

LVI. IDEM libro septimo
Responforum.

Filiam fratribus, certis rebus acceptis, hereditatem restituere pater voluit. ante

restitutam hereditatem in possessionem hereditatis filiam quoque mitti placuit. cum autem interea filij res bonorum in solidum destraxissent, item alias pignori dedissent: hereditate postea restituta, constitit ex eo facto ceterarum quoque portionum venditiones, item pignora confirmari.

Grauatius restituere quicquid peruenit, non videtur grauatius de fructibus. Bart.

LVI I. IDEM libro octavo Responsorum.

HEREDES MEI QUID QUID AD EOS EX HEREDITATE BONISVE MIBIS PERVENERIT, ID OMNE POST MORTEM SVAM RESTITVANT PATRIAE MEAE COLONIAE BENEVENTANORVM. *nihil de fructibus pendente conditione perceptis petitū videri constitit.* ¶ Cum ita fuerat scriptum. FIDEI FILIORVM MEORVM COMMITTO, VT SI QVIS EORVM SINE LIBERIS PRIOR DIEM SVVM OBIERIT, PARTEM SVAM SVPERSTITI FRATRI RESTITVAT. QVOD SI VTERQVE SINE LIBERIS DIEM SVVM OBIERIT, OMNEM HEREDITATEM AD NEPTEM MEAM CLAVDIAM PERVENIRE VOLO: *defuncto altero superstitite filio, novissimo autem sine liberis, neptis prima*

prima quidem facie propter conditionis verba non admitti videbatur: sed cum in fideicommissis voluntatem spectari conveniat, absurdum esse respondit, cessante prima substitutione, partis nepti petitionem denegari, quam totum habere voluit avus, si novissimus fratris quoque portionem suscepisset.

Fideicommissum relictum pluribus, vel uni ex eis, intelligitur primis deficientibus. Bart.

3 PETO DE TE VXOR CARISSIMA, VTI CVM MORIERIS, HEREDITATEM MEAM RESTITVAS FILIIS MEIS, VEL VNI EORVM, VEL NEPOTIBVS MEIS, VEL CUI VOLVERIS, VEL COGNATIS MEIS, SI CUI VOLES EX TOTA COGNATIONE MEA. inter filios respondit substitutionem fideicommissi factam videri. circa nepotes autem (&) ceteros cognatos, facultatem eligendi datam. ex ceteris autem cognatis, si nepotes superessent, non recte mulierem electuram, propter gradus fideicommissi prescriptos. deficiente vero gradu nepotum, ex cognatis quam velit personam eligi posse.

Debitum ab herede per aditionem confusum, in actionem ex testamento devoluitur. Bart.

LVIII. IDEM libro nono
Responsorum.

TT 5

DEducta parte quarta restituere rogatus hereditatē, prius quā restituere, hereditario debitori heres extitit. quoniam actio eo confusa per Trebellianum redintegrari non potest, pecunie quoque debita do drans ex causa fideicommissi petatur. sed in eum diem, quo actio confusa est, usurae prateriti temporis, quae in obligatione vel in officio iudicis fuerunt, computabuntur. posterioris ita demum, si mora fideicommissi facta sit. ¶ Cum hereditas ex causa fideicommissi in tempus restituenda est, non idcirco nominum periculum ad heredem pertinebit, quod heres à quibusdam pecuniam exegerit. ¶ Qui post tempus hereditatem restituere rogatur, usuras à debitoribus hereditariis perceptas, quarū dies post mortem creditoris cessit, restituere non cogitur. quibus non exactis, omnium usurarum actio, nam hereditaria stipulatio fuit, ex Trebelliano transferetur. ¶ ideo nec indebiti repetitio erit. ac similiter hereditario creditori, si mediū temporis non soluantur usurae, fideicommissarium in his quoque Trebellianum tenebit. nec ideo querella locus erit, quod de fructibus heres, quos iure suo percipiebat, fenus non soluerit. quod si fenus heres mediū temporis soluerit, eo nomine non erit retentio, cum proprium negotium gessit. quippe sortem reddere creditori coactus, fidei-

commissario nihil usurarum medijs temporis
 imputabit. ¶ Acceptis centum, centum here-
 ditatem rogatus restituere, totam pecuniam
 iure Falcidia percipere videtur. ¶ Ita Divi
 Hadriani rescriptum intellectum est, tāquam
 si ex bonis nummos retenturus fuisset. quod
 tunc quoq; respondendum est, cum pro parte
 hereditatem coheredi suo restituere rogatur.
 Diversa causa est praediorum pro hereditaria
 parte retentorum. quippe pecunia omnis de
 portione retineri potest. praediorum autē alia
 portio non nisi à coherede, qui dominium ha-
 bet, accipitur. cum autem praedia maiori pre-
 tii, quàm portio hereditatis, essent: in superfluo
 praediorum petenti fideicommissario Falcidia
 intervenire visum est. CVM currentē enim pecu-
 niam compensari placuit. ¶ Hereditatem post
 mortem suam exceptis redditibus restituere ro-
 gatus, ancillarum partus non retinebit, nec fe-
 tus pecorum, qui summissi gregem retinent.

Iungel.
 filiū quē.
 C. famil.
 excisc.

Fructus percepti iudicio testatoris,
 imputantur in quartam.

¶ Ante diem fideicommissi cedentem fructus
 ¶ usurae, quas debitores hereditarij, cū post-
 ea cessisset dies, soluerunt: item mercedes
 praediorum ab herede perceptae, portioni qua-
 drantis imputabuntur. ¶ Cum autem post
 mortem suam rogatus hereditatem restituere,

res hereditarias distrahere non cogatur heres, fortium, quæ de pretiis earum redigi potuerunt, usura propter usum mediæ temporis perceptæ non videbuntur. demiq; nec periculum mancipiorum, aut urbanorum prediorum præstare cogitur. sed nihilo minus usus & casus eorum quadrantem quoq; deminuit. ¶ Quod ex hereditate superfuisset, cum moreretur, restituere rogatus, fructus superfluos restituere nõ videtur rogatus. cum ea verba deminutione quidem hereditatis admittunt, fructum autem additamentum non recipiant. ¶ Heres eius, qui bonorum superfluum post mortem suam restituere fuerat rogatus, pignori res hereditarias datas, si non in fraudem id factum sit, liberare non cogitur.

Aditio quæ fit coactè, naturalem obligationem non perimit. Bart.

LVIII. PAVLVS libro quarto
Quæstionum.

DEbitor sub pignore creditorem heredem instituit, eumq; rogavit restituere hereditatem filie sue id est testatoris. cū nollet adire ut suspectam, coactus iussu prætoris adit, & restituit. cum emptorem pignoris non inueniret; desiderabat permitti sibi, iure domini id possidere. respondi, aditione quidem hereditatis confusa obligatio est. videamus autem, ne & pignus liberatum sit, sublata na-

turalis obligatione, at quin siue possidet creditor actor idemque heres rem, siue non possidet: videamus de effectu rei. & si possidet, nulla actione à fideicommissario conueniri potest: neque pigneraticia, quoniam hereditaria est actio: neque fideicommissum, quasi minus restituerit, rectè petetur. quod eueniret, si nullum pignus intercessisset. possidet enim eam rem quasi creditor. sed etsi fideicommissarius rem teneat, & hic Seruiana actio tenebit. verum est enim, non esse solutam pecuniam. quemadmodum dicimus, cum amissa est actio propter exceptionem. Igitur non tantum retentio, sed etiam petitio pignoris nomine competit, & solutum non repetetur. remanet ergo propter pignus naturalis obligatio. In re autem integra non putarem compellendum adire, nisi prius de indemnitate esset ei cautum, vel soluta pecunia esset. nã & cum de lucro heres scriptus asit, quòd fortè legatum accepit, si heres non exstitisset: responsum est, non esse cogendum adire, nisi legato prestitio. vbi quidem potuit dici, nec cogendum esse heredem adire quodammodo contra voluntatem defuncti, qui legando heredi, si non adisset, in ipsius voluntate posuit aditionem. sed cum testator alterutrum dederit, nos vtrumque ei prestamus.

Ascendentibus ex linea materna, per descendentes actio non quaeritur. Bart.

rectè sic.
vide Var-
ron. de
ling. lat.
lib. 5.

¶ *Ea, quæ dotem dabat, pacta erat cum ma-
rito, ut mortua se in matrimonio, dotis pars
matri eius redderetur. nec eo nomine stipula-
tio à matre interposita est. moriēs deinde ma-
trem & maritum suum heredem fecerat: &
à matre petierat, ut hereditatē Titio restituere-
ret. iudex addictus de hereditate diuidenda,
partē dotis quasi ex vtili pacto pro parte ma-
tri adjudicauerat. quæ rebatur, an & ea portio
ex causa fideicommissi præstanda sit. quam
non esse restituendam puto: quia nō quasi heres,
sed quasi mater ex pacto accepit. nec occasio-
ne hereditatis, sed errore ex pacto eam habuit.*

Facta restitutione fideicomm. inualidi,
actiones non transeunt ex
Trebelliano. Bart.

LX. IDEM libro vndecimo
Questionum.

¶ *Atronus ex debita portione heres insti-
tutus, sextam partem restituere rogatus
restituit. non transeunt ex Trebelliano actio-
nes: quoniam non fuit debitū, quod restituit:
& ideo si per errorem fecit, etiam repetetur.*

LXI. IDEM libro quartodecimo
Responsorum.

¶ *Paulus respondit, his verbis, SEMPRONI
HEREDEM TE NON SCRIPSI, FES-
TINANS PER INFIRMITATEM. IDEO-
QUE HI DARI VOLO TANTVM QV AN-
TYM PRO VN CIA HEREDITATIS COM-
PETERET.*

PETERET. *videri quidem magis quãtãtatem, quã portionem hereditatis relictam. sed sic accipiendum, ut videatur de vncia etiam restituenta sensisse.*

Dos data vel promissa filiz, non cadit in fideicommissum ei iniunctum. Bart.

LXII. SCAEVOLA libro quarto Responsorum.

A Filia petit, ut si liberis superstitionibus moreretur, partem eius, quæ ad eam ex bonis patris pervenisset: quod si sine liberis, universum patri restitueret. queritur, defuncta ea in matrimonio, superstite filia: an heres eius cum parte hereditatis, eius quoque, quod dotis nomine datum erat, partem restituere debeat. respondet, id quod in dotem fuisset, non contineri in partem hereditatis quæ restituenda est. sed et si ex promissione dotis aliquid debitum fuit, eris alieni loco habendum. ¶ Alumno certam pecuniam legavit, & eã recipi à Sempronio mandavit, & certas usuras alumno præstari donec ad vicensimum annum pervenit. deinde alumni fidei commisit, ut si sine liberis decederet, partem restitueret Sempronio, partem Septicia. quæ situm est, defuncto alumno intra annum vicensimum, an substituti fideicommissum petere possint. an verò in id tempus sustinere, quo si viveret alumnus, vicensimum annum impleteret. respondit, secundum

ea quæ proponerentur, posse.

Per restitutionem verbalem transeunt omnia iura in fideicommissarium Bart.

LXIII. GAIUS libro secundo
Fideicommissorum.

FActa in fideicommissarium restitutione, statim omnes res in bonis sunt eius, cui restituta est hereditas, et si nondum earum natus fuerit possessionem. ¶ Si is qui hereditatem sibi reddi ab herede stipulatus sit, eiq; ex stipulatu agenti restituta fuerit hereditas: constat nibilo minus transferri actiones. hoc ita est, si is, cum quo actum sit, restituat hereditatem. si verò ob id quòd non restituerit, estimatione hereditatis cõdemnatus fuerit: remanent actiones hereditariæ apud eum qui cõdemnatus sit, actor autem quantitatem consequitur. ¶ Si heres scriptus restituerit hereditatem, & postea de hereditate controuersiam passus victus sit, aut lite cesserit: durare actiones constitit in fideicõmissarium semel translatas. ¶ Si quis maiore partẽ restituerit quàm rogatus est, in eam partem, quæ excedit, non transferuntur actiones. sed cum præcepta aliqua re, aut summa rogatus sit heres restituere, & omissa retentione totam hereditatem restituerit, rectè dicitur transferri actiones.

Quod pendente dilatione per hereditarium seruum acquiritur, in restitutionem non venit. Bart.

¶ Si heres ante restitutam hereditatē seruū hereditarium heredem ab aliquo institutum insserit adire hereditatem, negat Iulianus debere hanc hereditatem restitui: quia de ea rogatus non esset. & hoc est fatendum. requirendum tamen & illud est, num cum incremento restituere heres rogatus sit hereditatem. (si) enim hoc fuerit subsecutum, etiam eam hereditatem restituere cogitur: nisi euidentissimis probationibus fuerit ab herede adprobatum, contemplatione sui seruū esse heredem institutum. ¶ Rescripto Diui Antonini significatur, vt si quis accepta à Titio pecunia, quæ quartam hereditatis continet, rogatus sit eū restituere hereditatem: licet tardius detur pecunia, sine vsuris eam dari debere. quia quanto tardius quisque pecuniam dat, tanto tardius ad fideicommissum peruenit, & mediū temporis fructus perdit. quamobrem si ante datam pecuniam tenuerit hereditatē, fructus quos percepit, restituere heredi eum oportere. Idem iuris est, & si quis ita heredi fidei commiserit, **ROGO, SI TITIVS TIBI CENTVM DEDERIT, RESTITVAS EI HEREDITATEM MEAM.**

Conditioni honestæ, facili, & transitorie heres cogitur parere: inhonestæ difficilis vel perpetua ei remittitur.

Bart.

¶ Si sub condicione heres institutus sit, qui suspectam sibi hereditatem esse dicit: si neque difficultatem neque turpitudinem ullam habet condicio, nec impendendum aliquid: iubendus est parere condicione, & adire, & ita restituere. si verò turpis aut difficilis sit condicio, aperte iniquum est, cogi eum explere eam, alterius gratia, sed, & remitti eam ab initio visum est. plus enim tribui à præatore ei qui fideicommissum petit, quam testator voluit, absurdum est. utique autem testator, nisi expleta sit condicio, neque scriptum heredem ad hereditatem vocavit, neque per hunc illi voluit restitui hereditatem. ¶ Si danda pecunie condicio adscripta est heredi, debet ei auferre pecuniam, si qui poscit fideicommissum, ut hereditatem impleta condicione possit adire, & restituere. Quod si condicio adscripta est, & ea est, quam præator remittit: sufficeret dictum, ut Iulianus ait, hæc tunc iubendum est, ut constituat præatoris actionibus vii, aut petat bonorum possessionem secundum tabulas; ut ita nactus actiones, tunc restituta hereditate transferat eas ex senatusconsulto. ¶ Si verò nominis ferendi condicio est, quam præator exigit: rectè quidem facturus videtur, si eam expleverit, nihil enim male est, hæc est hominis nomē adsumere, nec enim in famosis & turpibus nominibus hanc condicionem exigit præator, sed tamen si recu-

Plaro in
Theage.
L. imprid.
in Diadu-
meno &
Alex. Sc-
uero.

fit nomen ferre, remittenda est ei condicio, ut Iulianus ait, & permittende vtilis actiones: aut bonorum possessio secundum tabulas danda est, vti nactus actiones, transferat eas ex senatusconsulto.

Si heres adiuit coactus fideicommissarius detrahit Falcid. de relictis ab herede, non de relictis à se. Bart.

9 ¶ Si cum suspectam videret hereditatem, postulante me iussu pratoris adieris, & restituere mihi: ita utar legis Falcidia beneficio aduersus legatarios, si tu quoque ea lege vti poteris, & quatenus vti poteris. nam si quid pretereat à me alicui per fideicommissum relictum sit, id quasi à legatario relictum non venit in computationem eius legis, sed extrinsecus numeratur. ¶ Si Titius rogatus sit hereditatem Mauiorestituere, Mauius Seio certam pecuniam, & Titius quarta retinenda beneficio aduersus Mauium vsus fuerit: Neratius scribit, Mauium quoque Seio eo minus equum esse prestare, ne ipse de suo damnum sentiat.

Fideicommissarius præfertur substituto vulgariter: Bart.

11 ¶ Iulianus ait, si heres institutus Titio rogatus sit restituere, substitutus Mauius, & institutus suspectam sibi hereditatem esse dicat: desiderante Titio iubendum eum adire, & restituere. ¶ Si quis bonorum possessoris fidei-

commiserit de hereditate restituenda, & is passus fuerit diē bonorum possessionis adgnos- cenda transire, aut per hoc tempus, quo is, cui restitui debet hereditas, aliqua ex causa non potuit adire prætorem, & postulare, vt petita bonorum possessione restituatur sibi hereditas: succurri ei debet. id est vt restituatur tempus bonorum possessionis admittende exhibendi fideicommissi gratia.

Ad petitionem vnius serui fideicommissarij, cogitur institutus adire & restituere hereditatem, etiam quæ soluendo non erat.

Bart.

¶ Admonendi autem sumus, si is qui soluen- do non sit, Titio herede instituto seruum libe- rum esse iusserit, & rogauerit Titium heredi- tatem eidem restituere: rix esse, vt Titius re- cusans adire hereditatem cogatur. nam licet desiderante seruo Titius adierit hereditatem, non tamen potest libertas seruo cōpetere, qua- si in fraudem creditorum data, licet Titius lo- cuples sit. qua de causa nec hereditas ei resti- tuti potest. sed ex sententia legis dicendum est, perinde habendum, ac si is seruus solus liber & heres scriptus esset, nec Titius heres esset.

Naturales obligationes transcunt pe- nitus in fideicommissa- rium. Bart.

LXIII. MAECIANVS libro quarto
Fideicommissorum.

SI eius pupilli, cui sine tutoris auctoritate pecunia credita erat, restituta ex eo senatusconsulto mihi fuerit hereditas: si soluam creditori, non repetam. Ad quin heres si post restitutionem soluat, repetet non ob aliud, quam quod ab eo in me naturalis obligatio translata intellegitur. & si eius mihi restituta sit hereditas, qui pupillo sine tutoris auctoritate crediderit: si soluerit mihi pupillus, non repetet. at si heredi soluerit, repetet, non repetiturus, si ante restitutionem soluisset. ¶ Si necessarij heredes sub condicione quamuis leuissima heredes sint instituti, qui parere solent: dicendum est cogi restituere hereditatem desiderantibus his, quibus restituere rogati sunt. quia etiam necessarij heredes fideicommissae hereditatis restituenda gratia condicioni parere sunt compellendi.

Heres heredis decedentis ante restitutionem, cogitur restituere: & quatenus res extant, transeunt actiones. Bart.

¶ Si quis rogatus restituere hereditatem, decessit antequam eam restituat: heres eius poterit hereditatem restituere. & ex Trebelliano senatusconsulto transeunt actiones. sed si duo ei heredes extitissent, uti quisque restituisset, pro ea parte transituras actiones. nam & si ipse partem restituisset, pro parte interim transituras, verius est. sed & si plures heredes extite-

runt ei qui rogatus est restituere hereditatē, si quidā interim restituerint, vel cum ei, Quī restitui debuit, plures heredes extiterint: ut cui restituta erit, is pro ea parte ex hoc senatusconsulto habeat actiones. ¶ Si patronus ex parte debita heres institutus, rogatus fuerit eam liberis exhereditatis defuncti liberti restituere: si sua sponte adierit, erit Falcidia locus. si coactus, in solidum transibunt actiones ex hoc senatusconsulto.

Hereditatis restitutio fit seruo domino volente, vel ratum habente. Bart.

LXV. IDEM libro quinto Fideicommissorum.

Seruo, inuito domino vel ignorante, non recte restituetur hereditas. sed (si) postea ratum habuerit, confirmabitur restitutio. verum ipsi domino acquirētur actiones. nec, quia hereditatis acquisitionis similis est hæc restitutio, iussum præcedere oportet. sed, ut dictū est, etiam ratihabitio subsequi poterit, exēplo bonorū possessionis. neq; interest, quod ad propositū attinet, ipsi domino, an seruo quis rogetur restituere hereditatē. nec in ea re consensu aut opera serui opus est, ad quin in bonorū possessione, vel in adeunda hereditate cōsensus eius necessarius est. itaque si qui suspectam dicent hereditatem, postulante domino compellendi erunt adire, & restituere hereditatem.

Heres

Heres rogatus restituere sub conditione
quæ remittitur, vel quæ per Mu-
cianam impletur, cogitur
adire & restituere.

Bart.

2 ¶ Si testator rogasset heredem, ut restituat
hereditatem mulieri, si non nupsisset: dicendum
erit compellendum heredem, si suspectam dicat
hereditatem, a iure, & restituere eam mulieri,
etiam si nupsisset. Idem in ceteris quoque con-
ditionibus Iulianus noster probat, quæ simili-
ter nisi fine vite expleri non possent. secundum
quam sententiã cautione præstita his quorum
interest, ab his quibus restitui sub isdem con-
ditionibus heres rogatus esset, restituet here-

2 ditatem. ¶ Cum prætor cognita causa per er-
rorem, vel etiam ambitiose iuberet heredita-
tem ut ex fideicommissio restitui: etiam publice
interest restitui, propter rerum iudicatarum
auctoritatem.

Quintil.
lib. 5. Cic.
pro Cluët.
& 2. ad
Heren. de
authori-
tate rei
iudicatæ
tractans.

Pupillo cum auctoritate tutoris, vel soli
tutori si est infans, potest resti-
tui hereditas. Bart.

3 ¶ Si pupillo infanti restituere hereditatem quis
rogatus sit, si sponte adierit, etiam seruo eius, &
ipsi pupillo tutore auctore restituetur heredi-
tas. si quidem eo quod dari non potest, nõ ma-
gis ea res impediatur, quam in iure pubere
volenti sibi restitui hereditatem. si autem heres
recuset adire hereditatem, quemadmodum res

expediri possit, difficile est. quia neque tutore desiderante periculo pupilli adiri hereditatem, Trebelliano senatusconsulto locus sit futurus: neque pupillus ipse id desiderare possit, cum fieri non possit. quod aliquatenus circa mutos expediri potest. nam si auditus capaces sunt: vel interrogati nutu possint significare, velle se periculo suo hereditatem adire. quomodo absentes per nuntium. sed et infanti non dubito omnimodo subueniendum. idque ex similitudine iuris civilis vel honorarij constituendum est. siue enim heres institutus esset, non dubie pro herede tutore auctore gerere posse videtur: siue de bonorum possessione ageretur, peti ei per tutorem posset. ideoque et heres compelli per tutorem potest adire, et restituere hereditatem. quo exemplo et mutus, qui nihil intellegere potest, per curatorem adiubatur.

Qui ad petitionem fideicommissarij res singulas alteri restituit, hereditatem restituere videtur. Bart.

¶ Si singula res ab herede tradite sunt iussu meo ei, cui eas vendiderim: non dubitabimus mihi intellegi factam restitutionem. idem erit et si iussu meo tradantur. Qui ego ex fideicommissio, aliaue qua causa eas prestare debuerim, vel in creditum ire, vel donare voluerim.

Aditio coacta implet conditionem. Bart.

LXVI. PAVLVS libro secundo Fideicommissorum.

Qui ita institutus esset, si coheres eius adisset: uti potest lege Falcidia, et si coheres eius coactus adisset. modo si ipse non coactus adierit hereditatē. ¶ Etiam absentis procuratori, (si) desideraret, posse restitui hereditatem ex hoc senatusconsulto Iulianus scripsit. si tamen caueat de rato habendo, si non evidens absentis voluntas esset. sed dicendum est, ut heres qui suspectam dicat, non sit compellendus adire, si incertum sit, an mandauerit: quamuis ei caueatur, propter fragilitatem cautionis. quod si sponte adierit hereditatem, non magna captio est. sed actiones, si non mandauit, transibunt eo tempore quo ratum habuerit.

Actiones quæ non fuerunt in bonis tempore mortis defuncti, per Trebellianum non transibunt. Bart.

¶ Si damnum in seruo hereditario datum sit, licet per seruum hereditarium heredi competere actio cæpit, non tamen transit legis Aquilia actio ad fideicommissarium. hæ enim actiones transeunt, quæ ex bonis defuncti pendent. ¶ Si legatus Roma compulsus adierit hereditatem, et restituerit: cogetur Roma actiones pati fideicommissarius, quamuis heres non cogetur.

l. Si fideicommissum. 7. de iudic.

Fideicommissarius conuenitur vbi ha-
bet domicilium, vel vbi est ma-
ior pars hereditatis.

Bart.

¶ An vbi defunctus conueniri debuit, & si
fideicommissarius debeat, videndum, si sua spē
heres adit, & restituit hereditatem, an tribus
locis fideicommissarius defendi debeat: vbi de-
functus, & vbi heres, & vbi ipse domicilium
habeat. oportet itaque ibi fideicommissarium
conueniri, vbi vel domicilium habet, vel ma-
ior pars restituta hereditatis habetur.

Qui cogit adire, cogitur actiones here-
ditarias pati. Bart.

LXVII. VALENS libro tertio Fidei-
commissorum.

SI postulante me suspectam hereditatem
ex decreto prætoris adieris, & nec ego
postea eam mihi restitui velim, nec bonis me
immiscere: hoc fieri debet, vt quod Octaueno
non ineleganter videbatur, à prætore perinde
actiones in me dentur, ac si hereditatem rece-
pisssem. quod est iniustus. Etiam eo tempore, quo
creditorum fraudadorum cōsiliū inieris, citra
periculum interdicti fraudatorij hereditatem
suspectam adibis, & restitues mihi. quia &
remoto fideicommissō liberum tibi fuerat no-
lenti adire hereditatem, creditores tuos tali
cōmodo fraudare. & ego nihil turpiter faciam,
recipiēdo eam hereditatem, quā remota postu-
latione

latione mea creditores compellere te ut adires non potuerint. sed & (si) filius suos heres patri rogatus sit à patre hereditatem mihi restituere, cum suorum creditorum fraudandorum consilium inisset, tamquam suspectam ex decreto pratoris restituerit mihi: vix fraudatoris interdicto locus crit. quia bonis patris eius venditis, nihil proprium creditores eius ex ea hereditate ferre potuerint. nisi fortè proprij creditores filij audiri debeant, si postulent, vt dimissis patris, eius bona vendere sibi permittatur.

Non potest per heredem restitui fideicom. plus quàm possit à defuncto capere. Bart.

¶ Si donationis causa suspectam hereditatem sibi heres dixerit, & restituerit ei qui solidum capere non possit: auferetur ei id quod capere non potest. idem dicendum est, & si contra consilium donandi fiduciarius heres id fecerit.

Fideicom. vniuersale valet hereditate existente non soluendo, secus in singulari. Bart.

LXVIII. IDEM libro quarto Fideicommissorum.

SI heres ab eo, qui cum moreretur soluendo non fuit, rogatus hereditatem restituere, suspectam sibi dicit: dubium non est, quin hodie coactus ex Trebelliano senatusconsulto restituere possit. sed etsi sua sponte adierit, ex eodem

eodem senatusconsulto restitutus est. quamvis cum summa, aut certum corpus per fideicommissum ab eo, qui soluendo non fuit, datum est: perinde non debeat, atque si legatum esset. eo enim casu legatarij, superiore heredis vice fungi eum, cui fideicommissum relatum est.

Qui in restituendo quartam non detrahit, non præsimitur errasse, nisi probetur. Bart.

¶ Si totam hereditatem rogatus restituere tu sponte adieris, & sine deductione quartæ partis restitueris: difficile quidem crederis per ignorantiam magis, non explendi fideicommissi causa hoc fecisse. sed si provaueris per errorem te quartam non retinuisse, recipere eam poteris.

LXVIII. MAECIANVS libro octavo
Fideicommissorum.

DE evictione prediorum, vel mancipiorum, vel ceterarum (rerum) cauere heredes, cum restituit hereditatem, non debet. quin immo in contrarium cauere heredi oportet, si quid ex his evictum esset, quæ ab ipso herede venissent.

In eum qui habet directas non transeunt vtilis. Bart.

LXX. POMPONIVS libro secundo
Fideicommissorum.

SI heres institutus Titio rogatus fueris restituere hereditatem, & rursus Titius heredi

heredi post tempus: sufficiunt directæ actiones
 heredi. ¶ Si heres antequam fideicommissam
 hereditatē restitueret, alienauerit quid ex he-
 reditate, aut seruum hereditariū manumiserit,
 aut ruperit quid, vel fregerit, vel vsserit: non
 cōpetit in eū vlla civilis actio, restituta postea
 hereditate ex Trebelliano senatusconsulto. sed
 ex fideicommissi causa erit hoc quod deperierit
 perseguendū. sin verò post restitutā heredita-
 tem horum quid admiserit heres, dicendum est
 lege Aquilia cum eo agi posse, si seruum fortē
 hereditarium aut vulnerauerit aut occiderit.

Negligentia heredis nocet fideicom-
 missario. Bart.

2 ¶ Si temporalis actio in hereditate relicta fue-
 rit, tempus, quo heres experiri ante restitutam
 hereditatem potuit, imputabitur ei Qui resti-
 tuta fuerit.

LXXI. MAECIANVS libro decimo
 Fideicommissorum.

OMnes qui de hereditate delibent, de-
 siderante eo, qui suo periculo velit adire
 hereditatem, coguntur adire: sed non statim
 restituere, sed vt completo tempore delibera-
 tionis (si) expedire sibi compererint heredi-
 tatem, sentiant commodum testamenti eo iure,
 quo si sponte adissent. sin verò contra onero-
 sam crediderint, restituta ea exonerentur actio-
 nibus hereditarijs.

Si heredi restituenti fundus euincatur,
actio ei de euictione datur. Bart.

LXXII. POMPONIVS libro quarto
Fideicommissorum.

Heres praecepto fundo rogatus erat he-
reditariè restituere. fundus alienus erat.
Aristo aiebat, videndū, utrum eū omnimodo
penes heredem fundum esse voluit testator: an
ita demum, (si) ipsius est. sed sibi superius
placere. id. oq; est. ratio eius retinenda est.

LXXIII. MAECIANVS libro terdecimo
Fideicommissorum.

Si heres pecuniam hereditariā crediderit,
& in eā causam pignora acceperit: actio-
nes non competunt ei. Qui restituta fuerit he-
reditas aduersus ipsa pignora. sed aliqua du-
bitatio remanebit, si in eū contractum, qui ex
defuncto fuerit interpositus, heres antequam
restituere hereditatem, pignus acceperit. sed
nec sic quidem ipse admitteretur ex fideicom-
misso. tamen habet aduersus heredem actionem,
ut ei cedat pro pignoris commodo actionem.

Cum ex Trebelliano senatusconsulto resti-
tuitur hereditas, seruitutes, quae mutuo pra-
edia heredis & testatoris habent, nihilo minus
valent.

Qui iubet alicui ne faciat testamentum,
videtur rogare de hered. restituen.

da heredibus venientibus ab
intestato. Bart.

Qui filium & filiam habebat, testamen-
tum fecit, & ita de filia sua cauerat:
*ἐπιτάξας οὕτως ὡς ἐν τῷ δὲ τῷ βιβλίῳ, πρὸς τὴν
 τὴν καὶ τοὺς γυναικῶν. ἰ. mando tibi ne prius
 testeris, quàm liberi tibi sint. pronun-
 tiauit Imperator fideicommissum ex hac scri-
 ptura deberi. quasi per hoc, quòd prohibuisset
 eam testari, petisset vt fratrem suum heredem
 faceret. sic enim accipiendam eam scripturam,
 ac si hereditatem suam rogasset eam restituere.*

Faure filij annus ceptus habetur pro
 impleto. Bart.

Fabius Antoninus impuberem filium
 Antoninũ & filiam Honoratam relinquẽs,
 exhereditis his, matrem eorum Iuniam Vale-
 reanã heredem instituit. & ab ea trecenta,
 & quasdam res filia reliquit. reliquã omnem
 hereditatem filio Antonino, cum ad annum
 vicesimum, atatis peruenisset, voluit restituere.
 quòd si ante annum vicesimum decessisset fi-
 lius, eam hereditatem Honorata restituere præ-
 cepit. mater intestata decessit, vtrisque liberis
 legitimis heredibus relicta. postea filius annũ
 ægens plenum nonumdecimum, & ingressus
 vicesimum, nec dum tamen eo expleto de-
 cessit, filia herede Fauia Valeriana sua reli-
 cta, à qua annua fideicommissum & ex testa-
 mento.

Sic re-
 cte, nam
 j. Fauia
 filia in
 archetyp.
 aptatum
 Fabius,
 ex Sabi-
 nus. Tau-
 rel. in ad-
 not.

mento patris portionem hereditatis petebat, & apud praesidem optinuerat. tutores Valeriana filiae Antonini egestatem eius praetendebant, & recitabant Diui Hadriani constitutionem, in qua quantum ad munera municipalia, iusserat eum annu, quem quis ingressus esset, pro impleto numerari. Imperator autem noster motus & equitate rei, & verbis testamenti SI AD ANNUM VICENSIMUM AETATIS: quamuis scire se diceret, à Diuo Marco non excusatum à tutela eum qui septuagensimum annum aetatis ingressus fuisset, nobis & legis Aelia Sentiae argumenta proferentibus, & alia quaedam, contra petri-cem pronuntiauit.

LXXV. SCAEVOLA libro octauodecimo
Digestorum.

E Pistulam ad heredem suum (in) hac
verba scripsit, TITIVS CORNELIO
HEREDI SVO SALVTEM. A TE PETO
CORNELI, QVONIAM AD TE DEVO-
LVTA EST PARS MATRIS MEAE,
ITEM PARS SEMPRONII CVRATORIS
QVONDAM MEI CONTRARIA FORTVNA
VSI, ET PER HOC TOTVS AS MEVS
APVD TE ESSE SPERATVR, VTI
REDDAS RESTITVAS GAIO SEIO VN-
CIAS QVATTVOR. *quesitū est, cū Sempro-
nius in integrum restitutus sit ab Imperatore,*

quo fuerat deportatus, & adierit hereditatem: an is quoque rogatus sit, ut ex sua portione restituat hereditatem. respondit, Sempronium quidem non proponi rogatum. Cornelium autem heredem debere pro rata portione maternarum defuncti rerum restitutionem Seio facere.

In dubio quando quis rogatur restituere ei à quo accepit, est intelligendam post mortem suam, Bart.

14 Mulier heredis instituti fidei commisit, ut retenta parte quarta reliquam partem restitueret nurui quondam sua: cuius fidei commisit in haec verba: **ROGO TE UT ID, QVOD AD TE EX BONIS MEIS PERVENERIT, FACIAS PERVENIRE AD FILIVM TVVM:** quaesitum est, quando hoc fideicommissum restituere debeat: utrumne post mortem suam, an iam nunc. respondit, ad tempus quo nurus moreretur, fideicommissum aptandum esse.

Substitutio directa facta in codicillis, trahitur ad fideicommissariam; etiam si sint fratres in medio. Part.

LXXVI. IDEM libro nonodecimo Digestorum.

S Caenola respondit, si pater filium suum impuberem ex asse scripserit heredem, et quo codicillis substituerit, deinde filius impubes decesserit: licet substitutio inutilis sit, quia codi-

cillis hereditas neque dari neque adiri potest, tamen benigna interpretatione placet, ut mater, quæ ab intestato pupilio successit, substitutis fideicommissis obligatur. quod si inuicem fuerant substituti, & in fideicommissis substitutionem valere. vñq; eorum mortuo, qui supersunt, totum accipiunt.

Conditio de educandis liberis, non requirit liberos mortis tempore superesse. Bart.

LXXVII. IDEM libro vicensimo Digestorum.

Heredibus institutis filius vtriusque sexus, singulos rogauit, ut qui sine liberis decederet, partem suam hereditatis sorori, si atrine restitueret, aut, si frater sororue non esset, matri suæ: & hæc verba adiecit, VOSQUE LIBERI CARISSIMI HOC FIDEICOMMISSO TENERI INVICEM VOLO, DONEC BINOS LIBEROS EDUCAVERITIS. quæ situm est, si quis ex liberis duos filios procreauerit, quamuis superstites non reliquerit, an heredes eius fideicommissum debeant. respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri fideicommissi onere liberatos.

Titius nepotes ex filia, & furiosam filiam suam heredes instituit. & fidei commissis filie, ut si sine liberis decessisset, pars ei data perueniret ad cohæredes. furiosam ipse Titius in matrimonio collocauit, & enixa est filia post

post mortem patris. *quasi*sum est, defuncta fu-
 riosa, superstitite ex huiusmodi coniunctione
 parta filia, an fideicommissum ad coheredes per-
 tineret. respondit, cum filiam relinquisse propo-
 neretur, fideicommissum non deberi. *Claudius*:
 nam etsi matrimonium cum furiosa non fuit,
 satis tamen factum est eiusmodi conditioni.

Possunt aliqui grauari de bonis inuicem
 communicandis. *Bart.*

LXXVIII. IDEM libro vicentesimo primo
 Digestorum.

Lucius Titius intestato moriturus, cum
 haberet uxorem, & ex ea filiam eman-
 cipatam, codicillis haec verba inseruit: PER-
 TINENT AVTEM HI CODICILLI AD
 VXOREM ET FILIAM. ITAQVE ROGO
 QUID QUID AVT EGO RELIQVERO,
 AVT VOS IPSAE HABEATIS, COMMV-
 NE VOBIS SIT. QVOD SI NON EGO
 ROGAREM, VOS PRO VESTRA PIE-
 TATE FACERETIS. *filia intestati patris bo-
 norum possessionem accepit. quasi*sum est, an
 aliqua pars hereditatis Lucij Titij ex causa
 fideicommissi à filia matri debeatur. respon-
 dit, secundum ea quae proponerentur, deberi,
 si etiam uxor parata sit in commune bona
 sua conferri.

Extat ad
 verbum l.
 vi. §. Lu-
 cius. 7. de
 leg. 2.

Nudi exequutores testamentorum de his
 quae non sunt ad pias causas, contra
 heredem actionem non
 habent. *Bart.*

¶ *M* cuius duos filios heredes reliquerat, & eo
 dem testamento ita cavit: FIDEI AVTEM
 HEREDVM MEORVM COMMITTO, VTI
 OMNIS SVBSTANTIA MEA SIT PRO
 DEPOSITO SINE VSVRIS APVD GAIVM
 SEIVM ET LVCIVM. TITIVM, QVOS
 ETIAM, SI LICVISSET, CVRATORES
 SVBSTANTIAE MEAE DEDISSEM, RE-
 MOTIS ALIIS, VT HI RESTITVANT
 NEPOTIBVS MEIS, PROVT QVIS E O-
 RVM AD ANNOS VIGINTIQVINOVE
 PERVENERIT, PRO PORTIONE: VEL SI
 VNVS, EI OMNEM. *quæ situm est, an fidei-
 commissum præstari à scriptis heredibus Lu-
 cio Titio & Seio debeat. respondit, secundum
 ea quæ proponerentur, Lucium Titium, item
 Gaium Seium fideicommissum petere non
 posse.*

Portio in qua est institutus servus per
 fideicom. manumissus, ei debetur
 iure directo. Part.

¶ *T*res heredes scripsit, *M*aniũ fratrem suum
 ex dodrante, *S*cium ex Sextante, *S*tichum
 eiusdem *Seij* servum, filium autem naturalem
*M*auij, * ex vncia. & fidei commisit *Seij*,
 vti *Stichum* manumitteret, in hæc verba: A
 TE PETO SEL, VTI TV *STICHVM* MA-
 NVMITTERES: DEDI VNDE FACERES.
sed & codicillis ita cavit, VNCIAM, EX

QVA FECI STICHVM HEREDEM, SI QVAM SELVS CONTROVERSIAM MOVERET, AD MAEVIVM FRATREM MEVM REVERTI VOLO. TV FRATER SECVNDVM FIDEM ET PIETATEM TVAM, QVIDQVID AD TE PERVENERIT EX HEREDITATE MEA, STICHO FILIO TVO RESTITVES. QVOD VT FACIAS, FIDEI TVAE COMMITTO. *quesitum est, cum Seius adierit hereditatem, & propter hoc compulsus Stichum manumiserit: an vnciam hereditatis, ex qua Stichus heres institutus est, Stichus manumisso restituere debeat. respondit, non proponi Seium rogatum vnciam ei restituere. Idem quesit, an si aliquam controuersiam Seius de vncia hac, ex qua Stichus institutus est, facere velit, & Mauius vnciam ex causa fideicommissi à Seio fuerit consecutus: vtrū hanc solam vnciam, ex qua Stichus institutus est, an verò & dodrantem, ex quo ipse Mauius institutus est, eidem Stichus restituere debeat. respondit, de omni restituendo, quod ad Mauium quoquo modo peruenit, testatricem sensisse.*

Portio deficiens accrescit pro portionibus hereditariis. Bart.

3 *& Pater puerum & puellam heredes instituit, eosque inuicem substituit, & si neuter heres*

esset, eis plures substituit, substitutosq; inui-
 cem substituit his verbis : SUBSTITVTOS
 HEREDES INVICEM SVBSTITVO. eorum-
 dem filiorum fidei commissit, vt qui eorum vi-
 ta superasset, & sine liberis intra annum tri-
 gensimum moreretur, hereditatem his, quos
 heredes substituerat, restituat. filius vita soro-
 rem superauit, & intra trigensimum annum
 sine liberis decessit. quaesitum est, ex substitu-
 tis vno defuncto ante filium, pars eius, qua ad
 ceteros substitutos qui superuiverent pertinet,
 vtrum pro virilibus, an pro hereditariis por-
 tionibus, quibus sunt substituti, pertineat. re-
 spondit, consequens esse pro his partibus, qui-
 bus substituti essent, fideicommissum pertinere.
 ¶ *M*euia filium heredem instituit ex quincun- 4
 ce, *T*iam filiam ex quadrante, *S*epticium fi-
 lium ex triente, cuius fidei commissit in hac
 verba: TE ROGO FILI SEPTICI, SI IN-
 TRA VICENSIMVM ANNUM SINE LI-
 BERIS MORIERIS, QUIDQV ID EX HE-
 REDITATE MEAD TE PERVENE-
 RIT. HOC FRATRIBVS TVIS RESTI-
 TVAS. quaesitum est, { an) *S*epticio filio de-
 functo intra vicensimum annum sine liberis;
 hoc fideicommissum vtrum pro portionibus
 hereditariis ad fratrem & sororem eius per-
 tineat, an vero equaliter. respondit, pro parte
 hereditaria.

Si fundus pigneratus dolo vel lata culpa
heredis alienatur, fideicommissario
heres tene tur. Bart.

5 ¶ Titia ex asse heres scripta, partem dimidiam
hereditatis Maevia rogata restitueret: fundus
à testatore obligatum luere noluit, sed eū ven-
dente creditore mandavit redimendum Seie.
quæsitum est, an Titia ex causa fideicommissi
Maevia teneatur. respondit, cum rogata here-
ditatem restituere proponatur: nihil proponi,
cur non teneatur. Claudius: subest enim præ-
stari oportere id, quanto pluris fundus fuit,
quàm ad creditorem peruenire oportuit.

Si duo post mortem suam restituere ro-
gantur, vno mortuo statim pro par-
te competit fideicommissi
petitio. Bart.

6 ¶ Gaius Seio ex semisse, Titia ex quadrante, &
aliis ex reliquis portionibus heredibus institu-
tis ita cavit: FIDEI AUTEM VESTRAE MAN-
DO GAI SEI ET LUCIA TITIA VTI
POST OBITVM VESTRVM REDDATIS
RESTITVATIS TITIO ET SEMPRONIO
SEMISSEM PATRIMONII ET PORTIO-
NIS EIVS, QVAM VOBIS DEDI.
quæsitum est, cum vtrique adierint here-
ditatem, & postea Gaius Seius defunctus sit
Lucia Titia herede instituta, an hæc Lucia
Titia partem dimidiã semissis, quam rogatus
erat Gaius Seius restituere, protinus debeat:

an verò post suam demum mortem vniuersum fideicommissum tam ex sua persona quam ex Gaij Sej datum restituere debeat. respondit Luciam Titiam statim teneri, vt partem dimidiam semissis ex persona Sej restituat.

In fideicommissio vniuersali relicto per mulierem, veniunt res dotales. Bart.

¶ *Filiam suam heredem scripsit, & nepotem, quem ex ea habebat, ei substituit, & ita cauit:*

LVCIO TITIO FRATRIS MEI FILIO
GENERO MEO DVCENIOS AVREOS
RELINQVO. QVO LEGATO SCIO ILLVM
CONTENTVM ESSE: QVONIAM
SCRIPSI VNIVERSAM REM MEAM, EO
QVOD FILIAM MEAM ET NEPOTEM
MEVM HEREDES SCRIPSI, VNIVER-
SAM SVBSTANTIAM EIS COMMVN-
CASSE. QVOS INVICEM COMMENDO.

filia adita patri hereditate, diuertit à marito. quesitum est, an Titius quòdam eius maritus suo, vel filij sui nomine ex fideicommissio communionem bonorũ consequi possit visa quondam vxore sua, vel post mortem eius. respondit, nihil fideicommissi datum genero preponi, præter ducentos aureos. Idem quesit, eandem vxorem marito herede scripto fideicommississe, vt cum moreretur, filio communi omne quod ad eum ex hereditate sua peruenisset,

restit

restituere: an illæ quoque res & possessiones,
 quæ in dotem datæ, & post diuortium resti-
 tutæ mulieri fuerant, fideicommissò continean-
 tur. respondit, quod mulier in bonis suis relin-
 quisset, id fideicommissò contineri. Claudius &
 aliàs de eodem factò consultus ita respondit,
 siue restitutæ sint res, secundum id quod supra
 responsum est, in bonis mulieris computari. si-
 ue non sint restitutæ, quia ex stipulatione de
 dote reddenda interposita restituendæ sint, eo
 auctiorem hereditatem computari. ¶ Quæ ha-
 bebatur filium, & ex eo nepotem, utrosque in
 mariti potestate, maritum ex asse scripsit here-
 dem, eiusque fidei commisit in hæc verba: SI
 TITIVS MARITVS MEVS MIHI HE-
 RES ERIT, PETO, FIDEIQVE EIVS
 COMMITTO, QVIDQVID EX HEREDI-
 TATE MEA AD EVM PERVENERIT,
 CVM MORI COEPERIT, DET RESTI-
 TVAT GAIIO FILIO NOSTRO: ITA TA-
 MEN, VT DECEM QVIDEM VNCIAS
 GAIVS HABEAT, DVAS AVTEM VN-
 CIAS SEIVS NEPOS HABEAT. QVOD
 VT FIAT, FIDEI EIVS TITÏ HEREDIS
 MEI COMMITTO. pater emancipavit filium,
 nepotem amisit, & superstite filio decessit.
 quaesitum est, an priore parte scripture uni-
 uersa hereditas patris ex causa fideicommissi
 filio debeatur: & illa sequentia verba, ITA

DIGESTOR. LIB. XXXVI.

TAMEN V T DECEM VNCIAS FILIUS,
DVAS AVTEM NEPOS HABEAT, ex vo-
luntate defuncti ita demum locum haberent,
si die fideicommissi cedente filius & nepos eo-
rum in natura essent: cum autem non super-
uixit ad diem fideicommissi nepos, sequens
scriptura cesset. respondit, ea quae proponeren-
tur, ostendere, decem dumtaxat uncias fi-
lio datas.

Fideicommissarius detrahit quatenus ei
detractum est. Bart.

¶ Heres institutus uxori rogatus totam here-
ditatem restituere, restituit detracta quarta,
quae situm est, cum uxor quartam partem he-
reditatis presenti die, & reliquam post tem-
pus alij rogata à testatore fuisset restituere:
an id quod heres ei detraxisset quarta nomi-
ne restituendo fideicommissio imputare pos-
sit. respondit, quatenus cepisset, fideicommissio
obstrictam.

¶ Sic legi-
tur & in
Vaticanis
Pādectis,
& in vno
meo ma-
nuser. nisi
quodd ibi
est, effe-
ctu, pro re-
fectu, in
allis li-
bris est,
redditu.

Si dilatio adiiciatur in fauorem fideicom-
missarij, fructus interim percepti ve-
niunt in restitutio-
nem. Bart.

¶ Heredum fidei commissis, ut quidquid ex 10
parte tertia hereditatis peruenierit ad eos, id
redderet Gaius Mevio alumno testatoris, cum
fuerit annis quindecim. & subiūxit haec verba:
INTERIM EX REFECTV PAVPERTA-
TIS, QUI AD VOS PERVENERIT;

ALATIS EVM VSVRIS PRO QVANTITATE NVMMORVM REDACTIS. HOC AMPLIVS EIDEM ALVMNO MEO HOMINEM CALETANVM, ET VERNAM SVTOREM, QVI EVM ARTIFICIO SVO MERCEDE DATA ALERE POTERIT. *quesitum est, cum alimenta multo minora praestiterint heredes scripti, quam vsura summa redacta competebant, an & residuas praestare compelli debeant totius temporis, an ex die, quo quintumdecimum expleisset. & cum serui legati ei specialiter, vt ex mercedibus aleretur, statim venierint: vtrum mercedes, an vsuras petere debeant.* respondit, secundum ea qua proponerentur, testatorem videri de omni reditu & mercede seruorum restituisenda sensisse.

Prohibita alienari non veniunt in fideicommissum vniuersale. Bart.

II ¶ Pluribus heredibus instituti, in quibus & libertis tribus ex dodrante, eisdem fundos per exceptionem dedit: & ab his petit, ne eas alienaret, & vt qui vita superasset, solidos eisdem fundos optineret. deinde vnus ex his libertis Otacilius fidei commissit, vti quidquid ad eum ex hereditate bonisue peruenisset, deducto pro ea parte ere alieno & legatis, & sibi viginti aureis, restituat Titio. *quesitum est, an etiam partes tertias fundorum praelatorum*

cum

cum conlibertis eidē, deducere deberet. respondit, secundum ea quae proponerentur, non debere restituere praecipionem. cum ipse testator & legata excipi voluisset.

Dos praelegata non cadit in fideicommissum, nisi specialiter sit dictum, & quarta ad dotem sufficiat. Bart.

¶ *Maritus uxore instituta herede ex parte tertia, & pluribus ei fideicommissu datus, dotem quoque praelegavit his verbis, SEIAE VXORI MEAE DARI VOLO A FILIIS MEIS SUMMAM DOTIS EIUS, QVAE MIHI PRO EA ILLATA EST. eiusdemque uxoris fidei commissit, ut partem hereditatis, & quaecumque ei legasset, post mortem suam Titio filio communi restitueret. quae situm est, an summam quoque dotis inter cetera legata ex causa fideicommissi filio suo restituere debeat. respondit non alias, nisi manifestum esset de dote quoque restituenda testatorem sensisse. atque etiam si sensisset, & hoc fuerit adprobatum: ita eius quoque petitionem fore, si non minus in quantitate, quae Falcidia nomine remaneret, foret, quam in quantitate dotis.*

Instantia accepta cum herede, facta restitutione, durat contra ipsum & heredem eius.

¶ *Rogatus hereditatem restituere Septicio, 13 cum erit annis viginti, interea fundos, quos defunctus pignori acceperat, vendidit. & propterea pigneraticia iudicio a debitore conven-*

tus decessit, herede relicto Sempronio. & iudicio nondum finito restituit hereditatem Septicio. quaesitum est, an iudicio nihilo minus ipse condemnari debeat, cum potuerit retinere, vel caueri sibi id, quod ex causa iudicati praestaturus esset: respondit, iudicij executionem nihilo minus aduersus heredem & post restitutam hereditatem mansisse. ¶ Heres eius, qui post mortem suam rogatus erat vniuersam hereditatem restituere, minimam quantitatem, quam solam in bonis fuisse dicebat, his, quibus fideicommissum debebatur, restituit. postea repertis instrumentis, apparuit quadruplo amplius hereditate fuisse. quaesitum est, an in reliquum fideicommissi nomine conueniri possit. respondit, secundum ea quae proponerentur, si non transcriptum esset, posse.

LXXVIII. IDEM libro singulari Quaestionum publice tractatarum.

SI pupillus parenti suo heres extitit, & fideicommissam hereditati partem restituit, mox abstinetur paterna hereditate: optio deferenda est fideicommissario, ut aut portionem quoque pupilli adgnoscat, aut toto discedat. aut omnimodo bona vendenda sunt, ut id quod superfluum est pupillo seruetur. & si in solidum bona venire non possunt, omnimodo actiones fideicommissario denegande erunt. erat enim in potestate illius vniuersum suscipere.

l. 1. §. 1. de tras-act. *pere, & si quid plus erit, pupillo seruare.*
 Venditio facta causa interuertendi fideicommissum, non imputatur heredi in eo quod defunctus ipsi debebat. Bart.

LXXX. IDEM libro quinto Digestorum.

Matrem, & auunculum, eosdemq; creditores suos heredes scripsit Lucius Titius. & eorum fidei commisit, ut post mortem restitueret, quod ex re familiari testatoris superfluerit, Septicio. heredes non modicam partem honorum testatoris consumpserunt, & multos heredes reliquerunt. quibus scientibus multa corpora, quae remanserant ex bonis Lucij Titij, Septicius possedit. quae situm est, an id quod Lucius Titius debuit matri & auunculo, heredes eorum a Septicio petere possint. respondit non posse. Claudius: aditione enim hereditatis confusa obligatio interciderat. sed fideicommissi repetitio erat. cuius aequitas defecit his, qui multa ex hereditate consumpsisse proponuntur.

Fideicommissum restringitur secundum naturam praecedentis substitutionis, nisi testatoris voluntas

aliud suadeat.

Bart.

LXXXI. PAVLVS Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris vi. libro primo seu Decretorum

Libro 11.

Iulius Fæbus testamento facto, cum tres liberos heredes institueret, Fæbum, et Heracliam ex eadem matre, Polycraten ex alia equis portionibus: petit à Polycrate minore fratre, ut accepto certo prædico hereditatē fratris concederet. & inuicē eos, qui ex eadem matre erant, si qui eorum heres non fuisset, substituerat. Polycrati, si intra pubertatem decessisset, secundas tabulas fecit. quas matri eius commendauit aperiendas, si inpuēs obisset. deinde petit à prioribus, ut si quis eorum sine liberis decederet, portionem suam, exceptis bonis maternis eorū, & abitu, ei vel ei qui superessent restitueret. Heraclia soror mortua sine liberis, fratrem Fæbum heredem instituit. Polycrates fideicommissum petierat, & optinuerat apud Aurelium Proculum proconsulem Achaiae. appellatione facta, cum solum Fæbus egisset moriturus, victus est. quia EI VEL EIS verba utrosque fratres complecterentur. ad qui inuicem duos illos tantum substituerat. sed & voluntas hæc patris videbatur, qui exceperat eorum bona materna, quia Polycrates aliam matrem, & quidem superstitem habebat. cuius etiam fidei commissum erat, vel legata, quæ ei dederat, intesta moriens Polycrati filio suo restitueret.

QUANDO

* Sic distinguitur Aug lib. 4. c. 16. & interpretatur sine exceptione aut replicatione, quasi dicas peremptorie.

QUANDO DIES LEGATORUM
VEL FIDEICOMMISSORUM
CEDAT. TIT. II.

PAVLVS libro secundo ꝑd Sabinum.

MORTVO patre, licet viuo pupillo, dies legatorum à substituto datorum cedit.

Legatum seruitutis personalis cedit ab adita hereditate. Bart.

II. VLP IANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI purè sit vsusfructus legatus, vel vsus, vel habitatio: neque eorum dies ante aditam hereditatem cedit, neque petitio ad heredem transit. idem ex si ex die sit vsusfructus relictus.

III. IDEM libro quinto Disputationum.

NAm cum ad heredem nõ transferatur, frustra est si ante quis diem eius cedere dixerit.

Si legatum confertur in mortem heredis, est conditionale, se cus si in mortem legatarij. Bart.

IIII. IDEM libro nonodecimo ad Sabinum.

SI cum heres morietur, legetur: conditionale legatum est. denique viuo herede defunctus legatarius ad heredem non transfert. si verò cum ipse legatarius morietur, legetur ei: certum est, legatum ad heredem transmitti.

Posti

Post cessionem diei legatum transmittitur ad heredem. Bart.

v. IDEM libro vicensimo ad Sabinum.

SI post diem legati cedentem legatarius decesserit, ad heredem suum transfertur legatum. itaque si purum legatum est, ex die mortis dies eius cedit. si vero post diem sint legata relicta, simili modo atque in puris dies cedit, nisi forte id fuit legatum, quod ad heredem non transit. nam huius dies non ante cedit, ut puta si usufructus sit post annum relictus, hanc enim sententiam probamus. Sed si sub condicione sit legatum relictum, non prius dies legati cedit, quam condicio fuerit impleta. ne quidem si ea sit condicio, quae in potestate sit legatarii, sed si ea condicio fuit, quam praetor remittit: statim dies cedit. idemque et in impossibili condicione. quia pro puro hoc legatum habetur. item si qua condicio sit, quae per legatarium non stat, quo minus impleatur: sed aut per heredem, aut per eius personam, in cuius persona iussus est parere condicione: dies legati cedit. quoniam pro impleta habetur. ut puta si iussus sim heredi decem dare, et ille accipere nolit. sed et si ita mihi legatum sit, si Seiam uxorem duxero, nec ea velit nubere: dicendum erit diei legati cedere. quod per me non stat, quo minus paream condicione: sed per alium stat, quo minus impleatur condicio. isdem autem diebus, id

Hereditatis aditio non differt diei cessionem sed petitionem. Bart.

VII. ULPIANVS libro vicenſimo ad Sabinum.

Heredis aditio moram legati quidem petitioni facit, cessionem diei non facit. proinde siue pure institutus tardius adeat, siue sub condicione per condicionem impediatur: legatarius securus est. Sed & si nondum natus sit heres institutus, aut apud hostes sit, similiter legatario non nocebit: eo quod dies legati cedit. Inde dicimus, & si à substituto legatum sit relictum: quamdiu institutus deliberat, defuncto legatario non nocebit, si postea heres institutus repudiavit. nam ad heredem suum transtulerit petitionem. tantumde & si ab impuberis substituto legetur. nam ad heredem suum legatum trāsfert. Tractari tamen potest, si impuberi substitutus damnatus sit, si intra pubertatem filius decesserit, Seio centum dare: an viuo pupillo defunctus Seius ad heredem transferat: quasi ea condicio sit expressa, quæ inerat. & magis est, ad heredem legatarij transire. Interdum aditio heredis legati moram facit. vtpote si fortè seruo manumisso, vel ei cui seruus legatus est, & ideo seruo aliquid legatum sit. nam seruo legati relictæ ante aditam hereditatem dies non cedit.

†transfere
lic

VIII. IDEM libro vicenſimo quarto ad Sabinum.

NAm cum libertas non prius competat, quam adita hereditate: aequissimè visum est, nec legati diem ante cedere. alioquin inutile fieret legatum, si dies eius cessisset antequam libertas cōpeteret. quod euenit, si seruo purè legetur, & liber esse sub condicione iubeatur: & pendēs condicio inueniatur & post aditam hereditatem.

Legatum quod personæ coheret, extinguitur mortuo legatario ante aditam hered.

VIII. IDEM libro vicensimo primo ad Sabinum.

SI habitatio filios familias vel seruo legata sit, puto non adquiri domino vel patri legatum, si ante aditam hereditatem filius vel seruus decesserit. nam cum personæ cohereat, rectè dicitur, ante aditam hereditatem diem non cedere.

X. IDEM libro vicensimo tertio ad Sabinum.

Cum in annos singulos legatur, non vnū legatum esse, sed plura constat.

XI. IULIANVS libro trigesimo septimo Digestorum.

Nec refert singuli aurei in annos singulos legētur, an in annum primum mille aurei, in secundum homo, in tertium frumentum.

XII. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Sabinum.

NEc semel diem eius cedere, sed per singulos annos. Sed utrum initio cuiusque anni, an vero finito anno cedat, questionis fuit. & Labeo, Sabinus, & Celsus, & Cassius, & Iulianus in omnibus, quæ in annos singulos relinquuntur, hoc probauerunt, ut initio cuiusque anni huius legati dies cederet. Inde Iulianus ait, hoc legatum, si seruo relinquatur, deinde post primum vel alterum annum sit liber: sibi eum acquirere. Item Celsus scribit, quod & Iulianus probat, huius legati diem ex die mortis cedere, non ex quo adita est hereditas. & si forte post multos annos adeatur hereditas, omnium annorum legatario deberi. sed & si quotannis sit legatum, mihi videtur etiam in hoc initium cuiusque anni spectandum: nisi forte evidens sit voluntas testatoris in annuas pensiones ideo diuidentis, quoniam non legatario consultum. sed heredi prospectum voluit, ne urgueretur ad solutionem.

¶ Si in habitatione aliquid, vel in disciplina legetur sic, ANNUA vel QUOTANNIS: quibus diebus pensio debetur habitationi, vel mercedis disciplinarum, isdem intellegitur legatum relictum, coniectura voluntatis facta. ¶ Nouissimè Pomponius scribit, nihil interesse, utrum in annos singulos, vel quotannis, an in singulos menses, vel quot mensibus, an in singulos dies, vel quot diebus legetur. ipse quoq;

huic sententiæ accedo. proinde & si annuile-
gentur tot aurei, idē erit dicendum. ¶ Si Quis
homo generaliter sit legatus, & antequam
vindictet, decesserit: ad heredem suum legatū
transfert. ¶ Si Titio sit sic legatum, quem
Seius elegerit, & Seius post electionē decesserit:
locus est vindicationi semel acquisitæ.

XIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

Huiusmodi legatum, SIVE ILLVD FA-
CTVM FVERIT SIVE NON FVE-
RIT, ILLI DO LEGO, ad heredem non
transit: nisi alter casus viuo legatario exstite-
rit. quoniam causa, ex qua debeatur, præce-
dere semper debet. nec, quia certum est alter-
utrum futurum, omnimodo debetur. nā ta-
le legatum, CVM MORIETVR, HERES DA-
TO, certum est debitum iri. & tamen ad he-
redē legatarij nō trāsit, si viuo herede decedat.

XIII. VLPIANVS libro vicentimo-
quarto ad Sabinum.

Si ususfructus aut decem, vtrū legatarius
voluerit, sint legata: vtrūq; spectandū,
& mortē testatoris, (&) additionē hereditatis.
mortē, propter decē: additionē, propter vsum fru-
ctū. quamuis enim electio sit legatarij, tamen
nondū electioni locus esse potest. cū proponatur
aut nondū testatorē decessisse, aut eo mortuo
hereditas nōdū adita. ¶ Inde quærit Iulianus, i
si post mortē testatoris legatarius decedat, an
ad

ad heredē transfertur decē legatū. & libro trigesimo septimo digesterū scribit posse dici, decē trāstulisse: quia mortuo legatario dies legati cedit. argumentū Iulianus pro sentētia sua adfert tale: SEIAE DECEM, AUT SI PERERIT, FVNDVM HERES MEVS DATO. nam si antequam pariat, inquit, decesserit: ad heredem suum decem transmittet. ¶ Si ita quis legauerit filiofamilias, vt ipsi soluatur: potest procedere legatum, nec imputari heredi, cur non patri, sed potius filio soluat. finge enim hoc nominatim expressum ita, vt filio soluat. certē si pater petat, exceptione erit repellendus. ¶ Si dies legati cesserit, deinde legatarius in ius alienum peruenit ipsi potius debetur legatum, in cuius ipse ius peruenit. transeunt enim cum eo, quae ei debebantur. sed si sub condicione fuerit legatum, nō transit, sed expectabit condicionem. eiq; adquiretur, cuius iuris erit condicionis existentis tempore. quōd si sui iuris fuerit eo tempore, sibi potius adquiret.

Non refert quid ex aequipollentibus fiat Barr.

XV. IDEM libro quinto Disputationum.

Sita esset liberis fideicommissum relictum, si morte patris sui iuris essent effecti, nec mortalitate patris, sed emancipatione patres familiarum constituti sint: deberi eis fideicommissum nemo dubitauerit. diemq; eius emancipatione cessisse, qui morte patris cederet.

XVI. IULIANVS libro trigesimo quinto
Digestorum.

Cum ita legatum est, STICHVM, VEL
QVOD EX PAMPHILA NATVM
ERIT, HERES MEVS DATO, non ante dies
legati eius cedit, quàm aliquid ex Pamphila
natiõ fuerit, aut certum fuerit nasci non posse.

Dies vsusfructus legati seruo hereditario,
demum post aditam vtriusque he-
reditatem cedit. Bart.

Cum seruo legato, antequam hereditas eius, i
qui legauerat, adiretur, vsusfructus ab alio le-
gatus fuerit: & prior hereditas eius, qui vsum-
fructum legauerit, adita fuerit: nulla ratio est,
cur diem legati cedere existimemus antequam
ea quoq; hereditas, ex qua seruus legatus erat,
adeatur. cum neq; in presentia vllum emolu-
mentum hereditati adquiratur, & si interim
seruus mortuos fuerit, legatum extingua-
tur. quare adita hereditate existimandum est
vsusfructum ad eum, cuius seruus legatus
esset, pertinere. quòd si seruus, cui vsusfru-
ctus legatus fuerit, ipse legatus non fuerit:
dicendum est vsusfructum ad hereditatem
pertinere, eo quòd dies eius ante aditam he-
reditatem non cesserit.

Dies legati relictõ seruo legato, cedit ab
adita hereditate. Bart.

XVII. IDEM libro trigesimosexto
Digestorum.

Cum

Cum legato seruo aliquid legatur, dies eius legati, quod seruo datur, non mortis tempore, sed ad ius hereditatis cedit. & ideo impedimento non est regula iuris, quo minus manumisso legatum debeatur. quia et si confestim paterfamilias moreretur, non in eiusdem personam & emolumentum legati & obligatio iuris concurreret. perinde igitur est hoc de quo quaritur, ac si filio herede instituto patri legatum esset. quod consistere intellegitur eo quod quamuis statim paterfamilias moriatur, potest emancipatus adire hereditatem, ut patri legatum debeat.

XVIII. IDEM libro trigensimo septimo
Digestorum.

IS, Quis ita legatus est, QUANDOQUE LIBEROS HABVERIT, si pregnante vxore relicta decesserit, intellegitur expleta condicione decessisse, & legatum valere: si tamen postumus natus fuerit.

XVIII. IDEM libro septuagesimo
Digestorum.

Cum sine praefinitione temporis legatum Cita datum fuerit, VXORI MEAE PENNUM HERES DATO. SI NON DEDERIT, CENTVM DATO: vnum legatum intellegitur centum. & statim peti potest. penoris autem causa eo tantum pertinet, ut ante litem contestatam tradita peno, heres liberetur. Quod

si ita scriptum sit, SI PENVM INTRA KALENDAS NON DEDERIT, CENTVM DATO: non efficitur, vt duo legata sint. sed vt centum legata sub condicione videantur. idcirco si vxor ante Kalendas decesserit, heredi suo neq; penum relinquet, quæ legata non est: neque centum, quia dies legati cesserit. ¶ Cum ab eo mihi fideicommissum datum est, cui sub condicione legatum est, quemadmodum si herede instituto sub condicione, pure mihi legitur. ¶ Si debitori, quod sub condicione debet, legatum est, presens legatum est: atq; ex testamento statim potest, vt liberatio prestetur. ¶ Si post mortem testatoris decesserit, ad heredem trāsmittit actionem. hæc dicenda erūt, ¶ si non ipsi debitori, sed alij cuiuslibet similiter legatum esse proponatur.

¶ Sic in archetyp. affirmatiuè vt ait Taurel. & sustinetur ea lectio. Posteriores manus habent negationem, perperâ, neceam rectè tuc-tur Rufardus.

Legatum annuum cum præfinitione temporis relictum, in dubio si sit causa alimentorum, dicuntur plura legata. Bart.

XX. MARCIANVS libro sexto Institutionum.

SI cum præfinitione annorum legatū fuerit, VELUT ITIO DENA VSQVE AD ANNOS DECEM: Iulianus libro trigésimo digestorum scribit, interesse. ¶ si quidē alimentorum nomine legatum fuerit, plura esse legata, ¶ futurorum annorū legatū legatarium

mortuum ad heredem nõ transmittere. si verò non pro alimentis legavit, sed in plures pensiones divisit exonerandi heredis gratia: hoc casu ait omnium annorum vnum esse legatum. & intra decennium decedentem legatariũ, etiam futurorum annorum legatũ ad heredem summo transmittere. quæ sententia vera est.

XXI. PAVLVS libro secundo ad Vitellium.

SI dies apposita legato non est, presens de-
vetur, aut confestim ad eum pertinet, cui datum est. adiecta, quamuis longa sit, si certa est, veluti Kalendis Ianuarijs centesimis, dies quidem legati statim cedit: sed ante diem peti non potest. at si incerta, quasi cum pubes erit, cum in familiam nupserit, cum magistratum inierit, cum aliquid demum, quod scribendo comprehendere sit commodum, fecerit: nisi tempus, conditione optigit, neque res pertinere, neque dies legati cedere potest. ¶ Si sub conditione qua te heredem institui, sub ea conditione Titio legatum sit: Pomponius putat, perinde huius legati diem cedere, atque si pure relictum esset. quoniam certum esset herede existente debitum iri. neque enim per conditionem heredum fieri incerta legata: nec multum interesse tale legatum ab hoc, SI HERES ERIT, DATO.

In arche-
typo le-
gebatur
scribendi,
fortè pro
scribenti,
inquit
Taurel.
in adnot.

SI Titio, cum is annorum quattuordecim
 esset factus, legatū fuerit, & is ante quar-
 tumdecimum annum decesserit: verum ad he-
 redem eius legatum non transire, quoniam non
 solum diem, sed & condicionem hoc legatū in
 se continet, si effectus esset annorum quattuor-
 decim, qui autem in rerum natura non esset,
 annorum quattuordecim non esse non intelle-
 geretur, nec interest, vtrum scribatur, **SI AN-
 NORVM QVATTVORDECIM FACTVS
 ERIT**, an ita: cum priore scriptura per condi-
 tionem tēpus demonstratur: sequenti per tem-
 pus condicio, vtrubique tamen eadem condicio
 est. ¶ *Quaedam autem condiciones etiam su-
 perua* *Qua* sunt, veluti si ita scribat, **TITIVS
 HERES ESTO. SI TITIVS HEREDITA-
 TEM MEAM ADIERIT, MAEVIO DECEM
 DATO**, nam pro non scripto ea condicio erit,
 vt omnimodo ad heredem Mauij legatum
 transeat, etiam si Mauius ante aditam he-
 reditatem decesserit, & idem si ita fuerit scri-
 ptum, **SI TITIVS HEREDITATEM MEAM
 ADIERIT, INTRA DIES CENTVM MAE-
 VIO DECEM DATO**, nam hoc legatum in
 diem erit, non sub condicione, quia definitio
 Labeonis probanda est dicentis, id demum le-
 gatū ad heredem legatarij transire, quod
 certum

certum sit debitum iri, si adeatur hereditas. Si tamen duos heredes instituã, & si alter ex his adeat hereditatem, alicui legem ab omnibus heredibus: non erit pro superuacuo ea conditio, sed in portionem quidem coheredis valebit: in ipsius autem, cuius persona in conditione comprehensa est, superua quã erit, perinde atque si solo coherede institutio eo modo legatum esset.

XXIII. ULPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

CVM in annos singulos legatum relinquitur, sine dubio per annos singulos inspecta conditione legatarij, ait capere. & si plurium seruus sit, singulorum dominorũ erunt persone spectanda.

XXIII. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam,

SI penum heres dare damnatus sit, vel fundum, & si non dedisset, decem: ego accepi & penum legatam, & translata esse in decem, si noluerit penum heres dare. & tunc pecuniam deberi, cum interpellatus fundum non dedisset. & si interea decesserit legatarius, tunc heredi eius non nisi fundum deberi. namque cum dictum est, AT PVBLICIVS FVNDVM DATO, perfectum est legatum. & cum dicit, SI NON DEDERIT, CENTVM DATO, sub conditione fundi legatum ademptum videri eo casu,

casu, quo cētum deberi cōperint. quorum quia condicio viuo legatario nō extiterit, forte quia interpellatus heres non sit: euenerit, vt ademptio nihil egerit, fundique legatum dorauerit. Planē si sic legatum sit, SI PENVM NON DEDERIT, DECEM DATO: dicimus non esse penum legatum.

In legatis alternatiuis vnum est legatum: & si vna pars est conditionalis, legatario interim decedente nihil ad heredem transmittit. Bart.

XXV. PAPINIANVS libro octauodecimo Quæstionum.

Cum illud, aut illud legatur, enumeratio plurium rerum disiunctio modo comprehensa plura legata non facit. nec aliud probari poterit, si pure fundum alterum, vel alterum sub condicione legauerit. nam pendente condicione, non erit electio. nec si moriatur, ad heredem transisse legatum videbitur. HERES MEVS TITIO DATO QVOD MIHI SEIUS DEBET. si Seius pupillus sine tutoris auctoritate nummos accepisset, (nec) locupletior factus esset, & petitor ad præsens debitū verba rettulit: quia nihil eius debet, nullius momenti legatum erit. quòd si verbo debiti naturalem obligationē & futurā solutionem cogitauit: interim nihil { si) Titius petet, quasi tacitè condicio inserta sit. non secus ac si ita dixisset,

dixisset, TITIO DATO QVOD PVPILLVS SOLVERIT: *vel si legasset quod ex Arcthis- sa natum erit, vel fructus qui in illo fundo nascentur. contrarium non est, quod si medio tem- pore legatarius moriatur, & postea partus edatur, fructus perveniant, pecuniam pupillus exsoluat: heres legatarij petitionē habet: nam- que dies legati, cui condicio non adscribitur, quamvis extrinsecus expectanda sit, cedit.*

XXVI. IDEM libro nono Responsorum.

FIRMIO HELIODORO FRATRI ME^O DARI VOLO QVINQVAGINTA EX REDITV PRAEDIORVM MEORVM FVTV- RI ANNI. *post ea non videri condicionem additam, sed tempus soluenda pecuniae pro- latum videri respond. fructibus fini relictae pe- cuniae non perceptis, vbertatem esse necessa- riam anni secundi.*

Tempus certae aetatis adiectum causa le- gatarij, diem non condicionem inducit. Bart.

¶ Cum ab heredibus alumno centum dari vo- luisse testator, eam pecuniam ad aliū transfer- ri, ut in annum vicesimumquintum trientes usuras eius summae perciperet alumnus, ac post eam aetatem sortem ipsam: intra vicesi- mumquintum annum eo defuncto, transmis- sum ad heredem pueri fideicommissum respon- di. nam certam aetatem sorti soluenda praesti- tutam

tutam videri, non pure fideicommissio relicto
 conditionem insertam. cum autem fideicom-
 missum ab eo peti non posset, penes quem vo-
 luit pecuniam collocari, propter hæc verba,
 EAMQUE ALVMNO MEO POST AETA-
 TEM SVPRASCRIP TAM CVRABIS RED-
 DERE, fideicommissum ab heredibus peten-
 dum, qui pecuniam dari stipulari debuerunt.
 sed fideiussorēs ab eo non petendos, cuius fidem
 sequi defunctus maluit. ¶ Pater annua tot ex
 fructu bonorum, que vxori legauit, accessura
 filij patrimonio præter exhibitionem, quam
 æque matri mandauit, ad annum ætatis eius
 vicesimum quintum vxorem præstare vo-
 luit. non plura, sed vnum esse fideicommissum
 certis pensionibus diuisum apparuit. ¶ Ideo
 filio intra ætatem suprascriptam diem functo,
 residui temporis ad heredem fideicommissum
 eius transmitti. sed non initio cuiusque anni
 peti pecuniã oportere, quòd ex fructibus vxori
 datis pater filio præberi voluit. ceterum si pe-
 cuniam annuam pater alimentis filij destinaf-
 set, (non) dubie persona deficiente, causa præ-
 standi videtur extincta.

Conditio adiecta institutioni, non videtur
 legato præcedenti adiecta. Bart.

XXVII. SCAEVOLA libro tertio

Responforum.

Filium familias ex parte purè instituit
 heredem, eique fideicommissum dedit.

In arche
 typ. vxore
 præstari,
 non malè
 pro ab
 vxore.
 Taurel. in
 adnot.

E eodem testamento ita cauit : QVOD EGO LVCIVM TITIVM HEREDEM INSTITVI, ITA EVM ADIRE HEREDITATEM VOLO, SI IS PATRIA POTESTATE LIBERATVS FVERIT. *quæ situm est, an à coheredibus eius adita hereditate, legati filiofamilias dati dies cesserit. respondit, si purè sit datum, à coherede filij pro hereditaria parte fideicommissum peti posse.* ¶ Menstruos denarios denos manumissus legavit. *quæ situm est, cum absentibus heredibus ex senatusconsulto libertatem sunt consecuti, ex quo tempore eis civaria debeantur. respondit, secūdum ea quæ proponerentur, ex eo tempore his civaria debeantur, quo liberi esse cæperint.*

Si fundus instructus relinquitur, dies legati cedentis inspicitur. *Bart.*

XXVII. IDEM libro quarto.
Responsorum.

SI fundus instructus relictus erit, queritur quemadmodum dari debeat. *utrum sicut instructus fuit mortis tempore, an eo tempore quo facti sunt codicilli, an quo peti cæpit. respondit, à quibus instructus sit fundus cum dies legati cedat, deberi.*

XXVIII. VALENS libro primo.
Fideicommissorum.

ROGO QVANDOQVE HERES MEVS. TITIO DECEM DET. *utique decens.*

heres debet. sed quando, dubitari potest:
 utrum cum primum potuerit, & dies cedit,
 & ab ipso petitur.

Conditio nuptiarum non impletur
 ex nuptiis inuali-
 dis. Bart.

XXX. LABEO libro tertio Posteriorum
 à Iavoleno epitomatorum.

Quod pupilla legatum est, quandoque
 nupsit: si ea minor quam viripotens,
 nupsit: non ante ei legatum de-
 bebatur, quam viripotens esse coeperit. quia
 non potest videri nupta, quae virum pati non
 potest.

Arist. li. 7.
 1° li. c. 16.

Conditio si heres non erit, moriente
 instituto fit pura. Bart.

XXXI. SCAEVOLA libro quartodecimo
 Digestorum.

Viri ex parte sextante heredi insti-
 tuta substituit, & heredum fidei com-
 misit, si vxor heres non erit, dotem ei & alia
 quadam dari. post mortem mariti vxor ante
 condicionem, & priusquam adeat heredita-
 tem, decessit. quaesitum est, an dies fideicom-
 missi, cum moritur, cessisse videatur: ideoque
 heredibus eius debeatur. respondi, si vxor
 prius decessit quam hereditatem adiret, videri
 diem fideicommissi cessisse.

V T LEGATORVM SEV
FIDEICOMMISSORVM SER-
VANDORVM CAUSA
CAVEATUR.

TIT. III.

ULPIANVS libro septuagesimo nono
ad Edictum

LEGATORVM nomine satisfdari oportere praetor putauit, vt quibus testator dari fieriue voluit, his diebus detur vel fiat: dolumq; malum a futurum stipulentur. ¶ Semper autem satisfdare cogitur, cuiuscumq; sit dignitatis vel facultatum quarumcumq; heres. nec sine ratione hoc praetori vsus est: sicuti heres incumbit possessioni bonorum, ita legatarios quoq; carere non debere bonis defuncti, sed aut satisfdabitur eis, aut si satis nō datur, in possessionem bonorum venire praetor voluit. ¶ Non solum autē omnibus legatariis satisfdari oportet: sed & successoribus legatariorum satisfdari debere, iam constat. quamuis isti non ex iudicio defuncti, sed successionis necessitate quasi ad ea alienum admittantur. ¶ Sed & procuratoribus legatariorum satisfdandum est. eōq; iure vtimur. planē si ei, qui in potestate alicuius erit, legatū sit: caueatur ei cuius iuri subiectus est. ¶ Non solum autem legatorum nomine here-

des cauent, sed & successores eorum. is etiam, cui ex senatusconsulto restituta est hereditas, nihilo minus ad cautionem compellitur. nec non & qui per alios heredes existunt, siue honorarij successores, ad satisfactionem compelluntur. Plane si quis omissa stipulatione litem de legato contestatus est, probandum est, cessare debere stipulationem. Idemque in fideicommissis quoque probandum est.

*Vul. edi-
perperam
habet, nec
cessare,
&c. Aug.
lib. 1. c. 3,

Legatum repetitum bis tantum debetur:
& eius nomine ab herede legatario
non cauetur. Bart.

*l. 11. §. 15.
f. de leg. 3,

¶ Si qui ita sit legatum vel fideicommissum relictum, & si id perdidisset, rursus relictum; videamus, an satis sequentis legati siue fideicommissi petere possit. mouet questionem, an fideicommissum hoc siue legatum debeat, & quotiens debeat, & an ipse legatarius cauere debeat se non perditurum. De his omnibus extat rescriptum Diui Pij ad Iunium Mauricum tale. Clodio Fructulo secundum ea, quae epistula continentur, legata siue fideicommissa ex testamento Clodij Felicis praestari debent citra necessitatem cauendi, nihil ex is deminuturum se. nam quod fidei heredis ab eodem testatore commissum est, ut si Fructulus perdidisset, quod ei in testamento relictum est, rursus heres ei id restitueret; non eo pertinet, ut aut Fructulo priorum legatorum nomine satisfactio

> tio iniungenda, aut onerandus fit heres in in-
 > finito, vt quotiens is perdidit, restituere ei
 > tantumdem debeat: sed vt per fideicommissum
 > posterius duplicata legata eius videantur. nec
 amplius ad periculū heredis pertineat, si quid
 postea is consumpsit, exsoluto ei posteriore fi-
 deicommisso. Rescripto ergo ostensum, legata-
 rium heredi non debere cauere se non perditu-
 rum. Versa vice an heres de sequenti legato
 siue fideicommisso cauere debeat, queritur. &
 putem non oportere ei caueri: cum in suo arbi-
 trario habeat, ne perdat, id quod sibi relictum est.
 quamuis si quis inspexerit quod sub condicio-
 ne relictum est, dicere debeat satisfactionem
 exigendam. certe siue ex asse siue ex parte
 quis legatum debeat, cauere debet: siue insti-
 tutus sit heres, siue substitutus. ¶ velligimè
 queritur, an hæc stipulatio incrementum ex
 fructibus vel vsuris sentiat. & rectè placuit,
 ex mora incrementum habituram stipulatio-
 nem, (vt) id quod oportebit, comprehendat.

Si vna actio in alterius locum succedit,
 eius naturam assumit. Bart.

> ¶ Si quis sub condicione legatum stipulatus,
 pendente condicione decesserit, stipulatio eua-
 nescent: quia nec legatum (non) transmitti-
 tur. Huic stipulationi easdem causas & con-
 ditiones inesse sciendum est. proinde si qua sit
 exceptio, qua petenti legatū opponi solet: ean-

* Videtur
 posse re-
 tineri
 posterior
 hæc nega-
 tio, hoc
 sēsu, qua-
 si dixerit,
 quia cum
 nec lega-
 tū esse in-
 telliga-
 tur, cum
 persona
 ante cōdi-
 tionē defi-
 cit, non
 etiā trans-
 mittitur
 quod nul-
 lum est.

dem ex stipulatu quoq; agenti opponendam esse placet. ¶ Procuratori eius, qui absens esse dicitur, si stipulanti legati nomine spondeat heres, Ofilius ait, ita cavere debere, si is, cuius nomine caveat, vivat. videlicet ne teneatur illo ante defuncto. ¶ Item queritur, in hanc stipulationem utrum ipse res veniant, quae legatae sunt: an verò pretia earum. ¶ Est verius, in hanc stipulationem res vel pretia deduci. ¶ Si decem quae in arca erant, mihi legatae sint, 10 tibi eorum ususfructus legatus sit: si purè utriusque legatum sit relictum, is cui proprietates legatae est, ipse iure decem vindicavit. fructuarium autem ex senatusconsulto acturum, ¶ et quinque ususfructum petiturum constat. Sed cum decem vindicat proprietarius, per exceptionem doli repelli, quia fructuarius de restituendis quinque heredi cavuit. Planè si decem aureorum possessionem legatarius habeat, Marcellus ait, dandam vel heredi vel fructuario utilem actionem in legatarium: si modo ei caveatur. sed si sub conditione ei decem legatae sint, fructuarium interim decem oblata cautione habiturum. legatario verò, cui proprietates relictae est, interim legatorum stipulatio praestanda est. Sed si omiserit stipulationem, existente conditione, ad exhibendum eum posse agere, Marcellus ait. sed si ignorans heres legatum, decem fructuario dedit: ad exhiben-

bendum eum non teneri palam est. succurrendum tamen legatariis aduersus fructuarium
¶ Marcellus ait. ¶ Si ad fiscum portio hereditatis peruenerit, cessabit ista stipulatio. quia nec solet fiscus satisfacere.

Pro qua parte alicui hereditas deminuitur ipso iure sine culpa sua, pro ea liberatur ab obligatione, quæ ex hac stipulatione descendit. Bart.

32 ¶ Qui minorem partem hereditatis possidet, cum ex maiore parte heres sit: si quidem ipso iure minuatür portio hereditatis, securior erit heres. neque enim ex maiore parte ex stipulatu tenetur legatariis, quàm ex qua heres est. si uerò nomen quidem heredis apud eos integrum maneat, uerumtamen effectu minus habeant hereditatis, & cauerint legatorum nomine, uidentur onerari: quia ipso iure pro ea parte legata debent, pro qua heredes sint. sed enim æquissimum est, non maiorem partem legatariis soluere, quàm cuius habent emolumentum. hoc autem euenit, cum hereditas pro aliqua parte ex Trebelliano restituitur. nã pro rata exonerandi sunt heredes eius partis nomine,
33 cuius emolumentum sibi ablatum est. ¶ Si ei, qui in alterius potestate erit, incerta dicitur legatum fuerit: cauebitur ei qui habet eum in potestate, non præcise, sed sub conditione, si cum eius legati dies cedit, in potestate sit. ceterum

si sui iuris inueniatur, iniquum esse visum est, patri cautum esse, cum alij legatum debeatur. quamquam etsi sine hac adiectione cauere-
tur, verumtamen exceptione patrem vel do-
minum submoneremus, si existentis condicio-
nis tempore non haberent eos in potestate.
euenit tamen secundum hoc, vt in casum non
sit de legato cautum. nam si existentis condi-
tionis tempore sui iuris sunt, nõerit cautum.

II. PAPINIANVS lib. vicensimo octauo
Quæstionum.

Nec si fortè velit pater cauere, neminẽ
amplius petiturum, compellendus erit
heres legatum, quod iam filius petere potest,
alij quam cui debetur exsoluere.

III. VLPIANVS lib. septuagenesimo nono
ad Edictum.

Sed & ipsis qui sunt in potestate cauendũ
est, quemadmodum solet caueri, si eadẽ res
duobus sub diuersis vel contrariis condicio-
nibus relicta sit. duobus enim satisfidatur: sed in
vtrouque casu isdem personis satisfactionem
subituris.

IIII. IDEM libro quintodecimo
ad Edictum.

Si ex causa fideicommissi sit apud aliquem
hereditas, ne G legatorũ satisfidat: in posses-
sionem aduersus eum legatarius mittitur.

V. PAPINIANVS lib. vicensimo octauo
Quæstionum.

Postquam heres ab hostibus captus est, condicio legati, cuius nomine proposita stipulatione cautum fuerat, extitit. fideiussores interim teneri negaui. quia neq; ius neq; persona esset, ad quam verba stipulationis derigi possint. Imperator Marcus Antoninus Iulio Balbo rescripsit, eum, à quo res fideicommissae petebantur, cum appellasset, cauere: vel si caueat aduersarius, transferri possessionem debere. Recte placuit principi post probationem quoq; fideicommissi cautionem interponi. quod enim ante sententiam, si petitionis dies moraretur, fieri debuit: amitti post victoriam dilata petitione non oportuit. sed qua re non caueras de fideicommissis qui prouocauerit, si caueret aduersarius, ad eum possessionem esse transferendam rescripsit: cum alia sit edicti condicio. non enim exigitur à legatario vice mutua cautum: sed vicaria custodiae gratia possessio datur. & qui optinuit, in possessione per praetorem aut praesidem inducitur. sed praetor quidem in omnium rerum possessione, quae in causa hereditaria permanent, omnimodo fideicommissi seruandi gratia esse permittit. princeps autem earum rerum nomine, de quibus fuerat iudicatum, mutuas admittit cautiones. sicuti cum de bonis suis conferendus filius accepta possessione cauere non potest; quia denegamus ei actiones, defertur

^aSic fecimus ex, aduersariū, quod est in Pādedt. quae Lectio videtur congruentior; inquit Taur. quae vulg. si nō caueat ad aduersarium &c. ^bSunt qui leg. dicāt, cauente.

condicio cauendi fratribus etc foras iurisdictio-
tionis, quod ex portione fratris fuerint conse-
cuti, cum bona propria conferre cœperit, se re-
stituaturos. sed si nec ipse cauere possint, vtili-
ter probatum est, virum bonum ab vtraque
parte eligendum, apud quem vt sequestrem
fructus deponantur, quique vtilis actiones à
pretore datas exerceat. possessio autem ex re-
scripto supra relato non aliter ad eum, qui si-
deicommissum petit, transfertur, quam si ca-
uerit. tametsi maximè aduersarius non per
inopiam, sed per contumaciam cauere nolue-
rit. sed si is qui viuus, non possit cauere, vel res
deponenda, vel iurisdictio restituenda erit.

¶ Sic in Pá
de. re. et ius
vicit, in-
quit Tau.
Sanè in
omnibus
manusc.
scriptum
reperi, vi-
cit.

Legatario non debet caueri, nisi scriptu-
ram testamenti ostendit. Bart.

¶ Si dies aut condicio legati, fideicommissi, 3
petitione actionemue differe dicatur, & ideo
satisfactio desideretur, heres autem per calum-
niam postulari contendat, & relictum neget:
non aliter audiendus erit qui cauere postulat,
quam si scripturam, qua relictum adfirmet,
exhibuerit. ¶ Cum quærebatur, vbi fideicom- 3
missi seruandi causa caueri oporteat, impera-
tor Titus Antoninus rescripsit, si domicilium
Romæ non haberet heres, & omnis heredi-
tas in provincia esset: ad satisfactionem fidei-
commissi nomine in provincia fideicommissa-
rium remittendum esse. quare si heres in eum

locum cauendi gratis remitti desideret, ubi domicilium habet, legatarium autem ibi caueri postulet ubi est hereditas: non erit heres remittendus. idq; imperator Titus Antoninus rescripsit. quibus litteris adiectis, et si bona iam distracta sunt vel testatoris permissu vel concedere legatario: pretium eorum fideicommissi seruandi causa in deposito habendum.

VI. VLP IANVS libro sexto
Fideicommissorum.

SI quando incerta summa est fideicommissi: qui cognoscit, taxatione quoq; fideiussores petuntur. Admonendi autem sumus, rebus publicis remitti solere satisfactionem fideicommissorum, etiam si quando necessitas dandi intercedat. repromissio planè exigenda est, voluntati de functi statu iri.

Filius non potest petere satisfactionem à patre, vel seruus à domino à quo ei legatum est sub condicione.
ne. Bart.

VII. PAVLVVS libro secundo Manualium.

Filio vel seruo sub condicione à patre dominoue herede instituto legatum est. huius legati satis petere non possunt. sed pendente condicione emancipatus vel manumissus si satis petant, queritur an audiendi sint, ne beneficium patris dominoue ipsis onerosum sit: an sibi imputare deberent, qui dederunt eis postulationi aduersus se facultate. sed melius est per
medioc

Sic emē
dandum
putat Au.
lib. 2. c. 2.
quamuis
in arch.
scriptum
sit statuti.

mediocritatem causam dirimere : vt cautione tantum cum hypotheca suarum rerum committantur.

VIII. VLPYANVS libro quadragesimo octauo ad Sabinum.

i. simulat que. Sic enim Horatius. Ouid. & Cicero hoc verbo vtuntur.

Cum legatorum nomine satisfactum est, simul dies legatorum cessit, protinus istidem diebus etiam ex stipulatione debentur.

VIII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

Non tamen vt statim peti possint. debent enim dicimus, & quod die certa prestari oportet, licet dies nondum venerit.

X. POMPONIUS libro vicentesimo sexto ad Sabinum.

Si à te herede legatū mihi sit sub condicione, tuque postquam adieris hereditatem, satisfeceris legatorum, & post mortem tuam ante aditam tuam hereditatem condicio legati extiterit, Sabinus ait, fideiussores mihi teneri: quia omnimodo dari oportet legatū, & (si) in rem esset concepta stipulatio.

XI. CAIUS libro tertiodecimo ad Edictum prouinciale.

Si legatarij aduersus me in possessionē legatorum seruandorum causa missi sunt: procurator, vel quis alius meo nomine cauerit: perinde mihi prator accommodat interdictum, quo iubeantur discedere legatarij possessione, ac si ego cauissem.

Si cautio de facto petatur, conditio non petendæ cautionis deficere non dicitur. Bart.

XII. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

Licet, vt non petatur cautio, conditio testamenti scripta fuerit: non videtur conditio. Et ideo licet desiderauerit quis cauere sibi, non videtur condicione defectus. quia postquam remitti talem cautionem iure publica placuit, nec onus cautionis sequitur: ne quidem conditio intellegitur.

Qui potest conueniri ex edicto Si quis omiffa &c. ad hanc cautionem tenetur. Bart.

XIII. NERATIUS libro septimo Membranarum.

Et quoque, (cui) legatorum actio datur in eum qui prætermiffa institutione ab intestato possidet hereditatem, legatorum satisfidatur. Et nisi satisfidabitur, in possessione legatorum seruadorum causa mittitur. nam hæc quoque prætor perinde salua esse vult, atque ea que iure civili debentur. idem Aristoni placet.

XIII. VLPIANVS libro septuagesimo nono ad Edictum.

Hæc stipulatio et in fideicommissis locum habet, si purè fideicommissum sit relictum, siue ex die certa, vel sub condicione: siue res aliqua, siue hereditas, siue ius aliquod relictum est. Et Diuus quoque Pius rescripsit.

quotiens euidēs res est, vt certum sit, nullo modo fideicommissio locum esse: per quam iniquū esse, superuacua cautione onerari heredem.

XV. PAVLVS libro septuagesimo quinto ad Edictum.

Etiam de presenti legato locū habet hæc satisfactio: quoniam nonnullas moras exercitio iudicij habet. ¶ Si & ab herede instituto legatorum satis acceperit legatarius, & à Trebelliano fideicommissario: vtraq; quidem stipulatio committetur, sed exceptione se tuebitur heres, quia cauere non debuerit. sed si pars hereditatis restituta sit, ab vtroque cauendum est. ¶ Etiam si ab intestato debeatur fideicommissum, locum habet hæc stipulatio.

XVI. PAVLVS libro vicentesimo septimo ad Edictum prouinciale.

Si duo eiusdem nominis legato contendāt, vtrisque satisfaciatur. nec onerari heredem, cum possit eosdem fideiussores ad vtramque stipulationem adhibere, qui & ipsi nonerantur, cum futurum sit vt vni tenerentur.

XVII. PAVLVS libro quadragesimo octauo ad Edictum.

Si ab vno ex heredibus legatorum satis accipimus, cum ab omnibus heredibus nobis legatum esset, si pars coheredis ad crescat promissori, in totum fideiussores tenentur, si solum legatum is acceperit debere.

Satisfactio

Satisfactio remissa non potest peti, etiam si
heres dilapidet. Bart.

XVIII. SCAEVOLA libro vicensimonono
Digestorum.

Quae filium legitimū relinquebat, pa-
trē eundemq; collibertum ex asse scri-
psit heredē: fideiq; eius commisit,
ut quidquid ad eū ex hereditate eius peruenis-
set, cum moreretur, restitueret filio testatrix
nepoti suo, & haec verba adiecit, SATIS A
SEIO PATRE MEO EXIGI VETO. quaesitum
est, cum iste Seius substantiam suam disipa-
ret, & veretur pater fideicommissarij, ne ma-
ne fideicommissum constituatur: an ad satisfa-
ctionem fideicommissi nomine patrem defunctae
compellere possit. respondit, secundum ea quae
proponerentur, non compellendum cauere.

¶ Idem quaesit, testatricem apud maritum
suum, ex quo filium reliquerat, res deposuisse
non exacta cautione depositionis. an ea res pa-
tri heredi restitui debeat: an verò, quoniam
emolumentum totius hereditatis ad filium de-
functae reuerti deberet, apud maritum remane-
ret, apud quem dos remansisset. respondit, quod
mulieris mansisset, nec in dote fuisset: restituen-
dum esse heredi. ¶ Tutor, qui & coheres pu-
pilli erat, absente pupillo, cum admonuerunt
eū legatarij fideicommissi nomine, in solidum
ipse cauit. quaesitum est, an in pupillum adultum
factum danda sit utilis actio. respondit dandam,

VT IN POSSESSIONEM
LEGATORVM VEL FIDEI-
COMMISSORŪ seruandorum
causa esse liceat.

TIT. IIII.

VLPIANVS libro. quinquagesimo secundo
ad Ediētum.

I quis cum vetitus esset satis accipere, acceperit: an repeti satisfactio ista possit, vt heres condicat liberationē? & quidem (si) sciēs heres indebitum cauit, repetere non potest. quid deinde si ignorauit remissam sibi satisfactionem? potest condicere. si verò hoc non potuisse remitti crediderit, numquid cōdicere possit qui ius ignorauit? adhuc tamen benigne qui dixerit satisfactionem condici posse. quid deinde si commissa sit stipulatio? fideiussores putamus exceptione, vti posse, an non? & magis est, * vt * vtantur exceptione: quia ex ea causa intercessit satisfactio, ex qua non debuit. ¶ Non exigit praetor, et vt per heredē stet, quo minus caueat. sed contentus fuit, per legatarium vel fideicommissarium non stare, quo minus ei caueatur. quare si non fuerit qui interpelletur cautionis nomine, hoc est is à quo legatū fideiue commissum relictum est: omnimoda poterit legatarius, & fid

fideicommissarius in possessionem ex hoc edicto mitti. quia verum est, per eum, cui caueri oportebit, non fieri quo minus caueatur. non tamen & satisfactio debet offerri legatario. sed sufficit, siue desiderauit, ei non caueri: siue non habeat, à quo satis desideret. ¶ Si debitori liberatio sit relicta, non est exigenda cautio: quia habet penes se legatum. quippe si cōueniatur, exceptione doli mali uti possit. ¶ Ei, cui legatum solutum est, cū constet legatum non deveri, Diuus Pius ad Aemilium Equestrem rescripsit, non debere pratore satisfactioem admittere. ¶ Tunc ante aditam hereditatem satisfaciendum de legatis est, cum adhuc dubium est, an hereditas adeatur. ceterum si certum sit repudiatam vel omissam hereditatem, vel abstentos necessarios heredes: frustra hoc edictum imploratur. cum certum sit, legatum, vel fideicommissum non debere.

II. IDEM libro septuagesimo nono ad Edictum.

SI autem certum sit hereditatem necdum aditam fuisse, nec satisfactio nec possessio locum habet.

In causis summaris exceptio quæ requirit altiore indaginem, admittitur si excipiens paratus est incontinenti probare. Bart.

III. IDEM libro quinquagesimo secundo ad Edictum.

Sis, à quo satis petitur, offerat cognitionem, & dicat, HODIE CONSTET DE FIDEICOMMISSO, HODIE AGAMVS, dicendum est cessare satisfactionem: cum possit ante de fideicommissio quàm de satisfactione constare. ¶ Nec non illa cognitio imploranda erit ab herede, si fortè dicatur per calumniam satis peti. hoc enim commune est omnium satisfactionum. Diuus enim Pius rescripsit eum, apud què satis petitur, debere explorare, num per calumniam satis petatur. de qua re summam debet cognoscere. ¶ Si procurator satis legato- rum desideret, si quidem mandatum ei sit, non habebit necesse de rato cauere si eum satisfidandum. si verò dubiteur, an mandatum sit, vel non sit: de rato cautio erit exigenda. ¶ Si semel fuerit satisfidatus, quaesitum est, an etiam rursus cauendum sit, si fortè dicatur egenos fideiussores esse datos. & magis est, ut cauere non debeat. hoc enim Diuus Pius rescripsit Pacubiae Liciniane. ipsa enim facilitatis suae expensam ferre debere, quae minus fideiussores idoneos accepit. neque enim oportet per singula momenta onerari eum, à quo satis petitur.

IIII. PAPINIANVS libro vicentesimo octavo
Questionum.

Planè si noua causa allegetur, veluti quòd fideiussor decefferit, aut etiam rem fami-

liarem inopinato fortunæ impetu amiserit:
æquum erit præstari cautionem.

V. VLPIANVS libro quinquagesimo secundo
ad Edictum.

IS, cui legatorum fideiue commissorum no-
mine non cauetur, missus in possessionem
numquam pro domino esse incipit. nec tam
possessio rerum ei, quam custodia datur. neque
enim expellendi heredem ius habet, sed simul
cum eo possidere iubetur, ut saltem tadio per-
petua custodia extorqueat heredi cautionem.

- 1 Si alius damni infecti nomine missus sit in
possessionem, alius legatorum seruandorum
causa: posse eum, qui legatorum seruandorum
causa in possessionem missus est, etiam damni
infecti satisfacere. qui si satisfecerit, non aliter
decedere possessione debet, quam ei tantum
fuerit etiam eo nomine, quo se damni infecti
obligauit. ¶ Si plures legatarij mitti in posses-
sionem desiderauerint, omnes venire debent in
possessionem: is enim qui ex causa legatorum
possidet sibi, non alij possidet. Alia est causa,
cum creditores rei seruanda causa mittuntur
in possessionem. nam is qui possidet, non sibi,
3 sed omnibus possidet. ¶ Qui prior missus est
legatarius in possessionem, non præfertur ei
qui postea mittitur. inter legatarios enim nul-
lum ordinem obseruamus, sed simul omnes

Cicer. pro
Quintio
multa in
hanc sen-
tentiam.

æqualiter tuemur. ¶ Postquam rei seruanda cre-
 ditores possidere cœperunt, legatorum seruan-
 dorum gratia missus in possessionem credito-
 ribus potior non habebitur. ¶ Qui in possessio-
 nem legatorum seruandorum causa mittitur,
 in possessionem quidem rerum hereditariarum
 omnimodo veniet, hoc est earum quæ in causa
 hereditaria manent. earum autē, quæ in cau-
 sa hereditaria non erunt, non aliàs mittitur,
 quàm si dolo malo in ea causa esse desierit.
 nec semper, sed causa cognita. ¶ Bonorum au-
 tem appellatione hæ res comprehensa vide-
 buntur, quarum proprietates ad heredem perti-
 net. sed & si vectigales agri sunt, & si qua pō-
 gnora testatori data: in eorum quoque mitte-
 tur possessionē. sed & in partus ancillarum, et
 fetus pecorum, itē fructus, æque omni modo le-
 gatus & fidei commissarius mittentur. sed
 & si rē alienam defunctus bona fide emerit,
 in possessionem eius mittēdum legatariū con-
 stat: nam & hæc res in causa hereditaria est.
 ¶ Si deposita res apud defunctū fuerit, vel cō-
 modata locū missio nō habet: quia nō sūt istæ
 res hereditariæ. ¶ Si ex duobus heredibus alter
 satisfacere sit paratus, alter nō: in partē eius mis-
 sio locum utiq; habere debet. ¶ Missi itaq; le-
 gatarij impediunt etiam eum qui satisfacit,
 rei administratione. quare suadēdum erit he-
 redi, ut in assēm satisfaciat, ne administratio eius
 imp

10 impediatur. ¶ Si ab impuberis substituto lega-
 ta sint relicta, & impubes decesserit: missio
 non solum in ea bona quæ testatoris fuerunt,
 verum ad ea quoque quæ impubes adquisiit,
 locum habebit: nam hæc quoque hereditaria
 sunt. viuo autem impubere neque missio ne-
 11 que satisfactio locum habet. ¶ Si heres non sit,
 a quo fideicommissum relictum est, sed alterius
 12 nominis successor: dicendum est, vt edicto locus
 sit, & dolo eius sit æstimandus. sed & si he-
 redis heres sit, qui dolo fecit: æque nocere debe-
 13 bit. ¶ Dolum accipere debemus & culpam la-
 tam, sed non omnem dolum, sed qui in necem
 legatariorum & fideicommissariorum factus
 14 est. ¶ Imperator Antoninus Augustus re-
 scripsit, certis ex causis etiam in propria bona
 heredis legatarios & fideicommissarios esse
 mittendos: si post sex menses, quom adito pro
 tribunali fuerint hi quorum de eare notio est,
 in satisfactione cessatum est, inde fructus per-
 cepturos, quoad voluntati defunctorum satis-
 fiat. quod remedium seruaretur & aduersus
 eos, qui ex qua causa fideicommissio moram
 faciunt. ¶ Satisfactionis verbum licet latius
 patet, tamen ad exsoluendum legatum refer-
 tur. proinde etsi remissa sit satisfactio, rescri-
 ptum locum habebit: quia mora fit solutioni.
 Sex autem mensum puto continuum tempus,
 non possessionumⁿ computandum.

ⁿ Sic Flo.
 sic in Va-
 ticano &
 omnibus
 manusc.
 rectissime
 Perperã
 Duarenus
 sessionum
 emendat,
 vt aliàs
 latius dis-
 putauit.

Non potest dici cessatum, si non est persona quæ interpelletur. Bart.

Cessatum non accipimus, si pupillus tutorem non habeat, nec curatorem furiosus vel adulescens. nam frustratio non debet huiusmodi personis nocere, quæ sunt indefense. certè si hereditas iacuerit aliquo tempore, hoc tempus de medio trabendum est.

Pigneraticia habet locum pro pignore pretorio, non minus quàm pro conventionali. Bart.

¶ Quæri poterit, an in vicem usurarum hi fructus cedant, quæ in fideicommissis debentur. Et cum exemplum pignorum sequimur, id quod ex fructibus percipitur, primum in usuras, mox si quid superfluum est, in sortem debet imputari. quinimmo et si amplius quàm sibi debetur, perceperit legatarius: exemplo pigneraticie actionis etiam utilis actio ad id refundendum dari debebit. sed pignora quidem quis et distrabere potest. hic autem fructuum ei constitutio permisit, ut festinetur ad sententiam. ¶ Qui legatorum seruandorum causa in possessionem mittitur, et fructus custodire et cetera debet. et pati quidem herede colere agros, et fructus redigere. sed custodire legatarium fructus oportebit, ne ab herede consumatur. quod si heres fructus velit cogere, permittendum erit legatario cogere fructus, et co-

Elos

Etos seruare. quinimmo si tales sint fructus, quos primo quoq; tēpore venire expediat: vendere quoque legatario permittendum est, & pretium seruare. In ceteris quoque rebus hereditarijs missi in possessionem hoc erit officium, vt vniuersas res hereditarias colligat, & ibi custodiat, vbi domicilium defunctus habuit, & si nulla domus sit, habitatione conducatur, vel horreum quoddam, in quo res collecte custodiantur. & p̄. so ita legatarium custodire res hereditarias debere, vt neque heredi auferantur, neque depereant, deteriores sue fiant.

- 17 ¶ Quod si ex constitutione quis in possessionem mittatur, curandum est ne vis fiat vtenti
- 18 & fruenti legatario. ¶ Satisfieri voluntati defuncti sic accipitur, quoad voluntati defuncti
- 19 vel ex fructibus vel aliunde satisfiat. ¶ Constitutio autē Diui Antonini pertinet ad eos, à quibus vtiliter fideicommissum relictum est: & si) quamuis heredes non sint. par enim
- 20 vtilitas est. ¶ In possessionē missus legatorum seruandorum causa, si litem eo nomine contestatus sit: non ante decedere possessione debet,
- 21 quàm ei pro lite fuerit cautum. ¶ Missus in possessionem, si non admittatur: habet interdictum propositum. aut per viatorem, aut per officialem prefecti, aut per magistratus introducendus est in possessionem. missio autem locū habebit, non tātum si quis idipsum quod

legatum est, rogatus sit: verum etiam si quid
 vel ex eo vel pro eo restituere fuerit rogatus.
 ¶ Si Titio purè legatum fuerit, & eius fidei 22
 commissum sub condicione, vt Sempronio re-
 stitueret: non iniquè prætores statutus Iu-
 lianus scripsit, si antequam legatum cõsequa-
 tur legatarius, fideicommissi condicionali satis
 non det, vt magis Sempronio det legati perse-
 cutionem, vt is legatario satisfaciat, deficiente con-
 ditione reddi decem. sed & si acceperit TIUS
 ab herede decem, æquum esse Iulianus ait, cogi
 eum inuicem satisfacere, aut ipsa decem tradere,
 & Sempronium Titio cauere. & hoc iure
 vtimur. id enim & Marcellus ait. quid ergo
 si & legatum sub condicione sit relictum, &
 fideicommissum, neque fideicommissi satisfac-
 tur? æquissimum erit fideicommissarium nomi-
 ne legati satis accipere ab herede, si ei legata-
 rius non caueat. scilicet vt & ipse legatario
 caueat. quòd si iam accepit legatarius ab he-
 rede satis, decernendum erit ex ea satisfatione
 magis fideicommissario quàm legatario dan-
 dam actionem: in eum scilicet casum, quòd fi-
 deicommissi eius condicio extitit. ipsius etiam
 legati persecutio danda erit fideicommissario, si
 nondum solutum est, & condicio eius extitit.
 scilicet si fuerit fideicommissarius paratus ca-
 uere legatario.

Legato usufructu pecuniaz numerata, legatarius tenetur satisfacere heredi, licet testator satisfactionem exigi prohibuerit.

VI. IULIANVS libro trigentesimo octavo Digestorum.

SI pecunia numerata usufructus legatus esset, & in testamento cautum, ne eo nomine satisfaceretur: proprietas non est legata, sed legatario permittendum satisfacere, & usufructum pecuniae habere. & prope modum in hac propositione nullae praeoris erunt partes, quia nisi satisfidetur, agi cum herede non poterit. Qui fideicommissi seruandi causa in possessionem missus est, non prius de possessione decedere debet, quam ei fideicommissum solutum, aut eo nomine satisfidatum fuerit. nam quod si integra re fieret, in possessionem non mitteretur: id cum offeretur, discedere a possessione debet.

In archetypo & veter. corruptè, præptendum, vel vt in alijs protendum. Vide Tau rel. in adnotat.

VII. † MODESTINVS libro tertio Regularum.

DVM venter in possessionem est, nullus legatorum seruandorum causa in possessionem esse potest.

† Marcianus

VIII. PAPIANVS libro sexto Quaestionum.

SI legatorum satis non datur, restituta hereditate, in earum quoque rerum possessionem legatarius mittendus erit, quae dolo

malo eius; Qui restituta est hereditas, in hereditaria causa desierant.

VIII. IDEM libro nonodecimo
 Quæstionum.

Etiam si condemnatus heres fuerit, nec pecuniam soluat: legatarius potest desiderare mitti in possessionem. ¶ Cum sub conditionibus contrarijs eadem res duobus legatur, si non caveatur, vterque mittitur in possessionem.

X. PAVLVVS libro tertio
 Sententiarum.

Si nulla sint res hereditaria, in quas legatarij vel fideicommissarij mittantur, in rem quidem heredis mitti non possunt: sed per prætorem denegatas heredi actiones ipsi persequantur.

XI. HERMÖGENIANVS libro quarto
 iuris Epitomarum.

Si fideicommissorum vel legatorum seruandorum causa missus in possessionem eam rem teneas, quæ mihi per fideicommissum relicta esset: æquius est me eam habere, Qui ea ipsa relicta est, quam te, qui alterius fideicommissi nomine ingressus in eam esses. nam & si mihi sub conditione legatum est, & tu medio tempore in possessionem eius factus fueris legatorum seruandorum causa, deinde condicio impleta esset: non denegabitur mihi eius rei integra persecutio. sic enim & si statuliberum ex eadem

eadem causa possidere cepisset, impleta conditione iustam libertatem eius impedire non potest. Si rei seruanda causa in possessione missus esset proprius creditor heredis, & rei per fideicommissum mihi relicta adeptus fuerit: nihil me per eum ladi oportere conuenit. non magis quam si ab ipso herede eam rem pignori accepisset.

XII. MAECIANVS libro duodecimo
Fideicommissorum.

Municipijs fideicommissum relinquere posse, dubium non est. sed si non caueatur, aduersus municipes quidem non dubitabimus hoc edicto iri in possessionem posse. ipsos vero municipes, si his non caueatur, non idem adsecuturos, sed extraordinario remedio opus erit: videlicet vt decreto pratoris actor eorum in possessionem mittatur.

In arche typ. videam. delecta a antiquitus, vt maneat, videm. Tau rel. in adnot. ego in meis veteribus reperi videri, al. vides.

Etiam pro minima re, legatarius mittitur in possessionem omnium bonorum heredis. Bart.

XIII. CALLISTRATVS libro tertio
Edicti monitorij.

Quamuis minima res legata sit, vel per fideicommissum relicta: tamen si non soluatur ab herede, vel eo nomine caueatur, cum cauere oporteat: in possessione omnium bonorum, quae ex ea hereditate sunt, legatarium siue fideicommissarium praetor legatorum seruandorum causa mittit.

XIIII. LABEO libro secundo Posteriorum
Iuuleno epitomatorum.

Qua legatorum seruandorum causa in
bonis est, in causa rescendi deminuet,
si filia, neptis, proneptis, vxoris
esset, nec nupta sit, nec suum quicquam ha-
beat.

XV. VALENS libro septimo Actionum.

Interdum licet dolo malo fecerit heres, quo
minus res in causa hereditaria maneant:
non poterit in possessionem earum legatarius
mitti. veluti si locum religiosum fecerit, aut
quid publice consecrauerit, permissu sci-
licet Imperatoris: aut aliquem
non in fraudem credito-
ris manumiserit.

* * *

F. I. N. I. S.

ANT 1318550

